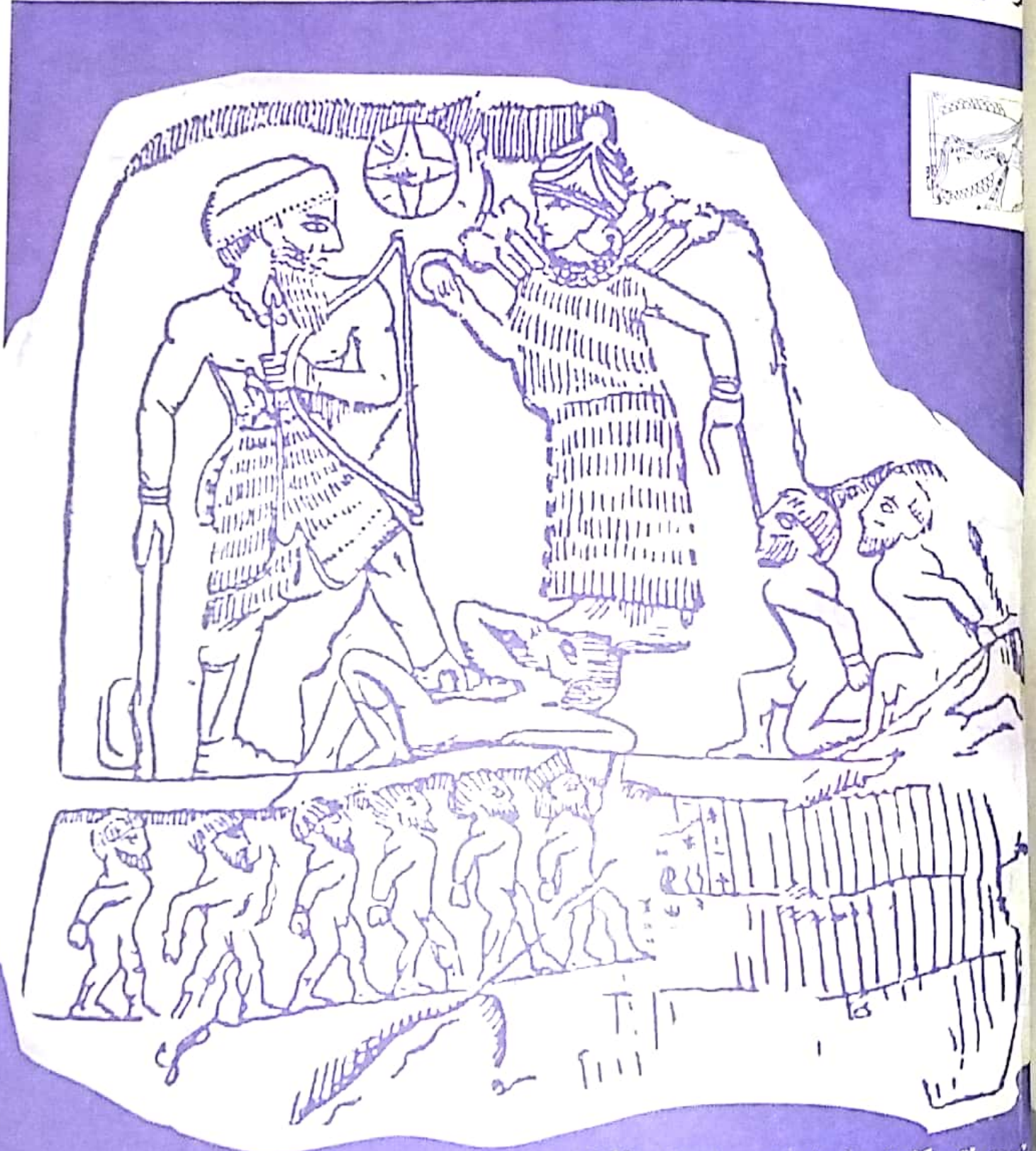

ژماره (۵) سالی دوووم

نومبر ۱۹۹۸

ههزارمبارد

زه گوڤاریکی زانستییه، له شوینه وار و میژووی کوردستان نه دوی

یوډهریتی گشتی شوینه واری وزارت پوښتیری
واری هاری کوردستان دوی نکات

ژماره (۵)
سالن دوروم
نه یلول ۱۹۹۸

هه زارمیرد

وه رزه گوڤا — اریکی زانس — تییه
له شوینه وار و میژووی کوردستان ئه دوی
به ریوه به ریتی گشتی شوینه وار ده ری ئه کات

سکر تیری نووسین
که مال نوری مه عروڤ

خواه ن ئیمتیا ز سه رنووسه ر
جه مال عه بدول دکتور نه به ز مه جید نه مین

ده سته ی نووسین :

رافیده عه بدوتلا عه بدوسسه مه د
هاشم جه مه عه بدوتلا
نه س — رین خواک — ره م

ژماره (٥)

سالی دووم

ئەیلول ١٩٩٨

ههزارمیرد

وهرزه گوڤ — اریکی زانس — تییه

له شوینه وار و میژووی کوردستان ئەدوی

به پێوه به ریتی گشتی شوینه وار دەری ئەکات

نماوه رۆك

پاڤه	نوسهر	بایهت
۳	جه مال عه بدول	سه روتار
۱۱-۴	گۆپینی له عه ره بی یوه کۆزاد محمه د	نیانده رتال و که له پوووی که لتوریان
۱۸-۱۲	که مال نوری مه عروف	لیکۆلینه و هه یه کی سه ره تایی له سه ر پاشماوه کانی نه شکه وتی مه زارمیرد
۲۲-۱۹	گۆپینی له ئینگلیزی یه وه شیروان نه محمه د	په رۆزه ی کوردستانی عێراق - چه رمووی په یمانگای خۆره لاتێ زانکۆی شیکاگو ۱۹۵۴-۱۹۵۵
۴۰-۲۳	گۆپینی له ئینگلیزی یه وه کوردستان	گه پان و پشکنینی نه شکه وته کانی ناوچه ی په واندز
۴۵-۴۱	گۆپینی له ئینگلیزی یه وه داننا عومه ر عه لی	سواله تی نه شکه وته کانی برادۆست
۵۴-۴۶	گۆپینی له عه ره بی یه وه محمه د یاسین قادر	نه شکه وتی گوندۆک و نه خشه هه لکه نراوه کانی
۷۸-۵۵	عه بدول په قیب یوسف	شوینه واره کانی په یکۆلی و به رکه ل
۱۴۵-۷۹	گۆپینی له ئینگلیزی یه وه مه زارمیرد	شوینه واریکی چاخێ به ردینی کۆن له شاخه کانی زاگۆسی کوردستانی عێراق ... واپۆرتیک له سه ر نه شکه وتی شانده ر
۱۵۹-۱۴۶	گۆپینی له فارسی یه وه حه سه ن عه بدولکه ریم	رۆلی فۆلکۆر له نووسینی میژوودا
۱۶۵-۱۶۰	سدیق سالع	خورشید په شید وانلی
۱۶۹-۱۶۶	وه رگێرانی له تورکی عوسمانی یه وه شیرزاد که ریم	کۆفرانسیک له مه لبه ندی گشتی کۆمه له ی ته عالی کوردستان

المحتویات

المصفحة	الكاتب	الموضوع
۱۸۸-۱۷۱	بقلم: باحث	الاستخبارات الأيوبية.. القسم الخامس
۲۰۰-۱۸۹	بقلم: باحث	الأمير المشطوب الهكاري

به رگی پيشه وه:
 نه خشه هه لگه ندراره کي
 تانۆبانیینی له سه رپیتلی زه هار
 به رگی پاشه وه:
 وینه ی خانووی (آصف) به گ له
 شاری سنه ی کوردستانی ئێران

نه خشه ی به رگ و ده رمینانی مونه ری: ئیسماعیل خه یات
 یاریده ده ری مونه ری: نه هله رۆکسی
 کۆمپیوتەر: تیشک
 چاپ: چاپخانه ی تیشک
 تیراژ: ۳۵۰

ووتەيەك

جەمال عبدول

واسالنىك بەسەر دەرچوونى (ھەزار مىرد)ى گۇقارە تاقانەو بىنازەكەى وەزارەتە بىنازترەكەى پۇشنىبىرىدا رابورد، بەھەولى فەرھادانەى چەند دلسۇزىك لەپىناوى پاراستن و خستنه بەرچاوى راستىيە مىژوويىيەكان و راستكردنهوئەى شىواندن و ھەلەو ھەلبەستە بى بىنەماو درۆيىنەكانى ناحەزان و جوانكارى شىارەزايانى ئەو بوارە گىرنگ و گىران و پىر و رەكارىيە، بەكنەو پشكنىن و كىنومال گەپانى خۇبەخشانەى كارمەندەشونەوارناسەكان، كەم يا زۇر بەپىنى توانا و بارودۇخى تايبەتتى ھەرىكەيان و، گوى نەدانە گەفرىرى مافىاو باندە ئاسەوار دزەكانى ناوودەرى ئەم كوردستانە زامارو ھەموو شت تالانكراو و گەياندنئە ئەو راستىيە مىژوويى و زانستىانە بەجىھان و كىتبخانەو مەلبەندە پوناكبرىيەكانى كورد لەھەندەران، لەچارچىوئەى (ھەزار مىرد)دا.

خوایارى واپىنچەم ژمارەش چاپ كرا، كەگەلىك بابەتى گرتۆتە خو، ھەندىكىان كۆن و ھەرگىپردراوى بەرھەمى مىژوو نووس و شونەوار ناس و زاناو پسپۇرو شارەزا بىانىيە مروقدۇستەكان، ھەك ھەوئىنىكى داھىنان و جوانكارى و فرىاكەوتنى رەوتى تىژپەوى شارستانىتى مروف و سوود ھەرگرتن لەھزوبەرى رەنج و ماندووبوون و شەونخونى زانايان و ئەزموونى گەلان، ھەندىكىشىيان نوئى و بەرھەمى لىكۆلىنەو و كەو كىنومالى شونەوار ناسان و گەپان بەناو كىتیب و گۇقارو نووسراو و بەلگەنامە كۆنەكاندا دەربارەى ھەرچىيەك كەپەيوەندى بەرپەسەن و بىنەچەو رەگ و پىشەى مىژووى ئەم بەشە زۇر لىكراوى مروقاىەتتىيەو ھەيە!

بەھىواين بەھاوكارى و كۆمەكى پسپۇرو مىژوو نووس و پووناكبرىانى دلسۇز كارىك بەكەين گۇقارەكە پىشترىبخەين و بىكەينە سەرچاوەى خەملىوى مىژوو شونەوارزانى ئەكادىمىي ئەوتۆ كەفىرخوازان و شەيدايانى مىژوو لەھەموو قۇناغىندا سوودى ئى و ھەرگىرن و ئاواتمانە ژمارەيەكى زۇرتى ئى چاپكەين، تاكو زانكۆو كىتبخانەكانى كوردستان و پۇشنىبىرانی تامەزرۆى مىژوو لىنى بىبەش نەبن و (ھەزار مىرد)ىش لەبەھرەى دلسۇزانەى ئەوان بىبەش نەبىت، داخوازييەكەى پارىش دووپات ئەكەينەو كەھەولنىكى خەمخۇرانە بدرىت بۆ كوردنەوئەى بەشى شونەوارزانى لەيەكىك لەزانكۆكانى كوردستاندا، بۆ پىنگەياندنئە كادىرى شونەوارناس، كەبەداخەو ژمارەى شونەوارناسان لەسەرتاپاى كوردستاندا ناگاتە (۱۰) دە كەس و ئەو بەشە گىرنگە بەرەو پووكانەو و نەمان ئەچىت ئەگەر فرىاي نەكەوین، ھەرەھا داوانەكەين چەند كەسىكى شونەوار پەروەر شایستەى ئەو شونەوارناسانەبىئىردىتتە دەرى كوردستان بۆ تايبەتەندبوون لەوبوارە گىرنگ و كەم بابەتەدا. ھەر ھەك دلسۇزانە پروى دەمى گلەيى و داوامان ئەكەينە ئەو زاناو مىژوووزان و پسپۇرانەى كورد كە (ھەزار ئەفسووس) تانىستاش لە دەرەوئەى كوردستان، كەنیتەر دوورەپەرىزى بەھىچ بروبىيانوويەك پاساوانادى و پىنە ناكىرت، ئىستا نەيەنەو كوردستان و كەلىنىك پىر نەكەنەو و بەشدارى پەوتى دروستكردنهو و خەملىن ھىنانەرى ئاواتى سەدان سەلەى ئەزموونى خۇبەپۆئەبردنى نەتەو كەيان نەكەن، كەى دىنەو و خۇشيان ئەزانن مىژوو رەحم بەكەس ناكات و ھىچ كارىكى واش بى قوربانى نابىت.

نیاندرتال و که له پووری که لتوریان

نووسینی دکتور جهواد عه بدولجه لیل جهواد
وهرگیرانی له عه ره بییه وه: کوزاد محمدمهد

بوو له نه لبر فلت له نه لمانیا. نه شکوته که له سهر
قهرافی ته نگه یه کی نقد لیژ له دۆلی (نیساندر
Neander) بوو له به زایی نزیکه ی ۶۰ پنی
له ناستی پوویاری (دیسیل Diissel) که ۱۱ کم له
(دوسیلدروف) وه دووره... نه مرفه که نیسکه
په یکه ره که ی له م شوینه دا دۆزایه وه ناوزا مرفی
نیاندرتال. له گه ل نه وه شدا که ماموستا یوهان
خولیای کز کردنه وه ی پاشماوه ی جیولوجی و نیسکه
و پروسکی هه بوو به لام توانایه کی زانستی یانه ی
وای نه بوو که بتوانیت لیکولینه وه ی ته واو له سهر
نه م نیسکانه بکات. له به ره وه بریاری دا بیانداته
(دکتور هارمان شافهوزن) ی هاوپی که ماموستای
تویکاری بوو له زانکوی (بیژن). نه ویش پاش
لیکولینه وه نه م وه سفی خواره وه ی له سهر نووسی
(قه باره ی که له سهره که نااسایی به دریزه،
نیسکی برۆکانی زه قن و له ژوور لووته وه به یه
ده گن و له و بناغه یه دا که لووسی له سهره
چالی یه کی قول ده هیلتیه وه... ناوچه وانی ته سک و
نزمه، به شی پشته وه ی سه ریشی دریزو زه قه)
(Heizered 1.1969. p.141 F).

سه ریاری نه وه ی نه م که له سهره نااسایی و
سه یر بوو، شافهوزن- و هکسلیش له گه لیدا-
ده رکیان به وه کرد نه وه نیسکی مرفیکی ناسایی
نیجگار کۆنه. پاشان که له سهره که درایه ماموستا
پۆدۆلف خرۆشۆف Virchow که پزیشکیکی
به ناویانگ و تاییه تمه ند بوو له زانستی نه خوشی و
نه ترۆپۆلوجی و پامیاری دا، پاش توژیینه وه بۆی
ده رکه وت که نه و که له سهره هی مرفیکی نه خوش
نه بووه و دوچاری که می فیتامین D بووه (بهوانه
Howelles, 1967, p.196-197)، له ساله کان
دواتریش، توژیینه وه له پاشماوه کان نیاندرتال

هه رچه نده که له سهری نیاندرتالی له سالی
۱۸۵۶ز دا دۆزایه وه، به لام جیهان گرنگی یه کی
نه وتوی نه دایه نه م دۆزواوه گرنگه هه تاوه که
کتیبه که ی داروین (ره چه له کی چه شنه کان Origin
of Species) له ۱۸۵۹ دا چاپکراو بیردۆزه که ی به
(گولبژیری سروشتیانه) ناسراوه و ده لیت هه موو
نازه ل و پوهه که کان نیستا له جۆری پیشوو تر و
کۆنتر له خۆیانه وه په ره یان سه ندوه که نیستا
به ته وای لیان جیاوازن، له ناستی زانستی دا
بلاو بووه. شتیکی ناسان نه بوو نه م بیردۆزه له گه ل
مرفدا پیک بگیزدین و به رامبه ر بکرین، چونکه
لاینه نایینی یه کان نه وه یان قبول نه کرد له به ر
نه وه پیچه وانیه وته کان (نینجیل) ه، به لام، له گه ل
نه وه شدا، به شیکی که م لایه نگرانی پاکانی داروین
به پیر نه م دۆزینه وه یه وه چوون و به پالپشتیکی
بیردۆزه که و قۆناغیک له قۆناغه کان نه وه په ره
سه ندنه یان دانا که باسی لئوه کردوه....

مرفی نیاندرتال کی یه؟ ره چه له کی چی یه؟ و
جۆره کان چین و چی به سه رهات؟ و نایا گرنگی
له په ره سه ندندا چی یه و نه و که له پوره
شارستانی یه کی له لی به چی ما کامه یه؟... بۆ
نه وه ی وینه یه کی پوونتر و باشترمان ده ست
بکه ویت، نو سه ر پشت به پاشماوه کان مرفی
نیاندرتالی نه شکوته ی شانیداری کوردستان
ده به ستیت.

له ئابی ۱۸۵۶ ز. دا کریکاره کان کان ه کان
چوارده پارچه نیسکی مرفیان له چینه
نیستوهه کان نه وه زوی یه دا کز کرده وه که
له نه شکوته ی فیلد هوفر Feldhofer دا کز بووه و
دایانه ده ست (دکتور یوهان فولرۆت Johann
Carl Fuhlrott) که له قوتابخانه ی (ریال Real)

که له به لجیکاو فەرهنساو جه به ل طارق و فهله ستیندا دۆزرایه وه، زیاتر پالپشتی نه و نه نجامه یان کرد که خروشوف پی یان گه یشتبوو و بۆی دهرکه وتبوو.

به هه رحال، ئیستا زیاد له ۱۵۵ ئیسکه په یکه ری نیاندرتال هه ن که له ۶۸ شوینه واری کۆن له ئه وروپا و پۆژه لاتی نزیك و ئه فریقیدا دۆزراونه ته وه و هه مان سیفاتی له یه کچوونیان هه یه بی گومان به هه ندیک جیاوازیه وه - له گه ل نه و سیفاتانه دا که مروفه نیاندرتالیه که ی ۱۸۵۶ ی ئه لمانیا دهری خستن و به م هۆیه وه ئه م جۆره مروفه ناونرا (مروفی نیاندرتال).

واپه ده چیت ئه م جۆره مروفه یه که م جاریش پیش زیاد له ۱۰۰ هه زار سال له ماوه ی سی هه م سه رده می خۆشی نیوان چاخه به سه ته له که کان Interglacial 3rd دا دهرکه وتوه که له پاش سی هه م چاخ سی هه ل به ندانی ناسراو به رس Riss هاتوه و پیش چاخ سی هه ل به ندانی چواره م و کۆتایی بووه که به فیرم Würm ناسراوه، و پیش نزیکه ی ۳۵ هه زار سال له مه و پیشیش تۆوی بپاره و مروفی نوئ جی ی گرتۆته وه.

واپه ده چیت مروفی نیاندرتال له کۆتایی سی هه م سه رده می خۆشی دا له نزیکه ی ۷۵ هه زار سال له مه و پیش له ئه وروپا به ته واری جیگیر بوویت و شتوماکی به ردینی له شیوه ی ته وری دهستی و سه ره نیزه و نامیری تاشین و کراندنی دروست کردبیت که پی یان ده وترت ته له زمه نامیره موستیره کان (الشظایا المستیریة). نه ویش به ناوی نه و شوینه واره کۆنه وه که یه که م جار نه و نامیرانه ی تیدا دۆزرایه وه که ناوی موستیری Moustier ه له فهره نسا.

هاول Howell وای بۆ ده چیت که نه و نیاندرتالیانه ی به کلاسیکی ناسراون له گه لیکه وه په یدابون که خه لکه که ی له مروفی (سوانسکۆمب swanscombe) له به ریتانیا و (شتاینهام Steinheim) له ئه لمانیا ده چن (1966: 125) و ئه م سیفه ته جیاکه ره وه یان هه یه: سه ری دریز، ته پله سه ری نزم و تهخت و پان له لای گوئۆه،

له گه ل ده م و چاوێک که سی تایبه ته ندیتی پوون و ناشکرای هه یه: چه ناگه یه کی بۆ دواوه چوو (خه ریکه نه بیت) له گه ل گۆناو کاکیله یه کی گه وده و ئیسکی برۆی زه ق و به رز به ده وری چاودا دیته وه و له لای لووت له یه ک ده دن... سه رباری نه وان هه ش بالایان نزم و (ته نها پینچ پی) ده بن، هه روه ها ده ست و قاچیشیان هه مان سیفه تیان هه یه، لاقیان چه وته و به و هۆیه وه بالایان کۆمه، سنگیان شیوه به رمیلی یه و قه باره ی میشکیان نزیکه ی ۱۴۶۰ سم ۳ یه.

هه ندیک له پسه پورانی نه ترۆپۆلۆجی پی یان وایه که نه م شیوه یه ی نیاندرتالی پی وه سف ده کریت نۆر زیاده پۆی پیوه کراوه، بۆ نمونه هه ردوو (شتراس و کایف Straus and Cave) نه پسه پۆری تایبه ته مند، له ئیسکی له گه نه ی مروفه که ی (جبل الکرمل) ی فه له ستین و نیاندرتالی ئه لمانیا و (لاشاپیل ئوسانت) ی فهره نسیان کۆلیوه ته وه و بۆیان دهرکه وتوه جیاوازی یه کیان له گه ل ئیسکی له گه نه ی مروفی نوئ دا نه و نه مه ش چاکترین به لگه یه بۆ نه وه ی که بالایان و پۆیشتنیان پیک بووه (1957: 348-63) سه رباری ئه وه ش لیکۆلینه وه که ی بیرنارد کامپل له قۆل و دهستی نیاندرتال نه وه ی سه لماند که له قه باره و دریزی قۆلی مروفی نوئ دا بووه (1966: 128).

جگه له پۆژئاوای ئه وروپا. نیاندرتال له ده وری ده ریای سپی ناوه راست و رۆژه لاتی ئه وروپا و باکووری ئه فریقا و باکووری عیراق (کوردستان) یشدا هه بووه، ئه م جۆره مروفه ی ئیره ش جۆریکی تره که (به پهره سه ندوو progressive) ناسراوه. به وه ش جیا ده کریتته وه که بالای به رزتره (۵ پی و ۳-۸ ئینچ) و له شی له له شی کلاسیکیه کان بچوکتره و که لله سه ری له ی نه وانی تر پیک و پیکتره و ده موچاوی بچوکتره و ئیسقانی مه چه ک و پوزی چه وت نه یه، واته بالای پیک تره، ئه م سیفه تانه له ئیسکی ژنه که ی (جبل الکرمل) دا (له شوینه واری که طابون ناسراوه) له فه له ستین ده بینینه وه - ته نانه ت ئیسکه برۆکانی بچوکترن و نزمایی یه که له نتوان هه ردوو به رزایی برۆی راست و

ئىتاليا و كراپينا له پۆگسلافيا و تشك تاش له پۆژھه لاتى ئۆزبېكستان دۆزراوه تەوہ. ئەم جۆرە، جگە لە و سىفەتەنەى باسکران بەوہ جىبا دەكرتتەوہ كه قەبارەى كەلەسەرى ۱۴۰۰ سم ۲ يە. ۱. نياندرتالە كلاسيكەكان، پاشماوہيان لە ئەلمانيا و بەلجىكا و فەرەنسا و ئىتاليا و ئەشكەوتى شانيدار لە كوردستانى عىراق دۆزراوه تەسەر (تويكارى يانمان پيشتر باس كرد) قەبارەى كەلەسەريان ۱۶۰۰ سم ۳ يە.

۲. نياندرتالەكانى ناوچە گەرەمە سىترو نىمچە گەرەم سىرەكان، پاشماوہكانيان لە جاوہ (ئىندونىسيا) و باشورى ئەفريقا دۆزراوونە تەوہ. نياندرتالى باشورى ئەفريقا بەوہ جىبا دەكرتتەوہ كه كەلەسەرى قەبارەى ۱۲۰۰ سم ۳ دەبىت ئىسقانى بۆى گەرەم زەقە و جىاوازيەكى لەگەل ئىسقانى بۆى گۆزىلانا نىە. باشترىن نمونەش بۆ ئەمە مۆفەكەى رۆدىسيابە بېروانە، Mcker and Mckern (1969:88-89).

بەلام گرنكى نياندرتال سەبارەت بە بىردۆزەكەى پەرەسەندى مۆف دەتوانىت لەمانەى خوارەوہدا كورت بكرتتەوہ:

۱- ئەندىكى وەك برەيس Brace واى دەبينن كە نياندرتال لە جىهاندا ئۆر بلأوبوہ ئەوہتا پاشماوہكانى لە ئاسيا و ئەفريقا و ئەورپادا دەبينىت، لەبەر ئەمە نياندرتال نوئىرى قۇناغىكى پەرەسەندەنە لە زنجىرەى ئەو قۇناغەى پەرەسەندن كە مۆف پىاياندا تىپەر يوہ:

قۇناغى مۆفى شىوہ مەيمون، قۇناغى مۆفى بالا پىك Homo-erectus قۇناغى نياندرتال و قۇناغى مۆفى نوئى (بېروانە) : 83- 729-741, 1967, 96.

۲- بىردۆزى دووہم نياندرتال بەجۆرەك يان چەشنىكى (Species) سەر بەخۆى خۆ بەخۆ دادەنىت كە لە پووى زاوئىوہ لە مۆفى نوئى سەر بەخۆ وەك جىاوازي و سەر بەخۆى كەرە ئەسپ لە يەك (بېروانە) رالف سۆلىكى: 21, 1971.

۳- بەلام بىردۆزى سىھەم نياندرتال بەنمىچە جۆرەك Sub-species لەجۆرەكانى سەرەنەى مۆفى نوئى دادەنىت (۲۵۰ ھەزار سال لەمەو پيش)

چەپى دا ھەيە لە يەكيان جىبا دەكاتەوہ، پشتى سەرىشى خرپە، وتارادە يەكيش لە نياندرتالەكانى ئەشكەوتى شانيدار لە كوردستانى عىراق دا ھەن (Soleck, 1957 p: 118)، بەلام گۆرستانى صخول (كە ئەمىش شوئىنە وارنىكى ترە لە جىبل الكرم) ئىسكى دە كەسى تىدا بوو كە تىكەلن لە نياندرتالى كلاسيكى و مۆفى نوئى و لەژنەكەى طابون ىش جىاوازي، كە ئەمەش گومانىكى زۆرى لەبارەى پەيوەندى نيوان دروست كردوہ. (Howell, 1966: 127). ئەم جۆرە نياندرتالە كۆنترەكە يانە.

پۆلىنى نياندرتالىەكان بۆ (ئەورپى) كلاسيكى و (ئانەورپى) ھى حەوزى دەرياي ناوہ راست و رۆژھەلاتى ئەورپا و كوردستانى عىراق) پەرەسەندو، نە دۆزراوہ نوئى يەكان و نە بەلگە كۆنە ناسىەكانى ئەم ناوچانە خۆيان پشتگىريان ناكەن، ھەر لە ئەلمانيا خۆى دا (بەشى رۆژھەلاتى) نياندرتالى پەرەسەندو لە ئىرىنگرزدۆرف Ehringsdorf و لە سوانسكۆب لە بىرىتانيا دۆزراوہ تەوہ، بەلام لە چىن و لە (الدار البىضاء) لە باكورى ئەفريقا نياندرتالى كلاسيكى مان بەرچا دەكەوئىت (بۆ چىن بېروانە Kwang-chin chang, 1962:749-760)

بەراى نوسەر، چاكرتىن پۆلىن بۆ نياندرتال ئەوہ يە كە كىلسۆ Kelso لەم دواى يانە دا خستىە پيش (185 : 1970). ئەم پۆلىنە نوئى يە تەنھاجىا كەرەوہ تويكارىەكانى رەچا و نە كردوہ. بەلكو دابەش بوونى جوگرافى و لەمپەرە سروشتىەكان و كارتىكردەنە كانىشىان لەسەر جىا كەرەوہ و سىماكانى لەشيان پيش و پاشى چاخى سەھۆل بەندانى چوارەم قىرم Wurm ىش كىلسۆ نياندرتالىەكان بەسەر سى پۆل دا دابەش كردوہ:

نياندرتالىەكانى پيش چاخى سەھۆل بەندانى چوارەم يان سەردەمى خۆشى مام ناوہندى / كە پەرەسەندوون و پاشماوہكانيان لە ئەشكەوتى صخول و لە طابون لە فەلستىن و ئىرىنگرزدۆرف و شتايىنھام لە ئەلمانيا و لە فۆنتىشفاډ Fontchevade لە فەرەنسا و ساكوپاستورە و

که له پاشدا ره گه زتکی جوگرافيانه سی (Geographical Race) پیک هیتاوه که خاوه نی سنوری جوگرافیای تایبته به خوی بوو.

به لام سه بارت به به سه رها و چاره نوسی مرفی نیاندرتال، هندیك وای ده بینن، له وانه ش خوالی خوشبوو تلاد ده شاردان 1943 که پیاویکی ناینی بوو له پاشماوهی هره کونه کانی مرفدا تایبته مند بوو و بول Boule و له سه دهی نوزده هه میشدا کوفیه Cuvier که هه رسیکیان فهره نسین، وای ده بینن که نه م جوره مرفه له پیش میژودا پیدا بوو و په ره ی نه سه ندوو بۆ مرفی نوی، به لکو به هوی زال بوون و ده ست به سه رداگرتنی مرفی نوی وه له ناو چوو و دوی براوه نه وجی گرتوته وه، بی نه وهی هیچ جوره پاشماوه یه ک و نه وه یه ک له دوی خوی به جی بهیلتیت، (پژوه لاتی نزیکیان به شوینه دانا که نه م داگیر که ره نوی یانه ی لیوه ده رچوون و نه وروپاش به شوینه ی جی پی خویان تیادا چه سپاند).

بۆ پوچال کردنه وهی نه م بیردوزه ش ده لیتین، هه مو نه و کنه و پشکنینه کونه ناسیانه ی له پژه لاتی نزیکدا کراون پاشماوه ی که له پوری شارستانیانه ی مرفی کونیان خستوته به رچاو، نیتر هی سه رده می به ردینی کون بن یان ناوه راستی سه رده می به ردینی کون یان کزتابی یه که ی، هیچ جوره به لگه یه کیان تیا نیه قه ره بالغی و زیاد به رده وامی دانیش توانی پژه لاتی نزیک بیت که ناچاری کرد بیت بلو بیته وه و کوچ بکات، نیتر بۆ نه وروپا بوویت یان بۆ شوینتیکی تر. به لکو به پیچه وانه وه، نه و به لگه کونه ناسیانه ی نیستا به ده سه توه ن زیاد بوون و به هیز بوونی په یوه ندی یه قه ره نگی یه کانی نیوان پژه لات و پژاوا به شیوه یه کی ناشتیانه و له سه رخ پیشان ده دن که پاشان وورده وورده په ره ی سه ند بۆ نه وه ی که قه ره نگی پژه لات قه ره نگی پژاوا ی شارد وه و به سه ری دا سه پا... واش چاوه پی ده کزیت که له گال نه و په یوه ندی یه قه ره نگی یانه ی دا په یوه ندی توخمی یانه ش

دروست بوویت که له نه جامی دا سیغه ته بۆماوه یی به پژه لاتی یه نوی یه کان به سه ر سیغه ته بۆماوه یی به نیاندرتالی یه کانی پژاوا دا زال بووه .

تلار و پی هه لگره کانی بیردوزه که ی خویان که به (بیردزی نه هامت) ناسراوه، له سه ر بیردزی (مانه وه بۆ باشتین) بنیات ناوه، له سه ر نه و بپوایه ی که شه رو شوپ به قه ده ر بوونی مرف خوی کونه و تاکه ریگایه که کومه له مرفیک بۆ له ناو بردنی کومه لیتی تر ده یگر نه به ر (بروانه (Montagu, 1969).

بیردزی دووم وای بۆ ده چیت که نیاندرتاله په ره سه ندوو هکان له نه وروپا په ره یان سه ندوو بۆ نیاندرتالی کلاسیکی وه نه مانه ش به هوی که وه دویان براوه و نه وه یان لی به جی ماوه .

بیردزیکی تریش هه یه ده لیت نیاندرتاله کان بوونه ته دوپه ل: یه کیکیان بووه ته کلاسیکی له نه وروپا دووه میشیان بووه ته مرفی نوی له پژه لاتی نزیک.

(Thoma, Beuttener-Janush, 1966:150 F, Brace, 1964:3-43) (Herrison et.al., 1968, 1967)

پیش نه وه ی بچینه سه ر باسی که له پوری قه ره نگیانه ی نیاندرتالی یه کانیش به پپویستی ده زانین له پیشدا که میک له باره ی نیاندرتالی یه کانی نه شکه وتی شانیداره وه بدوین و سه بارت به هندیك له روکاره کانی ژیانی کومه لایه تی یان قسه بکه یین، نه مه ش له به رگرنگی نه و زانیاریانه ی له باره ی ژیانی مرفی نیاندرتاله وه بۆمان زیاد ده کات.

نیاندرتالی یه کانی نه شکه وتی شانیدار:

نه شکه وتی شانیدار که وتوه ته چپای (برادوست) وه له سه ره یلی پانی ۳۶,۵ له باکووره وه و ۴۴,۲۰ له پژه لات وه، به رزایی یه که ی ده گاته ۲۵۰۰ پی له رووی ناستی ده ریاوه، ده رکی نه شکه وته که که وانه یی یه و بۆ سه ره وه به رز بۆته وه، به سه ر زنی گه ورده دا ده پوانیت، ناو نه شکه وته که ته خته و پوپه ره که ی له به رزترین خالی دا نزیکه ی ۱۱,۷۰۰ پی چوارگوشه یه .

داندان I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII نوسه
 کۆتاییان منداله و منداله که ی تریش (ژماره ی بۆ
 دانه ناوه ۱) هه موویانی به مرقفی نیاندرتالی ناسی
 له بهر نه وه ی ئەم سیفه تانه ی هه یه: نزمی و ته سکی
 ناوچه وانیان و زۆر گه رانه وه ی بۆ دواوه، زه قسی
 ئیسقانی برۆیان، ده رپه پینی کاکیله یان، نادیاره
 چه ناگه یان له بهر زۆری گه رانه وه ی بۆ دواوه،
 په رپوتی ددانیان و کورتی بالاییان (هه پستی و
 ئینج) که نه مانه ش سیفه تی نیاندرتالی کلاسیکن
 له گه ل نه وه شدا که ئەم ئیسقانه هه
 کلاسیکیه کانن هه ندی سیفاتی تریان تبادا ده بیین
 که هه مرقفی نوین، بۆ نمونه وه ک نزمایی نیولان
 هه ردوو برۆی راست و چه پ له ناستی لووت دا...
 له نو ئیسکه په یکه ره کانی شانیداردا ژماره ی

I, II, III, IV گرنگی یه کی تابه تی یان هه یه: شانیدار
 ژماره I که سۆلیکی ناوی (ناندی Nandy) لیتل
 هه پیاویکه که له دایک بووه قۆلی راستی به زنگاک
 له کارکه وتوو بووه، به و به لگه یه ی که ده فه ی شانی
 وئیسکه چه له مه ی و سه ره وه ی بازوی گه شانی
 نه کردوو هه ره به بچوکی ماوه ته وه. وا دیاره ئەم
 قۆله ی له سه روو ئانیسکی یه وه. به ره و خوار
 هه ربه مندالی براوه ته وه. هه روه ها چاوی چه پیشی
 کۆیر بووه و ماوه ی ۴۰ سال ژیاوه - ئەم ته مه نه ش
 بۆ نه و کاته زۆر بووه، چونکه ئەم چل ساله
 به پزژه ی کاتی ئیستا ۸۰ سال ده کات - له پال ئەم
 ئیسکه په یکه ره دا دوو ئاگردانیش دۆزداوه ته وه.
 وه کو ده ریش ده که ویت ئەم کابرایه ددانه کانی بۆ
 شت گرتن به کاره ی ناوه له بهر نه مه ش باوه ریا
 له ژیر سایه ی یارمه تی و پاژه ی (مراعات) که سانی
 ده ور به ری دا ژیا بیت، نه مه ش ره فتاری مرقفانی
 نیاندرتالی یه کانمان بۆ ده رده خات که په فتازنگ
 یه که م جار له نئیو کۆمه لگا نوی یه کانی ئیستا دا
 ریکه وتی ده که یین (Clark and Piggott, 1965:63).
 له مه ش زیاتر، ئەم په ک که و ته به -
 سه رباری ناساغی و که نه فتی له ژیا نی دا، له پاش
 مردنیش هه ر پزلی گیراوو قه در زانراو بووه،
 چونکه کاتی خۆی ده ورری لاشه که یان به کۆمه ل
 به ردو ئیسک و پروسکی ئاژه لی شیردار گرتوو.

هه شکه وته که له به ردی کلس پیکهاتوو هه به پای
 رالف سۆلیکی، ماموستای نه نترۆپۆلۆجی له
 زانکۆی کۆلومبیا له وولاته یه کگرتوو هه کان، که
 کنه ی له هه شکه وته که دا کردوو، ئەم به رده خلتی
 نیشتووی ده ریا یه کی کۆنه (1957 A: 115-18)
 چاوگ و جوگه ناوی زۆر له ته نیشت ئەم
 هه شکه وته وه هه ن و، ژماره یه کی زۆر پاشماوه ی
 ئیسکی ئاژه ل و گیانداران هه یه، که نه مه ش
 نیشانه ی ده وله مه ندی ناوچه که یه له نیچیرو
 ئاژه لی کۆی دا.

یه که م سه ردانی سۆلیکی له هه شکه وته که
 له سالی ۱۹۵۱ بوو کاتیک که نه ندای نیژده ی
 کۆنه ناسینانه ی (البعثة الاثرية) زانکۆی مه شیکان
 بوو. پاش کۆتایی هاتنی کنه کاریان (التنقیات)
 برپاری دا له وی بمینتته وه هه ندی کنه و پشکنینی
 سه ره تای نه نجام داو نه نجامی سه رکه وتوانه ی
 هه بوو و ده وله مه ندی نه شکه وته که ی
 به پاشماوه ی کۆن پیشان داو له بهر نه مه ش سالی
 ۱۹۵۹ و ۱۹۶۰ بۆی گه پایه وه. سۆلیکی کنه ی
 له هه شکه وته که دا له ژیر چینی ئاشووری کۆنه وه
 ده ست پی کرد (۲۵۰۰ پ.ن) و به قوولی ۴۵ پی
 له ماوه ی چوار وه رزی کاردا له ۱۹۵۱-۱۹۶۰ چوو
 خواره وه، له مه ودای ئەم ۴۵ پی یه دا چوار چینی
 سه ره کی ده رخست که ناوی نان (D, C, B, A)
 که هه ریه کیکیان بۆ سه رده میکی جیاوازو جوړه
 فه ره نگیک ده گه پتته وه، کۆنترینیان (D) یه وه ی
 ناوه راستی سه رده می به ردینی کۆنه Middle
 paleolithic - نزیکه ی ۶۰ هه زار سال پیش ئیستا
 پاشان چینی (C) که هه ی کۆتایی سه رده می
 به ردینی کۆنه Upper Paleolithic - نزیکه ی ۲۴
 هه زار سال پیش ئیستا (Soleck, 1963-11) نه مجا
 چینی B2 بۆ ۱۰۶۰۰ پیش ئیستا، چینی (A) بۆ
 سه رده می به ردینی نوی ده گه پتته وه (Soleck,
 1961:690-99) Neolithic.

چینی (D) به لگه یه کی کۆنه ناسیانه ی چاکی
 به ده سه ته وه دا، نه وه بوو نو ئیسکه په یکه ری
 مرقفی تیا دۆزرایه وه، دو مندال و چه وته که ی تر
 مرقفی گه وره ی پیگه یشتوون و ئەم ژمارانه ی بۆ

پهفتازی مروف دۆستانه ی نیاندرتالیه کانی شانیدار ته نها به شی مروفی ژماره I نه بووه، به لکو په ک که و ته په کی تریشی گرتوه ته وه، که ژماره III هه لگرتوه، نه مه یان به هوی برینیکه وه له په راسویه کی دا-هروه ک تیشکی X (پؤنتیگن) ده ری خستوه بومان-که نامیرکی داری نووک شیوه لاکیشی تیز هۆکه ی بووه، ماوه په کی زور له نه شکه و ته که دا ماوه ته وه و دور نه که و توه ته وه. له راستی دا واپی ده چیت سیفته تی سوزداری و هستی مروفانه سیفته تیک بووه له گال نیاندرتال دا بووه. له هه رکوی په ک بوویت-هه رچه نده زانایانی نه نترپولوجیا ده لین زورتر له وه ده چیت نه م ههسته ته نها بۆ که س و کاری خویان بوویت. له فهره نسا زانایانی کۆنه ناس له نه شکه وتی لاساپل دو ئوسانت لاشی پیاویکی پیریان دۆزیوه ته وه که به هوی سووتانه وه ی جو مگه کانی وه (التهاب المفاصل) تا مردنی له کارو جووله که و توه و به دریزی زانی له لاین هاوه له کانی په وه یارمه تی دراوه و به تنگی په وه هاتون.

زورجار پؤژنامه و گؤفاره کانی سه ده ی تۆزده هم و سه ره تالی سه ده ی بیسته م مروفی نیاندرتالیان به په فتار رهق و توندو تیژو درنده و چاره گران وه سف ده کرد، به لام نه و به لگه کۆنه ناسیانه ی ئیستا له بهر ده ست دان نه م پایانه رت ده که نه وه و سوزداری و ههستیاری مروفی نیاندرتال ده سه لمینن و نه وه ده رده خن که زور له ژیر کارتیکردنی جوانی سروشت دابوون و ده رکیان به و خۆشی و دل کرانه وه په کردوه که جوانی له ههستی مروفدا دروستی ده کات. لیکۆلینه وه کانی مه دام نارلت-لیروا-گوران له پاریس که له پوهه که کانی چاخه کۆنه کاندایا به تمه نده. له و نمونه که رکانه (Pollen = غبار الطلع) که سؤلیکی له شانیداره وه بۆی ناربدوو، نه وه یان سه لماند که نه و ناوچه یی شانیدار به ههشت جور گول رازاوه بووه و مروفی نیاندرتالیس شه یدای گول چینیه وه بووه. نه که هر نه وه به لکو بۆیه که مین جار له چاخه کانی پیش میژوودا گول و گیای پتکه وه چنیوه ته وه و تاجه گولینه ی لی دروست کردوه و

خستویه تی به گۆری مروفی ژماره IV ی شانیداره وه بپوانه (soleck and Leroi- Gourhan, 1961 and solecki, 1961 and Stewart, 1963, 1971) نه مه ش په که مین به لگه ی کۆنه ناسیانه یه له سه ر تاجه گولینه یه که له جیهاندا که میژوی ده گه پتیه وه بۆ ۶۰ هه زار سال پیش ئیستا.

ههروه ها مروفی نیاندرتال په که مین جوری مروفه له میژوودا که مردوی ناشتوه و په که مین مروفیکیش بووه که ههستی پۆسی و ئاینی یانه ی هه بوویت و له وانه شه بپوای به و دنیا-دنیا ی پاش مردن و زیندوو بوونه وه هه بوویت، چونکه سه ریاری نمونه کی شانیدار کۆنه ناسه فهره نسی په کان له نه شکه وتیکی ته نیشست لافیراسی Lafferrassie له دۆرۆن له فهره نسا چالیکیان دۆزیوه ته وه ئیسکه په یکه ری دوو منال و ئن و پیاویکی تیدا بووه، تاویره به ردی گه وره گه وره یان به ده وری سه ری پیاوه که دا داناه بۆ پاراستنی و، پیش داپۆشینیه ی چاله که له شی ژنه که یان قه دکردوه (هه ردوو ده ست و قاچی نوشتینراوه ته وه و به ره و سنگی پالیان پتیه نراوه). له کیک-کوبا Koba-Kiik له نیمچه دورگه ی قرم و له (جبل الکرمل) له فه له ستین هه مان نه ریت په یپه و کراوه. له ۱۹۲۷ دا خوالی خۆشبوو خاتوو دۆرسی گارود له نه شکه وتی (صخول) له که رمال په که مین به لگه ی له سه ر گۆرستانیکی نیاندرتال دۆزیوه. نه وه بوو (۱۰) ئیسکه په یکه ری دۆزیوه که له چالیکدا له ته نیشست په که وه دانرابوون. باشترین نمونه ش له سه ر خوو نه ریتی ئاینی یانه که لیله دا به یئینه وه نه وه که ی نه شکه وتی (تاشک-تاش Teshik-tash). له باشووری پؤژه لاتی ئۆزبه کستان، که تیایدا ئیسکه په یکه ری مندالیک دۆزراوه ته وه به ۵-۶ جوت شاخه بزنی ده وره دراوه (شاخه کان هیشتا به بنجه که لله سه ره کانیانه وهن) و به زه ویه که دا چه قینراون (Movins, 1953)

کۆنه ناسه کان له نه شکه وتیکی سوپسراشدا چه ند که لله سه رکی ورچیان دۆزیوه ته وه که

ههروهه نيا ندرتال سى هم قوناغى پهره سندن له
 زنجيره پهره سندنه كانى مرقدا- پاش هه روه
 قوناغى مرقه مهيمون و مرقى بالا ريك و پيش
 مرقى قوناغى نوى- ده نوينيت... ناساوه
 شتومه كه كانى له ته له زمه بهرد دروست كردوه
 ناميره مؤستيره كان ناسراوه) و هه نديك جاريش
 له ته خته و دار- كونه ناسان جى ي رميكى داريسان
 له پانى يه كيك له و ده كه سهى نه شكه وتى مفضل دا
 نيژوان دوزيوه ته وه.

مرقى نيا ندرتال راوچى يه كى كارامه بهر
 ده ستى به سهر ناگردا گرتووه و جل و بهرگى له
 پيسته دروست كراوى پوشيوه... هه روهه
 سه ربارى نه مانه ش، سۆز مه ندو يار مه تى ده ريه
 له كاتى پيوستى داو سروشت و جوانى سروشتى
 لا په سهند بووه.

په راويزه كان:

٢٠٠٠ نوسينه له سالى ١٩٨٩ دا له عه ره بهر بهر
 وه رگيراهه، له م سه رچاوه يه وه:

جواد، د. عبد الجليل جواد، (النيا ندرتال بينر
 تراهم الثقافى) سومر، الجزء الاول و الثاني، المجلد
 ٢٧، ١٩٧١، ص ٢٥-٣٤.

١. Thal له زمانى نه لمانى دا به ماناى (نول)
 ديت- وه رگير:

٢. تيبينى سالى نوسين و بلاوبونه وهى هم
 نوسينه بكه كه سالى (١٩٧١) ه- وه رگيراهه.

٣. هه رته مه ش واى له سؤلىكى كردوه به
 نيا ندرتال يه كانى شانيدار بلتت (يه كه مين خه لگنانى
 گول (the first flower people)... شايانى نامازه
 بو كردنيشه كه ليكولينه وه ده رى خستوه نار
 جوړه گولانهى نه و تاجه گولينه يان لى دروست
 كراوه. نيتاش له نيوان مانگى نايار حوزه يراندا له
 چياكانى زاگروس دا شين دهن وهك نه خيلبا
 (حزن بيل) و به بيون و سه وسه ن و هى تر، نه ماش
 ماناى وايه كه نه و مرقه يى هم تاجه گولينه به بز
 ناو گوره كه ي دروست كراوه له نيوان كوتايى مانگى
 نايارو سه ره تايى ته موزدا مردوه !! بونه ماش
 بروانه : باقر، طه، (جولات تاريخية بين موطن

نيا ندرتال كان له سه سه كويه كى به رزى به ردين بو
 په رستن دا يان ناون... نه گه ر نه م راهه يه ش (تفسير)
 راست بيت، نه و ده توانين بلتين نه م شوينه واره
 يه كه مين په رستگاي سه ره تايى يه كه مرقى پيش
 ميژوو دروستى كردوه و بنياتى ناوه (به روانه :
 Clark and piggott, 1965).

جكه له مانه ش مرقى نيا ندرتال به يه كه مين
 مرقى ك ناو ده برتت كه پوشاكى له پيسته بو خوى
 دروست كردوه (سؤلىكى له شانيدار پاشماوهى له م
 جوړه ي نه دوزيوه ته وه) و به ته واوى ده ستى به سه ر
 ناگردا گرتووه و كونترولى به سه رى دا هه بووه-
 هه رچه نده مرقى چين يان پكين و مرقى نيسپانيا
 ٢٠٠ هه زار سال پيش نيتا دوزيوه ته وه...

پيش كوتايى هيتانيش به باسه كه، حه ز ده كه ين
 نه وه ش بلتين كه تاكه سيفه تى ناشيرينى
 نيا ندرتال يه كان نه وه بووه كه هه ندى جار- زودا پى
 ده چيت- ميشكى مردوه كانى خويان له وانه شه
 به زيندوى- خواردوه وهك به شيك له داب و نه ريته
 نايينى يه كانيان يان له ژير كار تيكردنى
 ناره زوييه كى خوياندا يان هه ر دوو كياندا. بو نمونه
 كونه ناسان له مونت سرسيق (Montecireco) له
 نيتاليا كه له سه ريكيان دوزيوه ته وه پاش نه وهى
 ميشكه كه يان به تال كردوه له سه سه كويه ك
 دانراوه و ريزيك به ردى به ده وردا دانراوه- كردارىكى
 نايينى يانه- به لام له نه شكه وتى كراپينا Krapina
 له يوگسلافيا (پيشوو) نيسكى زياد له بيست كه س-
 نيرومى- دوزواوه ته وه كه له گال يه كترن و له گال
 نيسكى نازه لى تر دا پاش نه وهى مؤخى
 نيسكه كانيان و ميشكيان ده ره يتان، هه موويان
 تيكه ل به يه كترى كراون. چارد Chard واى
 ده بينيت كه هم بيست كه سه بيگانه بوون نهك
 خزم و خويش 123: 1969.

كوتايى:

له وانه ي پيشوو نه وه مان بو ده ده كه ويت كه
 نيا ندرتال پيش زياد له ١٠٠,٠٠٠ سال پيش نيتا
 هاتوته سه ر شانقى پيش ميژوو و پيش نزيكه ي ٣٥
 هه زار سالتيكيش له ناو چووه و دواى به راوه.

16. Movius Halam L: the Mousterian Cave of teshic-tash, south-Eastern Uzbekistan. Central Asia. American School of prehistoric Research Bulletin, Vol. XVII, pp. 11-71. 1953.

17. Montagu, Ashley. Man: His First two Million years. New York. Columbia University press, 1969.

18. Schaflihausen, D.: Discovery of the Neanderthal skull. In Man's Discovery of his past, Robert Heizer (ed), pp. 141-152. California, Apeek publication, 1969.

19. Solecki, Ralph. Shanidar Cave, scientific American, pp. 59-64, No. V. 1957 a.

20., shanidar cave. Life Magazine, pp. 115-118, Nov. 4, 1957 b.

21. New Anthropological Discoveries at shanidar, Northern Iraq, Reprinted from Transaction of the New York Academy of science, ser. II. Vol. 23, No. 8, pp 690-699, June 1961.

22., prehistory in shanidar Valley, Northern Iraq. Science, Vol. 139, No 1551, pp. 179-193, Jan. 18, 1963.

23., Neanderthal is not an Epithet but a worthy ancestor. An Article adapted from his book "shanidar" to be published in June by Alfred A. Knopf. Smithsonian pp. 20-27, May 1971.

24., & Leroi-Gourahan, Arlette. Paleoclimatology and Archaeology in the Near East. Reprinted from Annals of the New York Academy of Science, Vol. 95 Article 1, pp. 729-734, Oct. 5, 1961

25. Straus, W.L. & Cave, A.J.E. Pathology and posture of Neanderthal man, Quarterly Review of Biology. Vol. 32: 384, 1957.

26. Teilhard De Chardin. Fossil Man: Recent Discoveries and present problems. Peking: Henri Vetch, 1943.

Thomas, Andor: La Diffinition des Neandertaliens et la position of physical Anthropology, 1965. Pp 121-136. Vol. 13, 1967.

الانثار في شمال العراق (كوفاري كوفي زانباري كورد، بهرگي چوارهم، ۱۹۷۶، ص ۵۱۰-۵۱۱)

1. Beuttner-Janush, John, Origins of Man. New York: John Wiley, & Sons. Inc. 1966.

2. Brace. Loring C. the stages of Human Evolution. New Jersey: prentice-Hall. Inc 1967

3., the fate of the "Classic" neanderthals: A Consideration of Hominid Catastrophism. Current Anthropology, Vol. 5, pp. 3-43. 1964.

4., Refocusing on the Neanderthal problem. American Anthropologist, Vol. 64, pp. 729-741, 1962.

5. Campbell, Bernard. Human Evolution. Chicago, Adline publishing Co. 1966.

6. Chard, Chester S. Man in prehistory. New York: McGraw-Hill Book Co. 1969

7. Clark, Grahame & Piggot, Stuart: prehistoric societies. New York, Alfred A. Knopf 1965.

8. Garrod, Dorothy & Bate, D.M: the stone Age of Mount Carmel. Oxford the Clarendon press, 1937.

9. Harrison, weiner: Tanner, & Barnicot Human Biology. Oxford, Clarendon press. 1968.

10. Howell, F.G & the Editors of Life: Editors of life Early man. Netherlands, Time, Inc. 1966.

11. Howells. William: Mankind in the Making. New York, Doubleday Co., Inc.

12. Ivanhoe, Francis: Was Virchow right about Neanderthal? Nature, Vol. 227, no. 5258, pp. 577-579, May 8, 1970.

13. Kelos, Aj.: Physical Anthropology: An Introduction. New York, J.B Lipponcott, Co. 1970.

14. Kwang-Chin Chang: New Evidence on Fossil Man In china. Science, Vol. 136, No. 3518, pp. 749-760, June 1, 1962.

15. Mckern. T.W & Mckern, S. Human Origin: An Introduction to physical Anthropology. New Jersey: prentice Hall, Inc. 1969.

لیکۆلینه وه یه کی سه ره تای له سه ره پاشماوه کانی نه شکه وتی هه زار میرد (1)

که مال نوری مه عورانی

له کاتیگدا نه وروپا له دوا چاخى سه هۆلینا ده ژیا که ناسراوه به فۆرم (wDm) ناوچه کانی خۆره لاتی ناوه راست و باکووری نه فریقاو باشووری نه وروپا له ژیر کارتیگردنی ناوه هه وای راسته و خۆی ده ریای سپی ناوه راست بوون که ناوچه ی په ستانی نزمه. نه و جیا وازیه له په ستانی هه وادا بووه ته هۆی نه وه ی هه وای شیدار له ناوچه ی په ستانی به رزه وه هیش به رزت بۆ ناوچه ی په ستانی نزم و چاخیکی باراناوی دروست بکات.

نه و گۆرانه ی ناوه هه و کوردستانی عیراق و شیوی نیل و ناوچه کانی بیابان له خۆره لاتی ناوه راسته وه مه تاکو باکووری نه فریقای گرتوه ته وه و ناوه هه وای نه و شوینانه ی به جۆرنیک لیکردوه له ناوه هه وای به شه کانی باشووری نه وروپا بجیت. نه و دیارده یه گۆرانیکی گه رده ی له سروشتی ناوچه که دا دروست کردوه و گۆگیا و روه کیکی زۆر رواوه که سامانیکی گه رده بووه به هۆیه وه گۆرانی له ژیا نی مرۆف و ئازهلدا نه نجام داوه (3)، نه مه ش پالی ناوه به مرۆف و ئازهل وه له و شوینانه ی که ژیا نی تیا سه خت بوه کۆچ بکن بۆ نه و شوینانه ی که ژیا نی تیا خۆش بوه (4). هه ره وه ش ژماره یه ک شوینه واری تازه له سه رده می چاخى به ردینی کونی سه روی نه شکه وت و په نای به ردین ده ربکه ون له هه مان کاتدا نه و شوینانه ش بونه ته ناوچه یه کی ناوازه بۆ راوه ئازهل ل بۆ دانیشتوانی نه شکه وته کان.

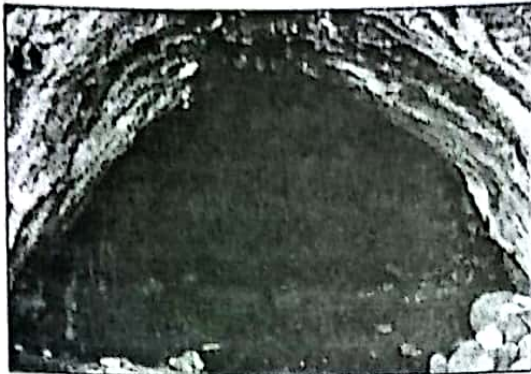
چیا ی به رانان که گونده کانی (هه زار میرد) و جیشانه) و (دیگۆن) ی له خۆگرتوه (وینشی ژماره 1) یه کیکه له و زنجیره شاخانه ی قه رده یه کی به ره و باکوور ده کشی له ویتوه بۆ باشوور ده پوان له

نزیك گوندی سه رزه ل له گه ل به شی خۆره لاتی چیا ی سه گر مه له یه کتری نزیك ده بنه وه نینانیهان ده ربه ندیک پیک ده هینی به ناوی سه رزه ل. به شی خۆره لاتی چیا که ناسراوه به (قولاغاسی) که

لیزه دا سه رسورمانی میژوونوسانی چاخه کۆنه کان له وه دا بووه که پیشه سازی به رده نه ستی له نه شکه وته کانی کوردستانی عیراق و فه له ستین و باشووری خۆرئاوای نه نازدۆل یان باکووری خۆرئاوای ئیزان ده رکه وتوه. نه مه ش شتیکی سه رسور هین نیه چونکه شارستانیتی نه و راوچیا نه له گه ل نه و شوینانه ی دی نه وروپا که بۆ هه مان سه رده م ده گه رینه وه هه مو له سه ره نیلی کۆچی جوگرافین (5). بۆیه شتیکی سروشتیه لیکۆله ره وه کان سه رده می نه و چاخه له نه شکه وتی هه زار میردا بدۆزنه وه.

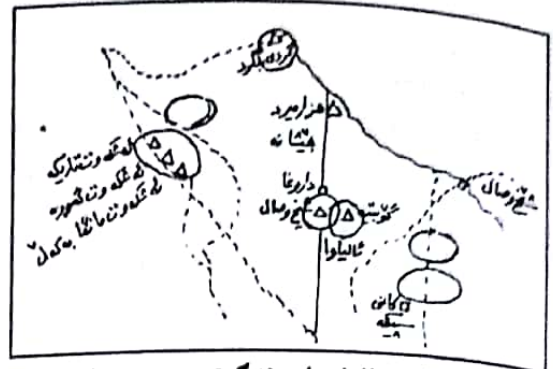
هه زار میرد یه کیکه له و شه ش نه شکه وته ی که ده که وینه دامینی خۆره لاتی چیا ی به رانان که ده پوانیت به سه ره ده شتی سه رچناردا هه روه ها ده که وینه باشووری خۆرئاوای سلیمانی له دوری هه شت کیلۆمه تر لیوه ی. به رزی نه شکه وته که 1200 مه تره (6).

بنمىچى ئەشكەوتەكەدا گومەزنىكى گەورە بەرچاۋ دەكەۋى ھەرۋەھا لەلاكانىشپەۋە گومەزى بچكۆلە ترەھەن كە شىۋەيان رىكەن. گومەزە گەورەكەى ناۋەپاست لە ھەموان بەرزترە ھەتاكو لەوانەش كە چوار دەۋرىيان داۋە. تەختى ئەشكەوتەكە خۆلەۋ دوۋ دىۋارى بەردىنى نزم لە بەردى ئەشكەوتەكە دەبىنرئى پانى ئەشكەوتەكەى دابەش كىردو بە ۳ بەشەۋە كە بەشەكانى دەرەۋەو ناۋەپاست و دواۋەن. بەرزى ئەو دوۋ دىۋارە كچكەيە بەھۆى كەنەكردنەۋە دەرکەوت كە ۋەكو دوۋ بناغەى بەردوان پانى ھەر يەككىيان مەترىكە. (۸)

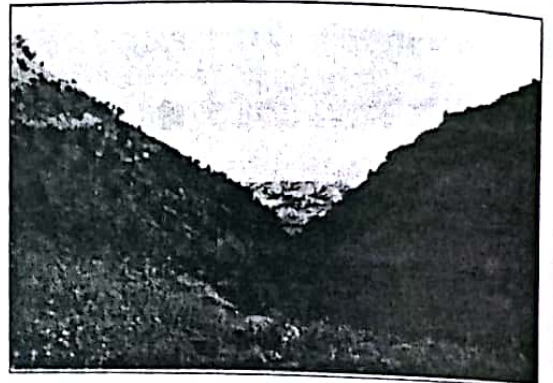
لە چارەكى يەكەمى ئەم چاخە چەند پىسپۆرئىكى شوپىنەۋار ھاتونەتە سەردانى ئەشكەوتى ھەزارمىرد بۆ ۋە دەست خستنى زانىارى لەسەر چاخەكۆنەكانى پىش مېژوۋ كە لە پىشپانەۋە (سپايزەر) (۹) دئى سالى ۱۹۲۶ بە رىنگاى سلىمانى چىشپانە ھاتوۋەتە دىدەنى لەۋشەۋە رىنگاىكى ھەورازى پىچاۋپىچى كرتوۋەتەبەر كە گەياندوۋىتە شوپىنئىك ناسراۋە بە قەلاى ھەزارمىرد كە نرىكەى بە مېلىك لە گوندى چىشپانەۋە دورە. لە راستىدا ئەو قەلايە شتىك نىبە جگە لە پاشماۋەى قەۋارەيەكى بەردىنى سروسشتى كە لە بەشى سەرەۋەيدا پاشماۋەى ھەلگەندن لە شىۋەى دۆل دەبىنرئى كە لەۋە دەچىت بۆ كۆكردنەۋەى ناۋ بەكارھىنرابىت ۋە سەردەمەكەى لەۋانەيە بۆ چاخى ساسانى بگەپتەۋە. دواى ئەۋى بە مېلىك ناۋىراۋ گەپشتوۋە بە ئەشكەوتەكان (۱۰)

كەسى دوۋەم خاتو Dorothy. A.E. Garrod ئەمىركايىبە كە دەزگايەكى ھاۋبەشى لە دامەرزى قوتابخانەكانى ئەمىركا بۆ لىكۆلېنەۋەكانى پىش مېژوۋ لەگەل كۆمەلەى

گوندى ئىبراھىم ناۋاى لە خۆگرتوۋە ھەرۋەھا بەشى خۆرئاۋاشى ناسراۋە بە (دارى قىيلە). لە ناۋ دەرىيەندەكەدا جۆگە ئاۋىك دەپۋات كە سەرچاۋەكەى لە گوندى سەرزەلە، پىي دەلېن جۆگەى مېرى، گوندى تەنگىسەر دەكەۋىتە باشوۋرى خۆرئاۋاى.

ناۋچەى ھەزارمىرد بە گشتى لە گردو تەپۆلكو شىۋو دۆل ۋ پىدەشت دروست بوە بە سەيركردنى دەرئەكەۋى كە چاخىكى (ۋىنەى ژمارە ۲) باراناۋى

بە خۆۋە دىۋە ئەو چاخەش بەردەۋام بوۋ تا ناۋ ھەۋاى وشك لە كۆتايى چاخى بەردىنى سەرۋولە سنوۋرى (۱۰) ھەزار سال پىش زاين ناۋچەكەى كرتوۋە كۆتايى بە چاخە باراناۋىبەكە ھىناۋە. (۷)

ۋەسفى ئەشكەوتەكان: ھەزار مىرد ھەرۋەكو ۋتمان يەككىكە لەۋ شەش ئەشكەوتە سىانيان گەورە سىانەكەى ترىان كچكەن لەسەر ھىلئىك بە دامىنى شاخەكەۋە دەبىنرئىن. ئەۋەى لىرەدا بەلامەۋە گرنگە ئەشكەوتە تارىكەكەيە، دەكەۋىتە لاي چەپى ئەشكەوتە گەورە (۱۰) مەترىك لىۋەى دورە (ۋىنەى ژمارە ۳). دەمى ئەشكەوتەكە لەسەر شىۋەى تاقىك ھاتوۋەتەۋە دەكەۋىتە بەردەمى سەكۆرىك بەرزىيەكەى ۲۵ مەترە. لە ناۋەپاستى

(بیرسی سلان) له تشرینی یه که می ۱۹۲۸ نارديان
 بۆ کوردستاني عيراق بۆ نه وهی کنه و پشکنين له
 نه شکه وته کانی ناوچهی سلیمانی به نه نجام
 بگه په نیت که سه رچاوه به کی گه وده و به نرخن بۆ
 چاخه کانی پیش میژوو.

خاتو گارۆد نه و کاره ی کاتیک نه نجام دا دوی
 نه وهی ناوبانگی به هزی نه و کنه و پشکنینه
 درێژخایه نه وه بلاو بۆوه که له شاخی (که رمل) له
 فه له ستین سه رکه وتنی تیا وه ده ست هینا.

گارۆد سه ره تای کاره که ی له نه شکه وتی
 (زه رزی) ده ستی پیکرد که، ده که ویتته سه ر زئی
 بچوک که ۲۰ میل له باکووری شاری سلیمانی به که
 شارستانی تیا چاخ (گرافیتی) نه وروپای تیا
 دۆزییه وه^(۱۷). کاری دووه می له نه شکه وته
 تاریکه که ی هه زار میتر ده ستی پیکرد که ۱۸ رۆزی
 خایاند توانی له چه ند خالتیک له نه شکه وته که دا
 هه روه ها له به رده می ده رگا که ی و له ناوه پاست و
 لاکانیا کاری کنه و پشکنين بکات. خاتو گارۆد
 چینه کانی ناو نه شکه وته که ی دابه ش کرد به (۲)
 سه رده مه وه یان شارستانییه ته وه که نه مانه ن:

A: چینی سه ره وه .. پیک هاتوه له پاشه پۆی
 نه م سه رده مه و به دوایدا چینیکی خۆلی سور دئ
 که له دوی نه شکه وته که وه به باشی ده بیسنرئ
 تیایدا له ته گۆزه و گلینه ی جیا جیا به رچاو ده که ون
 هه ندیکان تازهن نه لکی ناوچه که به کاریان هیناون
 بۆ سه رده می نیسلامی ده گه پیتنه وه. پارچه یه ک له و
 سواله تانه بۆیه کراو بوو، و یه کیک تر پارچه ی
 قه ندیلۆکه یه که. جگه له وانه هه ندیک تریان
 پارچه ی ساکاربوون که بۆ سه ره تای نیسلام
 ده گه پیتنه وه، یه کیک له وانه پارچه یه ک گلینه ی
 سوربو که پیکو جوان کرابو هه ندیک تریشیان
 هیللی وه کو شه پۆلی ناوی به سه ره وه بو له ناویاندا
 پارچه یه ک هه بو به رهنگی سپی بۆیه کرابو هه ندیک
 تریشیان هاوشیوه ی گۆزه و گلینه ی (سوسه) ی زیر
 بوون. له ناو نه وانه ی باسمان لیه یان کرد
 تیبینییه که ده کرى نه ویش گۆزه و گلینه ی
 هه زار میتر له گه ل نه وه شدا که من به لام سیفاتی
 تاییه تیان نیه واته کۆمه لیک پارچه ی جیا جیان.

له م چینه دا نیسقانی مرۆف دۆزایه وه به لام کۆن
 نه بو^(۱۸) جگه له وه ییش (۳) گۆد دۆزانه وه یه کیکان
 هی مندالتیک بو (۳) گۆزه ی ساخی له گه لدا بوک
 له وانه یه تازه بن. هه روه ها (۳) پارچه ئاسنیش
 دۆزانه وه که له ناویاندا سه ره پمیک هه بو له گه ل
 دوو دراوی کۆن که یه کیکان (بیزه نتی) و نه وی نر
 ساسانی بو. له گه ل هه مو نه وانه شدا له ناو س
 چینه دا پارچه ی به رده نه ستی دۆزایه وه به لام
 جۆریکی تاییه تی نه بوو.

لیره دا ده توانین بلین چینی یه که م له
 نه شکه وتی هه زار میتر بۆ سه رده میکی تازه ی
 چاخه میژوو یه کان ده گه پیتنه وه.

B: نه مه چینیکی جیا که ره وه ی ته نکه که
 هه ندیک به رده نه ستی جۆری تۆرگه نبشی
 (گریمالدی) تیا بلاو بو که له به رده نه ستی زه رنی
 یان شانده ر چینی (ب) ده چو وه بۆ چاخ
 به ردینی سه رو یان ناوه پاست ده گه پیتنه وه
 سه رده مه که ی بۆ کۆتایی کۆکردنه وه ی چاخ
 خۆراکه.

C: نه م چینه له نه شکه وته که دا گزنگ
 قولیه که ی له ده می نه شکه وته که دا (۵۰)
 سانتیمه تره هه روه ها ۳,۹۰ مه تر له ناوه پاست و
 پشت و لاکانیدا له م چینه دا شوینی ئاگردان
 دۆزایه وه له گه ل که میک نیسقان هه روه ها ئامیزی
 به رده نه ستی زۆر دۆزانه وه به لام شتیوه کانیا
 جیا جیان و له یه کجۆر پیشه سازین که نزیکن له
 جۆری ناسراو به (مۆستیری) چاخ به ردینی کۆن.
 له م چینه دا کاکله ی به رده نه ستی نه دۆزایه وه.
 جگه له وانه ش دووپاچه کۆله ی به ردینی ده ستی له
 بنی عه ماراویکدا دۆزانه وه. له ناو ئامیره کاندان
 پارچه ی به رده نه ستی له جۆری ئامیری کپاندن و
 بره و چه قوو سمۆ دۆزانه وه. وا دانه نرئ میژوی
 نه و به رده نه ستیانه ی جۆری (مۆستیری) که له م
 چینه دا دۆزانه وه بۆ (۲۰) هه زار سال یان (۵۰)
 هه زار سال به ر له نیستا یان زیاتر بگه پیتنه وه.
 مرۆف له و کاته دا خۆراکی کۆکردۆته وه له ناو
 نه شکه وته که دا لئی ناوه هه روه ها ئاگریشی بۆ خ
 گه رم کردنه وه به کاره ی ناوه. به رده نه ستی کانی نه م

چینه لهوانه‌ی نه‌شکه‌وتی شانده‌در چینی (D) ده‌چی هه‌روه‌ها هاوشیوه‌ی نه‌و به‌رده نه‌ستیانه‌یه که له نه‌شکه‌وته‌کانی له‌له‌ستین وه‌کو نه‌شکه‌وتی (زویته) و نه‌شکه‌وتی (شه‌کبه) دۆزراونه‌وه جگه لهوانه‌یش هاوشیوه‌ی هه‌ندی به‌رده نه‌ستی‌ی بیابانه‌کانی خۆرئاوای (شام)ن. له‌م چینه‌دا که مه‌کێک پاشماوه‌ی نیسکانی ناسکه کیتی سوور دۆزرایه‌وه که نیستا له‌م ناوچه‌یه‌دا، ره‌چه‌له‌کی بپراوه‌ت‌وه هه‌روه‌ها نیسکانی ناژه‌لی کاویژکه‌ر وه‌کو بزنه کیتی له‌گه‌ل نیسکانی بالنده وه‌کو کۆتره کیتی دۆزراونه‌وه⁽¹¹⁾ له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که زۆر تیگچو بوون. هاویژکه‌ی گارۆد که خاتو (Dorothea Bate) ه لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر نیسکانه‌کان کردوه‌و توانیوه هه‌ندیکیان وه‌کو نیسکانی بالنده‌کان لی‌جیاباکاته‌وه هه‌روه‌ها نیسکانی نه‌وانه‌ش که هی ناژه‌لی شیرده‌رن⁽¹²⁾

رای نیمه به‌رامبه‌ر شارستانیته‌ی هه‌زار می‌رد: نه‌و وینه‌یه‌ی له نه‌نجامی کنه‌و پشکنیندا له پاشماوه‌کانی نه‌شکه‌وتی هه‌زار می‌رددا دیمانه‌وه چینه‌کانی زیاتر ئالۆز تر کرد وه‌ک له پاشماوه‌ی نه‌شکه‌وته‌کانی تری ناوچه‌که‌دا ده‌بیینیوه له‌وانه نه‌شکه‌وتی (بیستون) که ده‌که‌وینه‌ خۆره‌لاتی کرماشان له ئێران یا وه‌کو نه‌شکه‌وتی (کونک) له ناوچه‌ی باشووری خوراسان. نه‌و نه‌شکه‌وتانه دانیشتی مرقوف تیاپاندا بۆ یه‌ک سه‌رده‌م ده‌گه‌رپته‌وه⁽¹³⁾ به‌ پیچه‌وانه‌ی نه‌شکه‌وتی هه‌زار می‌رد که (۳) چینی نیشته‌جی بوونی تیاپه له‌گه‌ل زۆری نه‌و نامیره به‌ردینه‌ی له هه‌زار می‌رددا دۆزراونه‌ت‌وه که زیاتره له نه‌شکه‌وته‌کانی پیشو. چینه‌کانی ناو نه‌شکه‌وتی هه‌زار می‌رد ناسنامه‌ی (۳) شارستانیته‌ی جیا‌جیامان پێده‌ده‌ن که نه‌مانه‌ن:

- ۱- چاخه میژوییه جیا‌جیاکان به‌ پیتی به‌لگه دۆزراوه‌کان.
- ۲- چاخه به‌ردینی ناوه‌پاست یان دوا‌یسی که ناسراوه به (Mesolithic) سه‌رده‌مه‌که‌ی بۆ دوا‌ی چاخه (پلاستیوسین) یان بۆ کۆتایی چاخه به‌ردین و دوا‌چاخه سه‌هۆلین

ده‌گه‌رپته‌وه له سنووری (۱۰)هه‌زار سال پیش زایین که ناسراوه به سه‌رده‌می نامیره ورده‌کان.

۲- چاخه به‌ردینی سه‌روه که ناسراوه به (Mousterian) وه سه‌رده‌مه‌که‌ی له چاخه سه‌هۆلینی (۳) وه‌ده‌ست پێده‌کات له چاخه سه‌هۆلینی چواره‌میشدا (wurm) به‌رده‌وام ده‌بیته. له‌و چاخه‌دا مرقوفی ژیر زیاره که پیتی وتراوه (Homo sapiens). له نیوان به‌رده نه‌ستی‌کانی نه‌م چینه‌ی هه‌زار می‌ردو به‌رده نه‌ستی‌کانی چینی (D)ی نه‌شکه‌وتی شانده‌در له یه‌کچوون ده‌بیینن هه‌روه‌ها هه‌مان له یه‌کچوونیش له‌گه‌ل به‌رده نه‌ستی‌کانی باکووری نه‌فریقاش که ناسراوه به (مۆستیری - عه‌تیری) دووباره ده‌بیته‌وه⁽¹⁴⁾.

له شارستانیته‌ی میژوییه‌که‌ی هه‌زار می‌رددا که پاشماوه‌ی ناو هه‌وای چاخه (پلاستیوسین) له خۆله‌ سووره‌که‌ی دوا‌وه‌ی نه‌شکه‌وته‌که‌دا ده‌بیینن پۆ پاشماوه‌ی پاشه‌پۆ له‌ته سه‌واله‌تی چاخه میژوییه‌که‌ی نه‌م دوا‌یه‌شی تیا ده‌بیینن. له‌و سه‌رده‌مه‌دا وه‌کو به‌ پیتی به‌لگه دۆزراوه‌کان ده‌رئه‌که‌وینه نه‌شکه‌وته‌که وه‌کو په‌ناگایه‌ک و ابووه له‌لایه‌ن دانیشتی ناوچه‌که‌وه به‌کاره‌یتراوه جا نه‌و دانیشتیوانه شوان بوین که بۆ حه‌وانه‌وه‌ی ۶ وه ناژه‌له‌کانیان له وه‌زری باران و ته‌پو توشیدا سویدیان زیاتر لی‌دیوه یا وه‌کو نه‌شکه‌وته‌که وه‌کو سه‌ره ریگایه‌ک و ابووه مرقوف بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو تیا حه‌واوه‌ت‌وه به‌لگه‌ش بۆ نه‌مه هه‌موو نه‌و له‌ته سه‌واله‌ته جیا‌جیاپانه‌یه له‌گه‌ل نه‌و دراوانه‌ی له‌و چینه‌دا دۆزراونه‌ت‌وه له‌به‌ر تیشکی نه‌و زانیاریانه ده‌گه‌ینه نه‌و نه‌نجامه‌ی که نه‌م چینه سه‌رده‌میکی نیشته‌جیتی کاتی بووه ده‌یه‌ستیته‌وه به سه‌رده‌می چاخه (عویید) یان نه‌و گۆزه‌و گلینه‌ زیرانه‌ی که هاوشیوه‌ی گۆزه‌و گلینه‌ی (سوسه) ی زبیرن که بۆ هه‌زاری چواره‌می پیش زایین ده‌گه‌رپته‌وه.

شارستانیته‌ی دوهم که له چینی (B)ی هه‌زار می‌رددا ده‌بیینیوه هه‌روه‌کو وتمان ده‌گه‌رپته‌وه

شارستانیتی چینی (C) ی هه زارمیرد به کیکی له و سه رده مانه ی که زود ده وله مهنده به و که ره سه ناماده به ردینانه ی تیا دوزاوه ته وه نه مهش له قولایی (۵۰) سانتیمه تر بق ۳,۹۰ مهنتر ده رکه وتوون. نه مهش هیمای درژی و به رده واس نه و سه رده مه نیشان ده دات که له و چاخه دا مروف له نه شکه وته که دا ژیاوه. هه مو نه و نامیرانهش تیشک ده خنه سه ر ژسانی مروف و په یوه ندی به کانی هه روه ها راهاتنی له گه ل نه و شوو هه و خراپه ی که له ژیر کارتیکردنیا ژسانی بر دوه ته سه ر که له وه نه چیت بی ترس و دوو دلی بگه ی نه و نه نجام و باوه رپه ی که پله ی گه رمال ناوچه ی سلیمانی نه وسای پیش میژوو نزمتر بو بی وه ک له وه ی نیستا.

نه وه ی له م چینه دا پتویسته قسه ی له سه ر بکه ین بوونی پاچه کۆله ی به ردینی ده سستیبه نه مهش له وه ده چیت مروفی هه زارمیرد بق هه لکه ندنی زه وی به کاری هیتابیت به نامانجی ده رهتانی رووه که به لام که می پاچه کۆله کان له م چینه دا نه و سه ر نه جمان پی ده دات که مروف کهنتر په نای بر دبیته به ری چونکه زه ویبه که به و جزه نه یبه ستوه که مروف هه لکه ندنه که ی نقد لاگران بیت ناوو هه وای ناوچه که ش بارانای بوو به هه ر نامیرکی سانای تریش وه کو چله دارنک توانیویه کاری رۆژانه ی له و روه وه جی به جی بکات. لیره وه ده توانین هیتیک ی نیسته جی بوون بق نه م چینه بکیشین که له هه زاره ی ۲۵ ی پیش زابینه وه ده ست پیده کات هه تا ده گاته وه به هه زاره ی (۵۰) ی پیش زابین یان زیاتر.

سه رنه نجام: له بهر تیشکی هه مو نه و زانبارانی سه روه ده گه ی نه نه و نه نجامه ی که:

۱- نه شکه وتی هه زارمیرد وه کو سه رده م بز دانیشتنی مروف و حه وانه وه ی کۆنتره ل نه شکه وتی شانده ده ره روه کو مامۆستای دکتۆر نه حمه د سوسه ش هه مان رای هه ب نه وه ی که، ده لئ: دوا ی به رده به لکه نه شکه وتی هه زارمیرد دی. نه وه ی زیاتر نه رایه ده سه لمیتی نه وه یه که، چینی (C) ی

بق کۆتایی چاخى به ردینی ناوه پاست واته له هه زاری هه شته می پیش زابین ده ست پیده کات که دوا دوا ی چاخى کۆکردنه وه ی خۆراکه هه تا ده گاته وه به سه رده می (نۆرگه نیشی) یان (گریمالدى) که له به رده نه سستیکانیدا ده بینرته وه واته ده گاته وه به هه زاره ی (۲۸) ی پیش زابین. شارستانیتی نه م چاخه ش له نه شکه وتی شانده ده ر چینی (B) ی ده بیننه وه هه روه ها له به رده نه سستیکانی نه شکه وتی (زه رزی) جگه له شویتنه واره کانی تری کوردستانی عیراق وه کو نه شکه وتی پاله گه وره ی نزیک به پارێزگای سلیمانی هه روه ها شویتنه واری که ریم شایه ر نزیک به قه لا چه رمۆی ناوچه ی چه مچه مال له گه ل شویتنه واری (زایى چه می) نزیک به نه شکه وتی شانده ده ر له پارێزگای هه ولیر.

له م چینه دا کاکله ی به رده نه سستی به کارنه هیتراوه جگه له وه ی ش نه و به رده نه سستیانه ی دوزاونه ته وه که من. له لایه کی تره وه له بهر نه وه ی له م چینه دا پاشماوه ی نیسقان نه دوزاوه ته وه نه مهش مانای وایه مروفی دانیشتوی ناو نه شکه وته که هه مو نه و شتانه ی که له ژسانی رۆژانه یدا به کاری هیتانن له گه ل خۆیدا بق ناو نه شکه وته که ی نه بر دوه نه مهش به لکه ی نه وه یه دانیشتوانی ناو نه شکه وته که که به شیکى سه ره کیی خواردنیان گوشت بوو له ده ره وه ی نه شکه وته که ناماده یان کردوه. بۆیه مروفی نه شکه وته که ی هه زارمیرد هه رده م به دوا ی ناژه لئ کۆیدا به ناوچه که دا سوپاوه ته وه بق راوکردنیی و سود وه رگرتن له گۆشته که ی.

له و سه رده مه دورو درژه ی چینی ناوه پاست که هه زاران سال ده گرتنه وه کۆتاییه که ی مروف به ره و نه وه چوه که نه شکه وت به جی به یلی و هه ندی ناژه لی کیوی وه کو بز و سه گ مالی بکا و مالی کرد که ش زیاتر له چاخى پاله گه وره و که ریم شایه ردا ده رکه وته. لیره دا ده توانین بق نه م چینه هیتیکى نیسته جی بوون بکیشین که له هه زاری هه شته مه وه ده ست پیده کات له هه زاره ی ۲۸ ی پیش زابین کۆتایی دی هه روه کو وتمان.

هه زارمیترد به رامبر چینی (D) ی نه شکوتی
شانه ده دی.

۲- چینه کانی نه شکوتی هه زارمیترد له روی
سه رده مه وه به دوا ی یه کتردا نایه ن واته
بوشاییه که ده که ویتسه نیوانیانسه وه نه و
بوشاییه ش به تاییه تی له نیوان چینی دووه مو
سپیه مدا ده رنه که ویت نه مه ش نه وه
ده که یه نیت ماوه یه کی دورو دریز نه شکوتی
هه زارمیترد شویتنی حه وانسه وه ی مرؤف نه بوه
به لکو به جی هیلراوه. له وه ش ده چیت هۆکی
بۆ سه ختی ناوو هه وا بگه رپته وه.

۳- نه بوونی په یکه ری نیسکی مرؤف له هه ردوو
چینی دووه مو سپیه مدا به لگی که م مانه وه ی
مرؤف له نه شکوته که دا بۆیه نه شکوته که
ویستگه یه کی کانی بووه بۆ ماوه یه که مرؤف تیا
حه واوه ته وه هۆکانیشی زیاتر پابه نده به وه وه
که نه شکوته که شیدار بووه.

۴- نامیرو به رده نه ستیکانی چینی (C) ی
هه زارمیترد به لگی پیشه سازی ناوچه بیان
پتوه دیاره واته له ناوچه که دا دروست کراون
به به لگی نه وه ی پیشه سازی به کی له گه ل
پیشه سازی نامیری به ردینی ناوچه کانی تر
جیاوازن نه مه ش نیشانه ی نه وه یه که مرؤفی
هه زارمیترد په یوه ندی له گه ل شوینه دوره کانی
تردا که متر بووه دانیشتوانی ره سه نی ناوچه که
بوون.

۵- بوونی نیسکانی ناژه لی کیوی له چینی (C) ی
نه شکوته که دا نه وه مان بۆ ده رنه خات که
مرؤفی نه و چینه له پاری ناژه ل به رده وام بوه
که بۆ خۆراکی رۆژانه ی به کاری هیناوه له گه ل
به کارهینانی روه کی سروشتی که بۆ خواردنی
سودی لی بینیه وه.

پهراویزه کانی:

۱- هه زارمیترد .. به مانای هه زار پیاو دی له وانسه ناوه که ی
له بهر که رده یی نه شکوته که پتی گوترا بیت که هه زار پیاوی تیا
جیگا به توره یان ناوه که له وانسه په یوه ندی هه بیت به پله یه کی
سه ربازی به وه که هه زار میترد به مانای سه رکوده ی هه زار پیاو
بیت.
بروانه: طه باقر وفؤاد سفر، المرشد الی مواطن الآثار والحضارة.

الرحلة الخامسة بغداد ۱۹۶۶. ص ۲۲. هه رده ها: جمال بابان.
أصول أسماء المدن والمواعظ العراقية. ج ۱ بغداد ۱۹۷۶
خه لکی ناوچه که ش هه زار میترگیسی پی ده لین که به مانای
زه وییه کی ته بو پر ناودی. ناوچه که ش له کونه وه له به هاراندنا
وه که دانیشتوانی باسی نه کن زقر ناوه .. بۆیه پنی ده چیت
هه زارمیترد ره که ریشه کی له هه زارمیترد وه هاتینت.

۲- (Wurm) (فرم) .. روی زهوی له چاخی پلاستوسیندا
چوارچاخی سه هۆلینی به خۆوه دیوه واته له ماوه ی (۶۰۰) هه زار
سال پیش نیستاره سه هۆل پیوانه به کی که رده ی له پوی زهوی نا
پۆشیوه. له نیوان نه م چاچه سه هۆلینانه دا چه ند سه رده میکی
که رما هاتوه که سه هۆله کی به ره و دوا برده ته وه. (فرم) دوا
چاخی سه هۆلینو پیش (۱۲۰) هه زار سال دهستی پیکردوه له
هه زاره ی (۱۰) ی پیش زابیندا کورتایی هاتوه.

أنظر: أحمد سوسة، الری والحضارة فی وادی الرافدین. ج ۱.
ص ۱۸۱-۱۸۲ وکذلک: د. فوزی رشید. نشاة الدین والحضارة
والعصور الجلیدية. سومر الجزء الأول والثانی ۱۹۷۶. المجلد الثاني
والثلاثون. ص ۱۲، ۱۵، ۱۹.

له نه نجامی نه و که پان و پشکنینانه ی که زانای که وره هیر به رت
رایت له شاخه کان و گردو ده شتی باکووری خۆره لاتی عراق به
نه نجامی که یاند که نزیک سنووری نیرانه که یشته نه و نه نجامی
که ناوچه که دووچاخی سه هۆلینی به خۆوه دیوه سه هۆل
پتوانه یه کی زقری زهوی داپۆشیوه که دریز بووه ته وه هه تا
هه موو شیوو دۆله کانیسی گرتوته وه.

أنظر: سومر. العدد الثاني ۱۹۵۴. ج ۱. القسم الأنجلیزی. ص
۱۳۶، ۱۳۸.

۲- د. فوزی رشید. نشاه الدین والحضاره والعصور الجلیديه.
تفس المصدر السابق. ص ۱۵. وکذلک: أبراهیم شریف. الموقع
الجغرافی للعراق ج ۲ ص ۳.

۴- سعدي الرويشدي. نظره فی منجزات انسان ماقبل التاريخ فی
ضوء الدراسات الحديثه. سومر. الجزء الأول والثانی ۱۹۷۰ المجلد
السادس والعشرون ص ۲۷۶.

۵- ستون لوید. آثار بلاد الرافدین. ترجمة د. سامی سعید
الأحمد ص ۲۱.

۶- د. فرج بصره جی. العصور الحجرية فی العراق علی ضوء
الأكتشافات الجديدة. سومر ج ۲، ۱۹۵۵. المجلد الحادی عشر. ص
۱۱۸-۱۱۹.

۷- رۆژی ۱۹۹۸/۶/۱۸ تیمیک له شوینه وارناسانی
به پتوه به رتی به که مان که پیکهاتبوون له به ریزان نووسه ر باس
له گه ل هاشم حه عه بدنۆللا به هاوکاری هونه رمه ند نیسماعیل
خه یات و رزگار عومر چوینه دیده نی ناوچه ی هه زار
میترد. سه رنه تای دیده نیبه که به گوندی (سه رزه ل) دهستی پیکرد
که توانیمان زانیاری به نرخ له سه ر ناوچه ی هه زارمیترد
کۆبکه ینه وه.

۸- تقرير اعده أحمد مهدی. المحفوظ فی اضرارة هزارمرد
المرقعه ۲۷/۳۵.

۹- سپایزه ر. نه فرابیم نه فیگدۆر (۱۹۰۲-۱۹۶۵) خۆره لات
ناسیکی نه مریکی به ناویانگه یه که م به پتوه به ری کنه و پشکنین

هروه له (ته په گوره) سالاني ۲۷،۲۶،۲۲،۲۱،۲۷ هروه ها له سالاني (۲۲-۲۰) گنهو پشکنيښي کړدوه له گودي (بيلاج). کنهو پشکنيښه کاني له (ته په گوره) گرنه گويي که وده ي هيه که بل سرده مې پيش ميژوي ولایي شيوې نيوان دوو روباره که ده گه پيښه وه.

۶۰- طه باقر وفواد سفر، نفس المصدر السابق ص ۲۱-۲۲.

۶۱- گارود. دوووشی ثانی شه لیزابیت (۱۸۹۲-۱۹۶۸) زانایه کی به ناویانگه بل چاڅه کانی پيش ميژوو. کنهو پشکنيښه کانی له شه شکه وته کانی خوره لاتی نزيک به تايبه تی له زهزی و هه زارميژدی کوردستاني عراق ههروه ها له شاخی که رمال بووه ته بناغه به ک بل تيگه پشتمان له سرچاڅه کانی پيش ميژوو له ناوچه که دا. سالی ۱۹۲۹ که هيچ وه زيفه يه کی نه کاديمي پيشوي نه بوه بس کورسی (ديزنی) ناسه وار له زانکوی کامبورج هه لبرژدرلوه و بووه ته په که م خاتونی ماموستا له هه ردو زانکوی کامبورج و توکسفورد

انظر: ديليد وجوان اوتيس. نشوء الحضارة. ترجمة لطفى الخورى ص ۳۰۸.

۱۲- سیتون لويد. اشار بلاد الرافدين. نفس المصدر السابق ص ۲۲

۱۲- له ۱۹۱۹/۱۱/۹ لپيرسراوان له به پيوه به ريتی شويته واری گشتی به غدا بانزه پارچه نيسکانيان ناردوه بس (Carleton.s. coon) بل ليکولینه وه که کاتی خزی نه حمه مهدی له به هاری ۱۹۴۹ له شه شکه وتی هه زارميژدی خوره لات دوزيبونه وه شه شکه وته که ش هه (۲۰۰) مه تریک له شه شکه وته کانی تره وه دووره. (کارليتون) له وه لامسی راپورته که پدا که ناردويه بل لپيرسراوانی گشتی شويته وار، ده لئ له به هاری ۱۹۴۹ ليکوله ره وه نه حمه مهدی له به پيوه به ريتی شويته واری گشتی ژماره يک پارچه نيسکی مرفی له ناو شه شکه وتيک له خوره لاتی هه زارميژد دوزيبوه وه وه نمونه هه نديکی له هينابوه به شه که ی. ههروه ها (کارليتون) له سهری ده پروا ده لئ: له هه مان رزی نامه پيکراودا به پيوه به ری گشتی (ناجی الاصيل) نه نيسکانی نشان دام که پيک هاتبوون له (۳) نيسکی شکاری رانو نيسکي شکاری چه له مه له گه ل هه ندي نيسکی پارچه ی سر. نيسکه کانی رانو چه له مه دیار بوون که بيوونه به رد بوه، نيسکی رانه که ش قورس و ژوريش چه مابوه وه، رووه که ی به ميژو پته و بو. نيسکی چه له مه که ش زرد قورس و خپ بو له تيره که پدا چه مابوه وه.

پارچه نيسکه کانی سر هيچ نيشانه يه کی نا ناسايان پيوه نه بو جگه ليواری په کيک له نيسکه کان که به رزی هه بو هه شه وه ش پالی پيوه نام که زياتر ليکولینه وه له سر نيسکه کان بکه م بزيه له گه ل خاتو (کون) هه لساین به که شتيک بل شه شکه وتی هه زارميژد. نه م چوونه مان له ژر چاوديري دکتور فه رج به صمعه چی دابو که له گه ليا (نه حمه مهدی) ش هات.

روژانی ۱۲، ۱۳ ای تشرینی دووه می ۱۹۴۹ ده ستمان کرد به هه لکه ندن له پيشه وه ی شه شکه وته که له پيوانه يه کی دوو مه تری وه کو نه حمه مهدی له وه پيش و تپوی زهوی شه شکه وته که داپوشرايو به نيسکی مرف سهر نه نجام وا دهرنه که وت. نه وانه ی

له نيسک دوزدانه وه به زدی نيسقانی ران و نيسکی بالان به لوم به لام هه موو شکا بوون، له ناویاندا يه که به پيوه ی پشت له گه کان په راسويه که نه بينرا به لام نيسکی ده ستوقاچ نه دوزدانه وه جگه له وانه چه ند پارچه يه کی که م له نيسقانی سر له گه ل چه ند ددانیک دهرکه وتن. ليره دا دوو سه رنج ی خيرايس ده خه ينه ده چه نه په که م: نيسکه کان هه مو له شويڼی ديکه وه کوزکراونه ته وه له سر واته له شه شکه وته که دا فری دراون.

دووه م: نيسکه کان به زدی له که شتيکی وادابوون که پارچه پارچه بن نه گه ر ليکولینه وه يه کيان له سر بکسي ده متوانستنه ته مه نيان دياری بکري. ددانه کان و پارچه کانی سر له گه ل هه ندي نيسکی تر به ته واری هه مرفان. نه و پارچه نيسکانی نه ستوود بوون پتي ده جيت له ناو چينيکی که چر دا بوين. هه ندي له نيسکی ران و قاچ چه مانه وه نيشان دده ن به لام نه وه ته نيان له هه ندي له نيسکه به رد بووه کاند ا دهرکه وت.

هيچ کام له بچوونه کان نه يان سه لماند که نيسکه کان بل مرفی سره تايي ده گه پيښه وه. ههروه ها کارليتون له سهری ده پروا ده لئ: له سهر زهوی شه شکه وته که چالنيکی نوو مه تريمان به قوی (۱۵) سانتيمه تر هه لکه ند له م شويته دا هه لکه نندن که مان به روه فراوانتر برد جگه له و نيسکانی که به زدی کوزکراونه سر دوو پارچه به رده نه ستي ي به کارميژرويش دهرکه وتن يه کيکيان له ناو خوله قاوه ييه که دا دوزدانه وه نه وی تويش له خوله مه ليو زه رده که دا هيچ کام له و دووانه بل چاخی به ردينی نمونه ی شوي نه ده که رانه وه بزيه گرانه بيناسيته وه که نه م که لتوريني تايي بيت چونکه په که م پولي نوم بوه نه و دوو پارچه يه که چاخی به ردينی کون نه سه لميڼی.

به کورتی شه شکه وتی خوره لاتی هه زارميژد له کوندا له تيوان قوناعي چاخی به ردينی نوو سهره تاي قوناعي دهرکه وتن تايي پيری نيسلام مرفی تيا ژياوه

بپوانه: ده قی راپورته که به زمانی نينگليزي نووسراوه له فليلي هه زارميژددا پاريزدواوه که ژماره که ی ۲۷/۳۵.

له کوتايی راپورته که دا له وه زياتر ناليم که پاشماوه نيسقانه کان نه وه نيشان دده ن که خاوه نه کانيان له سر ده ميگ له چاڅه ميژوييه کاند ا به کومه ل کوزداون و لاشه کانيان له ندي شه شکه وته که دا فری دراون بل نه وه ی نه که ونه به رچار و ناژولي کيوی گورشته که يان نه خوات.

۱۴- به داخوه پاشماوه ی نه و ناژه له کيويان نيسقانه زورينه يان له ناوچه که دا فه وتاون و ره چه له کيان به لوه سهره نه مه ش ده گه پيښه وه بل زدی راوکردنيان. نه وه ی نيسقا به که م له بالنده ماوه ته وه ته نيا سويسکه و پړيو کوتره شينکه به.

۱۵- د. فرج بصمه چی. العصور الحجرية في العراق على ضوء الاكتشافات الجديدة. نفس المصدر السابق. ص ۱۱۸-۱۱۹

۱۶- سعدي الرويشدي. الكهوف في الشرق الادنى. سومر. ليزن الاول والثاني. المجلد الخامس والعشرون ۱۹۶۹ ص ۲۶۶-۲۷۷

۱۷- طه باقر. مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة- الوجيز تاريخ حضارة وادي الرافدين ۱۹۸۶ ص ۱۸۳، ۱۸۵.

پروژەى كوردستانى عىراق-چەرمووى پەيمانگاي

خۆرھەلاتى زانكۆى شيكاگو

۱۹۵۴-۱۹۵۵

نوسىنى: Prof. Robert J. Braidwood

گۆرپنى لەئىنگىلىزىيەو: شىروان ئەحمەد

لېزەدا خۆم بەختەوەر ترين كەس دەزانم كە
بتوانم دەست نيشانى ئەم ھاوکارىيە زانستيانەى
خوارەو بەم لەسەرچاوە كۆنەكانەو.

پروفيسسۆر ھېرېرت. ئى. رايت، جەى ئاپ،
بەشى خاكناسى زانكۆى مينيستۆتا بەھاوپتەى
(Guggenheim) دامەزراى Wenner Gren ھەردو

پروفيسسۆر فرىدريك ئار، ماتسۆن بەشى نۆسيۆلۆژى
و مرۆف ناسى لەزانكۆى ويلايەتى پنىسلانیا لەگەل
پروفيسسۆر چالسى ئەى ريد ياريدەدەرى مامۆستاي
زانستى ئازەل لەكۆلېژى دەرمانسازى زانكۆى
ئەلېنۆيس رېگەيان پېدراپو بۆ بەشى مرۆف ناسى
زانكۆى شيكاگو بۆ لېكۆلېنەو بەك لەسەر
سىفاتەكانى ئازەلى ديمۆگرافيا لەگەل ئېكۆلۆجياى
مېژووى سروشتى لەسەر ژمارەى دانىشتوانى مرۆف
لە گردەكانى كەوانەى بەپېتدا.

بايەخە ھەيدانپەكان:

ماتسۆن Matson: كۆکردنەوەى نمونە بۆ جيا
کردنەوەى پروسەى چالاكى تيشكدانەوەى
كاربۆنېووكان لەگەل دروست كراوہ سوالەتپەكانى
پېش مېژوو، و كۆکردنەوەى نمونەى قوپى خا
لەشوينەوارە كئە كراوہ جياجياكانى پېش مېژوو.

ريد Reed: كۆکردنەوەى نمونەى ئېسك بەندى
ئازەلى كېوى و مالى لەگەل تاقي كرنەوە لەسەر
ئېسقانى ئازەلى كئە كراوہكان كەپەيوەندى
بەكېشەى چۆنېتى سەرەتاي مالى كرنى ئازەلەو
بوو.

پروژەكەى كوردستانى عىراق-چەرمووى
پەيمانگاي خۆرھەلاتى سەرپە زانكۆى شيكاگو
فراوان كراو پەرەى پېدرا بۆ ئەوەى
لېكۆلېنەوەىكەى ھەمەلايەنە بگرتتە خۆ دەربارەى
ھۆكارەكانى پەپنەوە لەقوناغى خۆراك كۆکردنەوە
(بەشىپەوەىكەى سەرەكى نيشتەجى بوون
لەئەشكەوتەكان) بۆ سەرەتاي كۆمەلگاي
كشتوكالىي گوندنشىنى.

كاتى وەرزى نيش كردنمان لە ۱۹۵۰-۱۹۵۱
نزيك چەمچەمال، پروفيسسۆر (Herbert E. wright)
لەبەشى خاكناسى زانكۆى (Minne sotad) لەگەل
بەريز (Fredrik Barth M.A) لەمۆزەخانەى
(Ethnographic) ى زانكۆى (Oslo) سەرکەوتنېكى
سەرەتاييان بەدەست ھېنا لەسەر پېكخستە
نويكەنى (Physiographic) و ئاووھەوا (كەش)
لەگەل باروئۆخى گشتى (ecological) كەزۆر
باوبوون لە چاخى (Palegawra)، كەريم شاير
(Karim shahir) چەرمو Jarmo. بەبۆچوونى
ئاسەوار ناسېكى پېش مېژووى وەكو من لەوہ زياتر
نالېم نامادە بوونى (رايت) لەگەل (بارث) لەشوينى
كارکردنداو ئەو مشتومرپانەى لەگەلئاندا
لەسەرياسەكەكرا بوو ھۆى كرنەوەى دەرگايەك
بۆ بېرکردنەوەىكەى نوي لەسەر بۆچوونەكانم. بۆيە
پېنگام دا لەداهاتوودا ھاتنى لېژنەى تەواو بۆ
ھاوبەشى كردن لەئېشەكانماندا. بۆيە پېش
نيارەكانى ئېمە بۆ دروست كردنى چەند
دامەزراوتېكى زانستى ئەمريكى سەرکەوتو بوون.

عەتا) بو. پروفیسۆر Reed لە زستانی ۱۹۵۴ لە لایەن یوسف مەنسور لە مۆزەخانەى میژووی سروشتى لە بەغدا دەست نیشان کرا. ھەر ھەما ھارزى داسۆزى پەیمانگای خۆرھەلاتى (عەبدوللا بدولمیسرى) بە پیتی توانای خۆى وە کسەر پەرە رشتیاری گشتى پشکنین کە خزمەتى خۆى کرد.

لە ۱۰ تشرینی یەکەم بۆ ۱۵ تشرینی دووھى ۱۹۵۴ لیژنە ناسە وارییە کە کارە کە بیان شوینە واره گوندییە کان و ئەشکەوتە کان بو لە تۆپى ناوی روبرى زنى گەرە واتە لە دەمى باشووى گەروى بە خەمە بۆ دەشتى دیجلە دەستى پى کرد ھەر ھەما بەرە و دەشتى (دیوانە) ش کشان لە گەل گوندە بچوکە کانى پشستى گەرووی رەوانسز. نەخشە کەى ئیمە بە لایەنى کە مەو و روبرى زنى ۱۰۰ میلی داپۆشیو لە گەل زیاتر لە دوو ئەو نەندەى ئو پرە کە بە شتیو یەکی پىچاوپىچ ھاتو تەو. ھەر ھەر ئو کارانە بە شتیکیان بە ھۆى ئوتومبیلێکی چارویلەو بە ئە نجام گە یە نراو بە شە کەى تریش بە پى ئە نجام درا. کە ناره کانى زنى لە بە خەمە بۆ دەشتە کراو کە بە ھۆى بە لە میکی بچوکی داپۆشراو تا قى کرانەو کە توانرا سەردانى ژمارە یەکی ئقنى کردو ئە شکەوتى نۆر بکری. نزیکەى دوو دەرزەن لەو شوینە وارانە ئەو یان سەلمان کە کەرەسەى پىش میژوویان تیدان و بۆ کارى گە پانە کەى ئیمە بە کە لکن.

ھۆى ھەلبژاردنى توپى ناوی زنى لە گەل لقا کانى بۆ کارى گە پانە کەى ئیمە لە سەر بنچینەى حەز کردنمان بوو بۆ تا قى کردنەو ھى کە لتورى لە کارى بايەخ پیدانە کە ماندا کە نزیکەى ۱۰۰ میل زیاتر بەرەو باکوورى نۆلى چە مچە مال رۆشستین. لێرە دا بە میشکی خۆمان وا بریارمان دا لەو زەویە پان و بەرینەى بەرەو باکوور لە کۆمەلەى شوینە واری چەرموو-کە ریم شایەر-پالە گەرە کە لە وانە بە ھەندى ھەلمان بۆ پرە خسى بۆ بینینی چاند کە لتورێکی جیاواز لە ھەمان ھیللى سەردە میاندا. سى کۆمەلە شوینە واری کراو لە گەل سى

میسستەر ھانس ھیلباک Mr Hanselback Etinografisk Samling لە مۆزەخانەى نیشتمانى دانیمارکی رینگە درا ببیتە بەرپۆبەرى پرۆژەى کوردستانی عیراق چەرمووی پەیمانگای خۆرھەلاتى لە لایەن کۆمەلەى فەلسەفى ئەمریکایى بۆ لیکۆلینەو لە پاشماو و روو کە خۆراکیە کان کە ھەردوو خۆرسک و چینراو دەگریتەو.

میسستەر ھیلباک لە سەرەتای بە ھارى ۱۹۵۵ پە یو ھەندى کرد بە کۆمسیۆنە کەو کە پیتویستییان بە ئە ندادناریکی کشتوکالی لە گەل پسیپۆرێک لە خۆراک ھەبوو کە بايەخ دە دەن بە و گۆرپانانەى کە لە ئادە میزادا رویان داو لە و کاتەو ھى بارودۆخى خۆراکی نۆی لە بەرھەم ھینانى خۆراک دا ھاتو تە کایەو.

لیژنە ناسە وارییە کە پیک ھاتبوو لە (رۆبەرت.

جەى. برىدوود) Robert J. Braidwood لە پەیمانگای خۆرھەلاتى کە پروفیسۆر لە جیھانى پىش میژووی کۆن لە بە شى مرۆف ناسى زانکۆى شیکاگو وە کو بەرپۆبەرى کتە کردن ھەر ھەما خاتوو فیقیان برومان Miss Vivivan Broman لە پەیمانگای خۆرھەلاتى وە کو یاریدە دەر بۆ کارى کتە کردنە کە ھەر ھەما Miss patty Joanderson لە بە شى مرۆف ناسى وە کو بە ھەر مە ندىک لە بواری ناسە وارو مرۆف ناسى فیزیوای ھەر ھەما Mr Mayoschreiber لە پەیمانگای خۆرھەلاتى گشتى وە کو یاریدە دەرى کۆمسیۆنە کە ھەر ھە کو لە ۱۹۵۰-۱۹۵۱ سەرۆکایەتى پرۆژەى یە کگرتووی کۆلیژى بە غداو کۆلیژە ئەمریکایە کانى کرد بۆ لیکۆلینەو ھى خۆرھەلاتى کە نوینە ریان دکتۆر Brucehdwe بولە مۆزەخانەى peabody لە زانکۆى Harvard. دکتۆر ھاو، نازناوی پروفیسۆرى لە کۆلیژە کە سالى ۱۹۵۴-۱۹۵۵ لە بەغدا ھە لگرتبو. پروفیسۆر ماتسۆن لە گەل میستەر (سکرېر) و ژنە کانیان ھاتبوون، ھەر ھەما پروفیسۆر (رایت) لە گەل ژنە کەى و ۲ کوپى ھاتبوون. نۆبەرەى بەرپرس و ھاریکاری بەرپۆبە ریتی گشتى ناسە وار ریزدار (حسین عەونى

کومه له نه شکوت هه لږ تر لږه د زنجیره یه ک
له (۲۰) روزه هه لکه ندنی تاقی کړنه وه به نه دجام
که په نرا.

تاقی کړنه وه کان له ۱۵۰ تشرینی دوهم
له گردی چای Girdichai و گردی علی ناغا دهستی
پنکړد. هه دوو شوینه واره که به ته نیشته یه که وهن
له لای چه پی زئی نژیک به گوندی (مامک) واته
له سه رو شوینی به یه که گیشتنی به ستوره له گه ل
زئی. خاتو بorman Miss که پوښی
سه په رشتیاری کنه و پشکنین و تاقی کړنه وه کانی
ده بیینی نه م تئ بیینی یانه ی خواره وه ی هه بوو:

گردی چای بریتی یه له ته پوښکیه که روبه ره که ی
نژیکه ی ۶۰ x ۹۰ متر ده بیست
که وتووه ته سه رگړدیکي سروشتی نژیکه ی ۱۲ متر
له ناستی زئی گوره وه به رزه. ده که ویته لای
چه پی روباره که نژیکه ی ۲ کیلومه تر له باکوړی
خوړناوای گردی علی ناغایه.

شه ش چال لیره دا هه لکه نران بؤ دیاری کړدی
چینه کان روی به شی سه ره وه ی شوینه واره که
به به رده نه ستی (مایکرو لیتی) داپو شرابو له گه ل
سواله تی هاوچه رخی په رش و بلو که به ناشکرا
دیاریو که په یوه ندی به پیشه سازی
به رده نه ستیکانه وه نیه. دووان له چاله کان
که پوویه ره که یان ۶ x ۲ متر بوون یه که میان
تیکچوبو به هوی نه و چالانه ی پیشتر هه لکه نراوون له م
شوینه دل لیره دا نه و جوړه سواله تانه ده رکه وتن
که به هوی دولا به وه دروست کرابون له گه ل
به رده نه ستی که بؤ سه رده میکی زووتر
ده که پرتیه وه، نه م چالانه قولیه کانیا
سنووردار کران به (۵۰) سه نتیجه تر. لیره دا هیوامان
نه ما بؤ دوزینه وه ی زوړ تر تیا یاندا. چالی دوهم له
لږایه که ی خواره وه هه لکه نرا دور له ناوچه ی
شیواری سه ره وه به لام لیره ش سواله تی دروست
کراو به چه رخ دوزیا به وه هه چه نده نیشانه ی
شیتواندن له چاله که دانه بو. نه م ناوچه یه پاش
ده رکه وتنی کلی پاکژ له قولی مه تر کدا به جی هیلرا
له بهر نه وه ی هیوایه کی که م هه بوو بؤ دوزینه وه ی

به لکه ی بینا سازی دیواری قوپ. دوو چاله که ی تر
له سه ر به زاییه که هه لکه نران (bank) ده پوانن
به سه ر پویاره که دا یه کیکیان هیچی تیدا نه بو نه وی
تریان تیکچوبو به هوی پر کړنه وه ی دواتر
به خول. دوو چاله که ی دواپی روبه ره که یان ۲ x ۲
مه تر دوجا بوون نه وه یان ده رخت که
له قولاییه کی که مدا که ره سه ی که لتوری له به رده
نیشان کراوه کان دوزانه وه.

پیشه سازی به رد له گرده گوره به وه ناسراوه
که ده مه به ردی بچوکی تیا زوره نه وانی تر
به شتیه یه کی سه ره کی هه ره مین، چه وی پشتنداری
زور له گه ل رو زوردا به ریلون (هه ندیک له و به رده
وه کو لیکه ره وه دووباره به کار هیتراون). هه ندی
له ده مه تیغه کان که پشتیان هه یه و هه ندیکی تر
ده سه رو پویان هه یه. هه ندیکی تریان دداندار
کراون چه شنی مشار که میکیشیان به شتیه ی هیلای
لار بر اووه. ژماره یه کی زور له به ردی لیکه ره وه
له سه ر توپکه کان به توپکلی تیژ بر اون هه ندیکی
تریشیان له شتیه ی په نجه گه وده ن، هه ندیکی
تریشیان دداندارن. ژماره یه کی زور که م له پارچه ی
Obsidian) له مانه هه ن که ده میان به کار هاتوون.
شمایره به رده چه ویسه کان که دوزراونه ته وه
هه ندیکیان له ت کراون له ناستی ده مه کانیا نه وه
به لام نه وانی تر وه کو ده سکی دوزل به کار هیتراون
که شتیان پی هارپوون.

په یوه ندی به که ریم شایه ره وه به هوی نه و
پیشه سازی به ی له سه ره وه دیاری کراوه به توندی
برپاری له سه ر ده ده ری، نه م شوینه واره له وانه یه
قوناغیکی نه م زنجیره سه رده مه ده ریضات. به لام
که موکو پیشی له به ردی وردی چاک کراو یان
جوانکراوی چه رموو هه یه.

ده مه تیغه کان زور به که می گزپاون هه موویان
زنجیره یه که ده مه تیغی ناساین به لام له ناویاندا
ده مه داسیان تیا نه بو.

گردی علی ناغا گرو لکه یه کی نزمه ده که ویته
سه رگړدیکي سروشتی که ده پروانیت به سه ر
ده شته کانی چه پی زئی گوره. نه م ته پوښکیه

که پاشماوهی بویاخیان پیوه بسو، دووان بیان سیان له و سواله تانه ساف کردنیان پیوه دیار بو. له پرنه وه نه م سواله تانه واده رنه که وتن بسو سرده می پیش حه سوونه ده گه پرنه وه له وانه شه زور نزیکیش بیت له و سرده مه وه که واته ده که رینه دوی سواله تی چه رموو.

پیشه سازی برده نهستی به لاوازی به ره و گنجان و پیشک وتن چوه. برده نهستی کان له جندی لاوازی ته نیا ژماره یه کی که م نه بیت له پارچه ی نه وانه ی که به باشی به کاره ی تراون زورینه ی جونی جیاوازی لیکه ره وهن که ده ست نیشان نه کران. ژماره یه کی زورین له توپکلی سره تایی چاک نه کراوو هه ندیکیان به که لک بون. لیره دا به رده ی گه ورده ی به کاره اتوو ده گه نه به لام هه ندی پارچه ی ده ستار له گه ل ده سکه که ی دوزانه وه له گه ل پارچه ی تاسه یه ک که له به رد دروست کراوه له سه رپوی دهره وه ی دوزایه وه. لیره دا زورینه ی ده مه تیغه کان به کاره اتوون. به شتیوه یه کی سره کی نیسقانه به کاره اتوه کان پیک هاتوو له پارچه ی کون کون کراو که ژماره یان (۵) دانه به له گه ل ته نیکی شتیوه که وچکی و دوپارچه نیسقانی ریک کراو له گه ل دوو سووی نیسقان دوزانه وه. ته نه قورینه پو لین کراوه کان له پارچه ی بچوکی جیاوازا نیشان ده درین که، نه مانه ده گریته وه: ۵ پارچه ی په یکه ری بچوکی مروف چواریان له و جوره سادانه ی (چه رموان) دانه یه کیان به شی سره وه ی شتیوه یه ک نیشان ده دات باله کانی سره تاین. هه روه ها سووی قورین (bead) له گه ل دوو سره ته شی (Whorl) که یه کیکیان دروست کراوه.

نه م ته نه قورینانه ی نیره په یکه ری قورینه ی مروف به بیردینی هه رچه نده نه م نمونه یی نیره زور بچوکه ی. لیره دا په یکه ری ناژله نه دوزایه وه به پیچه وانه وه له چه رمو گه ورده ترین پو لین له نار ته نه قورینه کاندان نیشان ده دات. توپکلی به ری شوشه یی له جوری (Side-blow) وه کو نه وانه ی چه رمو وان به لام له هیه پیشه سازیه کی به ردین

روبه ریک داده پوشیت نزیکه ی ۸۰ x ۱۰۰ م متر ده بیتن قولایی که ره سه نیشتوووه کان تیایدا ده گاته نزیکه ی ۲ م تر به شی سره وه ی ته پو لکه که بریتی به له گورستانیکی کون له به رنه وه کاره کان له خواره وه له سر لیزاییه که نه نجام نه دران که ده پوانیت به سر روباره که داو پیک هاتوو له دوو چال چالی ۸ بریکی زور له سواله تی زیری تیدا بو زورینه یان بریتی بو له پارچه ی گه وره. پیشه سازی برده نهستی لیره دا زور لاوازه زورینه یان پیک هاتون له پارچه و توپکلی ناریک. لیره دا به لکه هه بو دوو چالی هه لکه نراو به لام هه ردوکیان زور قول نه بوون وه نه نه توانرا هیه شتیکی تیا ده ست نیشان بکری له م چینه دا که ره سه نیشتوووه کان که م بوون بویه نه توانری چینی به به رده بووه کان له ژیر گله که ی نیستاره ببینری که گلنکی سووی پاکزه. هیوا یه کی که م هه بو پاشماوه ی دیواری قور بدوزیتته وه، نه م چاله وازی هینرا له به رنه وه ی که چالی B ده وله مه ندره ده که ویتته سر لیزاییه که له برزی ۶ م تر.

چالی B گه وره کرا بو نه وه ی دوی چینه کانی گله که بکه وین. سی چین له قولایی ۴۰، ۵۵، ۷۰ سه نتیجه تر ده ست نیشان کران. چالیکی گه وره ی هه لکه نراو له ناو چینی (۲) هه مدا که ناسه واری تیدا بوو ره چاو کراو نه وه ی سه لماند ناریکه و که میک قوله. روبه ریک که په یوه ندی به ناگردانه وه له چینی دووه مدا نمونه ی کاربون ۱۴ ی تیدا بو هه روه ها دوو چالی تر هه بون له ناو یه کتردا نه مانیش واده رده که وتن په یوه ستن به چینی دووه مه وه. هیه به لکه یه ک بق پاشماوه ی خانو نه دوزایه وه لیره دا له و بروایه دا بووین که بناغه ی چینی که ره سه نیشتوووه کان که یشتوته ژیر چینی (۳) هه م له قولی ۱،۲۵ م تر له زه ویه که دا.

سیفاتی نیشته جی بووه کان لیره دا واده رده که وت که ته واو نالوز بیت به لام هه موویان که لتوری سرده م دهرنه خن. له ناویاندا ته نیا دوو سواله تی بویه کراو دوزانه وه له دهره وه ی پارچه سواله ته کان یه ک دوو پارچه سواله تی بچوکه هه بون

تردا له يهك ناچن.

بهردی بچوکی چاك كراو و دهمه تیغی شیوه
داس نه بوون ته نانهت هیچ جورده دهمه تیغیگی
چاك له ناو بهرده نهستیگانی گردی علی ناغا
نه بوون. سواله ته که ی نئیره باشترین کلیلی
کردنه وهی گری کویره ی باری که لتورییه له م
شوینه واره دا که له وانیه بو پیش حه سوونه یان
نزیک له و بگه ریته وه.

V.L.B

شوینه واری گردی چای Girdi chai به چاکی
هه لکه نرا، له چینه کانی دواوهی که لتوری سهرده می
که ریم شایر له سهر زئی بچوک دهرده خات.
گردی علی ناغا هه تاکو نیستا سهرده مه که ی
له زنجیره ی پیش میژوی عیراق نه زانراوه
که ده که ویته نیوان چه رموو و حه سوونه.

له ۱۵ تشرینی دوهم دکتور هاو Howe
دهستی کرد به هه لکه ندنه کانی له نه شکه وتی
کاوانیان Iskeft Kaiwanina له باکووری گوندی
کاوانیه کان که چوار کیلومه تر دووره له باکووری
خۆرئاوای شه قلاوه. دوا ی دوو پۆژ له هه لکه ندن
دکتور هاو له گه ل به ریز حسین وازیان له هه لکه ندنی
نه شکه وته که هیئا چونکه ناومید بوون لیتی. لئیره دا
کاره کان به هوی ره فتاری باشی به ریوبه ریستی گشتی
ناسه واری به غدا ناسان کرابون. نه وان توانییان
هه لکه ندنه که یان بو نه شکه وتی (حاجیا) ی Hajiya
نزیک گوندی (بیا) (Bia) بگوزنه وه.

تی پینی دکتور هاو له سه رکنه کردنه که
له خواره وه باس ده کری.

پاش پشکنینی زیاتر له ۲۵ نه شکه وت و
په نابرد و چند شوینه وارنک له چوارجیگا
هه لبریزدران بو کنه کردن له سهر نیشانه کانی
رووه کانیان که هر یه کیکیان له سه ره وهی بهرده
نهستی تی بلاوبوته وه.

یه که میان په ناگه یه کی بچوک بو له سه ر گوندی
کاوانیه کان له خۆرئاوای شه قلاوه چینی که ره سه
نیشوره کان قول بو به لام که ره سه کانی نوی بوون.
رووه لیژاییه که ی به بهردی گه وره ی پهرش و

بلاو داپۆشرا بو. به پله ی یه که م چند کاریکی
دهستی هاو چه شن له پیشه سازی چاخى به ردینی
کۆتایی که، پیشتر له شوینه واره کانی زهرزی و پاله
گه وره و شانده ر ناسر ابوون. نه و چینه ی
که نه مانه ی تیدا بو یان نه وه تا له شوینه کانی خۆیان
به هوی هۆکاریکه وه لابراون و به سه ر لیژاییه که دا
پهرش و بلاون یان نه وه تا له شوینه که دا بوون و
که وتوون.

شوینه واری دوهم نه شکه وتی (حاجیا)
(Hajiya) یه که ده که ویته خۆره لاتی گوندی (بیا)
(Bia) له دۆلکی بچوکدا له باکووری زئی گه وره که
ده که ویته کۆتایی باشووری گه لیبی به خمه. نه م
نه شکه وته له ناو نه و ژماره نه شکه وتانه دا بوو که
سه رنجی ئیمه ی راکیشاو ناویشی له فایلی
به ریوبه ریستی گشتی شوینه وار هاتوو که له لایه ن
(به شیرفه په نسيس) هوه پشکنراوه. له پشکنینه
سه ره تاییه که ی ئیمه دا له نه شکه وتی (حاجیا)
زنجیره یه کی چاك له که ره سه به ردینه کانی جوړی
زهرزی مان ده سه ک وت. به خۆشیه وه ریگه مان
پیدرا چالکی تیا هه لکه نین وه کو چاله بی
به ره مه که ی کاوانیان لئیره شدا دووباره پاش
چوونه ناوه وه ده رکه وت که نه م په ناگه یه ته نیا
پاشماوه ی نوی ی له خۆ گرتوو. چالکی تر
له خواره وه له ناوه راستی لیژاییه که ی دهره وه ی
هه لکه نرا که ره سه نیشته وه کانی بریتین
له ژماره یه کی زۆری (مایکرولیثی) له گه ل
لیکه ره وه ی جیاوازی زۆرو ژماره یه ک نامیری دهمه
تیغ و نامیری چاك كراوه که، ده توانری
بگه ریتریتته وه بو چاخى زهرزی به لام نه مانه
تیگه ل به جوړی جیاوازی سواله تی نیسلامی بوون.
له ناو که ره سه کاندا پارچه ی بچوکی دوو رووی تیدا
بو له گه ل بهرده نهستی ی بن چال و دووبالی نوک
تیژ. هه موو نه م پاشماوانه هه رچه نده تیگه ل و له
په ناگه که ی سه ره وه دهره ی نراون دابه شکران
به سه ر ۳ رهنگی جیاوازا. رووه خۆله میشیه که که
ناوه راسته که ی ره شیکی زهره باوه و ژیره وه ی
سوره. که ره سه کانی چینی ژیره وه ی به ره و زهردی

دهروات تا به رهو خواريش برؤين گله كه زياتر
 يه كده گري و پاكز تره . ليتره دا بايه خي زياتر بق
 جيا كردنه وهى سواله ته كان نه مي نيته وه له گال كاري
 ده ستي به رده نه ستي له داهاتودا . نه مانه
 هه موويان له (۲) چين دا هه لگيراون وه له سهر
 شيويه ره نكه كانيان دابهش بيون هه روه ها
 نه وانه ي ماون له وانه يه به شيويه يه كي بنه په تي
 هه ندئ گرنكيان هه بيت وه كو نيشانه كانى سه رده م
 و كاري گري ديكه ش له سهريان .

B.H

شوينه واري حاجيا شتيكي تازه ي تيدا نه بوو
 هه روه كو كاري هه لكه ندني دكتور سؤلكي
 له نه شكه وتي شانده ر كه پيشتر نيشان درا
 دريژيوونه وه يه به رهو باكوور له پيشه سازي ناميري
 به رديني جؤري ده مه تيغي به رديني زه رزي .
 له ۲۷ تشريني دووم كنه كردن له گري
 Giridi Banahilk ده ستي پيكر دكه ده كه ويته
 دووري يه ك كيلومتر له باشووري خؤرئاواي گوندي
 ديانا كه بريتي يه له ته پؤلكه يه كي بچوك له سهر
 رووه كه ي سواله تي بؤياخ كراوي حه له ف (Halaf)
 دؤزرايه وه . نيته ليتره دا سه رنجيكي فوئاد سه فه رو
 محه مد علي مسته فامان وه رگرت ، حه زمان زياتر
 به هه لكه ندن و ده ركه وتني (حه له فيه كان) له م دؤله
 شاخاوييه دوره دا ده كرد كه زؤر نزيكه له به رزايي يه
 هاوشيوه كانى ئيران و ناوچه يه كي سروشتي يه
 هه روه كو ده ستي ديانا ، هه روه ها په له مان كرد
 له دؤزرايه وي هه ليك بق پشكنيني چالاكي تيشك
 دانه وي خه لوز بق شوينه واره كه دژي نمونه كانى
 Matson كه به ده ستي هيتابو له (Arpachiyah)
 خاتو ئاندرسون كه پؤلى سه ربه رشتياري كنه كردني
 گري (به ناهيلك) ي ده بيبي نه م راپؤرته ي نووسى :
 ته پؤلكه كه ناسراوه به (به ناهيلك) (Banahilk) ،
 تاراده يه ك شيويه كه ي هيلكه ييه ۱۰۰ x ۱۵۰ مه تره و
 زياتر له چوارمه تر به رزه .

هه لېژنردراو بق نه وه ي كنه ي تيا بكري
 له به رنه وه ي سه ر رووه كه ي نه وه ي نيشان ده دا
 كه بق سه رده مى شوينه واري حه له ف بگه ريته وه كه

شوينه واريكي گرنكه . هه رچه نده له كنه كردني
 يه كه مجاردا كه ره سه ي تيكه لاور ده ركه وت كه
 سواله تي به چرخ دروست كراوو ته نانه ت پارچه
 ئاسنيسي تيا ده ركه وت . به لام له كاره كه ي دواتردا
 چاليك ۶ x ۲ مه تر بق چينه نيسته جي بووه كان
 ده رخران كه بريكي زؤر له ، كه ره سه ي تيدا بو
 كه نه مانه ده گريته وه : سواله تي زؤري بؤياخ كراو
 له شيويه (حه له فييه كان) (Halafian) ، نه م
 چينانه له راستيدا زنجيره يه كي ده سكارى نه كراون
 پاش هه لكه ندن پاشماوه ي كه ره سه نيسته جي
 بووه كان ده رخران كه بريكي زؤري گه يشتووه به م
 چينانه . له م چينه دا پاشماوه ي سه ره تايي سواله ته
 ريك و بؤياخ كراوه كان دؤزرايه وه . له ناوياندا بريكي
 زؤر له شيوازي سواله تي ناسراوو بؤياخ كراوي تيا
 دؤزرايه وه هه روه ها بريكي زؤر له نيسقاني ئازولى
 باش هه لگيراييش ده گريته وه له گال كه ره سه ي
 دروست كراوي به رديني ده ستي مروف كه
 تاراده يه كي زؤر به چاكي دروست كراون هه روه ها
 له ناوياندا بريكي زؤر له ناميري به ردي هارين و
 بريكي زؤر له به ردي شوشه و به رده نه ستي و مودو ،
 موستيله ي به ردي نه لقه ي قوپين ، خشلى قوپين
 پارچه ي ده فري بچكوله و سه ره ته شى سواله تي
 كون كراوي قوپين له گال پارچه ي نيسقاني
 به كارها تو بينراوه . له وهش زياتر نمونه يه كي چاكي
 تيشكدانه وه ي خه لوز له لايه ن (ماتسون) وه
 (Matson) له يه كيك له چينه كانى خواره وه دا
 دؤزرايه وه له ويذا چيني كه ره سه نيشتووه كان بن
 گومان ده گاته نزيك چوارمه تر . نه و چاله ي ئيستا
 باسكرا ته نيا چاليكه پاشماوه ي راسته فيني
 كه ره سه ده ركه وتوه كان تا ئيستا به رچاو كه وتيبت
 نيشان ده دات . ناكامى هه لكه ندنه كه مان له گري
 (به ناهيلك) نيشانى ده دات كه شوينه واره كه
 ده وله مه ند ترينيانه . پشكنيني گرده كه پئويى
 به پاره خه رج كردني زؤر هه يه بق نه وه ي
 يارمه تيمان بدات بق ته واو كردني تيگه يشتني
 ناته واوي ئيستامان له كؤمه له كه دا كه شيوازي
 سواله تي بؤياخ كراوي حه له فييه كان ده گريته وه .

هه لکه نندنه کانی (به ناهيلک) بناغهي دانا بۆ ليستينکي که ره سه کانی کۆمه ليک که تيايدا شيوازي سواله تي بۆياخ کراوی سه رده می چه له فييه کان ده گرتته وه، له ناوچه يه کی تازه وه مه ترسی دار. له هه مان کات دا دکتور Howe له گه ل به رتیز حسین کنه یان له شهکه وتیک و دوو په ناگهي به ردین له باکووری گوندی هافدیان ده کرد هه روه ها له ده شتی دیانه ش. باشترینیان شه وهی ناوه راست بو که په ناگه يه کی بوویتی ده وتری په ناگهي بیخال (Belchal) له ژیر چینه ته نکه که ی سه روه وه دروست کراوی سواله تي تازه ی تیا هه بوو هه روه ها پاشماوه ی پیشه سازی ده مه تیغی به رده نه سستی و وه کو شه وانه ی زهرزی به دی کرا هه روه ها ئامیری به رده نه سستی له جۆری Mausterian دۆزانه وه. دکتور (هاو) باسی کنه کردنه که به وشیه یه ی خواره وه بۆ ده کات: سسه هم شوین که تاقیکردنه وه کانی شهکه وته که ی تیا شه نجام درا ده که ویتته لیژاییه به ردینه که ی سه روو گوندی (هافدیان) له لیواری باشووری خۆرئاوای ده شتی دیانا. شوینه واری زۆر ئاشکرای شهکه وتی هافدیان شه وهی سه لماند که، که ره سه ی به رده نه سستیکان له لیژاییه که دا دۆزراوه ته وه. لیژایی شهکه وته که ش هه مان که ره سه ی تیا بوو وه کو شه وهی سه روه وه به لام به ردی زۆری دارماو به تیکه ل و پیکه لی که له که بیوون. هه رچه ننده له ته نیشته شه وه واته له باشووره وه زه وه یه کی چوارده ور دراو هه بوو که به شینکی ته خت بوو، و به شه که ی تریشی لیژ بوو به رامبه ر به لیژاییه به ردینه که ی که چوارده وردرابو به به ردی دارماو. لیژ ده ا برینکی چاک له به رده نه سستی له سه ر پوهه که ی هه بو. شه مانه به لگهي شه ون که شه شوینه واره په ناگه يه کی سه ر به تال بووه و نیستا روخواه. دووچالی تاقی کردنه وهی دریزی تر هه لکه نرا له دوای یه ک وه کو قادر مه له سه روه ی لیژاییه که بۆ بنچینه که ی ده رکه وتن که شه مانه ن:

۱- جینگه ی سروشتی (insitu) چینی مؤسستیره ن تاراده یه کی مام ناوه ندی ده وله مه نده له چینی

که ره سه نیشته وه کاند و توندو تۆله هه روه ها گله که ی سه ره که پر بو له پارچه ی به رده گه چ و داپۆشراوه.

۲- چینیکي ته نکي پیشه سازی چاخ ی به ردینی نوئی سه ره وه له جۆری زه رزی که له وانه یه بکه ویتته به شه کانی سه رووه ی چینه سه ره که وه. هه رچه ننده که ره سه کانی زۆر ئاشکرایه له چینی گله که دابه و تیکه ل بووه به هه ردوو سه رده می مؤسستیری و پاشماوه ی تازه له بیخال پیشه سازی مؤسستیری داپۆشراوه به جۆری زه رزی یان چاخ ی به ردینی نوئی سه روو که شه توانی زیاتر به کار به یتری بۆ سوود وه رگرتن. ناوچه یه کی که وه هه یه به رانه بری روی لیژایی به ردینه که که نه پشکنراوه وله وانه یه سه رده می زووتر ده ریخات که له هه لکه نندنه که دا که م بوون. هه روه ها له وانه شه ویتته یه کی زووتر ده رباره ی لیژاییه وه له سه ر هیمای هه ردوو چاخ ی مؤسستیری و زه رزی بدات.

له ۷ کانونی یه که م دوو ته پۆلکه ی بچوک نزیك به یه ک گردی ئیلخان Tellel-Khan گردی موله ففهعات Tell M'leuat له سه ر ریگای هه ولیژ- موسل که ده که ونه خۆرئاوای پردی رویاری خازر له ماوه ی ۱۰ رۆژ هه لکه نران. نیته پیشتر سالی ۱۹۵۱ گردی ئیلخان مان ناسیبو له کاتی که رانه که ماندا له ناوچه ی رویاری خازر که گردی (مه له ففهعات) هاته ریمان. ناوچه که به گشتی له گه ل دیمه نی هه ردوو ته پۆلکه که شه خه فقه کانیا نه وه که کاتی خۆی له شکری به ریتانی له سالی ۱۹۴۲ هه لی که نذبوون بۆ به رگری له رویاری خازر به که لک بوون بۆ نیته له وه دا که رویه کی زه وه یه که یان به برکه یی نیشان ده دا. ئیلخان له نیشانه کانی جۆری سه سوونه ی زۆر تیا بوو هه روه ها گردی (موله ففهعات) یش که به رده نه سستی له سه ر پوهه که ی هه بوو (مایکرولیشی) له گه ل هه ندی ته نی به ردین شه وه ی نیشان ده دا که بۆ چاخیک ده گه رتته وه له نیتوان که ریم شایه رو چه رمودا.

خاتو برومان Miss Braman لاپرسراوی

کاره کانی کنه و پشکنین له ههردوو شوینه واره که دا
ئهمه ی نووسی:

گردی موله ففعات ته پۆلکه به که ده که ویتته
سه رگردیکی سروشتی له باکووری که ناره که
که ده روانیت به سه روباری خازردا ههروه ها
ده که ویتته لای راستی روباره که به ره و باکووری
خۆرئاوای پردی ریگه ی موسل. نه و ناوچه ی نه و
گرده داگیری کردوه نزیکه ی ۹۰ x ۱۲۰ مەتر
ده بیت. لیتره ۳ چال هه لکه نرا دووانیان له باکووری
خۆرئاوای نزیک لوتکه که ی، دانه یه کی تریان له ناو
چالیکه له شکری به ریتانی که به ره و خۆرهللات دریز
ده بیتته وه لای خواروی ته پۆلکه که.

چالی به که م تاراده یه کی که م بیان زۆد خپه
تیره که ی نزیکه ی ۳ مەتره و قولیه که ی ۷۰
سانتیمه تر. نه م چاله دوای پاک کردنه وه ی
قولیه که ی که یشته ۹۰ سانتیمه ترا ده رده که ویت
که چالیکه کۆنه له دواییدا به شیکه به ته لاش و
به ردی شکاو پپرکراوه ته وه لیواری خۆرهللاتی
به جوریک گه وره کراوه چالیکه گه وره ترو بازنه یی
پیک هیناوه. نه م چاله نیشته جی بوون له و
شوینه دا نیشان دهدات به لگه ش بۆ نه م بوونی
ئاگردانیکه ده که ویتته کۆتایی باشووری چاله که.
ناوچه ی چاله که و چوار ده وری خه نه که که
تاراده یه کی زۆد شیوینراون به هۆی چالی په ناگی ی
ناژه له وه که تیا هه لکه نراوه و بووه ته هۆی لاواز
بوونی نمونه ی کاربۆنه وه رگیراوه که ی ئاگردانه که.
ههروه ها له شوینی ناژه له که دا سوآله تی بۆیه کراوی
بچوک له ناویانیشان دهدات.

له دهروه ی چاله که گلی پاکژ له قولایی ۸۰
سه نتمه تره اته ریمان نه و سه رده مه ی که نه م چاله
دهری خستوه سه رده مه ی پیش سوآله ته که
خاسیه تی ده مه تیغی مایکرولیتی تیا به له گه ل
به ردی شیوه هه ره مه ی زۆد چاک و ده مه تیغی
پشتداره کان وه کو نه وانه ی له که ریم شایه رو
چهرمو دۆزانه وه که لیتره ش له شیوه ی موروو،
موستیله و نه لقه ده رکه وتن ههروه ها پارچه ی
به ردینی تاسه به هیه ج جۆری نه بو. لیتره به ردی

شوشه نه دۆزایه وه. به ردی به کاره یینراو
به شیوه یه کی سه ره کی پیک هاتوه له پارچه ته ویدی
به ردینی پۆلیشکراو و پارچه ی زۆدی دۆل و ساف
کردن و به ردی چه کوش ههروه ها به ردی ده رگراو
پارچه ی په یکه ری قورپین که دۆزانه وه به لام زۆد
ورد بوون بۆ دیاری کردنیان په یکه ری ئاده میزاسر
ناژه لیان تیا نه بو. چالی دووه م بریتی یه
له خه نده قیتی دووه تر پان که له شکری به ریتانی
هه لیکه ندبو له باشووری لیژیایی ته پۆلکه که.
گه رانه که تیایدا نه وه ی نیشان دا که پیدی
سه ره وه ی چاله که به رده نه سستی مایکرولیتی
زۆدی هه یه. ناوچه یه کی به رز نزیک به ناوه راستی
ته پۆلکه که هه لبیزدرا نزیکه ی ۲ x ۲ که ده که ویتته
سه ره یلی خۆرهللات خۆرئاوا، چاله که شسی
که ره سه به ردینه کانی تیا ده بینری. ناوچه که ش
به به ردی شکاو ته لاش و چه وی زۆد له هه موو
قه باره کان له گه ل ژماره یه کی زۆد له به ردی به کاری
چینی جیاواز ههروه ها دۆل و ده سکی به ردینی
هارین و به ردی ساف کردن پریوه ته وه.

هیلک له به ردی گه وره له قولی ۹۰ سه نتمه تر
ده رکه وت چاله که ش له روه کانی باکوور و خۆرهللات
و باشوور گه وره کرا نه ویش به هه لکه نندی
خه نده قیتی ۴ x ۴ مەتر که له ناویدا شوین پینی
ئاسه واری دیواره که هه لبگیرئ. کارکردن
له خواره وه ی نه م دیواره به شیک له دیواریکه
بازنه یی ده رخست که ده گه یشته به رزی ۴۰
سه نتمه تر به ردی بچوک دروست کرابو. ئامیزی
به رده نه سستی کانی نه م چاله وه کو چالی به کم
زۆد نه بوون به لام بپی به ردی گه وره نری
به کاره اتوی ده سستی مرۆف که دروست کرلوه
له ناویاندا بینراوه. سوآله ت له هیه ج شوینیکه نه م
چاله نه دۆزایه وه ههروه کو پیشه سازی به ردین
که له ههردوو کاره نه نجام دراوه که دا نیشان دران
به دلنیا ییه وه ههردووکیان بۆ یه ک شارستانه ت
ده گه پینه وه. که واته نیشته جی بوونی مرۆف له
(موله ففعات) دا به هۆی بینا سازی و پیشه سازی
به ردینی باشه وه پیناسه کراوه که نیشانی دهدات

په یوه نډیبه کی نزیکی به کریم شایه روه هه بیت. به تایبه تی له ده مه تیغه ورده کاندو جوړه کانی داتاشین. توری به ردینی جوانکراوی ئیره باشترین له وانه ی کریم شایه ر. نه بوونی به رده نه سستی شو شوی له گال سواله وه کو سرده هم نه شوینه واره ده گه رنیتته وه بڼ پېش چرمو واته نزیکه له کریم شایه ر.

ئیلخان ده که ویتته سه ررنگای په رینه وهی (موله فقهعات) ناوچه یه کی داپوشیوه نزیکه ی ۸۰ x ۱۰۰ م متر ده بیت له لایه ن له شکری نینگلیزه وه هه لکه نراوه نه مه ش بووه هوی ناسانکردنی کاری کنه و پشکنینه که مان تیایدا. چالکی ۲ x ۸ م متر له باکووری چاله کونه سه ریازیه که به قولی نزیکه به ۲ م تر هه لکه نرا که ره سه نیشته کانی پېش ده رکه وتنی لیته ی سوزی پاکژ نیشان دا. سواله تی ئیسلام له به شی سه روه ی ته پولا که که زور هه بوو له دوی نه مه پشکنینه یه کی پان له لیته ده رکه وت له ناویدا چند پارچه یه کی که م له قاب و قاچاغی حه سوونه له قولایی ۲،۲۰ م تر هه بوون.

ه هه نگاری تر هه لکه نرا که هیشتا هه ر له ناو لیته دابوون به لکه نه بوو بڼ هونه ری پاشماوه ی خانوو سواله تی بویاخ کراوی حه سوونه و هه ندی نه خش و سواله تی تر هه بوون هه تا گه یشتن به گلی پاکژ له گال شیره ی جیاواز له ده فرو پارچه ی سینی به شپوه یه کی تر بلتین سواله تی بویاخ کراوی سامه را (Samarran) ی تیا نه بوو. لیره دا پیشه سازی به ردینی په یوه ندی دار به سواله تی حه سوونه وه له راستیدا هه ژار ترینیانه. هه ندی پارچه ی که م له به ردی گه ورده ی به کاره اتو که زورینه یان دسکن له گال به ردی هارین و یه ک دوو پارچه ی به ردی چاک کراو دوزدانه وه هه روه ها له ناو ژماره یه کی که م له پارچه ی به رده نه سستی و توپکل و به ردی شو شوی هه بوو.

دکتور رایت Wright پېشنیاری کرد بڼ چاره سه ری کیشه ی لیته که که چینی سواله ته که ی داپوشیوه. چاره سه ره که شی له وانه یه به م جوړه بیت شورده وه ی لیته که که ده که ویتته به شی

سه روه ی شوینه واره که. کاتیک نه م لیته یه بیری لی کرایه وه بشوریتته وه وه ک چن لاقاری رویار له گال نه وانه ی له گال خزیدا نه یانه یتنی و نه ینیشینی هه رواش بشوریتته وه. زور گرانه باس کردنی نه و لیته یه و هژکانی رودانی له م ده شته دا.

دوو چینی جیا له وانه یه له چاله که ی (ئیلخان) دا تیبینی کرابن هه ردانه یه کیان به قولی ۷۵ سه نتمیه تر هه لکه نراوه له ژیر نه مانه وه چینیکی تر ده رنه که ون که سواله تی (حه سوونه) ی له ناویدا هه یه.

کنه و پشکنینه کانی (ئیلخان) تووشی بی هیوایی کردین له وه داکه هه لکه ندنه که ماندا چاخی کونی حه سوونه مان نه دیه وه وه کو نه وه ی له موله فقهعات دیمان، ده بیت له نیشته جی بوونی نه م دوو شوینه واره دا به رده وام نه بوون هه بیت. له لایه کی تره وه ((موله فقهعات)) شوینه ولرنکی بایه خداره له بڼ چوونی ئیمه دا هه روه کو بینیمان و سه لماندنی ده که ویتته ئیوان چرمو کریم شایه ر.

له ۷ ی کانوونی یه که م دکتور (هاو) سه رپه رشتی تاقی کردنه وه یه کی کرد که پیک هاتبوو له لیزنه یه ک بڼ کاری کنه کردن له په ناگا به ردینه کانی نزیکه به گوندی جاو نای خوره لاتی ئاکری (Aqra)، پاش چند کاریکی کنه و پشکنین له ۳ دانه ی نه م په ناگایه دا نه شکه و تیک پی ی ده و ترا (Barak) پیشه سازی به ردینی وه کو زهرزی تیا ده رکه وت. دکتور هاو نه م تیبینی یه ی هه بوو له سه ری: هه لکه ندنی چواره م له نه شکه وتی (بارک) کرا، زورکی که میک قوله چند سه م متریک دووره له خوره لاتی گوندی جاونا ده که ویتته لای باشووری زنجیره چیای ئاکری، له گال نه وه شدا ژوره که پر بووله پاشماوه ی تازه دوی هه لکه ندنی چالیک له سه ر لیزاییه که ی پیشه وه ی نه شکه وتی که برزیکی که م به لام گرنگ له بابسه تی که ره سه ی به ردینی زهرزی دوزدانه وه له وانه ده مه تیغی هایکرولیشی له گال ژماره یه کی که م ده مه تیغی گه ورده له گال تروی ورد بوو هه رچه نده له پشکنینی سه ره تاپیشدا هه ندیکیان ده رکه وتبو وه کو یه ک

(حاجیا)، بیخال

؟

؟

شانه دەر C

؟

هه زارمیرد، شانه دەر D، بیخال

؟

؟

به رده به لکه

؟

له وانه یه له شویتنی خۆیدا بیست که بلنشین
موله ففعات به گرنگترین شویتنه وار دابنری که بهی
که ره سه تازه کانی زۆره، ده بی له وه تی بگه یین
که چۆن کۆمه لگای کشتوکالی گوندنشینی یان پینک
هیناوه، واده رده که ویت (موله ففعات) چاخیک
نیشان بدات له ژبانی لادی پشتر له چهرمۆ. نه موش
نیشانی ده دات که چهند هه ولتیک درابیتت بۆ
بیناسازی له که ریم شایه ر له راستیدا چهند
نهیتنی به کی بنه رته تی له موله ففعات دهری ده خات
که نه م شویتنه ژبانی گوند نشینی چاک بووه.

رۆلی عه لی ناغا له تیگه یشتن له گۆرانی داهاتووی
چاخی دواي چه رمۆ (Jarmo) پیش حسوونه
له ژبانی نیشته جی بوونی لادی دا نه گه رتکی گرنه.
هۆی ته واو گواستنه وهی که ره سه کان
له نه شکه وته کانه وه بۆ شویتنه واره کراوه کان به هۆی
۳ نیشانه ی پرسیاره وه له زنجیره هیلکاریه کی
نیوان چاخی زهرزی و که ریم شایه ردا نیشان دراوه
که هیشتا به ته واویتی نیمه لی تی ناگه یین، شنیک
سروشتی به که ناتوانی قایل بی که که ره سه کان
پشتر خۆیان له به رده ستا بوون به لام تیگه یشتن
لیان کارتی هه روا سانانیه بۆ هه ولدان بۆ
رتکخستنیا. به شیوه یه کی سروشتی کۆتۆلۆجیای
چالاکي تیشکدانه وهی کاربۆن بۆ نه م چپ
له وانه یه بیته هۆی بیرکردنه وه کانمان نا
سنوورتی دور.

نه م (۳) پروفیسۆره ماتسۆن، رید له گال رلین
هه رسیکیان له کاره کانیاندا له ماوه ی ای تشریف

ده مه تیغی پشتدار له گه ل کۆمه لی ئامیری
به رده نه ستی خری ده سکداری لیکه ره وه ی
ده مه تیغی دداندار. بۆ کارپیکردنی نه واتنه هیچ
جۆرتکی دیاری کراوی زهرزی یان تیا نه بو.
سیغه تیگی تری نامۆی نه شکه وتی باراک که ره سه
به ردینه نیشتووه کانی نه وه دهرده خات پارچه ی
به رده نه ستی که گۆشه کانی یه کیان گرتوه هه روه ها
ئیسقانی ئازهل له گه ل پارچه ی به رده نه ستی تیا
دۆزرانه وه بۆ پیشه سازی به ردینی نووی سهر
له جۆری زهرزی ده گه رینه وه.

باراک کیشه یه کی گرنه دینته پیشی نه ویش
دواي لیکۆلینه وه له سه ر پیشه سازی کانی ته نیا
ژماره یه کی دیاری کراو له شیوه کانی سه رجه م
پیشه سازی زهرزی تیا دایه. راسته ناوچه تاییه ته
پشکنراوه که له وانه یه ته نیا یه ک پارچه ی
له و پیشه سازی به ی سه رجه می به ره مه کان
وه رگرتی به لام له وانه شه پیشبینی هه مه جۆرو
رهنگی زیاتری تیا به دی بکری.

پاشماوه ی به رده کان که سوچه کانیان واته
گۆشه کانیان یه کیان گرتووه له به رزییه وه
له چاله که دا اده بینری که له وانه یه کلیلی کردنه وه ی
هیماکان بی له سه ر که ره سه به ردینه نیشتووه کاندا.

له م کاته نیمه ناتوانین وردبین بین به بی
شیکردنه وهی که ره سه پشکنراوه هه لکه ندراره کان
که له و باوه ره داین پیوسته که ره سه تازه کان
بخرتنه ناو زنجیره یه که له دوايه کانی پیش میژووی
عیراق وه کو نه مه ی خواره وه:

حه له ف، نه رپاشیا، باسال گه وره، به ناهیلک

Halaf, Arpachiyah, basal Gawra, Banahilk

حه سوونه (شیوه ی بۆیاخ کراوی سامه را)

مه تاره، نه ینه وای (۱)

حه سوونه (کۆن)، بنکی مه تاره، نیلخان

عه لی ناغا

چه رمۆ

موله ففعات

که ریم شایه ر

زهرزی، پاله گه وره، شانه دەر B، باراک

یەكەم بۆ ۱۵ى كانونى يەكەم چالاک بوون.
پروفیسور ماتسۆن بەشدارى لەهەلکەندشە
ئاسەوارىيەکاندا کرد ھەروەھا بەردەوامیش بو
لەسەر باسەكەى، ئەم راپۆرتەى دا:

خەلوزى دارىنى ئاگردانە كۆنەكان لەگەڵ
پاشماوھى خانووھ سوتاوھكان ئەتوانى
بەكارىھێتەن بۆ بەراوردکردنى سەردەمى چىنىك
كە خەلوزەكە تىايدا كۆكراوھتەوھ. ھونەرى پىوانە
کردنى چالاکى تىشك دانەوھى كارىون ۱۴ كە لەناو
خەلوزە كۆنەكاندا ماوھتەوھ. ئەم ھونەرە لەسالى
۱۹۴۸ لەلایەن دكتور W.F.Libby لەزانكۆى
شىكاگو بەرھو پىش برا ئىتر لەوھ نوا بەكارھات بۆ
ديارى كردنى تەمەنى ژمارەيەكى زۆر لەشويئەوار
لەبەشە جىاجىاكانى جىھان. ئەم سال ئىمە ھەول
دەدەين بۆ بەكارھىنانى كارىون ۱۴ لەچىنە
سەرەتاييەكانى ژمارەيەكى زۆر لەشويئەوارە
بەناويانگ و ھەلکەنراوھكانى كوردستانى عىراق بۆ
ئەوھى چەند بتوانىن بەراوردى سەردەمەكانى
حەسوونە، حەلەف عوبىد، ئور، جومدەت نەسرى
پى بەكىن بۆ ئەوھى بەوردى دەست نىشان بکړن،
ھەتاكو ئىستا ۱۶ نمونەى كارىون (۱۴) مان
بەدەست ھىناوھ لەسەردەمەكانى حەسوونە،
مەتارە، ئەپراشیا، تەپى گەرە، گردى عەلى ئاغا
لەگەڵ گردى بەناھىلك، بەرئوبەرى موزەخانەى
موسل بەرئۆ سەعید دىوھچى لەگەڵ كۆمەلەكەى
كە زۆر يارمەتییان داين، يارمەتییەكانیان بەچاكى
نرخى خۆيان پىدرا. ئىستا خەرىكى نامادەكردن
بۆ سەردانى شويئەوارە ھەلکەنراوھكان لەناوھ راست
و باشوورى عىراق بۆ بەدەست ھىنانى خەلوزى دار
لەناوياندا. پىشكەوتنى تەكنەلۆژىاى مەرفى كۆن
لەعىراقدا لەوانە بەچاكى شويئە پى ھەلبگىرى
ئەمەش بەھۆى لىكۆلینەوھ لەسەر ئەو شىوازەى
كە مەرفى كۆن پى ھەستاوھ بۆ دروست كردنى
سوالتى سەردەمە زووھكان، لەبەر ئەوھ من و
مىستەر (مايۆسكرىپ) دەستمان كەرد
بەكۆكردنەوھى پارچەى تەختەو سوالتى بۆياخ
كراوى پاشماوھى شويئەوارە ھەلکەنراوھكان كە

ئىمە بۆ سەردانىان چووين بۆ وەرگرتنى نمونەى
كارىون ۱۴ ھەروەھا ئىمە نمونەى ئەو قورائەمان
ھەلگرت كە سوالت كەرەكان بەكارىان ھىناوھ.
لىكۆلینەوھى سەرەتايى لەسەر سوالتەكان و
قورەكان بەچاكى بەردەوامە بۆ ديارى كردنى ئەو
جۆرە قورەى سوالت كەرەكان بەكارىان ھىناوھ
كە تاج رادەيەك خۆشكراوھ لەچەند پلەى گەرمىدا
سوركراوھتەوھ ھەروەھا پلەى گەرمى كورەكانیان.
كۆتايى قوناقى ئەم باسە پىويستى بەشى
كردنەوھى تاقىگەى نورو درئۆھەى. لەكۆكردنەوھى
پاشماوھى ئازەلى دا سەرکەوتو نەبوون بەلام
پروفیسور (رىد) لەبەشىكىدا سەرکەوتو بوو، ئەم
تى بىنى يانەى ھەبووا لەوانە بە ئەمە يەكەم
جاریت كە كۆمىونىكى ئاسەوارى زانايەكى
ئازەلى لەگەڵ خۆيا ھىنايت بۆ خۆرھەلتى نرىك بۆ
وەرئۆكى تەلوى كارى كە كردن بەلام لۆجىكى
يارو نۆخەكە ئاشكرايە. ئەگەر شويئەوار ئاسىك
ھەولبەدات رىكخستنى ئوبارەى سەرچەمى ژاننى
كەلتورى پىش مئزۆو، پىويستە لەسەرى ئەك تەنيا
پاشماوھى كەلتورى بزائى بەلكو دەبىت زانيارى
دەربارەى ژىنگەى فیزىاوى و زىندەوھرى ھەبىت
كەتيايدا ژاااون. لەسەر ژىنگەيەكى فیزىاوى
پىويستى بەپسپۆرىكى خاكناسى ھەبە بۆ
ژىنگەيەكى زىندەوھرى پىويستى بەزانايەكى
ئازەلى و زانايەكى رىوكى ھەبە. كاتىك كەلتورى
مەرفى بەتەلوى ئالۆز بو لەگەلىا ھەندى رووھ و
ئازەلى مالى كران لەبەر ئەوھ پسپۆرانى
زىندەوھرزانى پىويستە وریاى نمونەى كەلتورەكان
بن لەگەل كىشە كەلتورىيەكان كە بەشىوھەيەكى
سەرەكى پەيوەندىيان بەپسپۆرى ئاسەوارەوھ
ھەبە. بەلام بۆ ھەموو رووھكانى كىشەكە
ئەندامەكانى تىمەكە بەيەكەوھ لەناو كە كۆكردنەكەدا
ئىش بكن.

زانای ئازەلى لەم جۆرە تىمە ئاسەوارىانەدا
پىويستە شى كۆكردنەوھى ئازەلە برپرەيەكان بزائى
(بەپلەى يەكەم زانستى ئىسقان) لەبەر ئەوھى
تەنيا ئىسقانە دەمىنیتەوھ. ھەروەھا پىويستە

زانباری هه بیته له هونه ری ئاسه واردا له گه له هه ندی زانباری مرۆف ناسی به گشتی. له سه ره ئه وانه وه پتویسته بۆ چوونی له سه ره زانستی زینده وه ره زانی هه بیته وه له په یوه ندی زینده وه ره به ژینگه وه بکۆلێته وه، چونکه ته نیا به هۆی لیکۆلێنه وه به کی دابهش بوون و جیا کردنه وه ی نه ریته کان له گه له هه لسوکه وتی ئاژه لی زیندووه وه نه توانی ژبانی ئاژه لی کۆن دووباره ریک بخری، هه ره ها پتویسته پسه پۆری ئاژه لیش هه ندی زانباری ده رباره ی زانستی (پالیۆنتۆلۆژی) هه بیته چونکه نه م مامه له ده کات له گه له نه و پێشکه وتن و گۆرانکارانه ی ژیره وه له کاتی خۆیدا جاله به ره نه وه پتویستی به شاره زایی هه یه له زانستی ره گه ز ناسی له گه له زانستی سه ره ژمیری. له وهش زیاتر کیشه کانی خۆراکی ئاژه له راسته وخۆ ده چپته ناو هه ره لیکۆلێنه وه به کی مالیکردنی ئاژه له وه.

له کۆتاییدا پسه پۆری ئاژه له پتویسته پسه پۆری کیلگه یی چاک بیته بۆ نه وه ی بتوانیته ئاژه له زیندووه کانی ناوچه که کۆیکاته وه نه ک ته نیا بۆ لیکۆلێنه وه له سه ره یان به شیوه به کی لیکۆلۆجیایی به لکو ئیسک به نده کانی ده ست بکه ویت بۆ به راورد کردنیان له گه له ئیسقانی ئاژه له کان که له کنه و پشکنیندا دۆزراونه ته وه. ته نیا پسه پۆری ئاژه لیش نه توانیته به شیوه ی ته واو له هه موو لایه نه کان زانباری به ده سه ته وه بدات. بۆ نمونه نه م نوسینه ی ئیستا که م و کۆپی هه یه له سه ره ژمیری هه ره ها له باره ی زانباری خۆراکی ته ندروستی به وه له گه له شاره زایی مه یدانی له زانستی لیکۆلۆجی، به لام له هه و دوا پتویسته کۆمسیۆنه ئاسه واره کانی داها تو بگه رین بۆ دۆزینه وه ی نه و پسه پۆره ئاژه لیانه ی که شاره زان له کیشه کانی که لتوری مرۆف له گه له بوونی دۆزینه ی نه و مه رجانه ی که له سه ره وه دیاری کران بۆ پسه پۆری ئاژه له.

له وه ره زه مه یدانیه که ی سالی ۱۹۵۴ بۆ خۆم که وه کو زانایه کی ئاژه لی له کۆمسیۆنه که ی کوردستان عیراق - چه رمۆدا کارم ده کرد به ته واوی سه ره که وتم وه ده سه ت نه هینا. نه م حاله ته

په یوه ندی هه بو به هه ندی بارو دۆخه وه که له ده سه لاتی مرۆفدا نی به هه رچه نده هه موویان دۆرد هاوکار بوون له به که م کۆبونه وه ماندا که دلسۆزانه له لایه ن دکتۆر (ناجی الاصلیل) وه ره ریک خرا بو که من له ژیر چاودیری به ریز به شیر ئالوسی به رتۆه به ری مۆزه خانه ی میژووی سه ره شتی عیراق کاریکه م هه ره ها راگۆرینه وه له گه له به ریز یوسف مه نسور بکه م که قوتاییه کی ده رچوی مۆزه خانه ی سه ره شتی به له گه له ئیتمه دا له ناو کیلگه که دا خزمه تی ده کرد. له ۱۸ ی تشرینی به که م بۆ ۵ ی کانۆنی به که م خزمه تیکی چاکی وه کو پسه پۆریکی زینده وه ره زانی پێشکه ش کرد هه ره ها وه کو زمانه وانیکیش دواکه وتمی چاوه روان نه کراری گه یشتنی که ره سه مه یدانیه کانمان له ماوه ی هه فته ی به که می کۆمسیۆنه که بو به هۆی وه ستانی پلانی کۆکردنه وه ی ئیسکی به یکه ری ئاژه له. دۆزینه ی کاته کانی نه م هه فته یه به سه ریرا بۆکاری دۆزینه وه ی ئاسه واری دور له ئیسکی زانستی ئاژه لی. هۆیه کی ناله باری تریز ته واونه کردنی هیلکاری سه ره تایی پلانه کان نه وه بو له پایزی سالی ۱۹۵۴ دۆزینه ی خه لکی کوردستانی عیراق واتیکه یشتبوون که ژماره به کی دۆرد له ئاژه له گه وه ره مه مکداره کانی چیاکانی زاگروس له وکاته وه به رازو بزنه کتوییه کانی نه م شاخانه که له وانه یه راسته وخۆ باوکو باپیری به رازو بزنه مالییه کان بن پیش ۷۰۰۰ سال یان زیاتر. به ر کردنه وه به کی پتویسته وای لی کردین هه لپسین به کۆکردنه وه ی ئاژه له کتوییه کان به لام تا ئیستا توانیمان ته نیا بزنه کتوی یه که ده سه تگه ر بکه یان وه به رازی کتوی نه گیرا. به ختی راوکه ر نانوایی پیشه کی که موکۆپی نه م کارانه روون بکاته وه له کاتیکدا دوومانگ هه ول و په نجی دۆرد به زایب رویشت بۆ پراوکردن و کۆکردنه وه ی نه و مه مکداره گه ورانه. لیره دا نه و کۆتاییه کی که ناتوانیتم لینی زرگار بیته نه وه یه که دۆزینه ی نه و ئاژه لانه ده گمه نن هه ره کو ژماره به کی دۆریش له راوچی به

زیره که کانی ناوچه که هه مان رایان هه بوو.

به بی کۆکردنه وهی زانیاری چاک له سه ر
نیسقانی نازهل له ناوچه پشکینراوه
ناسه واریه کاندانا توانی زانیاری به بنه پره تیبه کان
له سه ر هندی نازهل له مه مکاره مالییه کان
کۆبکرتیه وه.

لایه نیکه که شیبینی له چالاکیه کانی پایز
زانیاری به کۆکراوه نیسقانی به کان بو له
(موله ففعات) و (ئیلخان) و (به ناهیلک) که جیا جیا
له م نوسینه دا قسه بیان له سه ر کرا. پیناسه کۆرینیکی
سه ر هتایی به شتیوه به کی گشتی له سه ر نیسقانه
خراب شکاوه کان نه وه نیشان دهن که هیچ
پاشماوه به ک به یه کسانی ناوژزینه وه له گه ل
هه ره به کیک له ۲ که لتوره که له هه رسیکیاندا مه پ
یان بزنیان هه بوه هه روه که له پارچه ی شاخه
نۆزراوه کاندانا دهرکه وتوو که نه وانته تقرینه یان بزنی
مالین هه روه ها له هه رسیکیاندا گاو مانگای قه باره
مام ناوه ندییان هه بوه. هه ر دوو گوردی
(موله ففعات) و (به ناهیلک) پاشماوه ی به رازیان تیا
هه ن به تاییه تی له وه ی ناوه. وچاوه پروان ده کرا
که پاشماوه ی به راز له شوینه واری (ئیلخان) یش
هه بیته که ده که ویتیه نیوان دووانه که ی تر
له سه ر ده مدا به لام پاشماوه ی کۆکراوه ی نه م
شوینه واره هه تاکو نیستا که زۆر که مه له وانته شه
له داهاتوودا بدۆزرتیه وه.

نیسقانی سه گ به شتیوه به کی سه رسورپه یتر
له هه مو شوینه واره کاندانا ده گمه نن نه م به لگه
ره شیبینی به پتویسته والیک نه درتیه وه که به لگه
بیت بۆ نه بوونیان له ژبانی گونده هه لکه نراوه کاندانا.
نیسقانی ناسک له گه ل زۆرینه ی مه مکاره
کتوییه کان (نیسه ومان دانابوو که پاشماوه ی
به رازی کتویین نه ک مالین) زۆر ده گمه نن نه مه ش
نه وه ده گه یه نی که هه رسی که لتوره که نه وه نیشان
ده دن که به شتیوه به کی باو خه لکیکی راوچی،
که مینگ راویان کربوه. کیسه ل واده رده که وی
له لاین خه لکی چاخی به ریدینی نوئی نه شکه وتی

شانه دهره خورابیت. له هه رسی شوینه واره که
پاشماوه ی کیسه ل نه نۆزرایه وه نیستا خه لکی
ناوچه که نایخۆن له گه ل نه وه شدا له هه مو شوینیکی
هه به. نه مانه هه موی کته کۆرینی سه ره تاین نه وه ی
سه ره وه ش ته وراو ناخاوتنیک سهره تاییه.
پتویسته بریاره کۆتاییه کان چاوه رتی چهنه
کنه کۆرینیکی ته ووتر بکات.

گه شته کۆرته کانی رایست Wright بۆ
چیا به رزه کانی به رانبه ر سنووری ئیزان نۆد
سه رکه وتو بوو بۆ تیگه یشتن له زنجیره ی روداره
به ک له دوا ی به که کان له کاتی چاخ سه هۆلین
له کۆردستانی عیراق که نووسیویه: ته پۆلکه کان که،
ده که ونه قه د پالی شاخه کان له باکوری خۆره لاتی
کۆردستانی عیراق چهنه سیفاتیکه جیا جیا
دهرنه خه ن که گۆرانه کانی جوگرافیای سروشتی و
ناوو هه و له چاخ نوئی نزیک تومار ده که ن.
گه رانه سه ره تاییه کانی چیا به رزه کانی نزیک
سنووری ئیزان نه وه ی به لایه نی که مه ره ناشکرا
کرد له تومار کۆرینی نوو قۆناغی سه هۆلین. چاخه
کۆنه که یان به هۆی پله سروشتی به کانی سه ری
نۆلکان نیشان درا که به هۆی که ره سه نیشتوو
سه هۆلینه کانه وه به ره و خوار بۆ ناو نۆله
گه وره کان دریز بوه ته وه تاده گاته به رزایی ۲۵۰۰-
۴۵۰۰ پی. هه روه ها له گه ل رووه به ریدینه سه هۆلینه
زیره کان ده پروات تا ده گاته ناستی رویشتنی
روباره که به ناو گرده کان و ده شت و چیا کاندانا. به م
پتیه ده شته کانی دیانا، باتاس ئاکری، له گه ل
ده شته کانی تر که کراون به دوو که رته وه به هۆی
چهنه لقیکی زۆری زتی گه وره که چه سنی رووه
روتاوه فراوانه که ی که به به ر دوو چه و له سه ر
ناسته کانی نیستای روباره که به چهنه سه د پتیه ک
داپۆشراوه. نه و لقانه نه م ده شتانه ی بریوه پاشان
بۆ ده شتی قه دپالی چیا کان په ریوه ته وه
که له به رده م گرده سه ره که کان زنجیره به ک
ده شتایی که ناره نزه کان نیشان ده دات که دوو
جووت شوینه واری پشکینراو ده که ونه سه ری.

له کۆکردنه وهی نمونهی چالاکی تیشکدانه وهی
خه لوز ههروهه له دروست کراوی سواله تی پیش
میژوو، نمونهی قوپی خاو.

زانا سروشتی به کانی تیمه که هه لیان بق هه لده
که ویت بق تا قی کردنه وهی ژینگه سروشتی به کانی
که ده که ونه خۆرئاوای عیراق له که لیا هیوا خوارزا
نه مه بیته پالپشتیک بق دووباره هه لسه نکاندنیکی
گشتی بارو دۆخه کان هه ردوو سروشتی و
که لتووری که تاییدا کۆمه لگای جوتیاری نیشته چی
بووه کانی گونده کان به که م ده رکه و تنی خۆیان
نیشان داوه. له م دووباره هه لسه نکاندنه دا
پنویسته که لتوره ناشکرای پیش میژوی
کوردستانی عیراق له که ل نه وانه ی ناوچه کانی
ده ریای ناوه راست له یه که بدری.

کۆمسیۆنه که نه خشه ی دانا بق گه رانه وه له
نزیکی ۱۰ مارت کاره کان له سه سه رده مه کانی
دهشتی چه چه مال کۆتایی هات، نه وه ی مایه وه
تاییه ت بو به چه رموو.

زانا سروشتی به کانی تیمه که به شداری ده که ن
له سه سه رافه کردنی که ره سه هه لکه نراوه کان ههروهه
به رنامه ی خۆشیان داده نین بق ته واو کردنی.
له کۆتاییدا جیی دلخۆشیمه که خۆشحال بم به ر
میوانداری به گه رم و گوره وه هاوکارییانه ی دهستان
که وت له هه مو توێژه کان، فه رمانبه ران، غه بیی
فه رمانبه ره کان بق تاکه کان که ژماره یان زۆره بق ناو
هیتان له خه لکی کوردستانی عیراق.

گردی (عه لی ناغا) و (گردی چای) (Chai)
له دهشتی که ناری زئی گه وره، نزیک ده می
رووباری به سه تۆره ههروهه (مه له ففعات) و
(ئیلخان) ده که ونه دهشتی که ناری رووباری (خازد)
له سه ریگای هه ولیر-مووسل. شوینه واری (۳) هم
گردی (بانه هیلک) ه که ده که ویتنه ناو دهشتی
(دیانا) له لیواری لیژاییه کی به ردینی زۆر سه خت
که ده پوانی به سه سه ر دۆلئیکی قولدا.

له نه شکه وت و په نا به ردینه کان په نا به ردینی
(بیخال) ی نزیک هاو دیان دی که ده که ویتنه لای
باشووری دهشتی دیانا دکتۆر هاو کنه و پشکنینی
تیا کرد. نه شکه وتی باراکی نزیک گوندی (جاونا) ی
خۆره لاتی ئاکری نه که ویتنه سه سه ر لیژاییه کی
رووته نی نزیک به رده که چینه بیه کانی (برات داغ)
Berat Dagh. له خواره وه ده توانری له که ناری
رووباریک له ناستی دهشتی ئاکری ببینری.
په یوه ندییه ناسه واری به کان ده ری نه خه ن
تاراده یه کی زۆر له ده شته سه سه ره کی به کان و
ده شته کانی که نار رووبار پیشه سازی به ردینی
مۆف له و نه شکه وتانه له جۆری مؤستیری به رچاو
ده که ون. هه ندی له پیشنیاره کان بق نه م ناوچه یه
نه خشه ی بق کیشرا که له به هاردا به نه نجام
بگه یه نری. هیوا ده خوارزا لی کۆلینه وه ی ته واو
به رده وام له سه سه ر نه و ده شتانه ی تر ده که ونه ناو
شاخه کانه وه بکری بق نه وه ی بیته هۆی روون
کردنه وه ی هه ندی له ئالۆزه میژوویی به کانی رووبار
نه و گۆرانا نه ی به سه سه ر خاکدا هاتوو وه نه نجامه که ی
له ناو چوار چیه ی گۆرانه فیزیاوی به کان له که ل ناو
هه وادا به رجه سه ته بووه که له ناویدا قۆناغه
ناسه واری به کانی باکووری خۆره لاتی کوردستانی
عیراق شوینه کانی خۆیان بدۆزنه وه.

نزیکی ۱ ی کانوونی دووه می ۱۹۵۵
کۆمسیۆنه که سوور بوو له سه سه ر پشکنینی
شوینه واری قه لاکان له جه زیره ی سوریا ی به شی
ناوه پاستی باشووری تورکیا ههروهه خۆرئاوای
سوریا و لوبنان و (ئوردن) ییش په له ش کرا

بق نه م باسه بروانه
گۆفاری سۆمه ر به شی دووه م، به رگی ده یه م ۱۹۵۴
لاپه ره (۱۲۰-۱۲۸)

گه ڀان و پشڪنپني نه شڪه و ته گاني ناوچه ي ڀه واندر له كوردستاني عيراق

نووسيني: Ralph. S. Solecki

گورپني له نينگليزيه وه: كوردستان

پيشه گي: له هاويني سالي ۱۹۵۱ زانگوي مه شيگان به شي ليگولينه وه ي خور ه لاتي نزيك له ژير جاوڊيري پروفيسور George G. Cameron به هاوڪاري دلسوزانه ي به ڀڙوبه ريتي گشتي ناسه واري عيراق سه ڀه رشتي به رنامه يه كي ليگولينه وه ي كرد كه پيڪ هاتبو له چه ند راستيه ك له كوردستاني عيراق. ناكامي كاره گاني من له م بواره دا (ناسه واري گون) له ناوچه ي ڀه واندر سه به ليو اي هه لير (وينه ي ۱) واله خواره وه باس نه كه م^(۱).

من زڏر قه رزاري به ڀڙوبه ري گشتي ناسه وار دكتور (ناجي الاصيل) م بڙ نه وه موو پيشنيازانه ي و نه و بايه خدانه گه رم و گورپه ي بڙ به ره و پيش بردني كاره كه م، هه روه ها بڙ كاك (فوناد سه فه ن) به ڀڙوبه به ري ليگولينه وه ي ناسه وار بڙ نه و بڙ چوونانه ي ده رباره ي ڏوزينه وه ي نه شڪه و ته گان له ناوچه ي ڀه واندر. هه روه ها بڙ دكتور (مه حمود نه مين) هاوه لي هه ميشه بيم و هاوڀڙم زڏر سوپاس و پيژانينم بڙي هه يه چونكه له ناوه وه و ده روه وه ي كاره كه مدا يارمه تيهه كي زڏري داوم. دكتور (نه مين) نوينه ري به ڀڙوبه ريتي گشتي ناسه وار بووله گه رانه كه مدا.

ڀڙيگه يان ڀي نه درابوو هه ندي ڪنه كردن به كه مچه ي ده ستي بڪن. پاشان له لايه ن به ڀڙوبه ريتي ناسه وار ڀڙيگه درا به پشڪنپني نه شڪه و تي شانده ر. نه نجامي كاري ڏوزينه وه گان به شيوه ي سه ره كي بڙ نه وه بوو كه تارپاده يه كي زڏر هاندان بوويه تايه تي له و شويانه ي كه نزيڪن له پوڀاري ڀه واندر و زڙي گه وره وه هه ر له و ده وو به ره بو نه شڪه و تي شانده ر ڏوزرايه وه.

ناوچه ي سه ره كي گوميسيونه كه ي زانگوي (مه شيگان) كاري تيا نه نجام دابوو، ناوچه ي ڀه واندره له باڪوري خورئاو او باشووري خوره لات زنجيره چي اي زاگروس له م شاخه دا به رزايي جياوازه له نيوان (۲۰۰۰ بڙ ۵۰۰۰) ڀي يه لو تڪه گان له سه روو (۱۰۰۰۰) ڀڙوبه ن. ڀه واندر ده كه ويته نزيك يه كيڪ له و ده ربه نده كه مانه ي سه ر سنوور كه زڏر سه خته نه و ڀڙيگه ي خه لڪ پيش ميژوو به ناوي دا ڀڙويشتوو، هه روه ها دوي ميژووش وه ك يه ك بووه بڙيان. نه مه ش يه كيڪه له و ڀڙيگه يانه ي ده شتايه گاني ميژوپوتاميا ده به ستيته وه

نه م كورته باسه هه موئه و زانياربيانه ده گريته وه كه نيسا هه مه له سه رنه شڪه و ته تاق ي كراوه گان بڙيگه له يه كيڪيان كه نه ويش نه شڪه و تي شانده ره كه له گوتايي سالي ۱۹۵۱ دا له ژير جاوڊيري به ڀڙوبه ريتي گشتي ناسه واري عيراق باسي ليوه كرا. ليره دا ته نيا چه ند زانياربيه كي كورت باس كرا ده رباره ي شانده ر له كاتيڪدا ڀاڀوڀتي گوتايي له ناماده كردندايه و به م زوانه به چاپ نه گه يه نري له (سو مه ن) دا.

نه و گه ڀان و پشڪنپنه مه يدانپانه ي كه له م گوراره دا خراوه ته پوو هه موويان به ته واري سروشتي ڏوزينه وه ي سه رتايي تيڏايه له گه ل بڙ چون و به ره و چو پو پو ڪردني هه واله گان له سه ر شويته واره چون يه كه گان له داهاتو دا. له و ماوه يه ي كه گوميسيونه كه له عيراق دا بوو تواني تيڪڙاي پانزه نه شڪه و تي به ردين و په ناگه بپشڪني و تاقبيان بڪاته وه. نه م باسه ي لاي خواره وه ميلڪاري شه ش نه شڪه و ته ده گريته خوي (وينه ي ۲) تواناي گوميسيونه كه زڏر سنوور دار بوو،

دهكه ونه دهشته كانى ناوچهى په واندن، پشكنين و
 هلكه ندى نه و شوينانه ش له دهره وهى باسه كه
 مندايه. ليره دا نه و پاستيه شمان له بير نه چيت
 كه نه شكه وتى گرنك و دوزاووهى پيش ميش
 له شوينه كانى ترى كوردستانى عيراق به نه بچام
 كه په نراوه وه كو ناوچهى سليمانى بويه بريارم دا
 هه وه كانم چرپو پر بكم له سه ر نه شكه وت
 كه چينه كانى ناوچهى ره واندن.

به سوود وهرگرتن له و چند روزهى كه شتم تيا
 كرد بق (كهلى شين) له گال كويميسونه كه، ها وهلى
 گروپيكم كرد بق نه وهى زياتر خوم بناسينم و
 شاره زابم له تواناي ناسه وارى له شوينى سوود
 ناكامى نه م گه رانه نه وهى دهرخست كه گونجاو
 ترين ناوچه بق پشكنين و دوزينه وه برتنيه له و
 شوينانه كه پيكهاتى گه چى هه به نريك دهره ندى
 په واندن. له (۱۰) ى مايسدا هه لم بق په خسا توانيم
 دوو نه شكه وتى بچوك نريك به يه ك پيشكنم
 كه دهكه ونه ليزايى دهره ندى ره واندن
 له خوره لاتوه (وينه ى ۱ ژماره ۱، ۲) هه رديوكيان
 خاسيه تى گه چى يان هه بوو، و دهكه ونه ديوارى
 خوره لاتى گه روى په واندن. به لايه نى كه موه ۲۰۰
 پى له چه م كه ى داميتيان به رنن. گه وره كه يان
 (وينه ى ۲ ژماره ۱) له ناوچه كه دا پيسى ده ليزين
 (شكافت كوتيك) ۱۳۰ پى دريزه و ۲۲ پى
 له ناوه پاسته وه پانه هه روه ها له دهرگاكه يدا ۲۴ پى
 پانه. بنميچه كه ى له به رزترين شوينيدا ده گاته ۱۱
 پى. ديوارى كه به ردينى بچوكى نيمچه شاراره
 نريكه ى (۱۰) پى چوارگوشه هه به له به كيك
 له سوچه كانى دهره وازه كه يدا. به لگه ى زده به
 نه وه دهسه لمينى كه نه م نه شكه وت به م نزيكان
 به كارها تووه. نموونه ش بق نه وه پشقل و خوله ميش
 و ناگرى كونه كه بنميچه كه ى به دوو ك ل په ش
 بووه.

چالتيكى بچوك نريكه ى يه ك پيسى چوارگوشه
 ده بيت و دوو پى قووله له دهره وازه كه يدا به خالونى
 دار و خوله ميشى تيدا بوو. هيج جوره شنكي ل
 نه بوو كه دهستكردى مرؤف بيت، زدرينى
 به لگه كان نه وه دهسه لمينن كه ده مى نه شكه وت كه

به دهشته كانى نيرانه وه.
 پويارى په واندزو لقه كانى به كاردين بق ناوډيرى
 ناوچه كه پاشان ده پزينه زى گه وره وه. به پيسى
 سه رنج و بق چوونى شوينه وارى به كيك له خاسيه ته
 زدر گرنك فيزوگرافيه كانى (جوگرافياى سروشتى)
 نه م ناوچه به برتسى به له سه ربه خويى له پوى
 سروشتى زهوى ناسيبه وه كه چه ندين كون و
 په ناگه و نه شكه وتى تيدا دروست بوه. منيش
 ليكولينه وه ناسه واريه كانم له كوردستانى عيراقدا
 له سه ر نه م نه شكه وته سروشتيانه دهست پنده كه م
 و زياتر تيشك ده خمه سه ريان. بايه خى تاييه ت
 دراوه به كوردستانى عيراق چونكه نه م ناوچه به
 نيشتمانى باوكو باپيرانه و له پيش ميژودا
 به شداريان كرده له و شارستانيه ته مه زنانى
 دهشته كانى عيراق كه به شيكه له كه وانى به پيت
 (الهلل الخصيب).

گرنكى دوزينه وهى هه ر زانياريه كه يارمه تى
 دهر بيت له و بواره دا ته نيا به هوى گرنكى ناوه پوكى
 زانيارى ناسه واره وه ده بيت له ناوچه شاخاوبيه كاندا
 له و كات وهى كه ته نيا ژماره يه كه زدر كه م
 پشتگرى و به شدارى ناسه وارى هه به كه هيشتا
 له ژيز پشكنيندايه.^(۲)

نه تواني به هوى هونه رى ناسه واره وه بچينه
 ناوژانستى مرؤف ناسيبه وه به مانا فراوانه كه ى نه م
 وشه به نه مه ش تا سنووريك راسته له مه يدانى
 ليكولينه وهى مرؤفى كؤندا.

هوى مه نتيقى له چر و پر كردنى گه پان و
 پشكنينى ناسه وار بق پاشماوهى پيش ميژوو
 له نه شكه وته كان و په نابره ده كاندا دهره كه وي
 كه باشترين كورسه به دووى بكه وي. له پاش چه ند
 نيعتباراتيكي نه گه ره كان چه زم ده كرد جيگايه ك
 دهست نيشان بكم بق ليكولينه وه و تا قير كرده وه
 له رويوانتيكى (مسح) خيراى ناوچهى په واندن
 دوايى بوم دهر كه وت كه نيشانه ى دوزاووه كانى
 سه رزه وي وه كو به رده نه ستى له مه يدانه كه دا
 ناشكرا نيبه و هيج جوريك ماده ى نيشتووى
 ناسه وارى به دريزايى سيستمى دابه شكردنى
 ناوه كان نه بو. له كاتيكا پاسته گرو ته پوله كان

که میستر (ئی. ئیم. هاملتون) (Mr.A.M) له کتیبه که بیدا که سالی ۱۹۴۷ دایناوه به ناوی رینگایه که له کوردستاندا Roadthroughkurdistan له لاپه په ی ۱۷۷-۱۸۱ باسی کردوه. ئه م نه شکه و ته نزیکه ی ۴۰۰ پی له پوباره که وه به رزه و که چینه و تقد لیژه. ده می نه شکه و ته که پوی کردۆته خۆرئاوا و له پنگه ی خواره وه به چاو نابینرئ هه رچه نده به شیکه که می په ناگه به رزه که له خۆرئاوا وه ده توانرئ له پنگاکه وه بیسنرئ. ده می نه شکه و ته که هه لچنرابوو به دیواریکه به ردین. پیوانه که ی لای هاملتون پانیه که ی ۱۴ پی یه و نزیکه ی ۱۵ پی به رزه. کونیکه بچوک لای راستی دیواره که هه به ده توانرئ وه کو ده روزه به ک بق نه شکه و ته که به کار به پندرئ. (هاملتون) ئه م نه شکه و ته ی وه کو که جینه ی ته قه مه نی له کاتی راکیشانی پنگاکه به کار هیناوه. له لیژاییه که ی به رده می نه شکه و ته که دا (۱۰) پارچه ی تقد بچوکی نه زانراو کاشیم دژییه وه به لام به رده نه ستی به هیج جۆرێک لیژه نه دۆزرایه وه. که وره ترین پانی په ناگه که له ده رگا که بیدا (۲۰) پی بو. زهوی ده رگا که به خۆلنیکه تۆزی وردی وشکی رهنگاو رهنگ به پشقل و پیسایی نازهل داپۆشرابوو. به لگه هه بوو که جۆرێک جرح په ناگه که ی کردبوو به کولانه یه که نوری له تاقه که کاژیا. زهوی نه شکه و ته که به ردیکی رهق بوو وای له لیژکوله ره وه کان کرد سه رسام بن. په له ی رهش به دیوارو بنمیچی هه ردوو ده روزه ی نه شکه و ته که و په ناگه که وه هه بو که نه مهش به هوی دووکه لی ناگره وه دروست ببوو.

من و (میستر بۆجر) به هوی لایته وه توانیمان بچینه ناوه وه ی نه شکه و ته که. له پشت یه که م هۆلی گه وره دا که پیوانه که ی زیاتره له ۲۸۱ پی نه شکه و ته که دابهش ده بیته بق دووهۆلی تر نه وانیش دووباره چه ند کونیکه تریان لی ده بیته وه. بیجگه له ژماره یه که تقد شه مشه مه کویره ژبان له م نه شکه و ته دا به دی نه کرا. گه پان به دوی ئیسقانی به گه چبووی : تروه کو نه وه ی (هاملتون) ناماژه ی پیکرد (لاپه ره ۱۷۹)

به رۆزی به کارهاتووه. نه شکه و ته دووه م (۱۰۰) پی به ره و باکوور دووه. ئه م نه شکه و ته هه مان پینکانه ی گه چی هه به و نزیکه ی (۱۵) پی نزمتره و بچوکره له پیوانه کانیدا. قولیه که ی (۷۵) پی و پانیه که ی (۲۵) پی به. به لگه کان ده ری ده خه ن که به م نزیکانه له لایه نی شوانی ناوچه که وه به کارهاتووه. تاقیکردنه وه یه که بچوک هه ندی خۆله میش و شوینی خه لۆزی داری له سه رزه وی ده می نه شکه و ته که ده رخصت که هیج جۆره ده ستردیکی مرقوی ئیستای تبادانه بوو.

له (۸) ی حوزه یران دکتور مه حمود نه مین و من که شتیکنان له گه ل دوو پۆلیسی سواره به ره و (کاورت) KAWORT کرد که پۆرێک به سواری نه سب له سیده کانه وه دووه. له سه رزاری خه لکی ده و ترا نه شکه و تیکه گه وره ی بی بن له ناوچه ی (کاورت) هه به له م نه شکه و ته دا پاشماوه و کاری مرقوی تقدی تیدایه. دوی نه وه ی له گوندیکی خنجیلانه پشومان دا بق نه شکه و ته که له گه ل یه کیک له پۆلیسه کاندایه که پنگا نیشانده رمان بوو سه رکه و تین. ده رکه و ته که نه شکه و ته که هیج نی به نه نیا چه ند تلیشیکه هه له ی زهوی ناسی به به پاکووری لای چه پی پویاری (لۆلان) (شه کیف) (وینه ی ۱، ژماره ۳). ئه م جینگایه زاله به سه ر هه ربولای خۆره لات و خۆرئاوای دۆله که (پوباره که). له دامینی خواروویدا توله پنگایه ک هه به. نیشانه ی تازه هه به که نه م نه شکه و ته کونه لێج بووه هه روه ها ژماره یه که تقد شه مشه مه کویره ی تیدابوون که بوون به پریگر نه مانتوانی له ده می نه شکه و ته که بپۆینه ناوه وه. هیج نیشانه یه که نه بوو نزیک به ده رگا که که بیسه لمینی مرقوف به کاری هینابیت. ئه م نه شکه و ته هیج سه رنج پاکیش نه بوو وه کو شوینه وار. له ۷ ی نه مریز به هاوه لی دکتور مه حمود نه مین له گه ل (میستر و لته ر بۆجر) (Mr Walter Bodger) که بالۆزی نه مریکا بوو له به غداد تاقی کردنه وه له نه شکه و ته به ناویانگی (کوسپی سپی) (Kospy spe) نرک (بیرسه رینی) له پنگای پایات (وینه ی ۱ ژماره ۴) نه نجام درا. ئه مه نه و نه شکه و ته یه

له شه نجامی گه پان له لیتزایی به سرده می
 نه شکه و ته که دا ۲ پارچه (کاشی) دوزانه وه که تازه
 بوون و هیچ به لگه به کی پیش میژوویمان پیوه نه بوو
 به لام به رده نه ستی نه دوزایه وه. شه م په ناگه به ل
 ۷ ی ته مووزدا پشکندرا.

له ۸ ی ته مووزدا من و دکتور نه مین گه شتیکمان
 کرد به ره و (هاقدییان) (Havdian) نه شکه و تیک
 که ده پوانی به سر گونده خنجیلان که دا (وینه ی ۱
 ژماره ۷، وینه ی ۲ ژماره ۲). که پیک هاتوه
 له به ردی گه چین ده که ویتته نزدیکه ی ۲۵۰ پی
 له سه روو دیکه وه لیزه وه ده توانی دیمه نی جوانی
 ده شتی (دیانا) بیینی.

هه روه ها گردی (مازن) بش ده که ویتته شه
 ده شته وه. له سه روو لیتزایی به سرده می
 نه شکه و ته که دو توپکی به رده نه ستی نامز
 دوزانه وه. به لگه ی زور هه به که شه نه شکه و ته له م
 سه رده مه دا به کارهاتوه. دیوارتکی به رین

به به رزی (۲ تا ۴) پی له به رده می په ناگه که هه به
 ده رگایه ک لای راستی شه م په ناگه به زه ویه که ی
 گله و پشقل و پیسای نیازه ل زه ویه که ی
 داپوشیوه. شه نه شکه و ته پیک هاتوه له سه
 ژوری گه وره، شه وه ی پیشه وه یان له سه موویان
 گه وره تره. بنمیچی شه م ژوره نزدیکه ی ۲۵ پی

به رزه، زه وی ژوره که ی تریان نزدیکه ی ۲ پی
 له ژوری به که م نرم تره. له لاکان و دواوه بسا
 دیوارتکی به رینی نرم دروست کراوه وا
 ده رده که ویت وه کو توپکی (مدفع) گه چی دانزایی
 وایه. هه ندی کا و ئالف له دواوه شه م دیواره
 هه لچنرابوو. له گه پان به زه وی شه م ژوره دا توپکی

به رده ستی دوزایه وه. ژوره که ی تر ده که ویت
 لایه کی شه م کونه وه. له لاکانی به رامبه ری ده رگاگ
 بۆ ژوری به که م دوو تاق له دیواره که دا هه بوو
 که له ناوقه د به رزتریوون شه م تاقانه نزدیکه ی یک پی
 دریزو چه ندپی به کیش قول بوون. به بی گومان بۆ

شه وه دروست کراون که چه ند شتیکی تایه نیان نیا
 هه لیکیری. بنمیچی ناوه وه ی هه موونه شکه و ته که
 ره ش بوو که شه م هه ش زورتر به هوی دوو که ی
 ناگره وه وای لیهاتبوو. (۲) پارچه سوالن

سه رکه و توو نه بوو، چه ند به لگه به کمان دوزایه وه
 که خه لوز له چه ند جیگایه کی ناوه وه ی نه شکه و ته که
 بۆ سووتاندن به کارهاتوه.

من و (میستر بۆجه ر) هه موو پیکاکانمان له ناو
 شه م نه شکه و ته دا به هوی به کارهینانی لایته وه تاقی
 کرده وه له به ر شه وه ی توکسجینی ته وا نه بوو بۆ
 سووتانی چرانه و تیبیه کان. سه ره پوییه که ی
 (مغامره) (هاملتون) (لاپه ره ۱۷۹-۱۸۰) به ناو

تلیشینی باریک بۆ ژورکی تر له لایه ن نیمه وه
 دوویاره کرایه وه له گه پانه که ی نیمه دا هیچمان بۆ
 ده رنه که وت ته نیا ژورکی قه باره مام ناوه ندی
 ته سک نه بی نزدیکه ی ۵۰ پی دریزه که بیگومان
 کو تاییه کی چاره پوان نه کراوی هه بو. تیبینم

ده ریاره ی نه شکه و تی (کو سپی سپی) شه مه به
 شویتنه وارنکی باش نییه بۆ لیکولینه وه ی
 ئاسه واری. له هه مان نیوه پۆدا دکتور (نه مین) و من
 سه رکه و تین بۆ لیتزایی سه رووی گه رووی
 (بیرسیزینی) که میلیک دوره له رویاره که بۆ

پشکنینی کونیک تر که پیکهاته ی گه چینه (وینه
 ۱ ژماره ۵). ده رکه وت که په ناگه به کی به ردینه
 که ویتته (۲۰۰) پی له سه روو رویاری ره وانندز. شه م
 په ناگه به شیه وه ی پلیکانه ی بچوکی هه بو
 دریزیه که ی ۲۲ پی یه و پانیه که ی ۱۹ پی بوو.

له لیتزاییه که ی به رده می شه م په ناگه به دا (۳)
 پارچه بچوکی (کاشی) نه ناسراو دوزایه وه.
 بنمیچه که ی تاراده یه که به دوو که لی ناگرپه ش
 بوویوو. زه ویه که ی به رین بوو، و به گلی په رش و
 بلاو داپوشرابو په ناگه به کی ناشکرای گه چی بوکه
 ده که ویتته لای چه پی رویاری ره وانندز چه ند

خوله کیک به پی به پیچه وانته ی رویاره که له پرده که ی
 ره وانندز نیک مه خفه ری پۆلیس (وینه ۱ ژماره ۶)
 بۆ سه رکه و تین. شه م په ناگه به (۶۰) پی پانه و ۲۹
 پی قوله بنمیچه که ی له به رزترین جیگا ۷ پی

به رزه و رووه که ی به ره و باکووره. به لگه زوره کان
 شه وه یان ده رخت شه م په ناگه به بۆ شوینی نازه ل
 و مه رو مالات به کارهاتوه. ره شی زوری ژوره که و
 زوری خه لوزی دارو خوله میش به لگه ی ترن
 که مرؤف شه م شویتنه ی به کارهیناوه.

که نه سلی نه زانراو بوو له سره پووی زه وی ژودی به کم دوزانه وه. نه م په ناگه یه زور دلخو شکره پیشبینی باشی لی ده کری. به هوی پرسیار کردن له به پتوبه ریتی گشتی ناسوار نه م راستیه ده رگه وت که وا دکتور (هینری فیلد) (Henry Field) له گه ل میستر (فوناد سه فنه) دا له به هاری ۱۹۵۰ هاتون سهری هه مان نه شکه وتیان داوه. دکتور فیلد له باب به تیکدا (دوزینه وه له باشووری خورثاوی ناسیا له (پوژنامه ی باشووری خورثاوی مرفوزانی، به رگی ۷ ژماره ۱، ۱۹۵۱ لاپه ره ۹۰) ده لیت: به سه دان پارچه ی بچوکی به ردی به کارهاتووی کون له لیژیایی به رده می نه شکه وت که دا دوزاوه ته وه. (فوناد سه فنه) یش له به کیک له نووسینه کانیدا به ناوی (فه خفوری نه شکه وته کانی برادوست) (سومر به رگی ۶ ژماره ۲، ۱۹۵۰ لاپه ره ۱۱۹) تیبینی نه وه ی کردوه که نه م نه شکه وته چاکه.

من و دکتور نه مین لیره وه چووین بو نه شکه وتیکی تر که ده ده قیقه به پی دوره به ره و باکور هه مان لیژیایی و پیکهاته ی که چی هیه. (وینه ی ۱ ژماره ۸) نه م نه شکه وته نزیکه ی ۲۰۰ پی به رزه له پنگاکه ی میتر که سور دولی دیانا. ده مه که ی ۹ پی به رزه و ۱۵ پی پانه و ۲۵ پی قوله. زه وییه که ی نه وه ی نیشاندا که له م سرده مه دا به رده وام له لایه ن شوانه کانه وه به کار هاتوه. نه م نه شکه وته پووی کردوه ته خوره لات و ده پوانی به سر گردی (مازن) له ده شتی دیانا. هه ره کو نه شکه وته که ی پیشو ئیره ش زور چاکه بق پشکنین و تاقیکردنه وه. نه م خاصیه تانه ی ئیره زور نزیکن له وانه ی گردی (دیانا) له بهر نه وه زور تر هه لده گری نه ک ته نیا تیبینی رووکه ش. ناشکرایه که نیمه لیره ده توانین په یوه ندی نیوان دوو جوړه نابووری ده ست نیشان بکه یین په که میان نابووری پاوکردن و دووه میان نیشتی چی بوون که په که میان له نه شکه وته کاندای خوی ده نوینی نه وه ی تر له کرده کاندای. نه گره کان زورن و ناشکرایه که هه ردو، کرده کان و نه شکه وته کان به م نزیکانه به رکارهاتون ته نانه ت به لگه ی نیستای

به کارهینانی نه شکه وته کان شایه تی نه م راستیه ده دن. نه مه ش ته نیا له ریگی لیکولینه وه ی ناسه واری چر و پره وه له سر نه شکه وته کان و کرده کان ده توانین ریگا چاره یه ک بق کیشی به کارهینان و به ستنه وه یان به نابوورییه وه که هه موومان له م باسه دا پازی بکات. بویه چاوه پتی به لگه ی زیاترین له بهر نه وه له سر نه م باسه ده وه ستین.

له ۹ ته مووزدا به هرتلی میستر تاهیر به گی حیدره ی به پتوه به ری سیده کان له ناوچه ی په واندز نه شکه وتیکمان له گه لی عه لی به گ پشکنی نزیکه ی ۲۰۰ یارده به ره و خوره لاتنی تافگه که له پنگاکه وه دیاره (وینه ی ۱ ژماره ۹ / وینه ی ۲ ژماره ۳) نه شکه وته که ده که وینه لای باکووری ریگی هه ولیر- په واندز که خاصیه تی که چی هیه و رووی کردوته باشوور. زه وی نه شکه وته که له پنگاکه وه ۵ پی به رزه هه روه ها ۵۰ پی له چه مه که وه که له ته نیشته ریگا که یه. نه شکه وته که ۲۸ پی پانه و نزیکه ی ۱۰ پی به رزه. تا به ره و پیش برپوین ده بیته به ۲۰ پی پانی و ۲ پی به رزی که ته سک ده بیته وه دیواریکی به ردینی تیا به که ۲۶ گریته و ده می نه شکه وته که ی داخستوه. ده روازه یه کی بچوک له لای راستی دیواره که به چی هیلراوه بق چوونه ژورده وه به زه وییه گلینه که ی نه شکه وته که وا ده رده که ویت پیشبینی چاک لی بکری به هوی نه و که ره سه که له که بووانه ی به سر یه که وه که نه رکی ناسه واره چی به جیتی بکات. من چه ندین پارچه کاشی نه ناسراوم له ناو خوله میشی که له که بووی به رده می نه شکه وته که دوزییه وه، هه روه ها چینیکی نه ستووری دوکه لیشم به بنمیچی نه شکه وته مه لاس بووه که وه دییه وه. نه مه ش نیشانه ی نه وه یه که نه م نه شکه وته شوینیکی زور چاک بووه بق تیدا نیشته چی بوون و هه رواش له پاشاندا ده رکه وت. نه م په ناگه یه له هه موو رویه کی نیشته چی بوونه وه ته واوه وه کو نزیکه له ناو.

له هه مان پوژدا بق ماوه یه ک وه ستاین بق پشکنینی په ناگه یه کی ناشکرا که، ده که وینه ناو

له داهاتوودا.

له نئواره ی ۱۰ ی ته موز به هاوه لی دکتندر
مه محمود نه مین له گه ل دوو پۆلیسی یارور
پشکنینیکی کورت نه نجام درا له سه ره شهکه وتیکی
گه چی نزیك شهکه وتی شانده ره له سه ره ره ره ره
شوینه ی که یو یاری ره واندز ده پزیتته زسی گه وده ره
(وینه ی ۱ ژماره ۱۲) له (۱۰) ده قیقه زیاتر ماوه
نه بو بۆسه ردانی نه م شوینه به لام بینینی نه م
شهکه وته له و ماوه کورته دا وای لیکردم که بلنیم
پیشینی چاکی لی ده کری بۆ پشکنین و باس
کردن له داهاتوودا (۳)

له پۆزی دواییدا ۱۱ ی ته موز پاش گه رانه وه مان
له شانده ره وه ستاین بۆ پشکنینی شهکه وتیکی
دیار که پیتی ده وتری (شکفتی گاران) که
پیکهاته که ی گه چی یه ونزیکی (خۆناسی) یه له
پوویاری ره واندزی خواروو (وینه ی ۱ ژماره ۱۲/
وینه ی ۲ ژماره ۵) نه و به لگه تۆرانی مه بوون
له بهره ستدا نه وه یان ده ره خست که به شینیکی
تۆری نه م شهکه وته وه کو گوپ به کارهاتوو بۆ
ناژه ل. نزیکه له چه میکه وه. دلنایام که ناوی خاوتین
و سازگار نزیك شهکه وته که هیه.

بنمیچی شهکه وته که هه موو په له ی دورکل
که له نه نجامی ناگره وه دروست بسوه به رزی
بنمیچه که ی نزیکه ی ۸ پی بو له نزیك ده روزه که ی
ده گاته ۹ پی له ناوه وه ی هیج کاری ده ستکردی
مرف له سه رزه وه ی لیزایی به رده می شهکه وته که
نه بو. له هه مان پۆزدا وه ستاین بۆ تاقیکردنه وه ی
شهکه وتیکی گه وه که پیتی ده وتری (شکفتی
ئاوژین) (شهکه وتی ئاوجاک) که ده پوانیت به سه ر
گوندیکی خنجیلانه دا به ناوی (خالان) (وینه ی ۱
ژماره ۱۴/ وینه ی ۲ ژماره ۶). نه م گوندهش
ده که وینه رویاری ره واهنوزی خوارو له خۆرئاوای
بناری چیای (برادۆست). شهکه وته که نزیکی
۴۰۰ پی له گونده که وه به رزه وه به (۲۰) ده قیقه
ده توانی بۆی سه ریکه وی و شهکه وتیکی پیکهاته
گه چینه رویه کی باشی هیه که به ره و خۆرئاوای
لیزه دا دیه نی جوانی دۆله که ده بیننی. به لگه ی تۆد
هه بوو که نه م شهکه وته له لایه ن مرف وه به کار

ده روزه ی گه لی عمل به گ (گه رووی په واندن لای
باکووری پنگای (وینه ی ۱ ژماره ۱۰) نه م په ناگه یه
پووی کردۆته باشوور و نزیکه ی ۱۵۰ پی دووره
له پنگا که وه هه روا نزیکه ی ۲۰ پی به رزه لیوه ی
هه روه کو شهکه وته که ی پیشوو. ئیره ش له لایه ن
نه و که سانه وه هاتروچۆیان کردوو به م گۆزه ره دا)
رنگه ی په واندن به کارهاتوو.

هه رچه نده ۱۴ پی قوله و ۹،۵ پی پانه، به لگه ی
تۆریش هیه. که بۆ تیدا ژبان به کارهاتوو.
زه ویبه که ی به ته پاله و پشقل داپۆشراوه هه روه ها
بنمیچه که ی به دوو که ل په ش بوو. بیجگه له چه ند
پارچه یه ک سوالته ی هاوچه رخ (نوی) هیج جۆره
ده ستکردیکی مرفی تیدا نه بوو نه له ناو
شهکه وته که نه له ده وروپشتی. به هۆی به ردی
بیناکردن که مابوونه وه واده رده که وت چوونه
تۆوره وه بۆ نه م په ناگه یه به لایه نی که مه وه نیوه ی
به ستراوه.

نیوه پۆیه کی درهنگی ۹ ی ته موز شهکه وتیکی
تۆد دیاری گه چی ترمان تاقی کرده وه
که له پنگا که ی هه ولیر په واندز دیاربوو، ونزیکه ی
(۱۰) ده ده قیقه به تۆتۆمبیل له خۆرئاوای
شه قلاوه وه دوور بوو. (وینه ی ۱ ژماره ۱۱/ وینه ی
۲ ژماره ۴) شهکه وته که پووی کردۆته باکوور
ده پوانی به سه ر باکووری خۆره لات و باشووری
خۆرئاوای ده ربه نده که. له وانه یه کاتی خۆی
چه مه که به ناو ده ربه نده که دا پۆشبی. بریکی تۆد
که ره سته ی نیشته له لیزایی به رده می
شهکه وته که دا هه بوو. توپکلیکی به رده نه سته ی و
به رده نه سته یه کی به کارهاتوو له لیزاییه که ی
دۆزانه وه.

په ناگه که پووبه ریکی تۆری داگیر کردبوو له گه ل
تۆوری یه که م که گه وه بوو هه روه ها دوو تۆوری تر
که ده که ونه ته نیشته وه. بنمیچی تۆوری
سه ره کیبه که که نزیکه ی ۲۰ پی به رز بوو، به رزی
تۆوری ته نیشته لای خۆرئاوا ۹ پی بوو به لام تۆوری
لای خۆره لات ۱۰ پی به رز بوو. زه وی په ناگه که
گل بوو، به خۆلکی خۆله میشی داپۆشراوو،
واده رده که وت شوینه که دلخۆشکه ره بۆ پشکنین

هاتووه. دیوارو بنمیچی ناوه وهی نه شکه وته که په له ی ناگرو دوکه لئی پیوه بوو زهوی نه شکه وته که پیک هاتبوو له خولیکی خوله میثسی و دارو چیلکه ی و ردکراو که تیکه ل بوون له گه ل ته پاله و پشقل. سی ژووری تیدا بوو له یه که له میانه وه ده چووی بق دوانه که ی تر، چند تله به ردیکی گه وده بیوونه ریگر بق چوونه ژووده وهی دوا ژور. بنمیچه که ی به ناسانی ۶۰ پی به رز بوو. دوو گه وپ له ناوه وهی به نه یمان دروست کرابوو بق نازه ل. له یه کیک له سوچه کانی نه شکه وته که دا کونیک هه بوو که به هوی وه ده توانیت بروانیت به سر هه موو ناوه وهی نه شکه وته که. به رده ستی و له ته سوالت نه دوزران وه به لام روخساری دهره وهی نه شکه وته که وای نیشان ده دا که پشکنینی زیاتری دهوی بق نه وهی له روی زانیاری شوینه واره وه به ره مداریت.

له ۴۱ تشرینی یه که م نه شکه وتیکی گه وده که میژوویه کی خوشی دورو دریتی هه یه له ده شتی (باتاس) به کورتی تاقی کرایه وه (وینه ی ۱ ژماره ۱۵) نه م نه شکه وته ناوی (خانزاده) میلیک دوره له باشووری هه ریر له سه ره و خواره یه کی گه چینه و ده که ویته دهر وازه ی دهر یه نده که که دابه شسی ده کات بولای خورناوای زنجیره چپای (هریر داغ). نه م نه شکه وته نزیکه ی ۱۵۰ یارده له ریگا که وه دوره. نه شکه وته که له ناوه وه ۵۰ پی قوله و نزیکه ی ۷۵ پی پانه.

بنمیچه که ی نزیکه ی ۵۵ پی به رزه. نه شکه وته که به ناسانی له لایه ن کاروانچه کانه وه ده بیبری که به ره و باکوور بیقن به لام نه وانه ی به ره و باشوور ده پقن نابینن چونکه نه شکه وته که ده که ویته پشتیان وه. نه شکه وته که پووی کردو ته باشووری خورناوای ده پوانی به سر دۆله که دا. زهوی ناو نه شکه وته که وشکو خولیکه و نقد لیژه. به لگه هه یه که دوو گه وپ له ناو یا به به رد دروست کراوه. له لیژاییه که ی دهره وهی نه شکه ته که دا چند که لو په لیکتی چتشت لینان له کاشی نه ناسراو دوزران وه به لام به رده نه ستی نه دوزرایه وه. (هاملتون) (لاپه ۷۹) تی بیینی قوله یه کی کون ده کات که له سر نه شکه وته که دروست کراوه و پی

ده لیت (قه لاکونه سهخته که، که هی شازاده (نه میره زاد) هه زود به ناوبانگه له میژووی گه لی کوردا. دوو نه شکه وتی بچوکی تر هه بوون له م ناوچه یه دا که له ریگا که وه دیار بوون به لام هیچیان تاقی نه کرانه وه.

کوتایی: پانزه نه شکه وتی گه چی (کلسی) له ناوچه ی گه روی په واندز له کوردستانی عیراق تاقی کرانه وه. هه به سستی سه ره کی نه م گه پان و پشکنینه دوزینه وهی باشتین شوینه واره بق تاقی کردنه وه و پشکنینی ناسه واری له داهاتوودا. یه کیک له نه شکه وته کان نه شکه وتی شانده ره به سو که تا کامیکی باشی هه بو له کوتایی سالی ۱۹۵۱ به چاودیری به پتوبه ریستی گشتی ناسه واری عیراق نه و زانیاریان هه ی به م زوانه له سو مه ردا به چاپ ده که یه نری. لیکن لینه وه له م ناوچه یه دا هه ره کو کاری برتوود Braidwood و ابو له نزی که قه لای چه رموو Qalat Jarmo که زود بایه خ داره و هه ره له ریگه ی نه وانیش وه نه و خه لکانه مان بق دهر نه که ویت که نیستا نه ناسراون به لام به شداریه کی به تینیان هه یه له هه مو، یان به شیکی شارستانی هه تی که وانه ی به پیت دا.

په راویزه کان:

۱- نووسه نه ندامیک بو له و کزمیسیژنه ی زانکزی مه شیکان به شی لیکن لینه وهی خوره لاتی نزی که له سالی ۱۹۵۱ که له لایه ن په یمانگای سامشون له واشنتون دی. سی که ده ست نیشانیان کرده بق نه وهی نه و کاره راپه ریئیت. خوشی ناسه وار ناسه پوپتیوی ناسه واری پوویاری باسین Basin، قوتابخانه ی نه پنزلوچی نه مریکایی.

۲- گه پان و پشکنینه کانی په یمانگای خوره لاتی زانکزی شیکاغز له ژیر چار دیری و به پتوبه بردنی Dr. Robert Braidwood له گوندی Jarmo که ماوه ی (۱۰۰) میل له باشووری ناوچه ی (ره واندن) ه.

۳- نزیکه ی (۶) هه فته له نه شکه وتی شانده ره به (۳) گه شتی جیا له هه ر سی مانگی تشرینی یه که م و دووم و کانوونی یه که می سالی ۱۹۵۱ به سه ریرا. به هوی هاوکاری و پشتگیری دکتور (ناجی الاصل) زوزینه ی پیدایستی کاره سه ره تاییه کان له نه شکه وتی (شانده ره) جی به جی کرا... دکتور (ناجی) حه زو ناره زووی خزی نیشان دا بق نه گه ری دوزینه وهی مرفی کون له کوردستانی عیراقدا هه ره ها به هوی نه و یارمه تیبه زنده ی به پتوبه ریستی گشتی ناسه واری عیراق توانیمان کاره کانمان له نه شکه وتی

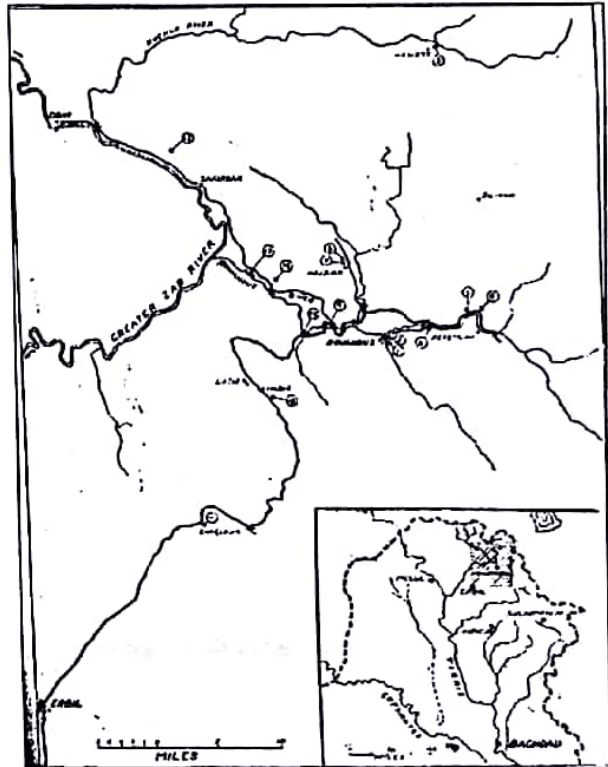
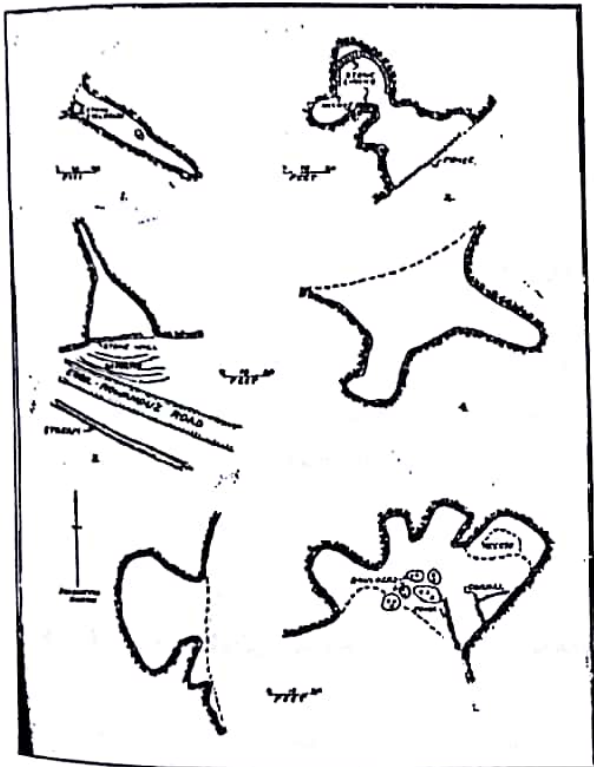

دوچون له گیل نهوانه ی که (دوولسی گارود) Dorothy Garrod) له نه شکه و ته کانی زه رزی و هه زارمیرد دوزینیه و له نزیک سلیمانیه.

گارود. دی. نه ی. نی، ۱۹۳۰، چاخه بهردینه کوردستانی باشوور، هه لکه ندنی هه ردوو نه شکه و ته زه ندنی و هه زارمیرد، گوزاری Bulletin ژماره ۶، قوتابخانه ی نه مریکی بق لیکولینه وه ی پیش میژوو.

نم باسه له گوزاری سۆمهه به شی ۱ به رگی هه شتم ۱۹۵۲ ل ۲۷-۴۸.

(شانه دهه) به نه نجام بگه یه نین. له ناو که ره سه نه یشتوو هه کاندای ته سه واته دوزرایه وه وه له ژیره وه که ره سه ی ده ستکردی نه م (۳) چاخه بهردینه ناوه پاست (Mrsolthic)، (تورگه نیشی) (Aurigndcian)، مؤستیری (Mousterian) تیدا بوو. سه یه نه حمه د مه هدی له به رتوه به رتی گشتی ناسه وار سوور بوو له سه ر کاره که، منیش ناچار بووم که واز بینه له هه ر جۆره بیره که یه ک بق درتو کردنه وی هه لکه ندن و پشکنینه که (۱۵ x ۲۰ پی، ۱۵ x ۲۵ پی قولی) له به رتوه ی ناوو وای زۆر سارد بوو. نامیره ده ستکرده کانی مرۆف که لیره دوزرانوه زۆر له یه ک

سواله تي نه شكه وته گاني برادوست

نووسيني: فوناد سه فهدر

گورپيني له ننگليزي يه وه: دانا عومهر عه لي

قه دپال و چياكاني كوردستان كه بهر به ستيكي سروشتي پيك نه هيئن له نيوان پيده شته گاني ميسوپوتاميا و بهر زاييه گاني ئيران دا گرنكي يه كي بي هاوتايان هيه بو شوينه وار و مروف ناسه كان سه باره ت به زانين و شوين پي هه لگرتني كوچ كردن و هاتوچو كردني مروف و بلاو بوونه وهي كه لتور له هه موو سه رده مه كاندا. هه ر له سه رده مي چاخه سه ره تاييه بهر دينه كانه وه، له گهل نه وه شدا ئيشيكي كه م كراوه له م بواره داو جگه له چهند نه شكه وتيك له ناوچه ي سلیماني كه چهند ناميريكي مؤستيري (Mousterian) و ئورگه نيشي Aurignacian تيا دوزراوه ته وه، هيچ نه شكه وتيكي تر له چيا گه وره گاني كوردستان به چاكي ليكولينه وهي له سه ر نه كراوه.

باسه نوينه ر بووه له و تيمي پشكنينه دا. نه و زنجيره شاخه ي كه له داميني خورئاواي دهشتي ره واندره به هوي دهر به ندي عه لي به گه وه بووه به دوو به شه وه، به شي سه ره وه ي پيي نه وترئ ناوچه ي برادوست له م ناوچه يه دا چهند نه شكه وتيك هه يه گه وره ترينيان نه شكه وتي ديان (Diyar) و باستوونه (Bastoon) كه كار هه وه به شه كه ي هه ردوو تيمه كه ي تيا نه نجام دراوه. نه م دوو نه شكه وته نزيكه ي بيست ده قيقه به پي له يه كتره وه دوورن و هه ر يه كيكيان نزيكه ي (5) هه زار پي له سه روو ئاستي دهر ياهن. له گوندي هاوديانه وه كه نزيكترين گونده له و نه شكه وتانه وه دواي چوار كاتر ميئر سه ركه وتن به سه ر شاخه سه خت و هه لديره ده گه يته (هاوديان) كه له سه ر هيلي راستي سه رووي دهر به نده كه يه، نه و كارانه ي له برادوست نه نجام دران بريتي بوون له هه لكه ندن و هه لدانه وه و پشكنيني زهوي هه ردوو نه شكه وته كه و نه مهش (10) روژي

دكتور هينري فيلد (Dr. Henry Field) كه به ليكولينه وه گاني ناسراوه له باره ي كه لتوري رابردو ئيسا و ژيان له ميسوپوتاميا دا سالي 1934 سه ردانيكي كورتي كرد بو نه شكه وتي ديان (Diyar) له ره واندره كه به هيو بو له وي پاشماوه و به لگه دهر باره ي چوئيه تي ژياني مروقي چاخه ي بهر دين بدوزنه وه. ناوبراو له سه ر راسپارده ي (Peabody Museum) ي زانكوي هارقه ر تواني له به هاري نه مسالدا چاريكي تر سه ري هه مان نه شكه وت بدا بو هه لكه ندن چهند چاليني تاقير دنه وه تيايدا هه روه ها له گهل نه شكه وتيكي تر كه زور له ويوه دوور ني يه به مه به ستي دوزينه وه و زانباري. نه م كارانه هه موي به هاو به شي نه نجام دراوه له لايه ن موزه خانه ي (Peabody) و به ريوه به ريئي گشتي شوينه واره ديرينه كان كه نووسه ري نه م كورته

1 وينه ي يه كه م بريتي يه له قولاخ و پارچه سواله ته گاني نه شكه وتي ديان (Diyar) كه له هه ردوو چالي ژماره 201 دوزراونه ته وه.

وينه ي دووم بريتي يه له قولاخ و پارچه سواله ته گاني نه شكه وتي باستوون (Bastoon) له هه ردوو چالي ژماره 402 دوزراونه ته وه.

بتوانیت به ئاسانی بەردەمی تا چاوپر ئەکان
 ببینی (واتە بە درێژایسی چەند میلیک).
 تەنانەت ئیستاش لەم سەردەمدا
 ئەشکەوتەکانی ناوچەیی برادۆست بەکەلکی
 ژیان نایەن بەتایبەتی بەهۆی بەفری زۆر
 لەزستاندا هەروەها کەمی ئاوی خواردن
 لەهاویندا. تەنیا یەک دوومانگیک نەبیت
 خێلەکی یە کوردەکانی ئەو دەورووبەر
 لەناوچەیی برادۆست هەلنەدەن، ئەویش
 تەنیا بە مەبەستی گەرێن بەدوای میوهی
 کۆکردنەوەی. چاپی ئەچی کە بەشینی
 ئەومانەو نیشتهجی بوونەکاتی یەیان
 ئەشکەوتەکانا بەسەر بردبێ. لەبەهار
 پایزیشدا پاوچی رییان ئەکەوتن
 ئەشکەوتەکان و شەوی تیا پۆژ ئەکەن
 هەمان چیرۆک خۆی دووبارە ئەکات
 چەند هەزار سال لەسەردەمی (حەسوون)
 (Hassuna) (٥٠٠٠ سال پ. ز) بگرە
 پێشتریش ئەو پاشماوەی پارچە
 گلینانەیی کە لە دووئەشکەوتەدا
 دۆزراوە تەو بەهۆی نیشتهجی
 بوونی زۆر لەزۆرە کە ئەکەس
 بەسەر یەکا ئەمانەش ئەوانە
 یە کە لە پاوچی یەکان بەجی ماون
 کە لە ئەشکەوتەکاندا بەشەو
 ماونەتەو، دوورنێ هەر لەبەر
 ئەم هۆشەش بێت لەناو پارچە
 دۆزراوەکانی ئار چوار چالە
 کەدا یەک گلینەیی ساغی تیا
 نابینیوە.

ئەو کەرەسە بەجی ماوو کە لە
 کەسەریە کە نیشانەیی ژیان
 دەرنەخەن لە هەردوو ئەشکەوتە
 کەدا. وادەر ئەکەوێ هەر
 کەسێک هاتبێت ئەشکەوتە
 کەو و یستویەتی لەبەشی
 پێشەوێ پەناگایەک بۆ
 خۆی دابین بکا، هەوای پاک
 وەرگیرێت، شوینەکی وەک
 پوانگە یەک و ابی بتوانی
 بەردەمی خۆی بەباشی
 ببینی تاچاوی لەهاتوچۆ
 بێت. بەشی پێشەوێ ئەشکەوتی
 باستوون (Bastoon) پانیەکی
 نزیکەیی شەش پێسەر قوڵاییەکی
 بۆ ناوێ یە کجار گەرەیی بەلام
 ئەشکەوتی دیان (Diyan) بچوکتەر
 لەقوڵاییە.

خایاند لە ١٨ی نیسانەو
 بۆ ٢٧ی نیسان دۆزراوەکانی
 ناویان پیکهاتبوو لە ئیسقان
 و بەردە ئەستێ و کۆمەلێ
 گلینەیی زۆر کە هیشتا
 ئەنجامی گرنگ و هەلسەنگان
 دیان دەرنەکەوتوو بەلام
 گلینەیی دۆزراوەکان کە
 لێردا باسی ئەکەین تاییبە
 تەندی خۆیان هەیه ئەویش
 بەهۆی بلاو بوونەوێ چەند
 جۆریکی تاییبەتی لەو
 گلینانە کە زۆر باو بوو
 و بەکار هاتوو ئەوانەیی
 پێدەشتەکانی موسل و
 کەرکوک بەتەواری لەوانە
 یە ئەشکەوتەکانی برادۆست
 دەچن کە دۆزراونەو.

یەکیک لە ئەنجامە چاوەروان
 نەکرانەکانی پڕۆسەیی
 هەلکەندن و پشکنینەکان
 ئەوێ کە هیچ نیشانەیی
 نە دەری بخت کە مەرووف
 نیشتهجی بوو بێت لەم
 ئەشکەوتەکاندا پێش سەردەمی
 ئەم گنکاریانە.

لە هەر یەکیک لە چالەکانا
 کە هەلکەندران پارچە
 گۆزە و دیزەیی شکاو لە
 هەموو ئاستەکانا بەدی
 ئەکرێت تا ئەگەیتە چینی
 خوارەوێ ئەشکەوتەکە
 و اتا تەختی بئەکەس. بەلام
 ئەمە ئەو ناگە یەنێ کە
 ئەشکەوتەکانی تری ناوچەیی
 رەواندز ئەم دەست رەنگینییە
 یی چاخی بەردینی پێو
 دیار نەبیت یان بەرەم
 نەهینرا بێت. لە هەمان
 ناوچەدا چەندین نمونە
 یی لەو جۆرە لە لێژایی
 بەردەم پەناگە یەکی
 بەردەلانی لە گوندی (هاقدیان)
 (Havdiyan) کۆکرانەو.

لە ناوهراست و پێش ناوهراستی
 چاخی بەردین مەرووف لە
 هیچ کام لە هەردوو ئەشکەوتی
 (دیان) (Diyan) و (باستوون)
 (Bastoon) نەزیاو. دوورنێ
 یە هەر لەبەر ئەو بێ کە
 نەیان توانیبیت تیا بژین
 لەوانە یە لە دامینی
 برادۆست حەشارگەیی
 باشترین دۆزیبیتەو
 وەک لە ناو تاویر و خەرە
 بەردەکانی هاقدیان (Havdiyan)
 ژیان بەسەر بەرن. چونکە
 ئەم شوینە هەم نزیکیی
 جۆگە یەک ئاوی خواردن
 ئەوێ و هەم ئەشتوانی
 بەسەر (جوندیان) دا
 پروانی کە ئەمە وای
 کردو.

پانیدا.

هەروەك پینشتەر ئاماژەى بۆكرا چوارچال
هەلكەندرا لەشیوہى خەندەقى ئەزموونى
بەپێژەى دووان لەهەر ئەشكەوتىكا.

لەنیوان هەلكەندن و پشكینیدا توشى
دیوارو بناغەى خانو نەهاتین تەنیا چەند
چینىك خەلوزى تەنك نەبیت كەلیرەو لەوى
بلاوبووہوہ لەگەل هەندى خۆلەمیش و
شونن ناگردان لەگەل چەند پارچە گۆزەو دیزە
و پارچەى ئىسقان دۆزرانەوہ.

چالى يەكەم: لەئەشكەوتى دیان (Diyan)
لەچینە نیشتووەکانیدا كەلای خوارووی
ئەشكەوتەكەدا هەلكەنرا چالنىكى چوار گۆشە
بوو درێژى لایەكى يانزە پى بوو بۆ قولایى
پى و چوار گرى هەلكەندرا.

چالى دووہم: لەتەنیشت لیواری چالى
ژمارە يەكەوہ لە دیوى ناوہوہى
ئەشكەوتەكەدا هەلكەندرا لەبەر ئەوہى بواری
هەلكەندن لیرەداكەم بوو خەندەقەكە
تارادەيەك رىك دەرئەچو ئەنجامیش هیچ
پارچە گۆزەو گلینەيەكى لە يەكچووی تیا
دەست نەكەوت. قولترین خالى هەلكەندى ئەم
چینە (۲) پى مابو بگاتەزەوى ئەشكەوتەكە.

چالى ژمارە (۳): لە ئەشكەوتى باستوون
(Bastoon) هەلكەنرا لەشیوہى پیتی لابەپانى
شەش پى و درێژى ئەمەهەيە قولكرا تا گەیشتە
تەختى بنى ئەشكەوتەكە كەنزىكەى ۱۰ پى
بوو لەوبنكەيەوہ سنگىك داکوترا بەناخى
زەويیەكەيدا تا گەيەنرایە تاویرە بەردەكان
بەقولى ۵ پى كە بەهۆیەوہ چەند پارچە
ئىسقانىك دەرکەوت بەلام ناسەوارى گۆزەو
دیزەو خەلوزى لى نەدۆزرایەوہ.

چالى ژمارە (۴): بریتىيە لە خەندەقىك
كەبەناخى تاویرەبەردەكانا چۆتە خواری
تاوہكو گەیشتووە تەختى بنى ئەشكەوتى
باستوون (Bastoon) هەرچەندە چالەكە ۱۴ پى
قولە بەلام وا دەرئەكەوینت ۶,۵ پى
پاشماوہى نیشتەجى بوون بو بىت. لەو
شتانەى دۆزرانەوہ قورەسوورى نیشتوو كە

بریتى بوو لەچەند تویرالیک لەگەل هەندى
پارچە ئىسقانى ئازەل.

سوالەتەكان: (Pottery) دوو كۆمەل پارچەى
گۆزەو دیزە لە هەردوو ئەشكەوتەكەدا
دۆزرانەوہ كە جیاوازی زۆریان لەگەل يەكدا
نیە و دینە سەرباسیان.

دوو دەورى نەخشینراوى جیاواز بەنموونە
ئەهینینەوہ.

بەشیكى سەرەكى ئەم پارچە سوالەتانە
ناتوانریت بناسرینەوہ لەبەر زیاتر لەهۆیەك
بەتایبەتى گلینەى كوردستان دەستەوارەيەكى
باشى پىك هیناوە بۆ لىكۆلینەوہ. هیچ گردو
تەپۆلكەيەكیش نیە لەمەو پینش هەلكەنرایت
و پشكینیان تیداكردبن بۆ ئەوہى بەراوردىك
لەنیوان گلینەكانیانا بكەین.

زۆرینەى ئەو گلینانەى تائىستا
دۆزراونەتەوہ هەموو بەنارنىكى دروست كراون
لەقورنىكى مەیلەو خۆلەمیشى یان قاوہییەكى
تۆخى رەش باوى بەكاخۆشكراو.

بەشیكى ترى سوالەتەكان زۆر ناپىك نین
لەقسلى و لمى رەنگ خۆلەمیشى دروست
كراون هەر هەموشیان دەستكردن ئەمانەش
دیارییە بۆ كام چین دەگەرنەوہ. هەر چەندە
ئەو گلینانەى كە لە قولایى دوپى لە هەر
چالنىكدا دەرکەوتووە بەلام هەموو پىكەوہ
هەلگىراون و وینەیان گىراوہ ئەمانە زۆر
لەبارترن بۆ پۆلین كردن و دۆزینەوہیان
بەگۆنرەى جۆرى كەرەسەكەى.

لەنیوودۆزراوہكانا كۆمەلنىك هەن كەسىماو
پوخسارى گلینەكانى دیانن (Diyan) كەبریتىن
لەژمارەكانى (۱۰-۱۹) ی چالى ژمارەيەك
كەهەمان سىماو پوخسارى دۆزراوہكانى
(حەسوونە) (Hassund) یان هەيە

ژمارە (۱۰) ی ئەم كۆمەلە بریتىيە لە
(لەتەسىنییەك) لە قوڤ دروست كراوہ
نەخشىكى قوول لەسەر بووى ناوہوہى
هەلكەندراوہ. ژمارە دوانزەى ئەم كۆمەلە
بریتىيە لە پارچە يەك (شەربەى) حەسوونە لە
قورنىكى رەنگ پرتەقالى دروست كراوہ،

له قورپىكى خۆلەمىشى باو تىكەل بەزىخ
دروست وساف كراون . ژماره ۷۳ى ھەمان
چال لولەيەكى دېرېژى شەربەى (وهركا) يەكە
له قورپەسور دروست كراوہ و بە رەنگى
پرتەقالى بۆيە كراوہ لەگەل ئەم كەرەسانەى
(وهركا) ملوانكە يەك دۆزراو تەوہ كە لە ۲۵
دەنك موروى خېر دىرېژ كۆلەى (terracotta)
پىك ھاتووه وە لەم جۆرەش لە ژماره (۵۵)ى
چالى (۳) نیشان دراوہ.

ھەندىك گلىنە ھەيە كە بۆ سەردەمى دواى
(وهركا) دەگە پىتەوہ يان بۆ سەردەمى
(جمدە نصر) وەك ژمارەكانى ۳۹-۴۷ چالى
(۳) كە بە چەرخ لە قورپىكى بىژراوہى ناسك و
جوان دروست كراوہ و سوور كراوہ تەوہ لە
پلەيەكى بەرزدا . ژماره ۴۸ى چالى (۳)
پارچەيەكە لە ھەمان قورپە دروست كراوہ بەلام
بەرپەنگى سوور بۆيە كراوہ و نەخشىنراوہ.

ئەو سووالەتەنى كە لە وىنەكانى تردا
نىشان دراون و ناسپىنەوہ (ناديارن) . ئەو
كۆمەلەى كە لە بنى چالەكان، لەچالى يەكەم
ژماره (۲۰-۲۶) جۆرى بۆيە كراوہى
نەخشىنراو سەردەمەكەى بۆ زۆر دواوہ
دەگە پىتەوہ كە گەلى پىشترە لە وانەى
سەردەمى (Hassuna) و ھاو شىوہن لەگەل
جۆرە ساكارەكانى كۆنى ھەسوونە، يان
لەگەل رەنگ كراوہكان بەلام ئەم ھەوت
گلىنەيە بەس نىبە بۆ قەبلاندن و بۆ چوونەكان
ئەبىنن لە يەكترى جىاوازن لە جۆرى
قورپەكانيان و ھونەرييان، بەلام بە شىوہەيەكى
گشتى ھەموويان لە قورپىكى سوور يان
قاوہىيە مەيلە و خۆلەمىشى رەنگ كە بەشتن
رەنگەكەى ئەچىتەوہ (نامىنى) دروست
كراون.

ژمارەكانى ۵۶-۷۲ و ۷۴-۷۹ى چالى (۳)
ھەر چەند بەھى سەردەمى كۆنى لە مەوپىش
دائەنرەين . بەلام ئەوہى پاستى بىت ھىچ شتىك
لەم بارەيەوہ ديارنەيە كە دەرى بخات
تايبەتمەندى كە رەسەى (وهركا) ي پىوہ ديار
بىت . ژماره (۲۹-۱) چالى چوارەمى (ديان)

ملىكى بارىكى ھەيەو بۆيەيەكى قاوہىيە كراوہ .
ئەو قورپەى ئەم كەرەسانەى لى دروست كراوہ
ھەمويان كال يان پەمەين . لە ناو دۆزراوہكانا
جۆرى (عوبيد) يىش (Al-ubaid) ھەيە ژماره
۳۹ى چالى چوارەم قورپىكى سەوزباوہ
بەرپەنگى رەش نەخشىنراوہ گلىنەى نمونەى
(عوبيد) لە شىوازيانمونەى تىرىشى ھەن وەك
شەربەى قولفدار كە لە قورپىكى رەنگ پرتەقالى
نەخشىنراو بەرپەنگى سوور دروست كراوہ
لەوانە ژماره (۵۱)ى چالى (۳) لەگەل دوو
پارچەى شىوہى چوارچىوہىيە ژماره ۳۷،
۳۸ى چالى چوارم .

بىرئەك لە تەسوالەتى تر دۆزراو نەتەوہ كە لە
نىوانياندا لەت و سەرە پارچەى تەشتىكە
ئەمانە يان ھى سەردەمى (عوبيد) ن يان ھى
سەردەمى زوى (وهركا يە) . ژماره (۴۵)ى
چالى چوارەم كە لە قورپىكى سوورباو
دروست كراوہ... لە ديوى دەرەوہى شوپىنى
چال و پوشاندنى پىوہ ديارە كە پىئەچى
بەردەئەستىيە و بەردەزبەرەى پىا ھىنرايىت .
دوو پارچە سووالەت ژماره ۴۹ و ژماره ۸۰ى
چالى (۳) لە قورپىكى پەمەيى دروست كراون و
بەرپەنگىكى پرتەقالى بۆيە كراوہ . دوو لوولەكە
ژمارەيان (۳۷) و (۳۴) ھ لەچالى سى و
چواردۆزراو نەتەوہ و لە سەردەمى مەنجەل دا
ئەنرەين لەوہ ئەچىت بۆ ھەمان كۆمەلە
بگە پىتەوہ . مەنجەلى لەو جۆرە لە (ئەرىدو)
لەئاستى چىنى (عوبيد) دۆزراو تەوہ .
گەورەترىن كۆمەلە لە ناو دۆزراوہكاندا
كە پەيوەندى ھەيە بە دروست كراوہكانى
(وهركا) و نەمانە بەگشتى گلەكانيان لەگەل
قسلى و گەچ وزىخ خوشكراوہ، چەندىن
نمونەى قورپى سوور رەنگ خۆلەمىشى يان
تيا ھەيە لەھەر دوو جۆرى ساف كراوہ ساف
نەكراو .

ژمارەكانى ۵-۹ چالى يەكەم نمونەى
كوتومتى سووالەتەكانى (وهركا) ن لە (ديان)
(Diyar).

ژمارەكانى (۲۸-۳۶)ى چالى (۳)

ژماره ۲۵ له قولی ۲ تا ۳ پی دوزراونه ته وه.
چالی (۳) (نه شکهوتی باستون (Bastoon)).

ژماره ۱-۵ له بهشی سهره وهی چاله که به
به رزی ۳ پی.

ژماره ۶-۲۵ له قولی ۴ تا ۵ پی
دوزراونه ته وه.

ژماره ۵۶-۸۰ له قولی ۹ بؤ ۱۰ پی.

ژماره ۲۶-۵۵ له قولی ۶ بؤ ۷ یان ۸ پی.

چالی چوارم (نه شکهوتی باستون
(Bastoon)).

ژماره ۱-۳۰ له قولی ۳ تا ۴ پی.

ژماره ۳۱-۳۹ له قولی ۵ تا ۶ پی.

۱- وینهی یه کهم بریتیه له قولخ و پارچه

سواله ته کانی نه شکهوتی دیان (Diyān) که

له هر دوو چالی ژماره ۱، ۲

دوزراونه ته وه.

۲- وینهی دووم بریتیه له قولخ و پارچه

سواله ته کانی نه شکهوتی باستون

(Bastoon) له هر دوو چالی ژماره ۲، ۴

دوزراونه ته وه.

گوفاری سؤمر ژماره ۶ بهشی

دووم، ۱۹۰ لاپره ۱۱۸-۱۲۳

له جوړی دیاری نه کراون که له ناویاندا ژماره
(۲۰) نه توانین به جوړه نه خشینراوه کانی

(دیان) (Diyān) دابننن که له قورنکی سوور

باو دروست کراوه. که له وانه یه پارچه ی

قاپنکی میوه بیت. ژماره ۱-۱۷ ای همان

کومل به ته اووی هی چند سهرده میکی

میژووین. ژماره ۱-۵ پی چالی (۳) قولخی

ده سک، پارچه ی گوژه (شهر به) ی گورن که له

قورنکی پته وی سوور باوی مه یلو خو له میخی

تیکل به قسل و گچ و زیخ زور به کون ناچن

چونکه نه وانه له چینسی نه شکهوتی

(Bastoon) دا دوزراونه ته وه له ناستی دوو پی ی

سهره وهی چاله که.

قاپه گلینه یه کانی

چالی یه کهم (نه شکهوتی دیان (Diyān)

ژماره (۱-۴) له ۳ پی بهشی سهره وهی

چاله که دوزراونه ته وه.

ژماره (۵-۱۹) له قولایی چوار بؤ ۵ پی

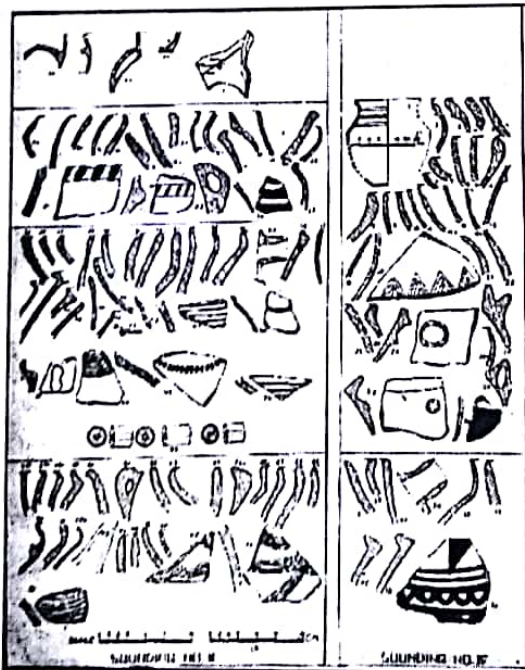
له چاله که دا.

ژماره (۲۰-۲۶) له قولایی شش پی که

نمه بن ته ختی سروشتی چاله که یه.

چالی دووم نه شکهوتی دیان (Diyān)

ژماره ۱-۶ که ره سه و نامیری جیا جیا یه

ئەشكەوتى گوندۆك و نەخشە ھەلكەنراوھ دەركەوتوھكانى

نووسىنى: كەمال نورى مەھرۇن

وەرگىزگىچى: مەھمەد ياسىن قانداغ

لاى چەپى دەرهوھى دەروازەى نەشكەوتىكى لە دووردى ۱۲م و بەبەرنى نىزىكى ۱۵م لەبىنى نەشكەوتەكە وەو برىتىيە لە دوو تابلۇقى ھەلكەنراوى لەسەرىك دانراوھكە پانتايى نىزىكى ۶ x ۲ مەترى گرتۆتەو، لە نىوان ھەردوونە خىشى ھەلكەنراوى سەرەو و خوارەو ھەدا بۆشايىك ھەب كە پانىيەكەى نىزىكى ۲ مەتر نەبىت^(۱).

تابلۇ ھەلكەنراوھكەى سەرەو نىگىلى راوچىيەكە تىرىكى گەورەى گرتۆتە بىزە كىنويىك و بەرشانى كەوتوھ و چۆكى پى داداۋە، بەشى پىشەوھى لەشى واتە سىنگى لەسەر قۆلى پاستى راگرتوھ كە لە ژىريا نوشتاۋەتەو، بەلام دەستى چەپى درىز بۆتەو بۆ پىشەوھ و ھەردوونە لاقى داوۋەى وەك خۆيان ماونەتەو.

ھونەرمەندەكە سەلىقە يەككى نۆردى لە ھەلكۆلۈن گىيانلە بەرەكەدا بەكار ھىناۋە و لەبار سىتايىيەكى گەورەدا نىشانى داوھ كە كارامەى و بلىمەنى راوچىيەكە لە شىۋەى راوگرتەكەيدا نىشان ئەدان. ئەم گىيانلە بەرەش ئىستا بەيەكك لە گىيانلە بەرە ناوازەكان ئەژمىردى بەھۆى ئەوھى لە كوردستاندا بە نۆردى راۋنەكردى.

لە وىنەكەدا ھەردوونە شاخى بىزەكە بەجوانى دەركەوتوھ بەھۆى ئەوھى بەگەورەى ھەلكۆلۈن و سەرەكانىيان چەماونەتەو بۆ خوارەو، ھەرەما پىشى بىزەكە بەباشى دەركەوتوھ كە بە قوچى بۆ خوارەو شۆپ بۆتەو.

راوچىيەكەش كەمىك دوور لە پشت بىزەكە و ھەستتاۋە وادىيارە كەئە و ساتە تىرەكەى ھاويشتى چۈنكە قۆلى پاستى گەپراۋەتەو بۇ داوۋە دەستى نوقاۋە و بارى سنگ دەپەرلەنن خۆبەرەو پىش بىرەنى راوچىيەكەى وەك خۇدا ھىشتوۋەتەو كە لەئەنجامى توند پاكىشانى نەبەد كەوانەكەو ھەروست بوو. بەلام دەستى چەپى

رېنگاى گوندۆك: **

ئەشكەوتى گوندۆك ئەكە وىتە نىزىكى ۱،۵ كىلومەترى باكووردى خۆرەلاتى ئەو گوندەى كە ھەر بەھمان ناو ناسراۋە بەسەر بۆلىكدا ئەپوانى ئەو كانىو ئاۋەى پىا تىپەر ئەبى كە دانىشتوانى گوندەكە بۆ ئاۋ دانى باخ و بىستانەكانىيان پشتى پى ئەبەستن.

بۆ گەيشتن بەشۋىنى ئەو ئەشكەوتە ئەتوانى رېنگەى قىرتاۋى موسل - ئاكرى^(۱) بگىرقتە بەر و بەرلەگەيشتن بە ئاكرى بەو لاپىيەى پوۋى لە باكووردى خۆرئاۋايە و شانبەشانى زنجىرە چىاي ئاكرى بەرەو گوندى (شوشە) ئەپوات كە (۲۰) كىلومەتر لە ولا (ئاكرى) وەيە، لە وىشەو بەسواری وولاخ پاش يەك سەعات رېنگەى سەخت و شاخاۋى^(۲) بۆ ئەشكەوتى گوندۆك كە (۲) بابەتى نەخشى ھەلكەنراۋى دىارو بەرچاۋى تىدايە^(۳). (بىروانە شىۋەى-۱).

دەستى نەخشە ھەلكەنراوھكان:

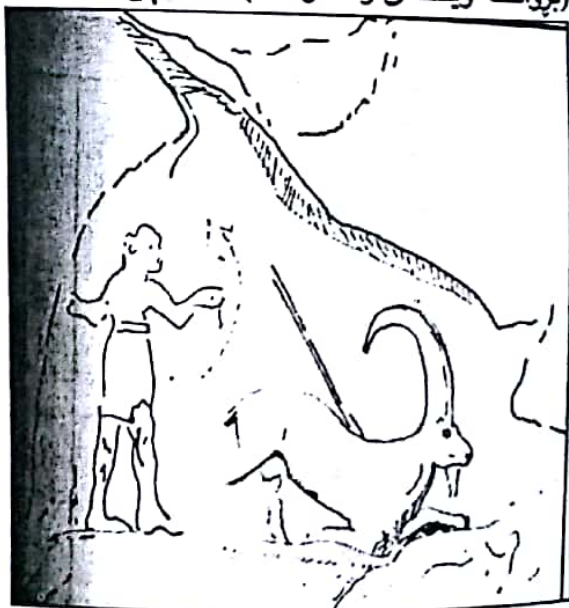
نەخشە ھەلكەنراوھكانى ئەشكەوتى گوندۆك لە دوو كۆمەل پىكەھاتوھ، كۆمەلى يەكەم ئەكە وىتە

ههروهك خۆى به كه وانكه وه ماوه ته وه .
 هونه رهنه نده كه كارى گه رى ده رچوونى تيره كه و
 توندگه پانه وهى ده ستنى راستى راوچيه كهى له سهر
 له شى پوون كردۆته وه به وهى له نى گاره كه دا سنى
 وه رگه پاره بۆ پيشه وه وه سهرى وه كه به شى خواروى
 له شى له سهر لاته نى شت ماوه ته وه كه لای راستى
 ده رنه كه وى، سهر شى دياره كه خزه و پرچىكى
 درۆژ به سهر شان و مليا هاتۆته خواره وه كه
 پىچاوپىچى هۆننه وه كهى به جوانى دياره و دم و
 چارى بى پيش و سمىل ده ركه وتوه .

ههروه ها خوارووى له شى راوچيه كه به باشى
 دياره، قاچى چه پى بردوه بۆ پيشه وه به جورىك
 كه له گه ل قاچى راستى گۆشه يه كى ٤٥ پله يى
 پىكه پناوه، به و باره ي تير هاوۆژ بۆ راگرتنى هۆنۆ
 پارسه نى خۆى تيا نه وه ستنى، ماسولكه كانى
 پانىشى به شى وه يه كه ده ركه وتوون كه هۆنۆ تواناى
 راوچيه كه نى شان نه دن هونه رهنه نده كه ش بۆ
 نه وهى هه ر دوو قاچه كه له نه خشه هه لگه ندراره كه دا
 جيا بكاته وه پاژنه ي پى ي راستى راوچيه كهى
 ده ر خستوه .

ههروه ها راوچيه كه به رگىكى كورت يان
 ته نوره يه كى له به ردايه كه كه مىك له سه روو
 نه ژۆقه وه تى و پشتى نى نى نه ستووى له سهر
 به ستوه، سنى شى پووته و له ته نى شتى چه پيا
 چىگا خه نه رىك به دى نه كرى، ديمه نى لاته نى شتى
 نه خشه هه لگه ندراره كه ش لای راستى نه نوئى
 (بپوانه وى نه ي ژماره ١) هه رچى نه خشه

هه لگه ندراره كهى ژۆره وه يه شى وه يه كى لاكى شه يى
 وه رگرتوه و برى تيه له كۆمه له كه سىك خه رىكى
 نا هه نى گه پانن به دم كى ش كردنى نى چيره كه و
 پارچه پارچه كردنیه وه، له ناوه ندى اندا دوو كه س
 له سهر دوو كورسى بى پشت به رامبه ر به يه ك
 دانى شتوون و له نى توانى اندا شتىك دانراوه وه ك
 مىزىكى خه ر وايه و دوو منال به پووتى له سهرى
 به رامبه ر به يه ك راوه ستاون. كه سىك لای راسته وه
 دانى شتوه به شى وه يدا واده رنه كه وى پياوه، جلىكى
 درۆژى ناودامانى له به ر كردوه و سه ره وهى له شى
 پووته و سنى به ره و پيشه وه يه و پووى دم و
 چارى له سه ر لايه و به ده ستنى راستى قاپىكى
 به رز كردۆته وه ده ستنى چه پى له سهر پانى داناوه و
 پرچىك به سه ر شانى چه پيا شوپۆته وه، به شى وه
 ديمه ن و جل و به رگيا وادياره هه مان نه و پوچيه يه
 كه له نه خشه هه لگه ندراره كهى سه ره وه دايه، له پشت
 راوچيه كه شه وه كه سىك وه ستاوه جلىكى
 له به ردايه دامى نى پانى هه يه و به پشتى نى پان
 چه پاندويه تى قاپىكى قوولى له سه ر سهرى داناوه و
 به هه ردو ده ستنى قه راغه كانى گرتوه و قاچى راستى
 پيش خۆى داوه به ره و نه و دوانه نه چىت كه
 دانى شتوون بۆ نه وهى قاپه كه يان پيشه كه ش بكات
 به وه وه كه له ناويايه تى، له دواى نه و يشه وه يه كى
 تر به سه ر نى چيره كه دا چه ماوه ته وه و خه رىكى
 پارچه پارچه كردنى گۆشته كه تى و به رامبه ر شى
 كه سىكى تر له چه سه رى نه خشه
 هه لگه ندراره كه دايه ديسان به سه ر نى چيره كه دا
 چه ماوه ته وه به ده ستنى چه پى تيره كه ده ردى نى و
 هاوكارى كه سه كهى تر ده كات له كاره كه يدا به لام
 نه و كه سه ي له وى نه كه دا به رامبه ر به پياوه
 دانى شتوه كه يه به قزه زۆر و پرچه كه يدا وادياره
 ئافره ته جلىكى له به ردايه هه تا به رى پى شوپۆ
 بۆته وه، به ده ستنى چه پى قاپىكى به رز كردۆته وه
 به هه مان شى وه ي پياوه كه و سهرى دانه واندوه
 به سه ر نه و منال هى له به رده ميا وه ستاوه، قزى و
 سهرى پرچه درۆژه شوپۆه كانى به باشى دياره،
 له دوايشه وه يه كىك وه ستاوه نه و جله ي
 له به رى ايه تى به جوانى ديارنیه به هۆى نه و
 شكاريه ي له نه خشه هه لگه ندراره كه دايه،
 دامينه كهى به شاولى هاتۆته خواره وه، قزى دياره و
 پرچىكى درۆژ به سه ر شانى راستى شوپۆ بۆته وه،

به پيټوه (له سهر هر دوو قاچي) دوو لويه راوه ستاوه، به وه سفه كانيا واده رنه كه ده جياوازيه كي نه وتوي نيه له گه ل نه و بزنه كنيويه له دوو تابلوكه ي دهره وه ي نه شكه وته كه دا نيگاري كيشراوه، له نيوان سهر ي بزنه كه و پياوه كه دا گرنج گرنجيك به ناسويي كه ميگ لار نزيك به يه كه به ده ي نه كړي وه ك لقي دار زه يتون وايه، له وانه به دره دخت بيټ.

له دواي بزنه كنيويه كه گيانله به ريك به هه مان پيټوه، له وانه به به رازيكي كنيوي بيټ شير نه دات به يه كيك له به چكه كاني كه له نيوان هر دوو قاچي پيشه وه بيدا وه ستاوه. دكتور محمود الامين راي وايه كه نه و گيانله به ره (وورچه) شير نه دات به به چكه كه ي. به لام به به راورد كړني نه م گيانله به ره به وينه ي به رازيك و به چكه كاني (شكل ۵۱/۵۱ شور-بارو: ص ۵۸) دهرته كه وي كه نه گيانله به ره به رازنه نه ك وورج، وه ك دكتور محمود الامين نه ليت. له پشت نه م گيانله به ره شه وه وينه ي مرفيكيكه به هه مان شيوه به ره و پيشه وه نه چيټ، جليكي دريژي له به ردايه و پرچيكي دريژ به سار پشتيا هاتوته خواره وه و دهستي راستي بلند كردوته وه به شيوه يه كه په نجه كاني دهستي بار ته نيشتي گيانله به ره كه كه وتوه و دهستي چپي بردوه بڼ پيشه وه.

له كوتاي نه خشه هه لکه نراوه كه دا وينه ي گيانله به ريك دياره كه كه وتوته دواي پياوه كه وه درزيك كه وتوته نيوانيانه وه، نه م وينه يه ش زيانر له وه نه چي شيريك بيټ كلكي به شيوه يه كي ناسويي به رز كرد بيټه وه و دواي پياوه كه كه وينين، ليره شدا ديمه ني گيانله به ره كان كوتاي ديت^(۱).

به لام له به رامبه ردا، واته له سهر ي نه وساره وه، له دواي پياوه دانيشتوه كه وه وينه ي شيرنيكي تر دهر كه وتوه كه ده مي كردوته وه و كلكي كه بيټ به رز كردوته وه (بړوانه وينه ي ژماره ۲-۳). نه وه ي

تينيي نه كه ين له وه سفه كه ي دكتور محمود الامين نه وه يه كه نه يتوانيوه به ووردي وه سف ي نه و خشه هه لکه نراوانه بکات به چورنك كه ماناو هه ق خزي بداتي.

منالتيكي به ده ستوه گرتوه و قاچي چپي پيش خزي داره، دواي نه ویش ديسان كه سيكي تر وه ستاوه قاچي چپي هيناوه ته پيشه وه، جليكي ناوداماني له به ر كردوه و دهستي چپي بردوه بڼ پيشه وه هه چنه ده به جواني ديارنيه به هوي داپوخاني نه خشه هه لکه نراوه كه وه له و شوينه دا. به لام دهستي راستي دياره كه به هاوته ريبي دهستي چپي بردويه تي بڼ پيشه وه وه ك شتيكي به ده ستوه بيټ له وانه شه منالتيك بيټ قزي سهر و پرچه كه يسي دياره كه به سهر شانیا شور بڼ ته وه.

به شيوه و جل و به رگي نه م دوانه دا وادياره دوو ناقره تن، نه وه ش كه جيكاي سهر نجه له م نه خشه هه لکه نراوانه دا نه وه يه كه نه و دوو كه سه ي دانيشتون به شيوه يه كي كه وده ترو به رچاوتر له چاو نه واني تر دا داتاشراون، نه ویش ماناي نه وه يه كه نه وان ده سلاتي فه رمانزه وان له ناوچه كه دا، يان پايه دارترين كه سن له و كومه له كه سه دا، دوريش نيه سه روكي خيزانه كه نه بن يان ژن و ميژد نه بن. (بړوانه وينه ي-۲) به لام كومه لي دوو م له م نه خشه

هه لکه نراوانه له ۹ ي تشريني دوو م ي سالي ۱۹۴۷ دا له ناو نه شكه وته كه دا له ديواي لاي راستدا دوزراوه ته وه له به رزي ۱۰ مه تر له بني نه شكه وته كه وه له دووي ۸ مه تر له قه راغي ده روازه ي نه شكه وته كه وه. نه م كومه له پيکه هاتوه له تابلويه كي هه لکه نراو ديمه ني ژماره يه ك گيانله به ر نه نويني كه به ره و پياويك نه بزوين له سهر كورسيه كي بي ده سك دانيشتوه له سهر لاو پوي كردوته لاي راست به رگيكي قول كورتي پوشيوه هه تا به رپي شور بڼ ته وه و قزيكي زوري به سهر وه يه دوو شاخيش به سهر سه ريه وه قنج بڼ ته وه، پرچيكي دريژيش به سهر پشتيا هاتوته خواره وه و ده موچاوي بي ريش و سميله، دهستي راستي داناوه و دهستي چپي بردوه بڼ پيشه وه خوارديني بي نه دات به گيانله به ريك كه له به رده ميا

ده لیت: (دهست پراکیشان بق پیشه وه بهو شیوه یه، بق چه پله لیدانه...) به لام شیوه ی دهستی و دریز کردنه وه یان بهو شیوه یه ناراستی نهو بق چورنه ی نهو راستی بچونه که ی نیمه دهسه لمینیت لهو باره یه وه.

راو بو چونمان له نه خشه هه لکه نراوه کانی نه شکه وتی گوندوک

نه وه ی بهدی نه که یین له نه خشه هه لکه نراوه کانی نه شکه وتی گوندوک (یه که بابه تی) یه. مانای وایه نهو هه لکه نراوانی له ناوه وه و دهره وه ی نه شکه وته که دا نه بینرین رانه له ناوه پوک ی نهو باسه نه که ن که نه خشه هه لکه نراوه کان گرنه گ و پرمانا نه که ن و نه نجامه کانی ناشکرا نه که ن.

لیزه دا نه توانین نه م دیمه نه هه لکه نراوانه وه که زنجیریک پیکه وه بیهستین که نه لقه کانی به دوا ی یه کدا دین. بق ته واو کردنی نه مهش پیوسته کۆمه له ی دووه می ناو نه شکه وته که بیهستریته وه به کۆمه له که ی تره وه که له سهر دیواری دهره وه ی دهره وازی نه شکه وته که هه لکه نراوه و بریتیه له دوو تابلوی رازاوه به نه خش و نیگار، نه نجامه که ش له تابلۆ که ی خواره وه دایه که تابلوی نامه نگ گپرانه به سه رپرینی نیچیره که.

لیزه دا زنجیره ی یه که له دوا ی یه کی نه خشه هه لکه نراوه کان له دیمه نی گیانله به ره کانه وه دهست پی نه کات بق دیمه نی پیاوه پلوجیه که و کۆتاییه که شی به و تابلۆیه دیت که بریتی یه له نامه نگ و سه رپرینی نیچیره که و هاتنی مناله کان بق به رده می هه ر دوو که سایه تیه ئایینه که بق نه وه ی دهستی پیرۆزی به سه ریاندا بیئی.

له دیمه نی گیانله به ره کاندایا ویک نه بینین له سهر کورسیه که دانیشتوه و سه ری قزگی زوری پیوه یه و دوو شاخی له سه رایه، نه م پیاوه وینه ی خوی به ناوبانگ (تموزا و دموزی) ه، که له بنه په تا خوی سه وزایی و پوهه و ئاژه له بووه و به وه ناسراوه که بق ته هاوسه ری خواره ندی خۆشه ویستی (عشتار-آنانا) له وه وه په رستی

هه روه ها به هه مان شیوه سه باره ت به نه خشی هه لکه نراوی دووه م، واته نه خشی هه لکه نراوی نامه نگ گپران بق سه رپرینی نیچیره که و ئایا چ به سه ستنکیان هه بووه له به کارهینانی خویستی گیانله به ره که بق دوو منداله پروته که ی که له سهر میزه که وه ستاون و هه روه ها مناله کانی تریش که چاره پوانی توره ی خویان نه که ن بق که یشتن بق به رده می نهو دوو که سه ی بق هه مان به به سه ت دانیشتون، هه روه ها خالیکی تر که شایانی توژیته وه و باس کردن و گفتوگو له سهر کردنه له بهر نه وه ی دکتور محمود الامین وه کو پیوست بق ی نه چوه، له کاتیکدا که زور گرنه گ و ماناو ناره پوک به وینه که نه به خشیت، نه ویش نه وه یه که نه لیت: - سه رنه وی کردنی ژنه که به سهر مناله که وه بق وازی کردنه له که لیا⁽¹⁾. نه مهش واتایه کی راست نی یه و به دیمه ن و هه لویستی دوو که سه که به رامبه ر به مناله کان و نهو شتانه ی به ده ستیانه وه یه دهر نه که ویت که بق به کارهینانی نهو شله مه نیه یه بق چاره سه رکردنی مناله کان، هه روه ها دکتور محمود الامین جاریکی تریش به هه له دا چوه کاتیک وه سفی نهو مروقه ی کردوه که له پشت ژنه که وه وه ستاوه و نه وه ی وتویه تی که گویه: ((نه م مروقه پیاوه نه که ژن...)) بق چورنه که ی له جی تی خویدا نیه له به ره نه وه ی به شیوه و جل و به رگ و پرچه که ی سه رشانیدا دیاره که ژنه نه که پیاو... نهو مناله ش که له باره شیایه تی بق یاری له که ل کردن نیه وه که نهو نه لیت به لکو به و مه به سه ته یه بیداته دهست نهو دوو که سه ی دانیشتون بق نه وه ی نهو چاره سه رکردنه بیگریته وه که بق مناله کانی تر نه کرت.

به لام نهو مروقه ی به دوا ی ژنه که دا دیت و قاچی چه پی پیش خزی داوه، به وه دا که هه ر دوو دهستی بر دووه بق پیشه ره پیده چی شتیکی به دهسته وه بیت له وانه یسه مناله که بیت هه روه که ژنه که ی به رده می، به لام وینه که له ویدا باش دیار نیه نهو دایرخانه ی درجاری بووه به هوی نه وه ی له لامان بلدن نه بیت، به لام دکتور امین رایه کی تری هه یه و

گیانله به ره که وهیه و شیر نه دات به کوره که ی وینه ی
(دمقزی) ه، واته نه و پیاوه ی شوانی رانه مه پری تموز
خواوند بووه.

له وانه یشه خواوه نی نه و وینه یه هه مان شانزده
بیست که جارنک وه ک راوچی ده رنه که ویت که
هه لئه ستیت به راوکردنی بزنه کتوبیه که و جارنکی
دی به رامبه ر به ژنه که ی له نامه نگه که دا دانه نیشتی،
به وه دا که سه رو سیمایان له یه ک نه چیت. نه مهش
مانای نه وه یه که نه م پیاوه جارنک شوانه و چاونینی
رانه مه پره که ی (تموز خواوند) نه کات و جارنکی دی
ده سه لاتی نیشتی و دنیایی له خواونده که ی
وه رنه گریت بق خوی و ژنه که ی بق نه وه ی له جیانی
خواوند هه ستن به نه نجامدانی یاساو پرسی
تایبته به (پیتاندن) وه ک له هه رسی تابلوکاندا
نه بیبری.

به لام نه و بزنه ی له به رده می خواونده که دا
له سه ره ردو قچی وه ستاوه له دیمنی
گیانله به ره کاندای که (تموز) دهستی بق درتزر کردی
که خواردن بکات به ده میه وه، هه مان نه و بزنه یه
له تابلوکه ی دهره وه دایه که پراوچیبه که تیرنکی دلو
له ناوشانی.

وینه ی هه ردو شیره که یش له جه مسه ری
دیمنی گیانله به ره کاندای نه گریت وه ک دو پاسوان
بق رانه مه پره که له قه له م بدرین.

هه روه ک باسمان کرد له نه خش
هه لکه نراوه کانی دهره وه ی نه شکه وته که له تابلوی
ژیره وه یاندا کومه له که سیک شاهنگ نه گپن
به بونه ی سه ریپنی نیچیره که وه له ت لک کرنی
گوشته که ی، نه نجامدانی سه ریپنه که ش کارنکی
هه روا ناسان نیه و له توانای هه موو پیاونکدا نیه
به لکو کارنکی تایبته به پیاوه نیشتی کانه وه
به پی نی نه ریتی نه وکاته ده بوایه له سه ردهستی
پیاو چاکنکی لیها توداو له ژیر سه ریانی په رستگاندا
به ده م نزا خویندنه وه کاره که نه نجام بدری.^(۱۰)

بوونی نه م دیارده یه له تابلوی نامه نگه که دا
مانای نه وه یه که نه و نه شکه وته پیرزنیکی نژی
هه یه له دل و دهره وونی نه و نه ته وه یه
په یوه ندیبه کی میژویی به هه لکه نراوه کانه وه یه.

په پیتاندن^(۷) هاته کایه وه که له شارستانیته ی دلی
(رافدین) هه و بلوویته وه زور شارستانیته و
نه ته وه ی تر و نه و میله تانه ی له کون دا له ژوودوی
عیراق نیشته جی بوون نه و بیرکه یه یان
له شارستانیته ی (مابین النهرین) هه وه وه رگرتوه و
له تابلو هه لکوژراوه کانی سه ر دیواره کانیاندا رهنگی
دلو ته وه.

بویه پیت و به ره که تی زه وی و پینگه یشتنی
به ره م و به رو یومه که ی به لای نه وانه وه به ندبووه
به لیک نریک بوونه وه و جووت بوونی سالانه ی هه ردو
خواوند (تموز و عشتار)^(۸) که وادیاره له سه ره تای
وه رزی به هاراندا پروی نه دا.

نه و گیانله به رو دارو دره ختانه ی له م تابلویه دا
نه یان بینین به ره می نه و به یه ک گه یشتنه ن،
چونکه به هوی نه و پیتاندنه وه دره خته کان نه شوفا
نه کهن و نازه له کان زاوی نه کهن و زقر نه بن،
له سه ره تای وه رزی به هاردا، له به ره نه وه ی له و
وه رزه دا ژبان نوی نه بیته وه و تینی گه رمی
نه گه پیته وه بق زه وی و به رگی په نگاو په نگ
نه گه پیته وه بق دارو دره خت و سه وزاییه کان و
جولو و چالکیان بق ده گه پیته وه و ناو زور نه بی،
پاش نه وه ی بق ماوه یه ک به قوناغیک له سه ریوون و
که مچالکیدای تیپه ر نه بی.

نه ته وه کونه کانی سه ر خاکی کوردستان
که سه رجهم گه لی کوردیان پیکه پیتاوه، له سه ر
گورشته و چیرۆکه نه قسانه یه کاندای رواندن و
گه شه کردنی پوه کیان له زه ویدا به ستیوه به
زاویتی مرقه وه. باس له وه نه کهن که زه وی
دایکه و خواوه ندی خویش میرده که یه تی، یان باس
له خواوه ندی ناسمان و زه مین نه کهن، هه روه ها
باسی له دایک بوون و مردنی نه وه کانیان نه کهن
که بریتین له پوه ک و دارو دره خت و بق هه ریه ک له و
دیاردانه خواوه ندیکی تایبته تیان بق داناه و
پیته وی نه ریت و خو پره وشته کانیان کردوه،
نمونه ش بق نه وه هه ستانیانه به ناگر کردنه وه وه ک
هیما یه ک بق تیشکی خرد و زیندو کردنه وه ی ژبان له
روه ک دا.^(۹)

به لام وینه ی نه و که سه ی له دوی

سه بارهت بهو دووگه سهی له سهه کورسیه کان بهرام بهر بهیه ک دانیشتون هه ره که یان قاپتی که به ده سنه وهیه، له وانیه نه و شله یه له قاپه کاندایه بۆ ئه و دوو منداله به کار بهیترئ که به پووتی له سه رمیزه که ی نئوان دوو کورسیه که بهرام بهر بهیه ک راودستان، هه ره ها بۆ مناله کانی تریش که چاره پوانی نوره ی خویان نه که ن بۆ گه یشتن بهو دوو که سهی دانیشتون.

نه و شله یه ش وه ک له تابلۆ که دا ده ره که وی خوینی نیچیره که یه و له شی دوو مناله که ی پی سواغ ئه درئ، له به ره وه ی مرۆفی نه و سه رده مه بهر وای وابوو که منالیک نه خۆشکه وت و له شی به خوینی گیانله بهر سواغ درا چاک نه بیته وه. بوونی دوو منداله پووته که ییش له سه رمیزه که راستی نه و بۆچوونه ی ئیمه نه سه لمیتی. به بینینی نه و قاپه ی به سه ر سه ری نه و که سه وه یه که له دوا ی مرۆفه دانیشتوو که وه وه ستاو له تابلۆ که دا ده ره که وی که هه ردوو قاپه که پرن له و شله یه، دیاره نه و شله یه ش خوینی گیانله به ره که یه که له کاتی سه رپرینا لی چۆپاره. من له گه ل نه و پایه دا نیم که پیی وایه نه و دوو قاپه ی له ده ستی دوو مرۆفه دانیشتوو که دایه بۆ ئاو خواردنه وه یه، له بهر نه وه ی به پووتی ده رده که ون، به لام دوا ی سواغانی له شی مناله کان به خوینی گیانله به ره که گۆشته که ی نه خۆن و ئاههنگه که کۆتایی دیت.

بۆ پالپشتی نه م پایه شم په نام برده بهر پیریژنه که ی نه نکم که ته مه نی خۆی نه دات له سه دو بیست سال و باشترین شایه تی سه رده مه که ی خۆیه تی و له بیره وه ری خۆیدا سه رگوزشته ی هه ر ووتیه ک و ده رمانی هه ر ده ردیکی تۆمار کردوو. پوی پرسیارم لیکردو پیم ووت: له ژیا نتا بیستووته یان بینووته خوینی ئازه ل بۆ چاره سه رکردنی نه خۆشی منال به کاره یترئ؟. پیی ووت له ته مه نی لریژما له بیرم نیه خوینی ئازه ل بۆ چاره سه رکردنی نه خۆشی منال به کاره یترایی، به لام له بیرم دی کانتیک که ته مه ن نزیکه ی (۱۰) ده سال نه بوو گویم

له نه نکم بوو که ته مه نی نه وکاته له ته مه نی ئیستی من دا نه بوو نه یوت: نه گه ر منالیک تووشی نه خۆشیه ک بوو و لریژه ی کیشا، که س و کاره که ی هه لئه سن به سه ربیرینی گیانله بهرک و به خۆینه که ی ده ست و قاچی منداله که سواغ نه دن به نو میدی چاک بوونه وه ی له و نه خۆشیه ی دوو چاری بووه.

نه و چیرۆکه ی نه نکم گیزیاره وه نه گه رپته وه بۆ سه رده میکی پیش نزیکه ی ۲۰۰ سال. نه مه ش نیشانه ی نه وه یه که نه و بیروباوه ره دیرینه تا ئیستا لای خه لکی کوردستان ماوه، نه م نه رپته ش کۆتومت هاوچه شنی نه وه یه که له تابلۆ هه لکه نراوه کاندایه بهرچاوه که وی و مه به ستیش له وه چاره سه رکردنی نه خۆشیه به شیوانی تیمارگه ری میلی. هه تا نه مرۆش خوینی ئازه ل له کۆمه لی کورده واریدا بۆ زۆرشت به کاره یترئ، بۆ هه رشتیکیش که به کاره یترئ مه به ستیکی تایبه تی و جیاوازه یه و کاریگه ری سایکۆلۆژی له سه ر ده روونی نه خۆشه که نه بیته. بیگومان نه م به کاره یترانه شمان له باوو باپیرانمانه وه بۆ ماوه ته وه تا ئیستاش پیره وه ی نه که یین.

هه ره ها نه نکم پیی ووت که سیک دوو چاری ئازارک بوایه له گه ده یا، که س و کاری مه رتکیان بۆ سه ره بهرئ و خۆینه که یان نه کرد به سه ر شوینی ئازاره که یدا، ئیتر ئازاره که نه شکاو نه خۆشه که ش چاک نه بووه. نه گه ر که سیک خانویه کی دروست بکردایه نه و خاوه ن خانوه که یان که س و کاره که ی مه رتکیان بۆ نه هیناو له خانوه که دا سه ریان نه بهرئ و له پی و ده ستیان له خۆینه که وه ره نه داو ده یان هینا به کۆله که ی خانوه که دا به مه ش خانوو که له چاوی به ده به دوور نه بوو.

نه وه ی بۆی گێرامه وه مشتیکه له خه رواری په ندو که له پووری شارستانیته تی کۆنی باو باپیرانمان، پیشینانمان په نایان بۆ بر دووه له چاره سه رکردنی نه خۆشیه کانیاندا، پاش نه وه ی به قوناغی تاقی کردنه وه دا تپه ر بوون و نه نجامی راست و دروستیان به ده ست هیناوه.

**نەخشە ھەلکە ندر اوھکانی نەشکەوتی
گوندۆک لەرووی ھونەرپەرێوە**

ئەوھەمی دکتۆر محمود الامین ووتویەتی پاش
بەر اورنکردنی نەخشە ھەلکە نراوھکانی نەشکەوتی
گوندۆک بە نەخشە ھەلکە نراوھکانی سۆمەری و
سامی کە : (نەم نەخشە ھەلکە نراوانە نە
دەستکردی سۆمەرییەکانن و نە لەبابەتی ھونەری
سامیەکانن لە عێراق)، رایەکی راست و دروستە.
نەم ھەلکە نراوانە کۆمەڵیک سیفەت و ناوئیشانیان
ھەیە کە لەوانی تر جیا نەکرێنەوھ لە پروی سیمای
سەرو قز و جل و بەرگیانەوھ. کە سەرئێش ئەدەین
ئەو کەسانەتی وێنەکانیان لە ھەلکە نراوھکانی
نەشکەوتی گوندۆک دایە کە لە سەریان خڕو ملیان
کورتە تاوچەوانیان بۆ دووھەو لوئیان زل و پێکە
زۆر چەماوھ نیە. دەم و چەناگیان بچووکە و
لە سیمایاندا توورەیی و توندو تیژی بەدی ناکری.
کە سەرچەمی نەم وەسقانە وەسفی مرقۆی کوردن.
ئەوھەمی (قراریز) یش ووتویەتی لەم بارە یەوھ
ھەمان ئەو سیفەت و ناوئیشانانەن لە دەم و چاری
ئەو کەسانەدا بەدی نەکرین کە وێنەکانیان
لە تابلۆکانی نەشکەوتی گوندۆکدا کیشراوھ.
Gundauk⁽¹¹⁾

بۆیە (باخمەن) زۆر راستی کردوھ کە
ووتویەتی: نەخشە ھەلکە نراوھکانی نەشکەوتی
گوندۆک نەگەرێتەوھ بۆ باوو باپیرانی کوردەکانی
ئێستا...

نەگەر بەروردیک لەنیوان بزنەکیویەکە ی بەردەم
راوچبەکە ی نەخشە ھەلکە نراوھ دەروھەمی
نەشکەوتی گوندۆک بکەین لەگەڵ نیگاری ئەو
بزنەکیویەتی (وێنە ی ۲۳۶- تل بارسیب- آشور-
اندیری بارو- ص ۲۷۸)⁽¹²⁾ بۆمان دەرنەکەوئ
کەوھ یەکن لە سیمای شینواری ھەلکۆلین دا.
ئەببینین بزنەکان لە ھەردوو وێنە کەدا بەشی
پێشەوھەمی لەشیان واتە سنگیان لەسەر دەستی
پاستیان جیگیر بووھ کە لە ژیریاندا نوشتاوەتەوھ،
بەلام دەستی چەپیان درژێوتەوھ بۆ پێشەوھەمی

**قاچەکانی دووھ یان وەك خۆیان بەشێوە
ئەسلییە کە ماوھتەوھ.**

ئەتوانی ھەمان بەروردیش لەنیوان نەم بزنە
بزنەکە ی ژێرقاچی گالیسکە ئاشوریە کە بکریست.
ئەببینین لەشێوھدا لەیەك ئەچن (شکل س ۹- الفن
فی العراق القديم- انطون مورتكات- ص ۳۵۴)⁽¹³⁾
بەلام بزنەکە ی بەردەم خواوھند لەدیسەنی
گیانلە بەرھەکاندا کە لەسەر دووقاچ وەستاوھ ھەمان
ئەو شێوھەمی وەستانە یە کە ھەردوو گیانلە بەرھە
لەسەر ھەردوولای درەختکە وەستانن لە
وێنە ی/ ۵۹ قطعة من رسم تجاري- الفن فی العراق
القديم- انطون مورتكات- ص ۳۶۰). نەم دوو
وینە یە گوزارشت لەبابەتیکی عێراقی کۆن ئەکات
کە پەییوھندی بە مەراسیمەکانی پیتین و رازی کۆرنی
خوداوەندەوھ یە. ئەو پیاوھش کە قاپیکی
بە دەستەوھ یە و لە پشت ئەوھوھ یە کە دانیشتووھ لە
تابلۆکە ی خواروھدا ھاوشێوھەمی ئەوھ یە
کە سەبەتەکە ی ھەلگرتووھ لە (وێنە ی ۲۹۲- الفن
العراقی القديم- انطون مورتكات- ص ۳۹۱).

لەبەر پۆشنایی نەم لیکچووناندا ئەتوانی
بگوتری کە ئەو ھونەرماندە ی کاری ئەو ھەلکۆلین و
داتاشینە ی ئەنجامداوھ، پشتی بەو شینواری
ھونەرمانە بەستووھ کە لە پێش سەردەمی خۆیەوھ
ماونەتەوھ و شارەزاییەکی تەواویشی لەھونەری
سەردەمی سۆمەریدا ھەبووھ. ئەمەش ئەو
ئەسەلمینتی کە بوون و کاریگەری تەوژمی ھونەری
نوئی سۆمەریەکان لە وولاتی (وادی الرافدین) لەو
سەردەمدا بەردەوام بووھ.

دەم و چاوی پیاوھ راوچبەکە ی نار
ھەلکە نراوھکە ی دەروھەمی لە شێوھ دەم و چاوی
ئەو خواوھندە ئەچیت کە لە چیاہەکی نزیك شاری
حەلەب دابووھ (جورج رو- العراق القديم- ص
۶۴۸)⁽¹⁴⁾ بەلام شینواری ھەلکۆلینی ماسولکەکانی
راوچبەکە و دەرخیستیان بە شێوھەمی سروشنی
گوزارشتە لە ویستی ھونەرماندە کە بە پێرەو کۆرنی
پێرەوی واقعی لەکارەکانیا بۆ ئەوھمی سروشن

هیتاوه :-

۱- له وانه یه هه لکه نراوه کانی نه شکه وتی گوندۆک بگه پتته وه بۆ خوریه کان و په یوه نندی نه بیت به حثیه کانه وه^(۴) وه ک دکتۆر محمود الامین پیتی وایه له بهر نه وه ی هونه ری (حئی) له پیکه اتنیا هونه ری (خوری) ه له هیتله گشتیه کانیدا و مورکیکی تاییه تی نیه .

۲- سه رده می نه خشه هه لکه نراوه کانی نه شکه وتی گوندۆک نه گه پتته وه بۆ ناوه پاستی دوو هه زار سال پیش زایین یان که میک دواتر. له و سه رده مه شدا خوریه کان فه زمانه وایی کوردستانیان له ده ست دابوو. نه وه ی ناشکرایشه نه وه یه که خوریه کان له نه وه کانی هیندو ناریه کانن، له دیر زه مانه وه له ناوچه ی زاگرووس نیشته جیبوون و پۆلیکی به رچاویان هه بووه له میژووی کۆندا و له شارستانییه تی دراوسێکانیان زۆر شت فیر بوون .

په راویزه کان :

**- نه م باسه له گۆفاری (سومر) وه رگیراوه - به شی یه که م و دووه م - به رگی چل و پینجه مین ۱۹۸۸ ل ۲۶۵-۲۶۹

۱- الدکتۆر محمود الامین- استکشافات اثریه جدیدة فی شمال العراق- سومر- الجزء الثاني- ایلول ۱۹۴۸- المعجلد الرابع- ص ۲۰۴

۲- الدکتۆر محمود الامین- نفس المصدر السابق- ص ۲۰۴

۳- طه باقر و فؤاد سفر- المرشد الی مواطن الاثار و الحضارة- الرحلة الثالثة- بغداد- موصل ۱۹۶۶- ص ۴۲

۴- الدکتۆر محمود الامین- نفس المصدر السابق- ص ۲۰۴

۵- الدکتۆر محمود الامین- نفس المصدر السابق- ص ۲۰۴/۲۰۷

۶- الدکتۆر محمود الامین- نفس المصدر السابق- ص ۲۰۵

۷- طه باقر- مقدمة فی تاریخ الحضارات القديمة (الوجیز فی تاریخ حضارة وادي الرافدين)- ج ۱- ط ۱- بغداد ۱۹۷۳- ص ۳۳۴

۸- طه باقر- مقدمة فی تاریخ الحضارات القديمة- نفس المصدر السابق- ص ۳۳۴

بدویتی:

هه روه ها هه ر دوو پانی پاوچیه که له پووی ده رکه وتنی ماسولکه کانه وه له هه ر دوو پانی نه و پیاوانه نه چیت که نیگاره کانیا ن له سه ر دیواری کۆشکی (ماری) سه رده می (زمریلم) کیشراوه، هه ر دوو کۆمه له که ش نیشانه ی ووردیسی هه لکۆلینه که ن له ده ر خسته تی بابه ته کان و هارزه مانیه هه لکۆلینیا ن.

به به راورد کردنی وینه ی نه و دوو پیاوه ی وینه که ی له نه خشی هه لکه نراوی ئاهه نگ گۆپانه که دایه به وینه ی مرۆفه کانی سه ر قوچه لوله کیه کانی سه رده می (خوری میتانی) ده رته که وی که نه م دیمه نانه له سه ر یه ک بنه رهن که گوزارشت له ژیا نی پۆژانه ی خه لکیکی چیا نشین نه که ن که بۆ دابینه کردنی خۆراکی ئاساییا ن پشت به راوکردنی گیانله به رانی کیوی نه به ستن، نه م دیارده یه ش له سیما و داستانه کانی رۆژانه یاندا ده رته که وی (ی ۵۰ مۆریک له سه رده می حویتانی- الفن فی العراق القديم/ انطون مورتکارت- ص ۳۳۳) به لام وینه ی نه و شیریه ی کلکی به رزکردۆته وه و دوا ی پیاوه که که وتوو ه له دیمه نی گیانله به ره کاند، له وینه ی شیریه که نه چیت که به ده م پۆیه بۆ لای ئاسکه که (وینه ۳۳۱- ئاشور- اندری بارو- ص ۲۷۴). هه روه ها نه و خواوه نده ی له دیمه نی گیانله به ره کاند ده یبیین خواردن نه دات به بزنه راوه ستاوه که هه مان بابه تی نه و خواوه نده یه که دوو چله داری به ده سه ته وه گرتوو هه ریه کیکیان سی بۆل به ری گرتوو ه، دوو بزنیش له بۆشایی ئاسماندا مه له نه که ن و به ری داره که دانه کرمینن (تابلۆی ۲۳۶- الفن فی العراق القديم- انطون مورتکات- ص ۳۳۰).

سه ره نجام :

له بهر پۆشایی نه و به راوردانه ی له نیوان نه خشه هه لکه نراوه کانی نه شکه وتی گوندۆک و هه لکه نراوه نیگاره وینه دیواره نده کانی تر دا کردوومه نه م نه نجامانه ی خواوه وه مان به ده ست

٩- الدكتور عبد الفتاح محمد وهيبه - جغرافية الانسان -

ص ١١٩

١٠- سيتون لويد - اشار بلاد الرافدين - ترجمة الدكتور سامي سعيد الاحمد - منشورات وزارة الثقافة والاعلام

١٩٨٠ ص ٤٨

• ناوي نامينه مستهفايه، خه لكي گوندي (زرگويزه له) ي سه به ناحيه ي تانجه رويه له پاريزگاي سليمانى، له شارى سليمانى زياوه و سالى ١٩٨٥ كوچى دوايي كردوه.

١١- الدكتور شاكر حصاباك الاكراد (دراسة جغرافية اتنوگرافية) - بغداد ١٩٧٢ - ص ٤٢٦

* له سالى ١٩١٤ باخمان سهردانى نه شكه وتى ناوبراوى كردوه و وينه ي فوتوگرافى كومه لى يه كه مى نه خشه هه لكه نزاوه كانى كردوه و له سه رى نوسيوه، به لام نه چوه به لاي كومه لى دوه مى نه خشه هه لكه نزاوه كان، هه روه ها له و پوه وه ده لى: له يه كه م سه يركردنى نه م هه لكه نزاوانه بزمان ده رنه كه وى كه ده ستردى ناشوريه كان نيه، له به ره نه وه ي شيوه ي پياوه كانى ناو هه لكه نزاوه كان كه لله سه يان خپه و لوتيكى گوره يان هه يه. له وانه يشه نه م هه لكه نزاوانه

له لايه ن باپيرانى كورده كانى نيتستاوه دروست كرليرى نه وانه ي كه له سه رچاوه ناشوريه كاندا به كوئيه كان ناوبراون.

بق زانيارى زياتر سه يرى نه م سه رچاوه يه بكه: نونين وه هبى - نه شكه وتى گوندوك - وه رگيرانى، له ننگليزيه به بق كوردى به كر دلير سالى ١٩٥١ - بغداد - لاپه ربه ي ٢٢ ار دواى نه و.

١٢- اندرى بارو - بلاد اشور - ترجمه وتعليق الدكتور عيسى سلمان و سليم طه التكريتى - ص (١٧٧)

١٣- انطوان مورسكات - الفن في العراق القديم - ترجمه وتعليق الدكتور عيسى سلمان و سليم طه التكريتى - ص ٧٦

١٤- جورج رو - العراق القديم - ترجمة حسين علوان - ص ٦٤٨

* دكتور محمود الامين نه لئت: سه رده مى نه م نه خفا هه لكه نزاوانه نه گه پيته وه بق سالى نوو هه زار بيش زابين و له ده ستردى حثيه كانه.

بروانه: استكشافات اثريه جديدة في شمال العراق - الدكتور محمود الامين - سومر - الجزء الثاني - الجليل ١٩٤٨ المجلد الرابع ص ٢٠٩.

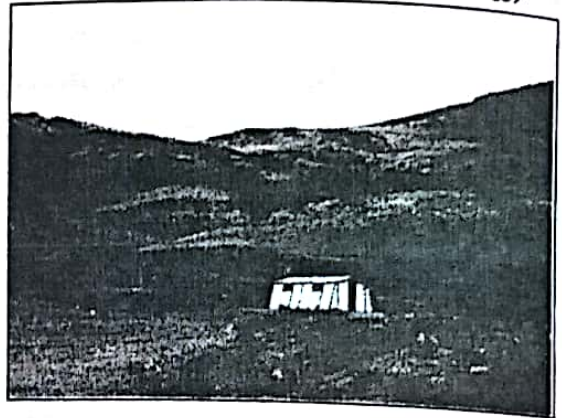
شویته واره کانی په یکولی و بهرکه ل

عبدالوهره قیب یوسف

پښ ناو نراوه و له لای زینتوره دهست پښ دهکات پوو به باشووری خوره لات و لای دئی (بانی خیلان) ی نزیک پووباری سیوان ده بپتکه وه. نه وه له پووی جوگرافی یه وه کوتایی زنجیره جیای (سه گرمه) یه که له (ده ریه ند باسه په) یه دهست پیده کات. نه و ده ریه ند شاخی سه گرمه له زنجیره شاخی بازبان جیا ده کات وه، درتزی سه گرمه (۶۴ کم) و به رزی (۱۷۸۵ م) ه، و سنووری باشوری ناوچه ی قه ره داخه که دیمه نه که ی په کجار جوانه. لای باشووری شاخه که مه یله و پووته، به لام باکووری دارستانیکی چپه و شوینی ندر دلگیری تیدایه له گه ل یازده ده ریه نددا له به شی باکووردا که یه کیان ده ریه ند گور (گاور) وه په یکه ری (نارامسین) ی له سر ته نیشتی ه لکژل دراوه که پیش چوار ه زار سال شه ری له گه ل (ساترنی) ی پاشای لؤلؤدا کردوه. نه و شاخه دوو تیره شانی وه ک نوو لقی به ته نیشتی یه که وه ل ده بیته وه، ندر حه یوانه کتوی تیدا هه یوون. سالی و هه بوه (گپژ) یانی (گاکتوی) ی به شاخه لقداره کانی یه وه تیدا نوزاونه وه، ده لاین گویا زستانان له (سیبیریا) وه لاین. به لام پراوچی نه زان و لینه پرسینه وه یان حه یوانه کتوی که م کردوه ته وه، هه تا به شویش وازیان ل نا هینن و ده چنه پراویان که نه مه تاوانتکی گوره یه.

زینتوی په یکولی ندر ستراتیژی یه و نوه مین زینتو و پنگای گشتی نه و زنجیره شاخه درتزه یه. یه که میان (قوپی و پنگای قوپی) ی پښ ده لاین که و له به شی خورواوی زنجیره ی سه گرمه و، نیدی پنگاکه به ره و باشوور شوپ ده بیته وه و دپته شاروچکه ی (سه نگاو) و (کرچنه) ییش. جاران کاروانه کان له م

په یکولی له پووی جوگرافی و میژووی یه وه: په یکولی ناوی زینتوی نیوان (شاخی زهره - ۱۷۷۱ م به رزه) و (شاخی گولان) وه، (که ل په یکولی) شی پیده لاین و، شویتنه واری دوو شوورای لینه. نه مه ش وینه ی زینتو که یه (وینه ۱)

چه ند م له خه لکی (بهرکه ل) پرسی، نه یانزانی نه م ناوه له چی یه وه هاتوه، نه وه نه بی که ناوی گیایه کی درکداره له و شاخه هه یه. جا نازانم ناخو نه م ناوه له نوسینه کانی بتخانه دا هاتوه یان نا؟ هر تسفیلد ناوی بتخانه و زینتو دینه که یشی هه موو به (په یکولی) هیناوه.

نه م زینتویه به مه و دایه کی دوور و له باشووری خوره لاتی شاروچکه ی قه ره داغ، نه ک خورواوی وه که له گوتاره که ی به ریز کاک (که مال نووری مه عرف) دا هاتوه، چونکه زینتوی قوپی له خورواوایدایه. زینتو که به رتسک نییه و هه مواره به لام پیشه که ی له لای (بهرکه ل) وه پتی ده لاین (نال ه شکین)، له به ر نه وه ی به ر دینه و ده لاین نالی نه سپی تیدا شکاوه. زینتو که کوتایی ناوچه ی قه ره داخه. لای باکووری پشت زینتو دئی (مومر قه ل) و لای خوره لاتی دئی (گولان - گولانی عه به ی مه محمود) ه و شاخی گولانی

قوپی یه وه ده چوونه کفری و قهره ته په و چپای
حه مرین و به غداو، نه مه پنگای سلیمان -
به غدا بوو.

دووم پنگای گشتی که له میژووی کوندا
له پنگای قوپی گرنګتر بووه، پنگای
(په یکولی) بووه و (۲۹کم) له پنگای
قوپی یه وه دووره. له دوو پنگایه به ولاره به
دریژایی نیم زنجیره چپایه پنگای کاروان
نه بوو، به لکه پنگا سه لته زه لام (زه لامه پئ)
له چند شوینیک هه بوو و که به زه حمت
توانیویه تی پئیدا سه ریکه وئ. (که ره پئ) لای
دوره نديخان له سه ر قه راغی سیروان هه بوو،
واته باریکه پتیه که به که لکی هاتوچوی
خپله کانی جاف بئ که رمیان و کوستان و
له شکر کیشیش نه هاتووه، ته نانه ت
(نه دموندن) یش که پئیدا پابوردووه زور به
سهخت ناوی بردووه. پنگای نیستای
دوره نديخان و پتیا ز له سه ر قه راغی پوویاری
سیروان وه ک پنگایه کی گشتی نه بوو، چونکه
هه و دایه کی زور عاسی بووه و ته نیا باریکه
پتیه کی ناخوش هه بوو و (که ره پئ) یان پئ
گوتووه و به کاری له شکر کیشی و خپلاتی
کچهر و کاروان نه هاتووه. بویه پنگای گشتی
(په یکولی) بووه بئ له شکر کیشی و کاروان و،
زور به ی زوری خپله کانی جاف به سه دان هه زار
مه پ و مالات و نه سپ و مانگایان له م پنگایه وه
که رمیان و کوستان پتکردووه و به شیکیشیان
له پنگای قوپی یه وه هاتوچویان کردووه.
له بهر نه وه قهره بالغی یه کی زور تر له سه ر
نه م پنگایه هه بووه.

په یکولی پنگای میژووی نیوان
ته یسه فوون (طیسفون) و مه دائین (مدائن) ی
پتیه ختی ده ولته تی نه شکانی و پاشان
پتیه ختی ده ولته تی ساسانی و نازربجان و
نه رمینیا بووه سوپا و پاشاو گوره پیاوانی
هه ردو ده ولت له په یکولی یه وه هاتوچویان
بئ نازربجان و نه رمینیا کردووه، وه ک چوون
(نرسی) له م پنگایه وه هاتووه. پاشاو

گه وره پیاوانی نه شکانی و ساسانی له
په یکولی یه وه چوونه ته سه ردانی په رستګای
گه وره ی شیز (تخت سلیمان) ی
زه رده شتی یه کان له نازربجان، واتس
(آذربایجان) له شاری (تکاب) ی نیستاک
سنووری خوره لاتی ناوچه ی (موکریان) ه.
په رستګای شیز یه کیک بووه له چوون
په رستګای هه ره گه وره ی زه رده شتی ک
جوغرافیا ناسانی نیسلام له سه ده ی ده یه
زاینده نووسیویانه: هه ر یه کیک بیولیه به
پاشای ده ولته تی ساسانی، ده بوو به پزل
(مه دائین) ه وه (یان سه لمان پاکی لای به غا)
بچیته زیاره تی نیم په رستګایه، چونکه
په رستګای شاهان و جه نګاوران بوو.
سه بارت به شاره زووریش گوتوویانه به کیک
له سئ شاره کانی شاره زوور (نیم آزراه) وئ
نیوی پنگا-بووه و له نیوه ی پنگای نیوان
مه دائین و په رستګای (شین دا بووه و
پاشاکان بئ حه جکردن چوونه ته په رستګای
شیز. نیم شاره ی شاره زوور، وه ک (ابن
خردادبه) سه ده ی تویه می زاین له (المسک و
الممالک، ص ۱۹) دا ناوی شاری (نیم آزراه) ی
هیتاوه و وه مانای لیداوه ته وه، له سه ر نه م
پنگایه بووه. ته ها باقر و فوناد سه نه ی
جووته شوینه وار ناس له (المرشد الی موطن
الأثار و الحضارة، الرحلة السادسة، ص ۱۲) ه
نووسیویانه: هیتدیک له تویره ره وه کان نام
شاره ی (نیم آزراه) به (گولعه نبر-خورمال)
ده زانن و، (نیم آزراه) - به پای من خورمال
نییه، به لکو (زه رایه ن) ه که نیستا دیک
سه ر پنگای سلیمان - دهره به نديخان. به لکه
نه وه یه شوینه واری چی نشین یان بلین
شاریکی کونی لپیه و ده که ویتسه سه ر پنگای
جارانی په یکولی و نیوانیان دهری بیست
کیلومه تره و خورمال که به ره نی من (نیم
تاباد) ی کاتی ساسانی و نیوانیان (نیم
شاری بووه می شاره زور وه ره ها شاری منیم
شاره زوریش که (بیان) بووه وئ ویش به پنگای

(بیاره) به نه ده که و تنه سه ر نه م پښگایه .

مه به ستم له مهش ده رخس تنی گرنکی په یکلوی به که (نرسی) ی پاشای ساسانی نه م یادگار هی له وی به جی هیشتووه .

به پښ حاجی قادر نه حمه د سه مینی به رکلی که پیاویکی زور دنیا دیوو وریاو بیر تیژه و، ده توانم بلیم جوگرافیا ناسیکی ناچه کانی نیوان چپای حه مرین و مه ریوان و یانه و سه قزه، چونکه له هوزی جافه و گه رمیان و کویتسانی کردووه و دی به دیو شوین به شوین شاره زایه . حاجی قادر به م شیوه یی خواره وه باسی پښگای په یکلوی بق کردم :

له په یکلوی به وه بق باکووری خوره لات هه ردو دی (بانی میران) و (سه رچاوه) ده که ونه تنیشتی پښگا . نه و جا (چه می دیوانه) دیت که له قه ره داخه وه ده ست پیده کات و له خوارووی شاری (ده ربه ندیخان) دا ده پښتته ناو پوویاری سیروان . چه مه که کاتیک هه لده ستی زور خور و ترسناکه، بویه نه و ناوه ی لی تراوه، واته چه می شیتته . شوینه واری دوو (پله) شاخی سروشتی له م پښگایه دا هه ن و پښگا له دوو شاخه به رددا هه لکه ندراره : به کیان (پله ی شاپی) ی پیده لاین که گویا مه به ست پیی (مه حمود پاشای جاف) ه . به لام په نگه زور کونتر بی و پاشایه کی کون بی به لکو مه خسه دی (پښگای شایانه) ی کون و نه م ۶۰-۷۰ ساله ی دواپی خه لک وایان زانیبیئ مه حمود پاشایه . دووه م پله (پله ی نه زنی) ی پیده لاین پردیکیش له سه ر چه م هه بوه .

پاش چه می دیوانه، دی (باوه خو شین) و (مچه کویر) و (سوله) دین و پښگا به شاخدا (واته زنجیره چپای به رانانی سنووری سروشتی باکووری ناوچه ی قه ره داخ) هه لده گه پښت و، له م شوینه دا (شاخی گه وره قه لای ناوه و، به ره و شاره زور شوپ

ده بیته وه . نه م شاخه سنووری نیوان قه ره داخ و شاره زورده . جووته دی (کانی توو و (به رده که پ) له سه ر نه م پښگایه ن به به ری باکووری شاخه که وه . پښگا له ویوه ده چپته (زه پایه ن) و پاشان (سواری) و (که وچک تاش) و (چاوی قوماش) و (سه راوی سویمان ناغا و، له ویوه ده چپته (که ولوس) و (نالپاریز) و مه ریوان .

پښگایه کی دیکه ش هه یه له (زه پایه ن) ه وه ده چپته (یاسین ته په) پوو به باکوور بق ناوچه ی شاخاوی به رزنجبه و قزلجه و کانی هه رمی و سه یران به ند و داروخان و شاری بانه و سه رده شت و، له ویوا به ره و خوره لات بق شیز (ته ختی سلیمان- تکاب) . له سه رده شته وه پوو به باکوور پښگا ده چپته مه راغه و ته وریز و ورمن . په نگه پښگای نالپاریز (نان پاریز) و پینجویین و مه ریوان گشتی تر بوو بی .

پښگا له په یکلوی به وه به ره و باشوور تا به غدای نیزیکی شوینه واری پیتته ختی نه شکانی و ساسانی به م شیوه یه بووه :

پښگا له (چه مه قول) ی خوار (بتخانه) وه به ره و باشوور ده چپ له و به ری چه م ناساری خانیک که پی ده لاین (خانه دان) هه یه و ناساری بینایه کی خپیش هه یه له لای (سه رچاوه ی بابا عه مره) به به ردوگه چه له گه ل بناغه ی کومه له خانویک که ره نگه نه م شوینه واران هه می کاتی ساسانی بن که ده که ونه باکووری خورناوای پساکان له م پښگا گشتی و کونه دا (پښگای کوچه پی- پښگای پانه پی) که به هه ردو ناو ده بریو به (شاخی چارملان) ه وه هه لده گه پیو شوپ ده بی به ره و گه رمیان و نه م گوندانه ی خواره وه ده که ونه سه ر نه م پښگا تاریخی به :

(به کر بایف) و (گوپی نه سپ) و (تاله وان) و (هوه مره خه جان) و (جه وه لی سه رکه ل) و (مه حمود عه زه) و (خه سه روی درسه) و (په له وشک) و (سه رقه لا) و (خانی نیبراهیم

دهيان شيبوي دینه سر.

ده ووبه ری بهرکال پووته نه و، ته نیا
بناری چپای گولان دره ختی پیوه یه. دئی
(دهره دۆین) و له باشووری خۆره لاتی
له سر دۆله که یه و لیتی دیار نییه. بهرکال
نیستا حه فده ماله () و، پیش ویران کردنی له
لایه ن به عسوه (۳۵) سی و پینج مال بسوه و
له جافی ته رخانی و پوخزایی و شاتری و (زه ن) و
شیخانی (سۆله) ی قه ره داغ و (تیلک کۆ)
پیکه اتوو. خیتی تیلک کۆ لقیك بسوه له خیتی
قه ره ئالوس (قه ره اولوس) ی کۆچهری وه
مه نمون به گی ئه رده لانی سه ده ی شارزده هم
له یاداشته که یدا به تورکی نووسیویه ().

تیلک کۆ نیستا له ناوچه ی خانه قین و کفری و
که لار و ده ریه ندیخان و چه ند دئی که ی
ناوچه ی (سنه) هه ن. (قه ره ئالوس) ییش
گه وره ی خیله کانی کورد و عه ره به له قه زای
(مه نده لی) و پرژیمی به عس سالانی حه فنا
گونده کانی ویران کردن و، خیله که ی
په راگه نده کرد و عه ره بی هیئایه شوینیان.

بهرکال شوینه که ی شه پۆلداره و ئه رزی
کشتوکال و باخ و بیستانی که مه. ئابووری
خه لکه که ی به گشتی له سر مه پومالات بسوه
و، به هاران کنگرو کاردوو و هیئدیك گیای
دیکه ی خواردن له چیاکان ده هیئدن و
ده یفرۆشن. مالی واهه یه سالی هه زار دینارک
له م گیایه په یدا ده کات. به لام به شی خوارنی
خۆیان له ته ماته و شتی به رئاو به ره م دینن.
سن کانی ئاوی سه ره کی هه یه، به کیان لای
دئی که یه و له سر قه راغی که م و زۆر چه
قووله و ده پرژیتته نیو چه مه که، له به رنه
سوودی زۆر که مه. دووه میان له نیو قه ی
شیبوی باکوور و نیزیکیه تی و، سینه میان له
باکوور دایه و (۲۵۰م) یك له شاخه
دوو ده و (کانی تال) ی پیده لاین چونکه ئاره که ی
که میك تاله. پرکخراوی میدیکۆی ئه لمانی ئای
ئه م (کانی تال) ه ی به بۆری پاکیشاو به سه
ماله کانیدا دابه ش کرد، چونکه شوینه که ی

خانی ده لۆ و کفری و دئی کاریز و گه له بات
و، قه ره ته په ییش ده که ونه لای خۆره لاتی
نیزیکی پیکاکه. نیدی له (گه له بات) هوه
ده چوه چپای حه مرین و له ویرا بق ده للی
عه باس و خالس و به غدا.

بیگومان گرنگی شوینی جوگرافی زینوی
په یکوئی، نه گه رچی (بهرکال) خۆیشی
ئه وکاته شار یا دئی که ی بایه خدار بسوه،
بووه ته هۆیه کی ئاواکردنی ئه م بورجه یادگار
له م جیگایه دا.

بهرکال

دئی بهرکال له پیش یانی باشووری
زینوی په یکوئی یه له بهر ئه مه پئی و تراوه
(بهرکال) یانی پیش که ل و که لیش به مانای
که لاین-یانی زینوی نیوان دوو شاخدا.
خۆره لاتی بهرکال شاخی گولانه و باکووری
شاخی زه رده و باشووری خۆره لاتی دئی
(بانی خیلان) ی خۆرئاوای ده ریه ندیخانه
به مه وردای ده وری هه شت کیلومه تر. دئی
(چرچه قه لای) دامینی شاخی زه رد له باکووری
خۆرئاوای بهرکال و نیوانیان نزیکه ی (۶کم)
قه لای (مه ره زه جاپ) له باشووری خۆرئاوای
بتخانه و بهرکال و شوینه و اریشه. دئی
(پساکان) له ویه ری دۆلی (چه مه قوله) وه یه.

زورگه (شاخی چوارملان) ی باشووری
پساکان سنووری گه رمیانه و (توونی بابا) له
باشوور دایه و شیویکی یه کجار زۆی تیدایه و
خه لک تیدایه سه ری لی ده شیوی و بزر ده بی.
بۆیه ناو نراوه به (توونی بابا عه مره-توونی
بابا) و به (قه سری توونی بابا عه مره و توونی
بابا نه سیمی عه یاری ئه فسانه یی
چوویندراوه) () پساکان وه ک بانی خیلان به
برنجی باش به ناویانگه و، چه ند مالیکی
بهرکال که میك برنج له دۆلی گه وره دا ده چینن
و باشترین برنج. ئه م دۆله قووله له باشووری
چرچه قه لا و بهرکال و دهره دۆین و بانی
خیلانه و ه دریز ده بیته وه تا ده گاته سیروان و

بتخانه:

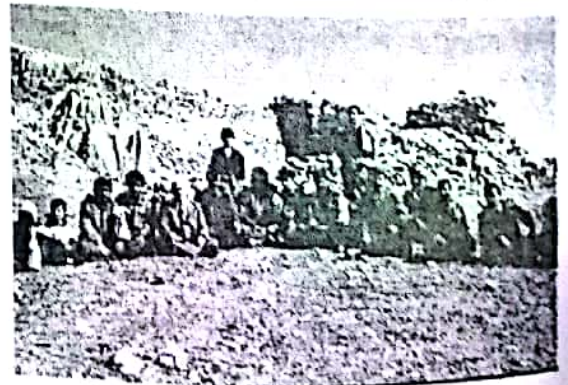
نهم شوینه واره له لای خه لکی بهرکهل و دهوویه ری ناوی (بتخانه) یه یانی (جیگای (بت) هکان چونکه به په یکه ره کان ووتویانه (بت) و به بتیان زانیون و له لای شوینه وار ناسیش ناوی (شوینه واری په یکولی) ی لی نراوه، ده که ویتته سه ر گرد پیکسی باکووری خۆډاوا ی دئی بهرکهل و دهووی (اکم) لئی وه دووره. گرده که پووت و زیخاوی یه و به رده چه وی په نگا و په نگی پیوه یه که زقریان مه پم پین. هه ردوولای باکوورد و باشووری شیویکی تا راده یه که قولله، له گردی بتخانه وه، وه که بهرکهل و که لی په یکولی، دۆلی پوواری سیروان و زنجیره چپای (به مۆ) و تا ئه ولای (ده ریه ند بیلووله) ییش دیارن و، مه ودا که له سنووری ئیرانه وه زقره. ویتته ی (۴)

بتخانه بریتی به له بینایه کی بورج ناسای چوارگزشه ی پته و (واته ناوه که ی بۆش نییه) و هژده ی تیدا نی به، به لکوو هه مووی به کپارچه به رد و قسل و هه ر چوار پوکاره که ی به ردی داتا شرابووه. لانی که م سه د و سی به رد یان نووسینی په هله ویی ئه شکانی و په هله وی ساسانی یان له سه ر بووه و، نووسینه کان ته نیا له سه ر دیواری باکوورد و باشووری هه بوون و هه ردو و لایه که ی دیکه بئ نووسین بوون. هه ر ته نیش تیکی په یکه رتکی شای ساسانی (نرسی) ی لی بووه.

به رزه و دابه شکردنی پیوستی به به کاره تانی ماتو پ نییه. خه لک زقر سوود له کانی یه شیرینه که ی باکوورد وه رده گرن و، جاران نهمه کانی سه ره کی دئی بوو. (کانی تال) ییش وه کانی شیرین له نیو قه دی شیویکه وه هه لده قولیت. حکومت له ئه نفال سالی (۱۹۸۸) دا دهستی گه ییه گونده که و ویزانی کرد و وه ک زقر له کانی یه کانی کوردستان پری کرده وه و وشکی کرد تا ناوی نه میتنی و خه لک هیهچ پۆژتک نه چنه وه دئییه کانیان. به لام پاش پاپه پین خه لکه که کانی یه که یان هه لکۆلی یه وه و پاکیان کرده وه، نه گه ر چی له بهر ئه و وشک کردنه وه ک جاران ناوی زقر نی یه. دوکانی دیکه ییش هه ن، ناویان زقر که مه. له پتگای (چوماغ) ییش به ره و خۆډاوا دوو کانی بچووک هه ن، به لام هاوینی وا هه یه وشک ده بن.

خه لکی بهرکهل جوامیر و به ده ست و دلن له نیو خۆیاندا پتک و زقر کورد په ره ر بوون و جاش و جاسووسیان له نیودا نه بوه نهمه ش ویتته ی خه لکی بهرکهل (ویتته ی ۱۲) (ویتته ی ۲ ب ناخرین پۆژی کار کردنمان ۱۴/۱۱/۱۹۹۷).

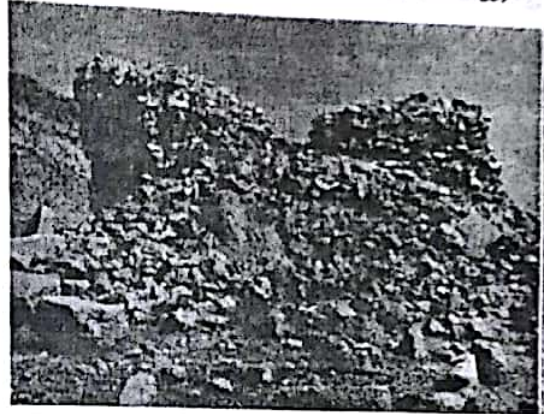

(وینہ ۵)

بینای بتخانه ٹیستا تہ نیا ناوہ کہی ماوہ
 کہ بہردو قسلہ و بہردی دیوارہ کانی پیوہ
 نہ ماون، بہردیکی کہم نہ بین لہ بناخہ کہیدا
 چہند شوینہ واردزکی خہلکی کہلار پاش
 راپہ پین ناوہ راستہ کہیان وہک بیر ہ لکڑیوہ و
 قولیان کردوہ و، لای خواروشیان دادپوہ .
 وایانزانیوہ پرہ لہ زچہ بہرزی راستہ قینہی
 نازانین. تہما باقرو فوناد سہ فہر نووسیویانہ
 تہ نیا بہشی خواروہی نہم بورجہ
 چوارگوشہ یہ بہ نہ نازہی (۲۹,۵۰ × ۲۹,۵۰) پی
 ماوہ (المرشد، المرحلة السادسة، ص ۷)
 (وینہ ۵)

بینایہ کی بازنیہی یا بیریکی تیرہ (۶م) لہ
 لای خورہ لاتی بتخانہ وہ لہ دوری (۲۵م) ک
 ہہ یہ. بناغہی سئ بینا لہ ولاتر دیارہ، نہوہی
 بہ لای بتخانہ وہ یہ وہک من و کاک ہاشم حہ
 عہ بدوللا پیوامان (۱۷ × ۱۲م) و، پانی دیواری
 (۸۰سم) نہوانی دیکہ بچوکن و ہرستی لہ پسزی
 یہ کن.

حوشہی بتخانہ تہ نیا لہ لای باشوورہ وہ
 ہہ بوہ و پانی یہک مہ ترہ و، دیواری
 حوشہ کہیش بہ ہمان شیوہ بہردہ کانی لہ
 ناوہ وہ و دہرہ وہ داتاشراون. نہ نازہی
 حوشہ کہ (۲۵ × ۲۵م). سسی لایہ کہی تری
 حوشہ یان نہ بوہ. نہ دمؤندز بہ ہلہ دا چوہ
 کہ نووسیویہ ہر چوار دہرہ کہی شوورایہ.
 ہر دوو تہ نشتی دیواری حوشہ کہشی بہردی
 تاشراون کہ زقربہ یان مہرہ پی پیکولین.
 لہ بہ نہوہی پانی حوشہ کہ زیاتر بوہ لہ
 ہی بینایہ کہ نیتر ہر دوو دیوارہی خورہ لات
 و خورٹاواوی حوش کہ نزکی بینایہ کہ بون بہ
 چہ ماوی بایان داوہ و گہ یشتونہ تہ ہر دوو
 سوچی بیناکہ بہم شیوہ یہ:

شوینہ واری دوو بینا لہ نزیک کڑتایی
 گوشہی باشووری خورٹاواوی حوشہی بتخانہ
 ہن. دور نییہ بینایہ کی بچوکیش لہ خورٹاوا
 و نیژیکہ وہ ہہ بوہ بی. پیدہ چئ (نرسی)
 پاسہ وانی لہم بینایانہ دا بق پاراستنی بتخانہ
 دانابی و، بہ دوریشی نازانم یہ کیک لہ
 بینایانہ ہرستگا بی، نازانین ہرستفیلڈ چسی
 لہ بارہی نہ مانہ وہ نووسیوہ. خہلکی ہرکال
 دہلین بینایہ کی کون لای (کانی کوزہ لہی)
 خورٹاواوی بتخانہ ہہ یہ، پیویست بوو بیبینین
 بہ لام نہ مان دیت.

ہرستفیلڈی شوینہ وار ناسی مہ زن سالی
 ۱۹۲۵ کتیبیکسی لہ سہر نہم شوینہ وارہ و
 نووسیونہ کانی چاپ کردوہ و، نووسیونہ کانی
 ساخ کردوہ تہ وہ. نہ دمؤندز دوچار لہ سالی
 ۱۹۲۲ و ۱۹۲۳/۱۰/۱۶ دا نہم شوینہ وارہی
 دیوہ و، سالی ۱۹۲۵ یس گوتارنکی لہ

(گۆڭراری کۆمهلهی جوگرافیای بهریتانیا، بهرگی ٦٥) دا بلاو کردوو تهوه. له کتێبه کهیدا (کرد و تورك و عرب، ص ١٥١-١٥٢) دا نووسیبوه: یه که مین کهس که ناوی ئهم شویتنه واره ی هیناوه (ج.ب. فرایزه) بووه له ١٨٣٤/١٠/١. به لام (پاولسن) یه که مین کهس بووه که دۆزیویه تیهوه له سالی ١٨٤٤ دا، نووسینی سه رسی و دوو بهردی نووسراوی پاگواستوو و، له وباره یه وه گوتاریکی له (گۆڭراری کۆمهله ی شاهانه ی ئاسیا) دا سالی ١٨٦٨ بلاو کردوو تهوه.

پاشان هرتسفیلد سێ جار بۆ دیتنی ئهم شویتنه واره چوو له سالی ١٩١١ و ١٩١٢ دا، نووسینه کانی نزیکه ی سه د بهردی نووسراوی وه رگرتوو. سالی ١٩٢٢ به داوای (مس بیلی) ی سه ریه رشنت (مشرف) ی شویتنه واره کانی عیراق چوو تهوه بۆ سه ر په ی کولی و، ئه مجاره هه شت پۆژ له وی ماوه تهوه و که وتوو ته هه لکۆلینی شویتنه وار ناسانه (تنقیبات) و سی بهردی نووسراوی دیکه ی دۆزیوه تهوه. پێش ئهم سه فه ره ییش ویتنه ی دوو بهردی دیکه ی له باره گای (کۆمهله ی جوگرافیای شاهانه) دا دیت که یه کیان له کاتی (پاولسن) دا هه بووه و کاتی هرتسفیلد نه مابوو. ئه دمۆندز ده لیت: من پاسه وانم له جافه کان بۆ ئهم سه فه ره ی دواایی هه رتسفیلد پیکه وه نا، چونکه شوپشی شیخ مه حمود له گه رمه یدا بوو و کۆنترۆلی سلیمانی کردبوو. نامه ی بۆ نووسیم و سوپاسی کردم و گوتی: سێ بهردی دیکه م دۆزیوه و ئیستا نووسینی (١٢٠) بهردی نووسراوم کۆکردوو تهوه، ئه مه هه موویه تی و هه ر ئه وه نده بهردی نووسراو ماونه وه. ئه دمۆندز ده لیت هرتسفیلد ئه نجامه کانی ئهم سه فه ره ی نه خستوو ته سه ر کتێبه که ی که ئه سا ئاماده ی کردبوو بۆ چاپ و ئیستا هرتسفیلد به مردوو حسیب ده کریت و ناتوانم جهخت بکه م ئهم ئه نجامانه ی چاپ کردوو یان نا؟

به پێی لیکۆلینه وه و پشکنینه کانی هرتسفیلد ههوت هه شت دێری نووسراو له سه ر دیواری خۆره لات و خۆراوای هه بوون و، یه کێکی کورتیش له سه روو هه موانه وه له سه ر هه ره به رزترین شویتنی. زۆر پێده چی په یکه ره کان له سه ر دێره کورته کانی ژووو دانرا بن و به قه ده ر به رزی هه ردوو لایه ی نووسینه کهش بوو بن. جیی باسه حاجی حه سه ن ئه حمه د سه مین و حاجی حسینی برای ده لیتن بیرمان دیت هرتسفیلد هاته ئیزه و چه ند که سێکی له گه لدا بوون و سێ چادریان له سه ر گرده که له خۆره لاتێ بتخانه هه لداو، ده ماندیت کاغه زیان ده خسته سه ر به رده کان و ده ستیان به سه ردا ده هینا و نووسینه که یان له سه ر ده رده که وت. حاجی حه سه ن سالی ١٩١٥ و حاجی حسین سالی ١٩١٨ له دایک بووه و هه ردوو به ته مه نترین که سی (به رک له ل) ن زۆر سوودمان له بیره وه ری یه کانیا ن بین. ئه مه ویتنه یان وه حاجی حه سه ن له ده سته راستدا دیاره حاجی حه سن په ره مێردیکی هوشیار و ووریا و به مه علوماته وه ک رۆشن بیریکی ته واو دیته به رچاو:

(ویتنه ٦)

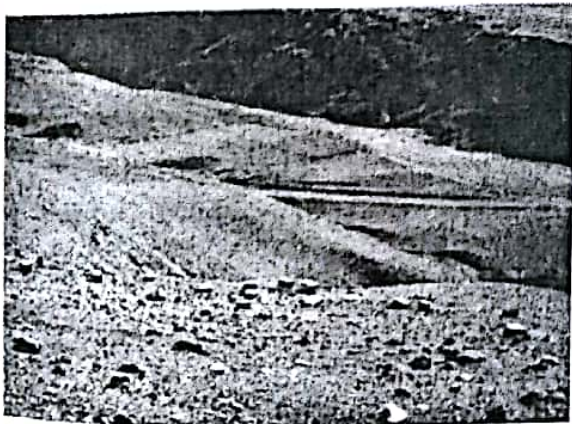
گواستنه وه ی به رده نووسراوه کان و په یکه ره کانی په ی کولی بۆ مۆزه خانه ی سلیمانی:

یه که مین جار تشرینی یه که می ١٩٦٢

له به هاری ۱۹۹۵ دا دیسان من و کاک پۆلا و کاک صدیق صالح احمد سه‌رمان له بتخانه و هه‌ندی شوینه‌واری دیکه‌ندا پۆندی ۱۹۹۷/۱۰/۲۵ کاک قاره‌مان ره‌شید هه‌مه‌ی پاسه‌وانی شوینه‌واری (عاموره) له‌ شاره‌نهد به‌ من و کاک که‌مال نووری به‌ پۆبهری ئاساری سلیمانی گوت دزه‌کان چهند به‌ردیکی نووسراویان له‌ دیلیژه‌ بردوه. گوتمان کوا ئه‌وی شتی وای لێیه؟ گوتم (بتخانه) نه‌ی، گوتی ئه‌وه‌یه. منیش گوتم ئه‌و دوو بیره‌مان له‌ (۱۹۹۴) دا هه‌بوو و پێویسته‌ به‌ زووترین کات چی به‌رد و په‌یکه‌ریکی ماوه‌ بیانگوازی نه‌وه‌ مۆزه‌خانه‌ی سلیمانی، ده‌نا ده‌درزین و په‌کسه‌ر به‌ به‌ریز مامۆستا جه‌مال عه‌بدوولی وه‌زیری پۆشنه‌بیریم گوت. ئه‌ویش ده‌سته‌بجێ په‌زانه‌ندی پیشان دا، پۆندی ۲۷ تشرینی په‌که‌می ۱۹۹۷ من و کاک که‌مال نووری به‌ پۆبه‌ری شوینه‌وار و کاک هاشم حه‌مه‌ عه‌بدوللا‌ی فه‌رمانبه‌ری شوینه‌وارناس چورینه‌ (به‌رکه‌ل) بۆ گواسته‌نه‌وه‌ی به‌رده‌ نووسراوه‌کان و په‌یکه‌ره‌کان و، خه‌لکی دێیه‌که‌مان ده‌نگ دا به‌رده‌کان به‌ پاره‌ کۆ بکه‌نه‌وه‌. به‌رده‌کان زۆر په‌رش و بلاو بوون. زۆریان که‌وتبوونه‌ شیوی باکوور و شیوی باشووری (بتخانه)،

(وینه‌ی ۷)

به‌ تایه‌ت شیوی باکووریان که‌ زۆر جار ئه‌گه‌ر باران زۆر بیاری لافاو له‌م شیوه‌دا هه‌لده‌ستی له‌ و پۆزانه‌ش لافاوێک هه‌لستا. بێنک

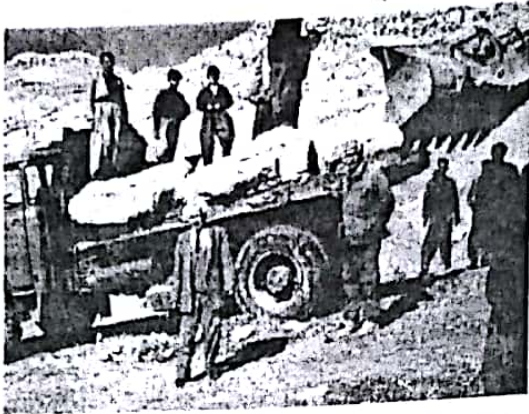
شوینه‌واری (په‌یکوولی) م دیو شه‌ویکیش له‌وی نوستم. له‌ (۱۹۹۴/۹/۲۴) یشدا له‌گه‌ڵ به‌ریز کاک پۆلا (جه‌مال وه‌لی) چوینه‌ بتخانه بۆ ئه‌وه‌ی بزانه‌ین نایا ریکخراوی میدیکۆ ده‌توانی به‌رده‌کانی بتخانه کۆ بکاته‌وه‌ و سه‌ر له‌ نوێ ئاوا‌ی بکاته‌وه‌- که‌ کاک پۆلا ئه‌م بیره‌ی دروست کردبو- ئه‌وه‌ش به‌ ره‌زانه‌ندی دائیره‌ی ئاساری سلیمانی که‌ میدیکۆ له‌م ناوچه‌یه‌ کاری خه‌رخوازی و ئاوه‌دانی ده‌کرد یانیش به‌رده‌کانی بگوازته‌وه‌ موزه‌خانه‌ی سلیمانی چونکه‌ خه‌لکی به‌رکه‌ل پێیانگوتین بێنک چه‌کدار پاش پاپه‌رین چهند به‌ردیکی نووسراویان بردو نه‌مانتوانی پێیان لی بگرین. پاشتر زانرا ئه‌و که‌سه‌ انور ره‌باتی بوو و کاک نه‌وشیروان مسته‌فا ئه‌مین هه‌ره‌شه‌ی لیکرد و داوا‌ی کرد به‌رده‌کان ته‌سلیمی دائیره‌ی شوینه‌واری سلیمانی بکاته‌وه‌. چوار به‌ردی هه‌ینایه‌وه‌ و ته‌سلیمی کردنه‌وه‌.

به‌ کاک پۆلام گوت ئه‌گه‌ر ئاوا بکریته‌وه‌ ده‌بی به‌ پێی کتێبه‌که‌ی (هه‌رتسفیلدی) شوینه‌وار ناسی گه‌وره‌ بی تا شوینی هه‌ر به‌ردیک بناسه‌ریته‌وه‌ و زنجیره‌ی به‌رده‌کان بزانه‌یت، ده‌نا مه‌حاله‌ ئه‌م کاره‌ سه‌ر بگری. ئه‌وه‌ بوو (میدیکۆ) وه‌زعی لی تیکچوو، چونکه‌ تورکیا نه‌یده‌هه‌شت هه‌یچ شتیکی ئه‌م ریکخراوه‌ له‌ رێگای خۆیه‌وه‌ بگاته‌ کوردستان و ده‌ستی به‌سه‌ردا ده‌گرتن. ماوه‌یه‌کیش میدیکۆ به‌هۆی چهند ریکخراویکی دۆستی خۆیه‌وه‌ به‌ دزی تورکیاوه‌ پاره‌ی ده‌هه‌ینا، به‌لام ئه‌مه‌یش چاره‌سه‌ری ته‌واو نه‌بوو. ئیدی میدیکۆ ده‌ستی له‌کار هه‌لگرت. هۆی ئه‌م دزایه‌تیکردنه‌ ئه‌وه‌ بوو، میدیکۆ له‌ ئه‌لمانیا زۆر دۆستی کوورد و په‌که‌که‌ بوو له‌گه‌ڵ ریکخراوی دیکه‌دا که‌ ناویم له‌ بیر نییه‌ و تورکیا نه‌ویشی به‌وه‌ ده‌رده‌ برد.

ئه‌وسا ئه‌م دوو بیره‌مان بۆ ئه‌م شوینه‌واره‌ هه‌بوو، به‌لام هه‌یچیان جێبه‌جێ نه‌بوون. به‌لام

نوستین. چواردهی مانگ په یکه ره کانمان
 گه یانده دائیره ی شوینه واری سلیمانی له
 نه نجامی ده پوژ کارکردن.
 (وینه ی ۹)

نه وه د (۹۰) به ردی نووسراومان دوزینه وه
 و هیتامانن. چوار به رده دزراوه
 باسکراوه که یشی چووه پال. به ردی کی
 دیکه یش له دائیره ی شوینه وار هه بوو، سالی
 ۱۹۹۴ خاتوو کارین به ردی کی نووسراوی دامی،
 چند که سیټک بویان هینا بوو. منیش پیم گوت
 ده بی ته سلیم به دائیره ی شوینه واری بکه یین.
 من و خاتوو کارین و کاک پولا نه و به رده و
 بیست و شش پارچه ی شوینه واریمان پیکه وه
 له ۱۹۹۴/۷/۹ دا ته سلیم به دائیره ی شوینه وار
 کرد. نه و پارچانه لای زه پهنه ریک بوو و سی
 مانگ بوو نه مده هیشته بیانفروشی و خاتوو
 کارین به په نجا هه زار دینار لئی کرپیوه. کاک
 پولا ی میزدیشی دلسوزی ناسار و که له پور بوو
 و ده یویست شتیټک بۆ بتخانه بکا ئیستا نه وه
 و شش به رده نووسراوی بتخانه له
 موزه خانه ی سلیمانیدا کوکراونه وه، به پی
 کتیبه که ی هر تسفیلد سی و چوار به ردی
 نووسراویان بزین. به شیکی نه و به رده بی
 چند و چوون دزراون. بۆ نموننه
 ته مهنده رده کانی به رکه ل ده لاین: یه کیکی ئیترانی
 زوو له زه مانی ئینگلیزدا-یانی کاتی پاش
 هر تسفیلد-به ردی کی نووسراوی ته نکی برد له
 شیوه ی به رده نووسراوه کانی دیکه نه بوو و
 دوو پووی ته خت بوون و له هه موو به رده
 نووسراوه کان گرنگتر بوو و، له بنه پرتدا له سر

به رده مان له ژیر گلی نه م شیوه ده رهینا،
 هه یانبوو نووسراو و هه یانبوو نه نووسراو
 بوون. کرتکاره کان به رده کانیا ن خسته سر
 ته نیشتی شیوه که و، نووسراوه کانیا ن به و
 (وینه ی ۸) هه ورازه دا هینا یه سر کرده که ی

لای (بتخانه). هیندیټک به ردی نووسراومان له
 نیزیټک دینه که بینی، لاقا و نیو کیلومتریک
 دوری خستبوونه وه. به رده نووسراوه کانمان
 به حوت پوژ کوکرده وه. به لام بارانیټکی به
 خورم دایکردو نه مانتوانی باریان بکه یین،
 چونکه لوری له بهر قور دهنه ده چوو. تا پوژی
 ۱۹۹۷/۱۱/۱۲ برای به پیز ماموستا جه لال
 جه وه ری پاریزگاری که رکوک که ئیستا
 دهر به ندیخان مه لبه ندیتی، کرتنی دائیره ی
 کاره بای دهر به ندیخان داینی و کاره که ی بۆ
 ناسان کردین سوپاسی ده که یین به رده کانمان
 بۆ موزه خانه ی سلیمانی بار کرد، به پیز
 وه زیری پوشنبیری نامه ی بۆ به پیز پاریزگار
 نووسی بوو و به پیز کاک جه لال که ریم عیسای
 به ریوه به ری ناسایشی پاریزگای که رکووکیش
 نووسراویټکی په سمی کرده سر خاله کانی
 پشکنین تا پتگامان لی نه گرن. دیسان له بهر
 قور نه مانتوانی هر پینچ په یکه ره که
 باریکه یین، تا نه رز وشک بوو و پوژی
 ۱۹۹۷/۱۱/۱۲ کرتنه که مان له دهر به ندیخانه وه
 هینا. به یازده تن ته قدیر ده کران. بویه
 کرتنه که نه یوانی به رزیان بکاته وه تا پوژی
 لوایی بلدوزهرمان له دهر به ندیخانه وه هینا و
 بارمان کردن. نه و دوو شه وه له (به رکه ل)

نهم شویننه وارهن و، نذرمان پئی ناخوش بسود
 بهردهکان بگوازینه و به نئیمه یان بوت،
 دئییه که مان بهم ناساره وه دئی به جا بقو دلنیا
 بوونیان و تا بزائن نیازمان پاکه و له ترسی
 دزه کان شه وه ده که این، چهند که سئیکیانمان
 هئینایه سلیمانی لای به ریز وه زیری پوئشنیبری
 و دلنیا ی کردنه وه که مه به سستمان
 پاراستنیه تی له دز و جهرده کان. وه زعی نهم
 ناساره گرنکه له وپه پی شریدا بو تساکو
 لیکول رتکی بولغاری یان یوغسلافی هاتبوه
 سهری له پیش چاوی خه لکی دئییه که وه گریا
 بو به لام دائیره ی ناسار به لکو لئیرسراوه کانی
 له مه و پیش به زه بیان نه بهم ناساره و نه به
 هه موو ناساره کانی دیکه دا نه ده هات و
 به تهنگ ناساره کانه وه نه بوون. حوکومت له
 پیش دروست بوونی دائیره ی ناساری سلیمانی
 شیخ محمد امین عبدالرحمن به رکه لی ته عیین
 کرد به حهره سی بتخانه وه ک کاک صفای کوبی
 ده لئ سئ سال حهره س بو له ۱۹۷۸ دا خانه
 نشین بو له ۱۹۹۲ دا وه فاتی کرد نیتر
 دائیره ی ناساری سلیمانی له و بیست ساله دا
 حهره سی بقو ته عیین نه کردو به لایه وه نه چو.
 له بهر شه وه ی بهردهکان بلوو بیون به گرد و به
 شیوه قوله کاند.

نذر پئی تیده چئ هئیندیکسی شه و بهردانه
 لقاوی شیوی باکوور بردبنی، له ژترگی
 شیوه که دا مابنه وه یان لقاو بردبنی به دؤلی
 گوره (چه مه قول) ی خوار دئو بودو
 کیلومتریک دوری خستبنه وه. کاک عتای
 حاجی قادر کاتی نووسینی نهم باسه پزی
 گوتم چهند که سیک بهردیکیان له (چه
 قول) دا دیوه. پاشتر زانیمان و چووسن و لبی
 که پاین نه ماندی. دور نییه هئیندیک بهردی
 بتخانه پاش سهدان سال و هه رکاتیک کارگی
 چه و لم له م دؤله دا نیش بکاتن بدوژینه وه.
 نووسینی بریک له بهردهکان کال بوونه ته وه.
 بهرده نه نووسراوه کانی بتخانه مان
 نه هئینا، چونکه نادزین. به لام پئوسته
 کو بکرتنه وه تا بمیننه وه وه له پاشه پئوئا
 بتخانه وه ک خوی ئاوا بکرتنه وه و نهم بهردو

هه ره به رزترین خالی بتخانه دانرا بوو. پهنگه
 گرنکی بهرده که یان له و نئیرانی به وه زانیبئو،
 بهردی دوا ی پیهئینی ئاوا کردنی بتخانه بوو
 بئ. نهم پیاهه دوو سئ پؤژ له وئی ماوه ته وه و
 نیشی له و بهردانه دا کردوه و دوو سئ به کی
 دئییه که پیش وه ک کرتکار نیشیان بقو کردوه،
 دوا یی به ناگاداری خه لکی دئی بردوویه و،
 هه تا چهند که سئیکیان له گه لیدا تا مالی
 عسمان ناغا سه رخیلی (شهره ف به گیانی)
 ناحیه ی مهیدان له ته کیدا چوون و، له وئیرا
 چووه ته نئیران.

هئیندیک له بهردهکان له لایه ن دزه کانه وه
 پشتیان داتاشراوه تا ته نک ببئو و بتوانن
 ببین. به لام به جئیان هئیشتووه و نازانین
 بوچی نه یان بردووه. ئایا باریان به بردنی بره
 بهردیکی دیکه قورس بووه، یا هئی دیکه ی
 هه بووه؟ بهردهکان قورسن و هه ریک به
 گشتی دهوری (۱۵۰) کم ده بن و، نذر له
 بهردهکانی به شه اندازه (۵۰×۷۰سم) ده بن و
 شیوه خشته یه ک (مکعب) ن.

(وئنه ی ۱۰)

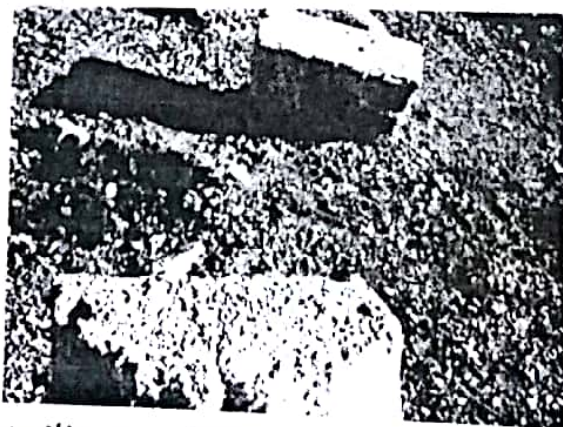

بیگومان هئیندیک له و بهردانه دیار نین و
 دزاون و، ته نانه ت سالی (۱۹۹۶) چهند
 که سیک دوو جار له شاره زوره وه هاتبوون و
 هه ولی دزینی بهردهکانیان دابوو. به لام
 خه لکه که دووه م پؤژ گرتبوویانن و چه کیان
 کردبوون و لئیشیان دابوون. کاک عه زیز په شید
 محمد به کیانی هه لاقه کردبوو، چونکه
 کوردیکی دلسوز و جه سوره و خه مخوری نهم
 شویننه وارهی. خه لکی دئی سه رجه م دلسوزی

ئەدمۆندز (کرد و ترك و عرب) دا بە ھەلە ھاتووہ. پەنگە پاستىيەكەى باكووردى خۆرھەلات و باشووردى خۆراوا بى (الشمال الشرقى و الجنوب الغربى) وەك لە (المرشد الى موطن الاثار والحضارة ٦، الرحلة السادسة، ص ١٠٠) دا ھاتووہ و، دوور نىيە لە ئەصلى كتيبه كەى ئەدمۆندزىشدا وەھا بوو بى وەرگىز ھەلەى تىدا كورد بى، واتە وشەكانى (الشمال و الجنوب) ى پە پاند بى.

بە شىكى نۆدى بەردەكان قوولكە يەك لە مسەر و ئەوسەرى تەنیشتياندا بە قوولى (٢-٣سم) ھەلكۆلدراوہ و شوپنە وارى ئاسنيان پىوہ يە. ھىندىكم ھىنايە تاقىگەى كۆلجى زانستى زانكۆى سلیمانى و بە رىز (دكتور محمد عەلى) ى عەمىدى كۆلج و مامۆستا كە مال حاجى كريم أحمد گوتيان ئەمە ژەنگى ئاسنە و دەبى پارچە ئاسنىك لە قوولكانەدا ھەبوو بى. بۆيە دەبى ھەر بەردىك بە ھۆى پارچە ئاسنىكە وە لە بەردىكى دىكە قايم كرابى و ئەو پارچە ئاسنە كە وتبىتە نىو ھەردوو قوولكە يەكى ئەمسەر و ئەوسەر ھەر دوو بەردىك. ھىندىك بينا وىنەى (١٢) و شوپنە وارى كۆنى وەك (پرا دەلالى) لە زاخۆ شىشى ئاسنيان بى بەستنە وەى بەردەكان بە يەكترە وە تىدا بە كارھاتووہ.

بە رەئى من بە ئەنقەست بتخانە پوختىراوہ بە ھۆيىكى سياسى يان دىنى دەنا ھەر ھەندى بەرد بە دیوارەكانى يەوہ دەمان و نۆر لە ئاسارەكانى ساسانى ھەن وەك لە

پەيكەرانەش لە سلیمانى يەوہ بېرىتە بتخانە كاتىك ھەل و مەرجى سياسى و شوپنە وارى ناسى بېرە خسى. چەند نمونە يەكى نە نووسراویشمان ھىنا تا بزانتن بتخانە جۆرە بەردى وە ھايشى ھەبوون، لەوانە بەردى قوتكە (شرفە) كانى سەر ھەرە بەرزترىن دیوارى بتخانە.

قوتكەكان سىي گۆشەن و تەنیشتەكانيان لە ھەردوو شانى پاست و چەپدا دداندارن و سى ددانيان ھەيە لەگەل سەرەكەيدا كە وەك چوار ددانى ھەبى وایە. نمونەى دىكەيشمان ھىنا، لەوانەى بەردى گۆشەكانى بيناكە كە تەنیشتيكان نىوہ بازنەبى يە. (وینەى ١١)

بەردەكانى بتخانە سپى و ساغ و قايمەن و نۆدىان مەپمەپن. ئەم جۆرە بەردانە لە پەسارى شاخى باكووردى بتخانەدا نۆدن و، خەك دەلین بەردەكانيان لە وىوہ ھىناوہ و مروف دەزانى چەند شوپنەكى وەك كانە بەردى بووہ. بەردىكم لە شوپنەكى بەرزى دەستە پاستى كۆچەرە رپى خۆرھەلاتى (كانى نال) بينى، بە گومانى من وىستوروانە بىكەنە پەيكە رپى بتخانە، بەلام پاش دەستكارىيەكى كەم وازىان لى ھىناوہ. بەردە نووسراوہكان نۆدىيان لە بەرى باكوورد و باشووردى بينايەكەدا بلبوونەتەوہ تا نىو ھەردوو شىو. بەمەدا دەزانریت ئەو بەردانە لە لای دیوارى باكوورد و باشووردا بوون نەك دیوارى خۆرھەلات و خۆرئاوا وەك لە كتيبه كەى

(خورمال) که وهك بتخانهش گرننگ و په يک ره کان، قاييم نه بون به لام وهك بتخانه يان به سر نه هاتوه.

په يک ره کانی بتخانه پينجن و هه موو له به ردی مه پ مهن، بچوکه که يان نه بن که له به ردی کلسه. هر ديوار تک په يک ريکی تيدا بووه و، هي پينجه ميان زياد بووه. هر تسفيلد به پئی نووسينه که ي نه دموندز (کرد و ترک و عرب، ص ۱۵۲) پئی وا بووه نه مه ي پينجه م په کم په يک ره يان بووه کابراي په يک ره تاش دايتاشيبي. به لام پيش ته واوکردن وازی لي هيتاوه چونکه بچووک بووه. په يک ره کان نيوين، يانی له نيوقه د به ره و ژوره وهن. باو باران کاری له هه موويان کردووه و، تا پاده يک ده موچاوی په يک ره کانی شيواندووه. شيوه ي تاج له هه مووياندا يه که، چکوله که يان نه بي تاجه که ي به دوو (قات) بق سه ره وه هه لگه پاره ته وه: يه که ميان به خه ت نه خش کراوه و هيتله کان ستوونين و هر دوو هيتليک نيژيکی يه کن و، پاشان بوشاييه کی ده وری (سم) ي هه يه و دوو هيتلي ديکه و به م شيوه يه. به شسي دواوه ي تاج به به ردی سه ره کی يه وه به ستراره، واته سئ لای تاجه که له په يک ره کانی باشوور و خوره لات و خورئاوادا دياره و، په يک ره ي باکوور يان هر چوار لای ديارن چونکه سه روی تاج شيوه قيت و لوله ي يه. نه وه ي په يک ره بچکوله که يش وهک هي باکوور بووه، به لام تاجه که ي شکاره و له گه ليدا نيبه. دوايه مين پوژ (۱۹۹۷/۱۱/۱۴) بوو خورشبه ختانه تاجه کم له شيو ي باکووردا و نيژيکی دي و زور دور له بتخانه م ديته وه و وينه يم گرت و هيتامان. دياره لاقاو هيتاويه و، که سائیک پاش هر تسفيلد شکاندوويانه و کاتی نه و ساخلم بووه، چونکه که وينه ي بتخانه ي به ده سخه ت کيشاوه، نه م په يک ره ي به تاجه که وه کردووه

له (المرشد الى موطن الاثار والحضارة - المرحلة السادسة) دا هه يه. نه دموندز يش به ساخي ديويه و نووسيويه تاجه که له شيوه ي کلای خوری خه لکی لورستانه يانی جوری کلای لبادی نه و ناوچه يه يه. رهنگه نه م کلاره تاجي پادشايي نه بن به لکو جوره کلای کسي شه عبی بي نه گه رچی پاشا قاجاری يه کان به کاريان هيتاوه کلای پياوه گه وره ناييني يه مه سيحي يه کان يش وهک که رديناله کان له م شيوه کلاره وه رگيراه له کاتی ساساني يه وه. زانراويشه پاشا ساساني يه کان تاجيکی تاييه تيان نه بووه هه ره که يان به ناره زووی خوری شيوه ي تاجي بق خوری هه ليزار بووه. تاجه که په پئی له ده ور نالينراوه، چکوله که يان نه بن. په يک ره کان ملوانکه و گواره يان هه بووه، ته نيا له پينجه مدا نه بن که په نگه هه رنه بووين. ملوانکه که له هيتديکياندا به هوی کاری ناووه و اووه زور باش ديار نريه چونکه ناو و هه و زور کاری ليسان کردوه نه مه ي خواره وه وه سفی په يک ره کان:

۱- په يک ره ي باشوور له به ردی مه پم پرو هيتديکی لای راستی سه ره که ي شکاره. دريژي (۱۷۵ سم) و پانی (۱۲۶ سم) نه ستووري (۵۶ سم) ه. دريژي ده موچاری (۵۴ سم) و دريژي تاجه که (۴۸ سم). ده وره که ي سئ لای تاجه که (۸۲ سم) و دريژي گواره که ي (۹۰ سم) و دريژي ملوانکه که ي (۵۰ سم) شوپ بوونه ته وه، (نرسی) له په يک ره کانيدا گواره له گورژ ملوانکه له مله.

ملوانکه و گواره يش له نيشانه کانی پاشايه تي بوون، وهک چون گواره له گویي پاشا ناشووريه کان و شاپووری يه که مدا هه ب و ملوانکه له ملي پاشا يافه رمانده ي، هه روه ها له په يک ره ي پاشايه کی نه شکانی (په به نه) ي شاخي (پيره مه گروون) دا. پاشا

ناشوریه کان ملوانکه شیان به کارهیناوه.
(وینه‌ی ۱۳)

۲- پیکه‌ری لای خورمه‌لات (۱۳۴×۱۴۸ سم) و نه‌ستوری (۴۹سم) . درژی‌سی ده‌موچاو و پیشی (۶۶ سم) و درژی‌سی تاجی (۳۹ سم) هه، سئ لای تاجه‌که (۹۰ سم) و په‌په‌په . پینج‌که‌زی له هه‌ر لایه‌کی سنگیدا به درژی‌سی (۵۷ سم) شۆپ بوونه‌ته‌وه . ملوانکه‌که‌ی تیکچوو و گواره‌که‌ی (۱۰ سم) درژه . که‌میک له ته‌نیشتی سه‌ری شکاوه .

(وینه‌ی ۱۴)

۳- پیکه‌ری خوراوا: چینیک له به‌شی سه‌روه‌ی تاجه‌که‌ی شکاوه . نه‌ندازه‌ی (۱۷۸×۱۳۳سم) و نه‌ستوری (۳۶

سم) و درژی‌سی ده‌موچاو و پیشی (۵۳ سم) و درژی‌سی تاجه‌که‌ی (۶۴ سم) و سئ لای تاج (م) . چوار که‌زی به‌سه‌ر هه‌ر لایه‌کی سنگیدا شۆپ بوونه‌ته‌وه به درژی‌سی (۵۱ سم) و گوئچکه‌ی (۱۷,۵ سم) و گواره‌که‌ی (۱۲ سم) و ملوانکه‌ی (۴۴ سم) درژه .

(وینه‌ی ۱۵)

۴- پیکه‌ری باکور له به‌ردی مه‌په‌په‌ی سافه و نه‌ندازه‌ی (۱۶۸×۱۱۰سم) و نه‌ستوری (۴۷ سم) و ده‌موچاو پیشی (۶۱ سم) و تاجی (۵۷ سم) و ده‌وری تاجه‌که‌ی (۱۴۳ سم) درژه . پینج‌که‌زی به درژی‌سی (۵۲ سم) له هه‌ر لای سنگیدا هه‌ن . گواره‌که‌ی (۶ سم) درژه . هیندیکی به‌شی دامه‌نی په‌یکه‌ره‌که شکاوه که شوفیژیکی دائیره‌ی رینگاویانی سلیمانی به نه‌نقسه‌ست به شۆفل شکاندوو به‌تی .

(وینه‌ی ۱۶)

۵- پیکه‌ره بچکزه‌که (۱۰۸×۱۰۸سم) و

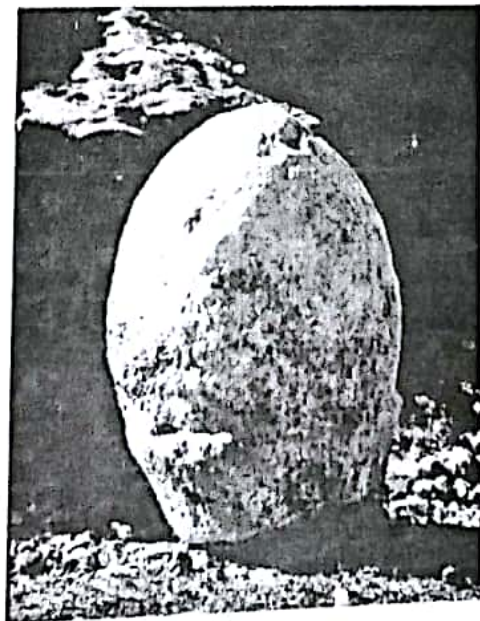
شایانی باسه، ده موچا و پیشیانمان به
یه که نه ندازه پیواوه، چونکه ده موچا و له
هیندیکیاندا تیگچووه و ناتوانی به باشی
بپیوریت. نه م په یکه رانه نقد گرنگن چونک
په یکه ره تاکی ساسانی وه ها گه وده نقد
که م.

شوراکانی په یکولی:

زینوی په یکولی که خه لکه که - وده
باسمان کرد - (له ی په یکولی) شس پیده لیس،
دو شورای له نیوان شاخی زهره و شاخی
گولاندا هن و هریه که یان ده وی کیلومتری
بق قایمکاری به رگریکردن له م زینوی
ستراتیژی. یه که مجار چه ند که سیکو دیکه
ناگاداریان کردین که په یکولی پاسک
(مه خفه) یکی لیه به سه ناوچه ی قه ره داخ
له باکوورد و ناوچه ی باشووردا ده پوانسو، هتا
به شیکو قه زای خانه قین و زنجیره چیسای
به موی تا نیک به زه ها و (حسوان) لیسوه
دیاره و له دو کیلومتری باکووردی
(به رکه ل) دایه. نیدی من و به ریزان کاک که مال
نوری و هاشم چه م عه بدولانو سه رکه ونی
شوقیری نوتومبیلی دائیره چورین نه م
پاسگه یه ببینین که له ناوه راستی زینو دایه
لای باکوورده وه نیزیکی دئی (هؤمه ر قه لایه).
پاسگه که به به ردو گه چ ناوا کراره
بانکه که یشی له ناوه وه زنجی (چه م لونی) به
دو نه ستوونی به به ردو گه چ کراری تیداب و
به شتوه یه کی جوان دروست کراره. ره نگ -
به قسه ی خه لکه که - کاتی ئینگلیز ناوا کرایی
وه ک پاسگه ی قوپیی قه ره داخ و هیس
گله زهرده و سه رای سه نگاو و قه ره داخ ک
خوالیخو شبوو وه ستا عه لیبی وه ستا حه سن
فاتمه غه زایی پیی گوتووم ئیمه نه مانمان ل
کاتی ئینگلیزدا - سالانی بیست - دروست
کردووه، ره نگه له گه ل چه ند وه ستا پاسک
دیکه دا ناوای کردین. وه ستا عه لوبراکانی
وه ستا سه عید و وه ستا نه مین له باشترین
وه ستای بینای شاری سلیمانی بوون و (ل)

نه ستووی (۶۴ سم) ه. چوار که زنی (۵۴ سم)
دریژ به سه ره لایه کی سنگیدا شور
بوونه ته وه. دو ریژ که زنی قات قاتی نیوه
خرپ به دریژی په یکه ره که و به شتوه یه کی نقد
جوان هن. ملوانکه که ی (۴۲ سم) دریژ و
گوارهی دیار نییه. هیندیکی لای راستی
شکاوه. پیشتر باسی تاجی نه م په یکه ره م
کرد که دوايه مین پوژ له شیوی باکووردی نیک
به دئ دوزیمه وه و هر له وی وینه یه کیم گرت
و هیتامان. نه میش وینه ی په یکه ره و
تاجه که یه:

(وینه ی ۱۷) (وینه ی ۱۸)

شاهوی ۷/۶ / ۱۹۹۱/۲/۱۹ (عەلی لە سلێمانی وەفات بو. (وێنە ۱۹)

پۆزی ۱۹۹۷/۱۰/۲۱ کە چوینە سەر پاسگە کە نەمانزانی شورای لێیە، بەلام دوو م شورا مان بەرچاو کەوت کە پاشتر باسی دەکەم. یەکەم شورا مان نەدی تا دوایی حاجی حەسەن ئەحمەد سەمەین پێی گوتین شورا یەکی کۆنتر بە بەردی زلتر و لە نێزیک ئەوەی دیوتانەو، شویتەواری پاسگە کاتی عوسمانیش و لە پشت ئەم پاسگە یەکی کاتی ئینگلیزە، ئیدی لە ۱۹۹۷/۱۱/۱۲ دا چووم بۆ دیتنی ئەم شورا یە و کاک (عەبدوللا ئەحمەد ئەمین) یەشم لە گەڵ خۆمدا برد، چونکە ئەویش دەیزانی کە خەلکی بەرکە لە زەلامە پێی هندای باسکی کانی تالەو-یانی باکووری کانی کە-بەسەر شاخ کەوتین و گەیشتی ئە شورا کە.

ئەم شورا کۆنە درێژی کیلۆمەتریک یا زیاترە بە بێ پچران و پانی دوو مەترەو بە بەردی گەورەو وشکە کە لە ئاوا کراوە. لە خۆرەلاتەو، لە خالی بەرز بوونەوێ چینی بەردینی سەرەوێ شاخی گولانەو دەست پێدەکات. بەلام لە ولاتریش بۆ مەودایە ک بە لێواری شاخە کە دا هەلگەرام، دیم هەر کە لێن و شویتیک هەبێ مەزۆف بتوانی لێیەو هاتوچۆ بکات لە کاتی دروستکردنی شورا کە دا بە بەردی گەورە پەر کراوە تەو هەلچندراوە. کە لێنیک دوویش هەبوو نێزیک بە هەر بەرزترین خالی شاخە کە، بەچاو دیار بوو

شورا کراوە. لەوانە یە پاش ئەو کە لێنە هی دیکە نەبێ، چونکە لەو بەولایە چینی بەردینە و ئەستورتر و بەرزتر و سەختەر دەبێت و هەمووی درێژ بوونەوێ پچرچەری شورا کە یە. (نەخشە ی شورا کەن)

شاخە کە تا بەولایە بچێ بەرزتر و سەختەر و پێویستی بە شورا نییە. ئاراستە ی شورا لە خۆرەلاتەو بۆ خۆراویە. شورا بە پەساردا سەر بەرەو خوار دەبێتەو بەرەو شیوی بەشی باشووری (مە ی پەیکولی)، بناخە کە ی تا مەودایە ک باش دیارە. پاشان لە شویتیکدا ئیدی پەسارە کە پەر لێژ دەبێت بەسەر شیوە کە دا دەروانی و کراوە تە کانه بەرد (مقلع) ی مە پەر و تیکدراوە. ئەم شویتە بەرزە پەنگە بورجیک ی هەبوو بێ. پاش ئەم شویتە، دیسان بناغە ی شورا باش دیارە تا هندای رێگای ئوتومبیل کە قیرتاو نە کراوە و پۆرم بۆ کاری عەسکری دروستی کردووە. رێگا کە شورا کە ی نە هیشتووە. کە مێک بناخە لە چەند شویتیک ی نێوان رێگا و تەختی شیوە کە دا دیارەو، هیندیک ی تیکدراوە. کاک عەبدوللا لەو بەشەیدا شویتیک ی پیشاندام، گوتی بینایە ک لێرە دا هەبوو و بەردی زۆر بەسەر یە کە دا و تێبوون. بەلام بەردە مەرمەرە کانی برانە کارگە کانی کاشی. کە تەماشام کرد، بەردە کانی بە خەری کە و تێبوون. ئیدی زانیم بورجیک ی شورا یە بەرانبەر بە تەختی شیوە کە. بناخە لە نێزیک تەختی شیو هەردوولادا دیار نییە، بەلام پەساری دەستە راست (خۆراوا) بناخە ی بەشی دوو مە ی لێ دەبینرێت کە بە ئەرزەو تەخت بوو و بێرە بەردیک ی بە پەسارە کە دا بلاو بوونە تەو. خەلک دیسان زۆر بەردی ئەم بەشە یی بردووە. ئەگەر بە یە کێک نە لێی شورا ی لێ بوو، هەستی پێ ناکات. شورا گەیشتووە تە سەر لێواری بەردینی شاخ نێزیک بە دەست پێکردنی شاخی زەرد لە هندای (کانی تال)، ئەوجا شاخە کە شورا ی گەرە ک

شویتنه دا که نیستا پرتگایسه (وینه ی ۲۰)

شایانی باسه، بهری خوارووی سه ری
خواروای ناسته نکه که نیژیک به که لیتنه کانی
لیواری شاخه به ردینه که به به ردی نل
پرکراوه ته وه. پیتم وایه قه لایه ک یا چه ند
شویتنیکی سه ریازی بق پاراستنی ده رگا ک
له وی هه بوه و نه م قایمکاریانه هسی شوو دا
کاتی نه م شوو دا کونه ن نه ک دووم شوو دا
نوی. وه ک خه لک ده لیتن: شویتنه واری قه لایه ک
له سه ر لوتکه هه ره به رزه که ی شاخی زه رد
هه یه و کاک عه تا ده لئی له ته نیشنی
پژده لاتیش نیژیک سه ره که ی شوو ده یه ک هه ب
و سه ره که ی قائیمه دوورنگا به ره و رنژاوا
ده چن یه کیکیان پی ده لیتن (شیره ریگا)
ته وه ی دیکه بو کانی ئاوتک ده چن و ریگای
سه ختن. له لای شوو راکه یشه وه بق نه م
لوتکه یه ی ته نیا شویتنیک بق سه لته زه لام هه ب
پیدا سه ره یکه وی، پیسی ده لیتن (پرتگای
هه نجیره زه رده). پرتگایه کیش له نیوان چرچ
قه لای زه رده لیکاو دا بق سه ر شاخ هه ی پیسی
ده لیتن (نه سه په پی)، واته نه سه پی پیدا نیتن
ده پوات، په نکه نه م دوو پرتگایه ش ل
پا بر دوو دا دیوار کراو بووین.

کومه له که ورک و ژیر شاخ له لای
ناسته نکه که و نیژیک به هه ردوو بهری ده سه
پاست و ده سه ته چه پ هه ن، باران
نایانگریته وه. پاسه وانی شوو راکان که لکجان
له م شویتانه دیوه. بق شاییه کی قوول و فرلان
له ده سه ته چه پ و ژیر قوپیبه شاخه که دا هه ب

نیبه. مه و دای که متر له (۲۰۰م) یک که مرؤف
به ره و بیا کووری خواروای به لیواری شاخدا سه ر
ده که وی له پشت خالی کوتایی دووم
شوو دا، که لیتنیک وه کو دیوار بق چه ند مه تریک
به به ردی که وره پر کراوه ته وه و به دریز
بوونه وه ی شوو راکه ده ژمیردریت. پاش نه مه
به چه ند مه تریک ده که یته ده می ته نکه
شاخه که. نیوانی نه م شوو رایه و نه وه ی دووم
له ده سه ته ی خوارو دا ده وری سه ده مه تره.

ته نکه شاخ (ناسته نکه) ه که وه ک کولانیکه
له لیواری به ردینی لای خواروای شاخی زه رد
و لای ده سه ته راستی به رزتره و پیسی ده لیتن
(شاخی چوماغ)، چونکه جارنیک برووسکه
(چوماغ-چه خماخه) لیتدا وه. نه م ته نکه یه
ده وری (۳۰) دریزه و نیستا و جارانش پی
بووه و پیسی ده لیتن (پانه پی)، واته پرتگای پانی
مه پ و بزنی و، ناوی (پرتگای چوماغ) یشه. نه مه
پرتگا کونه نه سه لیه که یه له په ی کولی یه وه به ره و
خواروای، له خواروای بتخانه وه شوپ ده بیتنه وه
بق (چه مه قوول) و به شاخی (چوارملان) دا
سه رده که وی تا (مله ی پانه پی) که به ریازی
(چوارملان) هه سنووری ناوچه ی که رمیانه.
نه و جا-وه ک پیشتر باسه مان کرد-شوپ
ده بیتنه وه بق که رمیان. لقیکی نه م پرتگایه له
بناری شاخی زه رده وه ده چیتنه گونده کانی
(چرچه قه لای) و جیتنیشینی کونی (توپکه) و
دئی (زه رده لیکای) و گونده کانی بناری
سه گرمه تا سه نگاو.

ده بی ددرگایه ک له ده می خوره لات یا
ده می خواروای نه م ناسته نکه یا پرتگایه دا
هه بوو بی که ده بیتنه ده رگای شوو دا، ده نا
شوو دا سوودی چیبه. به لام نیستا شویتنه واری
دیار نی به و، دووریش نیبه ده رگایه کی دیکه
بق هه ردوو شوو له لای شیوی خوار
مه خفه ره که وه هه بووین، به تاییه ت که چه ند
ته مه ندریکی (به رکه ل) ده لیتن ده رگای
شوو دا-واته شوو رای دووم-(شوو رای نوی)
ده که وته به ری خوره لاتنی شیوه که له و

وهك نه شكه و ته و (كونى شه مشه مه كویره) ی پئیده لئین. كه مرؤف ده چیته هندای سام ده یگرئ. له وانه یه کاتی شه رو شوړو سه رما سوودی لی وه رگیرا بی. دورنی یه مرؤفی چاخی به ردینیش سوودیان لی وه رگرتبی. پشمه رگه له سالانی شه ستدا ئم ئاسته نگیان کړا بووه بنکه یه کی گرنګ و دیواریان له چه ندین شوینی وهك به ر په وه زه شاخی ده سته راست و ئاسته نګه که دروست کړدبوو و کړدبووانه خانوو بۆ خویمان، چونکه باران نه یده گرتو وه و جیگا که ی ستراتژی بوو، پشمه رگه سوودیان له باری ستراتژی عه سکرې په یکولی وه رگرتبوو. هه روه ها خانوویان له سه ره تای شووراکانی شاخی گولانیشدا کردووه. سوپای عیراق له ۱۹۸۸ ی سالی نه نفال و کیمیا باراندا نه بی، نه یقوانی نه و بنکه یه ی پشمه رگه داگیر بکات (۱). کانیاو له لای شووراکانی واته له (مله ی په یکولی) نییه، له پشت پاسگه که وه پوو به قه ره داخ ئاو هه یه. ده بی ئاویان له وی له (کانی تال) یش هینابی. دوو کانیاوی بچووک له خوړاوی ئاسته نګه که هه ن، به هاران ده ته قن و، یه کیان سالی وا هه بووه وشک نه بووه. له وانیه سوود له وانیش بینرابی. وای بۆ ده چم ئم شوورایه هیی سه رده می نه شکانی بی نه گه ر چی به رده کانی گچکه ترن له جوړه به رده شوره کانی کاتی نه شکانی نه وانیه دیومه ته نیا شوره کانی (میر قولی) ی پیره مه گرون نه بی که می کاتی نه شکانین و به رده کانیاان هه ر به قه ده ر می ئم شوورایه ده بن و له هه مان کاتیشدا به دور ده زانم له کاتی نه شکانی دا شوره لیړه نه بو بی.

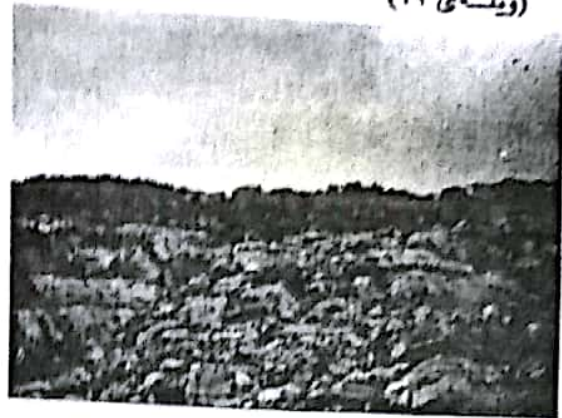
شوورای دوووم:

ئم شوورایه وا له باکووری شوورای یه که م و له هه مان پړک و ده وری (۱۰۰م) ټک له باشووری پاسگه که وه دووره، دریزیی کیلومه تریک یا که میک زیاتر و پانیی دوو

مه تره. له لای شوورای یه که می شاخی گولانه وه ده ست پئیده کات تا سه ر لیواری شاخی زه رد به نزیکه ی (۲۰م) ټک یا که متر له خواریوی دمی ته نګه شاخ (ئاسته نګه) ه که، واته پړنگای خوړاوا (پانه پی). که لئینیک-وهك له باسی شوورای یه که مدا گوتمان-له و مه و دایه دا هه یه و، نه ویش له کاتی شوورای یه که مدا دیواری له به ردا کراوه و هه ر دریز بوونه وه ی شوورایه. یانی ده توانین بلین شورا که یشته ووه ته به رده م ته نګه که. شوینه واری بورجیک له شوینی که یشته وه ی به شاخه که هه یه. هه روه ها شوینه واری بورجیکی به به رد و که چ کراو له به ری خوړه لاتی هندای پړنگا که هه یه و، تیره ی بورجه که ده وری (۵م) و له نیوقه دی شوورادا هه لکه وتووه، واته له یه ک لایدا نه بووه تا بلین شورا بۆ به رگریکردن بووه له هه ردوولای باکوور و باشوور. په نګه بورجیک له سه روو و ناوه راستی ئم به شه دا که شوینیکی به رزه هه بی و خه ک به رده مه پمه په کانیاان بردبی و ټیکیان دابی.

خالی ده ست پیکردنی هه ردوو شوورا له لای یه کترن و پاشتر ورده ورده لیک دور ده که ونه وه تا له به ری خوړاوا دا دوری نیوانیان به (۱۰۰م) مه زه نده ده کرتیت. شوینه واری شوورا له به ری خوړه لاتدا باش دیاره و پړیک له به رده کانی تا هندای پړنگا ماون و، ئیدی تا که میکی به ری خوړاوا نزیک به ته ختی زینۆکه و له خووار پاسگه که وه شوینه واری نامیتئ. له وه به ولا شوینه واره که به نه رزه وه ته خت بووه، چونکه ئم به ره ی خوړاوا نه رزه که ی به رز و سه خت نییه، به لام له به ر نه وه ی به ری خوړه لات به رزه و جیی سه ختی تئدایه بۆ لوری و تراکتور زور خویش نییه، هیندیک له به رده کان زیاتر ماون چه ند شوینیکی سه ره پای به رد لی بردن پینچ پیز

بهردیان ماوه .
(وینه ی ۲۱)

دهرگای نهم شورایه هر دهرگای خوراوا
بووه لای تنگه شاخه که، به لام خه لکی
به رکهل وهک حاجی حه سهن و حاجی حسیتتی
برایو حاجی قادر ده لاین دهرگا له خوار
پاسگه که وه هه بووه . حاجی حه سهن ده لیت له
دهسته چه پی واته خوره لاتتی (شیوه که دا
بووه لای رینگای نیستا، کۆچره ره پی که
ده که یشته نهم دهرگایه رینگای گشتی بووه
نهک (پانه پی)ی شاخی چوماخ . واته تنگه
شاخه که رینگای گشتی نه بووه چونکه بق
حه شاماتی جاف تنگ بووه . بۆیه په نگه نهو
رینگایه که نیستا (کۆچره ره پی)ی پیده لاین،
هر له کاتی شورای یه که میشدا هه بوو بیو
دووه دهرگای خوره لات به ره و پروویاری
(سیروان) هر له م دهرگایه وه بوو بیو . به لام به
پای من رینگای سه ره کی تنگه که بووه .

به رده کانی نهم شورایه وهک هی شورای
یه که م گهره نین و له چا و نه واندا بچووکن و
وشکه که له کیشه، نه گهر چی به هه مان
نه ندازه ی پانی نه وه ی یه که میان کراوه که
دوو مه تره و وهک، نه و قایم نه بووه . دوور نییه
ماوه یه کی دریز پاش تی کچوونی شورای
یه که م نه و جا نهم شورایه له سه رده می
دهوله تیکی نیسلامی یا کاتی عوسمانی ناوا
کرا بیو . حاجی حه سهن ده لیت باوکی دایکم
زه لامی له سه ر نهم شورایه دیوه نیشتی
کردووه، نه گهر نه مه راست بیو، ده بیو له
دووه نیوه یا ناوه راستی سه ده ی نۆزده یه مدا
ناوا کرا بیو . له نیو خه لکی (به رکهل) دا بلاوه

ده لاین دهوله تی عوسمانی ناوای کردووه نا
له وی (مه رانه) - پان باجی سه ره مهر و بزن
له خیلانی جاف وهر بگریو، دهرگا پینس
پاسگه له دۆله که دا هه بوو و رینگایه ده که ونه
به ری خوره لات، واته دهرگا له و به ره وه بووه
و ده بیو له ژیر نه و بورجه دا بیو که - وهک
باسم کرد - شوینه وار ماوه . ده بوو مه ل
مالات له و دهرگایه وه هاتو چۆی بگردایه و
حکومت به وش شیوه یه سه ر زه می چی سهند
ملیونیک سه ر مهر و بزی بق دهرگا و باجه که ی
وهر ده گرت . ته نانه ت نینگلیزه کسانیش
مه رانه پان له وی وهر گرتووه . به داخه وه نیستا
شوینه واری دهرگا و شوراکه له و شوینده دا
نه ماوه، چونکه رینگای نوتومبیلی پیدایه براره .
چیسی باسه، نه ده مۆندز نه باسی نهم شورایه و
نه هی باج وهر گرتنه که ی نه کردووه .

نۆز پیده چی نهم قسه بلاوه راست بیو که
نه وی (باجگه) بووه، وهک چون شوراک
باجگه له قۆپیی قهره داخ (قۆپیی سه گر مه ی
باکووری خوره لاتتی سه نگار هه بووه و
تانیستاش ناوی (باجگه) یه . و له دین ته کی بی
قهره داغیش ناساری باجگه یه ک هه یه به ناری
(باجگه ی بابان) هوه به لام نهو شورایه بۆ نه و
مه بسته دروست نه کراوه، به لکه شورایه کی
به رگری له م شوینه ستراتیژی بووه و پیش
نیسلامیش شورای هه بووه، وهک چون
شورای کۆن له قۆپیی قهره داخ و (دهره ند
باسه ره) و (دهره نندی بازبان) هه بووه .
شورای دهره نندی بازبان لانی که م له
سه ده ی نۆیه می پیش زایندا هه بووه . کانتیک
ناسرپالی دووه می پاشای ناشوری هاتووه
ناوچه ی زاموا - ناوچه ی سلیمانی - داگیر بکان،
کورد له لۆلۆیی یه کان له پشت نهم شورایه وه
شه پیکی گهره یان له که لدا کردووه (۷) .

(عه بدولپه حمان پاشای بابان) یش شورای
باسه ره و دوو جار شورای دهره نندی بازبان
ته عمیر کردووه که شۆرشیی دزی ده ولتی
عوسمانی کردووه، نیستاش به شتیکی نهم
شورایه له به ری خوراوی دهره ندا ماوه
هر که لیفتیک له چیای سه گر مه هه بووین
شورای کۆنی لییه ته نها به شتی نزدیک دهره ندا

خۇداوای باکوری دئی (به رکه ل) ئیستا دا
هاتم و چووم و پشکنیومن و لئیمان ورد
بوومه ته وه. بۆم ساخ بووه ته وه که شار یا
جینشینکی کۆنی پیش ئیسلام بووه
له بهردهم زینۆ گرنکه که ی (په یکولی) دا، بهم
شیویه یی خواره وه:

۱- نه و نه رزه ی بهری خۇراوای دئی که
ئیستا به شیکی کراوه ته زهوی کشتوکال و
ده کئیلریت، بناخه ی خانوو به ره ی کۆنی
له ژۆردایه وه که خه لکه که ی ده لئین و خۆیشم
هه ندیک له و بناخانه م دیوه. چهند شوینیک
هه لکه ندراوه یا باو باران گله که ی بردووه وه که
قهرای باکووری بووه ته ته نیشتی شیوی
سه ره کی له خوار کانی شینکه وه که دیوارکی
گه وری ژۆر گلی لی ده رکه وتووه و پانی
ده وری مه تریک و دیواری بینایه کی گه وریه
نه گه ر شوورا نه بئ. له ته گۆزه له م به شه دا
له گه ل گۆپی کۆندا نۆرن و، خه لکه هیندیک
هه لکۆلین، هه ر گۆرپیک چهند مردوویه کی تیدا
بووه.

۲- (زه ویسی چالی قاره مان): نه م زه وییه
به رامبه ر لای باکووری دئی و ئیستا تانکی
ئاوی لئی وه، ده که ویتته نئوان شیوی گه وریه
(شیوی پشت بتخانه) له باشوورو و شیوی
کانی تال له باکوورو باکووری خۇراوای و
شیویکی خۆره لات (وینه ی ۲۲) ئیستا

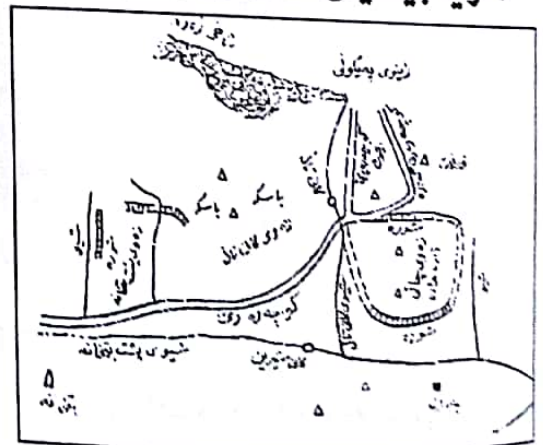

شوینه واری چهند بناغه یه کی کۆنی خانوو
له وپه ر دئی له (زه وی چالی قاره مان) دا
ده بینرین له گه ل دیوارکی گه وریه دا له بهری

باسرهم باش نه پرسسیوه وه که چۆن زنجیره
چیای کئۆره ش و زنجیره چیای ئاسۆس له
قه زای رانیه و پشده ر پیش ئیسلام شوورا
کراو بوون. دولی زه لمی شاره زوود و به شی
خۇراوای چیای (جوودی) و چیای

(دئیرافنک) پیش له بۆتان هه روان.
په نکه نه م شاخانه له لایه ن ئیمبراتوری
نه شکانی یه وه شوورا کرابن بۆ قایم کردنی
ناوچه کانی کورد، ستان به رامبه ر هیرشه کانی
(رۆمان)، چونکه شاخی زاگرووس هیللی به رگری
کردن بووه له و ناوچانه که ئیستا (عیراق) ی
پئی ده ورتی دللی ده وله ته که و
پیته خته که پیشی لی بووه. شیوه به ردی نه م
شوورانه به گشتی یه که ته رزه. گۆزه یه کی کاتی
(نه شکانی) م له لایه، له نئو بۆشایی ژۆر
به رده کانی بن شوورای دولی (زه لم)
نۆزراوه ته وه و خۆم شوینه که یم دیتوه. ده بی
موتسفیلد زاناو شوینه وارناسی گه وریه نه م
شوورایانه ی په یکولی دیبن. دوور نییه نه و
جینشینانه پیشی دیبن که نه وسا بناخه یان نۆد
له ئیستا پوون و ئاشکراتر بووه. به لام نازانین
چی نووسیوه و پای به رامبه ر سه رده می نه م
شوینه وارانته چییه، چونکه کتیبه که یمان لا
نییه که ناوی (په یکولی) یه. سالانی پابردوو
نۆدم هه ولدا په یدای بکه م به لام بی سوود بوو.

شار یا جینشینگی گه وری به رکه ل:

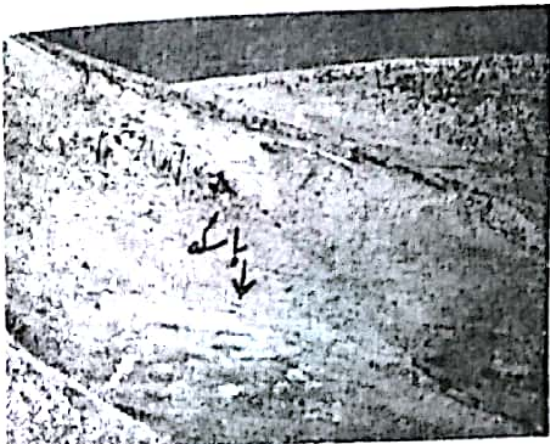

نه و ماویه که سه رقالی گواستنه وه ی
به رده نووسراوه کان و په یکه ره کانی بتخانه
بوون، چهندین جار به نئو زه ویه کانی بهری

لایهن شوینه وار ناسانه وه ناسراونه وه وهك
تهها باقرله (مقدمه فی تاریخ الحضارات
القدیمة، ص ۶۰۵) و شهرف یوسف له (تاریخ
فن العماره العراقیه فی مختلف العصور،
ص ۱۹۶) نووسیویانه. بۆیه نقد پیده چسی نه
دیواره زل زلانه که له نقد شوینه کوردستانی
باشوور ده بینرین، وهك شووراکانی دۆلی زهلم
و شاخی ناسۆس و په به نه و میرقولی له
پیره مه گروون، هی کاتی نه شکانی بن. له بهر
نه وه شه پ و شوپتیکی نقد له نیوان دهولتی
نه شکانی و دهولتی سلووقی و پاشتر نیوان
نه و پۆماندا قه و ماوه وهك تهها باقرله
(۱۶۱) هی همان کتیبیدا گوتوویه - باکووری
عیراقی نیستا مهیدانی گه لیک له و شه پان
بووه. بۆیه ده بی دهولتی نه شکانی نقد جیسی
خۆ قایم کردنی له کوردستان دروست کردی.
به لام شووراکه هی دیکه که به رده کانی وهك
نه مه گه وره نابن، له وانه یه هی کاتی ساسانی
بی. خه لکی به رکهل خشتی سووده وه کراوی
چارگۆشه ی گه وره و بچکۆله یان له م شوینه دا
دیوه. واته به شیکی بینایه کان به م خشته ناوا
کراون و، نیستاش بناخه ی چه ند بینایه ک له م
به شه دا به رچاو ده که وی.

(وینه ی ۲۳)

۲- (زهوی کانی تال): نه م زهوی به له
ته نیشته و باکووری (زهوی چالی قاره مان) و
ونیوانیان شیوه باریکه که ی کانی تاله. نه م
زهوی به له کانی تاله وه تا هندای کانی
شیرین دیت و به شه ته خته که ی خۆشکراوه بۆ

باشووریدا که په نگه کاتی هرتسفیلد دیار
نه بووین، چونکه حاجی حه سه ن نه حمه د
سه مین و حاجی حسینی برای ده لاین نه م
دیواره زو به ده روه وه نه بووه، پاشتر به هۆی
کاری ناووه واره له په ساره لیژه که ی هندای
شیوه گه وره که دا ده رکه و تووه و نیستاش له
چه ند شوینیکیدا ده رنه که و تووه. پارچه
ده رکه و تووه کان هه مو له یه ک (استاقه مه ن).
دیواره که رنک و پیکه و به رده کانی که مینک
داتاشراون و نه گه وره و نه بچووکن. خه لک
چه ند گۆرپتیکی لای نه م شوورایه یان
هه لکۆلیوه.

شوینه واری شوورایه کی به به ردی نقد زل
و وشکه که له کی شیوه که وانه بییم له به شی
باکووری زهوی که که جارن نه کیلداروه و لای
(کۆچره پئی) ی گه وره یه ده ست نیشان کرد،
چه ند به ردیکی دوو تن و زیاتریش ده بن.
ته نیا ده وری سه د و په نجا مه تریکی نه م
دیواره گه وره یه دیاره که به شیکی بووه ته
لای دیواری باشووری (کۆچره پئی) ی گه وره.
نه م پنگایه له سالانی هه شتادا بۆ تراکتۆر
خۆش کراوه تا به ردی مه پمه پ له زینو
په ساره ی خوارووی زینۆکه وه بۆ کاشی
به یینن. خه لکه که پاشماوه ی شووراکه یان
به شیوه که وانه بییه که ی کویر کردوو ته وه،
به تایبته به شی خۆره لاتی که له خالی
خۆره لاتدا شوپ بووه ته وه به ره و باشوور تا
شیوی گه وره یا نیژیک به و شیوه و به سه ر
لیواری شیوه که وه به ره و خۆراوا هاتوو.

وا پیده چن چوارده وری نه م شوینه
(زهوی چالی قاره مان) شوورا بی. به لام
شووراکه هی دوو سه رده م بووه به پیی
شیوه ی به رده کانی به ره ئی من نه وه یان که به
به ردی نقد زل کراوه هی کاتی (نه شکانی) ن
(کاتی نه شکانی له کوردستانی باشور له ۱۲۷
پ. ز- ۲۲۷ پ. ن)، چونکه بیناکانی نه و کاته له
ناوه ندو باشووری عیراقددا به نه ستووری
دیواره کان و خشته گه وره کانی خۆیان له

كشتوكال يا سهوزهواتى بهر ئاوى كانى يه كه . به شېكېشى باسكىكى بچووكه وه كووخى ماوه . شويننه وارى كۆمه له بينايه ماوه ته وه ، ديواريان تېكرا يه ك مه تر پانه وه به بهردى زل و وشكه كه له ك كراوه و هينديك له وه بهردانه دهورى شەش تەن قورس دەبن و پتدە چى ئەمانەيش هى كاتى ئەشكانى بن . به لام وه كووپتيان گوتم بناخه كانى به شه تهخته كه يان هه لگه ندووه بق خوش كردن بق كشتوكال .

كاك عەبدوللا ئەحمەد ئەمىن پۆڭى ۱۹۹۷/۱۱/۱۲ له گه لمدا تا زىنۆى په يكولى بهم شوينه واره دا گه را . پيشتريش كاك عه تا حاج قادر كه زهوى يه كه مولكى خويانه ، زۆر له ته گۆزهى ساده و بۆياخ كراوو شوشه كراو (مزج) تيدا ديوه . ئيمهش چەند له ته گۆزه يه ك و دۆله بهردىك (جوهنى - سندوقلى) دانە وێله كوتانمان بينى . ئەم به شهى باسكه كه زۆر گرنكه ، چونكه كۆمه له بناخه يه كى تا نزيكى شاخه بهردينه كه - واته سه ره تاكهى شاخى زهرد - ماون . هينديك بناخه له دوورى (۱۵۰م) له بهرى خۆره لاتی كانى تاله وه تا ده گاته كۆچره رپى گوره ده بينرین و شوينه وارى بناخه له خۆره لاتی ئەم كۆچره رپيه وه له هنداو كهى شوينتيكى به رنى سه ر تهخت هەن ، به لام وه ك ده لێن زۆر لۆدى و تراكتۆر به رد له م شوينه باركراون . به پای من ئەم وه ك له نه خشه كه دا ئامازم بق كردووه ، قه لايه ك بووه له سه ر ئه و ته ختاوى يه .

۴- (زهوى پشت بتخانه) : ئەم زهوى يه كه ئەم ناوهى لى نراوه ، وا له خۆراواى زهوى كانى تال و باسكه كهى ، واته دهسته پاستى و به رانه ر بتخانه يه به لای خۆره لاتدا . شيوئى بچووك له نتيوان هه ردوو زه ويدا هه يه . ئەم شيوه يش كراوه ته زهوى كشتوكال . به لام چەند بناخه يه ك له بهشى سه روودا ديארن . ئەم به شهى سه رووى به باسكى (زهوى يه تاله كه) وه به ستراوه ، چونكه شيو له م

به شه دا نيه . ديوارىكى ئەستور له به شى خۆراويدا به بهرى شيوئى بچووكه و بارىكه وه له باشووره وه بق باكوور هه يه و درزى ده وى په دجا مه تره و به بهردى زل و وشكه كه له ك كراوه . ئەم ديواره هى خانو نيه و ، پتدە چى هى شوورايه ك بى و خه لك زۆرى كۆر كرديتته وه ، چونكه هه زاران لۆرى تراكتۆرى بهردى مه رپه به چەندىن په رنگ بق كاشى له م شوينانه براون . هه روه ها زۆر به رد له شاخه كه داپوخاوه . ئەگه ر ئەم شوورايه گه يشتيته شاخه بهردى باكوور كه سه ره تاي شاخى زهرد يان بلين نهايه تيه تى ، هه ر له زۆر به رده داپوخاوه كاندا بزر بووه . په نگيشه ئەم شوورايه به ره و باسكى زهوى ئاوه تاله كه هاتبى ، چونكه بناخه ي ديوارىكى ديكه ي وا ئەستور له به شى خۆره لاتی ئەم به شى سه ره وهى زهوى يه كه وه هاتووه ته ئەم باسكه و ، هينديك له تله به رده كانى ده وى شەش تەن قورس دەبن . تا نيو قه دى باسكه كه هاتووه و مرف ده بينى . به لام چەند بناخه يه ك له باسكه كه و پشت ئەم يواره و ده وى ماون و پتدە چى يه كتيان زۆر گرنك بى .

په رنگه ئەم دوو سى له ته شوورايه ته واوكه رى شوورا گه ره كهى پشت (زهوى چالى قاره مان) بى . بيگومان ئەم شوورا بناخانه كاتى هرتسفيلد پوون و ئاشكرتر بوون . به ركەل به پى ئەم به لگانهى سه ره وه ده بى له كاتى ئەشكانى و ساسانيدا شار بوو بى . نازانين چەندە كۆنه و ، به پشكنينى زانستى نه بى ئەم و پاستى به ده ر ناكه وى . په رنگه ئەم جيئشينا نه سه رجەم هى يه ك سه رده م نه بن و تكاش له خه لكى به ركەل ده كه ين چى تر ئەم بناخانه تيك نه دن و تاريخى خويان بزر نه كەن چونكه نيشانهى ئەوه ن كه به ركەل شارىكى زۆر كۆن بوه . بيگومان ئەم شوينه واران هه موم به كامپراى فۆتوگرافى و فيديوى خۆم گرتون .

کۆشکینکی گهوره بووه و زۆر پارهو و هژده و ده‌رگای هه‌بووه. ئه‌وی چووبیته نیوی، بز بووه. ده‌لێن کورێک هه‌زی له کچی پاشایه‌ک ده‌کرد، کچه پیتی گوت: بچۆره توونی بابا نه‌سیمی عه‌یار که کۆشکینکی گه‌وره‌یه و ده‌رگای زۆن. نه‌گه‌ر زانیت چه‌ند ده‌رگای هه‌ن، شووت پێده‌که‌م. کوپه‌ش ده‌لێت: به‌لام له‌سه‌ر گه‌فت و به‌لێتی خۆت به، ئیدی کوپه‌ به‌ باوکی خۆی ده‌لێت ده‌چه‌ توونی بابا. ئه‌ویش ده‌لێت منیش له‌گه‌لتا دیم و دل‌م له‌ لات. هه‌ردوو چوون تا گه‌یشتنه‌ ده‌رگای نه‌شکه‌وتیک. به‌ باوکی گوت لێره به. کوپه‌ چوووه ژووری و چه‌ند گه‌راو سووپا توونه‌که‌ی نه‌دی. ئیواره‌ گه‌پایه‌وه‌ لای باوکی پیتی گوت هه‌چم نه‌دی، تا هه‌فته‌یه‌ک نه‌مه‌ کاری بوو. هه‌موو شه‌ویک که ده‌ خه‌وتن، باوکی پیتی ده‌گوت که ده‌خه‌ویت با لاقمان له‌ لای لاقسی یه‌کدی بئو سه‌رمان له‌ لای سه‌ری یه‌کدی بئ. کوپه‌ گوئی بۆچی؟ ئه‌ویش پیتی گوت نه‌گه‌ر دێویک یا ده‌عبایه‌ک هات به‌مانخوات، ئه‌وی دیکه‌ له‌سه‌ری دێته‌ قسه، چونکه‌ ناتوانی یه‌کسه‌ر هه‌ردوکه‌مان بخوات، دوایه‌مین شه‌و دێویک هات، ته‌ماشای کردو وایزانی هه‌ردوو یه‌کن و زه‌لامی دووسه‌ره. دێوه‌که‌ گوئی:

((له‌ توونی بابا گه‌پام، هه‌زار و نۆسه‌د و نه‌وه‌د ده‌ره هه‌تا ئیستا نه‌مدیت ئاده‌می دووسه‌ره))، ئه‌مه‌سه‌ره بخۆم، ئه‌و سه‌ره‌ ده‌مخوات. ئه‌و سه‌ره‌ بخۆم، ئه‌مه‌سه‌ره‌یان ده‌مخوات. نه‌ وه‌للا با لینگه‌پنم سه‌رم نه‌خوات. ئه‌وجا دێوه‌که‌ ده‌گه‌پێته‌وه‌ نیو نه‌شکه‌وت. باوک کوپه‌ هه‌لده‌ستینی و ده‌لێت: هه‌سته، زانیم توونی بابا چه‌ند ده‌رگای هه‌ن. کوپه‌ ده‌لێت چۆنت زانی؟ باوک گوئی: هه‌رۆ به‌ کچی پاشا بلس هه‌زار و نۆسه‌د و نه‌وه‌د ده‌رگای هه‌ن. نه‌گه‌ر وانه‌بوو ئیعدام بکه‌. کوپه‌ چو به‌ کچی پاشای گوت، ئه‌ویش پیتی گوت راسته، به‌لام چۆنت زانی؟ گوئی باوکم برده‌ لای ده‌رگایه‌کم دانا و چوویم نیو توونه‌که‌ و هه‌موو ده‌رگاکانیم ژمارده‌ گه‌پامه‌وه‌ لای باوکم و بز نه‌بووم. کچه‌ گوئی هه‌ر به‌کێک چووبیته‌ نیوی، هینده‌ کون و که‌له‌به‌ری هه‌ن، پنگای لی هه‌له‌ بووه و تێیدا سوپاوه‌ و نه‌گه‌پاوه‌ته‌وه‌. نازانم تۆ چۆن گه‌راویته‌وه‌؟ راستم پئی بلس، چونکه‌ دێویک له‌وی هه‌یه، هه‌رکه‌سێک چوو پئی کوشتوویه‌تی.

پنیم بلس چۆن تووشی دێوه‌که‌ نه‌بووی؟ راستم پئی نه‌لێی شووت پئی ناکه‌م. کوپه‌ راستی مه‌سه‌له‌که‌ی پئی گوت و، ئه‌ویش شووی پئی کرد.

ئهم ناوچه‌یه‌ پێ شیبوو که‌ند و له‌نده‌ی گه‌رمیان (توونی بابا)، خه‌لکی به‌رکه‌ل (توونی باوه‌ عه‌مه‌ری) پئی ده‌لێن. ئه‌وی خه‌لکی تێدا بز ده‌بین. ئهم ناوچه‌یه‌ به‌ (توونی بابا عه‌مه‌ره‌) - توونی بابا نه‌سیمی عه‌یار (چوونزراوه‌ و نه‌و ناوه‌ی لی نراوه‌).

٢ ئهمه‌ ناوی ماله‌کانی (به‌رکه‌ل) ه: سنی مالی عه‌زیز ره‌شید محمده‌ و ئه‌نوره‌ ئه‌حمده‌ ئه‌مین و ئه‌حمده‌ ئه‌مین ئه‌مین ئه‌حمده‌ له‌ خێلی تیله‌کۆ و چوار مالی حاجی عه‌بدووللا حه‌سه‌ن و جه‌مال عه‌بدووللا حه‌سه‌ن و جه‌لال عه‌بدووللا حه‌سه‌ن و که‌مال ئه‌حمده‌ حه‌سه‌ن له‌ جافی پوخزایی و مالی فه‌تاح ئه‌حمده‌ قادر له‌ جافی ته‌رخانی و چوار مالی عارف حه‌سه‌ن ئه‌حمده‌ و ئه‌حمده‌ حاجی حسین ئه‌حمده‌ سه‌مین و حاجی قادر ئه‌حمده‌ سه‌مین و حاجی حه‌سه‌ن ئه‌حمده‌ سه‌مین له‌ جافی شاتری و سنی مالی عه‌تا ئه‌حمده‌ و که‌ریم و نه‌وزاد ئه‌حمده‌ که‌ریم و عادل ئه‌حمده‌ که‌ریم له‌ تیره‌ی (زه‌ن) ی جاف و دوو مالی شیخ حه‌سه‌نی شیخ محمده‌ صالح و وه‌جه‌دین شیخ محمده‌ صالحی باوکی کاک هادی له‌ شیخانی سوڵه‌ی قه‌ره‌داخن. کاک هادی مامۆستای قوتابخانه‌ی (پساگان) ه و منداله‌کانی (به‌رکه‌ل) یش له‌وی ده‌خوینن مامۆستا هادی خزه‌متیکی گه‌وره‌ و دلسۆزانه‌ ده‌کات و به‌ ته‌نیا به‌ مامۆستا (معلم) یکی دیکه‌ رازی نابێ بچیته‌ ئه‌وی. ئه‌و دوو بنه‌ماله‌ شیخه‌ خویندنی ئایینیان نیو شیخایه‌تی ناکه‌ن. ئنێمه‌ دووشه‌وی پێ باران له‌ مالی شیخ حسن شیخ محمده‌ صالح نوستین پیاویکی سه‌غی و به‌ مه‌عریفه‌ت بو و ماله‌که‌ی پاک و ته‌میز بو وه‌ک ماله‌ شار. له‌ وێنه‌ی خه‌لکی به‌رکه‌لدا وێنه‌ی شیخ حسن و کچه‌که‌ی له‌ ده‌سته‌ راسته‌.

٢ له‌ ٦٥ له‌ مذکرات مامون بک بن بیگه‌ بگ وه‌رگێزراوه‌ په‌راویزه‌کانی محمد جمیل الروژیایی و شکور مصطفی بغداد ١٩٨٠.

١ شویننه‌واری بورجیکسی بازنه‌یی له‌ باکووری خۆره‌لاتدایه‌و به‌ نه‌رزه‌وه‌ ته‌خت بووه. یا ده‌توانین بلین بینایه‌کی عه‌سکه‌ری و به‌رگری کردنه‌. به‌لام

قزده بات، واته نیتزیکي چپای سه مرین. جاف له مه پومالاتدا دهوله مهند بووه. بق نمونه، که ریم بهگی فه تاح بهگی محمد پاشای جاف له (تاریخی جاف، ل ۱۲۸) دا گوتوویه: حاجی قادری میکایلی سز مسر ماینی مه بووه.

^۱ ۱۹۸۸ سالی تیشکانی شوقشی کورد بوو به رانبر به چهکی کیمیایی حکومتی به عسی و نه تقال کردن. نه وسا هیزی حکومت بنکعی پیشمه رگی له (په یکولی) گرت. تانک له شاخی (چارمسلان) باشووری (پساکان) وه له (مله ی پانه ری) تزپی گزته نه م شویته ی شاخی جوماغ و نه م پیشمه رگانه شهید بوون: (عه تا باهر محمه د علی) ی خه لکی پساکان که ماموستا هادی وه جه دین ده لیت پوونزام بووه، حمه شوان گرمیانی بووه و نیرامیم خه لکی قه ره داخ بود. هر دوو پیشمه گه عریف به کرو عومر میرزا میکایلی له شاخی گولان شهید بوون. نقد پارچه توپ و توپسی نه ته قا و له باکووری به رکهل و په ساری شاخی زهررد و شاخی گولان ده بیسنزین و حکومت به سار پیشمه رگه یدا داباراندوون و نقد مین (لوغم)یشی له شاخی گولان و په ساری نیتزیکي شوورادا چاندووه. پاش پابه رین فه تاح نه محمد به رکهل و محمد حسین محمد نقدابی خه لکی دئی (گولان) هزاران مینیان بز پاککردنه وه ی شاخه که و خزمه تکردنی خساک ده رهیتاوه، به لام هر دوو کیان به مین شهید بوون. فه تاح له ۱۹۹۲ دا شهید بوو. محمد حسین له (چناره) ی سهر پینگای ده ره ندیخان - سلیمانی که ده وری هه شت هزار مینی هه لگرتووه ته وه. کاک عه بدوللا نه محمد نه مین که (۱۹۹۷/۱۱/۱۳) له (به رکهل) وه له گه لمدآ هات بق دیتنی شوورای نووم نه م زانیاریانه ی دامی و، خویشی نیتزیکي هه زار مینیکي له په ساری شاخی گولان ده رهیتاوه.

^۲ بق نه م به سته بپوانه نه م سهرچاوانه: محمد امین زکی، خلاصه تاریخ الكرد و کردستان ص ۸۴ و توفیق وهبی، سفره من دریندی بازیان الی مله تی تاسلرجه ص ۱۲.

هه لکولینی زانستانه راستی نه مانه به ته وای پوون ده کاته وه. نه مجاره ی دواپی کاک هاشم حمه عه بدوللا یشم له ته کدا بوو و کاک که مال نووری کاک سهرکه وت له سهر پینگا مانه وه و هه رسن چوو بوونه سهر قه لای چرچه قه لا و سن له نیتزیکي (تورکه) مامه وه، چونکه ۱۹۹۴/۹/۲۴ چوو بوومه سهر قه لاو برنگ وینه م گرتیوو و زانیاریم له باره یه وه له سهر شریتی کاسیت تومار کردبوو و تانیستا نه منووسیوه ته وه. قه لاکه زرد سهخته و له نووره وه دیمه نیتکی زرد جوانی هه یه. ده توانم بلیم له کاتی ساسانیدا هه بوه. شوورای به به رید که چ کراوه، په نگه له کاتی (تورکه) یشدا هه بوو بی. تورکه له کاتی (نه شکانی) شددا هه بووه و نه و دیواره زلانه به هی نه وکاته ده چی. نایا تورک که (تورک) یشی پیده لیتن، له وشه ی (تورک) ی دپکی (توتورک) وه هاتووه، یان پیوه ندی به کی به خیله کانی (تورکوک) ی (گرتی) یه وه هه یه؟ له کتیبه که مدا (شوینه واره کانی نه وئی له شاخی سوورین، ل ۲۲) نامازم بق تورک کردووه.

^۳ حاجی قادر نه محمد سه مین ک سالی ۱۹۲۱ له دایک بووه، ده لیت: زه مانی باوکم، جارنگ ده وله تی عوسمانی پینگای په یکولیی له خیلاتی جاف گرت که پایز بوو و له کویتستان ده هاتنه وه. نیدی دزلی قه ره داخ پر بوو له مه پو مالات و خیله کانی جاف و نه رزه لیتنه ده گرتن. شه ویک جافه کان به دزی یه وه هیزشیان هینایه سهر په یکولی و، نه فسهری مه خفه ره که یان له خه ودا ده ستگیر کردو ناچار یان کرد بووقی عه سهری بق سهریازی سهر شاخه کان لی بدات تا بینه خواره وه و شه پ نه کن. جاف ده رگای شوورایان شکاندو له په یکولی یه وه ده ریز بوون بق گه رمیان.

شایانی باسه، په نگه هوزی جاف گه وره ترین خیلاتی کورد بی، نه گه ر چی ژماره ی ماله کانیا به وردی سهر ژمیر نه کراوه. به لام محمد نه مین زه کی سالی ۱۹۳۰ له کتیبی (خلاصه تاریخ الكرد و کردستان) دا (۱۴۹۰۰) مالیانی تومار کردووه بق نه وانسه ی که له کوردستانی باشوور بوون نه ک نیران. نه م هوزه هاوینان ده چوو کویتستانه کانی بانه و سه قزو مه ریوان و سنه و، زستانان ده هاته ناوچه ی شاره زوود تا که لار و کفری و

شوینه واریکی چاخى بهردینی کۆن له شاخه کانی زاگروسی کوردستانی عیراق راپورتیک له سهه نه شکهوتی شانهدهر

نووسینی: Ralph. S. Solecki

گۆرینی له ئینگلیزییه وه: هه زارمیرد

پیشهکی: بۆ زیاتر که لاله بوونی زانیاری ده باره ی مرۆفی پيش میژوو له وه به شه ی که وانه ی به پیت (الهلال الخصيب) له کوردستانی عیراق، راپورتیکی تر زیاد کرا که نه م راپورته یه له کۆتایی سالی ۱۹۵۱ له سهه شوینه واریکی چاخى بهردینی کۆنی نه شکهوتی شانهدهره، وهیوا ده خوازنی که له داهاتودا به لایه نی که مه وه به شداریه کی بچوکی هه بیته له زانستی مرۆف ناسیدا. نه شکهوتی شانهدهر ده که ویتته قه دپالی چیاکانی زاگروسی له باشووری زبیار نزکی زنی گه وه. نووسه ر نه م نه شکهوتی تاقی کرده وه که پسپوری ناسه وار بوو له کۆمیسیتی که ی زانکۆی هه شیکان بۆ خۆره لاتنی نزیک سالی ۱۹۵۱. من سه ره رشتی دۆزینه وه ی نه شکهوتی که م کرد له جیاتی به رپۆبه ریتی گشتی ناسه وار که پشتگیریان کردم به کهل و پهل و خه لک.

پیکهاته یه کی که چینییه و شوینته واری ناسه واری زۆری تیدا به بۆ هه لکه نندن و پشکنین. وهیوا ده خوازنی که نه م نه شکهوتی دلخۆشکه ر بیته بۆ دۆزینه وه ی نه شکهوتی زیاتر له داهاتودا.

هه لکه نندن له ناو نه شکهوتی که دا دهستی پیکرد به پێوانه ی پانزه پی و ههروه ها بیست پی قوولی تا که یشتنه قوولایی بیست پی له به شی سه رویدا. نه و زنجیره که لتوربیانه که تائیسنا دۆزراونه ته وه له سه ره وه بۆ خواره وه نه مانه ده گرته وه:

- ۱- میژووی هاوچه رخ (نوی)
- ۲- به ره به یانی چاخى بهردین و چاخى بهردینی نوی.
- ۳- چاخى بهردینی ناوه راست
- ۴- تۆرگه نیشی
- ۵- موستیری

واده رنه که وی نه شکهوتی شانهدهر به پیتی نه و نامیره ده ستیانه ی مرۆف هه ردوو نه شکهوتی زه رزی و هه زارمیرد پیکه وه ده به ستی که له لایه ن پرۆفیسۆر (D.A.W. Garrod) وه نزکی سلیمانی سالی ۱۹۲۸ هه لکه ندران.

واده رده که وی نه شکهوتی شانهدهر به رده وام

سوپاسی بی پایان هه یه بۆ دکتۆر (ناجی الاصبیل) به رپۆبه ری: گشتی ناسه وار که هه مو پیداوستییه کانی کۆمیسیتی که ی بۆ دابین کردم و ههروه ها ناماده کردن و ریکخستنی پتویستییه کان که په یوه ندییان به کاره که وه هه یه.

نووسه ر ناتوانی به چه ند ووشه یه ک سوپاسو پێزانینی خۆی ده ربپی به رانبه ر جیگری به رپۆبه ری گشتی که زۆر په رۆش بوو بۆ نه م پرۆژه یه.

نه م پرۆژه ناسه وارییه جیاوازی هه بو له گه ل پرۆژه کانی تر. دۆزینه وه و پشکنینی نه شکهوتی شانهدهر چه ند یاسایه کی لیکۆلینه وه ی تیکه ل به یه ککرد که وه کو که نجینه یه ک وایه بۆ تیکه یشتن ههروه ها په یوه ندییه کی به رانبه ری نیشان دا له گه ل زانستییه ناسه وارییه کان که نه مانه ن:

که شزانی، زه ویزانی، جوگرافیا، خاکزانی، زانستی نازه ل و رووه ک له نیتوان زانسته سروشتیه کاند، بایه خی هه ریه ک له و زانسته به شدارانه له گه ل ناسه وارزانی یان مرۆف ناسی به مانا فراوانه کی کاتی ده رده که وی نه وه تیده که یین که مرۆف له ناو بۆ شاییه کی پۆشنبیریدا نه زیاره و ناژی.

شاخی زاگروسی له کوردستانی عیراق

که دهرده که ون به شتیوه یه کی سهره کی له نامیتره
 ده سترده کانی مرؤف له سهرده می (نۆرگ نیشی) و
 (مؤستیژی) دهرده خن که وه کو نیشانه کانی سهر
 سنوور ده میتنه وه له و که لینه که و رانه ی هه مانه
 له سهر زانیاری دهر باره ی باشووری خۆرئاولی
 ناسیای کۆن پهری ده که نه وه ئه م نووسره
 نیشه کانی خۆی وابینیوه به هۆی راپۆرته کی
 پرۆفیسۆر (گاپۆد) وه به شتیوه یه کی فراوان بۆی
 ناسان کرابوو. هه ردوونه شکه وتی زه رزی و هه زار
 میترده که وه رگه رابوو له به پۆبه ریتی گشتی ناسه وار
 له به غدا له نه شکه وتی هه زار میترده دا پیشه سازی
 نامیتری به ردینی (لیغالویس) و مؤستیژی له چینی
 خواره وه ی تیا نۆزوا یه وه.

له م که شته دا هه یج نه نجامیکی گرنه گ نه بوو
 که په یوه ندی به چاخ ی به ردینه وه هه بیته وه که
 له راپۆرته که دا درابوو.

له دوا ی بی ده نگیه ک که زیاتر له ۱۰ سالی خایاند
 له ناسه واری کوردستانی عیراق ته قینه وه یه کی
 چالاکی بی وینه له دوا ی جهنگی دووم به رپابوو.
 یه که م بزسکی ئه م ته قینه وه یه نۆزینه وه ی قه لای
 چه رمۆبوو که شویتنه وارنکی گرنه گ نزکی سلیمان
 له قه زای چه مچه مال که له لایه ن به پۆبه رایه تی
 شویتنه وار به تایبه تی (ناصر نقشبندی) چاودیری
 ناسه وار بایه خی پیدرا، (بریدوود، سومر ۱۹۵۱ ص
 ۱۰۰) ئه م گونده کۆنه چوار سال له مه و پیتش واته
 ۱۹۴۸ له لایه ن په یمانگای خۆره لاتسی سهر
 به زانکۆی شیکاگو له ژۆر چاودیری دکتۆر (رۆیه رت.
 ج. بره ی دوود) (۱۹۵۰ لاپه ره ۱۸۹-۱۹۵) تانی
 کرایه وه له مایسی ۱۹۴۹ دکتۆر (ناجی الاصل)
 (۱۹۴۹ لاپه ره ۲۰۵-۲۰۶) به رپوه به ری گشتی
 ناسه وار نۆزینه وه یه کی ناسه واری له نارچه ی
 چه مچه مال (به رده به لکه) (Barda Balka) نه نجامدا
 که له چه رموو ه دورنییه، نامیتره به ردینه کانی
 که لیره نۆزانه وه وا دهرنه که وت که میژوویان بۆ
 پیتش نۆزوا وه کانی هه ردوو نه شکه وتی زه رزی د
 هه زار میترده ده که ریتنه وه ئه مه ش نامازه یه که که م
 به شه ی کوردستانی باشوور بۆ ماوه یه کی نوود
 دریزی پیتش میژوو مرؤفی تیا ژیاوه.

به کار هاتوو هه ر له سهرده می چاخ ی (مؤستیژی)
 یه وه هه تاکو نه مرؤ به تایه بتی له مانگه سارده کانی
 زستان دا له لایه ن شوانه کورده کانه وه که ژماره یان
 له نیوان ۳۵ تا کو ۴۰ که س ده بن.

هه لکه ندنی شویتنه واره که ۲۸ پۆزی پیچو به
 (۳) قۆناغ له مانگی تشرینی یه که م و دووم و
 کانونی یه که می سالی ۱۹۵۸ هه روه ها ئه و کاتانه ش
 ده گرتنه وه که له که شته که دا به سه ربراو ه بۆ
 ناماده کردنی که لو په لی پتیوست که تیکرا ۵۸ پۆزی
 گرتنه وه.

تیکرای ئه و نامیترانه ی له نه شکه وته که دا
 له هه موو جۆره کان نۆزانه وه ۲۷۶۹ نامیتری
 به ردین بوون نه مانه ش ۱۰۸۰ ی پارچه سوآله ت
 بوون ۱۶۸۹ ی پارچه ی به رده نه ستی و نیسقانی
 به کارهاتوو بوون که ته نیا ۴۰۷ به رده نه ستی
 به که لکن و شایانی ئه وه ن باس بکرتن هه روه ها
 له به رده نه ستیکان ۱۲۴۷ یان توئیکلن که ناتوانی
 وه سف بکرتن نیسقانه به کارهاتوو ه کان ۱۱ نمونه ن
 و به رده ره قه پۆلینراوه کان ۲۴ نمونه ن.

میژوو:

ئه توانین بلین که یه که مین هه لکه ندنی ناسه واری
 ریک و پیک له کوردستانی عیراق کنه و پشکنینه که ی
 (D.A.E. Garrod) ه که له سالی ۱۹۲۸ نه نجامی دا.
 هه رچه نده (Jacques de Morgan) که پسیپۆرپکی
 ناسه واری وریای فه ره نسی بوو هه ندی کنه و
 پشکنینی له کۆتایی ده سالی سه ده ی نۆزده
 نه نجام دا به لام له و شویتنه ی پیتشو هه ولی نه دا
 کاری کنه و پشکنین بکات به هه مان شتیوه دکتۆر
 (E.A. speiser) له سالی ۱۹۲۷ هه ولی دا کنه و
 پشکنین له هه زار میترده بکات. ئه م زانایه هه موو
 توانای خۆی ته رخان کرد بۆ نۆزینه وه ی
 شویتنه واری پیتش میژوو. به لام هه یج نه نجامیکی
 دیاری کراوی نه دا به ده سته وه.

نۆزینه وه کانی پرۆفیسۆر گاپۆد له نه شکه وتی
 زه رزی و نه شکه وتی ره ش و هه زار میتردی نزکی
 سلیمان به شدار ی نۆر گرنگیان هه بوو بۆ
 پوونا ککرده وه ی چاخ ی پیتش میژووی خۆر هه لاتسی
 نزیک. ئه م نۆزینه وه ناسه واری به گرنه گانه ی

له کۆتایی هه مان سالدا (Carleton. S. Coon) ۱۹۵۰، لاپه ره ۹۱-۹۲) لیکۆلینه وه یه کی کورتی له سه ره یه کیک له شه شه و ته کانی خۆره لاتی هه زار میتر ده نجام دا.

زه وی شه شه و ته که ی ۹۰ سه نته تر هه لکه ند هه چی گرنگی له ناسه واری چاخ ی به ردینی کونی تیدانه بوو. نه م شه شه و ته له چاخ ی به ردینی نوی دا به پنی له ته سواله ته کان به کارهاتوه.

له به هاری ۱۹۵۰ دکتۆر هینری فیلد Henry Field) نوینری موزه خانه ی (Peabody Museum) ی سه ره زانکۆی (هارفهرد) و (به ریز فوناد سه هه ر) نوینری به رتۆ به رتی گشتی ناسه وار به هه ولتیکی هاویه شی گه شتیکی تریان کرد بو شه شه و ته کانی چپای براندۆست که دروست کراوی سواله ت له م شه شه و تانه دا بوون. فیلد تیبینی خۆی ده رباره ی شه شه و تی براندۆست و شه شه و تیکی تر به ناوی Havdian cave که ده که ویت به باکووری گوندیکی خنجیلانه به ناوی هاقدیان له بناری چپای براندۆست.

به یمانگای خۆره لاتی زانکۆی شیکاگو که کۆمیسۆنتیکیان ره وانه ی کوردستان کردبو دووباره به سه ره کایه تی دکتۆر (به ره ی دوود) نو مانگیان له کاری مهیدانی له قه لای جه رمۆته وار کرد Galat Jarmo له به هاری ۱۹۵۱ هه لکه ندنی نوی له و ده رو به ره ی که ده گه ریته وه بو پیش میژوو نه نجام درا نه مانه ش (که ریم شایه ر) Kaeim shair که شویتنه وارنکی ناسه واری کۆنه هه روه ها شه شه و تی پاله گه روه Palegawra که هاوچه رجه له گه ل شه شه و تی زه رزی جگه له به رده به لکه Barda Balka که تانیستا کۆنترین شویتنه واره له کوردستانی باشوور که نامیری جۆری (ناشولی) و (مۆستیری) تیا نۆزراوه ته وه.

له پاپۆرتیکی سه ره تایی که له لایهن H.E. Weight, Jr و برۆس هاو Bruce Howe نویسراوه. نه م شویتنه واره بو چاخ ی به ردینی خولود (پلاستۆسین) ده گه ریته وه. نه و نامیره ده ستردانه ی مروف که لیژه دا له جۆری (ناشولی) نۆزراوه جۆری (ته وری ده سکردان) و نامیری

(به ردین) هه. به م پریه نیه له کوردستانی عیراق ناوچه به کمان هه به که چاند میلیکی چوارگۆشه ی که مه به دریزایی پیش میژوو که به لایه نی که مه وه بو زیاتر له (۱۰) هه زار سال پیش نیستا دریز ده بیته وه.

شه شه و تی شانده ره که بابه تی نه م راپۆرتیه ده که ویته نزیکه ی ۱۰۰ میلی ناسمانی له باکووری نه م ناوچه به (جه رمۆر). نه م شه شه و ته ده چیته ریزی شویتنه واره کانی تاییه ت به پیش میژوو که له سه ره وه باسکران وه له خواره وه به دریزی باس ده کری. نه وه ش دلنیا به که نو سه ره کانی (لانکی مرفایه تی) که نه و دوا گه رده یان ده گوت که نه م پارچه به له جبهاندا (بنه چه و بنه ره تی ته واری باوکو باپیرانی هیندۆ نه و روپیه کانه). نۆزراوه ناسه وارییه کان وای لیکردن که له خۆشیان برۆیان بو سه ره وه به رز بکه نه وه.

ولاته که The Country

به سه رهاته کانی مروف زۆر پشت ده به ستنی به تۆبۆگرافیای ناوچه که و شویتنی شه شه و ته که. لیژه دا پتیویسته باسی نه و هۆ له پیشانه بکه ین که وای له مروف کردوه نه و شویتنه تاییه ته ی وه کو نشینگه یه که له راپردوی تاریکدا هه لیژاردوه وه بۆچی ته نانه ت نه مروف شوانه کان به به رده وامی تیا نه ژین. پتیویسته نه مانه لیکۆلینه وه ی له سه ر بکرتت و به وای هۆکان له شویتنه سروشتی یه که یدا بگه رین.

به رده نیشتوهه کانی چپای زاگروس بنه ره تیان بو چاخ ی (به رمی) (Permian) ده گه ریته وه پیش نزیکه ی ۲۲۵ ملیۆن سال له مه و پیش، کاتی بری ناو زۆر به ناوی ده ریای (Thethys) نه م ناوچه به ی داپۆشیبو. نه م دیارده یه له پشتتینه یه کی فراوانه وه دریز ده بیته وه به ناو کوردستانی عیراق و ئیران و له ویشه وه به ره و خۆرئاوا ده کشی تا ده گاته وه به نه هریقای باکوور.

به رده کانی نه م ناوچه به ده وه له مه نده به که ره سه ی گه چی که دواتر پوو خساری ده ره وه ی به رده زۆر بلاوه کان نه وانه ی زاگروسی پیک هینا که به هۆی نه م ده ریایه وه دروست بوون.

نزیکه ی چوار سه د پئییه ده که ویتیه نیتوان چیبای برادوست له باکووری خوره لات و (بیرات داغ) بیان شاخ له باشووری خورناوا.

(بیرات داغ) بووه به چهند هیلیک له لای باشووری خورشاوای زئی گه وره ویدی. ورد بوونه ویه که له نه خشه ی تو پوگرافیای ناوچه که هه نندی درزیه سه رنج راکیشست بق درنه که وی که په یوه نندی به خاک ناسییه وه هه یه.

به رزیه که ی له به رزترین جیگاوه له چیبای برادوست ده گاته ۶۸۰۰ پی که به ره و باشووری خوره لات ده پوات و لیژ ده بیته وه به ره و خواروو پوه و باکووری خورناوا ده پواو به رزاییه که ی لیژ ده ده گاته ۵۵۰۰ پی، هه روه ها میل و نیویسک له خوره لات ی نه شک و ته که یه. له برینی نول ته سکه که وه که نزیکه ی میل و نیویسک له نه شک و ته که وه دووره و ده که ویتیه باکووری خوره لات ی لوتکه ی شاخه که به رزیه که ی ده گاته ۴۸۶۴ پی. له و به ری زئی که هیلی بیرات داغ له پویاره که وه زور نزیکه به رزترین به رزی و لیژی ده گاته ۵۷۱۹ پی هه روه ها له باشووری خوره لات وه ده گاته ۵۲۱۰ پی. چیبای Berat Dagh خوخی له به رزاییدا لوتکه کانی جیوازه که له ۵۰۰۰ هه زار پی وه بق شش هه زار پی به رز ده بیته وه.

نه م شاخانه واده رده که ون به رده وام نه بن له دریز بوونه وه دا به هوی نه وه ی پچرانیکسی لوانی زه وی ناسی دروست ده کات. له ناو نه م تلش و که لیئانه دا ته وژی ئاو ده ست ده کات به پوتانه وه ی خاکه که بووه ته هوی نه وه ی به ئاسانی هه روه که ئیستا که نالی رویاری کوچوک له رایزان و چه ت سکه که له گوندی شیکافت دروست بکان. نووسه ر وای بق ده چیت که نه م که لین و لاوزیونی یه که له دوا ی یه کی دیواره به ردینه کانی بووه ته هوی به جوگا بوونی زئی گه وره به ناو یه که مین زنجیره چیبای زاگروس له خالان Khalan که له وی پویاری ره واندز ده گات به زئی گه وره، نه م جوړه شاخه تاییه تانه که تلش و که لیئان تیډایه ده بنه هوی دروست بوونی جوړی له توپی دابه شکرینی ئاو

زنجیره چیبای زاگروس له چاخی (ته باشیری) دروست بووه که نزیکه ی (۹۰) ملیون سال پیش ئیستایه. کاتیک به رده بی هیزه کان فشار که وته سه ریان و ورد بوون و تیکشکان. له لایه کی تریشه وه به هوی پاله په ستوی تویکلی زه وی زور له باکویره وه نه مه له چاخی پلاستوسین (Plistocene) کوتایی هات. له نه نجامی نه مه دا زنجیره چیبای چه ماوه ی زاگروس دروست بوو که نه مرق ئیمه ده زانین نه م زنجیره شاخه سه ختانه به ره و باکووری خورناوا و باشووری خوره لات دریز ده بنه وه و سنوویکی گه وره له نیتوان ده شته کانی ئیستای عیراق و بانه کان که نه مرق به ئیران ده ناسری دروست کردوه. له کوردستانی عیراق ته نیا ژماره یه کی که م دریه نندی باش هه یه بق هاتوو چو کورن له خوره لات وه بق خورناوا. نه مانه ش له خانه قین و هه له بجه و په واندزن که له م شویتانه دا جوگی ئاوی باران ده چنه وه ناو پویاره کان.

نه شک و تی شانده در ده که ویتیه ناوچه ی په واندز، گونده که ش ناوی نه شک و ته که ی هه یه دانیشتوانه که ی سر به لیوای هه ولیره و به کوردی قسه ده کن هه روه ها بنکه یه کی پولیسی تیډایه. گوندی شانده در هه روه کو گوندی (شانگری لا Shangri-la) ده که ویتیه دووپانی به یه ک گه یشتنی رویاری ره واندزو زئی گه وره. نزیکه ی ۲۹ میل له خه لیفانه وه دووره که ده که ویتیه سه ریگای سه ره کی په واندز. دۆلی شانده در ده که ویتیه پشتی هیلی دووه می زنجیره چیبای زاگروس له ده شتاییه کی پان و به رین و به پیتدایه که ناو ده بری به مه مکار (Breasted) له که وانه ی به پیتدا (Fertile Crescer) دۆله که ده که ویتیه نه و به شه ی که وانه ی که له خالی گوزیندایه له خوره لات وه بق خورناوا که هیلی راستی نیتوان تورکیا و ئیرانه و زیاتر به ره و باکووری خورناوا دریز بوه ته وه وه له باشووری خوره لاتیشدا زنجیره چیاکان سنووری عیراق و ئیران پیک ده هینن. توژی دور له باکووری دۆلی شانده در بانه کانی تورکیا تیکه ل به هیله کانی چیبای زاگروس ده بن. دۆله که ده که ویتیه به رزاییه ک

که پئی دهوتری تاله مووه کان، (Trellised)

نه شکه وتی شانده در دهکه ویتته دۆلئیکی کراوه وه پانیه که ی هزار یارده ده بیته وه تاراده یه که زه ویه که ی هه لکه ندرای پله داره، تهختی دۆله که شی نزیکه ی میل و نیویک ده بیته، زئی گوره دۆله که دهکات به دوو به شه وه، سه ره تای ته وای دۆله که له گوندی شیکافت دهست پیده کات دریز ده بیته وه به دریزایی پۆیشتنی ناوه که که هشت میلی ناسمانیه به ره و دوو پسانی زئی گوره وه پوویاری ره واندز. ناله م خاله وه دۆله که که متر یان زیاتر به رده وام هه لده کشی. به شیخ له دۆلی په واندز بۆ ۸ میلی ناسمانی تر ده پوات له وشوینه دا که پوویاری په واندز تیکه ل به ده ره بندی په واندز ده بیته. زئی گوره پانیه که ی له نیوان ۲۰۰ تا ۳۰۰ یارده ده بیته له دۆلی شانده در. لیژه دا هیچ لافاوئیکی گوره له م به شه ی زئی گوره روونات، پوویاره که ده پۆیتته دۆلئیکی فراوان که ده کشی به ره و سه روو هه تاکو ده گاته وه به دواوه ی زیبار. هه ردوو لای پوویارو دۆله که ی کورت کورت ده بیته به هوی چهنده چه منگی پچر پچر. له ورزه باراوویه کاندنا نه چه مانه لیتاوئیکی زۆر به ناشکرا ده هیتن. تاراده یه کی که م پووه که ده پوینری بۆ پاگرتنی که م کردنه وه ی روتانه وه ی خاکه که. جۆگایه که که ده پوا به ده وری قه د پالی باکووری خۆرئاوای نه شکه وته که له هاویندا وشک دهکات. نه و پنگایه ی له شانده در وه ده چیتته ناو دۆله ته سه که که پنگایه کی نزم دروست دهکات له نیوان میتره که سوورو دۆلی شانده در. له نه شکه وته که وه بۆ گوندی میتره که سوور دوو کاترمیزی پی ده چیت.

نه م ناوچه یه ی کوردستانی عیراق ده که ویتته پشتینه یه که وه سالانه نزیکه ی ۲۵ گری بارانی لی ده باری. هه وای که رمی ده ریای سپی ناوه راست به سه ره قه ره و زیباردا بۆ دۆلی شانده در ده پوات نه مش هاوچه شنه له گه ل پاده ی باران بارینی بانه کانی تورکیا له باشووری خۆره لات وه بۆ زاگرس واده رده که وی له و پووه وه تیببینه که دروست بیته له پووی هیله باراناوییه کان که دوی

هیله یه کسانه کانی رووی ده ریای که وتوون Fisher بروای به وه هه یه که نه و دیارده یه بووته هوی گۆرانی زۆر به رزبونه وه ی ده شته کانی که وانه ی به بیته (الهلال الخصیب). لیژه دا پۆیست ناکات دوویاره ی بکه مه وه که نه م که وانه ی به بیته هوی جوگرافیای سه ره کییه بۆ پیکه وه به ستنی خۆره لات و خۆرئاوا له جیهانی کۆندا. یه کیک له و دیاردهانی له وه رزی پایزدا له دۆلی شانده در تیبینی کراوه نه وه یه که بنکی پوویاره که له به یانیاندا ته م دروست دهکات. به یه که گه یشتنی هه ردوو پوویاره که زئی گوره وه په واندز له وانه یه هوی سه ره کی رودانی ته می پوویاره که بیته.

پۆلیسه کانی مه خفه ری شانده در ده یان ووت که دۆلی شانده در له زستاندا گه رمتره له دۆلی میتره که سوور له خۆره لات وه هه روها گه رمتره له دۆلی زیبار له باکووره وه. نه وه شیان ده ووت گویه کاتی به فر ده باری له دۆله کانی تری ناوچه که به لام له دۆلی شانده در ته نیا باران ده باری. نه مش راستیه که له یه کی له گه شته کان بۆ زیبار له کۆتایی کانوونی یه که م به فرم له دۆلی زیبار بینی به لام هیچ له دۆلی شانده در نه بینی. دوویاره له جی هیتتنی دۆلی شانده در له ۲۹ ی کانوونی یه که م به فرمانیک ده مبینی به لا پالی گرده کان و پنگاکه وه کاتی گه شتمان به ناو گردو چیاکاندا به ره و باشوور بۆ خه لیفان ده کرد به فرمان ده بینی به لام به هیچ جۆری له شانده در به فری لی نه بوو. نه شکه وته که ده که ویتته سه ره پووی نه وه هیله به فرینه ی که چواره وری دۆله که ی داوه.

ناوه هه وای هه ردوو مانگی تشرینی دووه م و کانوونی یه که م تاراده یه که مام ناوه ندی بو. گه رمی پیوه که ۱۷ پله ی فه ره نه یاتی له کاترمیزی هه وتی به یانی تا نیواره ی تشرینی یه که م ده خوینده وه هه روها ۲۲ پله بۆ ۲۳ پله له کاترمیزی هه وتی به یانی بۆ نۆی نیواره کۆتایی مانگی یه که م ده خوینده وه. له مانگی ته مووزدا شه وی نه وه ندی سارد بو که پۆیستی به پیخه ف ده کرد بیده ی به خۆتا. پله ی گه رمی به پۆر به ته وای مام ناوه ندی بو ته نانه ت له مانگی کانوونی یه که میشدا.

پانی ۳۶ ۵۰ باکوود هردها هیلای درژی ۴۴ ۱۳
 خوره لات، نه شکه وته که نزیکه ی میل و نیویک
 دورد له زنی گه وده و نزیکه ی ۲۱۰۰ پی به رزه
 له پووی ده ریاهه . دۆله که ی شانده در نه توانی
 له باشووری خورشاواوه له نیوان پیزه به رزاییه کدا
 بیینری . به هوی تووله پینه که وه که لرینگا
 سه ره کییه که وه بوی سه رده که وی که نزیکه ی نر
 سه د و په نجا پینه نه تگه یه نیتته نه شکه وته که .

به لام بق هاتنه خواره وه ۲۳ ده قیفه
 ده خایه نیت . ریگایه کی باش هیه راسته وخر بق
 نه شکه وته که سه رده که وی به ناو کۆمه لیک دار به پود
 و پوشدا ده پۆی که پووه باشووره . نۆرینه ی کات
 هه تاو ده ی دات له ناو نه شکه وته که به تاییه تی
 له زستاندا که تیشکی گه رمی خۆر ده گاته به شه کانی
 ناوه وه ی نه شکه وته که هه روه کو بق خۆ پاراستن
 له په شه باو سه رمای زستان به کار دیت .

هه روه کو هه موو نه شکه وته کانی تر له م
 ناوچه یه دا وه که نه شکه وته شانده در پینکاته یه کی
 گه چینی یه و میژووی دروست بوونی ده گه ریته وه بز
 چاخی ته باشیری سه روه هه روه کو پینکاته ی
 نه شکه وته کانی تری برادۆست وایه له لاین
 (Dennis J. Botten, 1951) ده ستنیشان کراوه .

بنمیچ و ته نیشته کانی نه شکه وته که به چینگی
 گه چینی یه داپۆشراون هه روه ها هیس بنمیچاکی
 داپۆشیوه له گه ل به شیک له دیواره کانی هوی کی
 گرنگ بق به کاره ی تانی نه م نه شکه وته وه کو
 ژینگه یه که نزیکه له و دو پیا نه ی که هه روه
 روباره که به یه کده گن وه تیپه ر ده بن به ناو ریگی
 کۆچ کردن که دۆله کانه و هۆزه کورده کان به کاریان
 دینن . یه کی له هه ره سیفاتا چاکه کانی نه م
 نه شکه وته نه وه یه که نزیکه له سه رچاوه یه کی نار
 هه ر نه وه ش بوته هوی نه وه ی نه شکه وته که
 پیروژ بیت . له چواره وری چه ند کانیه که هه ب
 ده که ونه سه رووی نه شکه وته که ژنی شوانه کان
 که له م نه شکه وته دا ده ژین به کونده ناو یان ل
 ده هینن به هه مان شیوازی باوکو باپیرانیان .

ده می نه شکه وته که شیوه ی سی گۆشه یه کی
 فراوانی هه یه پانیه که ی ۸۲ پی یه و به رزییه که ی ۲۶

دارو درهخت له م ناوچه شاخاوییه دا له جۆری
 تیکه لی دارستانی شاخاوییه . به لگه ی جوگرافیای
 نوئ ناماره بق نه و پاستییه ده که ن که شییه کی نۆد
 له سه رده میک له سه رده مه کاندا له گه ل هیله کانی
 نیشته جی بوونی مرۆف له خوره لاتای تاوه پاستدا
 نه م ناوچه یه شی گرتوه ته وه .

درهخته کان به شیوه یه کی په رش و بلاو دابه ش
 بوون به گرده کانه وه به لام له که ناری روباری
 چه مه کانی ش ژماره یه کی نۆد هه ن . نۆرینه ی
 درهخته کانی ناوچه ی نه شکه وته شانده در دار
 به پووه Queres Aegilop که به ریژ ناجی عه باس
 له کۆلیژی مامۆستایانی به رز له به غدا به دلئیکی
 فراوانه وه بوی ده ست نیشان کردم . به زمانی
 کوردی له لایه ن خه لکه وه پی ده و ترا دار به پووه .
 نه م درهخته له زه وییه رووت و وشکه کانی ناوچه ی
 خوره لاتای ده ریای سپی ناوه پاست دۆزرایه وه
 هه روه ها له م پانه به رزانه ی کوردستانی باشوور
 پی ده و تری دارستانی جۆری Mquus به ری نه م
 درهخته پی ده و تری (به رو) . جۆری له گو یزه
 به کار دی بق خواردن نزیکه ی ۴,۵ سنتی مه تر
 در ژوه و تیره که ی ۱,۸ سنتی مه تره . تو یکلکه ی
 ته نکه به ناسانی به چه قۆ لاده بریت . من تیبینی
 نه وه م کرد نه و خه لکه ی له ناو نه م نه شکه وته
 ده ژین به پوه که یان به ده ستاری به رد هاپیوه هه تا
 بوته نارد پاشان زیاتر ناماده کراوه بق خواردن
 یان له سه ر ناگر برژاندوویانه تامی خۆش بووه .
 که میک بیر کردنه وه و خه یال پیویسته ژیان له م
 نه شکه وته دا له پیش میژوو دا بخینه به رچاو
 که نه وانیش هه مان ژمی به پوویان خواردووه . نه م
 درهخته گه وده ده بیت تا به رزییه که ی ده گاته ۲۰
 پی . به رزترین و گه وده ترین دار به پو وه کو باسکراوه
 ده که ونه لیژیایی به رزاییه کانی (بیرات داغ) لای
 خوره لاتوه به رانبه ری زنی گه وده .

شوینی نه شکه وته شانده در The Situation :

نه شکه وته شانده در یا وه کو (شکافت مازن
 شانده در) ، (نه شکه وته گه وده ی شانده در) هه روه کو
 به زمانی کوردی پی ده و تری ، ده که ویتته نزیک هیلای

پاشا پانویس که ی له ناوه وه زیاد ده بیئت بۆ ۱۷۵ پی
 هر وه ها و نه میچی نه شک و ته که له زه و بییه وه ۴۵ پی
 بهرزه . بنه میچی که ی چه ند نر زکی سی بووه
 بهرزه ی که و نه خوار وه ی بهر ده وه بووه
 له کاتدا . بۆ زیاتر چوونه ناوه وه بنه میچه که نزم
 ده بیته وه بۆ ۲۵ پی ی بهرزی . پاشان زه وی
 بهرزه که لیز ده بیته وه تا ده گاته کۆتایی
 بهرزه که که نر زکی ی ۱۲۰ پی له ده می
 بهرزه که که نووه .

کاتر ده چینه ناو نه شک و ته که وه سی شت
 دینه بهر چاوت:

به که م: بوونی چیلکه ی وور لکراو له په ناگاندا
 هر وه ها کایه ن په چه بۆ نازه ل که نه و
 خه لکاته نر وستیان کړن وه .

نووه م: ووشکی زه و بییه که ی ته بیچه له چه ند
 شتیکی که م که دیاره له سه ر زه و بییه که .

سوریه م: بنه میچی نه شک و ته که به تویرا لیکتی
 به ستوری نوکه ل و ره شی دارو خه لوز به نه ستوری
 ۸/۱ ای گزینه ک داپوشراوه . واده رنه که وی
 که شویتنیکی باش بیئت بۆ زیان .

کاتیک به کیک له ده می نه شک و ته که وه بوه ستی
 و سهیری دیمه تی خوار وه و لیزایی بهر ده می
 نه شک و ته که بکات سه رنجی راده کیشی که چون بۆ
 ناو تلیشه کان لیز ده بنه وه . خۆله میش و په ینی
 نازه ل که له که بووه له لیواری سه رووی لیزایی
 ده می نه شک و ته که نه مه ش نه وه نیشان ده دات
 که شوانه کان به زووانه به کاریان هیناوه .

پشکنین: (مسح) گه ران له ناو نه شک و ته
 شانده ده به چرار پشکنینی جیا جیا کرا . په که میان
 گه رانیکتی زۆر خیرا بوو بۆ ماوه ی چه ند ده قیقیه که
 له ۱۰ ی ته مورز به هاوړتیته تی دکتور مه حمود
 نه مین ی سه ر به بهرزه ی ریتی ناسه وار . له و کاته دا
 زانیمان که نه شک و ته شانده ده ته نیا نه شک و تیک
 نه له ناوچه یه دا به لکو نه شک و ته تر هیه له م
 نرکان که هه مان پیکهاته ی گه چینه مین له گه ل نه م
 سه ر کړنه گشتیه دا من داوام پیشکه ش به
 بهرزه ی ریتی ناسه وار کرد بۆ پنگه دان بۆ دووباره
 پشکنینی نه شک و ته شانده ده هر وه ها نیش کردن

تیایدا نه گه شویتنه وارنکی چاک بوو .

دووه م: له ۶ بۆ ۱۶ تشرینی په که م پشکنین
 له نه شک و ته شانده ده به چالیکتی چوارگوشه ی
 تاقی کردنه وه دهستی پیکرد بۆ مان ده رکه وت که
 نه شک و ته که زانیاری ناسه واری چاکتی تیدایه که
 هر وه کو پیشبینی ل ده کرا . نه و زانیاریانه ی
 لیزه دا ده رکه وتن گفتی نه وه ده دا که بۆ زینه وه ی
 زۆر چاکتر له داهاتوودا ده ریکه وی . له پاش
 سه رکردنی به لگه کان دکتور (ناجی الاصیل)
 پیشنیاری نه وه ی کرد که نه توانی بگه ی نه قولایی
 ناستیک له و ماوه یه ی که ماوه له وه رزی سالی ۱۹۵۱

پاش جی به جی کردنی هه مو پیدایه سی تیبه کان
 له به غدا ، کۆمیسو نیک پیک هینرا بۆ نیش کردن
 نیته گه راینه وه بۆ نه شک و ته شانده ده که کاری
 له نیوان ۲ بۆ ۱۵ ی تشرینی دووه م بهر ده وام بوو .
 له م گشته دا من به هاوړتیته تی بهرزه نه حمه د
 مه هدی یاریده ده رم له گه ل په کیک که شو فیروو وه
 چیتشت لینه ریش بوو له لایه ن بهرزه ی ریتی گشتی
 ناسه واره وه هه مو پیدایه سی تیبه کیان له که ل و
 په ل و نازووقه پید ابووه له نیوان هه شت تا ده
 کړیکار له شانده ده دامه زینر ابوون که نه مانه
 نهوونه ی هاوکاری و پشتگیری بوون بۆ
 کۆمیسو نه که . نیته ناچار کرابوون کاره کانمان
 کورت بکه ینه وه بهرزه ی چه ند گرفتیکتی کاتیبه وه
 که هاته پنگامان . نه مانه ش چه ند گاهه ردیک بوون
 که پیوستمان به بارود بوو بۆ لابر دنیان چونکه
 نه نه توانرا به نامیزی ساده لاپریت .

به گه یشتنمان بۆ به غدا که نه بویه مؤله ت
 وه رگیاریه بۆ بهر ده وام بوون له سه ر کاره که
 هر وه ها بۆ که ره ستی ته قینه وه و لابر دنی گاه
 بهر ده کان . له دوی چه ند هاتو چۆیه گه پیوست
 ناسان کرا بۆ په یدا کردنی باروده که . چونمان بۆ
 شویتنه واره که بۆ جاری چواره م که میک دواکه وت
 چونکه کاره که دیاری کراو بۆ له نیوان ۱۴ تا ۲۷ ی
 مانگی کانوونی په که م .

به بی هیچ گومانیک گه وره ترین گهرو گرفتمان
 لابر دنی تله بهر ده کان بو که به ره و پیش بردنی
 کاره که ی که م کرد بوه وه . هر چه نده هه ولو توانای

یه که م به رده نه سستی له قولایی ۲۱ گریئ
 دوزیایه وه. گله که له قولایی ۶ پی کلنکی پهنگ
 قاوه بی له خۆل و لم تیکه ل بو، گله که نغد شیندار
 بوو به لام که متر تیکه ل بو به که ره سه کانی ترو وک
 له گلی چینی سه ره وه دا ده رکه وت.

چوارگۆشه یه کی ۲۵ پی ی دووجا له سه ره وه
 باکووری خه نه قی تا قی کردنه وه که هه لکه ندره .
 له تا قی کردنه وه که دا واده رده که وت ده توانری نغد
 هه لکه نری چونکه له هه ل که نندنه که دا به ردی گه رده
 نه ده هاتنه پی هه روه که له سه ره وه ی باشووری
 خه نه قه که نزیک ده می نه شکه وت که ده رده که وت.

گه پانه وه مان بۆ نه شکه وت که بۆ هه لکه نندن و
 دوزینه وه له سه ردانی سی یه مدا نه خشه ی
 به رزاییه کانی تیا کیشرا که ده چینه وه ناوه وه به
 ۱۰ پی له نه وه پی نه شکه وت که وه بۆ به رده مه که ی
 پاشان بۆ لیژی خواره وه تا ده گاته وه به که لین و
 تلیشه کانی خواروو. بنمیچی ناوه وه ش به درزیایی
 هه مان هیل هیلکاری به هوی کامیروه کرا.

سه ری نه و چاله کۆنه مان هه لدا یه وه که ۱۰ x ۵
 پی ی چوارگۆشه ی تا قی کردنه وه بسوکه خۆم
 له سه ره تای تشرینی یه که م خۆله که مان لاسرد
 که دوواتر پی پر کرابۆوه تا گه یشتینه نه و قولاییه ی
 که پیشتر خۆم هه لم که ندبو که (۵) پی قول بوو.

ناوچه یه ک پیوانه که ی ۱۵ x ۲۰ پی سوک
 دابه شکرا بۆ ۵ پی ی چوارگۆشه به رزایی هه ریه که
 له و به شه پیوراوانه تو مار کراوه. وا بریار درابوو
 پیوانه ی قولی به کاربه یترری بۆ هه لکه نندی
 چینه کانی نه مه ش له بهر دوو هو:

۱- کریکاره کان پیشوتر مه شقیان نه کردبوو که
 به دوا ی چینه کاندای برۆن چونکه له راستیدا هیه
 زانیاریه کی ناسه واریان نه بوو.

۲- نه و به ریه سته زۆرانه هه بوون که نه و پارچه
 نه ستوره گه چینیانه ش ده گریته وه وای له هه لکه نندی
 چینه کان کرد به شیوه ی کرده بی نه توانری له چینی
 ژیره وه هه لکه نری بۆ زیاتر له ۶ گری، نه و
 نمونانه ی دوزرانه وه له هه ر شه ش گری یه که خزانه
 ناوکیسه ی جیا جیا وه که قولی و به رواری ته واریان
 له سه ر نووسرا هه روه ها تیبینی له سه ر نه و

قاره مانانه به چه کوش و نویل له لایه ن نه و کۆمه له
 مرفه وه بۆی درا به لام هیه کاریه ریه کی نه بوو
 له سه رتاویره به رده کان. ته نیا له ریگه ی
 ته قاندنه وه یان نه توانرا کاره که نه نجامی باشی
 هه بیته. زیاتر له هه شت گورزه ی بارود به کار هینرا
 بۆ ته قاندنه وه ی تله گه وره کان هه روه ها به لایه نی
 که مه وه (۲) گورزه ش به کاره یتر بۆ بچوکه کان.
 تیکرای ژماره ی نه و گورزانه به کاره اتن (۵) دانه بوو
 بۆ هه ر تله به ردیک هه مووی چواره ته قینه وه
 نه نجام درا بی نه وه ی کاره ساتی دلته زین رویدات.
 نه و شووانه ی که له نه شکه وت که دا ده ژیان له گه ل
 هه ر ته قینه وه یه کدا نه شکه وت که یان چۆل ده کرد.
 ئیمه نغد قه رزاری فه رمانده ی مه خفه ری پۆلیسی
 ناوچه ی میترگه سوورین که پۆزانه دوو تا (۲)
 پۆلیسی بۆ دابین ده کردین وه کو یاوه به درزیایی
 نه و ماوه ی له وی ئیشمان ده کرد، هه روه ها زۆر
 قه رزاری وه زاره تی ناوخۆین که ریگه یان پیدایین
 مه خفه ری پۆلیسی شانده ر به کاربه یترین وه کو
 بنکه ی سه ره کی بۆ حه وانه وه مان تیایدا. هه موو
 پیوانه مه یدانیه کان به پی و گری نه نجام دراوه
 چونکه ته نیا نه م پیوانانه هه بوون له وکاته دا.

هه لکه نندنه که The Sounding

له دووه م پشکنینی نه شکه وت که دا چالیک بۆ
 تا قی کردنه وه له باکووره وه بۆ باشوور هه لکه نرا له و
 به شه سه ره کیبه ی زه ویه که که پاک کرابۆوه له ناو
 نه شکه وت که. چاله که چل و سی پی دریز و دوو
 پی پان بوو. قولی نه م چاله جیاواز بوو له چه ند
 پی یه کی که مه وه بۆ قولترین جیگای که شه ش پی
 بوو. به هوی نه و به ریه ستانه ی که ده رده که وتن،
 قولایی سی پی ی چاله که پیک هاتبوو له خۆله میش
 و چالیک گه وره ی شوین ناگر کردنه وه ی خه لوزی
 دار له گه ل خولیکسی تیکه لاوی په ش. سواله تی
 دروست کراو هه بوو له چینی سه ره وه له هه شت
 گری یه که مدا هه بوو به لام به گشتی له م چینه دا
 له پی یه ک قولیشدا هه ر هه بوون له گه ل به رده
 نه سستی زیاتر له قولایی ۵ تا ۶ پی به ژماره یه کی
 زۆتر ده رده که وتن.

گۆرپانەى بەسەر گلەكەدا ھاتووہ نوسراوہ .

دروست كراو دۆزرايەوہ لەجۆرى (مۆستېرى) سەرەوہ (Upper Mousterian).

خاسيەتە جياكەرەوہكانى ھەر چينىك لەخوارەوہ باس ئەكړين:

چينى A: بەشى سەرەوہى چينەكە بریتى يە لە تويزالتيكى ئەستورى كەرە سەى ئۆرگانى كەپوى ھەلكەندنەكە دەگرتەوہ. لە قولايى دوو پى ھەبەشى خۆرئاوای چالەكە كەرەستە نيشتوہكان بەرەو زياد بوون دەپوا ھەرەوہا لەبەشى خۆرەلاتى چالەكەشدا. چينەكانى خۆلەميش و ئاگردان ئاشكراو ديارن لەناو ھەلكەندنەكەدا. ئەم چينە بەقولى ھەژدە گرى چوہتەناوہوہ لەچينەكەدا بەرد ليزەو لەوئى پەرش و بلاوہ ھەرەوہا بەردى قورس و تلەبەرديش دەردەكەون. ھەندى لەبەردەكان بەشيكن لەئاگردانەكان ھەرەوہكو دەردەكەون. لەقولايى چوارپيى و نيو كۆمەليك بەرد دەركەوتن لەوہ دەچى پاشماوہى ئاگردانەكانى سەرەوہ بن. بەسەيركردنى سەرەوہى چينى A ھەتا بنكەى بۆمان دەردەكەويت كە گلى سەرەوہى رەشەو لەژيرەوہ خۆليكى تيكەلاوى رەش دى پاشان گليكى نيشتوى پرتەقالى زەرد ھەيە كە لەوانەيە پاشماوہى ھەموو ئەو جى ئاگردانانەبيت كە ليزەدا ھەبوون. ئەمانە دەكەونە قولايى سى گرى وە لەژير چينە پرتەقالى يەكەوہ. چينىكى تر ھەيە لەخەلوزى دارەگلى ئەم چينە قاوہيى خۆلەميشيە وە لەژيرەوہ بۆ بارستاي ۲ بۆ ۴ گرى گليكى سوتاوى پرتەقالى سور ھەيە. ئەمانە ھەموو دەكەونە قولى پيەك. لەژير گلە پەشەتيكە لاوہكەوہ، بېرى خۆلەميشى كەچينەيى ھەبو كە تيكەلاو بو بەگلى رەش ئەمانە پاشماوہى ئاگرن، لەوہ دەچيت بېرى ئەو گەرميە كە ئەم جى ئاگردانانە بەرھەميان ھيئاوہ ئەبيت زۆر بوبيت ھەرەكو لەخۆلەميشە بەگەچينە بووہ سەپيەكەى ناو جەرگەى چينە كە دەردەكەويت.

بە گەپانەوہ بۆ تۆمارى ھەلكەندنەكەو بەش بەش كردنى چينى A تيبينى ئەوہ دەكړى ئاگردانەكان لەقولايى ۲۰ گرى ھەلكەندرابن لەچارگۆشەكانى SIW3 و SIW4 ئەم چوارگۆشە

ھەلكەندنى بەش بەش لەسەر بنچينەى ياساى چوارگۆشەى ۵ پى بووہلام وا دەردەكەوت كە كات بوار نادات شوينەكە تەواو بيشكنين واتە چين بەچين لەھەموو لاكيشە ۱۵ x ۲۰ پيەكدا. لەبەر ئەوہ ھەولەكان خزانەكار لەسەر ئەو بەشەى بەدرىزايى پوى باكورى ھەلكەندنەكەى گرتوہ. ئەم بەشە ۲۰ پى دريزە لەخۆرەلاتەوہ بۆ خۆر ئاوا ھەرەوہا ۵ پى پانە. ئەنجامى ھەلكەندنەكە ھەر وەكو بەويئە خراوہتە پوو خەنەقە كە گەيشتە قولى ۲۵ پى. بەلام بەشەكەى خواروى ھەلكەندراوہكە كە ھەنگاوى بەرەو پيش نا قولايىكەى لە نيوان ۷ پى بۆ ۹ پى بو، ئەو بەردانەى لەم قولايىكەدا دەركەوتن زۆر قورسن بەلام لەم بەشەى چالەكەدا. لەبەر ئەم ھۆيە ئيشەكە لەم شوينەدا بەرەستى تيكەوت. ئەو بەردە گەورانە تەنيا بەھۆى تەقینەوہ ئەتوانى لا بېرىن.

چينەكان و باسكردنى ھەلكەندنەكە

The Layers and Description of the sounding لەژير دوو گرى لەتويزى سەرەوہى زەويەكە كە گليكى پەشە چوار چينى ناسراو ھەبو كە A,B,C,D ھەندى تيكەلبوون ھەيە لە چينى (C) دا بەھۆى بېرىكى زۆر تاشەبەردى گەورەو بەردى رينگر لەھەلكەندنەكەدا. چينەكان ئەتوانى لەيەك جياپكړتەوہ بەپى ئەو كۆمەلە كارى دەستيانەى مۆف كە لەھەريەكيتياندا دۆزراونەتەوہ.

چينى A: چينى سوالەتى زۆرە لەبەشى سەرەوہى ئەم چينەدا كەرەستەى ھاوچەرخى ميژووى كۆنى تيداىە ولەبەشى ژيرەوہى كەرەستەى پيش ميژوو پان چاخى بەردينى نوئ و بەرەبيانى ميژووى تيداىە.

لەچينى B دا ھەندى كەرەستەى چاخى بەردينى ناوہراستى تيدا بوو كە تيكەل بو بەكاشى وچوبوہ ناويەوہ. لەچينى C دا بەردە ئەستى جۆرى (ئۆرگەنيشى) تيدا بوو، ژيرەوہى ئەم چينەش نيشانە كرا كە بەردى رماوى كەچينەيى گەورەى تيداىە. لەچينى D دا ئامپىرى بەردينى

چینی B: چینی B چینیکی سه یرو سه رسو پهنه ره
 نه ستوریه که ی جیاوازه به تیگرای نزیکی دیو
 پیته. نه م چینه چووته ناو چینی A هه روهما
 چووته ناو چینی C به خواره وه. گلی نه م چینه
 گلئیکی لمی تیکه له و پهنگه که ی قاوه یی تۆخه،
 لیژده دا به لگه یه کی راسته و خق هه یه ده یسه لمینی ی
 چینی A به هوی نه وه ی چووته ناو چینی B له م
 چینه ی که م کرده ته وه، نه گه ر شیکردنه وه ی نه م
 دیارده یه راست بیته که ژماره یه کی کمی
 سواله ته کان له چینی B دا دۆزاونه ته وه ده چنه
 دهره وه ی نه م باسه. که واته هوی چیه بۆ بوونی
 هه ندی له ته کاشی له گه ل بهره نه سستی
 (مایکرولیتی) له هه مان چین دا. نه و چوار چاله ی
 چینی B که چوونه ته ناو چینی C به درزی
 له خواره وه باس ده کرین.

چالی ۱: نه م چاله ده که ویتته دووی ۱،۲ پی
 له خۆرئاوای چالی ۲ چاله که ۲،۵ پی پانه و ۱،۵ پی
 قووله. گله تیکه لاره که ی نه م چاله قاوه ییه کی
 تۆخه و تیکه ل به لمه و خه لوزی دار
 له چوارده وره که ی به رچاو که وت. له به شی
 سه ره وه ی به قولی ۶ گری بۆ خواره وه پارچه
 نیسقانی به گه چ بووی تیا دۆزرایه وه. نه م پارچه
 نیسقانه نه ناسرانه وه بۆ نه وه ی دهریه پهنی
 نه بویه گله که ی سه ری لابریت له به ر نه وه هر
 له شویته که ی خۆیدا مایه وه ده ستکاری نه کرا.
 لیژده دا توئیکلیکی بهره نه سستی یه ک له ژیر
 نیسقانه کانه وه به ۲ گری دۆزرایه وه.

چالی ۲: نه م چاله ده که ویتته ناو چوارگۆشه ی
 SIWI، له شیوه ی باولدا یه و ۲ پی پانه و ۱،۹ پی
 قوله هه روه ها ۲،۲ پی له ژیر گلی چینی سه ره وه به،
 داپۆشراوه به گلئیکی قاوه یی تۆخ تیکه ل به که ره
 سه ی عوزوی که نه ستوریه که ی ۰،۵ گری یه، گلی
 ناو نه م چاله قاوه ییه کی مام ناوه ندییه و پرینه ی
 له خه لوزی دار.

چالی ۳: نه م چاله ی هه روه کو نه وه ی پیشو
 چووته ته ناو چینی C که که وتووه ته بده
 خۆرئاوای چوارگۆشه ی SIWI. به شی سه ره وه ی
 چاله که ده که ویتته قولای ۲،۵ پی پیوانه که ی ۲ پی

نزیکی ی چوارپی قولی هه لکه ندران له ناوچه یه کدا
 که پیوانه که ی سی جار چوار پی یه که چینیکی
 ته نکی جی ناگره. لیژده دا شه ش به رد نزیک به یه ک
 کۆمه ل کرابوون که نیشانه ی ناگردان بوون یه کیک
 له بهره ته نیشته کان له شیوه ی له وحیکی تهخت دا
 بوو پیوانه که ی ۱۶ x ۱۸ گری بوو. چینی
 خۆله میشه که له قولترین شویندا نه ستوریه که ی
 (۲) گری بوو پوه که ی به ره و لای خواروی بهره
 گه وره که بوو له دهره وه ی ناگردانه که. نزیکی (۵)
 پاون له قوی سور نه کراوه ی مه یله و زهر د باوی
 تیکه ل به کای تیدا بوو. له وانه یه نه مه به شیک بیته
 له که ره سته ی سواله ت. له به شی خۆرئاوای خه نه قه
 که گلئیکی تیکه له ی په ش هه بوو له قولای ۲۴ بۆ
 ۲۹ گری، لیژده دا که م خۆله میش و خه لوزی دار
 هه بوو، هه روه ها له به شی خۆرئاوای خه نه قه که له
 قولای ۴۰ بۆ ۴۶ گری گلئیکی تیکه له ی قاوه یی
 ده بینرا که خه لوزی داری تیدا بوو. جگه له وه پیش
 خه لوزو خۆله میش هه بوون له چوارگۆشه ی SIW4
 له قولای ۴۶ گری.

به ره و ناوه وه تا قولای حه وت پی له ناو
 چوارگۆشه کانی S3W3 و S3W4 هه لکه ندران ناسان
 نه بوو چونکه تله به ردی گه چینه یی دهره که وتن
 گلی ناو نه م چوارگۆشانه قاوه یی و تارک بوون
 له قولای حه وت پی تیکه ل به خۆله میش و خه لوز
 بو. له ناو چوارگۆشه ی S3W4 له قولی ۷ پی لمیکی
 سپی پاکی بیگه رد به رچاو که وت. له وانه یه
 له نه نجامی پرانی بهره گه چینه ییه کان دروست
 بو بیت وه له چینه کانی ژیره وه ی نه م چوارگۆشه یه
 چه ند جارک ده بینرین.

هه روه کو چاوه پوان ده کرا دابه ش بوونی کاره
 ده ستیبه به ردینه کانی مرۆف ژماره یه کی زوریان
 له چینی A دا سواله تن بیجگه له ژماره یه کی که م
 له گه ل کاشییه کان که ده که ونه نه م چینه وه
 به تاییه تی له به شی خواره وه ی چینه که دا. به شی
 ژیره وه ی چینی A چووته ته ناو به شی سه ره وه ی
 چینی B بویه له م چینه دا هیچ نمونیه ی
 بهره نه سستی چاخی به ردینی نوئ وه کو بهره
 نه سستی پۆلیشکراو یان دانداری تیژ نه دۆزرایه وه.

پانه و قوليه كه ي ۲ پي يه . بنكي چاله كه تخته .
 نه م چالش هروه كو نوو چاله كه ي پيشو به چيني
 خوله ميتش و پاشماوه ي ناگر داپوشراوه .
 له ناوه راستي چاله كه دا نزيكه ي ۱۰ به ردی گه وده
 ده ركه وتن .

چالي ۴ : نه م چاله ده كه ويته باشووي چالي ۳
 له دوری ۹,۵ پي هروه ها ده كه ويته خوره لاتي
 چوارگوشه ي SIWI . نه م چاله ده كه ويته قولي ۳
 پي به شي سه روه ي ۲,۲ پي پانه و له بنه وه ي ۲
 پي پانه . بنكه كه ي تاراده يه كه تخته . شته كاني ناو
 نه م چاله پيك هاتووه له گلتيكي ره شي كال و چهند
 به رديك هروه كو چاله كاني پيشو نه م چالش
 داپوشراوه به پاشماوه ي ناگر .

چيني C : نه م چينه تاراده يه كه ره سه ي عوزوي
 زده و قوليه كه ي له نيوان ۲,۵ بو ۳ پي يه و
 ده كه ويته به شي خوره لاتي خنده قه كه له دوری
 ۸ بو ۹ پي بنكي نه م چينه ده گاته قولي ۱۷ پي
 له به شي خوره لاتيدا و ۱۸ پي له به شي خورناويدا .
 گلي نه م چينه زه رديا و قواوه ييه و تيكه له به لم و
 كه ره سه ي عوزوي هروه ها ژماره يه كي زدر له
 تله به رد له هه موو قه باره يه كدا له م چينه دا هه ن .
 به لگه ي نيشته جي بون و به كار هيتناني نه م
 نه شكه وتن . هروه كو نه وانه ي له چيني A دا
 دوزرانه وه برتيكي كه متر له چيني B دا . له چيني C دا
 زدرتر له و كه ره سه دروست كراوانه دوزرانه وه .
 كاتي خوي دارمانيكي سووك له به شي سه روه ي
 نه م چينه دا پوي دا بو كه به شي خورناوای
 هه لگه ندنه كه ده گرتيه وه هروه ها دارمانيكي
 گه وده ي به ردی گه چينه يي تر له بنه وه ي نه م
 چينه دا بينرا . جگه له برتيكي گه وده ي پارچه ي
 سوچداری به ردی گه چينه يي ده ركه وت وای له كاری
 هه لگه ندنه كه كرد قورستر بي ليژه وه ك
 له سوچينه كه ي سه روو تر . نوخته ي خه لوزي دار
 نيكه لاری گله كه بو له گه ل ده ركه وتن ناگردان
 له كاتي هه لگه ندنه كه دا . ليژه دا ته نيا دروست كراوی
 ناميزي به ردين دوزرانه وه . به لام پارچه سواله تي
 نيا نه بو . له نزيكه ي چوار پي قولايي له چوار
 گوشه ي SIW2 به رده نستني و پارچه نيسقاني

ناژه لي شيرده ر دوزرانه وه .

پارچه نيسقاني ناژه لي شيرده ر له گه ل
 به رده نه ستي كان هه ر دووكيان پيكه وه
 په يوه ندييان هه بو له ناو پاشماوه كاني ناگردانه كان
 كه ده ميك بوون سارد بو بونه وه له چيني C دا
 هه روه كو چينه كاني پيشو . ليژه دا ناگردانه كان پيك
 خرابوون و تيره يان نزيكه ي پي يه كه ده بو هه روه ها
 نيو پي نه ستور ، به لگه هه بو نيشاني ده دا
 كه له ناو تله به رده كاند شوييني خه لوزو گلي سووتاو
 له نزيك يه كي كه له تله به رده كان دوزرانه وه .
 ناماژه كردن به و راستييه كه تله به رده دارماوه كان
 ژباني له ده وري ناگردانه خيزانييه كه برپوه
 نمونه ي نه م ناگردانه نوو پي تيره كه يه كه
 پاسته وخو ده كه ويته ژير يه كي كه له تله به رده
 گه چينه ييه گه وده كان كه له بنميچه كه وه
 كه وتونه ته خوراي . چونه خواره وه بو قولايي
 دوانزه پي شويته واري نيشته جي بوون كه م بوو
 نه گه ر به راورد بكرئ له گه ل نه و زانياريه
 دوزراوه كان له نيوان ۱۲ پي بو ۱۴ پي قولي . ناله م
 قولاييه دا شويته واري نيشته جي بووني زدي
 ناسروشتي بينرا لاي خورناوای هه لگه ندنه كه كه
 قولاييه كه ي نزيكه ي پي يه كه نه ستور بوو ، پيك
 هاتبوو له گلتيكي سوور بووبه ناگر ، و گلتيكي قواوه يي
 توخي كه ره سه ي په له و ريشي پيك هيتابوو . له م
 چينه دا خه لوزي دارو پارچه نيسقاني شيرده ره كان
 هه بوون .

به رده گه وده دا پماوه گه چينه ييه كان چهند
 كيشه يه كي زدي خسته پروكه ته نيا به هوي
 به كار هيتناني باروتوه نه تواني كيشه كان
 چاره سه ريكري . كوني ناژه له بره ره كان (قوارض)
 دوزرانه وه كه به شي وه ي لوفه به ناو هه موو
 به شه كاني هه لگه ندنه كه دا به شي وه ي پيچاو پيچ
 رويشتبوون . به هوي به لگه وه ده ركه وت كه هه ندي
 له تله به رده كان له وانه يه به كار هيتنابن وه كو جورئ
 له په ناگه له لايه ن نيشته جي بووه كاني
 نه شكه وته كه وه سووديان لي وه رگيراوه . بنكي نه م
 چينه پيك هاتووه له به ردی دارماو .
 دروست كراوي ده ستي له ناميزي به ردی له م

و به کار نه هاتوه کان و نمونه نه ناسراره کان ناگريته وه . له ناو کۆکراوه کاندایا ۴۷۰ بهره نه مستی به کارهاتوو و ۱۱۲ ئیسقانی به کارهاتوو له گه له ۲۴ بهره دی به کارهاتوو پۆلیش کراوه ن.

نهم ته نانه له ژیر ناو نیشانی تایبه تدا که پارچه پارچه کراون بق کۆمه ل و پۆل وه سف کراون . له بهر نه وه ی سوا له به شى سه ره وه ی هه لکه نده که له چینی A دۆزایه وه به شیکى چوو به ناو چینی B هه ره کو له سه ره تا وه باسی لئوه کراوه ، زیاتره له ۶۰٪ ی بهره نه ستيگان له نتيوان ۲ بقوه قولى دۆزانه وه نه مه ش له به شى خۆمه لایى هه لکه نده که بوو جگه له ژماره یه کى که مى نه بیت که له نتيوان ۴ بقوه ۶ پى قولى له به شى خۆرئاولای هه لکه نده که ده رکه وتن نه مانه ش هاوشتيه ون له گه ل نه وانى چینی B له گه ل به شى سه ره وه ی چینی C که له ناويدا به شى قۆرینه بهره نه ستيگان دۆزانه وه .

بقوه به ستي باسکردنى به گشتى تويکله بهره دی دروست کراوى ده ستي که پتيان ده وتى بهره نه ستي جياکردنه وه يان به پتي جۆلى که ره سه ی بهره کانی نه وه ده رده خات که قۆرینه ی ته نه کانينان له بهره دی chert دروست کراون له گه ل بریکى که متر له بهره دی به نرخ چه شنى (ئیلیش) (ياقوت) له گه ل بهره نه ستي شوشی (Obsidian) که به هۆی په نگه کانينان ريز کراون له سپى یه وه بقوه خۆله میشى ، سه وز ، سه وز ، قاوه یی ، په ش . قۆرینه ی نمونه بهره دیه کان وا ده رده که ون (Chert) ی خۆله میشین یان سه وز باون . خۆشیه که له وه دا بوو که که متر له ده رزه نیک له پارچه شوشه ی په شى نامۆ قۆرینه یان له پشتینه که یدا له قولایى نزیکه ی ۱۵ پى له چینی C دۆزانه وه . یه ک تويکلی بهره نه ستي (Obsidian) له قولایى چوارپى له به شى سه ره وه ی چینی C دۆزایه وه هه ره ها یه کیکى تر له قولایى ۲۰ پى له ناو چینی D دا دۆزایه وه . نه مه شه ده گه یه نى که وه کو مه ته لیکى لى هاتبیت بقوه هه له پتيان . نزیک ترین سه رچاوه ی نه م جۆره بهره نزیک ده ریاچه ی وان (Van) ه له تورکیا هه ره کو

چینه دا له جۆرى (ئۆرگ نیشی) به (Aurignacian Type) که له به شى سه ره وه یدا عونسورنیکى مایکرولیثى هه بو Microlithic وا ده رده که وت چوو بته ناو چینی B وه .

چینی D: له قولایى نزیکه ی ۱۸ پى تله بهره ده گه وره کان به ژماره یه کى قۆر زیاد ده که ن . گه که واده رکه وت کۆراوه له پیکهاته یه کى قاوه یی تۆخه وه بقوه قاوه یی کال له گه ل بوونى گه لیک له لم و که ره سه ی عوزوی و پاشماوه ی ناگردان و خه لوزو بهره نه ستي له گه ل پارچه ئیسقانی په رش و بلاوه بو له هه موو چینه که دا هه تاکو بنکی هه لکه نده که له خه نه قه که دا . نیشانه ی قۆرى تر هه بوون بقوه پاشماوه ی نیشته جى بوون که له قولایه کى زیاتردا بدۆزیتته وه . کاره ده ستردیه کانی ئیره له جۆرى Mousterian Type به لام هه یج ته وری ده ستي نه دۆزانه وه . بهره نه ستي کانی بقوه سه ره مه ی (مۆستیری) سه روو ده گه ریتته وه . نووکه بهره نه ستي یه کى دریز دۆزایه وه له شوینه په یوه ندى داره که دا له گه ل بهره نه ستي پشت کیسه ل و تويکلدا هه ره ها لیکه ره وه یه کى بهره نه ستي ی بچووک له هه مان شویندا دۆزایه وه .

دروست کراوى ده ستي مروفا The Artifact

کاره ده ستيه کان که له هه لکه نده که ی نه شکه وتى شان ده ر له چینه کاندایا دۆزانه وه که باسکران نه م چینه ده گريته وه A, B, C, D لیره دا کيشه یه ک دیتته پيشی و پرسىارى له سه ره ده کری ئه ویش چوونه ناوه وه و تیکه ل بوونى دۆزراوه بنه په تیه کانی چینی B یه کاره ده ستيه کانی نه م چینه تويژالیکه ده که ویتته به شى سه ره وه ی چینی C هه ره ها کارى ده ستي سوا له تیشی له تويژى خواره وه ی چینی A دۆزایه وه . هه ره کو تیبینی کراوه له پيشه کیه که دا تیکرای ۲۷۶۹ کارى له هه موو جۆرک دۆزاون ته وه . هه رچه نده سوا له ته کان له گه ل بهره نه ستي ی به کارهاتوو و ئیسقان ژماره یان ۱۰۸۰ به لام نه مانه تويکله ره ق

ههوالمان پى گه پىشت نه مهش دور نيه له لقه
سه ره كيه كاني زنى گوره كه نزيكه ي ۱۲۵ ميلى
ناسمانى ده كه ويته باكوورى خورناواى شانده در.

چيني ۸ سواله تهمدروست كراوه كان

پيشه كى: تيكرايه ك له ۱۰۸۰ پارچه ي سواله ت
له هه لكه ندنه كه دا نه مانه ده گرتتوه لاشه ي
سواله ت كان، بنكى سواله ت كان، ده سكي
سواله ت كان، ليوارى سواله ت كان، ملي سواله ت كان
نه مانه هه موويان له م خسته يه دا كوكراونه توه.

باسكراون. نه و سواله تانه ي كه زور نمونه بين و
جورى ناسروشتين به ويته نيشان دراون. نه مانه
نمونه ي نه و سواله تانه ك به گشتى له قولايى
سفره وه بق ۵ پى هه ن. دروست كراوه
سواله ت كانى نه شكه وتى شانده در به گشتى پيك
هاتوون له وانى كه بق كاري جوراوجور به كاردين
وه كه مه نجه لى چيشت لينان به مانايه كى تر نه مانه
بق سوود وه رگرتن دروست كراون.

دروست كراوه سواله ت كان هيچيان بق ياخ
نه كراون بيجه كه له ژماره يه كى كه ميان بويه ي ره ش
له سه ر پرته قالى، يان زهره، يان سوور له سه ر
پرته قالى زهره كراون. ته نيا شى كردنه وه يه كى
گشتى له سه ر قولايى سواله ت كان بق نه م
لينكولينه وه يه پيوسته به شيوه يه كى نمونه ي
سه ر ژميرى تيا نه نجام بدرى، كه نه م خالانه بگرتت
خوى: ريژه كان و سيفاته به رچاوه كان، شيوه و
پوخسارى ده فره كان وه كور ه قى و پتوى
سواله ت كان و په نكيان و پله ي پته ويان له گه ل
نه ستورى هه روه ها شيوه ي ده روه يان. له م جوره
شيكردنه وه يه دا نه توانى هه له سه نگاندينكى نزيك
نه نجام بدرى له سه ر كومه ليك سواله تى نه ناسراو.
من پارا بووم له دانانى پولىنى جورى سواله ت كان
له سه ر نه نجامه كاني هه لكه ندنه كه ي نه شكه وتى
شانده در له كاتيكدا بق سه ر ژميرى كومه ل كراون.
پيوسته بپو جور بگرتت خوى بق نه وه ي
نه نجامه كاني به ته واوى راست ين.

نه توانى كورته باسيكى سه ره تايى ده رياره ي
نه و ژماره بى سه رو به ره له مه نجه لى چيشت
لينانى سواله تى كه له خواره وه باسيان ليوه كرلوه
بكرى. زورينه ي سواله ت كان له نيوان قولى ۲ تا ۲
پى دوزراونه توه. ليژه دا راستيه ك ناشكرا نيه
نه ويش نه وه يه نه و چينانه ي سواله تيان زوره
قولتن له به شى خورناواى هه لكه ندنه كه داو به ره و
خوره لات ته سك ده بنه وه. نه م چينانه
قوليه كانيان له نزيكى ۲ پى له به شى خورناوا
ده وه ستى به لام له به شى خوره لاتي هه لكه ندنه كه
قوليه كه ي برده وام ده بيت.

له تا قيكردنه وه يه كى ده سكي سواله ت كان نه وه
ده ركه وت كه نه م ده سكانه راسته وخو نووسينراون

هينكاري جه دوه لى ۱

تیکرا	بوری ملی سواله ت	ملی سواله ت	لیواری سواله ت	لوله لار بوری سواله ت	دستی سواله ت	پنی سواله ت	لاشلی سواله ت	قولی
۴۲	۳	۰	۰	۱	۶	۳	۲۹	۱-۰
۸۸	۰	۰	۷	۴	۳	۱	۷۳	۲-۱
۳۹۲	۶	۲	۳۸	۲	۱۴	۵	۳۳۵	۳-۲
۲۲۷	۰	۰	۱۷	۰	۷	۲	۲۰۱	۴-۳
۱۵۳	۰	۰	۲۶	۰	۲	۰	۱۲۵	۵-۴
۱۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱۰	۶-۵
۱۲	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۹	۷-۶
۱۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱۰	۸-۷
۱۴۴	۳	۰	۱۱	۰	۱۲	۵	۱۱۲	هه لكه ندين به گشتى
۱۰۸۰	۱۲	۰	۱۰۳	۷	۴۶	۱۶	۸۹۴	تیکرا

سه و چل و چوار پارچه ي سواله ت هه يه كه
قولى ته واو ناشكرايان له هه لكه ندنه كه دا نيه.
سواله ت كان كه باسيان كراوه به پى قوليه كانيان
هه روه ها به هوى لاشه كه يان و بنكه كانيان پولىن
كراون... همتد. هه روه كو له سه روه وه نيشان دراوه دوو
له سواله ت به هوى نه وه ي ته واو نين پولىن
نه كراون. سه و چل و چوار له ته سواله ت كه
له هه لكه ندنى گشتى له كرتايى ليسته كه دا

هه ندى پازاندنه وهى تر.

جۆره كانى تر نه وانه ده گرتنه وه كه له سهر
پوكارى دهره وه يان لاكيشه يان نه خشى چاليان تيا
دروست كراون، هه ندى كيشيان وا دهره كه ون
به هۆى ده مه به ردى تيزه وه پوشينرا بن.
سواله ته كان به هۆى قولى يه كانيان له چاله كه دا
به دورو دريژى له خواره وه باسكراون:

قولايى ۱-۰ پى دا، ۴۲ سواله تى دروست كراوى
تيا دۆزرايه وه، ۲۹ دانه يان لاشه ي سواله ت بودن وه
(۳) دانه يان بنكه كه ي بوو هه روه ها ۶ دانه يان
ده سكى خپ بوو له گه ل بۆرييه ك و سى پارچه بوو.
پهنگى پيز كراوى لاشه ي سواله ته كان له سوورنى
كاله وه بۆ پهنگى زهردى پرته قالى بۆ قاوه يى بۆ
خۆله ميشى هه روه ها بۆ په ش ده پوانيت، پوه كانى
ناوه وه و دهره وه يان ساف كراون. سى سواله ت
له وانه جوان كراون نه مانه زۆرينه يان له و جۆره ن
كه به هۆى ورده له وه پىك كراون. هه روه ها نۆ
دانه شيان له و جۆرانه ن كه به هۆى ورده داريان
كارىك كراون. پيز كردنى نه ستورى لاشه ي
سواله ته كان له ۰،۳ بۆ ۱،۴ سه نتيه تر ده بن.
(ته نها يه ك نمونه يان نه ستورى كه ي ۱،۴
سه نتيه تره) تيكراى زۆرينه يان نزىكه ي ۰،۵ بۆ ۰،۶
سه نتيه تر نه ستورن تيره ي سواله ته دروست
كراوه كان له وانه يه زۆر ته وا وه كو يه ك نه بن.

زۆرينه ي تيره كان واده رده كه ون نزىكه ي ۲۰
سه نتيه تر ده بن. نه وه بوو هيچ ليوارى سواله ت
له م قوليبه دا نه دۆزرايه وه. بنكى دروست كراوه كان
ته ختن هه روه كو له دوو بنكه سواله تدا دهره كه ونن
سواله ته كان جۆرى بن چال هه ن. يه كىك له سواله ت
پۆلش كراوه كان له سه ختى دا وه كو به ردى لى
هاتوه. سواله ته كانى نه م قولى يه به دورو دريژى
له خواره وه باسيان كراوه.

لاشه ي سواله ت ۲۹ دانه يه

له م كۆمه له دا ۲۹ دانه سواله ت هه ن كه باسيان
ليوه كراوه وه له زۆر ۲ جۆر پهنگى جياواز كۆمه ل
كراون نه مانه ش پهنگه كانن: پهنگى سوورى كاله
سوورنى تۆخ يان قاوه يى له گه ل په ش يان

به لاكانى دروست كراوه سواله تيه كه وه.

واده رده كه وي زۆرينه ي سواله ته كان به ده ست
دروست كراون كه ده كه ونه قولايى ۵ بۆ ۶ پى.
لوله ي دوكه ل كيشى سواله ت ته نيا له چينه كانى
سه رودا دۆزرايه وه كه ده وه مهنده به و كه ره سه يه.
زۆرينه ي دروست كراوه سواله تيه كان له جۆرى
(Grit temper) به ورده له پىك كراون وه جۆره كه ي
تريان به ورده ي ته خته يان كارىك كراوه نه م
جۆره ش كه مابه تيه كى كه م پىك ده هينن.

پيز كردنى پهنگى سواله ته كان به م جۆره يه!
له په شىكى زهر دباوى كاله وه بۆ سوور، قاوه يى،
خۆله ميشى، په ش.

ژماره يه ك سواله تى نه ستورى سه وزى تۆخ له ناو
كۆكراوه كاندا له گه ل هه ندى سواله تى نامۆش
ده ركه وتن كه جياوازي يان له نه ستوريدا هه يه نه مانه
به شيوه يه كى سه ره كى زير دروست كراون و
رهنگيان په شى تۆخه ته نكيشن به تيكراش
هه موويان پهنگيان سووره. دهنگى تكيان ليوه
دهرته چيت نه گه ر به ريه ك بكه ون، هه ندى كيشيان
جوانكراون.

شيوه تاسيبه كان زياتر دهره كه ون و دووباره
ده بنه وه له چينه كانى سواله تى خواره وه. له مانه
ژماره يه كى زۆر له جۆرى دروست كراوى سواله تى
ملازو ده م داخراو ده كه ونه تويزى سه ره وه ي
چينى A كه تيكراى تيره ي لاشه كان وا دياره
له قه باره دا مام ناوه ندين نزىكه ي ۴۰ سه نتيه ترن.
تيره ي ليواره كانيان نزىكه ي ۲۵ سه نتيه ترن.

يه ك دروست كراوى سواله ت قه باره ي مه نجه ل
له ناوه راستى چينى A دهره كه ون كه تيره ي
لاشه كه ي ۵۰ سه نتيه تره نه ستوريبه كه ي ۲،۵
سه نتيه تره زۆر پىك كرابو به ورده له يان گه چ،
ليوه دا هيچ سواله تيك نه دۆزرايه وه كه بنكى خپى
هه بيت. هه موو پارچه ي بنه كان بۆ دروست كراوه
بنك ته خته كان ده گه پينه وه. يه ك سواله تى بنك
چال له تويزى سه ره وه ي چينى A دۆزرايه وه پويى
دهره وه ي سواله ته كان جوان كراون هه ندى تكيان
نه خشيان له سه ره و ژماره يه كى كه م له پارچه
سواله ته كانيش زۆر به كه مى بۆياخ كراون له گه ل

قاوه بییه کی توخ.

پینجیان دهست نیشان کران له جۆری پیک کردنی
سروشترین یان پیک کردن به ورده ی لم. یه کیک له
نمونه کان له جۆری پیک کردن به گچ.
بنگی سوآله ت شش دانه یه

یه کیک له و سی بنکه سوآله تانه ی شم کز مه له
له جۆری بن چالن په نگیان خۆله میشی یه و به ورده ی
لم پیک کران هه ندیکی تریان ورده ی دار یان کا
یان تیدایه. سوو بنکه ی تر په نگیان قاوه بی توخن و
بنکه کان یان ته ختن هه ردوو کیان به ورده ی لم پیک
کران.

لوله ی سوآله تی یه ک دانه یه

تا که لوله یه کی سوآله تی یه که په نگیه کی
قاوه بییه به ورده ی لم پیک کراره هه روها هه ندی
ورده ی دار یان بۆ پیک کردن به کارهاتوووه.
تاس له گه ل مل یان (قهه د) سی دانه

یه ک تاس له گه ل دوو مل دۆزرانه وه، تاسه که
له قورپیکی چاک دروست کراره و پۆلش کراره که
په نگیه کی خۆله میشی کاله و له مله که یدا شکاوه.
له بنه که یدا هه لتوقینیکی بچوک هه یه، دوو مله که
زۆر هه ستورن له قورپیکی سواریای چاک دروست
کران، یه کیک یان شکاوه. شم نمونه یه جوان
کراره به شیوه یه مۆری لیدراوه له شیوه ی چهند
بازنه یه کی یه کگرتوو له ناو یه کتردا، له گه ل هه ندی
مۆری وردی هه لکه نراوی تر له شیوه ی هه شت لا.
یه کیک له نمونه کان ژماره یه ک ویتنه ی گولی لی
دراوه هه روها له لیواری شم نمونه یه ویتنه ی
کز مه لی هیللی ته ربیبی لار هه لکه نراوه.

له قولی ۱-۲ پی ۸۸ پارچه سوآله ت دۆزرانه وه
که ۷۲ دانه یان لاشه ی سوآله ته و هه وتیان لیوان
هه روها ۲ دانه شیان قولفن له گه ل یه ک بنکی
سوآله ت و چوار پارچه ی سه بیل که قهه
سه ره که یین.

په نگی سوآله ته کان به م شیوه یه پیز کران:
له په نگیکی سواریای کاله وه بۆ قاوه بییه کی مام
ناوه ندی توخ هه روها له خۆله میشی یه وه بۆ
سه وزیکی توخ یا قاوه بی یان په ش. به گشتی شو
سوآله تانه ی پوکاری دهره وه یان په نگیان کاله
له بنه په تدا په نگیان توخن. هه ستورن یان تیکرا

سوآله ته په نگی سووره کاله کان

پانزه سوآله ت له م کز مه له دان ته نکن
هه ستورن یه که یان نزیکه ۰,۵ سه نتمه ترن
که به رولردیان ده که ی دهرنه که وی له قورپیکی چاک
دروست کران. شیوه ی دهره وه یان به چاکی ساف
کران، پوی دهره وه یان چاکتره له پوکاری
ناوه وه یان که هه موو به و جۆره ن هه مانه به ورده لم
پیک کران جگه له دوانیان که به ورده دار یان کار پیک
کران وه هه ندیکی که میان به گچ پیک کران شم
پانزه سوآله ته دهنگیکی کانزایی یان زپه یه کی
کانزایی تیز دروست ده که ن کاتیک به ریه ک ده که ون
به شه کانی ناوه وه یان هه مان په نگی دهره وه یان
هه یه. له روکاری دهره وه و ناوه وه ی یه کیک
له پارچه کان شه نیشان ده دات که هیلکاری کراره
به مۆی دۆلابی دروست کراره.

په نگی سوور باوی توخ و قاوه بی

دوانزه سوآله ت له م کز مه له داهه ن دوو دانه یان
هه ستورن پتوانه ده کزین به ۱,۰ سانتیمه تر
هه ستورن پینج سوآله تیان زۆر پیک کران پیک
کردنی دهره وه یان چاکتره له ناوه وه یان. سی
سوآله تی شم کز مه له له و جۆره پیک کردنه یه که
ورده دار یان کای تیا به کارهاتوووه هه وانی تر
هه موویان به ورده لم پیک کراره له گه ل به کارهیتانی
کانزایی په ش. به گشتی ته ختی سوآله ته کان په نگی
سواریای توخیان هه یه.

په نگی په ش و قاوه بی زۆر توخ

شش نمونه ی سوآله ت هه ن له م جۆره
په نگانن، تیکرای هه ستورن یان نزیکه ی ۰,۷
سه نتمه تر ده بن. سی دانه یان پۆلش کران،
هه موو شیان له و جۆره ن به ورده لم پیک کران.
سی دانه یان پۆلش نه کران له هه ردوو جۆری پیک
کردنه کن چونکه پاشماوه ی کایان تیدایه، په نگی
سه ره که کان توخ یان په شن.

دهسکی سوآله ته کان شش دانه ن

له و شش دهسکه خپه ی که دۆزرانه وه

پهنگی قاوهیی تاریک

۲۶ سوآلهت له م کۆمه له یه دا جگه له ۶ دانه بیان نهوانی تر هه مووی به ورده ی لم پێک کراون. سێ دانه له و شهش سوآله ته به گه چ پێک کراون له گه ل بھوونی ورده ی دارو کا پێک کردنه که دا سیانه که ی تر به ورده ی لم پێک کراون. ته نیا یه کێک له ۲۶ سوآله ته پوکاری دهره وه ی لوسه و پۆلایش کراوه پهنگی سه ره کی پهنگی په شه. سوآله ته کانی تر له ته ستوری دا مام ناوه ندین له نیوان ۰,۷ بۆ ۰,۸ سه نتیجه ترن.

پهنگی پهش و قاوهیی توخ

۳۶ سوآلهت هه ن له م کۆمه له دا هه موویان به ورده ی لم پێک کراون (۵) بیان له گه ل ورده ی له که ورده ی دارو گه چ به کارهاتوو. پیزکردنی ته ستوری سوآله ته کان له م کۆمه له دا له نیوان ۰,۴ سه نتیجه تر بۆ ۱,۲ سه نتیجه ترن. یه کێک له سوآله ته کان به کانزای (Steatite) پێک کراوه هه ره ها کاتیک ده ستیان تیوه ده ده ی هه ست به چه وری و لوسیان ده که ی. (۵) سوآله تیان به لمیکی زیری ناسروشتی جوان کراوه. پوکاری دهره وه و ناوه وه ی سوآله ته کان ساقن. پهنگی سه ره کی سوآله ته کان په شن، پهنگی ناوه وه ی دوو سوآله تیان به دۆلاب جوان کراون وه چه ند هیلکیان تیا ده بینرین.

لیواری سوآلهت ۷ دانه

هه موو ئه و لیواری سوآله تانه که ژماره بیان ۷ دانه ن لیواره کانیا ن خپن، پینچ دانه یان بۆ ناوه وه هه لگه پراوه ته وه سوآله ته که ی تر که ماوه ته وه به زیری به ورده ی لم پێک کراوه. لیوه که ی بۆ دهره وه هاتوه ته وه ئه مه ش ئه وه دهره وه خات له شیوه ی تاس دایه. سوآله ته کانی تر که له سه ره وه باسیان لیوه کرا شیوه کانیا ن له جۆری مه فجه لی چیشت لیئانی ئاسایین.

بنکی سوآلهت ۱ دانه یه

یه ک دانه بنکی سوآلهت لیژه هه یه به ورده ی دار یان کا پێک کراوه.

دهسکی سوآلهت ۳ دانه

دوو دانه یان به ورده ی لم پێک کراون به لام پێک

۰,۲ سه نتیجه تر بۆ ۰,۷ سه نتیجه ترن، تیره ی لاشه ی سوآله ته کان ۲۰ سه نتیجه تره بۆ ۵۰ سه نتیجه تر نه مانه واده رده که ون گوره بن. زۆرینه ی سوآله ته کان له جۆرێکن به ورده ی لم پێک کراون، ده لاشه ی سوآله تی تر هه ن زۆر به زیری به لم پێک کراون. نو دانه سوآله تی تر هه ن به ورده ی دارو کا پێک کراون هه وره ها له گه ل ورده ی لم، چوار لاشه ی سوآلهت پۆلایش کراون، بیجگه له دووان، لاشه ی سوآله ته کانی تر له پووی دهره وه و ناوه وه ساف و لوسن، یه کێک له وانه پێشوتر که نه ستورییه که ی مام ناوه ندی و پهنگه که ی کاله هیلکی پهش له پووی دهره وه ییدا هه یه نه مه ئه و سوآله ته یه که به ورده لم پێک کراوه هه ندی ورده ی دار کاو گه چ ی تیدایه بۆ پێک کردنی. سوآله ته جوان کراوه که ی تر هیلکی باریکی کورتی له سه ر هه لگه نراوه. یه ک لاشه ی سوآله تی دروست کراوی تر له قورپکی چاک کراو نه خراوه ته ناو باسکه ی خواره وه به ناگر زۆر سورکراوه ته وه که بووه ته توژیژیکی کریستالی چاک له په قیدا.

لاشه ی سوآلهت ۷۰ دانه

له م کۆمه له دا ۷۰ سوآلهت هه ن که لیژه دا باسکراوه له ژیر ۳ کۆمه ل پهنگ، پیز کردنی پهنگه کان: سورباو، قاوهیی توخ، پهش. ئه و سێ لاشه سوآله ته جیاوازان هه که له سه ره وه باسکران ناچه ناو ئه م باسکردنه وه.

پهنگی سورباوی کال

ده دانه سوآلهت هه ن له م کۆمه له دا هه موویان له قورپکی باشی پته و دروست کراون. هه موویان به لم پێک کراون بیجگه له یه ک دانه یان که به گه چ پێک کراوه و چه ند چال و درزی بچوکی تیدایه که له نه جمامی سوتانی کاو ورده ی دار پێک کردنه که په ییدا بووه، نه ستورییه که ی ۰,۹ سه نتیجه تر ده بیست. سوآله ته کانی تر تیکرا نزیکه ی ۰,۵ سه نتیجه تر نه ستورن. هه موو سوآله ته کانی ئه م کۆمه له له بنه په تدا پهنگیان کاله و به به راورد کردنیان رهقن، به لام ئه وه ند ه پهق نین که له کاتی به ریه ک که وتندا زپه یان دهنگ دروست بکه ن، سێ سوآلهت پووی دهره وه یان پۆلایش کراون.

کردنه که بیان زیره دانه که ی تریان به چاکی پړک
کراوه به لام هر به ورده ی لم. نو دوو سوآله ته ی
که به زیری پړک کراون ۲ درزی باریکی کورت
له روه که پیدا ده بینرئ.

لوله ی سوآله ت ۴ دانه

چوار پارچه لوله ی تاس و قه دهن له م
کژمه له دا به قورپکی چاک دروست کراون. پارچه ی
تاسه که هندی وینه ی له سهر روه که ی کراوه
ده توانرئ جیا بکرتنه وه. له خوار لیوه که ی درزکی
شپوه بچ هیه له سهر لاشه ی تاسه که یان کوپه که.
له قولایی ۲-۳ پی ۲۹۲ سوآله ت

له م قولاییه دا ۲۸ لیواری سوآله ت، دوانیان ملی
سوآله تن، پینجیان بنکی سوآله تی ته ختن
چوارده یان بریتیه له ده سکی سوآله ت هه روه ها
شه ش دانه یان پارچه ی تاس و لوله ن. زورینه ی
نه مانه به ورده ی لم پړک کراون و هندیکی تریان
به گه چ و ژماره یه کی که میش له سوآله ته کان
به ورده ی دار یان کا پړک کراون. سی لاشه ی
سوآله ت له قورپکی زور پته و دروست کراون.
ده روه وه ناوه وه ی لاشه ی سوآله ته کان پړکو ساف
کراون. ریزکردنی نه ستوریان له نیوان ۵،
سه نتیمه تر بقر ۲،۵ ساننیمه تر ده بن، تیکرپای
نه ستوریان نزیکه ی ۹،۰ ساننیمه تر یان ۱۰
ساننیمه تر ده بن، یه کیک له لاشه ی سوآله ته کان
به پره ش پړک کراوه. هه روه ها یه کیک تریان
له سوآله ته پته و کانه و له قورپکی چاک دروست
کراوه، و روکاری ده روه ی قاوه یی و لوسه.
دوان له سوآله ته کان نه خش کراون یه کیکیان
به هیلکی بچراو و نه وه ی تریان نزیک به مله که ی
به هیلک کراوه له شپوه ی (۸) هه شتدایه دوو
سوآله تیان به پره ش بویاخ کراوه له سهر زردی
پرته قالی.

چند هیما یه که له سهر دوو پارچه ده سک یان
قولف هه لکه نراوه. تیکرپای تیره ی لاشه
سوآله ته کان نزیکه ی ۴ ساننیمه ترن هه روه ها تیره ی
لیواری سوآله ته کان نزیکه ی ۲۵ ساننیمه تر ده بن،
به لایه نی که مه وه نیوه ی جور ی سوآله ته کان و
ده روه که ون له شپوه ی تاس بن. نه وانی تر به پی

لیواری ده مه کانیان و ده روه که ون شپوه ی
مه نجه لیان هه بیت چونکه قولترن له وانی تر.
لاشه ی سوآله ت ۲۲۵ دانه

تیکرپای ۲۲۵ لاشه ی سوآله ت له ژیر ۵ په نگدا
باسکراون. نه م جوره په نگانه ش نه مانه
ده گرتنه وه: قاوه یی توخ، په نگه ی پره ش، قاوه یی
مام ناوه ندی، په نگه ی سورباو، سور ی نال، په نگه ی
سور ی تارک له گه ل قاوه یی کال یان په شپکی
زه ردباو. له م کژمه له دا ۲ دانه سوآله ت پړک کراون،
پانزه دانه یان روکاری ده روه یان پړک کراوه و
پینجیان پولیش کراون، واده روه که وی نه م کژمه له
په نگه بینه هوی جیا کردنه وه ی به لایه نی که مه وه
چند جورک له سوآله تی دروستکراو.

په نگه ی قاوه یی توخ بق خوله میشی توخ له گه ل
پره ش ۱۹۰ سوآله تن له م کژمه له دا هه موویان
به ورده ی لم یان کانزایه ک پړک کراون. هه شت
سوآله تیان بریک ورده ی دار یان کایان تیدایه.
به گشتی په نگه ی سهره کیان په شه یان زورینه یان
په نگه ی سهره کیان په شه ی زرد باوه، سوآله ته کان
له ده روه وه ناوه وه پړک کراون نه ستوریان نزیکه ی
۸ سم ده بن، تیکرپای تیره ی لاشه ی سوآله ته کان
له نیوان ۳۰ سه نتیمه تر بق ۴۰ سه نتیمه تر ده بن.

(۵) سوآله تیان روکاری ناوه وه یان درزی تیدایه و
به هوی دلابه وه دروست کراون، په نجا دانه یان
پولیش نه کراون یان پړک کردنه کانیان ته وای نییه،
یه که دانه یان پړک کراوه. هه موویان به کانزا پړک
کراون چوار دانه یان له وانه ی پړک کردنه کانیان ته وای
نییه به ورده ی لم پړک کراون سوآله تکی تر
به به ردی سابونی (ستایت) یان کانزا وه کو گرافیت
وایه پی پړک کراوه کاتی په نجه ی پیا دینی بق
کوژانه وه ی په نگه سهره کی یه که ی هه ست به لووسی
و چه وری ده که ی. یه که تاکه سوآله ت که به چاکی
به ورده ی لم پړک کراوه نه ستوریه که ی ۷،۰
سه نتیمه تر ده بیت، سی لاشه ی سوآله ت که پوه ی
ده روه یان ساف کراون به به ردی سابون یان
به که ره سه یه که پړک کراوه که له خه لوز ده چیت.

نه و سوآله تانه ی که په نگه ی قاوه یی مام ناوه ندی
یان په نگه ی سورباویان هه یه ۸۶ دانه ن.

لیوی خپ، لیوی دهره وهی خپ یان به ستر او له گه ل
لیوی گوشه خوار. له نیوان ۲۲ دانه لیوی
هه لگه پاوهی ته نیشته، پینج دانه یان لیوه کانی
ته ختن، یانزه دانه یان لیوه کانیان خپن، چوار
دانه یان لیوه کانیان خپی به ستر او، هه روه ما
دوانیشیان لیوی گوشه خوارن. له ناو نه وانه ی
شیوهی لیواری ته نیشته واته ریکن دوو سواله تی
لیو خپان تیدایه له گه ل ۳ دانه ی لیو ته خت و به ک
دانه ی لیو خپی لیوار سواله تن که بۆ دهره وه
چوون و گوشه ی خوارن. چوار سواله تن هه ن که
لیوه کانیان خپه و به به که وه به ستر او.

زیاتر له نیوهی نه و لیواری سواله تانه ی که لم
دواییه دوزران وه له و شیوه یه ن که لیواری
ته نیشتیان هه لگه پاوه یه نه و جورانه ی لیو ته ختن
هه لگه پاونه ته وه نه و یان. نه م شیوه یه لیواری
لاکانیان هه لگه پاوه ی خواره وه تاراده یه کی تقد
ملیان ته سکن و واته باریکن، له م کومه له دا نه مانه
تابلوی ۱۰، ۲۴-۲۲، ۲۳ هه روه ها تابلوی ۱۰،
۲۴-۲۲ که نیشان دراون له جور ی لیوی خپی
پیکه وه به ستر او شیوه ی ته زییح، نه وانه ی تابلوی
۱۰، ۲۳ له جور ی گوشه ی لیو خوارن نه وانه ی
تابلوی ۱۰، ۲۷ هه مان جورن. نه وانه ی جور ی لیوار
ریکن یان تاراده یه ک لیواری ریکن به وینه له تابلوی
۱۰، ۲۹ روون کراونه ته وه.

تابلوی ۱۰، ۲۸-۴۰ نه و شیوانه نیشان ده دان
که لیوه کانیان به ره و دهره وه هه لگه راونه ته وه یان
لیو ته نیشته خوارن له گه ل لیو ته خته کان. تابلوی
۱۰، ۲۷ سواله تیکی به ره و ناوه وه چووه و لیو
هه لگه پاوه یه له گه ل یه ک لیو خپدا.

دوو سواله تن له جور ی گوشه خوار ی لیوار
ته زییحی به وینه روون کراونه ته وه له تابلوی (۱۰)
(۳۶).

یه ک سواله تی تاییه ت که له سه ر لا به وینه روون
کراونه ته وه له تابلوی (۱۰، ۲۰) که به ورده ی لم و
به ردی سابونی ریکن کراوه وه په نگه سه ره که یه ک
قاوه بییه و مله که ی گه ورده یه له جور ی لیو خپی
هه لگه پاوه یه.

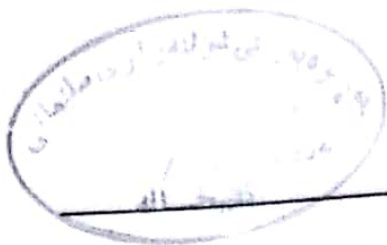
تیکی پای تیره ی لیواره کان نزیکه ی ۲۵

هه شتاو شه ش سواله تن له م کومه له دان تیره ی
گشتی یان نزیکه ی ۲۰ سانتیمه ترن نه ستر او یان له ۰،۵
سه نتمه تر بۆ ۱،۵ سه نتمه ترن تیکی پای
نه ستر او یان نزیکه ی یه ک سه نتمه تر ده بن. په نگه
سه ره کییان کال و توخن، هه ندیکیان په نگه
په شی زه رد باون، زورینه ی ریکن کردنه که یان
به ورده ی له م. نه مانه له لمیکی باشه وه بۆ ورده
سوچدار ریز کراون. پینج سواله تیان بریکی مام
ناوه ندی بۆ بریکی بچوک ورده دار یان کا یان
تیدایه. بیجگه له ۹ دانه یان که له خواره وه تیبینی یان
له سه ر نووسراوه. هه موو سواله تنه دروست
کراوه کان که لم گروپه دان تیره ی ته خت و سافیان
هه یه.

یه ک پارچه ی سواله تی منجه ل نه ستر او یه که ی
۱۹ x ۲۰ x ۲،۵ سه نتمه تر بۆ، زورینه یان
به ورده ی لم یان گه چ ریکن کراون. نه م سواله تانه
نمونه ی نه و دروست کراوه سواله تیانه ن
که به ئاسانی تیکن ده شکین له به ره نه وه ی
له که ره سه ی لاواز دروست کراون، به گشتی په نگه
سه ره کی ناوه وه یان په نگه سورباوه، هه ندیکه
تریشیان په نگیان نیوه په شی زه رد باو له په نگه
سه ره که یه کاند هه ن سی دانه یان شیوه ی
دهره وه یان ساف کراوه. یه ک لاشه ی سواله تی
بچوک که هه له ده فریکی سواله تن بووه ته وه تیره که ی
ده گاته نزیکه ی ۱۰ سانتیمه تر.

لیواری سواله تنه کان ۲۸ دانه ن

زورینه ی لیواری سواله تنه کان پارچه ی ده فرن و
روه کانیان ته خت و ریکن نه کراون ملیان بۆ ناوه وه
پویشته وه و لیواریان هه لگه پاوه ن له گه ل لیواره
خپه کان. یه ک له سه ر سی ی نه م لیوارانه له شیوه ی
تاسن و هه ندیکه تریان قولترن وه کو منجه لی
چیشته لیئان. نه مانه دابه ش کراون به چوار به ش
له سه ربینچینه ی لیواره ته نیشته کان که نه مانه
ده گرتته وه: لیواره هه لگه پاوه کان، لیواره
پاسته کان، گوشه ی به ره و دهره وه خواره کان یان
نه و لیوارانه ی که دهره وه یان خواره له گه ل نه وانه ی
به ره و ناوه وه چوونه ته وه. جور ی جیا جیا له و
لیوارانه هه ن که نه مانه ده گرتته وه: لیوی ته خت،

سه نتيمة تون، تيره گان جياوازن له نيوان ۱۰
سانتيمه تر بؤ ۴۰ سه نتيمة ترن، هموو ليوارى
سواله تەكان به ورده ي لم ريك كراون بيچگه له
به كينيان كه به ورده ي داريان كا له گه ل ورده ي
لم ريك كراوه. حهوت دانه يان به به ردى سابونى
له گه ل ورده ي لمى سروشمى ريك كراون. شهش
دانه لهو سواله تانه كه به ويته پروون كراونه ته وه له
تابلؤى (۱۰-۲۲-۳۰-۳۵-۳۷-۲۸-۴۰) له بهر
نه وه ي ليوارى سواله تەكان نؤون هيچ
شيكردنه وه يه كى چاك ناتوانى نه نجام بدرى له سر
ليواره ته نيشته كان.

سواله ته تايبه تەكان (تابلؤى ۱۰-۳۲، ۴۵-۴۷)

ژماره يه كى كه م سواله ت هەن كه به چەند
هيليكي باريك له سەريان گوشه كانى خواره وه يان
نه خش كراوه (تابلؤى ۱۰-۳۲) ويته ي پروون
كراوه ي ليوارى سواله ت كه هيليكي بازنه يى له بنكى
مله كه يدا له گه ل دوو هيلى لارى به يه ك گه يشتوو
له ژير ليوه كه ي. سى سواله تى بؤياخ كراوه هەن
كه دونيان به ويته نيشان دراون له تابلؤى (۱۰-۴۵،
۴۶) نه وه هيل و خالانه ي ويته يان بؤ كيشراون
ساده و پانن وه كو نه و ويته كيشراوانه نين كه له سر
هەندى ده فرى سواله تى نوئى ناوچه ي په واندىز
كيشراون. يه ك لاشه ي سواله ت كه ره ننگه كه ي
خوله ميشى كاله و به ورده ي لم ريك كراوه (تابلؤى
۱۰، ۴۷).

دهسكه كان واته قولفه كان ۱۴ دانەن (تابلؤى
۱۰-۴۸، ۴۹) چواردهسك و پارچه دهسكن له م
كۆمه له دا، دوو دهسكيان ناسروشمى به وه كو
له تابلؤى (۱۰-۴۸، ۴۹) نيشان دراون، هەلتوقينيك
له سرورى دهسكه كه وه هه يه (تابلؤى ۱۰-۴۸) نه م
دهسكه سەرتكى ددان دارى (مشار) هه يه. دوو
دهسكى تر كه به ويته نيشان نه دراون نيشانه
له سەريان هەلكه نراوه. لووله ۲ دانە (تابلؤى ۱۰،
۵۰).

دوو لووله له م كۆمه له دا ده رده كه ون يه كينيان
تابلؤى (۱۰، ۵۰) به خالى پهش جوان كراوه هيلى
ته ريب له سر ره ننگه بنه په تيه پرته قالى يه زهرد
باوه كه ويته كراون نه مه له جورىكى نوئى يه به نؤدى

له بازارى ناوچه كه ده بينرى.

-بنكى سواله ت ۵ دانەن (تابلؤى ۱۰، ۴۱-۴۴)

(۵) بنكى ده فرى سواله تى تهخت يان نيمچه
تهخت له م كۆمه له دا ده ركه وتن (تابلؤى ۱۰، ۴۱-
۴۴) له گه ل يه ك بنكى ده فرى قورس.

-تاس و پارچه ي تاس ۶ دانەن (تابلؤى ۱۰-
۱۶-۱۸) شهش دانە ده مى تاس و پارچه ي تاس و
قه د له م قولاييه دا ده ركه وتن تارپاده يه ك هه موو
تاسه كان له قورپىكى چاكي قاوه يى دروست كراون ()
تابلؤى ۱۰، ۱۶) كه نيشانه ي گول له سەريانه وه
ژماره يه كى باش له نه خشى شه پؤل له په ننگى
قاوه يى كال و له هيلى خوار له ليوارى تاسه كه وه بؤ
پازنه كه ي دريژ ده بنه وه. لووله يه كى دارين كه بى
گومان پيروه ي لكيشراوه به ده مه كه ي وه كو جوان
كراييت به چەند هيلكى خپ. نه م لووله يه له و
جؤرانه يه كه له بازاره كانى ره واندىز ده بينرين.

تابلؤى ۱۰، ۱۷ جورى لووله نيشان ده دات كه
له شپوه دا وه كو (L) ي باريك وايه. (تابلؤى ۱۰،
۱۸) ويته ي پارچه يه ك لووله ي به ردىن له به ردى
سابون دروست كراوه وه په ننگه كه ي سه ورتكى توخه.
له قولايى ۳-۴ بؤ ۲۲۷ سواله ت (تابلؤى ۱۰،
۵۱-۶۷)

له م قولاييه دا نزىكه ي دووسه دو بيست و حهوت
سواله تى دروستكراو دؤزرانه وه له م ژماره
دووسه دو يه ك دانە يان لاشه ي سواله ت، حه فده يان
ليوارى سواله تن، حهوت دانە يان پارچه ي دهسكه
سواله تن، دوو دانە يان بنكى سواله تن، تيكرى
نه ستورى پيزكراوى لاشه ي سواله تەكان له نيوان
۰،۵ سه نتيمة تر بؤ ۲،۵ سانتيمه تر ده بن هه روه ها
نه ستورىيان به گشتى نزىكه ي ۱ سانتيمه ترن،
پيزكردنى په ننگه كان له په شيكى زهردباوى كاله وه
بؤ سوور له گه ل قاوه يى توخ بؤ سه ورتكه ل
ره شيكى خۆله ميشى بؤ رهش، لاشه ي سواله تەكان
هه موويان پارچه ي مه نجه ل و تاسن. نه وه ي
توانراوه دهست نيشان بكرى ريزه كانى
تيره كانيانه له نزىكه ي ۲۰ سانتيمه تره وه بؤ
به رزترين پله ۶۰ سه نتيمة تر ده بن. يه ك گۆزه ي
بچوك پيوانه ي تيره كه ي ۱۰ سانتيمه تر بو حهوت
لاشه ي سواله تەكان كه چەند هيليك له سر

پهنگی مام ناوهندی سوود بۆ قاوهیی باوی سوود
سواله تەکان لەم کۆمهلهدا ۱۰ دانەن هەموویان
بەوردەیی لم لەگەڵ پێکی کەم لە وردەیی داریان کا
لە پێک کردنیاندا بەکار هاتوون بەگشتی پهنگی
سەرەکی ناوهوهیان تۆختن هەموویان ساف و
پێک کراون. یه کێک لە سواله تەکان نیشانی دەدات
بەچەرخ دروست کرابیت.

پهنگی قاوهیی کال

سواله تەکان ۲۱ دانەن لەم کۆمهلهدا هەموویان
بەوردەیی لم لەگەڵ هەندی گەچ تیايانا لە پێک
کردنیاندا بەکارهاتوو. وادەردەکەوئ پهنگی
سەرەکیان لە نێوان پهنگی کال و تاریک دابیت،
هەموو سواله تەکان رووکانیان سافن.

سواله تە تاییه تیه کان ۴۴ دانەن (تابلۆی ۱۰، ۵۱، ۵۷)

یه ک دانە ملی سواله ت کە پهنگه کەیی پهشو
بەوردەیی لم پێک کراوه و نیشانهیه ک لەسەری نهخش
کرابو لە شێوهی (X) (تابلۆی ۱۰، ۵۱). سوود
سواله تی تر هەردووکیان پهنگی قاوهیی سووریاویان
هەیه و لەسەر هەر یه کێکیان هێلکی فراوانی
هەلکە نراو هەیه. یه کێک لە لاشه ی سواله تەکان ک
پهنگی پهشو بەوردەیی لم پێک کراوه شێوه کەیی
هەرمی یه (تابلۆی ۱۰، ۵۷) سواله تیک هەیه
کە به پهنگی رهش بۆیاخ کراوه لەسەر پرتە قالی
زەردباو بە شێوه یه ک کراوه وادەردەکەوئ هێچ
جیاوازی نه بیت لە دا هێتاروه تازه کان هێلکان
بەباریکی کیشراون، هەژده سواله تی ساف کراو
هەن کە چواردانەیان پهنگی سهوزه و پینچ دانە ی
تریش پهنگیان رهشه هەروها هەشت دانەش
قاوه ییه و دانە یه کیان پهنگی قاوه ییه و به سەر
سهوزدا ده پوانی. ئەم سواله تە هەموویان بەوردەیی
لم پێک کراون و تارپاده یه ک ئەستوون. بەگشتی
پهنگه سەرەکیه کان تۆختن. لە ناو ئەم سواله نه
ساف کراوانه دا یه ک سواله تی چاک بەوردەیی لم پێک
کراو هەیه و پهنگه کەیی سهوزه و چەند هێلک
لەسەر رووی ناوهوه ی هەیه. ئەمەش لەوانه به
نیشانه یه ک بیت کە به چەرخ دروست کرابیت، رهنگی
تەخته کەیی تۆختره وه ک لە پهنگی پوی ناوهوه ی
یه ک سواله ت هەیه کە به چاکی بەوردەیی لم پێک

پهوه کانیان بە ناشکرا دیار بوون وه به هۆی دۆلابه وه
دروست کرابون. لە نێوان لاشه ی سواله تەکان ساف
و پێک کراون. لە نێوان لاشه ی سواله تەکاندا چل و
چوار دانەیان سواله تی تاییه تی و به جیا باسیان
لیوه کراوه. هەژده سواله تی ساف کراو
لە کۆمه لێکی تاییه تن. لیواره سواله تەکان ئەمانه
ده گرتیه وه: ئەو شێوانه ی لیواره کانیا
هەلگه پراوه ته وه لاکانیان پێکن لەگەڵ ئەوانه ی
لیواره کانیا خواربوونه ته وه. یه کێک لە حەوت
پارچه ده سکه کان تارپاده یه ک سوچداره ئەمەش
پوخساری ئەلقه دەدات بە ده سکه کە نه ک ده سکی
قولی. لیوه دا تەنیا دوو پارچه بک دۆزرانه وه کە
هەردووکیان پارچه ی ده فری سواله تی بک تەختن.

لاشه ی سواله تەکان ۲۰۱ دانەن

سه دو شهست و حەوت لاشه ی سواله ت روکاری
ده ره وه و ناوه وه یان به سافی پێک کراون. چل و
چوار لاشه ی سواله ت زۆر ناسروشتین کە ئەمەش
بەلگەن بۆ تاییه تی و جیاوازی یان لەوانی تر
کە ئەمانه ده گرتیه وه: پۆلیش کراوه کان، ساف
کراوه کان، نهخش کراوه کان. لاشه ی سواله تە
ناساییه کان لە ژێر چوار چۆر پهنگ دا ریز کراون کە
ئەمانه ده گرتیه وه: پهنگی پهش، قاوه یی مام
ناوهندی، پهنگی سووریاو لەگەڵ قاوه یی کال.
پهنگی قاوه یی تۆخ لەگەڵ پهشی خۆله میشی
بۆ پهش

سه دو هه شتا دانە سواله ت لەم کۆمه له دا
هەمویان بەوردەیی لم پێک کراون لەگەڵ بوونی گەچ
لە پێک کردنه کە یاندا. بەگشتی پهنگی سەرەکیان
لە ناوه وه تۆختره له پوکاری ده ره وه یان. پینچ
دانە یان بە کارهیتانی چەرخ تیايانا ده رده خەن
ئەمەش به هۆی چەند هێلک ده رده کەوئ لەسەر
پووی ده ره وه ی دروست کراوه سواله تەکان.
رووکاری ده ره وه و ناوه وه ی سواله تەکان به و
چۆره ن کە به سافی پێک کراون.

رهنگی قاوه یی مام ناوهندی

بیست و هه شت دانەن لەم کۆمه له دا به وردەیی
لم و هەندیکیان به گەچ پێک کرابون. پهنگی
سەرەکیان له هەردوو پهنگ کردنی تاریکو کال
دان. هەموویان به سافی پێک کراون.

هه لکه ندراره نه مهش نیشانهی نه وه په که له بڼه پرتدا
به چرخ دروست کرابی (تابلوی ۱۰، ۶۶).

قولایی ۴-۵ پی ۱۵۲ سوالت (تابلوی ۱۰، ۶۸-۹۲)
له قولایی ۴-۵ پی ۱۵۲ دروست کرابی سوالت
دؤزرانه وه که (۱۲۵) یان لاشهی سوالتن، (۲۶)
دانه یان لیواری سوالتن و دودانه یان ده سکن. دوو
سوالتیان په کیکیان لیواری سوالتو ته و نه وی تریان
لاشهی سوالتو ته له جؤری (Uruk) (وه رکای کؤن
که له لاین به ریژ فوئاد سه فیره وه ده ست نیشان
کراوه. به شیوه په کی سه ره کی نه مانه به ورده ی لم
له گه ل هندی گه چ وه ریژه په کی بچوک له ورده ی
داریان کا له ریژ کردنیاندا به کارهاتووه. ریژکردنی
تیره کانیان له قولاییه دا له نزیکه ی ۷
سانتیمه تره وه واته له بچوکیا نه وه بؤ ۵۰
سانتیمه تر بؤ گه وره ترینیان ده پوات. تیکرپای
تیره ی ده مه کانیان نزیکه ی ۲۵ سانتیمه تر ده بن
ریژکردنی تیره ی لاشه کان له ۴۰ سانتیمه تره وه بؤ
۵۰ سانتیمه تر بؤ نه و نمونانه ی که دؤزرانه وه
ده روات ریژکردنی نه ستورریان له ۰,۶
سه ننتیمه تره وه بؤ ۲,۵ سه ننتیمه تر ده بیت هروه
تیکرپای نه ستورریان ۱,۲ سانتیمه تر ده بیت.

جؤره کانی لاشهی سوالتو ته کان له گه ل
لیواره کانیان له خواره وه به دریژیی باس ده کرین
۳۳ لاشهی سوالتو ته تایبه تی هه ن که له ریژ
سه ریاسیکی حیا دا باس ده کرین.
لاشهی سوالتو ته کان ۱۲۵ دانه ن

له نیتوان کؤی ۱۲۵ لاشهی سوالتو ته (۹۲) یان
جوان نه کراون یان نامؤن. په نگی نه م سوالتو ته
سادانه ناساین به م شیوه په که ریژ کراون له قاوه یی
سورباویکی کاله وه بؤ خؤله میثی له گه ل قاوه یی
تؤخه کان بؤ په ش. قاوه یی به تؤخه کان له ناو
په ننگه که دا زاله.

به گشتی په ننگه سه ره کیه کان که میک تؤخترن
له وانه ی سه ره پوهه کانی دهره وه که ده بینرین.
سوالتو ته کان به ورده ی لم به شیوه په کی سه ره کی
یان به گه چ ریژ کراون. چوار سوالتو ته تیان زؤد زیرن.
ریژکردنی تیره ی لاشه کانیان تیکرپای له نیتوان ۴۰
سه ننتیمه تر بؤ ۵۰ سه ننتیمه تر ده بن.

سوالتو ته تایبه تی په کان ۲۳ دانه ن (تابلوی ۱۰، ۶۸)

کراوه، په ننگه که ی په شیکی زه ردباوی کاله
واده رده که وی که له بیر کرابی. له کؤتاییدا بیست
سوالتو ته ساف کراو هه ن که پانزه دانه یان په نگیان
کاله و پینچ دانه شیان په نگیان تؤخن به تیکرپای
په نگی ناوه وه یان تؤختره. نه م سوالتو ته ساف
کراوانه هه موویان به ورده ی لم له گه ل گه چ ریژ
کراون.

ده مه سوالتو ته کان ۱۷ دانه ن (تابلوی ۱۰، ۵۲-۶۵)
له نیتوان نه م سه فده پارچه ده مه سوالتو ته دا
شش دانه یان لیواره کانیان هه لکه پاونه ته وه و
چوار دانه یان ده مه کانیان خرن که به وینه پون
کراونه ته وه له (تابلوی ۱۰، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۴) دا.
تابلوی ۱۰، ۶۳ هیلیک نه خش کراوه که هیلیکی
کورتی لاره و له و جیگایه ی که ده مه که ده چه میته وه
ده بینرین. یه که سوالتو ته قه راغی لیواری
هه لکه پاره یه و لیوه که ی ته خته. سی دانه یان
شیوه ی لیواری لاکانیان هه لکه پاونه و خرن
لیوه کانیان نه ستورن یان خپ کراون. یه که سوالتو ته
هه یه لیواری سه ره وه ی که میک راسته و بؤ ناوه وه
چه ماوه ته وه و لیوه که ی خپه. (تابلوی ۱۰، ۵۲)
له وانه یه شیوه ی تاس بیت. شش سوالتو ته یان
لیواره کانیان به خواری بؤ ناوه وه چه ماوه ته وه.
یه که دانه یان لیوه که ی خپه. (تابلوی ۱۰، ۶۲).
دودانه یان تا پاره یه که لیوه کانیان ته ختن (تابلوی
۱۰، ۵۳، ۶۴)، ۳ دانه یان لیوه کانیان نه ستورن
(تابلوی ۱۰، ۵۵، ۵۷) واده رده که ون شیوه تاس
زؤدینه پی که به نین له ناو لیواری سوالتو ته کاند
تیکرپای تیره کانیان نزیکه ی ۲۰ سه ننتیمه تر بؤ ۳۰
سه ننتیمه تر ده بن.

ده سه که کان ۷ پارچه ن

شش دانه یان قولفیان هه یه و دانه یه کیان
نه لقه ی هه یه، هه موویان به ورده ی لم ریژ کراون.
یه کی که له ده سه کی قولف کان له سه ره پوکاری
دهره وه ی سی نیشانه ی هیلی لار (/) نه خش
کراون.

بنکی سوالتو ته کان ۲ دانه ن (تابلوی ۱۰، ۶۶)
دو بڼه سوالتو ته هه یه له م کؤمه له دا
هه روکیان بنکیان ته ختن. یه که دانه یان پوه ی
ناوه وه ی چه ند بازنه په کی په کگرتووی له سه ره

له نتيوان كۆي ژماره ي لاشه ي سواله تەكان ۲۳ دانەيان پيويسته به شيوه يكي جياواز باس بكرين. يەك دانەيان شيوه گرتيەك لەسەر پوي دەره وه ي هەيه، (تابلۆي ۱۰، ۶۸) يەك دانەيان كە بە كا رێك كراوه رهنگي رەشه لەسەر پرته قالي زەردباو. سێ سواله تيان قورپيكي چاكي سوردراوه لە پوي دەره وه يان، يەك دانە يان كە بە قورپيكي سوري پتهوي پاك ساف كراوه پيشتر وه كو سواله تەكاني (وهركا) دەست نيشان كراوه، شەش لاشه ي سواله ت بەكارێك كراون و رهنگەكانيان قاوه يي و سوريان، ئەم شەش سواله تە پته و ترن لە پيگهاتە كە ياندا وه ك لەگشت سواله تەكاني تر ئەمانەش بە ورده ي لم رێك كراون سيفاتي وه كو بەرديان هەيه لە كاتيكا دوانيان بە ريه ك دەكهون چونكە ز ريه ك يان دەنگيكي كانزايي دروست دەكن. بەلام بەگشتي دروست كراوي سواله ت دەنگيكي كپيان هەيه لە كاتيكا بەر يەك دەكهون ئەم شەش سواله تە كە بە كا رێك كراون روي دەره وه يان ساف و پۆليش نەكراون، يەك دانە ي لەوانە بە كا رێك كراون وه زنه كە ي سوكه لەبەر تەنكي سواله تە كە و بە ورده ي لم رێك كراوه، ئەمە لەوانە يە نمونە ي مەنجە ئێك بێت كە نيوه سورە كراوه بە ناگر. دوو دانەش لەوه | ئە ئەوه نيشان دەدەن كە لەبەر پەتدا بە چەرخ دروست كراين بە هۆي ئەو هيلانە ي لەسەر روي دەروه يان نەخش كراون. رهنگي سەرەكي ئەم شەش سواله تە سيانيان رهنگان كالە و سيانيان رهنگان تۆخن. له نتيوان سواله تە تايبه تيه كاندا چوار سواله ت هەن كە لە قورپيكي چاكي سوريان دروست كراون لە ناو كۆمه له كە دا تاكن، رهنگان قاوه يي مەيله و سوري كالن، تەواو ئەستورن، تيكراي ئەستوريان دەگەنە يەك سەنتيمە تر. دوو دانە يان ئەوه نيشان دەدەن كە لەبەر پەتدا بە چەرخ دروست كراين ئەمەش بە هۆي ئەو هيلانە ي لەسەر روه كانيان هەن. ئەم كۆمه له چوار سواله تە پتهون لە پيگهاتە كە يا ئەگەر بە راورديان بكە ي بە سواله تي ئاسايي رهنگي ناوه وه يان تۆخترە لەدەر وه يان. حەفتا دانە لە سواله تە تايه بتيە كان بە ناتە واري يان بە كە مي

ساف كراون، رهنگەكانيان لە قاوه يي تۆخترە بۆ رهنگي سوريان كال نيشان دەدرين بيجگە لە دوانيان رهنگي سەرەكيان كالن. هەموو رێك سواله تەكان لەم كۆمه له يەدا بپرگە ي نيشان دراوه كانيان رهنگي سوريان كالن. چوار دانە لەو سواله تايه تيانە ي كە بە باشي ساف نەكرايون رهنگي سوريان كاليان هەيه پيرزكريسي رهنگي پاشماوه ي سواله تەكان لە قاوه يي تۆخترە بۆ خۆلە ميشي تۆخ و رەش دەروات.

ليواري سواله تەكان ۲۶ دانەن (تابلۆ ۱۰، ۶۹-۱۲) بە لايەني نيوه ي ئەو ۲۶ ليواره سواله تەكان وادەردە كهون ليواري دەفري دەم و پەل بن و نيوه كە ي ليواري دەفري مل باريك بن. تيكراي ئەستوريان نزیکه ي ۲۵ سەنتيمە ترن، چوار جۆر ليوار جياكراونه تەوه لەم كۆمه له دا. هەموو ليواره سواله تەكان بە ورده ي لم يان گەچ رێك كراون. يەك دانە يان بيجگە له ورده ي لم هەندێ كاي تيدا يە (تابلۆ ۱۰، ۸۷) بۆ رێك كردنە كە ي. جۆري ليواره سواله تەكان ئەمانە دەگرتە وه: ليواره هەلگە راوه كان، ليوار بۆ ناوه وه چوه تەوه يان كۆشە لار.

لەتۆدانه سواله تي شيوه ليواري لاهەلگە راوه حەوتيان ليوه كانيان خرن لەمانە شيان بە وینتە نيشان دراون لە تابلۆي (۱۰، ۸۲-۸۴، ۸۶، ۸۷) وه دوو دانە لە حەوتە كە ليوه كانيان ئەستورن (تابلۆي ۱۰، ۸۰، ۸۱) نوو دانە سواله تيان تا رادە يەك شيوه ي ليواري لا راستن ئەمانەش سيان لە ليوه كانيان خرن. (تابلۆي ۱۰، ۷۳، ۷۵-۷۷، ۸۷).

سێ سواله تيان ليوه كانيان تەختن لەكە ل ليواري لاكانيان بە ره و دەر وه چەماونه تەوه (تابلۆ ۱۰، ۷۱، ۷۲، ۷۴). چوار ليواري سواله ت ليواري لاكانيان بە ره و ناوه وه رۆشتورن لەمانە دوانيان ليوه كانيان خرن (تابلۆ ۱۰، ۷۹) يەك سواله تيان ليوي تەختە (تابلۆ ۱۰، ۹۰)، دوو سواله تيان ليوه كانيان ئەستورن (تابلۆ ۱۰، ۸۵، ۸۹) يەك ليوي سواله ت وه كو شيوه پۆلين نەكراوه چونكە ناتوانی دەست نيشان بكری.

پهك سواله تي ليتوار لاتسخت (تابلق ۱۰، ۷۰) بهرزيهك له سهره وهی ههيه دريژ ده بيتوه فزيك ي ۳ سه نتيه تر به شيوه ستوني بو خواره وهی ليتواری سواله ته كه . نه مه ته نيا دانه يه كه ههكه ل سواله تيكي تر دا تيبيني كرابن (تابلق ي ۱۰، ۴۷) يه كيك له ليتواره هه لگه پاره كان (تابلق ي ۱۰، ۹۶) به هيلي كورتي لاري له سهر نه خش كراوه . يه كيك له ليتواری سواله ته كان له نيو قه د يا ندر نه ستوره (تابلق ۱۰، ۸۶) يهك سواله تي لار له جوري سواله تي (وهركا) كه پيشتر تيبيني كرابو له سهره وهو به ويته رون كراوه ته وه (تابلق ۱۰، ۹۲) نه م سواله ته پهنگي سور كراوه . له وانه يه پارچه ليتواری هه مان ده فريبت كه پارچه ي لاشه كه ي له سهره وه باسكرا له كومه لي لاشه سواله ته كان، تيره ي ته ولوي ده فره كه فزيك ي ۲۸ سانتيه م تر ده بيت . ههشت دانه له ليتواری سواله تي تر دين كه كه متر ساف كراون (تابلق ۱۰، ۷۰، ۷۳، ۷۵، ۷۶، ۸۷-۸۹، ۹۱) يهك ليتواری سواله تي تر به پهنگي رهش ندر به باشي ساف كراوه .

قولايي ۵-۶ پي ۱۲ دانه سواله ت

له م قولاييه دا ۱۳ سواله ت دوزرانه وه نه مانه ده گريته وه ده دانه يان لاشه ي سواله ته ، يهك دنه يان ليتواری سواله ته كه بريتي يه له پارچه يه كي بچوك .

هه موويان بيجه له سي دانه يان له به شي خورناوای هه لکه ندنه كه دوزرانه وه كه ليره دا چيني سواله تي ندر بو ناوه وه هه لکه نرابوون و سي دانه كه ي تر هاتبوونه ناو نه م چينه وه نه مانه له به شي خوره لاتي هه لکه ندنه كه دوزرانه وه ، پيزكردي جوره كاني رهنگيان به م شيوه يه له سوريوي قاوه يي بو قاوه يي توخ يان خوله ميشي . نه م سواله تانه واده رده كه ون پارچه ي هه نجالي چيشت ليتاني سواله تي بن . تيكرپاي تيره ي لاشه ي سواله ته كان فزيك ي ۴۰ سه نتيه م تر ده بن . يهك سواله تيان فزيك ي ۱۵ سه نتيه م تر بو تيكرپاي نه ستوري سواله ته كاني نه م كومه له فزيك ي ۱،۲ سه نتيه م تر بوون به لام تيكرپاي نه ستوريه كانيان ۰،۷ سه نتيه م تر بو ۱،۹

سه نتيه م تر بوون بيجه له يهك دانه يان به هوي پشكنينه وه دنيا كرام هه موو سواله ته كان وا درده كه ون پارچه ي نه وه فرانه بن كه به ده ست سوست كراون . ده دانه لاشه ي سواله ت له ناوياندا چواريان سواله تي قاوه يي ساف كراون و يهك دانه يان پولي ش كراوه . يه كيك له سواله ته ساف كراوه كان له پارچه ي بنكي تاس ده چيت نه م سواله ته له سهره واري ناوه وه ي چنه هيليك ده بينريت كه له وانه يه نيشانه ي نه وه بيت كه به چرخ دروست كرابيت . نه م سواله ته كه پولي ش كراوه له قورتي چاكي سوريو دروست كراوه و كاي تيا به كارها توه له ساف كردني دا به لام نه واني تر هه موويان به ورده ي لم ساف كراون سي دانه له وانه ي به ورده ي لم ساف كراون بريكي مام ناوه ندي بو بريكي گوره كه چ له ساف كردنياندا به كارها توه . يهك دانه له سواله ته كان ندر به زيري ريك كراوه و گه چي تيا به كارها توه كه توپكليكي داوه به پارچه سواله ته كه . بيجه له دووانيان كه پهنگي ناوه وه يان توختره وه كه روه كاني دره وه يان دانه هه موو سواله ته كان پهنگي سه ره كيان هه مان پهنگي روي دره وه يان هه يه .

قولايي ۶-۷ پي، دوازه دانه ن

له م دوازه دانه يه توپان لاشه ي سواله تن، دوو دانه يان ليتواری پارچه و ده سكن . له م قولاييه دا ته نيا يهك سواله ت له به شي خوره لاتي چاله كه دا دوزرانه وه كه گومان هه يه هاتبيته ناو نه م قولاييه وه . نه واني تر سواله ته كاني له نه و پهري خوره لاتي هه لکه ندنه كه دوزرانه وه ، تيره ي نه م ده فرانه كه درنه كه ون هه موويان مه نجالي چيشت ليتان و به ده ست دروست كراون . ريز كردني تيره ي لاشه كان فزيك ي ۲۰ سه نتيه م تر ده بن . يه كيك له ليتواری سواله ته كان كه پارچه ي ده فريك تيره كه ي فزيك ي ۲۰ سه نتيه م تر ده بيت . هه موو لاشه سواله ته كان ريك يان ساده ن بيجه له دوانيان كه پولي ش كراون به رهنگي قاوه يي . پيزكردي نه ستوري سواله ته كان له ۰،۸ بو ۱،۴ سه نتيه م تر ده بيت ، تيكرپاي فزيك ي ۱ سانتيه م تر نه ستورن . پيزكردي پهنگه كان له سوريوي قاوه يي

قولاییه‌دا دۆزداونه‌توه . په‌نگی ناوه‌وه‌ی ئه‌م سو
سواله‌ته خۆله‌میثی باوه له‌په‌نگدا و توخترن وه‌ك
له‌په‌نگی دهره‌وه‌یان . دوو سواله‌تی پۆلایش
نه‌كراوی تره‌ن به‌شیتوه‌یه‌کی ساف پێك كراون .
سواله‌ته‌كان هه‌موویان پۆلایش نه‌كراون . هه‌یج
سواله‌تێك له‌بنه‌په‌تدا نه‌ناسرایه‌وه كه‌به‌هۆی
چه‌رخه‌وه دروست كرابیته .
لیواری سواله‌ت ۱ دانه

تاكه لیواری سواله‌تێك له‌م قولاییه‌دا
دۆزدا بیته‌وه نه‌ویش پارچه‌یه‌کی بچوكه و لیوه‌كه‌ی
خره‌ وه‌به‌ورده‌ی لم پێك كراوه .
هه‌لكه‌ندنه‌ گشتی‌یه‌كان ۱۴۴ دانه سواله‌تن

له‌كۆی ۱۴۴ پارچه‌ سواله‌ت كه‌ دۆزدا نه‌وه
زانباری دۆزینه‌وه‌یان دلنیا یی نه‌یه‌ دهریاره‌ی
بنه‌چه‌یان یان قولییان یان هه‌ردوکیان . له‌ناو ئه‌م
ژماره‌یه‌دا به‌گشتی پوه‌كانیان شیواوه له‌ شوینی
خۆیان به‌هۆی کاریگه‌ری ته‌قاندنه‌وه‌ی تله‌به‌رده‌كان
یان له‌كاتی کاری پاكردنه‌وه‌دا كه‌ دۆزداونه‌توه
تێك چوون . زۆرینه‌ی سواله‌ته‌كان له‌قولایی ۲ یان ۳
پێی دا دهركه‌وتوون كه‌ئه‌مانه‌ ۱۱۲ یان لاشه‌ی
سواله‌تن وه‌ (۱۱) یان لیواری سواله‌تن وه‌ سیانزه
دانه‌یان پارچه‌ی ده‌سكن وه‌ پێنج دانه‌یان بنکی
سواله‌تن وه‌ سێ دانه‌یان پارچه‌ی تاسن هه‌موو
ئه‌مانه‌ زۆرینه‌یان به‌ورده‌ی لم وه‌هه‌ندێکی تریان
به‌گه‌چ و پێژه‌یه‌کی كه‌میشیان به‌ورده‌ی داریان كا
پێك كراون .

لاشه‌ی سواله‌ته‌كان ۱۱۲ دانه‌یه

له‌نیوان كۆی ۱۱۲ سواله‌ت ۱۰۵ دانه‌یان
روه‌كانیان ساف و پێكن و به‌ورده‌ی لم یان
پێژه‌یه‌کی كه‌م له‌گه‌چ و پێژه‌یه‌کی كه‌متر له‌كا پێك
كراون . یه‌ك دانه‌یان نه‌خشیتکی گه‌وره‌ له‌سه‌ر
پوهه‌كه‌ی هه‌یه . سێ دانه‌یان پۆلایش كراون ، یه‌ك
سواله‌ت به‌ورده‌ی لم پێك كراوه كه‌ له‌قولایی ۲۷
گرێ دۆزرایه‌وه و به‌په‌نگی ره‌ش له‌سه‌ر قاوه‌یی
بۆیاخ كراوه .

لیواری سواله‌ته‌كان ۱۱ دانه‌ن

یانزه دانه‌ لیواری سواله‌ت له‌م كۆمه‌له‌دا هه‌ن .
پێنج دانه‌یان لیواریان هه‌لكه‌پاونه‌توه‌و خه‌ن . دوو
دانه‌یان لیواریان خه‌ن ، دوو لیواری سواله‌تی نه‌

بۆ په‌نگی خۆله‌میثی توخ ده‌پوانیته‌ په‌نگی
سه‌ره‌کی ناوه‌وه‌ی بیجگه‌له‌وانه‌ی خواره‌وه
باسکراون كه‌ میك توخترن وه‌ك له‌په‌نگی پوهه‌كانی
دهره‌وه‌ یاندا كه‌ دهرده‌كه‌ون . پێنج سواله‌تیان زۆر
پێك كراون به‌گه‌چ به‌لام پێكهاته‌كه‌یان باش نیه‌و
وورد ده‌بن . په‌نگی ناوه‌وه‌ی ئه‌م پێنج سواله‌ته
قاوه‌ییه‌كه‌یان كاتره‌ وه‌ك له‌په‌نگی دهره‌وه‌یان .
ده‌سه‌كه‌كان یه‌ك دانه‌یه

یه‌ك پارچه‌ ده‌سك له‌جۆری ده‌سکی قولفه‌یی
له‌م قولاییه‌دا دۆزرایه‌وه كه‌به‌ورده‌ی لم پێك كراوه .
چه‌ند هه‌مایه‌ك له‌سه‌ر پوه‌ی دهره‌وه‌ی نه‌خش
كراوه .

لیواری سواله‌ته‌كان ۲ دانه‌ن

دوو لیواری سواله‌ت له‌م قولاییه‌دا دۆزدا نه‌وه
هه‌ردوکیان به‌گه‌چ پێك كراون ، یه‌كێك له‌و دوو
لیواره‌ لیوه‌كه‌ی نه‌ستوره‌و پته‌وكراوه ، دانه‌كه‌ی
تریان سواله‌تی لیوار ته‌خت و خه‌په .

قولایی ۷-۸ پێی ۱۱ دانه‌ن

له‌م قولاییه‌دا زیاتر سواله‌ت دۆزدا نه‌وه كه‌ ۱۰
دانه‌یان لاشه‌ی سواله‌ته‌وه‌یه‌ك دانه‌یان لیواریه‌تی
بیجگه‌له‌ یه‌ك سواله‌ت كه‌ له‌چینه‌كانی سه‌ره‌وه
هاتوه‌ته‌ ناو ئه‌م چینه‌وه‌ جێی گومانه‌ شوینی
دۆزینه‌وه‌كه‌ی له‌به‌شی خۆره‌لاتی هه‌لكه‌ندنه‌كه‌یه
چونكه‌ هه‌موو سواله‌ته‌كان لای خۆرئاوای
خه‌نده‌قه‌كه‌ له‌به‌شه‌كانی خواره‌وه‌ی چینی A
دۆزداونه‌توه . سواله‌ته‌ گومان لیكراوه‌كه‌
له‌دهره‌وه‌ی ئه‌م شوینه‌ واته‌ له‌خۆرئاوای
دۆزداونه‌توه‌ په‌نگه‌كانیان توختره‌و ته‌نكتره
له‌وانی تر . هه‌موو سواله‌ته‌كان به‌ورده‌ی لم پێك
كراون ، پیزکردنی نه‌ستوریان له‌ ۰,۷
سه‌نتیمه‌تره‌وه‌ بۆ ۲ سه‌نتیمه‌تر ده‌بن ، به‌لام
تێكرای سواله‌ته‌كان ده‌گه‌نه‌ نزیکه‌ی ۱,۳
سه‌نتیمه‌تر له‌نه‌ستوری دا پیزکردنی لاشه‌ی تیره
سواله‌ته‌كان له‌ ۲۰ سانتیمه‌تره‌وه‌ بۆ ۳۰ سانتیمه‌تر
ده‌بن . په‌نگی گشتی سواله‌ته‌كان قاوه‌یی و
خۆله‌میثین له‌گه‌ڵ جۆرێك له‌په‌نگی قاوه‌یی . له‌ناو
په‌نگه‌كانی تردا ئه‌م په‌نگه‌ به‌سه‌ریاندا زاله ، دوو
سواله‌تیان په‌نگی سوپاوی قاوه‌ییان هه‌یه ئه‌م دوو
سواله‌ته‌ ته‌نیا سواله‌تن و ساف كراون كه‌له‌م

پۆلین تەکرار لە بەر لێوارەکانیان چونکە بچوکن و
یەک سووالتیان لێواری پێکە، تاکە نموونە یەک
لێوارەکی پێک و خەرە هەرۆهە یەک گۆچکەکی
دەسک (تابلۆی ۱۱) بێ بەختی نێمە لە دەرهووی
باسکردنەکیە لە هەلکەندنەدا. ئەم دەسکە بەم
پێک کراوە و پەنگەکی خۆلەمیشی یەو بەسەر
قاوەبیدا دەپوانی کە تۆخە.
دەسکەکان ۱۲ سووالتن

سیانزە پارچە دەسکی ئەلقەو قوولف دەکەونە
ئەم کۆمەڵەو. یەکیک لەمانە لەسەر هەموو
رۆهکانی نەخش کراوە.

بنکی سووالتەکان ۵ دانە یە
۵ بنکی دەفری سووالت لەم کۆمەڵەدا هەن
هەموو ئەم پارچە بنکە سووالتانە بنکی تەختی
دەفری سووالتن.

پارچە سووالت ۴ دانە
سی پارچە تاس کە، لە قورپێکی سوریاوی چاک
دروست کراون، یەک دانەیان بەرەشی پۆلێش کراوە
(تابلۆی ۱۰، ۵).

ئەم پارچە تاسانە لە لایەکی هەلکەندنە
لەکاتی بەرەو پێشەووە چوون بۆ ناو قوولایی ۲ تا ۴
پێ دۆزرانەو.

باسکردنی دروست کراوە سووالتیەکان بەگورتی
دروست کراوە سووالتیەکانی ئەشکەوتی
شانەدەر هەرۆهکو ئەوانە ی ئەشکەوتی برادۆست
بەریز فوناد سەفەر باسی کردبوون ناسینەو هەیان
ناسان نییە لە بەر ئەوێ دروست کراوەکانی
کوردستانی عێراق لیکۆلینەو هەیان بەدریژی
لەسەر ئەنجام نەدراوە هەرۆهکو فوناد سەفەر
دەلی: تەنانەت یەک تاکە گرد لەنێوان ئەو ژمارە
نۆدە گردانەکی کوردستان نەپشکیتراوە یان
هەلکەنراوە. ئەم وتە یە کەمیکێ پاست نی یە
چونکە کارە تازەکانی (Braidwood) لەقەلاتی
چەرمۆ (Jarmo) هەبوو بەلام زۆرینە ی قسەکی
ناوەمێژ پاستە. بەسەیرکردنێکی گشتی دروست
کراوە سووالتیەکانی ئەشکەوتی شانەدەر بە لایەنی
کەمەو لە یەک لاوە بەراوردی لێک چوون لەگەڵ
ئەوانە ی ئەشکەوتی برادۆست کراوە ئەمەش بەشی

سەرەکی دروست کراوەکان لە قورپێکی خۆلەمیشی
باو یان قاوەیی تۆخ لە هەردوو لادا دروست کراوە.
هەرچەندە جیاوازییەک لە هەردوو لادا هە یە نەویش
ئەو یە کە: بێکی زۆرتری پێک کردنەو کە لە
ئەشکەوتی شانەدەر بەوردە ی لم لەگەڵ کائازا
کراون بەلام ئەوانە ی ئەشکەوتەکانی برادۆست
بەوردە ی لم لەگەڵ بێکی کەمتر لەگەچ وە بە
دوایا وردە ی دار یان کابەلام بە بێکی کەمتر پێک
کراون. چەند جۆرێکی ناسراو لە سووالت
لە ئەشکەوتەکانی برادۆست دۆزرانەو بەلام تاکو
جۆری سووالتی ناسراو لە ئەشکەوتی شانەدەر کە
دلتیان لە جۆرەکی ئەو یە کە لە جۆری دروست
کراوی (وهرکا) یە. ئەمەش وادەرئەکەوێ هاوشتیو
بێت لەگەڵ دۆزاوێکانی (فوناد سەفەر)
لە ئەشکەوتەکانی برادۆست کە سوورە لەسەر
قسەکی کە دەلی: گەرەترین کۆمەڵ لەنێوان
دۆزاوێکاندا پە یوێندی دارن یان ناسراو تەو
وێسووالتی (Uruk) ئەم جۆری سووالتە
بەدەست و چەرخ دروست کراون. هەرۆهکو ئەوانە ی
ئەشکەوتەکانی برادۆست، قەرانی لا دروست
کراوەکانی سووالتی شانەدەر بەشیکی زۆریان
لەشیوێ تاسە لەچینەکانی ژێرەو وە ک
چینەکانی سەرەو دۆزاوێو. وادەرئەکەوێ
لە هەردوو شوێنەواری کە دا شیوێ تاس زۆرتری
وێک لەمەنجەلی قولی چیشت لێتان. پۆیشتن بۆ
شوێنی دورتر لەباسە کەماندا بۆ دۆزینەو ی شوێنی
لە یە کچو لەگەڵ (Goldman) لە شوێنەواری
(میرسین) (Mersin) لە ئەنازۆل بۆیان دەرکەوت کە
شیوێ دەفرەکان لەچینەکانی خوارەو ی چاخی
بەردینی نوێ زۆرینە یان تاسی سادەن لاشەکانیان
پێکن بەلام هەندیکیان بۆ ناوێو زۆر پۆشتوون.
لێوارە هەلگەراوێکان لەگەڵ تاسەکان بەشی
سەرەو هەیان لە چاخی بەردینی سەرودا فراوانترن
لەنێوان سیفاتە دروست کراوەکانی تری سووالتە
کە لە چاخی بەردینی نوێ لە (میرسین) بەو
دەناسرینەو بەرەنگی پەش بۆیە کراون زیاتر
لەوانە ی ئەشکەوتی شانەدەر. ئەو سووالتانە ی
بەرەنگی سوور و قاوەیی و خۆلەمیشی بۆیە کراون.

یە کراوی ئەشکەوتی شانەدەر (تابلۆی ۱۰، ۲۵، ۳۸، ۷۰، ۷۳، ۷۶، ۸۷، ۹۲) نمونەیی ھاوشنێوەیان دۆززانەووە کە ھاو شتیوەن لە گەڵ ئەوانەیی (لیۆد). سوالات لە چینه کانی (گەردی پەش) دوو م و چوارەم، شتیوەی نۆد باون لە جۆرە کانی وەرکا کە لە گەردی پەش ھەر وہ کو ئەوانەیی چینه کانی خوارەووەی شانەدەر دۆززانەووە. (تابلۆی ۱۰، ۱۹) لیۆارە سوالاتیک کە دەردەکەوئێ ھەندئێ بۆیە کراوی وەرکا ئەوانەیی (وەرکا) وایە. ھێچ دەفرتکسی سوالاتی نامۆنیە لە ھەلکەندنی ئەشکەوتە کە دا. وادەردەکەوئێ دروست کراو سوالاتیە کانی جۆری وەرکا کە رەسەیی پتەو کردنی بە ھێژ لە پێک کردنیاندا بە کارھاتوووە کە ئەمانە دەگرتەووە: ک، و دەھەیی لمی سپی، لیۆاری سوالاتی بۆیە کراو بە و دەھەیی داریان کە ئەشکەوتی شانەدەر کورئێ ھیناوە.

دروست کراو سوالاتیە کانی شانەدەر بیان بە و دەھەیی لمیان بە گەچ ساف کراون ھەرچەندە وادەرنەکەوئێ کە ئیمە ناتوانین ھەموو بۆیە کراوکان بە جۆری (وەرکا) دابنئین چونکە سوالات بۆیە کراوکان لە چاخی (حەسوونە) شەنا دەرکەوتوون ھۆیەکی تر لەوانە بە دواکەوتنی پادەیی پۆشنبیری بیئت لە گەڵ بەش کردنی ناوچەکە ک ئیستا ئیمە شتیکی کەم لە سەر ناوچەکە دەزانن. لە کۆتایی ئەم کورتە باسە کە لە سەر سوالات دەردەکەوئێ باشترین پێگای یاسایی بۆ دۆزینەرەیی ریکخستنیک بۆ لاشەیی سوالاتەکان و لیۆارەکانیان بە شتیوەیەکی زانستی بتوانین جۆرەکانیان لە پۆلێن کردنیاندا جیا بکەینەووە کە لە شتیوەی نەخشەر پێژەیی (سەدی) دا کە ھەر دوو جۆرە کە دەگرتەووە خۆی نیشان بدرن. بەم شتیوەیە دەتواننئێ شوینە کە بەراورد بکرن لە گەڵ شوینە وارتکی تر لەدابەش کردنیکی فراواندا: زانیاری بە گرنگە کانی ئەمانە دەگرتە خۆ: شتیوە کانی لیۆاری، دەس کاری کردنی پووی دەردەووەی، پێک کردن ئەسنووی لە گەڵ پتەوی ئەمانە خاسیەتیکی باش بۆ پاروکردن بە دەستەووە دەدەن، گرنگی ئەم جۆرە شس کردنەوانەش باش نابیت کاتی ئیش لە گەڵ پێنکی

بە کورئێ لە کارە کانی (گارۆد) ناو دەبرن. لە دۆززانە کانی ئەشکەوتی ھەزارمێرد کە یە کسان دەبن لە گەڵ ئەوانی ئەشکەوتی شانەدەر. سوالاتی کانی ئەشکەوتی ھەزارمێرد لە ژێرەووەی چینی سوالاتدا لە زۆر شوینی جیاوازی ئەشکەوتە کە دا دۆززانەووە. وادەردەکەوئێ سوالاتە گرنگە جوان کراوکان لە چینه کانی خوارەووەی ئەشکەوتی ھەزارمێرد دۆززانەتەووە، ئیستا ئەتواننئێ لە بەر پۆشنایی زانستی کاشی بناسرئینەووە. بە کورئێ بیجگە لە سوالاتانەیی کە لەوانە بە پارچەیی دەفری بۆیە کراو (وەرکا) بن، ھێچ بنەمایەکی وامان بە دەستەووە نیە بۆ بەراوردکردن لە گەڵ سوالاتی کانی (گارۆد) کە لە نزیکی سلیمانی دۆززانەووە لە بەر ئەووەی بە شتیوەیەکی زۆر نەگونجاو باسکراون. بەراورد کردنی سوالاتی وەرکا لە ئەشکەوتی شانەدەر لە گەڵ شوینە وەرە کانی تر وادەردەکەون کە بە چاکی بەرچەستە کرابن، یە کە مجار بەراوردی پە یوھندی چیگە لە گەڵ دروست کراو سوالاتیە کانی ئەشکەوتی برادۆست کراو ھەر وہ کو لە پاپۆرتە کەیی فوناد سەفر دا باسکراو. دەھەیی سوالاتی وەرکا کە بە وینە لە لایەن فوناد سەفرەووە نیشان دراون ھاوچەشغن لە گەڵ ئەوانەیی شانەدەر نمونە ھەلبێژێراو کانی (وەرکا) واتە لیۆارە کانی لەوانە بە بتواننئێ بەراوردیان پێی بکرن لە گەڵ شوینە وەرە کانی دەشتە کانی سەرووی عێراق (تابلۆی ۱۰، ۸۷) ھەر وہا لەوانە شە بەراورد بکرن لە گەڵ رۆن کراو نیشاندەرە کەیی (Liyod) لەنەینەوا (تابلۆی ۱۰، ۹۱) کە ھاوچەشغن لە گەڵ ئەووەی (Liyod) کە بە وینە لە لایەن ناویراوەووە لەنەینەوا پوون کراو تەووە.

یە ک تاکە سوالاتی چاک بۆیە کراو (تابلۆی ۱۰، ۹۲) لە شانەدەر کە لیۆارە کانی تارادە یە ک ھاوچەشغن لە گەڵ بە شس سەردەووەی لیۆاری سوالاتی نەینەوا کە بە وینە لە لایەن (لیۆد) روون کراو تەووە، ھەر وہا دەفری بۆیە کراوی (وەرکا) ھەبە لە (گەردە رەش) کە گەردیکی ئاسە واریبە لە کوردستانی عێراق، ژمارە یە ک لیۆاری سوالاتی بۆ

کمی دیاری کرلدا بگهی وه کوئه وانهی
له شهکوته که دا مه بوون، هروه ها کزکراوه کان که
پیتک هاتبوون له ژماره یه کی بچوک له سوآله ت. نه مانه
به شنبه یه کی کرداری مه نجه لی چیتشت لیتانی قولی
نامزلوو ساده ن.

حه فده پارچه ی سه بیلی جگه ره کیشان
له به شی سه ره وه ی چینه کان دوززانه وه که به لگهی
ژماره پیدانه که جگه ره کیشان جه ماوه ری هر
له زوده وه هه بو ته نانه ت له م ناوچه دورانه شدا
له کوردستانی عیراق. له هیتانه ناوه وه ی توتن و
پایی نه مریکایی بۆ ناو کیشوهره که له کورتایی
سه ده ی شانزه هه م. جگه ره کیشان نه ری تیکی
کومه لایه تی یان کیشانی نوکه ل هروه کو
نیلیزیلیته کان ناویان لیتابو وه کو ناگرکی گه وره
بلوینوه. به پیتی واتای به عقوب سه رکیس کزترین
سه ره تاکانی توتن له کوردستانی عیراق ده باته وه
بۆ سه ده ی هه فده ی زایینی یان تۆزی زیاتر له ۳۰۰
سال به ره لیتستا.

حه فده پارچه پاییی جگه ره کیشان سیازده
پارچه یان له یه که مین سی پی هی هه لکه ندنه که دا
دوززانه ره. نه و چواره ی تر که ماون له هه لکه ندنی
چاله که دا دوززانه وه به لام نه مانیش هر له نزیکه ی
سی پی قولیدا دوززانه ته وه.

به داخه وه وا درده که وی که هیچ زانیاریه که
له سه ره جۆره کانی پاییی سیرامیکی نه بیت
له سه ده ی هه فده هه م له عیراقدا. دودانه له وانه
وله ره که ون (تابلو ۱۰، ۱، ۵) که ناسروشتی بن
له و جۆرانه دا، به پیتی نه و پاییه قورپینانه ی که
نیستا هه ن بنکه کانیا ن (۵) کونیا ن تیکراوه. نه م
خاسیه ته هه یه به لام وه کو نه مانه سروشتی نین
وه کو له هه ندی پاییی نوی له پشه سازی بیگانه دا
هه ن هه مو سوآله ته کان له جۆری باشی سوآله تن و
چاک دروست کراون، به پیچه وانهی مه نجه له
قولی کانی چیتشت لیتان بۆیه پاییه کان چاک
دروست کراون چونکه خاوه نه که ی جۆره
شانازی یه که به سه بیلی توتن کیشانه وه ده کات. یه که
پارچه ی لوله ی به رد نه وه درده خات که
به ردیشیان به کارهیتاوه بۆ دروست کردنی مۆدیلی
پایپ. (تابلو ۱۰، ۱۶) نه مه ش ده رخستنی هیتای

بازرگانی یه له سه ده ی هه فده هه م. بیچگه له یه که
پارچه ی قه دی به ردین گومانی تیدانیه که هه مو
پاییه کانی نه شهکوتی شانده ره له دره وه به ره م
هینراون نه که له ناوخۆدا دروست کرابن. هیچ کیشه و
گرفتیکسی وه ها نایه ته پرت له دوززانه وه ی
نمونه ی هاوشیوه ی جۆره کانی نه و سه بیله له هر
جیگایه که له خۆره لاتی ناوه پاست بیت که له و
جیگایه دا نه ژمارکردنیا ن ته واو پاسته. نه و پرۆژه یه
پنویسته له داها تودا له لایه ن قوتاییا نه وه
بدوززانه وه.

به رده نه سستیگان - ۵: دوی هه لکه ندنی یه که دوو
پی له خه ندنه که له چینی A ته نیا تاکه به رده
نه سستیگه دوززایه وه که نه ویش پارچه یه کی جۆری
نادیاری ۲، ۶ سانتیمه تریه. له وه ناچیت که نه مه
ده ستردی مۆف بیت.

هه روه ها له قولایی دوو تا سی پی تر هر له
سنوری چینی A به رده نه سستیگه لاله کراو و
ده سترکاری کراوی ده سستی مۆف بینرایه وه. له وانه
یه کیکیا ن پارچه به رده زه بره یه کی شیوه لاکتشی
له گه ل پارچه به ردینکی پنه که لیتاوه تیژه که ی
کول بووه له نه نجامی به کارهیتان. نه م نامیره
ده ستردانه په یوه ندی یان به سوآله ته که انه وه
هه یه له وانیه نه م نامیرانه هی چاخی به ردینی نوی
بن. لیژه دا هیچ ده مه داسیتی به ردینی چاخ
به ردین ی تیا نه بینراوه. هه روه ها (۵) پارچه
نیسقانی نمونه یی ته واوی سووی گیان داری
شیرده ره له به شی خواره وه ی چینی A له
نه شهکوته که دا دوززانه وه که تیا یانا نمونه یه که
هه یه که پی نه چی به قولی چینی B دا رویشتی.
دووان له م (۵) نیسقانه بریتین له دوو پارچه ی
بپاوه ی سووا له گیان داری شیرده که نازانری
بۆچی به کارهاتوون سیانه که ی تریش پی نه چی
وه که دره وشه و که ره سه ی شت هه لدرین به کار
هاتبن. یه کیک له م سیانه (شیوه ی ۱۲ ژماره ۱)
پتیه ری یه. نه مانه هه موویان ته نیا نوکه کانیا ن
چاک کراون به لام شوینه کانی تریان به شیوه یه کی
نارپک ته واو کراون. پارچه یه کی تری نیسک که
دره وشه یه کی ریکوپینکی لی دروست کراوه لای

کۆتاییه که ی که کۆل بووه که میک باریک و ته سک
بووه ته وه له وه نه چیت وه ک (میکوت) یان قیم
کیش به کار هاتبیت.

چینی B:

هروه که له و چه ند لاپه ره یه ی پیشووی نهم
راپۆرتته دا ده رکه وت نهم چینه شوینه واره به لگی
زۆر له باری تیکه ل بوون و چوونه ناوه وه نیشان
ئهدات. هه ندی پارچه سوآله ت که به یوآله ت دیاره
هی چینی A تیا دۆزراوه ته وه. سه ره پای نهمش
چینی B تیکه ل به چینی C بووه و چوونه
ناویه وه له ئاستی سه ره وه یاندا. له بهر نهم چوون
ناویه که وه ده ست نیشان کردنیان ئاسان نییه ب
تایبه تی له هه ندی شوینیا به قولایی 6,5 گرته
بۆیه به باشی نازانری ئه چیت سه ره چینی
سه ره وه ی B یان چینی خواره وه ی C.

که ئه بیت له سه ره ئه مه پیک هاتن هه بیت.
باشترینی بیره کهان که بووترت هه ردو پیک
هاتووی چینی B له گه ل به شی سه ره وه ی
چینی C. هه ره که له شوینی ترا هه ستی پیکراوه
واته زانراوه له 60٪ زیاتر ئامیره به رده سه تکان
له نیوان قولایی 2 بۆ 4 پی له به شی خۆره لاتی
خه نده که ده ره یتراون هه ره ها له قولایی 1 بۆ 2
پی له به شی خۆراوی خه نده که ش ئه مش
هاوسانه له گه ل لیژ بوونه وه ی چینی B. سه رباری
ئه مانه هه موو ئه و جۆرانه ی که پییان ئه وتری یان
ناوبراون به هه لکۆلینی سه ره به رد له ناوچه به نا
دۆزراونه ته وه.

چینی C:

سه رجه م چوار ئیسکی به کار هینراوه له گه ل
شاخی که له کتویه ک دۆزراونه ته وه له نیوان قولی 8
بۆ 16 پی. سیان له و ئامیرانه ی که له ئیسکی گیان
ده ری شیر ده ر دروست کراون پی ئه چ ئه ره وش
بن ئه مانه له به شی سه ره وه ی چینی C نا
دۆزراونه ته وه، دووان له مانه پارچه ن. ته له زنبکی
ئیسکی گیاندارکی شیرده ره له شیوه ی دره وشنا
لای نووکه که یدا چاک کراوه (وتنه ی 13 ژماره 1)
له به شی خواره وه ی چینی C دووپارچه شاخی
ئاسکی ره ش هه لگه پای نووک تیز دۆزراونه ته وه.

نووکه که ی جوان کراوه و باریک بووه ته وه.
(شیوه ی 12 ژماره 2).

به رده ز بیره -10:

له نیو ئه و به رده زیرانه ی که ده رکه وتون له
به شی خواره وه ی چینی A ده جۆر نمونه هه ن
که له وانه یه لیشیان هاتبیت به شی سه ره وه ی
چینی B. له مانه (5) یان به رده چه کوشن (به ردی
شت شکاندن) که تا لۆکی مه یدانى ژماره
{214, 127, 116, 104, 7} هه ره ها به ردی ده سه که
دۆل که تا لۆکی مه یدانى ژماره {89, 22, 5} له گه ل
به ردیک که پی ئه چیت قیمه کیشی ده ستی بیت.
{که تا لۆکی مه یدانى ژماره 80} هه موو ئه مانه وا
له خواره وه به ته وای باسیان لیه ئه کریت.
به رده چه کوشه کان (شتا شکین) -5:

5 به ردی ته واو و پارچه پارچه ی ئاسایی چال.
دوانیان له به ردی بلوری ناگرینه، دووانی تر له
به رده لم (له به رد) و یه کیکى تر به ردی کوارتز
له گه ل سئ به رده چه کوشی تا کو ته نیای چال چال
که، یه کیکیان زۆر چاله چاک کراوه. دیوی
ده ره وه ی نهم به رده پله ی جیا جیا پیا کیشانی
پیوه دیاره هه ره له وورده لیدانه وه تا ئه گات به
لیدانی توند واته بیراز کردنی. نهم به رده هه موو
جۆری ئاسایی له کیش و قه واره دا.
ده سه که دۆل -4:

پوو وتویکلی ده ره وه ی هه ره یه کیک له م ده سه که
دۆلانه شکاون و چال بووه وا ده رنه که وی وه کو
چه کوش به کار هاتبن. یه کیکیان ناته واره.
رووه کانیان هه موو به ته وای پناوه، سیانیان
چالی جیا جیان تیا به له سه ره وه ی که شتی پی
ئه کوتری که ته خته. هه موویان له به ردی به رده ست
دروست کراون ته خت و شیوه هیلکه یی
هه لکه وتوون، سیانیان به ردی کوارتزه یه کیکیان
به رده له م. دووان له م ده سه که دۆلانه له نزیک
یه که وه دۆزراونه ته وه. {سه ربی که تا لۆکی مه یدانى
ژماره 89 بکه} به رده کوارتزیکی په نگ قاوه یی
توخ له گه ل یه کیکى شیوه هه ره می ده ره یتراون له
چینی A له به شی سه ره وه ی. نهم جۆره تا
پاده یه ک شیوه دریز کۆله یی دا که وتووه.

(وینتهی ۱۳ ژماره ۲) رهنگه بق دهسکی هندی
که رهسه به کارهاتیبیت (که تالوکی مهیدانی ژماره
۱۵۰، ۱۶۹، ۱۷۰، ۲۰۹).

به رده زیره-۵:

(۵) شتی به کار هیئراو که له به رده زیره
دروست کراون دوززایه وه له مانه یه کیکیان بریتی بو
له به ردی (هیما تایتی) سوریاوو {که تالوکی مهیدانی
ژماره ۲۱۸} چوار به ردی چه کوشی {که تالوکی
مهیدانی ژماره ۶۶، ۱۰۹، ۱۵۰، ۱۵۷} وا له خواره وه
دیننه سر باسیان:

یه که به ردی هیما تایتی خوراو (وینتهی ۱۴):

بریتییه له تاویره به ردیکی نه ستور له جوری
هیما تایت (سوریاو) یان له جوری کانزای ناسن له
سنوری به شی سهره وهی چینی C دوززایه ته وه
یان له به شی خواره وهی چینی B له نیوان ۳-۴
پن قولی له هر دو لاه خواره وه. نه نمونه یه
سور هه لکه پاره وه به ئوکسیدی ناسن داپوشراوه
واته تویرالیک گرتوه.

چوار به ردی چه کوشی:

چوار به ردی ته واو و پارچه پارچه شیوه
چه کوشی کون کون له نیوان قولایی ۷ بق ۱۷ پن
له چینی C دا دوززایه ته وه. نه نامیره
دهستگردانه له به ردی لم و به ردی کوارتز دروست
کراون وه که دهر نه که وی یه کیک له نمونه ی
پارچه کان نه وه یه به ردی که چالی شیوه چه کوشی
پتیه یه.

چوار به ردی ساف و بریقه دار (شیوه ۱۵):

پارچه به ردیکی بریسکه داری سه وزباو به پانایی
یه که سه نتمیه تر و درژی ۵، ۴ سم تر له قولایی ۱۶
پیدا دهر هیئراوه له چینی C نه مه تاکه نمونه ی
به ردی بریقه داره که له و خنده قه دا دوززایه ته وه.
{که تالوکی مهیدانی ژماره ۵۵}.

به ردیکی ته واو دوو پارچه به ردی بوری
نونه یی که م باو (به کارنه هاتو) دوززایه ته وه له
قولایی ۴ بق ۷ پن. نمونه که ی شینیک ی زور نایابه
(له وینتهی که م) {که تالوکی ژماره ۷۹}. بریتییه له
به ردیکی شیوه هیلکه یی (به رده چه و) درژییه که ی
۵، ۲ سه نتمیه تر وه پانی یه که ی یه که سه نتمیه تر و

نه ستوری ۶، سه نتمیه تر (وینتهی ۱۵). ناوبه ناو
بوشایی له پوهه که یدا هه یه لایه کی درژی بووه ته وه
بق نزیکه ی ۲، ۵ سه نتمیه تر که جوری که له نیشی
په یزه و روشینراوه به لام به چ مه به سیتک نازانریت.
به باری پانی به رده که ۱۵ شوین پوشاندنی پیوه
دیاره و چوار پوشاندنی له لاکانی یه وه که یه کسان
نین له گال پینچ شوین روشاندنی تر که جوت
جوت روشاندن پانتاییه که ی به یه که وه نه به ستن.
هر یه که له م پوشاندنه به جیا جیاو تاییه تی
نه نجام دراوه. هه موو پوشاندنه کان به قولاییه کی
که م نه نجام دراوه. دووشته نامیره دهستکرده که ی
تر به کارهیتان و کاریگه رییان له سر روویه کیان یان
زیاتر نیشان نه دا. {که تالوکی مهیدانی ژماره
۱۶۲}.

که ره سه ی له به رد دروست کراو-۲۲:

(وینتهی ۱۶ ژماره کان (۱-۹، ۱۷، ۱-۲۳، ۳)

پیشه سازی دروست کردنی نامیر له به رد له
نه شکوتی شانده در پیک هاتوه له هندی شتی
قه واره بچوک که له به رده نه ستی دروست کراون
وه که دمه تیغ بابته نیچه سی سوچی، پنه و
نه سکه نه. دمه تیغه کان تا راده یه که نیچه سی
سوچن. نه نامیره به رده به زوری پواله تی به شی
خواره وهی چینی (B) یان پیوه دیاره له گال
سنوریک دیاری کراو له به شی سهره وهی چینی C.
نزیکه ی ۱۲ پارچه یان له به رد دروست کراوه له
قولایی ۲ بق ۴ پن دهر هیئراون. جگه له ویش
سیانیا له قولایی ۲ بق ۵ پن، هه روه ها یه کیکیان
له قولایی ۵ بق ۶ پن له گال یه کیک تر له قولایی
۸ بق ۹ پن هه روه ها یه کیک تر له قولایی ۱۰ بق
۱۱ پن. هه روه ها یه کیک له قولایی ۱۴ بق ۱۵ پن.
نه نمونه هه روه موویان له خواره وه کومه ل
کراون له ژیر (۲) کومه لی (پولیس) تاییه تیدا.

دهمه تیغی پشتدار-۱۲:

(شیوه ۱۶ ژماره ۱، ۲ و ۴-۹) هه موو نه و
دوانزه تیغه پشتداره ی که له به رد دروست کراون
دهمه کانیا تیژ کراون، پشته کانیا له سر شیوه ی
دهمه کانیا نه. به دمه کانیا دیا به کار هیئراون.
وه که تیغه گوره کانی تر نه م دوانزه یه شیوه ی

دؤنزابیتته وه له وانه شه که و تپتسه لاسو چپله که سی
 تره وه. نه بیت له بیرمان بیت که چینی B و به سی
 سه ره وهی چینی C ره و لیزیه له خله لانه وه بل
 خورنواو. نه م بل چونه نه و که ره سه ده ستکره لانه
 نه گرتته وه که له قولی ۲ بق ۴ پین له و بیست لانه
 ناسراون. پانزه یان ساخن و لویان پارچه و ویزه
 پشتی تیغه کان دیاره که به ده ستی نه لانه
 پانکراون تا و دکو کول پین. نه م جوره تیغه له
 ده سی قه لم بر نه چن. پشته که ی و لیکراوه که
 بتوانی به باشی دست و په دهی له سه ر دایریت
 کاتی که شتی پین نه بریت. نه وه ی تویان که
 پشته که ی کوله نه گاته وه ناستی نووکه که ی
 ده م که ی پیوه ی دیاره که له لوه شتی پین بپاوه
 به پانایی نه بینریت که ده م تیغه که به شلیوه ی
 (۷) ی لیکراوه که پین نه چن جوری که له نمونه ی
 کوپزانی کلنی نه و سه رده م بیست. سه موه م
 نمونه نذر یان که م شلیوه ی نیمچه سن سوچیان
 پیوه دیاره و دریتی یان له ۲ سه نتیجه تر بل ۱، ۶
 سه نتیجه ترن. نه مانه ش له به ردی (chert) دروست
 کراون.

نووک تیژه کان-۱۶: (شلیوه ی ۱۶ ژماره کان ۲۱-
 ۲۶) (شلیوه ی ۱۷ ژماره ۵-۸، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۷،
 ۲۸).

بری شانزه نووک تیژی جوداو جودله چینی C
 و خواره وهی چینی B دا دؤنزاونه ته وه نه مان
 هه ندیکیان ساخن و هه ندیکی تریان پارچه
 پارچه ن، که سه رتاپای له چینی C دا
 ده ره یتراون، نه م نوکانه له ده م تیغی دریز کراو
 دروست کراون. جوره کانیشی سه مو بواره کان
 نه گرتته وه هر له ده م تیغی ساده ی چاککرونا
 نه گات به ده م تیغی سن سوچی نوک چه ماره.
 دروست کراوه کان سه ره نووکی شلیوه له بزنی
 هه روه ها یه ک ده می یان هه یه. چوار له م نووکانه له
 قولی ۲-۴ پین دؤنزاونه ته وه یه کیک تر له قولی ۱
 بق ۵ پین دووانیان له قولی ۵ بق ۶ پین یه کیک تر له
 قولی ۷-۸ پین، یه کیک له قولی ۸ بق ۱ پین
 دانه یه کی تر له قولی ۱۰-۱۱ پین یه کیک تر له
 قولی ۱۲ بق ۱۳ و چواری تر له قولی ۱۵ پین

نیمچه سن سوچیان و هرگرتوه. له ناویانا به رده
 نه ستی (Chert) نذر باوه.

ده م تیغی نیمچه سن سوچی (سن گوشه یی) -۵:
 {شلیوه ی ۱۶ ژماره ۲}

(۵) ده م تیغی نیمچه ۳ سوچی له به رد
 دروست کراو بینرا هر سه موویان له یه ک روه وه
 نیشیان له سه ر کرا بو بیجکه له شلیوه ۱۶ ژماره ۲
 که له لای کوتایی ده م که یه وه که میک ده ستکاری
 کراوه. نه م کومه له ش له سه ر ناستی ۲ بق ۵ ی
 چینی B و C یه.
 به رده رنه -۴:

شلیوه ۱۷ ژماره (۱-۳)

چولر به رده رنه خوریان ده نوینن هه ریه که له م
 نمونه روعن کراوانه نه توانریت وه ک نامیری کون
 کردن و شت کراندن به کار بهینرین. چونکه سه مو
 کوتایی یه کانیان تیژ کراون یه کیکیان له قولی ۵ پین
 (شلیوه ۱۷ ژماره ۲) ده ره یتراره نمونه یه کی تریان
 له قولی ۵ بق ۶ پین. (شلیوه ۱۷ ژماره ۳) به رده
 رنه یه کی سه روشی بورکانی (شلیوه ی ۱۷ ژماره ۱)
 له قولایی ۱۴ بق ۱۵ پین ده ره یتراره یه کیک تر که
 پارچه یه که له قولایی ۱۲-۱۴ پین بینراوه.

به ردی شت کون که ره -۱ (شلیوه ی ۱۷ ژماره ۲۳):

به ردیکی نه ستوری کون کونه لای
 ده م که یه وه له قولایی ۸ بق ۹ پین دؤنزاوه ته وه.
 پشتیکی نه ستوری تا پاده یه ک هه یه. به شی
 خواره وهی نه م به رده پین نه چیت وه ک رنه به کار
 هاتبیت.

ده م تیغی پشتدار -۲۰ (شلیوه ی ۱۶ ژماره ۱۰-۱۸)

بیست ده م تیغی پشتدار که له خنده قه که دا
 دؤنزاونه ته وه ته نها یه کیکیان نه بیت که پین نه چیت
 سی چینی سه ره وهی D بیت نه وانی تر هر
 هه موویان له به شی سه ره وهی چینی C یان به شی
 خواره وهی چینی B دؤنزاونه ته وه. یانزه نمونه یان
 له قولی ۲ بق ۴ پین ده ره یتراون چواریان له قولی
 ۴ بق ۵ پین سیانیا ن له قولی ۵ بق ۶ پین، یه ک دانه
 له قولی ۹ بق ۱۰ پین و نه یه که ش له وه نه چول
 چینی D سوو بیت. له قولی ۱۹ بق ۲۰ پین

دۆزراونه تەوہ. ئەم نووکاڭە ھەموو لای خوارەوہ باس کراون.

نووک چەماوەکان-٤: {شێوہی ١٦ ژمارە ٢٤-٢٦} چوار دەمە تیغی بچوکی نوک تیزێ چەماوە لە خوارەوہی چینی C دۆزراوہ. نمونەیکە (شێوہی ١٦ ژمارە ٢٥) توێژاڵی ھەلداوہ و لە لایەکیەوہ پووکاوە تەوہ، بەلام دوانەکی تر لە ھەردوولاوہ.

دەمە تیغە نوک تیزە چاککراوہکان-٧: {شێوہی ١٧ ژمارە ٥-٨، ١١}

حەوت دەمە تیغی سادە و پشتەکانیان رێک یان تۆزێک چەماوەن. لە لاکانیانەوہ دەستیان پیا ھینراوہ و چاک کراون. لەوہ ناچیت بەشێوہیەکی وەستایانە دروست کرابن. یەکیکیان بەشێوہی پێچەوانە چاک کراوہ. (شێوہی ١٧ ژمارە ١١).

نووکە خوارەکان-١: {شێوہی ١٧ ژمارە ١٢} نوکیکی شێوہ سەیر ھەلکەوتو لای چەپیەوہ بە شێوہی پیتی (٧) بپاوە ئەم جۆرە بە ئاسایی دانانرێت.

نووکە دروست کراوہکان-٢: (gravetta) (شێوہی ١٧ ژمارە ١٤-١٥) ئەم جۆرە نووکاڭە کە تەنیا یەک نمونە باش دەرھینراوہ. (شێوہی ١٧ ژمارە ١٥) ئەم نووکە تیزە مۆرکی بەشیک لە بەرگی توێکڵەکی لەسەر پوھەکی پێوہ دیارە. لای راستی جێی پیا کیشانی پێوہ دیارە لەسەر ئاستی گۆشەیی وەستاو روہ دەمەکی. ھەردوو جەمسەرەکانی باریک و تەنک کراون. نمونەیکە (gravette) تیا دەرکەوتووہ (شێوہی ١٧ ژمارە ١٤) ھەر لە دەمە تیغی بەکار ھاتو ئەچیت.

نووکە لەبزیئەبەکان (مەین)-١: (شێوہی ١٧ ژمارە ٢٧)

یەک نمونە لەم جۆرە لەبزیئەبە دۆزراوہ تەوہ لێوارەکانی ئەستورەو زەبری پێ گەبیوہ زیاتر وەک لەوہی پڕوشو و توێکلی ئی کرابیتەوہ.

نووکێ شان و ملدار-١: (شێوہی ١٧ ژمارە ٢٨) نمونەیک لەم جۆرە وەک شانو ملی ھەبێ لە خەندەقەکە دا بھینراوہ بە نمونەیکە باش نایەتە پێش چاوە. ئەم نمونە تاکە پشستکی خواری

چەماوەی ھەبە، ھیچ لەوہ ناچێ دەستی پیا ھینرا بیت (تیز کرابیت). لە دەمە تیغی پانی بەردی (chert) دروست کراوہ ھەندێ لای دەستی پیا ھینراوہ. ئەم نمونەیکە لە ئاوەپاستی چینی C دۆزراوہ تەوہ.

نوکی ھەلکەندن و کون کردن (ئەسکەنە)-٥: (شێوہی ١٧ ژمارە ١٠، ١٣)

شستکی تاییەتی نییە لە نێوان بەردە ئەستیکاندا چەند ئامیتریکە ھەلکەندن و کونکردن ھەبیت. ئەم ئامیترانە ھەموویان لە بەشی سەرەوہی چینی C دا دەرھینراون لە ناویانا شستکی ناپتیک کونکەرە (دەرەوشە) بھینراوہ. (شێوہی ١٧ ژمارە ١٢) ھەرۆھا ئەسکەنەیکە باش دروست کراویش بەرچاوەکە ویت.

(شێوہی ١٧ ژمارە ١٠)

کەرەسەیی داتاشین-١٨: (شێوہی ١٧ ژمارە ١٦-٢٦)

کۆی ھەژدە ئامیتر لەوانەیی بۆ شت داتاشین بەکار ھینراون لە ناو خەندەقەکە دا دۆزراوہ. ئەمانە دابەش بو بوون بەسەر ھەموو چین و ئاستەکانا. ھەشتیان ئامیتری داتاشینی شێوہ گۆشەن. ئەوانی تر کۆتاییەکانیان جووت گۆشەن. دوو نمونەیان لە قولی ٣-٤ پێ دۆزراوہ تەوہ، سیانیان لە قولی ٥-٦ پێ یەکیکیان لە قولی ١١-١٢ پێ سیانی تر لە قولی ١٢-١٣ پێ، شەش دانەیان لە قولی ١٣-١٤ پێ، دووانیان لە قولی ١٤-١٥ پێ یەکیک لە داتاشەرە گۆشەبەکان لە قولی ١٧-١٨ پێ دەرھینراوہ.

داتاشەری گۆشەیی-٨: (شێوہی ١٧ ژمارە ١٦-١٨، ٢١، ٢٢)

داتا شینەکان ئەمانەن یان لای راستەوہ یان لای چەپ. بە شێوہیکە گشتی ئەم ئامیترانە رێک و پێک نین و باش دروست نەکراون. یان یەکسەر لە دەمە تیغی ئامادەکراو دروست کراون یان لە بەردە ئەستێ.

داتاشەرە کوون کوونە (شێوہ دەم شمشالی)-١: (شێوہی ١٧ ژمارە ١٩، ٢١، ٢٤-٢٦)

کۆی ھەشت داتاشەری کون کون (شێوہ

پاده يه ك كارىگه رى ته واوى كروه ته سهر شتيوهى
دهمه تيغه كان. له نيو نه م كومه له يان كه زقرينه يان
خوار و خيچ و ناريتكن ناو نه برين به كومه لى
(هنگه شه لى). نزيكه ي ۱۵ دانه يان له م جورده ن و
هموشيان له ناستى سهر وهى چينسى C
هروه ها له چينى (B) دا دهره يتراون.

دهمه تيغه له له كراوه كان به گشتى له به ردى
(chert) ن له گه ل چه ند دانه يه ك له سه ده ف و
هنديكى تر له به رده نه ستى. بيچگه له دهم
تيفيكى شتيوه مشارى كه دريژيه كسى
۲,۵ سه نتيغه تره، نه وانى تر هر هه موويان دريژيان
له ۱,۶ سه نتيغه تر بق ۴,۸ سه نتيغه ترن واته
تيكراى دريژى دهمه تيغه له له كراوه كان ۲
سه نتيغه ترن.

دهمه تيغه له له كراوه كان كه له له كانيان كارى
كروه ته سهر شتيوهى دهمه تيغه كه له شتيوه ۱۸
ژماره به ويته روون كراوه ته وه يه كيك له وانه جورى
(هنگه شه لى) يه (شتيوه ۱۸ ژماره ۱) دو دانه ي
تريش كه له له كانيان نه وه نده زقره كه له مشر
نه چن ديسان به ويته روون كراونه ته وه (شتيوه
۱۸ ژماره ۶,۵) وه موو دهمه تيغه له له كراوه كان
له سه ريه ك روويان نيش كراوه لاكانيان به گشتى
ته ريبن به يه كتر. هه موشيان پى نه چن سو ديان لى
وه رگيرابيت و به كار هيتراين له كارى سروشنى
ناساييدا بق نمونه نه و ناميرانه ي كه بق كارى
ته خت و دار به كار هيتراون
هه روهك (Braidwood، ۱۹۴۸ لاپره ۶۴ به
نمونه ي روونكراوه) باسى لتيوه كروه. هه موو
دهمه تيغه له له كراوه كانى نه شكه وتى شانده در
دابه ش كراون بق چه ند نمونه يه ك كه وانيشان دراون
چاك كرابن. به لام هيچ جورىك له م باه تانه
نه دوزاونه ته وه.

دهمه تيغ و تويزالى به كار هاتوى ده ست پيا
هيتراو-۸: (شتيوه ي ۱۶ ژماره ۱۹-۲۳)

كوى ۸۶ دهمه تيغ و تويزالى به كار هاتوى
ده ست پيا هيتراو له هه ر دوو چينى B، C
دوزاونه ته وه. نه م كاره ده ستكردانه نه كونه
به ره وه ده سته واژه ي دهمه تيغ و تويزال تا نه گان

شمشالى) له م چينه دا دهره يتراون، زقرينه يان له
دهمه تيغى ناسايرو به رده نه ستى دروست كراون
ههنديكيان لاي خواره وه يان ليدراره وه پيا
كيشراوه هه روهك ويستبيتيان ده سكى بق بكن
(شتيوه ي ۱۷ ژماره ۲۴-۲۶). نه م جورده له
راستيانا ناساييه وه له لايه ن (گارود) وه له زهرى
تى بيى نه كراوه، تاويزه به رديكى (chert) ي
قورس به شتيوه ي پان به هه به ستى داتاشين دروست
كراوه به كار هيتراوه.

(شتيوه ي ۱۷ ژماره ۱۹)

دا تاشه رى دوو ده مى-۲: دووان له م جورده
دهره يتراره شتيوه كانيان روون نه كراوه ته وه.

دهمه تيغى له له كراو واته هه لكوزراو له
شتيوه ي (۷)-۹۷: (شتيوه ي ۱۸ ژماره ۱-۶)

كوى ۹۷ دهمه تيغى له له كراو له به شى
خواره وه ي چينى (B) هه روه ها له ناستى چينى
(C) دهره يتراون. يه كيكى نامويان له قولى ۱۱ پى
هه روه ها ۲۷ دانه يان له قولى ۲ بق ۴ پى، (۵۵) ي
تريان له قولى ۴ بق ۵ پى، سيانيان له قولى ۵-۶
پى، يه كيكى تر له قولى ۷-۸ پى و يه كيكى تر له
قولى ۱۱-۱۲ پى دهره يتراون. نه م ناميرانه
به شتيوه يه كى سه ركه ي يان به رده نه ستين يان
دهمه تيغى له له كراون به يه ك يان چه ند له له يه ك له
لايه كه وه يان له چه ند لايه كه وه.

گارود (۱۹۳۰ لاپره ۱۶) له باسى هه مان جور
دهمه تيغى له له كراو له (زهرى) نه كا به دوو
به شه وه كه نه مانه ي نيره ش هه مان ناميرن به ش
يان كومه لى يه كم له له كانيان بچوكن و
كارگه رييان له سه ر لاكانيان هه يه. له زقرينا له له ي
بچوك و ته سك وه له ههنديكى تر دا له له ي فراوان و
گه ورده ترن. له له كانيش يان تاك تاكن يان چه ند
دانه يه ك پيكه وهن. به م جورده (V VVVV)
نه مانه يان (چه ند دانه كه) به جورىك گرنجى يه كه يان
نه ماوه (سواون) وايان لى هاتوه له گه ل دهمه داسا
جيا ناكريته وه به لام نابى ليتمان تيك بچى كه نه مانه
زياتر شتيوه مشارين نه ك دهمه داسن. كوى
له له كانى كومه لى يه كم ۸۲ له له يه له كومه لى
يان به شى دوو همد له له كان به جورىكن كه تا

به بېرى B بېرده نه ستى پارچه پارچه و سه بر
سه بر كه هر نه بيت له لايه كه وه ده ستیان پيا
هينراوه، زږينهى نه م باب تانه پارچهى بارىك و
دریژ كوله كه له سر پوهه قوږزه كانیان شكاندن و
له ت بوونيان پتوه دياره. گوره ترينى نه م نمونه
(Spawl) دريژيه كه ى ۶،۵ سه نتيه تره. تيكرای
دریژپان بریتیه له ۳ سه نتيه تره. هندی له دست
كارى كراوه كان تهنيا شويښكى بچوكى يان كه مى
روه كه يانه كه چاكره ناوى بنين. دست كارى
كراوه كانى ((ليواره قرتاوه كان))، هندی له
نمونه كان بریتين له ته لم زم و پارچه بېرده نه ستى
كه دياره ساف و جوانكراون و هرچى ناپړى و
بېرزه نرمى هيه لى ي بړاوه. نه م (Spawls) له
وانه به مبه ستى تايه تيان هه بوبيت.

بېردى chert رنګ قاوه يى و خوله ميشى كال
به زږدى به كار هاتوه. كوى ۲۲ دانه له و ناميره
ده ستكردانه له قولى ۳-۴ پى دوزاونه ته وه.
۱۲ ايان له قولى ۴-۵ پى هه ستیان له قولى ۵-۶
دوونيان له قولى ۷-۸ پى، دووانى تر له قولى
۸-۹ پى. دوو دانهى تر له قولى ۹-۱۰ پى. دووانى
تر له قولى ۱۲-۱۳ پى و حوتى تر له قولى ۱۲-
۱۴ پى هه روه ها (۷) ى تر له قولى ۱۴-۱۵ پى.

سى له قولى ۱۵-۱۷ پى. دووانى تر له قولى
۱۶-۱۷ پى. هندی له (Spawls) ى چه ماوه له
به شى خواره وهى چينى C دا دوزاونه ته وه. له وه
نه چيت بؤ مبه ستى تايه تى به كار هينراون.
(شيوه ى ۱۶ ژماره (۱۹-۲۳) بى گومان هيچ
به زوى نرمى و گرى قوږزيان پتوه نه هينراوه.
پارچه ته لم زم و تويزالى بچوك بچوك له به شه كانى
سره وهى هيه كه تايه تى يه كى خوى هه بوه له
به كار هينانا. زوربان به هوى زږد به كار هينانيان
ده ستیان پيا هينراوه له لاکانیا نه وه. (شيوه ى ۱۶
ژماره ۲۱-۲۳)

بېرده پنه-۲۲: (شيوه ى ۱۷ ژماره ۴، ۱۸،
۱۷-۱۷)

نه مانه بریتين له كوى ۲۲ دانهى ساغ و پارچه
له هر دوو چينى C, B دا به گویره ى جوره كانیان
نه بن به (۵) به شه وه كه بریتين له پنه لا

ته نيشته كان، لوت هه لگه پراوه، پنه پشتا و
پشته كان، پنه قوچه كان له گه ل پنه كوتايه كان.
يانزه دانه يان له قولى ۳-۴ پى دوزاونه ته وه
سيانيان له قولى ۴-۵ پى چورايان له قولى ۵-۶
پى يه ك دانه له قولى ۱۱-۱۲ پى يه كى له قولى
۱۲-۱۴ پى چوار له قولى ۱۴-۱۵ پى چوارى تر له
قولى ۱۵-۱۶ پى. نه م پنه وال له خواره وه به
گویره ى جوره كانیان باسيان ليوه كراوه.

پنه لا ته نيشته كان-۱۳: (شيوه ى ۱۸ ژماره ۸)
كوى ۱۳ پنه ى لا ته نيشته دهر هينراون. به
گشتى هه مويان له دمه تيغ و تويزال (ته لم زم)
به رد دروست كراون بؤ چندين مبه ستى نه و كات
و سرده مبه به شيوه يه كى به كسانى و چوښه كى
به سر هر دوو چينى C, B دا دابش بوون.

پنه لوت هه لگه پراوه كان: (شيوه ى ۱۷ ژماره ۴)
يه ك نمونه ى نه م كومه له له به ده ستدایه له
لاكانى يه وه نيشى تيا كراوه و كارى گره ى پتوه
دياره. يه كى تريش نه توانين بخينه سر نه م
كومه له. (شيوه ى ۱۸ ژماره ۱۲) نه م جوره زږد
تايه تى نيه.

پنه پشتا و پشتا ته كان-۲: (شيوه ى ۱۸
ژماره ۱۴)

دو بېرده پنه ى پشتا و پشت سر به م
كومه له يه ن. ژماره يان زږد نيه. نه م نمونه يه ى كه
روون كراوه ته وه به وینه زياد له پيوست قه نيكي
قورس و ليژى هيه له گه ل نو كى كى تيز.

پنه قوچه كان-۱: (شيوه ى ۱۸ ژماره ۷)
نه م جوريكى نا ناسايى پنه يه تهنيا يه ك نمونه
له م جوره دوزاونه ته وه.

پنه كوتايى به كان-۱۵: (شيوه ى ۱۸ ژماره ۹-
۱۳، ۱۵-۱۷)

كوى پانزه دانه له مانه دهر هينراون هه نديكيان
وردكار يان پتوه دياره به گشتى شيوه ى هه رمى
يان سى سوچيان پتوه دياره. (شيوه ى ۱۸ ژماره
۹، ۱۰، ۱۷) له ناو نه مانه دا دانه يه كى دريژ كوله
تيا به كه دوو سهرى هيه (شيوه ى ۱۸ ژماره ۱۱،
۱۵) هه مويان دابش بوون به سر چينه كانى C, B
دا نه م جوره ش وهك لا ته نيشته كان به گویره ى

کراوه ته وه. (شپږه ی ۱۸ ژماره ۲۲، ۲۱) نه م سوانه له به شی سهره وهی چینی C دوزراونه ته وه. نه م ناوکیانه نه وه دهرنه خن که وه ستایی ورده کاره و کارامه یی هونه ری دمه تیغ و برین و داتاشین گه یشتوته نه وپه پی. هر دوو نمونه که بهرگر توپکه کانیاں پیوه ماوه له دامینیا نه وه. داتاشین و جیا کرده وهی دمه تیغه کان که له پیشه وه یه تی شیوه یه کی جوانی (۵) لاییه (خماسی الشكل) هر دوو کیان له وه نه چن که نه وه نیشان بدن که لکیان لی و هر گبراییت له لای لیواره کانی پیشه وه یان کاتیگ که له سر روویه کی ته ختی کون کون دانراییت.

نه م دوو ناوکه جیاوازیان هیه له گال نه م دوانه ی تر که به چاکی ته واو نه کراون (شپږه ی ۱۸ ژماره ۲۴، ۲۳). هر دوو نمونه که به جوریگ دروست کراون که زور ناته واون و نه شاره زایان پیوه دیاره به جوریگ سرکه وتو نه بوه. نه مانه نیشانه ی پوکانه وه و پیاکی شانیان پیوه دیاره لای بنکه کانیاں و پوهه کانیاں. هر چنده پی نه چن نه م ناوکه وه که ناوکی پنه کردن و شت پی پاکر دهره به کار هاتبن یان بۆ مه بهستی تری که مسوود. له وانه شه هوی باش به کار نه هینانیاں بگه ریته وه بۆ نه وهی که نه م دمه تیغانه به جوریگی رنک و پینک و هونه ری باش ته واو نه کراون و دانه تاشراون. بهی پارچه ناوکی تریش پیانیه وه دیاره که له ژبانی روزانه دا به کار هاتوون نه ویش له لیواره کانیاں دا دهرنه که ون، وا دهرنه که ویت هوی وردوخاش بونیاں بۆ پیا کی شانی توندو قایم بگه ریته وه که ویستروویانه دوو پارچه له یه ک جیا بکه نه وه یان داییناشن که به قایم به یه کیانا کی شاووه و بی گومان نه م قایم پیاکی شانه له جیاتی نه وهی بیکا به دوو کرته وه وردوخاشی کردن.

ناوکه ناساییه کان-۱۴:

کزی ۳۹ گری ناوک و پارچه ناوک له چینه کانی B, C دا دوزراونه ته وه یان که لیړه دا باس کراون ناچنه خانه ی نه و نامیرانه ی که نیمچه که لکیان لی و هر گبراو، (۵) له م کومه له له قولایی ۲-۳-۴ پی دوزراونه ته وه (۵) ی تریان له قولایی ۴-۵ پی

بارو دۆخ باو بوه، وا دهرنه که وئی که بۆ مه بهستی خزی له وکاته دا به کار هاتون.

پنه ناوکیه کان-۲۵: (شپږه ی ۱۸ ژماره ۱۸-۲۴)

له کزی ۳۹ دانه ی ناوکی گریدار ۲۵ ناوک و پارچه ناوک دهری نه خن که دهست پیا هینانیکي ساکار و ویستراویان پیوه یه نه مه ش دیارو روونه له ژماره ی ته له زم و توپزاله بچوکه که مه کانیا که جیا بوونه ته وه له نه نجامی له یه کدانیاں.

دزیرنه ی نه م ناوکیانه له چینی B و چینی C دا دهرکه وتوون. شه ش ناوک و پارچه ناوکیان له قولی ۲-۴ پی دوزراونه ته وه (۵) دانه یان له قولی ۴-۵ پی. دووانیاں له قولی ۵-۶ پی هر وه ها (۵) یان له قولی ۸-۹ پی. (۳) دا نه له قولی ۱۲-۱۳ پی. سیانی تر له قولی ۱۲-۱۴ پی. یه کیگ له قولی ۱۷ پی. نه م نامیرانه به تیکرا له بهردی (chert) دروست کراون که به زوری په نگیان سهوز باوه. نه م ناوک و پارچه ناوکیانه جی دهست پیا هینانیاں پیوه دیاره له به شی پیشه وه ی لیواره کانیاں. دوو پنه ی ساده و پووته خت (rabot) دهره ی نراون (شپږه ی ۱۸ ژماره ۱۹، ۱۸) نه وه ی یه که میان روخسار و بهرگی خزی پاراستووه له سر روکه ی سهره وه پیدا. له دامینیه وه بۆ شاییه که هیه له گال پشختیکی لیژ. که میگ دهست پیا هینانی پیوه دیاره. نه وه ی تر (rabot) له لیواری پیشه وه ی جی پیاکی شان و دهست پیا هینانی پیوه دیاره (شپږه ی ۱۸ ژماره ۱۹) یه کیگ له پنه ناوکیه کان هر له بنه په تا دوو جه مسه ریبه (شپږه ی ۱۸ ژماره ۲۰) هر به شی پیشه وه ی نیشی لی کراوه.

به شیک له بهرگ و توپکه که ی له کزتابیه که یه وه ماوه، شیوه یه کی (۵) لاییه هیه. نه م نمونه یه خراوه ته (۳) جیگاوه له سر پوهه شمشالیه که ی (کون کونه که ی) که دهری نه خا هندی نا په حه تی وزه حمت هه بوه له لیکر دهره وهی دمه تیغه که دا. ناوکه که زیاتر هره می یه وه که له وه ی قوچ بیست. (شپږه ته شی) دوو ناوکی شیوه (موشور) چاک دروست کراو له بهردی (chert) له گال پلاتنفرمیکی هیلکه یی که به وینه روون

دهرکه وتون. دووان له قولایي ۵-۶ پي. دووانی تر له قولایي ۱۱-۱۲ پي. تیکرای درزی یان ۲ سه نتيه ترن له بهردی (chert) که باوی بوه دروست کراون. لیواریان به موی به کارهینانیانوه روشتوه. زږینه یان زری لاکیشی یان (۵) لای راستو چه پیمان هیه که دیاره جیاوازیان هیه له گال نوانه ی که زری هیلکه یی یان خړی راست و چه پیمان هیه. شاره زایی و زال بوون به سر نه و کوسپانه ی هاتوه ته رتیان له داتاشینی نه م دمه تیغانه دا زږد باش دهرته کون له و هه نگاوانه ی که ناویانه نه مهش به لیوارو قه راغیانوه دیاره.

نامرزی پوږین نه کراوی ته له زمه بهرد:

دو جږد نمونه ی ته له زمه بهرد له چینی C دا دوزاونه ته وه که پوږین نه کراون و سه یرن. چینی D نوو کداره کان-۲۰: (شپوه ی ۱۹ ژماره ۱۷، ۱۵-۱)

کزی ۲۰ نوکدار و پارچه ی نوکه کان که له م ناسته دا دهرهینراون دابهش بوون له قولایي ۱۷ پي تا ۲۴ پي له بنکی خنده قه که دا که له سر شپوازی نامرزه کانی تر له توږژال و ته له زمه بهرد دروست کراون. نه م نوکدارانه هر له وانه نه چن که (گارپود) (شپوه ی ۱۶-۱۷) باسیان لیوه نه کات له جوری بهرده کانی هه زار میرد که هی سرده می Mousterian هه روه ها له وجوره له شپوه ی ناوچه کانی تریش نه چن، چه ندان جوریان تیا بینراوه ته وه که دهستیان پیا هیانوان. لاکانیان پان کراون و لای راست و چه پیمان دهستیان پیا هیانراوه به پتی گرنگی نمونه کان، یه کیک له و نمونه لیرو خوارانه نوکیکی تیژی هیه که نه توانریت بږ هه لکه ندن به باشی به کار بهیتریت. (شپوه ی ۱۹ ژماره ۱۱) یه کیکی تر که نوکیکی دریزی باریکی هیه که میک به لای چه پا چه ماوه ته وه. لای راسته روه پشتی هیه به جږرک که له ناوه راستا شپوه ی V بنویني. (۲) نوکیان تا پاده یه که له جږی (Audi) له شپوازا نزیکن. (شپوه ی ۱۹ ژماره ۱۲-۱۵). دووان له نوکداره کان له قولایي ۱۷-۱۸ پي دوزاونه ته وه. (شپوه ی ۱۹ ژماره ۱۴، ۱۳) نه م قولایي تا پاده یه که نزیکه له سنووری

ههردو چینی D, C یان با بلین به که لتوری (Aurignacian) سرده می دواینی بهردینی سه روه و شپوه (Mousterian-like). یه کیک له بهرده نهستی درژده کان نیمچه گرته کی تیا به که نمونه که نه کات به دوو که رته وه. (شپوه ی ۱۹ ژماره ۱۷).

پنه کان-۷: (شپوه ی ۱۹ ژماره ۱۶)

کزی ۷ پنه (شت لی که روه) له هه موو ناسته کانی نه م چینه دا دوزاونه ته وه. شهش پنه ی شاندار و یه که پنه ی بنک دار سر به م کومه له ن که بریتین له توږژال و ته له زمی بهرده نهستی که هیچ له ت بوون و دابهش بوونیا پتوه دیار نیه.

توږژال و ته له زمه بهرده به کار هاتوه دهست

پیا هیانراوه کان-۱۲:

دوانزه دانه ی له م چه شنه له چینی D دهرهینراوه له ناویانا ته نیا یه که دانه له تیغ نه چیت هه مویان دابهش بوون به سر ناسته کانی نه م چینه دا.

توږژال و دمه تیغی گری دار: ۲-

یه که ته له زمی پان و پوږی گری گریاوی له قولایي ۱۹ پي دوزاونه ته وه هه روه ها یه که دمه تیغی پان و پوږی گری گریاوی له قولایي ۲۰ پي دهرهینراوه.

نیسکی به کار هاتو-۱ (شپوه ۱۲ ژماره ۲):

سې پارچه نیسکانی به کار هاتوی شاخی ناسک و که له کیوی له به شسی سره وه ی چینی D دوزاونه وه که پي نه چي وه که میخ به کار هاتین، نه م نمونه یه له بنه رته دا ۹ سه نتيه تر درژده.

(که تالوکی مهیدانی ژماره ۱۷۲)

نامرزه دهستکرده کان-که قولی و ره چه له کیان نه زانراوه

نه و شتانه ی له ته نکه بهرد دروست کراون-۱۷:

نه و شتانه ی که له بهردی ته نکه له نه شکوه تی شانده در دروست کراون ۱۷ نمونه ن. نه مانه، یان ساغ و ته واون یان پارچه ن، له ناویاندا دوو پنه ی شاندار و یه که پنه ی بچوک و یه که پنه ی ناوکی سې دمه تیغی پشتدارو دوو دمه تیغی گری گریاوی و یه که دمه تیغی ناسایی و دوو دمه تیغی به کار

زهر دگر اوانه‌ی که له دامینه لیژده که‌ی پیش
نه شکه و ته که دا دوزدانه ته وه.

- پاشماوه کانی ناژهل -

کۆی ۵۰۶۶ نیتسکی ناژهل له خه نده قه که دا
دوزدانه وه زۆرینه یان هی زینده وه ری شیر دهن که
شکاون و ورد بوون. جۆری شکانیا یان به باری
دریژدایه یان به پانی زۆرینه‌ی نیتسکی زینده وه ره
مه مکاره کان پئی نه چئ شکینرا بن بق مۆخه که‌ی.
نم پاشماوانه هه روا به ناسایی دهرنه که وتوون
به لکو له نه جامی هه لکه ندن و پشکنینی
خه نده قه که بووه. پاشماوه‌ی نم نیتسکانه له سو
شوینی چاله که دا له قولاییه کی زۆردا دوزدانه ته وه.
به ژماره‌ی که یه کجار سه ره کی زۆر له شوینیکی
تریشدا دوزدانه وه که له و راده یه که متره، سو
شوینه چرو پره که له سنووری خواره وه‌ی چینی
A دایه. نه وه که‌ی تریان که ژماره یان که متره له
ناوه پاستی چینی C دایه له قولایی ده ورو به ری
۱۱-۱۴ پئی. بره که م و ته نکه که رو به پووی
قولاییه کی ۲۰ پئی بو ته وه له چینی D که تا
پاده یه که هیچ ناستیک له نیو پاشماوه کانا به‌ی
ناکری هه رچه نده ده بو نه و ناسته له رووی
کرداره وه هه بویه. کۆکردنه وه‌ی نم پاشماوانه
له گه‌ل تیبینیه کانه اندا نه گونجیت.

له به ختی من بو یان بلیم به خته ورم به وه‌ی
که پروفیسۆر (Neal Weber) سه روکی به‌شی
زینده وه‌ر زانی له کۆلیژی زانست له زانکۆی به‌غا
هه ستا به چهند تاقیکردنه وه یه کی خیراو سه‌ری بی
له سه‌ر پاشماوه‌ی نه و ناژهل و زینده وه‌رانه کرد.
کاتی زۆری خۆی دامی بق نه و کاره دوو قولاییه که
بایه‌خ و مه به‌ستی دوو قولی و هاویه‌شی هه‌ردو
لامانه. بق نه م کاره‌ی من زۆر منه تارم پروفیسۆر
(ویبه‌ر) تیبینی کرد که سئ جۆر پاشماوه‌ی
زینده وه‌ر هه‌ر وه که نه وه‌ی که له لاین
(Dorothea. M.A. Bate) له (گاپۆد، ۱۹۲۰
لایه‌ره ۲۸-۲۹) که ناسراوه ته وه و له نه شکه‌ونی
شانه‌ده‌ر نیشان دراوه. بق پروفیسۆر (ویبه‌ر)
ده‌ر که وت که نیتسکی زینده وه‌ره مه مکاره کان

هاتووی چاک کراو له گه‌ل یه که پارچه‌ی ناوک هه‌ن.
(که تالۆکی مه‌یدانی ژماره ۱۴۴، ۱۸۸، ۲۱۷، ۲۲۰).

ئامیزی دروست کراو له نیتسک-۱:

ته‌له‌زمیکی تیز کراوی نیتسکی زینده وه‌ر نیتسکی
شیرده‌ر که درژییه که‌ی ۹ سه‌نقیمه‌تره. له وانه یه
دره‌وشه بوو بیت. (که تالۆکی مه‌یدانی ژماره ۱۴۰).

به‌رده زیره-۵:

به‌ردی ساغ و پارچه به‌ردی چه‌کوشی و هارین
له هه‌لکه‌ندنه گشتیه که دا دهره‌میتراون. له مانه دوو
پارچه‌ی ده‌سکه دۆل و یه که میکوت له گه‌ل دوو
پارچه به‌ردی چه‌کوشی (که تالۆکی مه‌یدانی ژماره
۱۲۸، ۱۵۷، ۲۱۵، ۲۲۳، ۲۲۴).

- چهند ئامرازکی ده‌ستکرد له دامینی لیژی
نه شکه و ته که دا-

به‌رده نه‌ستی-۷:

له ۱۲ ی ۱۰ یه‌کیک له‌کرکاره کان ۷ به‌رده
نه‌ستی بچوکی دیبه وه که له قه‌واره‌ی نینۆکی
په‌نجه گه‌وره گه‌وره تر نه بوون. هه‌مویان له دامینه
لیژی که‌ی به‌رده م نه شکه و ته که دا بوون. چوار له م
به‌ردانه نه‌ستوو ناوکی بوون، دووانیان له شیوه‌ی
تویژال و ته‌له‌زمیدا بوون له گه‌ل یه که پارچه‌ی سه‌یر
و نامۆ به‌وانی تر. هه‌مو نه و به‌رده نه‌ستی یانه پئی
نه‌چئ ئاکام و مه‌به‌ستی خۆیان نه‌پیکابئ له
به‌کاره‌ینانا که ویستراوه به‌کار به‌هتیرین به‌هۆی
ده‌مه زهر دگر دهنه وه‌ی زۆر که له سه‌ر لیواره کانیا
دهرنه که ون. نم قه‌راغانه خۆیان له بنه‌ره‌تدا تیزن
به‌لام هه‌ول زیاتر دراوه بق زیاتر تیز کردنیا زۆر
جاریش کول نه‌بن و تیزیا ن نامینئ. نم نیشانانه
تایبه‌تمه‌ندن به‌و ئامیز و ئامرازانه‌ی که بق ئاگر
کردنه وه به‌کار هاتون. نم جۆره ریگه ئاگر
کردنه وه یه له‌کۆنه وه هه‌ر بووه له م به‌شه‌ی
کوردستاندا و له‌بیر نه‌کراوه. من خۆم تیبینم کرد
که شوانیک سه‌بیله که‌ی به‌و ریگه یه داگیرسان
(پارچه یه که ناسنی به توند نه‌دا له به‌رده نه‌ستی یه که
که تۆزی قاوی له سه‌ر بو پاش چهند لی‌دانیک
قاوه که ئاگری گرت و گه‌شایه وه سه‌بیله که‌ی پئی
داگیرساند). نه و به‌رده نه‌ستی یه که به شوانه که
بو چوون یه که بو له گه‌ل نه و نمونه تیز کراوو ده‌مه

له و خنده قه ی که له ماوه ی چند هفته به کدا له نه شکه وتی شانده در هه لکه نرا و بستگه به کی نایاب و چاکی چاخی به ردین له سه رژی گه وده له باکوری کوردستانی عیراق زانیاری پیویست و گرنگ وه ده ست که وت که ده ری نه خن ده رفه تی گه وده تر هه به بۆ هه لکۆلین و پشکنینی چپو پزتر له و شوینه دا. له راستیدا ژیری خنده قه که خوی نه دا له قولایی ۲۵ پی که هیشتا نه گه یشتوه ته ختی بنکی تاویره کان. نه گه ر دۆزینه وه کانی کارۆد ری که و شوینه واری کۆچ کردنی چاخی به ردین بۆ پیده شته کان و قه دپاله کانی که وانه ی زاگروس هیئا بیته دی نه و دۆزینه وه کانی خۆم له شانده در ریچکه و شوینه واری ناو که وانه ی زاگروس خوی بز هیئاوینیته دی. نه شکه وتی شانده در وه کور شوینه واریکی چاخه به ردینه کانی نزیك سلیمانرد چه مچه مال نه که ویتته نه مبه رو نه و به ری ریگی ک له ناوچه سهخت و هه زار به هه زاره کانا وه کور ده می ره حه تی تابیت ته سک تر ده بیته وه له نیتوان بانو به رازینه تورکیا و که ندای عه رب. نه م هه ریم و ناوچه به به شوینیکی گرنگ دانه نریت بۆ پشکنین و هه لکۆلین چونکه نه و هات و کۆچ کردنه و گه رسیان و کویتستانه که ی که له سه رده می چاخی به ردیندا کراوه نه بویه به ویدا تیپه پز. به هه ر شیوه به ک بیت کاتیک هاتن و رویشتن به رده وام بووه له نیتوان کیشوه ره کانی تۆراسیا و نه فریقادا داخه که م هه یچ پاشماوه ی نیسکی په یکه ری مروقی چاخی به ردین نه له (Situ) له عیراق نه دۆزراوه ته وه هه روه ها هه یچ جۆره پاشماوه به کی خواروو، و ناوه پاست یان سه رووی مروقی به رد بووه ی چاخی به ردینی پیش میژوو له تورکیاش هه روه ها نه دۆزراوه ته وه. نه وه ی من بزانه تا سالی ۱۹۴۷ هه یچ شتی که به گویره ی سه رچاوه ی کانتو دیار نی به. به هه رحال ژماره به ک ده رکه وتنی ناسه واری به نه نجام گه یزراوه له چند دۆزینه وه به کدا له لبنان د فه له ستین هه روه ها له م دوا به دا له (نیران)یش نه شکه وتی شانده در له وه نه چی که قه وارو د قولاییه کی وای هه بیته بۆ که ره سه تیا کۆبووه کان له ناستیکی واکه هه یچ نه بیته بتوانین به لایه نی

.....
دهمه تیغ و توژیالی به کارهاتوی
دهست پید
.....

پنه کان ۲۲ دانه ۱۳ پنه ی لادار
۱ پنه ی لوت قه له می
۱ پنه ی بنک هه لکه پاوه
۱ پنه ی قوچه کی هه لکه پاوه
۱۵ پنه ی بنکدار
..... ۲۵ دانه
..... ۱۴ دانه
..... ۲ دانه

جینی D

نووکداره کان ۲۰ دانه
پنه کان ۷ دانه
توژیال و ته له زمه به کارهاتوه دهست
پیا هیئراوه کان ۱۲ دانه
نیسکی به کارهاتو ۱ دانه (به ک پارچه شاخی ناسک که له کپوی)

- نامرازه دهستکرده نادیاره کان له پوی قولی و بنه ماوه -

نامرازی له تنکه به رد دروستکراو ۱۷ دانه

نامرازی له نیسک دروست کراو ۱ دانه

به رده زه بره ۵ دانه

نامرازه دهستکرده کانی دامینه لیژی به که ی نه شکه وته که -

به رده نهستی ۷ دانه

چینه کان	به ردی له ستی به کار هاتوو	به ردی له ستی به کار نه هاتوو	به رده زه بره کان	به رده ساف و لوسه کان	نیسکه به کار هاتوو کان	پولین نه کراو کان	کوی گشتی
A	۴	۱	۱۰	-	۵	-	۲۰
C/B	۲۲۱	۱۴	۵	۴	۴	-	۳۵۰
D	۴۱	-	-	-	۱	-	۴۲
نه ناسرو و بنه ما نادیاره کان	-	-	۵	-	۱	-	۲۲
کوی گشتی نامرازی دروستکراو له به رده نیسک له خنده قه که دا							
۴۳۵							

- کورته بۆچونه کان -

هه زار میتر د ۱۱۶

که موره نمونه یک له سهر پاشماوهی مرؤفی بهرد
 بوده بیتینه وه. گومانی تیدا نیه که کۆنی
 پیشه سازی چاخی بهردینی پیش میژوو له
 خۆره لاتی نزیك هاوده می نهوانه که له خۆرئاواو
 نه وویای ناوه راستا هه بوه. له لایهکی تره وه به
 شیوه یهکی نۆد دیار هاوچه سنی و چۆن یهکی له
 نینوان پیشه سازی که ره سه و نامیری خۆره لاتی
 نزیك له گه ل نهوانه ی نه وویا که به ناسانی
 نه توانین به راوردیان بکهین هه ره وه که چۆن
 (گارۆد) پیش نه م به راورده ی کردوه ، ده لای: له
 هه ندی شویتی نه م ناوچه و وه ره مه شیوه ی
 چاخی بهردین پی پی نه چی له ژيانا مابیت تا نه و
 کانه ی به شی ژووی نه م چاخه بوونی هه بوویت
 له وانای ترا، له بهر نه وه بق زانین و دۆزینه وه ی
 بیریکی و کۆنی میژووی ته واو کاتیک گوايه
 نه شکه وتی شانده در له پیش میژوودا داگیر کراوه
 هیشتا هر کیشه یه که جیگه ی باس و مشت ومپه
 واته ساغ نه بووه ته وه، له وانه یه دیاری کردنی
 بیریکی کۆنی میژووی له سه رده می بلايستۆسین
 له پوی قوناغ و ناو و هه واوه به چه ند به لگه و
 گه شتنه راستیه ک بیته دی له م ناوچه یه ی باکوری
 کوردستانی عیراق نه ویش به لگه ی ته واوی
 سه رده می سه هۆل به ندانی جیای زاگرۆس .

(گارۆد) له و باوه په دایه که له وانه یه له کۆتاییدا
 په یوه ندی دامه زرابیت له نینوان سه رده می پیش
 میژوو له گه ل کۆتایی سه ده ی سه هۆل به ندانی
 زاگرۆس، نه م پاو بق چوونه به بوچوونی من بق
 نه شکه وتی شانده در ناگونجیت بۆیه نه بیت به دواي
 به لگه ی خاکناسی بگه رین له سه ر به نه مای ماوه ی
 باران بارینی نۆد.

له پوی کهش و هه واوه سه رده می کۆنی پیش
 میژووی چاخی بهردینی ناوه راست له خۆر هه لاتی
 نزیك مامناوه ندی و فیتک بووه به هۆی دارستانه وه .
 نه م له سنوری چواره مین سه هۆل به ندی نالپ که
 پی پی وتراوه (wurm) له لایه ن (penckan
 burekner) که ده لاین: له وه ده چی پی ترس و
 نودلی بگینه نه و نه نجام و قه ناعه ته ی که پله ی
 که رمای ناوچه ی سلیمانی نه وسای پیش میژوو

نۆمتر بو بیت وه که له وه ی نیتستا. نه مپۆ سه رده می
 دواي نه شکه وتی شانده در نه وسه رده می که به
 که ره سه و نامیره کانی به شی سه رده وه ی میژوو
 نه ژمیژوی (نه ناسری) به لام دیسان نه بیت نۆد سارد
 بو بیت چونکه ژماره یه کی نۆد له خپه به ردی قسل
 و گه چ که له بنمیچی نه شکه وته که وه که وتوونه ته
 خواره وه په نگ بی و لیک بدریتته وه که به هۆی
 ناگر کردنه وه ی ناو نه شکه وته که وه بوویت که
 که مته رخه مانه و بی گوئی پیدان کرابیت وه نه مه
 کاری کردبیتته سه ر نه و چینه بهردانه که سارد
 بوونه ته وه و هاره یان کردبیتته خواری. هه مان
 هۆکار نه توانین بیتینه وه بق نمونه یه کی هه مان جۆد
 بق (زۆینه) که باسی پوخاندنی تاویزه بهرد و
 که رسه ک نه کات له م نه شکه وته دا و نه لیت هیچ دورد
 نی یه که ناگر کردنه وه ی به رده ووام له
 نه شکه وته که دا له لایه ن مرؤفی سه رده می
 سه رده وه ی پیش میژوو هۆکاری پوخان و که وتنه
 خواره وه ی تاویزه بهرد که رسه کی گوره بوویت
 له بنمیچی نه شکه وته که وه نه گه ر نا هۆکاری تر
 مه گه ر ساردی وشه خته بوویت که به رده کانی
 شق کردبیت به هۆکاری سروشتیانه یان به هۆی
 بوومه له رزه وه، هیچ شتیک له باره ی پاشماوه ی نه و
 گول و گژوو گیایه ی له نه شکه وتی شانده دردا
 هه بووه نازانریت. لیکۆلینه وه ش له سه ر پاشماوه ی
 نازه ل و گیانه وه ره ماوه یه کی نۆدی نه وی که
 چاوه پی بین هه تاکوو نیتسه کانیان به ته واوی
 لیکۆلینه وه یان له سه ر نه کری. به په چاو کردنی
 پاشماوه ی نامیره ده ستکرده کان له و شیوانه ی
 ده ستکردی مرؤفی پیش میژوون له چینی (D)
 نه شکه وتی (شانده در) دا بووه نه بی تیبینی نه وه
 بکری که تانیتستا ته وری دهستی لی دهر نه که وتووه
 که ره سه به ردینه کانی سه رده می چاخی بهردینی
 نه شکه وتی شانده در به شیوه یه کی گشتی له
 بنه په تدا نه و که ره سه و نامیرانه دهر نه خه ن که له و
 سه رده مه دا باویان بووه له ته ختی نه شکه وته که داو
 به شیوه یه کی سه ره کی نامیره ده مه تیغه باوه کانی
 نه و سه رده مه ن. سه باره ت به ته وری ده ست له
 شویتی تر ته نیا دوو ته و له هه زار میژوو

وهك ده لئين نزيك ده رياچي وانه له توركييا.

نوكدارنكي په كسانى سهرده مى سهره وهى پيش ميژوو له شانده در دوزاوو ته وه به رده نه سترى زانراو ديارى جوى نه وروپى وه كو جوى نوكدارى (Audi) وهك نه وترى هه رده م له گواسته نه وه دابوو له نيوان سهرده مى خواره وى پيش ميژوو، و سهرده مى دواوهى به كار هاتوو. له ورد بوونه وه و پشكنينيكى خيراو سهرپييم دا بى نه و ناميره و كه ره سه به ردينانهى كه له مؤزه خانى عتيراق كوكراونه ته وه له لايه ن تيمه كهى (بره يد وود) وه كه بى ناوچهى چه مچمال چوو بو زودم به لوه سه يو سهر سوپه يته ر بو كه چهند له يهك چون به دى نه كريت له نيوان كه ره سه به ردينه كانى چينى (B) و نه شكه وتى شانده رو كه ره سه نيدراره هاوشيوه كانى كه ريم شايره نه شكه وتى پال كه وده.

دهمه تيغه پشداره ورديله كانى شانده در ديسان به پاده يه كى زود له م نمونانه نه چن كه له ناسته كانى ژيره وهى قه لا چه رمو دوزاوو ته وه نه مانه به هر حال ته نيا سهرنجن چونكه كات به ده سته وه نه بوه كه ليكولينه وهى جود به جود له سهر هموو ناميره كان بكرت، نه م كارو پرژويه ش بيري لى كراوه ته وه كه بكرت نه وريش كاتيك كه راپورته كانى نه نستيتوى خوره لاسى زانكوى شيكاكو بلاو نه كرتت وه. هه ر بويه پيوستيمان به وه نى به خومان زود خريك بكين به پيشه سازى به رده به لكه و ليفالواند ناشوليان وه مادام هاوشيوهى نه مانه تا نستان له شانده در نه دوزاوو ته وه. نه شكه وتى پال كه وده له پوى چينى كلوو تا ويره به رده كانى به وه زود به ر چين و تاويرانهى كه له زه رزى هه ن نه چنت، به وهى كه وتونه ته هه مان ناوچه وه، هه ر يو نه شكه وت به پيشه سازى ناميري به ردينى جوى گرافيتى نه ناسرتنه وه و نيشانه نه كرين له وان جوى ناميري به ردينى مايكروليس (Microlithic). زود له م جورهى مايكروليس له كه ريم شايره (Karim shahir) دوزاوو ته وه كه نه م ناوچه يه دا نه نريت به يه كم

دوزاوو ته وه نه مانيش له بنكى عه ماراويكدا بوون. دوزينه وه كانى مروفى سهرده مى سهره وهى پيش ميژوو ناوچه يه كى پان و به رين و به رفاوان نه كرتت وه هه ر له خواروى خورناوای ناسياوه تا نه كات به نه وروپا، گارود بوى ده ركه وتوه كه نامرازه ده مه تيغه كانى نه و سهرده مه (سهرده مه كانى سهره وهى پيش ميژوو) به شيويه كى تايبه تى له فه له ستن و ناوچهى نه نادول وه كو خورناو زودن. هه روه ها وا مه زنه نه كا كه ناوچه رگهى په رش و بلاو بوونه وهى مروفى سهرده مى سهره وهى پيش ميژوو كه به دوايا بگه رين نزيكى نه م ناوچه يهى خوره لاسى نزيكمان بيت. دكتور (نيونگ) يش هه مان راو بوچوونى هه يه. له كاتيكدا نه بينين كه بيري نه م ده ناميره نوكدارانى كه له چينى (D) ي نه شكه وتى شانده در كوكراونه ته وه زود نى به به لام هيمازانه كان ده رى نه خن كه نه مانيش هى جوى سهرده مى پيش ميژوو. نه م پيشه سازى بهى سهرده مى پيش ميژوو له زود زوه وه له و پيشه سازى بهى سهرده مى پيش ميژوى هه زار ميتر نه چى نه گه ر به راوردى بگه ين له گه ل نه و نوكدارانى كه (گارود) ده رى خستون كه له پيشه سازى كه ره سه و ناميري سهرده مى سهره وهى پيش ميژوو زود له يهك چون ته نيا چهند جياوازيه كى كه م نه بيت. نه و كه مه جياوازيه يه ش رهنگه هه ر به ريكه وت بى له چاونه و شويته بچوكهى كه خنده قه كهى منى تيا هه لكه نراوه. بى نمونه ده مه تيغى (Gravette) له م ناوه نيه، به لام ريژه يه كى به كجار زود له ده مه تيغه براو گرنيابويه كانى سهرده مى سهره وهى پيش ميژوو له ناسته كانى سهره وهى چينى C له شانده در هه يه، كه له گه ل پيشه سازى (زه رزى) به كده گرنه وه. نه م هه يان له لايه ن (گارود) وه شوبه يتراره به وانى (گريمالدى) (Grimaldi) كه سيمای گريمالديان پيوه يه. به ردى ره شى شوشه يى كه له نه شكه وتى شانده در هه يه به ريژه يه كى زود ته نيا له به شى خواره وهى چينى C مولى خواردوه. نزيكترين شوين و سهرچاوه كه نه م به ردهى لى ده سده كه ويت و دابين بكرت ته نيا

ناوچه له و ناوه دا که کشتوکالی بڼه که م جار ل
 کرابیت، کیشی بهردی مایکروپیمی نه ویه که
 پیوستی به روون کردنه وه و لیک دانه ویه له
 خوره لاتی نریک. نه م جورده بهرده له چینی (B) و
 ناسته سهره وه کانی چینی (C) دا له شانده در
 هیه. نه م توخمه بهرده له و جورانه نه چن که له
 سهرده می دواپی پیش میژوو قه واره و له شی شتیان
 ل پیک هیناوه. (Ewing) ده ری نه خات که
 له وانه یه به لایه نی که مه وه له لبنان له سهرده می
 چاخی بهردینی ناوه پاسست پاسسته و خو دواپی
 سهرده می هره سهره وه ی پیش میژوو ده سستی پی
 کردبیت (Sevket Kansu) نه وه نه سه لمینی که
 دواپی سهرده می سهره وه ی پیش میژوو
 شارستانی به تی چاخی بهردینی تورکیا یه کی
 گرتوه ته وه له گه ل شارستانی سهرده می چاخی
 بهردینی نوی پالیولیشیک (paleolithic) له
 سهرده می چاخی بهردینی ناوه پاستا که به ماوه ی
 سهرده می گواسته وه نه ژمیردی، که ره سه و
 نامیری سهرده می چاخی بهردینی کون و
 سهرده می دواپی چاخی بهردین راپورتی دواپی
 له وی دهرنه که وتوه. پیشه سازی نه م جورده بهرده
 که مژکی چاخی بهردینی ناوه پاستی پیوه دیاره
 نه ورتیت گویا کان و سهرچاوه که ی له سه روی
 نه فریقایه و له ده رویه ری حه وزی ده ریای سپی
 ناوه پاست بلایوه ته وه، له و که ره سه و نامیره
 بهردینانه ی شانده در جور ی شیوه که وانه یی و
 نیمچه لاتریبی تیا به دی ناکریت واته نه و
 پیشه سازی بهردینه ی تر که له به شی سهره وه ی
 خنده قه که ه لکه نراوه که به دی نه کریت و نه م
 که ره سانه ش زور به ناره حه ت نه دوزینه وه.

له گردان و پیکه وه لکانی پیشه سازی
 ده ستردی بهردین له گه ل پاشماوه کانی به شه کانی
 نری ناوچه ی خوره لاتی نریک نه ویدیو (قوقان)
 پیژده یه کی ته وای پیوراوه. هه روه که له سهره وه
 لوم کرده وه له ژیر ناویشانی (کورتیه که له
 باره ی سواله ته کانه وه) لیکولینه وه له سه ر
 سواله ته کان له م ناوچه یه خزی له خزیدا کیشیه که
 نه خولقینن. ندرینه ی که ره سه و بابه ته کان جور ی
 ساف و پیوستیه ناساییه کانن هه روا به ناسانی

ناناسرتنه وه. هه ندی پارچه گزده ی شکاوه
 سواله تی ساف کراو دوزاونه ته وه که به جور ی
 (Uruk) ناسراوه وه که قسه که ریکی تازه هاتوه له
 جیهانی کونی سهرده می پیش میژوو وه ده لی: من
 له و باوه په دام که تاکه هیوامان نه وه یه که لیتره
 ده زگایه کی توژینه وه دابه زینین بڼ لیکولینه وه
 له سه ر جورده کانی سواله ت هه روه که نه وه ی که له
 نه مریکا هه یه.

به دوا که پان و پشکنینه کان به شیوه یه کی تیرو
 ته سل که ر بگریته نه ستق و نه نجام بدریت نه بیت
 په رده له سه ر کومه لیک زانیاری راست و دروستی
 تازه هه لمانیت له سه ر قاپ و قاچاخه کانی
 نه شکه وتی شانده در که تاییه ته ندیه کی گرنه و
 ویستراو نه خاته روو له باره ی زانستی مروف
 ناسی یه وه سهره رای تیشک خسته سهره سده ی
 پیش میژوی ناوچه ی خوره لاتی نریک به گشتی،
 راستیه که ی چی هیه له ناسته ژیرینه کانی
 نه شکه وته که که نه توانین بیخه ملینین. له بنه رته دا
 مه به ستان هه ر نه وه یه که ده ری بخه ین نه وانه ی
 پیش نیمه چون خویان گونجاندوه له گه ل
 گزپانکاره سروشتی یه ژینگه یی که کان و زال بوون
 به سه ر گرفته کاند هه ر له چاخی سه هول به ندانا تا
 نه گاته نه مپومان که چون مروف تیا ژیاوه و چون
 مردوه. چون بووه ژانی خیزانی و هه ندی شتی تر
 که نه توانریت له راستیه کی ووشک و برنگ
 وه ده سستی بینین به پنگه ی شوینته وارو کو
 نه ناسی.

پاشکزی ۱ یه که

نه خشه و هیلکاری به رزبونه وه ی هه ر ستونیک له
 هیله کانی خنده قه که ی نه شکه وتی شانده در راده ی
 به رزی نامیره کان دهر نه خات له ۴,۲ پی بوه.

دوو خویندنه وه مان بڼ نه نجام نه دراوه.

- S1 -Wo 6.0 50-WI 6.5 50-W2 5-8 50-W3 55 50-W4 5.1
- S1 -Wo 6.2 51-WI-51W2 6.1 51-W3 5-8- 51-W4 5-3
- S2 -Wo 6.4 52-WI- 52-W2 6.2 52-W3 54 52-W4 5-6
- S3 -Wo 6.I 53-WI 6.4 53-W2 6-2 53-W3 6.0530-W4 5.6

پاشکزی ۲ دوو

زانپاری راستی دهستا که وتوو	قولایی به پی	چوارگوشه
له ژیر نه م قولاییه خۆله میتشیکێ زهرده له ژیر خاکیکێ رنگ بیرته قالێ کان بوه.	۱,۶ پی	SIWI
ئاگردانیکێ ده م کراوه و سوآله ت.	۲-۱,۸	SIW3-SIW4
خاکه که مینشا هر بهرده وام جینیکێ تیکه لاوی تۆخ بیك نه هینئ به لام ناته واریو که موکوری له خۆله میتش و خه لوزا ههیه.	۲,۵-۲	SIW3-Siw4
زهوییهکی تارک و تیکه ل به خه لوزی دار به بارستایی ۸ گری له سه لوزا و خوارووی نه م قولاییه.	۲,۶	S3W3 S3W4
ئاگردانیکێ به بهرد دروست کراو له گه ل سوآله ت و بهرده نه ستئ ی (situ) ده رکه وتوه.	۳,۱	S1W4
دوو بهرده نه ستئ له زهوییهکی تیکه لی زهردباو دۆزانه وه.	۳,۱	S1W1
گلنیکێ رنگ قاوهیی کال تیکه ل به لم و کاو لیته, پره له بهرده نه ستئ و خه لوزی لیره وه.	۳,۶	S1W1
خۆلنیکێ تیکه ل له گلی قاوهیی کال پره له خه لوزو ژماره یهکی به کجار نکل به ردر نه ستئ ی ده رکه وتوه هه روه ها سوآله ت و یارچه ئیسکی زینده وه ری مه مکداریش ده رکه وت.	۳,۴-۳,۹	S1W4
زهوییهکی یاکی تیکه ل به لم و گژوگیا له جواریهکی خۆره لاتئ نه م جوارگوشه ده رکه وتوه دا له کاتیکه زهوی به شی خۆرئاوای هه مان جوارگوشه هه مان چۆر گلی لی ده رکه وتوه.	۳,۹	S1w3
گلنیکێ تۆخی تیکه ل له م گوشه یه دا ده رکه وتوه.	۳,۹	S1w4
ژماره یهکی زۆر له بهرده نه ستئ له م جوارگوشه یه دا ده رکه وتوه.	۳,۹	S1w3
بهرده نه ستئ له نیوان نه م دوو قولایی یه دا یهیدا بوه. خه لوزی دار له قولایی ۲۵ گری له ژیره وه تئ بینی کراوه.	۴,۲	S1w1
له زهوییهکی تیکه لی زهردا بهرده نه ستئ دۆزراوه ته وه.	۴,۲	S1w1
بهرده نه ستئ له گه ل یارچه ئیسکی زینده وه ری شیرده ر دۆزراونه ته وه.	۴,۲	S1w2
بهرده نه ستئ له (Situ) ده رکه وتوه.	۴,۴-۳	S1w2-S1w3
بهرده نه ستئ له (Situ) ده رکه وتوه.	۴,۴-۳	S2w1-S2w2
بهرده نه ستئ له سوچی سه ره وه ی خۆرئاوای جوارگوشه که له خاکیکێ لم و قور تیکه لی رنگ قاوهیی کال دۆزراوه ته وه.	۴,۷	S1w1
کۆمه لی بهرده قسلی ریزیو به ردیکی گه وره مان توش مات.	۴,۹	S1w1
سوآله ت له لای خۆرئاوای جوارگوشه که وه له کونیکێ پره خۆله میتش و خه لوز دۆزراوه وه.	۴,۹	S1w4
خۆلنیکێ تۆخی تیکه ل له م جوارگوشانه دا ده رکه وت.	۵,۶-۵	S3w3-S3w4

چوارگوشه	قولایی به پی	زانیاری راستی دهست که وتوو
S1w2-S1w2	٦	زهویه که ی بریتی بوو له گلنکی تیکه ل به لمی زهردباو که تیایدا چهند په له یه که خه لوز ده بینرا له گه ل برتکی کم له به رده نهستی و نیسکی زینده وهری مه مکار.
S1w3	٦,١	به ردنکی بوری ناموی پراو له م چوارگوشه یه دا هه بو.
S1w4	٦,١	یارچه گوزه یه که له جوری Situ له م قولاییه دا ده رهینرا.
S1w3-S1w2	٧-٦	خاکنکی لماوی زهرد تیکه ل به گزوگیا که تیایا چهند به رده قسنکی رنپوو پوکاوه ی تیابو له جوری Situ له ناو گله لماوی به پر گزوگیا که دا بینرایه وه له گه ل دوو نیسکی زینده وهری مه مکار له قولایی ٧,٥ بین.
S2w3-S2w1	٧-٦	نه م گله ش گلنکی تخی لماوی تیکه ل به گزوگیا که له بینکها توپو له تا وه که نه وه وایه که له چوارگوشه ی S1w3 و S1w4 دا ده رکه وتوو.
S3w4-S3w3	٧	له تاختی نه م قولاییه دا هه لکه نندن ناسان نه بوو، زهویه که له م قولاییه دا قاوه بییه کی توخ بوو که خوله میش و خه لوزنکی تیا پرش و بلاو بو. چهند کژمه لیک به رده نهستی (Situ) ی تیا دوزرایه وه. لیره دا چهند لوتجی لم و چهوی سیی پاک ده رکه وت که له وانه یه له نه جامی رزین و یوکانه وه ی به رده قسه لکان به جی ماییت.
S1w3	٧,٢	ناگرداننکی بجوکی یه که پی به تیره که یو نه ستوری به که ی دوو گری بوو دوزرایه وه.
S1w2	٧,٣	چهند یارچه نیسکی زینده وهری شیردهر له Situ دوزرایه وه شان به شانی ناگرداننک که له قورپه سوره دروست کرابو له گه ل خوله میش و خه لوز.
S1w3	٧,٨	چهند یارچه نیسکی گیانه وهری شیردهر له ناو گلنکی قاوه یی زهردباو بینرایه وه.
S2w1	٨-٧,٥	ته نیا به لگو و نیشانه ی نامرازی ده ستکرد بریتی بو له چهند تویرال و ته لزمه به ردی ته نک که له م قولاییه دا هه بوو.
S1w3-S1w4	٨	یارچه نیسکی گیانه وهری شیردهر به ده رکه وتوه.
S1w1	٨,٣	به رده نهستی و یارچه نیسکی گیانه وهری شیردهر دوزراونه ته وه له (Situ) به قولایی دووگری جیننک له گلی سوتاو و خه لوز ده رنه که وی. چهند نامرازیکی ده ستکرد له ژیر جیننکی به رده قسه ل دوزرایه وه که هه موویان رزینپوون.
S1w4	٨,٥	نیسکی گیانه وهری شیردهر دوزراونه ته وه له (Situ) له دیوارنکی به لای خورناو ادا به پانی.
S1w2	٨,٩	هه ندی خه لوز له (Situ) ده رکه وتوه له م چوارگوشه یه دا زهویه که له وه نه جیت پیس بوو بیت به که ره سه ی تر. گلنکی تا بلتی زیخاوی و پر لم و پیوشه.

زانیاری راستی دهست که وتوو	قولایی به پی	چوارگوشه
له جوارگوشه‌ی (S2w3) په‌ل‌یه‌ک گلی سوود دهرکه‌وت که دیار بوو شوینی ناگردان بووه به نه‌ستوری جوار گریو تیره‌ی ۱۰ یی، هندی له گله سوتاوه که وه‌ک خشت ره‌ق بوو بوو. دیار بوو که له‌ویدا ناگریکی گه‌وره‌ی نا ناسایی کراوه‌ته‌وه.	۹	S2w3-S2w4 S3w3-S3w4
نیسکی گیانه‌وه‌ری شیرده‌رو تویرال و ته‌له‌زمه به‌ردی ته‌نک لیره‌دا بینراوه‌ته‌وه له‌چینیک گله سوورا تیکه‌ل به‌خوله‌میش و خه‌لوز. زه‌وی‌یه‌که لیره‌دا بریتی‌یه له‌گلیکی ته‌پی یلاستیکی تیکه‌ل له‌لم و گژوگیا.	۹-۸,۵	S1w1-S1w2
یارچه نیسکی گیانه‌وه‌ری شیرده‌ر له (Situ) دوزراوه‌ته‌وه له‌م قولایی‌دا. له‌گه‌لیانا چند ته‌له‌زمه به‌رده نه‌ستئ دهرکه‌وتوه.	۹	S1w1
خولی سوتاو، خوله‌میش له‌گه‌ل چند په‌ل‌یه‌ک خه‌لوز له قولایی سئ گری له‌م جوارگوشه‌یه‌دا دوزراوه‌ته‌وه.	۹,۲	S1w3
چند یارچه نیسکی گیانه‌وه‌ری شیرده‌ر به‌ره‌نگارمان بووه‌وه.	۹,۵	S1w4
لیته‌یه‌کی ته‌پی تیکه‌ل له‌لم و قورو گژوگیا بینرایه‌وه له‌م قولایی‌دا. به‌رده نه‌ستیه‌ک له (Situ) دهره‌نرا.	۹,۸	S1w4
نیسکی شکای گیانه‌وه‌ری شیرده‌ر دوزراوه‌ته‌وه له ژیر هندی به‌ردا که له‌وانه‌یه له شوینی خوی ترازا بیت، نه‌م نیسکانه له قورپکی شلی رنگ سووردا دهرکه‌وتوه که پی نه‌چی به‌شیک بیت ته‌کوله خومخورک.	۱۰	S1w1
یه‌ک به‌ردی چه‌کوشی دهره‌نراوه.	۱۰	S1w1
شوینیکی ناگر کرده‌وه و گلی سوتاو و خه‌لوز به نه‌ستوری دوو گریو تیره‌ی جوار پی له‌م قولایی‌دا دوزراوه‌ته‌وه له لای نه‌م ناگردانه‌وه چند یارچه نیسکی گیانه‌وه‌ری شیرده‌ر به دهره‌که‌وت. نه‌و زه‌وی‌یه‌ی ده‌وری نه‌م ناگردانه‌ی داوه بریتی‌یه له تیکه‌لی قورو لم و گژوگیا.	۱۰	S1w3-S1w4
تویرالیک به‌ردی ره‌شی بورکانی له Siut له‌م قولایی‌دا له قورپکی لماوی تیکه‌ل به‌گژوگیا.	۱۰,۴	S1w2
یارچه نیسکی گیانه‌وه‌ری شیرده‌رو چند دانه خه‌لوزیک دهره‌نراوه له قورپکی لیتاوی پلاستیکی لماوی رنگ زهره‌د تیکه‌ل به‌پارچه به‌رده قسل.	۱۰,۵	S1w3-S1w4
له‌لای تاویره به‌ردیکی گه‌وره‌وه که پیوستی کرد لا بریت و شوینه‌واری خه‌لوزو خولی سوتاو نوساو به زه‌وی‌یه‌که‌وه دوزرایه‌وه.	۱۰,۵	S1w3
یارچه نیسکی گیانه‌وه‌ری شیرده‌ر له‌م چاله‌دا دهرکه‌وت.	۱۰,۶	S1w3
هندی خه‌لوزو خولی سوود به‌دی کراوه که له‌وانه‌یه به‌شیک بوو پی له ناگردان و به‌رده‌وام هر پارچه نیسک و نیسکه شکاو دهره‌که‌وت.	۱۰,۵	S1w1

زانیاری راستی دهستا که وتوو	قولایی به پی	چوارگوشه
پارچه نیسکی گیانه و هری شیردهر دوززابه وه که وتبو له (Situ) له ناو گلئیکی تیکه له ی لم و خولا، تیبینی کرا که که وتنه خواره وهی دوو پارچه به رده قسل له بنمیچی نه شکه وته که ی گرتبو.	۱۱	S1w1
نیسکی شکاوو وردوخاش بووی گیانه و هری شیردهر له ناوشوینی ناگردانیکا له گال هندی په له خه لوز.	۱۱	S1w3
چهند په له خه لوز تک دهر که وت.	۱۱	هموو چوارگوشه کان overall squares
چهند پارچه نیسکی گیانه و هری شیردهر له گال ته له زمه به رده نه سستیبه ک.	۱۱	S1w3
چهند پارچه نیسکی گیانه و هری شیردهر.	۱۱	S1w3-S1w4
به رده نه سستیو پارچه نیسکی گیانه و هری شیردهر دوززابه ته وه پیکه وه له چینی گلرهش و خه لوز له کوتاییه که بیدا، نه م تاقه تیره که ی دوو پییه و نه سستوریه که ی ۷۵، گری به. به کسهر که وتوه ته ژیر گا به ردیکی جوری به رده قسل که که وتوتوه خواره وه له بنمیچه که وه.	۱۱،۵	S1w1
کهرت و پارچه نیسقانی گیانه و هری شیردهر له ناوچه په کی دیاردا دوززابه ته وه نه وه نه گه یه نن که هموو جوره ناژهل و گیانه و هریک هه بوه - پارچه به رده نه سستیبه ک له گال نه م کومه له نیسکه دا بوه. هه روه ها خه لوزیشی لیبووه. له وه نه چیت نیسکه کانیاں به هوی به رد به سهراکه وتن یا به هوی داینه میتوه کهرت و پهرت وردوخاش بوون. داینه میتیان به کارهیتاوه بق ته قانه وهی گا به ردو تاویره کان. زهوی به که بریتی به له لیته په کی شلی قاوه بی.	۱۲	S1w1-S1w2 North profile لا سه روه که ی
چینیک زهوی قاوه بی توخ که پره له خه لوزو به رده نه سستیو پارچه نیسکی گیانه و هری شیردهر له م چاله دا سهری دهرهیتاوه به هوی ماله و به تاقی کردنه وهی ۱۰ گری دهر که وت که نه م چینه هه تا بیت به ناخا نه چیته خواره وه، له م عه مارهدا تویرژال و ته له زم و به ردی رهش دوززابه ته وه شوینی ناگردانیکی بجوک و خوله میش به بارستایی به ک یی به رده می نه م تیکه له یه ی گرتوه، پی نه چن نه م هه ر ته واو که ری نه و گله سوره بویت که له چوارگوشه ی (S1w3-S1w4) دابو له خورناوای خه نده قه که، سن تله به ردی گوره ری له کاره کان گرتبو له سنووری چوارگوشه ی (S1w3-S1w2).	۱۲،۵	Border of S1w1-S1w2 سنوری ...
نیسقانی شکاوو و کهرت بووی گیانه و هری شیردهر له م قولاییه دا دوززابه ته وه له سه رتا پای خه نده قه که دا هندی نیسقان له ناو تلیشه به رده کان دوززابه ته وه له چوارگوشه ی (S1w4). له ژیر چهند به ردیکا بری خه لوز دهر که وتوه که تیکه ل به پارچه قسله کان و تویرژاله به رده کان له قولایی ۱۲ پیدا بووه.	۱۲-۱۳	S1w1-S1w2 S1w3-S1w4

زانباری راستی دهستا که وتوو

چوارگوشه	قولایی به پی	زانباری راستی دهستا که وتوو
South wall of S1w1 دیواری خواری...	۱۲	کوانوه ناگریکی پر له خۆله مییش و خه لوز به نه ستوری ۱,۵ گری و تیره سی سئ پی دهرکه وتوه له ژیر چینیکی سئ پی نه ستوری له بیره قسل وگا بیره.
S1w1-S1w2 S1w3-S1w4	۱۲	رهنگ و بوی گشتی خاکه که لیره دا قاوه بیه کی لیلی سوورباوی لیتیه شلی یلاستیکی به که پره له گزوکیا و لم و زیخ. پارچه نیسقان و خۆله مییش و خه لوز و بیره نه ستوری لی دۆزراوه ته وه.
S1W4	۱۲	ته له زمه بیره نه ستوری لی دۆزراوه ته وه له ژیر تله بیره قسلدا.
S1W2	۱۲,۳	بارستاییه کی زۆر له خۆله مییش و خه لوز که تیره کی به ک بیریه و نه ستوری به کی به ک گری نه بیته له م قولاییه دا به دی کراوه. که وتۆته ژیر نه وگا بیره قسلانه کی که له بنمیچی نه شک و ته که وه دارماوه ته خواری نه ستوری به کی ۵,۰ پییه. گله که بریتی به له تیکه له به کی قاوه بی باو جۆره که نه دۆزراوه ته وه و نه م جۆره گله بلوو بوه ته وه به سار بیره کاندا.
S1W4	۱۴	پارچه نیسکی سووتاوی گیانه وه ری شیردهر دۆزراوه ته وه.
S1W2	۱۴	پارچه بیره نه ستییه کی ناوکی له م قولاییه دا دۆزراوه ته وه.
S1W4	۱۴	تویژالیکی به ردی رهش هه لگراوه ته وه له (Situ).
S1w4	۱۴	بارستاییه کی خۆلی قاوه بی توخ که خه لوزو کلی سوتاو و خۆله مییش نه م چینه ته واو که ری چینه کانی تره که له خۆر هه لاتی خنده قه که دا بوو. تویژالی بیره ره شهش هر له م چینه دا هه به.
S1w3-S1w4	۱۴	بارستاییه کی زۆر له خۆله مییش و خه لوز دۆزراوه ته وه تیکه ل به لیته به کی تهری پلاستیکی پر له زیخ و چهو، بیره نه ستی و نیسقانی که رت که رت و شکاوی گیانه وه ری شیردهر له م ناسته دا په یدا بوه، نه م عماره پر له شته وادیاره هر درژیه کی کیشاوه له ژیر تاویرو تله بیره دا مادام هه مان هۆکارو نیشانه دهرکه وتون له چوارگوشه کانی (S1w2, S1w1) له هه مان قولایی ۱۲,۵ تا ۱۴ پی. سیمای هه بوونی خه لوز به چری خۆلیکی قاوه بی سووباو و پارچه نیسک و چه ند بیره نه ستییه کی پیره دیاره.
S1w2	۱۲,۵-۱۴,۵	له سه روی نه م چوارگوشه به بارستاییه کی درژی دوو پی نه ستوری سئ گری خه لوز دۆزراوه وه. ته پۆلکه خه لوزیکی تر له قولایی ۱۴,۵ پندا دهرکه وت به شیوه به کی لاو نیو به لای بارستاییه که کی تر دا شو بیه ته وه نه مانه هه مووی له لای گا به ردیکه وه بوون که دواتر لابرا.
S1w1	۱۴,۵	بیره وهام خه لوز دهرکه وت له م قولاییه دا که دهر که وئ له ژیره وه زۆدتری تیا بی، کوانویه ک که خۆله مییش و خه لوزو خۆلی سوتاوی تیا بو له کۆتایی چوارگوشه که ی نه و ناوچه به هه بو.
S1w4	۱۵-۱۴	پینج کونی هه لکۆلراو (کونه خومخۆرک) له م قولاییه دا سه ر ژمیر کرا.

چوارگوشه	قولایی به پی	زانیاری راستی دست که وتوو
S1w2	۱۵-۱۴,۵	چهند بـرده نهستییهک و پارچه نیسکی گیانه وهری شیردهر دؤزرایه وه شان به شانی خه لوزو خۆلی سوتاو، لیشاوی چهند گیراوه یهک یان بـرده که چ نه و ناوهی داپوشیوه به بارستایی ۸ بق ۱۲ پی له دامینسی سه ره وهی چاله که وه.
S1w3-S1w4	۱۵	پارچه نیسکی گیانه وهری شیردهر خه لوز دهرکه وتون له چینیک خۆلی قاوهیی توخا-وا دهرنه که وی که له م چینه دا کوانوو و ناگردان که م تر بیت، تووشی ناره حه تی به کی زدر هاتین به هوی نه و بـرده قسل و تله بـردانه وه که ترنجابوونه چال و چوارگوشه کانی خه نده قه که، تله بـرده کان نزیکه ی ۲۰ پی نه ستوری هر به کیان بوو، به لادانی تله بـرده کان دهرنه که وی که چهند شوینسی فراوانیان داگر کردووه.
S1w4	۱۵	ته پۆلکه یهک و شوینسی ناگردانیک به نه ستوری سن گریو تیره ی دوو پی له م ناسته دا دؤزرایه وه، زهوی نه م چوار گوشه یه هر وه که نه وانی تر قاوهیی توخ و په له په لای له گه ل تیکه له ی خۆله میش و بـرده قسل هـروه ها تويزاله بـردو نیسکی گیانه وهری شیردهر-قاوغه کیسه لیش لیزه و له وی به رجاو نه که وت له م قولاییه دا.
S1w3	۱۵	چهند بـرده نهستییهک و نیسکی گیانه وهری شیردهر له جینیکسی خۆله میشیدا که له وه نه جوو کوانوی ناگر بیت
S1w3-S1w4	۱۵,۲	چهند پارچه نیسکی گیانه وهری شیردهر له م قولاییه دا دهره تیرا.
S1w4	۱۵,۵-۱۴	له دیواری نه م چوارگوشه یه دا دوو بـرده نه ستی و پارچه نیسکیک دؤزرایه وه.
S1w4	۱۶-۱۵	نیسقانی شکاوی گیانه وهری شیردهر دؤزرایه وه له نیو نه م چاله دا. تاویره بـردنیکي گه وهری بـرده قسلی رزیو له چه قی چال و چوارگوشه که دا کاره که مانی په ک خستبو چونکه بـرده ستی گرتبوین. بوونی خه لوزو خۆله میش دهری دهخن که مرؤف له م ناوه دا بالا دست بووه.
S1w1-S1w2	۱۶-۱۵,۵	هیچ نامرازیکی دهستکرد نه دؤزرایه وه چ له ناو هه لکه تراوه که دا یا له په ناو حه شارگه ی چاله که دا.
S1w1	۱۶	یهک ته نکه بـرده نه ستی دهرکه وتوه. زهویه که ی نه م ناوه لینه یه کی یلاستیکی قاوه یی توخی پر له لم و زینخ و گزویا که تیکه ل بووه به پارچه بـرده قسل.
S1w4	۱۶	نیشانه کان دهری نهخن که مرؤف نه م ناوه ی گرتوو و تیایدا ژیاوه. کاره کانمان بهری لیکرا به هوی تله بـردی گوره که نه بوایه لا برین.
S1w1	۱۶	له خۆره لاتی نه م چوارگوشه یه دا شوینسی خۆله میشیکي په کجار زدر هه یه که دریزیه که ی نه گاته ۶ پی که دابهش بووه بق دوو رچکه ی خۆله میش هر به که نه ستوری به که ی ۲,۵ گری به.

زانیاری راستی دستا که وتوو	قولایی به پی	چوارگوشه
زهوی به که لیژده لیتیه کی تۆخی یلاستیکی پر له زیخ و گژوکیا لیتیه کی زهره باو له تهختی ئەم به شه دا دهره پیه ریوه.	۱۶,۵	S1w1-S1w2
چینیک له تاویره به ردی به رده قسل که له خۆله میس ئە چیت له تهختی ئەم مه لکه نراوه دهرکه وتوه، مه روه ها چونکه خه لوزو پارچه ئیسکی سوتاوی گیانه وهری شیرده ر به دی ئە کریت، شریتی که له گلی سوتاو و خه لوزو که درژی به کی به ک پییه له کاتی مه لکه ندنه که دا دۆزراوه ته وه، ئەو شریته درزه پیه ئە چیه به شیک بیت له کون و که له به ر.	۱۶,۵	S1w4
نیشانه ی خه لوزو خۆله میس به پانی چاله که دا دهرکه وتوه.	۱۶,۵	S1w4
چەند به رده ئە سستیبه ک و هه ندی پارچه ئیسکی گیانه وهری شیرده ر له م قولکه یه دا دۆزراوه ته وه، زهویه که ش لیتیه کی لماوی و پر له پوش و به لاشه.	۱۶,۵	S1w1
بارستایه کی ته پۆلکه خه لوزو به تیره ی به ک پیه و ئە ستوری به ک گری له تهختی قوله که دا به دهرکه وت، گا به ردیکی گوره ۲۳۴، چوارگوشه کی ناخنیوه.	۱۶,۶	S1w4
زهوی به پانی چوارگوشه کان له م قولیبه دا هه مو ته رو یلاستیکی و لیتیه کی قاوه یی تۆخ و تیکه ل به کۆمه لی خه لوزو بووه. چینیک خۆله میس که تیره کی به ک پییه له و پانیبه له ژیرشه وه به ئە ستوری نیو گری خه لوزو خۆلی سوتاو هه یه که نیشانه ی جی ناگردانه. له نار ناگردانه که دا به رده قسلی تیا به.	۱۶,۶	S1w1-S1w2
زهوی به که زۆر تۆخه له م چوارگوشه یه دا تهختی چاله که له قولایی ۱۷ پیدا گلنکی رهشی سوتاوی تیا به بیوانه کی له گلی سوتاو که تیره کی دوو پیه و نیوه زۆر به به رچاوه وه یه.	۱۶,۵-۱۷	S1w4
پارچه ئیسکی گیانه وهری شیرده ر له م عه ماره دا دۆزراوه ته وه.	۱۷	S1w4
به رده ئە سستیبه ک دۆزراوه ته وه له (Situ) ئەم قولاییه.	۱۷	S1w3
ناگرداننکی لیبوه که تیره کی پیه و نیویک له سه روی ئەم چوارگوشه یه.	۱۷	S1w1
له پانیی سه ره وهی ئەم چوارگوشه یه داو له م قولاییبه دا بارستایه کی پینچ پیه ی خۆلی سوتاو هه بوو. له لاه قولایی ئەم چاله پره له خه لوزو خۆلی سوتاو له گه ل پارچه ئیسکی گیانه وهری شیرده رو پارچه به رده قسل و گه چ، خا که که شی لیتیه کی ته ری یلاستیکی قاوه ییه.	۱۷	S1w2
به ک به رده ئە ستی (Situ) دۆزراوه ته وه له چینیک قودولیتیه ی خه ستا که هه ندی گلی سوتاوی تیا به له گه ل خه لوزو پارچه ئیسک.	۱۷,۵	S1w1-S1w2
خاکیکی لیتاوی یلاستیکی قاوه یی تۆخ که تیا به خه لوزو خۆله میس و خۆلی سوتاو تیکه ل بوه.	۱۷,۵-۱۸	S1w3-Sw4
له جوواندنن به ردیک له م چوارگوشه یه دا پارچه ئیسکی گیانه وهری شیرده ر دهرکه وت که به به رده که وه نوسابو، له سه ر ئیسکه که تنکه به رده ئە سستیبه کی لیبوو.	۱۸	S1w4

زانیاری راستی دست که وتوو	قولایی به پی	چوارگوشه
له ژیر تله بهردیکا له لای سهرووی لا تهنیشته که یه وه به بارستایی دوو گری خوله میش دهرکه وتوو له گه ل خولی سوتاو که تیره که ی سئ پیته، له ژیره وه به قولایی ۱۷-۱۸ پی گلو خوله که هر هه مان ته واو که ری قورولیته که به که پره له نیسکی گیانه و هرو خه لوز.	۱۸	S1w1
زهوی نه م قولاییه بیکهاتوو له لیته به کی لماوی ته نک، شویتنه واری ناگردانی لی نیه به لام هه ندی نیسک و به رده نه ستی تیابه.	۱۸,۵	S1w3-Sw4
پارچه ته له زمینی که وره و جه ند پارچه نیسکیک دوزراوه ته وه؟	۱۸,۶-۱۸,۵	S1w3-S1w4
چه ند لوپچی لمی کال لیره بینرایه وه به تیره ی دوو پی-له وه نه جی زهویه که رنگی له گزپانا بیت، و گزپان به سه ر پیکهاته که شیا هاتوو. هیچ تله بهردیکی گوره ی لی نه دوزراوه ته وه له م ناستانه دا وه که نه وانسه ی که له سه ر وه دهر که وتن. نیسکان و به رده نه ستی به به رده وامی دهرته که ون له چوارگوشه کان (S1w2, S1w1) خاکه که ش لیته به کی ته پی یلاستیکی قاوه یی باو تیکه ل به لم و پووش و په لاش. خه لوزیکی زوری تیا دهرکه وتوو که نیشانه ی بوونی ناگردانی بیته به.	۱۸,۵	S1w2
زهوی به که گزراوه له لیته به کی توخی خسته وه بق بیکهاتیکی لیته ی قاوه یی کال.	۱۸,۶	S1w3-S1w4
له سه رو و لا تهنیستی نه م چوارگوشه به وه له (Situ) ده مه تیغیکی به رده نه ستی دریز دهرکه وتوو له جوریکی ریک نه خراوی کاری مروف. دوو پی له ژیر بهردیکی قسلی گوره وه به زهویه که هر لیته و توخه پره له پارچه به رده قسل تیکه ل هر به یناو به بینک به پارچه نیسکی گیانه و هری شیردر.	۱۹	S1w2
تویژال و ته له زمه به رده نه ستی له گه ل که مینک پارچه نیسک لیره و له وی دهرکه وتوو له (Situ).	۱۹,۵	S1w1-S2w2
به رزاییه کی دوو پی تیره ی گلی سوتاو که لار بووه ته وه له سه ر وه بق خواره وه دوزراوه ته وه له ناو قورولیته به کی تیکه لی زهرد باودا، چپتر لیته لماوی به که دهرته که وت.	۲۰	S1w4
له لای سه روی پانایی چاله که وه له (Situ) چه ند دانیکی گیانه و هری شیرداری گوره دوزراوه ته وه.	۲۰	S1w3-S1w4
کوانووی ناگر هر له دهرکه وتنا به له م چوارگوشه به دا به کوی نه ستوری پینج گری له قولیدا له گه ل خوله میشیکی زوری که له که کراو له نریک کوانوه که.	۲۰,۳	S1w4
پارچه نیسکی گیانه و هری شیردر له گه ل تویژاله به رده نه ستی.	۲۰,۵	S1w3-S1w4
به نه ستوری چوار گری خه لوزو گلی سوتاو به دی کراوه له و ناوه دا که وتوو که مینک له ژیر بهردیکی گوره که له لای خواره وه دهریه ریوه.	۲۰,۵	S1w4

زانیاری راستی دهستا که وتوو

چوارگوشه	قولایی به پی	زانیاری راستی دهستا که وتوو
S1w3	۲۰,۵	ئاگردانئیکی دوو گریئ نه ستود و پئو نیو دریز له خوره لاتی لانه نیسته که دوزراوه ته وه. له م ناسته دا زهوی یه که ته پو لیته داره و قاوه بی رهنگه، که نه یکه یته دهسته وه یلاستیکی و لینجه و دهست نه گریئ.
S1w1-S1w2	۲۰,۵	پارچه نیسکی گیانه وه ری شیردهر له (Situ) دوزراوه ته وه له م چوارگوشه یه دا چهند به رده قسلیکی گۆشه دار ده رکه وتون، گل و خۆله که ی لیتاوی تۆخ وه که هه مان گل و خۆلی به چهند یه یه که له کۆتایی هه لکه ندراره که دا دوزرایه وه و ده ره یئیرا. چهند تاویزه به رده قسلی مام ناوه ندی له م ناوه لایرا.
S1w1	۲۱,۵	که ندرئیکی بچوک بق ئاگر کردنه وه که تیره که ی ۱,۵ پئو ببول نه ستوری یه که ی دوو گریئ له م ناسته دا به دی کرا، خه لوزو خۆله مینش دوزرایه وه له جالئیکا.
S1w1-S1w2	۲۱,۵	چهند نیسک و بیروسک و چهند به رده نه ستیبه که له (Situ) له م چوارگوشانه دوزراوه وه.
S1w3-S1w4	۲۱,۵-۲۱	چهند پارچه نیسکی گیانه وه ری شیردهر له لیته یه کی خهستی رهنگی قاوه بی ده ره یئیرا.
S1w3	۲۱,۵	به هه نکاوتیک لای خوره لاتی خنده که له (Situ) به رده نه ستیبه کی سه ده ی ناوه راستی بیئ میژوو ده رکه وت که جۆریکی دریز کۆله ببول که لیا چهند به رده نه ستی و توئزالی قاوغه کیسه ل هه بوو، به رده نه ستیبه کیش له هه مان شویندا ده رده که ویت.
S1w4	۲۲	چهند په له خه لوزو گلی سوتاو شان به شانی پارچه نیسکی گیانه وه ری شیردهر له م قولاییه دا بینراوه.
S1w3-S1w4	۲۲	یه که به رده نه ستی ده رکه وت دوا ی له بیژن دانسی گلی قولاییه که گلاکی ته رو لیتاوی قاوه بی تۆخ بو.
S1w3-S1w4	۲۲,۵	توئزالی و ته له زمی به رده نه ستی و چهند نیسک و بیروسکی په رشوبلانی لیره وه له وی له ناو گلی قوریکی ته ری لیتاوی که به مزی پارچه به ری تاویزه وه به و ناوه دا هه لپزابوو، دوو گا به ردی که وره له جاله که دا رنگری کاره که مان بوونه مان نه توانی له ناو جاله که دا هه لسورینین، هیند که وره بوو که له توانای نوئل و پیکیشدا نه بوو بیان جولینن، به رده کان له بن میچه وه ره ما بوونه خواره وه بق ناو قورو لیته که.
S1w3	۲۳,۵	کوانوه ئاگریک تیره که ی پییه که و یه که گریئ نه ستوری ته ی پر له خه لوز له م تاوه دا دوزرایه وه. نه م کوانوه نریک به دوو تله به رد بولن له لای به رده می دیواره که گله که ش هه مان جۆره کانی تره ته رو لیتاوی و قاوه بی بو تیکه ل به به رده قسلی.
S1w3	۲۴	له بنی جاله که دا ئاگردانئیک دوزرایه وه به تیره ی ۱,۵ پئو نه ستوری به ک گریئ پییک هاتبو له خه لوزو خۆلی سوتاو. هیشتا هه ره قولایی جاله که دا به رده نه ستی ده ره نه که وت.

چوارگوشه	قولابی به پی	زانیاری راستی دهست که وتوو
S1w3-S1w4	۲۴,۲	به رده نهستی، تۆپه له خه لوند پارچه ئیسیکی گیانه وه ری شیرده ر ده رکه وتین له (Situ) له تەختی چوارگوشه کانی S1w3 و S1w4 .

تۆپینی / نهو دوو شوین ناگره ی (کوانو) که له به شی سه رووی به رده م چوارگوشه ی S1w2 دا بوون به قولابی ۱۲-۱۳ پی له وانه یه پوو به رووی نهو تله به ردا نه بوو بیست که دواتر ته قانمانه وه بی گومان له کاتی که وتنیانا تله به رده کان شه قیان بر دو پارچه و په لاشی گه وره یان لی بووه .

پاشکزی (۳)

{ شته دوزراوه سه ریپیه کان له دئی شانده ر به به رچاو ۴۴ به ر دهستی } (که تالۆکی مه یدان ی ژماره ۲۲۱) ئیسه که رانی پرۆژه که له شه که وتی شا نیده ر ناشناییان په یا کردبو له گه ل به رده نهستی کاندایا له کاتی که خه ریکی مه لکه ندنی وه له دانه وه بوون به جۆرێک که پۆژی پییان راگه یاندم که له ناو کیلگه یه کی نزی که چه ندین به رده نهستی مه یه . هر نۆد بریکی نۆریان بۆ هینام بۆ تاقیگرده وه له سه ری، نه م به رده نهستی یانه که ۴۴ دانه بوون به مه مویان له کیلگه یه کی کشتوکال له لای خۆرئاوای دئی شانیده را بووه بیست پارچه له م به ردا نه له وه نه چوون له جۆری سه یروکه م وینه بن به هۆکاری سروشتی په یدا بوون . نهوانی تر پی نه چو له ده ستردی که سانی شاره زاو جوانکار بن . هه ژده له م جۆره نایابه له شیوه ی توێژال و ته له زمدا بوون درۆژیان له نیوان ۱,۷ بو ۲,۸ سه نتمه ترن . له ناو بابته کانی ترا دانه یه کی ناوکی گه وره و ناوکیه کی بچوک بوو . دانه گه وره که به پانتایی دروست کرابو و چوار ده وره که ی جی پیایکیشانی پیوه دیار بوو . یه کی که له توێژال له کان له گۆشه یه کی پرهر نه چوو یه کیکی تریان له رنه یه کی نیکدار . هه ندیکی تریان پیوه یان دیار بوو که به کار هینزان و ده ستیان پیا هینراوه له لایه ک یان چه ند لایه که وه . راستیه که ی بۆم نه کرا خۆم بچم به باشی نه م کیلگه یه بپشکنم و تی بینی ووردی تیا بکه م . به هه رحال بوونی نه م به رده نهستی یانه ده ری نه خه ن که نه م ناوچه یه کاتی خۆی دراوه به سه ریاو داگیرکراوه و به روا له ت واده رنه که وی سه رده می پیش میژوو بووی، له نزی که نه م دئی شانیده ری ئیستا و پی نه چی هه ندی له م به رده نهستی یانه به مه به سستی چه خماخه لیدان و ناگر کردنه ره به کار هیز له لایه ن هاو لاتی دیکه وه نه مه وه ک پرسیاریکه پیویستی به شیکردنه وه وه لام هه یه له پشکنینه کانی داهاتوماندا .

پاشکزی (۴)

ئیسکو پروسه که کانی شه که وتی شانیده ر، دوی ریگه پیدان له لایه ن به پیوه به ریتی گشتی شوینه وارو مۆزه خانه ی عیراق، خرا نه به ر ده ست دکتۆر (هنری ستیزه ر) (Dr. Henry Setzer) له مۆزه خانه ی نه ته وه یی بۆ ووردی بیی و دیاری کردنیان . دکتۆر ستیزه ر نه ی توانی به ته واوی دیاری یان بکاو روونی بکاته وه ، نه ویش له به ر نه وه ی له ناو نهو ئیسکانه ی ناو مۆزه خانه که جۆری هاو چه شنی گیانه وه ری شیرده ری ناوچه ی خزه لاتی نزیکی تیا نه بوو .

هه روه ها هه ندی ئیسیکی رزیوی دیاری کرد له گه ل چه ند پاشماوه یه کی گیانه وه ری شیرده ر له جۆری (Martes Foina, Meriones Sp.) نهو که ره سانه ی به کاری هینان و پشکنینی بنه ماکانیانیان بریتی بوون له دوان، ئیسقانی شه ویلگه و ئیسیکی تر که به گشتی ره کانیان جو مگه یی بوو . هیه ج جۆره گیانه وه رتیکی گیانه ف رم و شل و ئیسیکی په له وه ر دیاری نه کران . گیانه وه ره کان لای دکتۆر (کارلیتون کون) (Dr. Carleton Coon) ئیسلافانیا تا بگاته به ر ده ست پسپۆرێک له وی، هه رچه ند ژماره یه ک ئیسیکی سوتارو ره ش هه لاتوو ده ره یترابو به لام هه ر نه وه نده نه بوو که بتوانریت بری و یستراو سه یر بکریت بۆ تاقیگرده وه ی به کاربۆنی ۱۴ (carbon-14 text) ، جیا کردنه وه ی ئیسکه ره ش نه بووه کان ئیسیکی گا

تيايانا به ژماره يه کي تا راده يک نذر له چينه سه رووه کانا له چينه ژيرينه کانا بووه له ۲۱-۲۱ پښ قولايي.
 ببنراوه هه رووه ها له چينه کاني خواره و هيشي بق قولايي ۲۲ پښ دوزراوه ته وه له قولايي نزيکه ي ۴ پښ به
 ريژه ي زياد بووني هم پارچه و قاوغانه ده رکه وت هي جورنگ کيسه لي گوره بيت که ديارى نه کرا. کومه ليدک
 نيسک پتکه وه ديارى کران به نيسکي مه يو بزن. هم پاشماوانه به ژماره ي په کجار نذر له ناسته کاني
 سه رووه دا بوون ته نها به شپکي که ميان له ناسته ژيرينه کانا بوو له قولايي ۱۹-۹ پښ. کومه ليدکي تری به مه يو
 بزن به دواي هه مان دابه شکر دنا و به که م بوونه وه ي ريژه که ي له ناسته ژيرينه کانا تا نه گاته ۲۳ پښ، هم
 ديارى کردنه ي نيزه نذر ته واو نه بوو.

دوو به شه که ي تری نيسکي گيانه وه ي شيرده ري بچوک که له سه رووه ده ره يترا بوون ديارى کران به
 گيانه وه ره بره رکه کان وه ک جرج و سموره، هم جوړه نمونانه له قولايي ۴-۳ و ۱۲-۳ پښ ده رکه وتن نيسکي
 تر له م کومه له شيرده ره بچوکانه ديارى نه کران.

هه مو کومه له که پتويست نه کا جارتکي تر تا قيرکردنه وه و ديارى بکرتن له گال نمونه ي گونجاو و له بار تر
 وه ک رينمايي رينپيشانده ر تا وه کو ديارى کردنيان به ته واوي بيت. هه ر له به ر هم هويه ش هيچ بريارتکي کوتايي
 نه دراوه له باره ي پاشماوه ي گيانه وه ره شيرده ره کانه وه، له گال دووياره کردنه سه ر په يوه ندي دلري
 که لتووي که نيستا کارى تيا نه کرت.

{ویننه و نمونه روون کراوه کانی سواله ته کان}

شنبه و ویننه ي ۱۰

ژماره	قولايي به پښ	نامرازو که ره سه دستکرده کان	که تالوکي مه يداني ژماره کانيان
۱	۱-۰ پښ	سه ره سه بيل سافکراو، قورتيکي گيراوه ي خو له ميشي کال.	۱۷
۲	۱-۰	پارچه کلکه سه بيل، قورتيکي گيراوه ي سوريواي جوان خوشکراو.	۲۵
۳	۱-۰	چند پارچه کلکه سه بيل، قورتيکي گيراوه ي سوريواي جوان خوش کراو.	۴۲
۴	۱-۰	پارچه گوزه ي دم په لي بنکدار، رووي ده ره وه ي ساف کراو، رهنگ پرته قالي دروست کراو له خو له و قوپي خوشکراو تیکه له به کا يان گزويگيا.	۱۶
۵	به شي سه رووه ي چيني A	سه ره سه بيل، ساف و ره ش، قورتيکي خوشکراو.	۹۳
۶	۲-۱ پښ	سه ره سه بيل-يارچه (ناته واو) قورتيکي خوشکراوي سوريواو	۱۵۱
۷	۲-۱	قولاغي سه ره سه بيل، يارچه قورتيکي خوشکراوي سوريواو.	۲۰
۸	۲-۱	ليواو قولاغي گوزه و ديزه، ره ش، گلي خوشکراو	۲۸

کد تانوکي مهيدانی ژماره کانبيان	نامرازو که ره سه دستکرده کان	قولایی به پي	ژماره
۲۰	لیوارو قولای گوزه و دیزه، رهش، گلی خوشکراو	۲-۱	۹
	لیوارو قولای گوزه و دیزه، قاوهیی، گلی خوشکراو	۲-۱	۱۰
	لیوارو قولای گوزه و دیزه، قاوهیی، گلی خوشکراو	۲-۱	۱۱
۲۶	لیوارو قولای گوزه و دیزه، رهش، گلی خوشکراو	۲-۱	۱۲
۱۹	لیوارو قولای گوزه و دیزه، رهش، گلی خوشکراو	۲-۱	۱۳
	لیوارو قولای گوزه و دیزه، قاوهیی به کی مه یله و سوور گلنکی زبری باش خوش نه کراو.	۲-۱	۱۴
۹۲	لیوارو قولای گوزه شکاو، رووی پیتشه وه یو لاکانی، رهش، گلنکی خوشکراو.	۲-۱	۱۵
۴۷	سهره سه بیل، بۆر، گلنکی باش خوشکراو	۳-۲	۱۶
۹۴	سهره سه بیل، خۆله میثی توخ، گلی خوشکراو، سافو لوس	۳-۲	۱۷
۹۷	کلکه سه بیل ۲ یارجه به رده سابونی، سهوز	۳-۲	۱۸
۲۱۴	قولاغ و لیواری گوزه و شه ربه، رهش یان سوور، گلنکی خوشکراو له لای ملیه وه نه خشینراوه، تیره که ی ۲۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۱۹
	لیوارو قولای گوزه شکاو، رهش یکی توخ، گلنکی خوشکراو تیره که ی ۲۴ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۰
	لیوارو قولای گوزه شکاو، رهش توخ، گلنکی خوشکراو تیره که ی ۲۲ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۱
	لیوارو قولای گوزه شکاو، رهش، گلنکی خوشکراو تیره که ی ۲۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۲
	لیوارو قولای گوزه شکاو، رهش، له به رده قسل و گچ خوشکراو تیره که ی ۲۵ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۳
۶۹	لیوارو قولای گوزه شکاو، رهش، گلنکی خوشکراو به رده نهستی دروست کراو تیره که ی ۲۵ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۴
	لیوارو قولای گوزه شکاو، رهش، گلی خوشکراو تیره که ی ۴۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۵
	لیوارو قولای گوزه شکاو، خۆله میثی توخ، گلی خوشکراو تیره که ی ۲۱ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۶

کتابخانه ملی مهدیانی شماره کتابخانه	نام راز و کهرسه دستکرده کان	قولایی به پن	شماره
	لیوارو قولای گۆزه شکاو توخ، گل خوشکراو، تیره ۲۲ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۷
	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهیی کال، گل خوشکراو، تیره ۳۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۲۸
	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهیی کال، گل خوشکراو، به برده سابونی	۳-۲	۲۹
۲۱۵	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهیی کال، گل خوشکراو، تیره ۴۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۰
۲۱۵	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهی کال، گل خوشکراو، تیره ۴۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۱
۹۴	لیوارو قولای گۆزه شکاو لای ته نیشته و پیشه وهی نه خشینراو، رهش، خوشکراو، به برده نه سستی دروستکراو تیره ۲۶ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۲
۶۱	لیوارو قولای گۆزه شکاو رهش، گل خوشکراو، نه خشینراو تیره ۲۲ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۳
۲۱۵	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهی کال، گل خوشکراو	۳-۲	۳۴
۲۱۲	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهیی کال خواروخیچ، تیره ۳۲ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۵
۲۱۵	لیوارو قولای گۆزه شکاو خۆله میشی توخ، خوشکراو له گه به برده قسل، تیره ۲۵ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۶
	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهیی کال، خوشکراو به برده قسل تیره ۲۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۷
	لیوارو قولای گۆزه شکاو رهش، ساف کراو، خوشکراو له گه به برده قسل تیره ۲۲ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۸
	لیوارو قولای گۆزه شکاو سوری کال مه یله و بۆر، گل خوشکراو، تیره ۱۲ سه نتمیه تره	۳-۲	۳۹
	لیوارو قولای گۆزه شکاو قاوهیی کال، گل خوشکراو به برده قسل، تیره ۴۰ سه نتمیه تره	۳-۲	۴۰
۶۱	کهرته گۆزه ی بنکدار، قاوهیی توخ، گل خوشکراو	۳-۲	۴۱
۲۱۵	کهرته گۆزه ی بنکدار، قاوهیی، به برده نه سستی دروست کراو، گل خوشکراو	۳-۲	۴۲
۶۱	کهرته گۆزه ی بنکدار، رهش، گل خوشکراو	۳-۲	۴۳

ژماره	قولایی به پنی	نمارزو کهرسه دستکردنکان	که تالوکی مهیدانی ژمارهکانیان
۴۴	۳-۲	کهرته گوزهی بنکدار قاوهیی کالی سوریاو، خوشکراو له گه ل به رده قسل	۲۱۵
۴۵	۳-۲	پارچه ی له شی گوزه، دیمه نی پیشه وهی، رهش به سه ر سورا، گل خوشکراو، به کاو گزوکیا نه ستوری ۵ سه نتمیه تره	۱۴۵
۴۶	۳-۲	پارچه ی له شی گوزه، دیمه نی پیشه وهی، رهش به سه ر سوری یرته قالبیا، گل خوشکراو ۱۵ سه نتمیه تره	
۴۷	۳-۲	پارچه ی له شی گوزه، دیمه نی پیشه وهی و لاته نیشته خوله میثی کال، گل خوشکراو، تیره ی له شه که ی ۶۰ سه نتمیه تره	۸۸
۴۸	۳-۲	قولف، رهش، ساف، گل خوشکراو	۹۴
۴۹	۳-۲	قولف قاوهیی توخ، گل خوشکراو له گه ل گیوا لاسکی گزوکیا	۱۵۹
۵۰	۳-۲	مله گوزه، رهش به سه ر بؤرا، گل خوشکراو به کاو پوس و په لاش	۸۸
۵۱	۴-۳	پارچه ی مله گوزه، دیمه نی لاته نیشته و پیشه وه، نه خشینراوه، رهش، گل خوشکراو	۱۵۶
۵۲	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، قاوهیی توخ، گل خوشکراو	۸۵
۵۳	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، سوریاو، گل خوشکراو	۹۱
۵۴	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، رهش، گل خوشکراو	۹۱
۵۵	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، سوری کال مه یله و بؤر، گل خوشکراو	۱۰۳
۵۶	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، قاوهیی کال، گل خوشکراو	۱۴
۵۷	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، قاوهیی توخ، گل خوشکراو	
۵۸	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، قاوهیی سوریاو، گل خوشکراو	۹۳
۵۹	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، سوری کالی قاوهیی باو، گل خوشکراو	۸۷
۶۰	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، قاوهیی، گل خوشکراو	۹۸
۶۱	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، رهش، گل خوشکراو	۱۱۶
۶۲	۴-۳	لیوارو قولاغی گوزه شکاو، قاوهیی، گل خوشکراو به کا	۱۶۲

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	نام راز و کده رسد دستگیره کان	قولایی به پن	ژماره
۱۶۲	لیوارو قولاغی گۆزه شکاو، دیمه نی پیشه وه و لاته نیشیت، نه خشینراو رهش، گل خوشکراو	۴-۳	۶۳
۱۶۲	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی کال، گل خوشکراو	۴-۳	۶۴
۱۶۲	لیوارو قولاغی گۆزه رهش، گل خوشکراو له گه ل کا	۴-۳	۶۵
۸۷	له ته گۆزه ی بنکدار، بهرده نهستی دروست کراو، سور، گلنکی خراب خوشکراو. (زبرونا قولای)	۴-۳	۶۶
۹۳	پارچه ی له شولاری گۆزه، دیمه نی پیشه وه و ته نیشیتی، گۆپکه دار، رهش، گل خوشکراو	۴-۳	۶۷
۸۲	پارچه ی له شولاری گۆزه، پارچه ی له شولاری گۆزه، دیمه نی پیشه وه و لاته نیشیتی، گۆپکه داریان، گرنج گرنج خۆله میشی کال، رۆر ساف نی به، گل خوشکراو	۵-۴	۶۸
۵۸	لیوارو قولاغی گۆزه شکاو، دیمه نی پیشه وه و لاته نیشیت نه خشینراو بهرده نهستی دروست کراو، قاوه بی، گل خوشکراو له گه ل بهرده قسل.	۵-۴	۶۹
۸۳	لیوارو قولاغی گۆزه، دیمه نی پیشه وه و ته نیشیت، قووز قووز کراو، خۆله میشی کال بهره رهش، باش ساف نه کراو، تیره ۲۰ سه نتمه تر	۵-۴	۷۰
۸۴	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی، گل خوشکراو به بهرده قسل	۵-۴	۷۱
۸۳	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی کال، گل خوشکراو	۵-۴	۷۲
۱۶۱	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی توخی مه یله و خۆله میش، باش ساف نه کراو، گل خوشکراو	۵-۴	۷۳
۸۳	لیوارو قولاغی گۆزه، پرته قالی، خوشه کراو به بهرده قسل	۵-۴	۷۴
۱۵۵	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی کال و پرته قالی، ته واو ساف نه کراوه، گل خوشکراو	۵-۴	۷۵
۱۶۱	لیوارو قولاغی گۆزه، ته واو ساف نه کراو، خوشکراو به بهرده قسل	۵-۴	۷۶
۸۳	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی توخ، خوشکراو به بهرده قسل	۵-۴	۷۷
۸۳	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی توخ، خوشکراو به بهرده قسل	۵-۴	۷۸
۱۶۲	لیوارو قولاغی گۆزه، قاوه بی توخ، گل خوشه کراو	۵-۴	۷۹

ژماره	قوڤلايى به پښ	نامرازو كهرسه دهستكردهكان	كه تالوكى ده پيدائى ژماره كانيان
۸۰	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، رهش، گل خوشكراو	۱۵۵
۸۱	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، خوله ميتشى كال، خوش كراو	۸۳
۸۲	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، خوله ميتشى توخ، خوش كراو	۱۵۵
۸۳	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، پرته قالى خوشكراو له گال به رده قسل	۱۶۱
۸۴	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، بوريكى كال، گل خوشكراو	۱۵۵
۸۵	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، قاوه يى توخ، خوشكراو به به رده قسل	۱۵۵
۸۶	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، قاوه يى توخ، له ناوه وه ساف كراوه گرځو كويكه كاني خال خال كراوه له روى دهره وه ي، گل خوشكراو	۲۱۶
۸۷	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، ساف كردنيكى هه په مه كي، گل خوشكراو	۱۶۳
۸۸	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، قاوه يى كال، ته واو ساف نه كراوه گل خوشكراو	۱۵۵
۸۹	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، رهش، باش ساف نه كراوه گل خوشكراو	۸۶
۹۰	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، رهش، چاك ساف كراوه، گل خوشكراو	۸۵
۹۱	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، خراب ساف كراو، گل خوشكراو، تيره ۲۰ سه نتيجه تر	۱۱۹
۹۲	۵-۴	ليوارو قولاغى گوزه، سورباو، هردوو ديوي ناوه وه يو دهره وه ي چاك ساف كراوه، گل خوشكراو، تيره ۲۸ سه نتيجه تر	۱۵۵

{وښه شيوه روناك ره وه كاني ته له زمه به رد} شيوه ۱۶

(نامرازى دروست كراو له ته له زمه به رد)

ژماره	جوړو باسى نامرازه دهستكردهكه	قوڤلايى به پښ	ژماره ي كه تالوكى ده پيدائى
۱.	بشنداره كان، نيمجه سى گوشه يى، نووكيكي (چيرتې) سوري توخ	۴-۳	۲۱۶
۲.	بشنداره كان، نيمجه سى گوشه يى، نووكيكي چيرتې، خوله ميتشى كال	۴-۳	۲۱۶
۳.	نوكداره سى لايه كان، چيرتې خوله ميتشى كال	۴-۳	۲۱۶

شماره کتابخانه میلادی	شماره قوالبی به پین	چور و باسی نامرازه ده سکرده که	شماره
۲۲	۱۱-۱۰	یشندار، نیمچه سئ گوشهیی، نوکیکی (جیرتی) خۆله میثی کال	۴
۲۱۶	۴-۳	یشندار، نیمچه سئ گوشهیی، نوکیکی (جیرتی) خۆله میثی کال	۵
۲۱۸	۴-۳	یشندار، نیمچه سئ گوشهیی، نوکی قاوه بیه کی توخی سوریاوی (جیرتی)	۶
۲۱۸	۴-۳	دهم تیغی یشندار، (جیرتی) رهنگ خۆله میثی کال	۷
۱۸۶	۴-۳	یشندار، نیمچه سئ سوچ، نوکیکی (جیرتی) خۆله میثی توخ	۸
۲۱۶	۴-۳	یشندار، نیمچه سئ سوچ، نوکیکی به رده ئه سئیی خۆله میثی توخ	۹
۲۱۶	۴-۳	دهم تیغی یشندار، له بهردی (جیرتی) رهنگ خۆله میثی کال	۱۰
۸۶	۴-۳	دهم تیغی یشندار، نیمچه سئ گوشهیی بهردی (جیرتی) خۆله میثی کال	۱۱
۱۶۱	۵-۴	دهم تیغی یشندار، نیمچه سئ گوشهیی بهردی (جیرتی) خۆله میثی کال	۱۲
۱۶۱	۵-۴	دهم تیغی یشندار، نیمچه سئ گوشهیی بهردی (جیرتی) خۆله میثی	۱۳
۲۱۶	۵-۴	دهم تیغی یشندار، بهردی (جیرتی) خۆله میثی کال	۱۴
۱۴۰	۶-۵	دهم تیغی یشندار، بهردی (جیرتی) خۆله میثی کال	۱۵
۱۶۳	۴-۳	دهم تیغی یشندار، بهردی خۆله میثی رهنگا ورهنگ	۱۶
۲۱۶	۴-۳	دهم تیغی یشندار، نیمچه سئ گوشه بهردی (جیرتی) خۆله میثی رهنگا ورهنگ	۱۷
۹۸	۶-۵	دهم تیغی یشندار، نیمچه سئ گوشه بهردی (جیرتی) خۆله میثی توخ	۱۸
۱۸۶	۱۲-۱۱	دهم تیغی بهردی (جیرتی) خۆله میثی کال	۱۹
۲۰۴	۱۰-۹	دهم تیغی بهردی (جیرتی) خۆله میثی کال	۲۰
۴۶	۱۰-۹	دهم تیغی بهردی رهشی برکانی	۲۱
۵۳	۶-۵	دهم تیغی بهردی جیرتی خۆله میثی رهنگا ورهنگ	۲۲
۱۸۴	۱۵-۱۴	دهم تیغی بهردی جیرتی خۆله میثی رهنگا ورهنگ	۲۳
۳۳	۱۱-۱۰	دهم تیغی نوک جه ماوهی بهردی (جیرت)	۲۴
۲۶	۱۵-۱۴	دهم تیغی نوکدار بهردی جیرتی خۆله میثی کال	۲۵
۲۶	۱۵-۱۴	دهم تیغی نوکدار بهردی جیرتی خۆله میثی کال	۲۶

۱۶-۱۹ لايەن (ماریان ویلکەر Marian Welker) دەره کیشراون له خویندنگەى ئەمریکى بۆ خویندنى کلاسیكى له ئەپینا یۆنان

{شێوهى ۱۷}

۱۸۴	۱۵-۱۴	بەردە رنەى بچوک بەردى داتاشین جۆرى برکانى	۱
۹۷	۵-۴	بەردە رنەى بچوک بەردى داتاشین جۆرى (جیرتى) خۆلە مینشى	۲
۹۸	۶-۵	بەردە رنەى بچوک بەردى داتاشین جۆرى (جیرتى) قاوهیى	۳
۲۱۸	۴-۳	بەردە رنەى لوت مەلگەر اووه جۆرى (جیرتى) خۆلە مینشى کال	۴
۸۴	۴-۳	نوكدارى بەردى جیرتى خۆلە مینشى تۆخ	۵
۲۱۸	۴-۳	نوكدارى بەردە جیرتى خۆلە مینشى بارىك كراوه	۶
۲۱۶	۶-۵	بەردە ئەستەى خۆلە مینشى تۆخى نووك جەماوه	۷
۱۳۳	۴-۳	نوكدارى بۆرى جۆرى بەردى كوارتز	۸
۱۳۳	۴-۳	نوكدارى كونكردن له بەردە جیرتى خۆلە مینشى کال	۹
۱۶۳	۵-۴	بەردى جیرتى پشت كیسەل كونكەرە	۱۰
۱۴	۴-۳	نوكدارى بەردە ئەستەى سەوزى شین باو تەلەزمى دووقاقە	۱۱
۱۴	۴-۳	دەمە تیغى گری گری، نوكدار، رەش، لە بەردە (جیرتى)	۱۲
۴۸	۴-۳	دەر وشە یان بەردە كونكەرەى سەوزباوى رۆشن	۱۳
۹۸	۶-۵	دەمە تیغى جیرتى خۆلە مینشى	۱۴
۱۰	۷-۶	دەمە تیغى نوكدارى بەردى جیرتى قاوهیى مەبلە و خۆلە مینشى	۱۵
۲۱۱	۱۸-۱۷	داتاشەر بەردە جیرتى تۆخ	۱۶
۱۴	۴-۳	داتاشەرىكى گۆشەىى بەردە جیرتى بۆرى کال	۱۷
۸۲	۱۴-۱۳	داتاشەرى تاك گۆشەىى بەردە جیرتى بۆرى کال	۱۸
۱۶۹	۱۵-۱۴	داتاشەرى جووت گۆشەى سەوزى تۆخى مەبلە و بەمەىى	۱۹
۸۲	۱۴-۱۳	داتاشەرى گۆشەىى بەردە ئەستەى جۆرى کال	۲۰
۱۱	۱۵-۱۴	داتاشەرى جووت گۆشەى بەردە ئەستەى بۆر	۲۱
۷۸	۱۴-۱۳	داتاشەرى نوكتیڤى بەردە (جیرتى) بۆر	۲۲
۱۲۸	۹-۸	داتاشەرى خنجیلەى جووت گۆشەىى بۆر سەوزى رەنگاوردەنگ	۲۳
۱۶۹	۱۵-۱۴	داتاشەرى جووت گۆشەى بەردە جیرتى خۆلە مینشى تۆخ	۲۴
۸۲	۱۴-۱۳	داتاشەرى جووت گۆشەى بەردە جیرتى سەوزى تۆخ	۲۵
۶۴	۱۳-۱۲	داتاشەرى گۆشەىى بەردە ئەستەى خۆلە مینشى	۲۶
۲۱	۱۵-۱۴	نوكدارىكى بەردە جیرتى خۆلە مینشى بەك روو	۲۷
۶۴	۱۳-۱۲	نوكدارى شاندارى بۆرى کال	۲۸

{وینەى (شێوه) ۱۸}

۱۴	۴-۳	دەمە تیغى مل بارىكى بەردە نقیمى رەنگ سەوز	۱
۱۳۳	۴-۳	دەمە تیغى گری گری بەردە جیرتى خۆلە مینشى	۲

۲۱۸	۴-۳	دهم تیفی گری گری به رده نقیم	۳
۸۴	۵-۴	دهم تیفی گری گری به رده چیرتی سوری توخ	۴
۸۴	۵-۴	دهم تیفی گری گری به رده چیرتی خوله میثی	۵
۸۴	۵-۴	دهم تیفی گری گری به رده نه ستوی بورد	۶
۲۱۶	۴-۳	به رده رنه ی قوجه کی سه ره و خوار چیرتی قاوه بی توخ	۷
۸۴	۵-۴	به رده رنه ی چیرتی خوله میثی کال	۸
۹۱	۴-۳	به رده رنه ی بنکداری چیرتی خوله میثی	۹
۱۳۳	۴-۳	به رده رنه ی بنکداری چیرتی سیی باو	۱۰
۸۴	۵-۴	به رده رنه ی بنکداری چیرتی قاوه بی توخ	۱۱
۱۶۵	۱۵-۱۴	به رده رنه ی بنکداری به رده چیرتی بورد	۱۲
۲۱۶	۴-۳	به رده رنه ی بن ستوری به رده چیرتی خوله میثی	۱۳
۹	۱۲-۱۱	به رده رنه ی بن سه ره و خوار به رده چیرتی قاوه بی توخ میله و خوله میثی	۱۴
۳۵	۱۲-۱۱	رنه ی بنکداری به رده چیرتی خوله میثی کال	۱۵
۸۲	۱۴-۱۳	رنه ی بنکداری به رده چیرتی خوله میثی کال	۱۶
۴۴	۱۵-۱۴	رنه ی لادار که بنه که ی به رده ی بورکانی شکاوه	۱۷
۱۶۸	۵-۴	رنه ی ناوکی به رده چیرتی سه وزی خوله میثی	۱۸
۴۰	۱۴-۱۳	رنه ی ناوکی به رده چیرتی خوله میثی کال	۱۹
۲۱۶	۴-۳	به رده چیرتی ناوکی گری گری خوله میثی دووجه مسر	۲۰
۱۳۳	۴-۳	رنه ی ده ستکاری کراوی ناوکی گری گری به رده چیرتی خوله میثی	۲۱
۸۱	۴-۳	رنه ی ده ستکاری کراوی ناوکی گری گری به رده چیرتی خوله میثی	۲۲
۸۴	۵-۴	رنه ی ده ستکاری کراوی ناوکی گری گری به رده چیرتی خوله میثی	۲۳
۲۲۲	۵-۴	رنه ی ده ستکاری کراوی ناوکی گری گری به رده چیرتی خوله میثی	۲۴

شینه ی ۱۹

۱۷۱	۲۴-۲۳	نوكداری چیرتی خوله میثی کال	۱
۱۸۵	۲۳-۲۲	نوكداری چیرتی خوله میثی کال	۲
۱۶۴	۱۹-۱۸	نوكداری کوارتزی به مبی شکاوه	۳
۱۱۸	۱۷-۱۶	نوكداری چیرتی خوله میثی	۴
۱۸۵	۲۳-۲۲	نوكداری چیرتی خوله میثی توخ	۵
۱۷۷	۲۲-۲۱	نوكداری چیرتی خوله میثی کال	۶
۲۰۷	۲۳-۲۲	نوكداری چیرتی خوله میثی کال	۷
۱۷۸	۱۹-۱۸	نوكداری چیرتی خوله میثی کال	۸
۱۸۵	۲۳-۲۲	نوكداری به رده نه ستوی چه ماوه ی سور	۹
۱۷۷	۲۲-۲۱	نوكداری چیرتی چه ماوه ی خوله میثی توخ	۱۰
۱۶۶	۲۰-۱۹	نوكداری چیرتی خوله میثی	۱۱
۱۷۱	۲۴-۲۳	نوكداری چیرتی سوری توخ	۱۲

۱۳	نوكداری چیرتی سورى كالى رهنگاورهنگ	۱۸-۱۷	۲۰۲
۱۴	نوكداری تیزى چیرتی بۇر	۱۸-۱۷	۱۷۴
۱۵	نوكداری تیزى بهرده نهستی رهنگاورهنگ	۲۴-۲۳	۱۸۰
۱۶	رنه لاداری چیرتی خۆله میشى كال	۲۱-۲۰	۱۹۶
۱۷	نوكداری بهرده نهستی سهوزى مهیلو خۆله میشى توخ	۲۲-۲۱	۱۷۷

بیبلیوگرافیا Bibliography

- ۱- الاصل ناجی
۱۹۴۹ بهرده بهلكه Barda Balka سۆمەر، بهرگی ۵، ژماره ۲ لاپه ره ۲۰۵-۲۰۶ وه ۲ تابلۆ، بهغدا
- ۲- بهسهچی، فهرهچ شهشکوتی خۆرهلات لهه زارمیرد، سۆمەر بهرگی ۶، ژماره ۱، لاپه ره ۱۰۴-۱۰۵ بهغدا.
- ۳- Batten Dennis J.
۱۹۵۱ (دۆزینه وهی شهشکوت لهسه رچیای برادۆست له کوردستانی عێراق، ۱۹۵۱ گۆفاری کومه لهی نیشتمانی بۆ دۆزینه وهی شهشکوته کان ژماره ۱۲.
- ۴- Batten Dennis J.
۱۹۴۸ (مۆف پیش میژوو) چهند زنجیره یهك له مۆف ناسی ژماره ۳۷ مۆزه خانهی شیکاگۆ، بۆ میژوی سروشتی
- ۵- (تیبینی سه رهکی له سه ره هلهگه ندنه کان له کوردستانی عێراق، ۱۹۵۰-۱۹۵۱، سومر، بهرگی ۷، ژماره ۲، لاپه ره ۹۹-۱۰۴ بهغدا.
- ۶- ۱۹۵۱ ب (دۆزینه وهی کۆنترین کۆمه لگای گوندنشینی. له جهرمۆی لانکهی شارستانی یهت هه واله پوون کراوه کانی له ندن، ژماره ۵۸۷۸، بهرگی ۲۱۹، لاپه ره ۹۹۲-۹۹۵، Newbury
- Braidwood, Robert J., H.E., Wright. Jr. and J. Franklin, S.J. 1951
- Ksay Akil: زنجیره ی ناسه واری له گه ل شوینی جوگرافیا ی پۆژنامه ی لیکۆلینه وه کانی خۆره لاتی نزیک، بهرگی ۱۰، ژماره ۲، لاپه ره ۱۱۲-۱۲۲، شیکاگۆ
- ۹- Coon, Carleton
۱۹۵۰ شهشکوته کی خۆره لاتی لهه زارمیرد، سۆمەر، بهرگی ۶، ژماره ۱، لاپه ره ۹۱-۹۲، بهغدا
- ۱۰- Ewing, J Franklin, S.J.
۱۹۴۷ کتیبی سه ره تایی له سه ر پشکنینه کانی شوینه واری چاخ بهردینی کۆنی کزار عقیل، کۆماری لبنان، ناسه واری، بهرگی ۲۱، ژماره ۸۴، لاپه ره ۱۸۶-۱۹۶ Gloucester
- ۱۱- Field, Henry
۱۹۵۱ (دۆزینه وهی له باشوری خۆرناوای ناسیا) پۆژنامه ی باشدی خۆره لاتی بۆ ناسه واری بهرگی ۷، ژماره ۱، لاپه ره ۸۶-۱۰۲ Albuquerque
- ۱۲- Field, Henry and Eugene Protor
۱۹۳۶ (پشکنینی ناسه واری نوئی له یه کیتی سۆفیه ت) ناسه وار ناسی نه مریکایی، بهرگی ۲۸، ژماره ۲، لاپه ره ۲۶۰-۲۹۰
- ۱۳- Fisher, W.B.
۱۹۵۰-۱۳ (خۆره لاتی ناوه پاسه ت) جوگرافیا ی فیزیایی و کۆمه لایه تی له ندن.
- ۱۴- Garrod, D.A.E.
۱۹۳۰ (چاخ بهردینی کۆنی کوردستانی باشور) پشکنینی شهشکوته کانی زهرزی وهه زارمیرد، گۆفار، ژماره ۶، قوتابخانه ی نه مریکایی بۆ لیکۆلینه وهی پیش میژوو، لاپه ره ۴۳-۴۹، مۆزه خانه ی peabody
- ۱۵- ۱۹۲۸-۱۵ (چاخ بهردینی سه رو پووناسکی دۆزینه وهی نوئی) پوداوه کانی کۆمه لگای پیش میژوو، بهرگی ۴، لاپه ره ۲۶-۱ له ندن.
- ۱۶- Garstang, John and Hetly Goldman
(کوتره باسیک له سه ر سواله ته کانی سه رده می (Cilician) ی کۆنی پۆژنامه ی نه مریکایی بۆ ناسه وار، بهرگی ۵۱، ژماره ۴، لاپه ره ۳۷۰-۳۸۸، Menasha wisconsin
- ۱۷- Kansu, sevkett Aziz
۱۹۴۷ شارستانی ته کانی چاخ بهردین له تورکیا، پۆژنامه ی نه مریکایی بۆ ناسه وار، بهرگی ۵۱، ژماره ۲، لاپه ره ۲۲۷-۲۳۲ Menasha wisconsin
- ۱۸- Liyod, Seton
۱۹۴۰ (هلهگه ندنه کانی حکومه تی عێراق له شه نگان عێراق، بهرگی ۷، به شی ۱، لاپه ره ۱۲-۲۱ له ندن
- ۱۹- ۱۹۴۸-۱۹ (دروسه ت کراوه سواله تیه کانی وه رکا، لیکۆلینه وه یه کی به راوردی که په یوه ندی به دۆزروه کۆنه کان له ئه ریدۆ، سۆمەر، بهرگی ۷، ژماره ۱، لاپه ره ۳۹-۵۱ بهغدا.
- ۲۰- de Morgan Jacques
۱۸۹۶ (کۆمیسسیۆنی زانستی بۆ وولاتی فارس) به شی یه که م (سی به س)، پاریس.
- ۲۱- Perkins, Ann Louise
۱۹۴۹ (به راوردیکی ناسه واری له میسۆپۆتامیا ی کۆن، چهند لیکۆلینه وه یه ک له شارستانی ته کانی کۆنی خۆره لاتی، ژماره ۲۵، زانکۆی شیکاگۆ.

۲۲- سه فەر، فوئاد

۱۹۵۰ (دروست کراوی سوالات له ئەشکەوتی برادۆست) سوومەر، بەرگی ۶، ژمارە ۲، لاپەرە ۱۱۸-۱۲۱، بەغدا. Sarkis, Yacqub.-۲۳

۱۹۴۱ (توتن لە عێراق دا، بوونی پوواندنی زیاتر لە سێ سەد سال لە مەوێش، چاپ کراوە لە گۆڤاری بۆردی بازرگانی (سالی چوارەم). بەغدا، (زمانی عەرەبی)

Smith, William Stevenson (Editor)-۲۴

۱۹۵۲ (هەوالی ئاسەواری) پۆژنامەی ئەمریکایی بۆ ئاسەوار، بەرگی ۵۶، ژمارە ۱، لاپەرە ۲۹-۵۰، Richmond, Virginid.

Wigram, Rev. W.A. and Sir Edgar T.A. Wigram-۲۵

۱۹۲۲ (لانی مۆڤ) لە نەدەن.

Wright, H.E., Jr. and Bruce Howe.-۲۶

۱۹۵۱ (رپۆرتی سەرەتایی لە سەر هەلکە نەدەکانی بەردە بالکا)، سوومەر، بەرگی ۷، ژمارە ۲، لاپەرە ۱۰۷-۱۱۱، بەغدا.

Zeuner, Frederick E.-۲۷

۱۹۴۴ (تێپروانینی گشتی کرۆتۆلۆجی چاخی بەردینی کۆن) لە پۆژنامەکانی، ژمارە ۶، پەیمانگای ئاسەواری زانکۆی لە نەدەن، لە نەدەن.

۱۹۴۶-۲۸ (بەروردکردنی مێژوو) (پرابردوو) لە نەدەن.

باسی شیوه‌کان (وصف الاشکال) Illustration

وێنەی ۱:

ا- دیمەنێکی ئەشکەوتی شانەدەر

ب- دیمەنێکی دۆلی شانەدەر

وێنەی ۲:

ا- پووی باکووری (سەرەوێ) هەلکە نەدەکیە لە ئەشکەوتی شانەدەر.

ب- دەست نیشانکردنی بەردە ئەستیکە لە ناو ئاگردانێک لە قوولایی پانزە پێ لە سەر پووی زەوی یەکە.

تابلۆی ۱: نەخشەی ناوچەی ئەشکەوتی شانەدەر
تابلۆی ۲: چینی کەلتوری هەلکە نەدەکی ئەشکەوتی شانەدەر

تابلۆی ۳: هیلکاری زەوی ئەشکەوتی شانەدەر

تابلۆی ۴: دیمەنی لە سەرلای ئەشکەوتەکیە

تابلۆی ۵: هیلکاری زەوی هەلکە نەدەکیە

تابلۆی ۶: پێوانەی هەلکە نەدەکیە

تابلۆی ۷: برگی نیشاندرای پووی سەرەوێ هەلکە نەدەکیە.

تابلۆی ۸: برگی نیشاندرای پووی خۆرئاسای هەلکە نەدەکیە

تابلۆی ۹: برگی نیشاندرای پووی خوارەوێ هەلکە نەدەکیە

تابلۆی ۱۰: دروست کراوی سوالات تین لە قوولایی (۱) بۆ (۵) پێ

تابلۆی ۱۱: گۆچکەکی دەسکەوانە (دەسکی شیوهی گۆچکە).

تابلۆی ۱۲: دوو نامیری ئیسقانه لە چینی A

تابلۆی ۱۳: سێ نامیری ئیسقانه لە چینی C ل گن چینی D.

تابلۆی ۱۴: پارچە یەک لە بەردی Hematite لە چینی C

تابلۆی ۱۵: بەردیکی جۆری (اردوان) لە سەری نەخش کراوە لە چینی A

اردوان: جۆرێک لە بەردە کە بە ئاسانی نەتوانی لەت بکری و بکری بە تابلۆیەکی بۆ نووسینی لە سەری.

تابلۆی ۱۶: نامیرن لە چینی B و بەشی سەرەوێ چینی C

تابلۆی ۱۷: نامیرن لە چینی B لە گەڵ چینی C

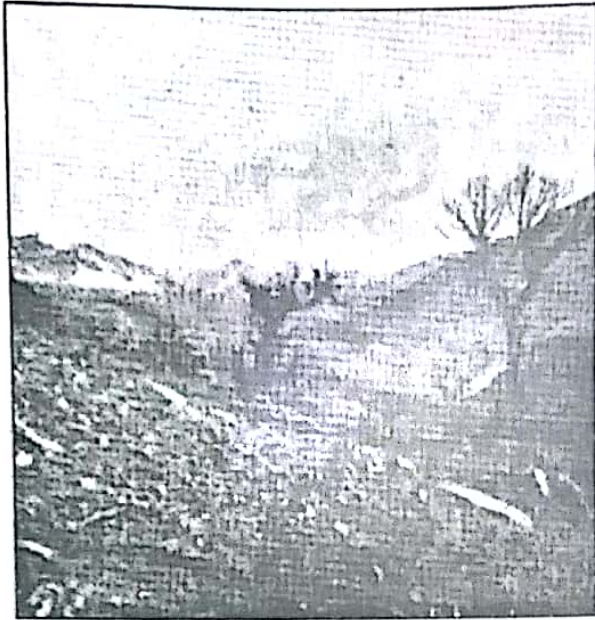
تابلۆی ۱۸: نامیرن لە چینی B لە گەڵ چینی C

تابلۆی ۱۹: نامیرن لە چینی D

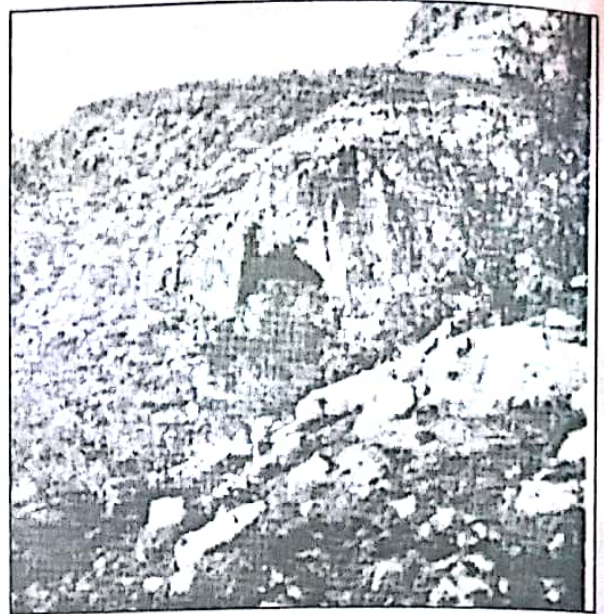
تێبینی: ئەو ژمارانەی بە دواي تابلۆی (۱۰) لە نوسراوە کە دا دین، دەگە پێنەو بە ژمارە ی ئەر تەنانە کە لە ناو ئەم تابلۆیە دان.

گۆڤاری سوومەر بەشی دووهم

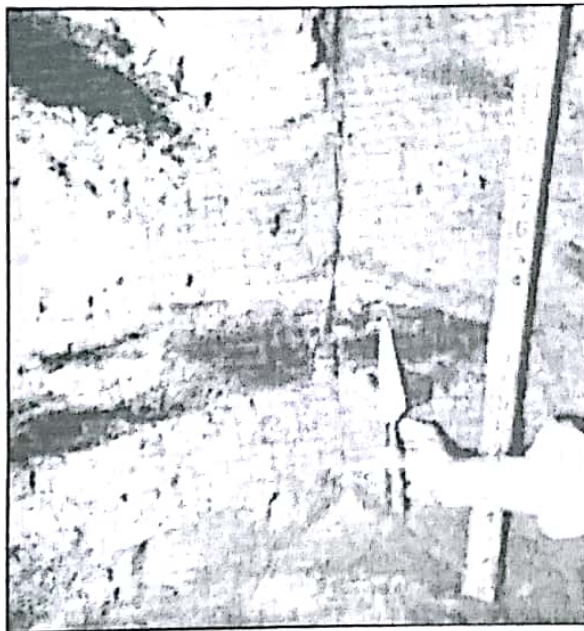
بەرگی هەشتەم ۱۹۵۲ لاپەرە ۱۲۷-۱۶۱

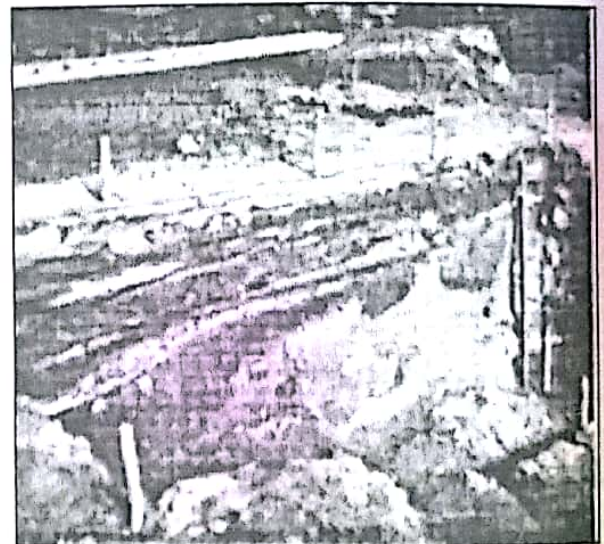
۲

۱

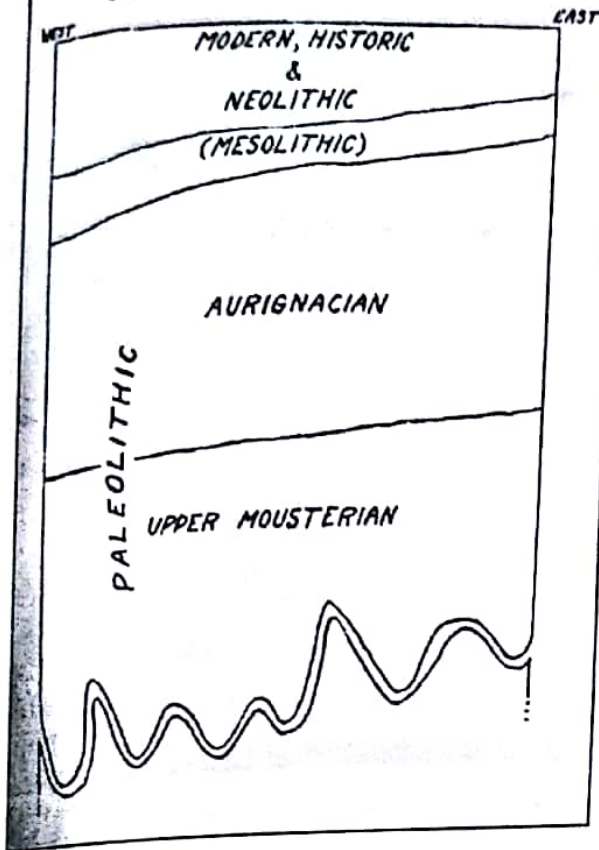

۴

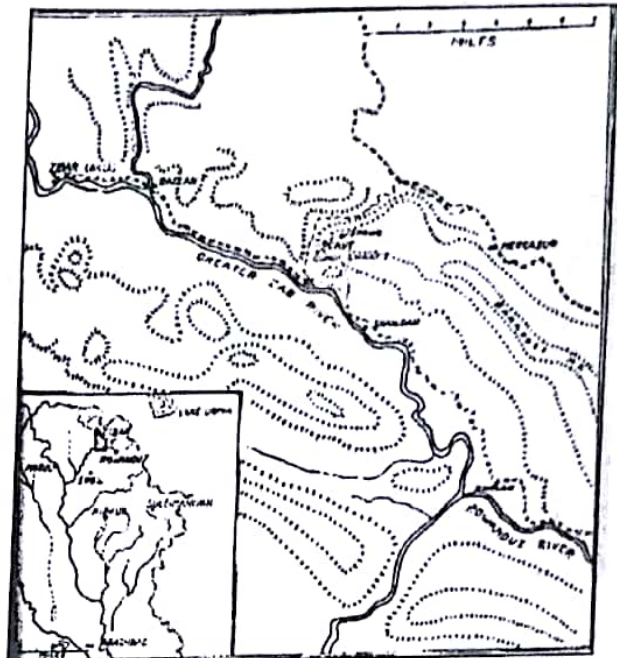

۳

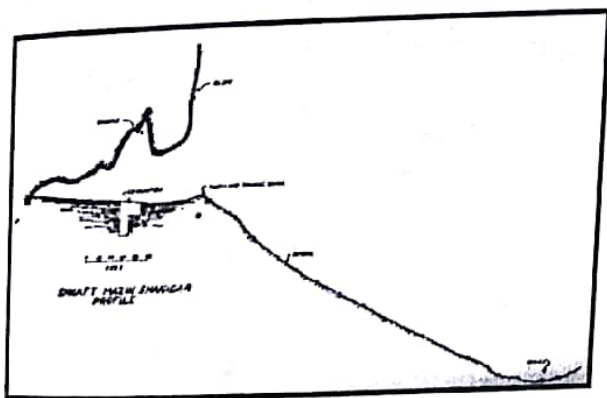
CULTURAL STRATIGRAPHY IN THE SHANIDAR CAVE SOUNDING

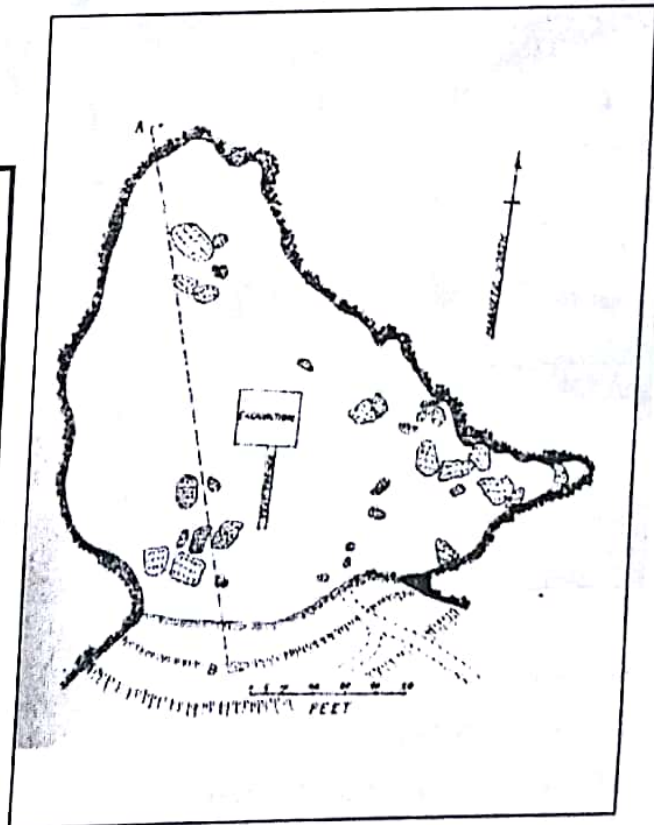
7

6

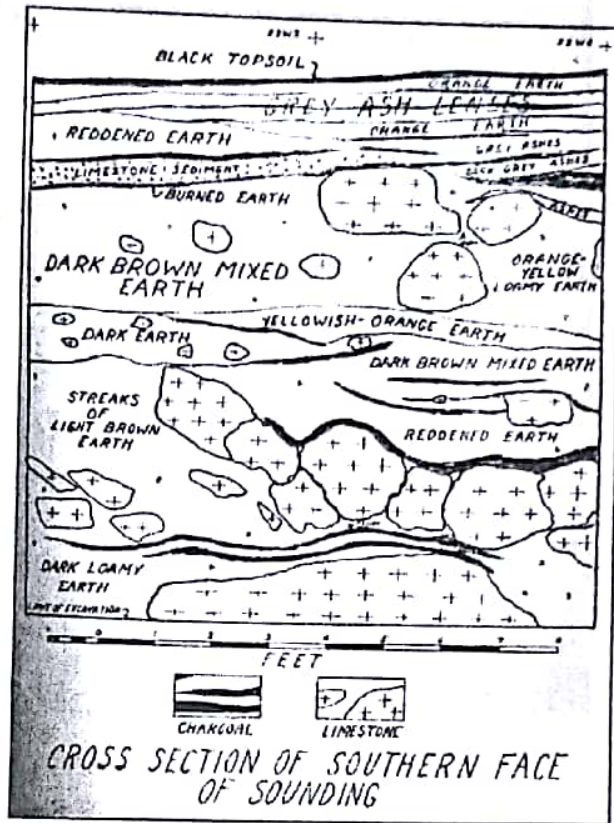
A

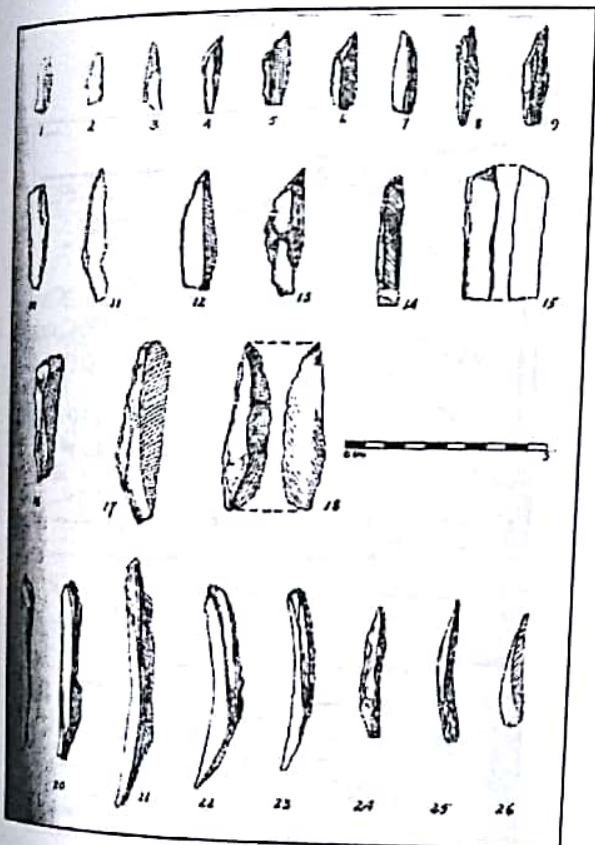
Y

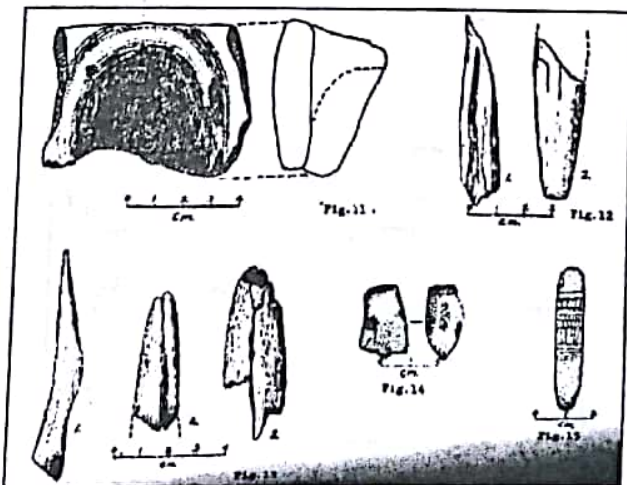
۱۲

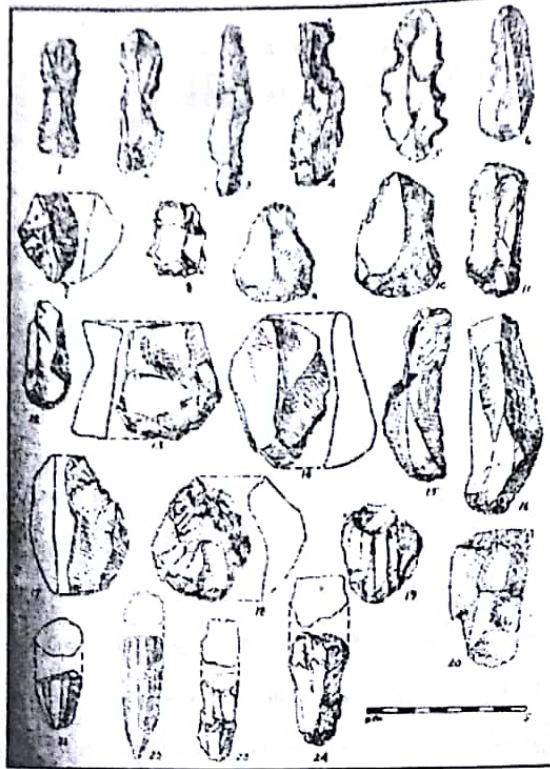
۱۳

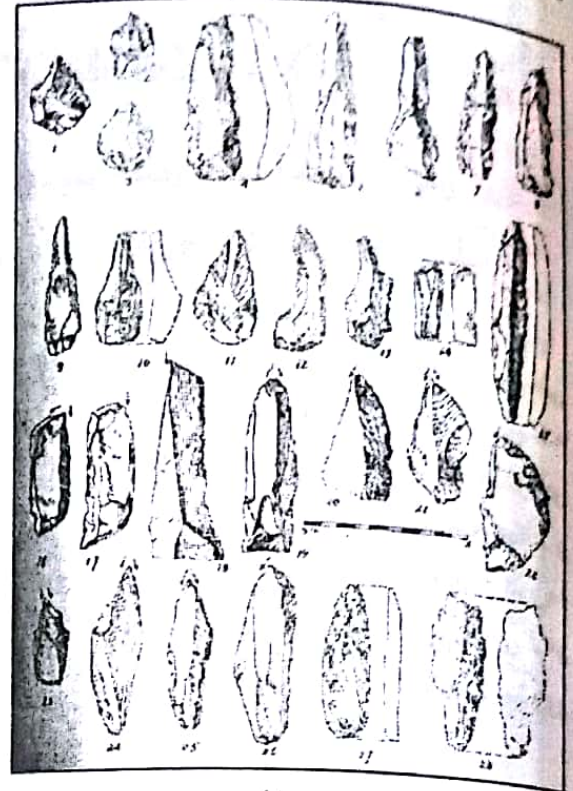
۱۷

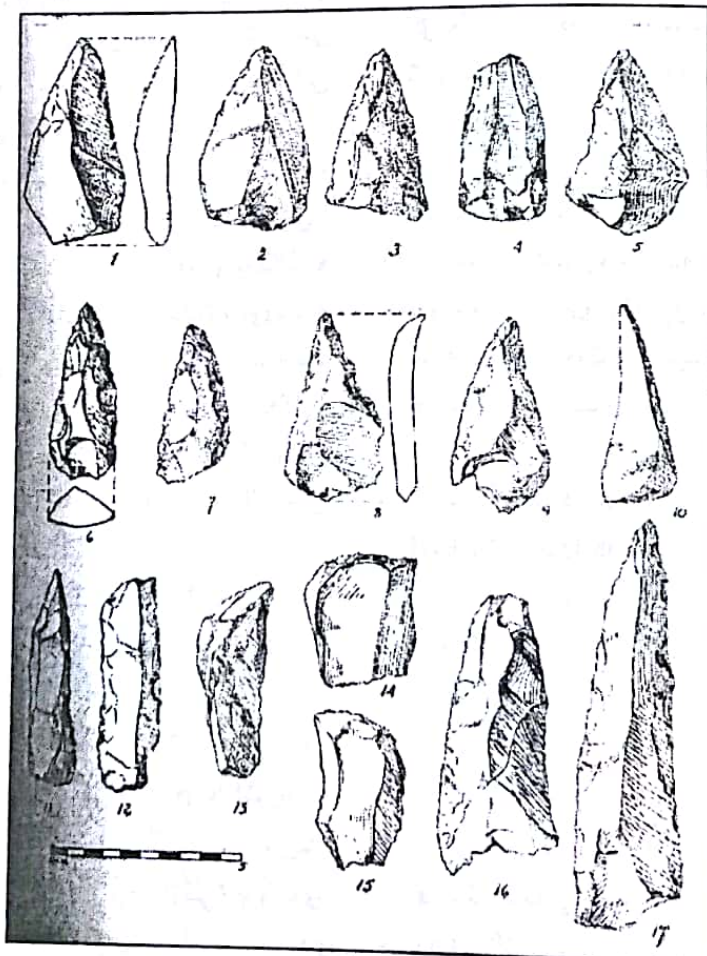
۱۵

۱۸

۱۹

۲۰

تاریخ تشبیه بیان بکن.

بگروه برده و مملانی له نیتو نه و دوو جوره
بیرویاوه پو رهفتاره کومه لایه تی یانه دا، به شیک له
میژووی گویان و پیشکه و تنی که لتوو بیرو
خه بالاتی مرقمان بق ناشکراده کاو له مش دا
هموو لایه ک بیروپایان چون په که، به لام نه وهی که
وورده وورده سه رنجی زیاتر پانه کیشی
کۆکرده وهی همان (دروو ده له سه و پروپوچ و
خه بالات) ه و شیکرده وه و پولی نه وه له بواری
کومه لئاسی داو له راستی دا نه نجامی لیکولینه وهی
نه جوره که لتورانه ده ری خست که هر چه ند
نه نووسران به لام به زیندوو دانه نرین و نه گهر
گرنگی و به های زیاتر نه بی له نویسی میژوودا
(به لای که مه وه میژووی کومه لایه تی) نه وه
هاوشانی نه وه.

لیکولینه وه له باره ی نه م جوره که لتوره له
چوارچپوه ی به شیک له زانستی مرقناسیدا به ناوی
فۆلکلورده وه جینگای خوی کرده ته وه (۱) که
نویس به هوی فراوانی په وه. چند به شیک تری
لپوه ته وه.

له م نویسنه دا ه ول دراره نه م زانسته
کومه لایه تی په که په یوه ندی په کی له پچران
نه ها تووی ه په له گ ل زانستی میژوودا و بق ته او
شاره زایی په یداکردن له که لتوری کومه لکا که مان
رون بگریته وه. (۲)

پاږووردوی فۆلکلور

بنچینه و په گو ریشه ی نویسن ده رباره ی نه م
به شه ی زانی مرقف نه توانی له میژووی نه ده ب و
فهره نگی نه ته وه و میلله ته کانی جیهاندا به ده ست
به پینری. سه ره تای لیکولینه وه له سه ر نه م جوره
بابه تانه وه گو همو زانسته کانی تر نه گه ریته وه بق
یونانی کون. گویا په کیک له دانشمه ند کانی یونان
به ناوی (په زانیاس) که خاوه نی کتیبی (باسی
جیهان) ه په کم که سه که لای له م بابته
کردوه ته وه.

له سه ده کانی ناوه راستیشدا هندی
له سه ره رشتیاریانی که نیسه کان، به مه به ستی

پنکرتن له بلاویونه وه ی بیرو باوه پی پروپوچ له
ناو نایین داره کاند، کومه لیکیان له بیرو باوه پی ناو
خه لک کۆکرده وه و نه وهی که به پروپوچ و
بی بناغه یان دانه نا نه یان خسته لاهو و
هر که سیکیش که هه وادارو لایه نگری نه و جوره
خورا هاته بووایی سزا نه درا به لیسه ندنی پری پاره
یا خود دارکاری کردن و کوتان و تنبه لادن.

(فهرانسوا رابله) دوکتوروفه شه ی فهره نسی
(۱۶۹۴-۱۵۵۲) له چند نویسن و لیکولینه وه ی
په روه رده یی خویدا هه ندیک له و بیروپایانه ی
په یوه ندییان هه په به جنوکه و پری و هه روه ها
چند داستان و چیرۆکی ناو خه لکی کۆکرده وه و له
دوو کتیبی به ناویانگی خویدا که ناوی دوو دیتیوی
نه فسانه یی (گارگانتوا) و کورپه که ی (پانتا گروئیل)
ی لیتاویون بلاو کرده وه.

هاوکات له نیتالیا دا نویسه ریک به ناوی (تابور)
چند داستانیکی کالته نامیزی کۆکرده وه و بلاوی
کرده وه که هه ندیک له و داستانانه ش روی
مه جلیسیان نه بوو. (مونتنی) نویسه ری فهره نسی
(۱۵۳۲-۱۵۹۲) کتیبیکی به ناوی (سه فخر بق
نیتالیا) نویسی و له و کتیبه دا که لیک بیرویاوه رو
داب و نه ری میله تانی تری کۆکرده وه که بق
مندالان به سوومه ندو به که لکی نه زانی له لایه نی
په روه رده یی و ره وشته وه هر له م روه وه هانی
خه لکی نه دا بق گشت و گوزارو سه فخر کردن بق
ولاتانی تر.

(توماس براون) ی نینگلیزی له سه ده ی
چه فده هه دا کتیبیکی بلاو کرده وه به ناوی
(لیکولینه وه ده رباره ی بیرویاوه پی چه وتی
ناوخه لک). (ان باتیست تی په ریش به ناوی
(نامیلکه ی نه وهام و خورافات) وه کتیبیکی
بلاو کرده وه و نیتر ورده ورده نه وروپایی په کان
ده ستیان کرد به م جوره لیکولینه وانه.

(جیمز ماک فرسن) ی سکۆتله ندی له سالی
۱۷۶۰ دا چند پارچه شیعرنکی به زانی په کانی
سکۆتله ندای بلاو کرده وه.

نویسه رنکی نه لمانی ش به ناوی (گزهان گونفرد

ههروهه ها نه و لیکۆله ره وه ئێدانییه سه بارهت به کاری چالاکی نه و لیکۆله ره وه دامنه رانه ده لانی (له چالاکترین و سه ناویانگترین لیکۆله ره وه کانی بواری فۆلکلۆر نه بین ناوی زانی فه نله ندی (کارل گروهن) بیینی (۱۸۶۲-۱۹۲۳) که په نجا سال خه ریکی به دواداجوهن و کلۆرینه وهی نه فسانه و شوینی سه ره لدان و بنه مایان بوو. نه و کاره کانی خۆی به لیکۆلینه وهی میژدیس و جوگرافیایی چیرۆک و نه فسانه کان ده ست پیکریر نامه ی دکتۆراکه ی ده رباره ی هه ندی له و داستانه ی که په یوه ندییان هه یه به نازه له وه که له ولاتی فه نله ندا بره وهی هه بوو کوتابی پرمینا و پاشان به ره و نه وه رۆیشت که بۆ لیکۆلینه وه یه کی به ربلاوترو زیاتر نه بی به گویره ی توانا چی داستان و نه فسانه هه یه له جیهاندا هه مویان کۆبکاته وه و هه ریه ک له و داستانه به جیا لێیان بکۆلینه وه، هه ستان به کاریکی وا هه موو که سێکی توشی ناو میدی نه کرد به لام (گروهن) نقد لیبوردیوانه به دوای نه م خه یاله ی خۆیدا رۆیشت و به یارمه تی چه ند قوتابی یه کی خۆی ده ستی کرد به کۆکردنه وه، پۆلین کردن، ژماره کردنی و ده رخستنی تایبه ته ندی هه ریه ک له و داستانه. نه و له هاوکاری گه لیک له زانایا و خه لکانی په یوه ندیدار له هه موو لایه کی جیهاندا سوودی وه رگرت و بۆ ماوه ی چل سال لایه نگرانی نه م زانسته روویان تیکردو له خه رمانی زانستی نه و به هه ریه یان وه رنه گرت.

فۆلکلۆر وه کو دیارده یه کی کۆمه لایه تی

له سه ده ی شانزه هه مه وه گه شتیاران و هه وال ئێرانی نه وروپایی ده ستیان کرد به گه شت و گوزار بۆ هه موو کیشوه ره کانی جیهان و نه وه ی که نه یانبینی و نه یانبیسست نه یان نوسی و مرۆف ناسانی نه و سه رده مه ده ستیان نه کرد به لیکۆلینه وه و شیکردنه وهی نه و نوسینه که به شی زۆریان ده رباره ی نه و چیرۆک و داستانه بوون که په یوه ندییان هه بوو به بیروباوه ری (سه بری) خه لکی (دواکه و تووه وه) بیگومان نه و لیکۆله ره وه

هه ر، کۆمه لیک گۆرانی میله تانی بلاوکرده وه. له سالی ۱۸۱۰دا پزیشکیکی فه ره نسسی به ناوی (ریتشارد) به مه به ستی به ریه رچدانه وه ی پزیشکی میلی و بۆ رێگرتن له وه ترسیانه ی له نه نجامی نه و جوژه پزیشکی یه وه په یدا ده بی کتیبیکی بلاوکرده وه به ناوی (هه له کانی خه لک له بواری پزیشکی دا). دوو سال دوای نه وه دوو برا (گریم) ناو به کۆکردنه وه ی داستانه ئه لمانی یه کان و بلاوکردنه وه ی کتیبیک به ناوی (داستانه کانی منالان له ناو خه لک) دا ده رگایه کی تازه یان خسته سه رپشت له م بواره دا، که سالی ۱۸۴۶ له به ریتانیادا به هۆی (ولیا م تاس) وه په ره ی پیدرا و سنوو شیوه یه کی تازه تری په یدا کرد (۲).

ده رباره ی نه و گۆرانه ی به سه ر نه م زانسته مرویی یه دا هاتوه یه کیک له لیکۆله ره وه ئێرانی یه کان ده نوسی (کۆکردنه وه ی نه فسانه و چیرۆکه کان له ولاتانی نه وروپادا و پۆلین کردنیان و جیاکردنه وه ی شوینی نه و داستا ن و چیرۆکانه له ولاتانی نه وروپادا و ناماده کردن و ریکخستنی پیرست و که ته لۆکیک بۆ جوړی نه و چیرۆکانه و نه و رووداوانه ی له و داستان و چیرۆکانه دا ناویان براوه له سه ده ی تۆزده هه مه وه ده ستی پی کردوه.

زانایانی وه کو ویله م گریم، ماکس موله ر، ئاندرو لۆنگ، که پێشپه وانی زانستی فۆلکلۆر بوون له و سه ده یه دا ده ستیان کرد به کۆکردنه وه ی نه فسانه کان و لیکۆلینه وه ده رباره ی بنه چه وینه ماو شوینی سه ره لدان و له یه کچونی نه و داستانه له گه ل یه کتردا. هه ول و ته قه لای نه و زانایانه له سالانی دوایدا به هۆی هه ندیکی تر له فۆلکلۆ رسته لاوه کانه وه درێژه ی پیدرا. له فه ره نسادا (سببیوت) ۱۸۴۶-۱۹۱۸، گادوز ۱۸۴۲-۱۹۲۳، کۆسکین ۱۸۱۴-۱۹۲۱ و ههروه ها تا قه میکی تر له نه لمانیا و ولاتانی ئیسکه ندینافیا و ئینگلته را به ئاره زومه ندی یه کی ته واره وه درێژه یان دا به م کاره زانستی یه، به شیوه یه ک که له نیوان ساله کانی ۱۸۷۸-۱۸۹۰دا له هه ر ولاتیکی نه وروپادا بلاوکرده یه کی مانگانه یا وه رزی یانه ده رباره ی زانستی فۆلکلۆر بلاونه کرایه وه.

خۆرئاوايىبانه تواناي ئهوهيان نهبووه كه سه ره له هه ندى لايه نى شاراو هى خه يالات و بېرويا وه پى تا ئه وروپى يانه ئه و ،ولاتانه ده ريكه ن، له بهر ئه وه له هه ندى له نوسينه كانياندا ده رياره ئه و بېرويا وه رانه ناته واوى به دى ئه كرى.

پېتويسته ئه وه بو ترى كه له لاي زانايانى زانستى كۆمه لايه تى له و سه رده مه وه تا ئىستا كه لتورى ميلله ته سه ره تايى به كان هى هه موو كۆمه لگا بو وه شتى نه بو وه پى بو ترى ئه مه هى خه لكه به گشتى و ئه مه ش هى تو يژىكى تاي به تى كۆمه له . به واتايه كى تر تاقم و تو يژه پيشكه و تو وه كانى كۆمه لگا خا وه نى كه لتورى كه په روه رده يى و ره سمى باش بو ون له بهر به كسان نه بو ونى هه موو به شه كانى ناو ئه و كۆمه لگايه ئه وانه كه بى به ش بو ون له كه لتور خا وه نى فۆلكلۆر بو ون .

له گه ل پيشكه و تنى زانستى كۆمه لايه تى و ره و تى ليكۆلئيه وه واتوان را داب و نه ريت و بېرويا وه پى خورافاتى ناو كۆمه لگا و شيكر دنه وه يان وه كو ديار ده يه كى كۆمه لگا به شي وه يه كى ته وا و بنا سريت و له بهر جيا بكر ئه وه ، ليكۆلئيه وه هه موو لايه نى كه لتورى ئه گر ئه وه به نووسرا و و قسه و كردار و هى كه لتوريش بوو به به شيك له و زانسته كۆمه لايه تى به تازه يه و هونه رو بېرويا وه پى خه لك و چيرۆك و ئه فسانه و هه لسوكه وت و داب و نه ريت و جل و بهرگ و پزىشكى ميللى و يارى و پيشه و نمونه كانى ترى ئه مانه بو ون به به شيك له زانستى كۆمه لايه تى و خۆرئاوايى به كان ناوى فۆلكلۆريان بۆ دانا .

وشه ئى فۆلكلۆر

وشه ئى فۆلكلۆر له فۆلكلۆريس مۆس ئى ئه لمانى يه وه هاتو وه له گه ل وشه ئى تازه به كار هينرا وى فۆلكلۆرينى گ ئى ئىنگليزه كان يه ك ئه گر ئه وه ، ئه م وشه ئى بۆ يه كه م جار له سالى ١٨٤٦ له لايه ن جى . تامس وه به كار هينرا وه ، پيشتر وشه ئى Popular Antiquities يان بۆ ئه م مه به سته به كار نه هيناو ئه م وشه ئى و رده وه رده مانا ئى زياترى ئه گه ياندو هه رچى ئه و باب ته

كه لتور ييانه ئى وه كو قسه ئى خه يالى و په ندو قسه ئى نه سته ق و ئه فسانه و داستانه كان و داب و نه ريتى ناو خه لكى ئه گر ته وه .

له سالى ١٨٧٧ دا وليام توماس وشه ئى فۆلكلۆرى له زمانى فه ره نسى دا به كار هيناو له ولاتى فه ره نسو ئه و ،ولاتانه ئى تر دا كه له زير ده سه لاتيا بو ون ده سكر به ليكۆلئيه وه له م بواره دا .

له سالى ١٨٧٨ دا يه كه مين ئه نجومه نى فۆلكلۆر دامه زرا و يه كه م گۆفارى تاي به ت به م بواره به نا وى ميلوزين كه له سالى ١٨٧٥ وه بلا و نه كرا يه وه زياتر بلا و بو يه وه له ئه نجامدا له سالى ١٨٨٦ دا پى سپۆپان و فۆلكلۆريس ته كانى هه موو جيهان يه كه مين كۆنگره ئى خۆيان به ست و و رده و رده زياتر پوو كرا يه ئه و بواره وه و له درا بۆ بلا و كرده وه ئى و دروست كردنى ئه نجومه نه كان بۆ گۆر ئه وه ئى بېرويا له و باره يه وه ، به قسه ئى يه كى له ليكۆله ره وه كان له سالى ١٩٠٧ يه كه م ئه نجومه نى ئى و ده و له تى فۆلكلۆريس ته كان له فه نلندا دروست كرا و نا وى كور تى كرا و F.F^(٤) ئى لئى ترا . ئه م ئه نجومه نه تا ئىستا سه دان بلا و كرا وه و كئيبى ده رياره ئى زانستى فۆلكلۆر و پۆلئى ن كردنى ئه فسانه كان وه بلا و كرده وه ته وه . كه نجينه يه كى كه و ره ئى بى و ئه نى له هه موو ئه فسانه كان كۆكر دوه ته وه كه خويندكاران و ئه وانه ئى په يوه ندى يان هه يه به و بواره وه ئه توانن به ئاسانى چيان مه به ست بى له و ئه فسانانه به ده ستى بئى ن .

هه روه ها هه و لدان له م بواره دا له ولاته كانى تر وه كو سو يد ، نه رويج ، دانى مارك ، ئىر له ندا ، ئه لمان ، فه ره نسه ، شوره وى ، به ريتان يا بۆ كۆكر دنه وه ئى فۆلكلۆر و داستانه ميللى يه كان دريژه ئى پى درا وه هه ر كام له م ولاتانه ئىستا خا وه نى كه نجينه يه كى ده و له مەندن له فۆلكلۆرى نه ته وه ئى خۆيان ، هه ر له ئه فسانه و داستانه وه بېگره تا بېرويا وه رو داب و نه ريت و خورافات و باب ته تى تر و ئىستا ش هه و له ئه دن بۆ ده و له مه ندر كرده ئى ئه و كه نجينه يه . هه روه ها ئه و ليكۆله ره وه ئه لئى : (له ئى وان ئه و ولاتانه دا كه به شي وه يه كى و رو رىك و پىك

خۆرئاواییانە توانای ئەوەیان نەبوووە کە سەر لە هەندئ لایەنی شاراوێی خەیاڵات و بیروباوەڕی تا ئەوروپییانە ئێوە، ولاتانە دەریکەن، لەبەر ئەوە لە هەندئ لایەن نوسینەکانیاندا دەربارە ئێوە بیروباوەرانی ناته‌واوی بەدی ئەکری.

پێویستە ئەوە بووتری کە لە لای زانیانی زانستی کۆمەڵایەتی لە و سەردەمەو تا ئیستا کە لتوری مێللاتە سەرەتایی بەکان هی هەموو کۆمەڵگا بوووە شتێ نەبوو پێی بووتری ئەمە هی خەلک بە گشتی و ئەمەش هی تووژیکێ تاییبەتی کۆمەڵە بە واتایەکی تر تاقم و تووژە پیشکەوتووکانی کۆمەڵگا خاوەنی کە لتوریکێ پەرەدەیی و رەسمی باش بوون و لە بەر یەکسان نەبوونی هەموو بەشەکانی ناو ئەو کۆمەڵگایە ئەوانە کە بێ بەش بوون لە کە لتور خاوەنی فۆلکلۆر بوون.

لە گەل پێشکەوتنی زانستی کۆمەڵایەتی و رەوتی لیتکۆلینە و واتوانرا داب و نەری و بیروباوەڕ خورافاتێ ناو کۆمەڵگا و شیکردنە و هیان وەکو دیاردە یەکی کۆمەڵگا بە شێوە یەکی تەواو بناسریت و لە یەک جیا بکرتنە و، لیتکۆلینە و هەموو لایەنیکێ کە لتوری ئەگریتە و بە نووسراوو قسە کردارو هی کە لتوریش بوو بە بە شیک لە و زانستە کۆمەڵایەتی بە تازە یە و هونەر و بیروباوەڕی خەلک و چیرۆک و ئەفسانە و هەلسوکەوت و داب و نەری و جل و بەرگ و پزیشکی میلی و یاری و پیشە و نمونەکانی تری ئەمانە بوون بە بە شیک لە زانستی کۆمەڵایەتی و خۆرئاوایی بەکان ناوی فۆلکلۆریان بۆ دانا.

وشەئ فۆلکلۆر

وشەئ فۆلکلۆر لە فۆلکلۆریسمۆس ی ئەلمانێ یە و هاتوووە لە گەل وشەئ تازە بەکارهێنراوی فۆلکلۆرینگی ئینگلیزەکان یە ک ئەگریتە و، ئەم وشەئ بۆ یە کەم جار لە سالی ۱۸۴۶ لە لایەن جی. تامس وە بەکارهێنراوە، پێشتر وشەئ Popular Antiquities یان بۆ ئەم مەبەستە بەکارهێناوە ئەم وشەئ وەرە وەرە مانای زیاتری ئەگە یاندو هەرچی ئەو بابەتە

کە لتوریبانەئ وەکو قسەئ خەیاڵی و پەندو قسەئ نەستەق و ئەفسانە و داستانەکان و داب و نەریتی ناو خەلکی ئەگریتە وە.

لە سالی ۱۸۷۷ دا ویلام تۆماس وشەئ فۆلکلۆری لە زمانی فەرەنسی دا بەکارهێناوە لە ولاتی فەرەنسە و ئەو، ولاتانەئ تردا کە لە ژێر دەسەلاتیا بوون دەسکرا بە لیتکۆلینە وە لەم بوارە دا.

لە سالی ۱۸۷۸ دا یە کە مین ئەنجومەنی فۆلکلۆر دامەزراو یە کەم گۆفاری تاییبەت بەم بوارە بە ناوی میلوزین کە لە سالی ۱۸۷۵ وە بلۆنە کرایە وە زیاتر بلۆبویە وە لە ئەنجامدا لە سالی ۱۸۸۶ دا پسیپۆران و فۆلکلۆریستەکانی هەموو جیهان یە کە مین کۆنگرەئ خۆیان بەست و وەرە وەرە زیاتر پووکرایە ئەو بوارە و هەول درا بۆ بلۆکردنە وەئ و دروست کردنی ئەنجومەنەکان بۆ گۆرینە وەئ بیرورا لە و بارە یە وە، بە قسەئ یەکی لە لیتکۆلە رە وەکان لە سالی ۱۹۰۷ یە کەم ئەنجومەنی نیو دۆلەتی فۆلکلۆریستەکان لە فەلندا دروست کراو ناوی کورترکراوە F.F^(۱) ی لیترا. ئەم ئەنجومەنە تا ئیستا سەدان بلۆکرار وە کتیبی دەربارەئ زانستی فۆلکلۆر و پۆلین کردنی ئەفسانەکانە وە بلۆکردنە وە. گەنجینە یەکی گەورەئ بێ وینەئ لە هەموو ئەفسانەکان کۆکردنە وە کە خۆیندکاران و ئەوانەئ پە یوەندیان هە یە بە و بوارە وە ئەتوانن بە ئاسانی چیبیان مە بەست بێ لە و ئەفسانانە بە دەستی بێنن.

هەر وەها هەولدان لەم بوارە دا لە ولاتەکانی تر وەکو سوید، نەرویج، دانیمارک، ئیرلەندا، ئەلمان، فەرەنسە، شورەوی، بە ریتانیا بۆ کۆکردنە وەئ فۆلکلۆر داستانە میلی یەکان درێژەئ پی درا وە هەر کام لەم ولاتانە ئیستا خاوەنی گەنجینە یەکی دە و لە مەندن لە فۆلکلۆری نەتە وەئ خۆیان، هەر لە ئەفسانە و داستانە وە بیگرە تا بیروباوەر و داب و نەری و خورافات و بابەتی تر و ئیستاش هەول ئە دەن بۆ دە و لە مەندتر کردنی ئە و گەنجینە یە. هەر وەها ئەو لیتکۆلە رە وە یە ئەلی: (لە نیوان ئەو ولاتانە دا کە بە شێوە یەکی وەدورنک و پیک

مؤزە خانە يەككى سىرۇشتى دەربارەى ژيانى موزۇق لە رابووردودا ھاتە ئاراوہ .

دروست كردن و پىكھيتنانى مؤزە خانەى موزۇق ناسى (تروكاديرۆ) لە پاريس لە سالى ۱۸۷۸ دا مؤزە خانەى ميژووى سىرۇشتى لە نيويورك لە سالى ۱۸۷۴ او مؤزە خانەى تر لە شارە ئەووياسى يەككى تردا بەلگەن بۆ گىرنگى پەيدا كىردنى ئەم بەشەى زانستى موزۇقايەتى يە لای خەلك .

پىنئاسە و رۆلى كۆمە لايەتى فۆلكلور

زانايانى بواری كۆمە لايەتى و فۆلكلورىستەكان و فەرھەنگ زانەكان، چەند پىنئاسە يەككىيان بۆ ئەم زانستە تازە يەى بواری كۆمە لايەتى داناوہ . لە سالى ۱۹۲۷ دا لە كۆنگرە يەككا كە فۆلكلورىستەكان سازيان دا ئەم پىنئاسە يەى خوارە وەيان خستە بەردەم كە تا ئىستاتىس پىنئاسە يە لای ئەوانەى تايبە تەندىن بەم بابەتە وە پەسەند كراوہ (لىكۆلىنە وە لە شارەستانى تەى مىللەتان، ئەو ئامىزانەى بەرھەم ھىنزاون و بەكارھىنزاون داب و نەرىت و رەوشت، ئەدەبىيات و كەلتورى دەماودەمى ناو خەلك). لەم پوورە ھەموو ئەفسانە و چىرۆك و داستان و داب و نەرىت و وىژە و ھونەر، بىر و باوہ پو ئەو رى و رەسەم باوانەى نىو كۆمەلگا بە فۆلكلور دانە نرىن .

كەلتورناس و ميژوو ناسەكان بۆ ئاسان كىردنى لىكۆلىنە وە لەسەر فۆلكلور، مىللەت و نەتە وەكانى جىھانىيان لە سى لاوہ خستووتە بەر لىكۆلىنە وە .
 ۱- لايە نىكى پەروەردەى كە زياتر لە قسەر گوقتارە دەماودەمى يەكاندا دەرئەكە وى وەكەر پەندو قسەى نەستەق و ئاموزگارى و مەتال و شىعرو سىرودو گۆرانى و ئاوازی ناو خەلك .. ھتە .
 ب- لايە نىكى مادى و جوانكارى كە زياتر لە بابەتە ماددى يەكانى كەلتوردا دەرئەكە وى وەكەر كوشكەكان، كارگەكان، خانووەكان، نەخىر و نىگارى خانووەكان، چۆنىەتى شوپىنى دانىشتن و ژيانى خىزان، بابەتە ھونەرى يەكان و ھىتر .

ج- لايە نىكى دەروونى كە ئەمەيان زياتر لە بابەتە كىردارىدا دەرئەكە وى لە بەرامبەر رووداوو باروونى

خەرىكى ئەنجام دانى ئەم كارەن ئەتوانىن ئىرلەندە و سوید بە نمونە بەھىنە وە لىژنەى فۆلكلورى ئىرلەندە ھەموو كاتىك ھەشت تا دە مامۇستاي لەبەر دەستدایە كە بە بەردەوامى خەرىكى كۆكردنە وەى بابەتى ئەفسانە و فۆلكلورن، ئەم مامۇستايانە بە تۆرە لە كارى دەرس و تەنە وە مۆلەت وەرئەگىرن و روو ئەكەنە ناوچە و ھەرىمەكانى ئەو و لاتە و دەست ئەكەن بە تۆمار كىردنى ئەفسانەكان و شىوہى كارەكە شىيان بەم جۆرە يە، لە سەرەتادا ئەو داستانە بەزارا وەى ناوچەكە لە سەر شىرىت تۆماردەكەن و پاشان لەگەل وىنە يەككى نوسراوى داستانەكە ئەينىرن بۆ بنكەى لىژنەكە . جگە لەم چەند مامۇستايە نىكەى سەدو پەنجا كەسى تر بە رىكۆپىتى لەگەل ئەم لىژنە يەدا ھاوكارى ئەكەن . سەرۆكى لىژنەكە خۆى سەردانى ناوچە و ھەرىمە جىاجىياكان دەكار بەرپۆن و خۆشە وىستى يەككى تۆرە وە كە ھە يەتى لەناو ئەوانەى ھەوادارى داستانەكانن كارى ھاوكارەكانى خۆى ئاسان دەكا . ماوہ يەك لەمە و بەر لە ھەموو خويىندكارى خۆىنگاكانى ئىرلەندە داواكرا كە لە برى دارشتنى (ئىنشا) زمانى ئىنگلىزى ھەرىكە ئەفسانە يەك كە بىستوويانە بىنوسنە وە و بىھىنن، ئەنجامى ئەم داواكارى يە كۆبونە وەى يەك مىليون ئەفسانە بوو .

گەنجىنەكانى فۆلكلورى سوید لە چوار شارى ستۆكھۆلم، ئەپسالا، گۆتەنبرك، لوند، دانراوون و ھەركام لەم بنكانە بە بەردەوامى لەگەل ھاوكارەكانى خۆياندا لە شارو دىھاتە دوورو نىكەكاندا پەيوەندىيان ھەيو بە شىوہ يەككى رىك و پىك رىنماىىيان ئەكەن و ھەر ئەفسانە يەككىش كە بنوسن پاداشتىان ئەدرىتى لە برىدا .

لەم سەدە يەداو لەگەل پىشە وە چوونى زانستى كۆمە لايەتى و كەلتور ناسى و گىرنگى دانى خەلك بە بواری ئەتئوگرافىا و ئەتئولوگىا و ئەتروپۆلۆجى، راگرتن و پاراستنى ئاسە وارى رابووردو و كە ئاوتىنەى ژيانى ميژووى مىللەتانە و لىكۆلىنە وە و رەدەكارى لە و بارە يە وە گىرنگى پىدراو زانستى مؤزە ناسى ھاوپى لەگەل پەيدا بوونى چەند

دهوروبهري مرؤف و نهو مه ترسي يانهي كه لييانه وه
 پهيدا نه بئ، نه مهش وهكو ياريس يه كان و سه ماو
 هه لپه ركي و جه رنه كان و ري تو ره سمى پرسه و هيتر.
 فولكلور له سهرده مي ئيستاماندا بيچگه
 نهوانه ي كه باسگران هه ندى شتى تر نه گرته
 خوى وهكو چيژ وه گرتن له رابووردوو رووكرده
 بيرويه پى كؤن به رامبه ر نهو كيشه تازانه ي
 روويه رووى خه لك نه بيته وه، سوور بون له سهر
 بابته ي كه لتورى و داكوكى كردن له بوون و
 مانه وه ي نه ته وه به رانبه ر به ده سه لاتي بيگانه.
 هه ندى جار له هه ندى ناوچه ي وهك كيشوه رى
 نه فريقا مه سه له ي يه كيه تى په گه زو يه كيه تى
 كيشوه رى و ناوچه گه رايه تى و نيشتمان په روه رى
 نه ته وه په رستى و ته نانه ت هه ندى جؤرى ره گه زى
 خؤ به گه ووه و پاك زانين بهر، مبه ر ده سه لاتي
 ولاتانى نه وروپايى داگيركه ر.

بنه ماي ميژوويى فولكلور

فولكلور وهكو ديارده كانى ترى ژيانى مرؤف
 بابته يكي كؤمه لايه تى به و سه ره تاو سه ره لدانى
 نه بئ له و رؤزگار هه دا بؤى بگه ريئين كه مرؤفه
 سه ره تايى يه كان يه كه مين تووى كه لتورى له
 به رابووردردنى دهوروبه رى خوى و نهو بارودؤخه ي
 كه بالى كيشاوه به سه ربا هيتايه ئاراوه و فيرى
 سه كردن بوو و دواى تپه رپوونى خوليك و
 فيريوونى هه ندى وشه بؤ هه ندى شتى له بهر چاو
 وهكو درهخت، ماسى، شاخ، ئاسمان و هيتر ورده
 ورده له ميشكيدا چهند مانا و اتايهك سه رى هه لدا
 كه نيشانه ي گزپانى فيكرو بيرو خه يالاتى نه و بوون
 و بوونه هؤى په يدا بوونى زمان.

به دواى فيريوونى هه ندى شت به هؤى
 تاثيركردنه وه وه، وهكورى پيوان و بپينى ده شت و
 بيابانه كان، شاخ و جه نكل و دارستان، ئاسمان و
 جؤرلوجئدى وه رزه كان، وشكه سالى و ته په سالى،
 و هيتر. هه روه ها سه ره لدانى يه كه مين نه خش و
 نيگارى ناو قولايى نه شكه و ته كان و دروست كردنى
 په يكه ره سه ره تايى يه كان، وه چه رخانه ي گه و ره ي
 په يدا بوونى نوسين له شيوه ي ويته دا په يدا بوو و چى

بيرويه او په داب و نه ريت هه بوو له م رتيه وه
 له وه چه يه كه وه بؤ وه چه يه كى تر گوازيه وه.
 پيشتر له مه هه رته نيا سينگ نامه خانه ي رؤزگار بوو
 چى زانبارى و به ره مى فيكرى و بير هه بوو
 له ناوخؤيدا نه بپاراست و بيرو به سالاجووه كانى ناو
 كؤمه لگا مامؤستاو فيركه رى نهو سه رده مه بوون.

گزپانى بارى كؤمه لايه تى و رؤلى فولكلور له
 كؤمه لگادا، به چهند پله يهك هاتوونه ته په يدا بوون،
 كه گرنگ ترينيان سه رده مى پيش په يدا بوونى
 نووسينه، له م سه رده مه دا چ له كؤمه لگا كؤنه كانداو
 چ له و كؤمه لگايانه دا كه به دوا كه وتووى ماونه ته وه،
 فولكلور له گه ل كه لتوردا يه كسانه و له جئى نه و دايه،
 (گولدن وايدهر) ي كه لتورناسى نه مريكايى لاي وايه
 كه (نه بوونى نووسين له و كؤمه لگا ساده و
 سه ره تايى يانه دا بوو به هؤى نه وه ي كه فيريوون به
 ده م و به له بهر كردن گرنگى يه كى ته واوى هه بووبى.

مامؤستايان كه بريتى بوون له پيرو به
 سالاجووه كانى ناو كؤمه لگا له چاو كه سانى ترى
 ناو كؤمه لگا كه دا به تاييه تى نه وه ي تازه
 پينگه يشتوو بالاده ستى يه كيان هه بئ و به راستى
 نه و پيرانه وهكو رؤج و گيانى نه و كؤمه لگا
 ساكارانه بوون. نه و پيرانه وهكو رابريك بوون كه
 كاتى خوى پئ و ره سمى ژيان و داب و نه ريتى
 كؤمه لايه تى يان له كه سانى تره وه وه رگرتبوو و
 قؤناغه جيا جيا كانى ته مه نى خؤيان به هه موو تالى
 و سويزى يه كه وه به سه ر بردبوو و هه ورازو نشيوى
 زؤريان دييوو. نه و پيرو به سالاجووانه وهكوو
 فه ره نگ و سالنامه و كتيبى ميژوو و ابوون، نه وانه
 سنعاتكارو سياسه ته دارو سه روه رى كؤمه لگا
 بوون، هه موو كه سيك پئزى نه گرتن و به پئزه وه
 ناويان نه بردن و له كاتى پوودانى كاره ساته كاندا
 رينمايى و نامؤزگارى يان لى وه رنه گرتن.)

دهنگ و باس و رابووردوى كؤمه لگاو
 سه رگروشته ي چؤنيه تى نه و رووداوانه و تيكرپا
 فولكلور به ده م و له سينگه وه نه گيز رايه وه بؤ نه م
 و نهو. به ره به ره ده ركه وت كه هه ر خيل و
 ميلله تيگ خاوه نى سه رگروشته و نه فسانه و
 بيرويه او په خؤيه تى كه به شى زؤرى ده ق و

که له پهوتی که لتوری خویدا دهستی نه گه یشته و ته نوسین، نیت هندی هلو و کور ره گه زو شوینی نیشته جی بون په یوه ندی نیه به مهسه له که وه. هندی له میلله و نه توه سپی و رهش و زهردو سوو قاوه بی رنگ و هندیکی تر له و میلله تانه ی که نیشته جی ناوچی سه هۆل به ندانی باکوری جه مسه ری زهوی و ناوچی گر گرتوی باشوری جه مسه ری زهوی خاوه نی که لتوریک تاییه ت و له یه کچون له ژیر خانیه میلله ته نه خوینده واره کاندای جیگر بسوزن و هندیکی له مانه توشی (بیره ستاوی) هاتون، به لام هیچ کاتیک نابی نه خالی لاوازیه ی نه میلله تانه دابنیتین به هۆیه ک بۆ نه وه ی به میلله تیک بی کول و پله نزمیان له قه ل م بده یین.

بۆچوونی میژوونوس و زاناییکی کۆن ناس

(گوردون چایلد) که یه کیکه له زانا کۆن ناس و میژوو نوسیکی ئوسترالیاییه له م باره یه وه دهلی: (مرۆف له سه ره تایی په یدابونیه وه تا کو نیتستانه که تهنیا مهسه له ی دهسه لات په یدا کردن و زال بوونی به سه ر سروشتدا به لکو مهسه له ی ریکخستن و پته و کردنی بناغه ی نه م زال بوونه ی له رنگای یه کخستنی هه وله کانه وه تاقیکردوه ته وه، نه نجای نه م تاقیکردنه وانه له لایه ک و له وه موو ناسه وارو پاشماوه کۆنانه داو له لایه کی تره وه له و بابته که لتوری یانه ی که ده ماو ده م یا له ریی وینه و نیگار کیشان با له هه موویان چاکتر له رنگای نوسینه وه بۆ نه وه کانی دوی خۆی خسته ته پوه.

(ویل دورانت) ی میژوو نوسی نه مریکایی له کتیبه که ی خۆیدا (میژووی شارستانیته ت) نه م بابته ی به م شیوه یه نوسیوه (میلله ته سه ره تایی یه کان له په روه رده دا زۆر که م سوودیان له نوسین وه رگرتوه، هندی که له مانه که نه بیان بیینی نه وروپایی یه کان به راکیشان و نوسینی چه ند هیلکی رهش له سه ر پارچه کاغه ژیک نه توانن له مه ودا ییکی دووره وه په یوه ندی له گه ل په کتردا بکه ن، زۆر توشی سه رسامی نه بوون. نه مانه له بهر نه وه ی نه بیان نه توانی به نوسین نه و شتانه ی که

ناوه رۆکه کانیان په یوه ندی هه بوو به چۆنیه تی دروست بوونی جیهان و ژبانی باویا پیران و رابردووی خیل و میلله ته که و مملانیی مرۆف له گه ل سروشتداو سه رکه وتنی مرۆف به سه ر دیوو درنجه کاندای. دهقی نه م بابته فۆلکلوری یانه پریوون له گیانی که شبینی و خۆشبینی و باوه پریوون به سه رکه وتنی مرۆف به سه ر هیزی دوژمن و سروشتی نامه وارو ناله باردا)

(پل ردن) که له م بواره دا چه ند لیکۆلینه وه یه کی هه یه دهلی: - مرۆفی نه خوینده وارو نوسین نه زان زۆر سوو له سه ر پاراستنی رابوردووی باویا پیرانی. مرۆفی نه خوینده وار ناچار بوو که یا پوو بکاته رابوردوو و خۆی پپوه خه ریک بکا یا فیری نوی خوازی ببیو، دیاره که پوو کردنه رابوردوو ناسانتره له شتی تازه دروست کردن و نوخوازی و به هۆی نه وه وه نه م نه خوینده وارانته به لاسایی کردنه وه دووباره کردنه وه هه ر روویان له رابوردوو بوو. نه گه ر لاشمان و ابی که نه وانه کۆن په رست ترن له مرۆفه شارستانی یه کان نه و ده که وینه هه له وه چونکه نه م مرۆفه نه خوینده واره به هۆی بارو دۆخی ناله بارو له بهر نه وه ی که توانایه کی سنورداری هه یه و ناچاره روو بکاته رابوردوو و زیاتر له خوینده واره کان پی دانه گری له سه ر له بهر کردن و پاراستنی که لتوری خۆی.

دانه رانی کتیبی (میژووی نه ندیشه و بیری کۆمه لایه تی) نه وه نه خه نه بهرچا و لیکۆله ره وانی که لتوری میلله ته کۆنه کان که: له کاتی لیکۆلینه وه دا بۆ شاره زا بوون له باری کۆمه لایه تی میلله ته نه خوینده واره کان پیویسته حال و بارو دۆخی نه م میلله تانه له بهرچا و بگیری و به هیچ جۆریک په نا نه بریتته بهر حوکم و بریاردان به شیوه یه کی گشتی و وه کو هندی له لیکۆله ره وه کان بریاری نه وه بدری که نه م میلله تانه زیاتر له نيمه وه نزیکترن له مه یمون و له بهر نه وه خاوه نی فیکرو بیریکی پله نزم و دواکه وتوون)

هه روه ها له و باره یه وه ده لین: میلله تی نه خوینده وارو پیش په یدابوونی نوسین، میلله تیکه

مه به ستيانه له بهري بگن و له ميشكياندا
به نيته وه، ناچار بوون كه ميشكيان به هيژي و
هموو شتيك به ناساني له بهريگن و نه و شتانه
كه نه يانه وي مناله كانيان فيزي بين به دهنگي بهرز
نه يان خوئنده وه و نه و مندالانه ش گزيان بؤ
پاته گرت و له بهريان نه كرد، بهم شتوه به ميژوي
گورتي خيله كه و داب و نه ريتي گزيان له م ده مه وه
نه كه و ته نه و دم. نه بي نه دهب و ويژه له و كاته وه
په يدا بويي كه نه و شته له بهر كراوانه
نه نوسرا بيته وه.

بيگومان په يدا بويي نوسين له سه ره تادا
پويه پوي مملاني به كي توندي پياواني ناييني
بووه نه وه نه مانه به بيانوي نه وه وه كه نوسين
نه بيته هيژي تيكداني ره و شت له ناو كومه لداو
شاينده و دوا پيژني كومه لگا نه شيويني راست
بوته تهره له دزي. له نه فسانه به كي ميسريدا باسي
نه وه كراوه كه به كي له خواكاني ميسر به ناوي
(تصوت) كاتي ويستويه تي فيرعه ونيك كه ناوي
(تعاموس) بووه فيزي نوسين و خوئنده وه بكات،
فيرعه ونه كه نه چوره ژير نه و باره و وتي نه م
هونه ري نوسينه شارستان بيه ت له ناو نه باو نه و
مندال و گه نجانه ي كه تا نيتستا ميشكي خويان بؤ
فيزي بوون و تيگه يشتن له و شتانه ي كه فيركراوون
به كار هيئاوه، كه نوسين هاته كايه وه كه مته رخه م
نه بن و واز له ميشكيان دينن)

فولكلور و خورافات:

هندي كه س فولكلوريان به به شيك له خورافات
داناوه و لاين وايه له پيناوي پيشكه وتني كومه لدا
پيويسته نه م جوړه بيرو داب و نه ريت له ناوا
نه مينن، هه نديكيش له خاوهن بيرو باوه ري ناييني
روشك له گه ل چه ند به شيكي فولكلوردا كه
به لاينه وه به خورافاتي دائه نئين ناكوكن و
گره بپكي تربيجگه له م دووانه به مه به ستي تيكدان
و شتواندن بونيا دي كه لتوري كومه ل و له ناو بردني
سبب ستمي كومه لايه تي و بيرو باوه ري نه ته وه يي و
ميلي و ناييني و پاشان به ربه ره للاكردن بؤ
بلايوونه وه ي تپوانين و بؤچوون و بيرو باوه پي

خويان له كومه لداو هه روه ها به بيانوي به گزدا
چوونه وه ي خورافاتدا، هه ول نه دن بق له ناو بردني
بناغه ي كه لتوري كومه لگا به شتوه به كي ته واو، له م
باره به وه هه ندي له سه ر نه م باسه ده روين.⁽⁶⁾

بيگومان له فولكلوري هه ر ميله تيكدا باب به تي
خورافي و پروپرچ هه به. به لام نه ك هه موو فولكلور
كه له فولكلوري ميله تاندا ره سه نايه تي كه لتوري،
به ربه ره كانني دوژمن، نازايه تي، موفايه تي،
به زه يي و خوزه ويستيش هه به كه ناسين و
به هيژ كردنيان سه ر به خويي كه لتوري كومه لگا
به رجه سته نه كهن. جگه له مه جيا كردنه وه ي باب به تي
خورافي و ناخورافي له به كتر سه نگو ته رازووي
خوي هه به و ليكوله روه پيويسته ندد به ووردي
به كاري بيئي و له به كيان جيا بكا ته وه. له گه ل
نه وه شدا هه ندي له كومه لگا و كه لتور ناسان لاين
وايه كه هه موو باب به تيكي فولكلوري به جوړيك ره گ
و ريشه به كي له خورافاتدا هه به. له م روه وه
ليكولينه وه به كي وري زانستي يانه له باب به ته
فولكلوري به كان روليكي روشن كه روه وي هه به.

چه ند پينا سه و نه نجاميك

له زماني فارسي و عه ره بي دا خورافات به
قسه ي دروو ناراست و بيهوده و دوور له عه قل
نه ووترئي، له فره هنگ و قاموسه عه ره بي به كاندا
له گه ل چه ند ماناييكي جوړا و جوړدا هاتوه كه
خورافه ناوي پياويكي به ري زاده به له به كي له
خيل و هوژه كانني عه ره ب، نه وه ي كه نه بييني له
به ري به كانه وه نه يگي پرايه وه و خه لك به درويان
نه زاني و هه ر قسه به كي بكه و تايه ته سه ر زاري
خه لك نه يان ووت (نه مه قسه ي خورافه به)

ده رياره ي نه وروپي به كانيش له سه ده ي
چوارده هه مه وه بؤ نه م جوړه نه نديشه و بيرو باوه پو
ره فترانه وشه ي (Superstitions) يان
به كار هيئاوه كه له وشه ي لاتيني (Superstitio)
وه رگي راوه، له سه ره تادا به و كردارو گوفتاره
ناژيرانه نه و ترا كه به ران به ر به شته پيروزه كان
نه كراو نه و ترا، له سه ده ي هه ژده هه م به ملاوه ورده
ورده نه و ره فتراري دوور له عه قل و

لاتین یان نابودکردووه و له ناویان بریدووه به کارتیکی نه زانانه و دژی که لتودی و له راستیدا کارتیکی (خورافی) یان کردووه، به تایبته تی له م سرده مه داکه خۆرئاوا خۆی به هه لگری مه شخالی زانست دانه ئی له کۆمه لگای مرۆفدا، که چی له گه ل هندی دیارده ی تری نهینی نامیزو جادووگریدا به پیچه وانه ی نه م هه لویتسته وه به شیوه یه کی وا پی خۆشحالی دهرنه بپن که له جیتی خۆیدا نیه و راست نیه .

(چارلز له مپ) ده لئ: - کاتی که ئیمه هندی ناته وای بیروباوه ری باویا پیرانمان به رچاو نه که ویئ بۆمان دهرنه که ویئ نه بی خۆمان له بریاری ناره و دووگرین به رامبه ر به وان و به نه زانیان له قه له م بده یان چونکه نه وانیش به گویره ی تواناو بۆچونی خۆیان به راده ی ئیمه هه ستیان کردووه به بوونی ناته واییک له ره وتی میژوودا و هۆش وردینی خۆیان پیشانداه به رامبه ری.

هۆی په یدا بوونی خورافات

یه که م شتی که فیکری لیکۆله ره وه کانی بواری کۆمه لایه تی خه ریک کردووه نه وه یه که بۆچی مرۆف، ئیتر سه ره تای بیته یاه ی سه رده می تازه، ئاره زومه ندی یه کی هه یه له گه ل خورافاتدا دهریاره ی مرۆفی کۆمه لگا سه ره تای یه کان خالیک هه یه که ده بی پچاوی بگرین نه ویش نه وه یه که هۆ به مانایه ی که نه مرۆ له بواری زانستی هه لسه فو سایکۆلۆژیدا له ئارادایه نه و سه رده م گوئی نه دراوه تی و له ئارادا نه بووه، به لکو ته نیا له بازنی ته سکو سنورداری نه زمونی ژياندا جۆرێک رووگرته رابووردوو هه بووه و نه ویش له ژێر ده سه لاتی جادووگریدا بووه، له به رنه وه هیزی سۆز به رامبه ر ده وروبه رو هه وه دهرونی یه کان زیاتر کاریگه ری یان هه بووه له سه ر فیکرو خه یال و نه ندیشه ی خه لک.

(ویل دورانت) ده لئ: - نه و ده وروبه ره ی که مرۆفی سه ره تای ژيانی تیدا به سه رده برد تا راده یه ک حاله تیکی راوه ستاوی هه بووه و مرۆفی نه و سه رده م نه وه نده ی پتویستی به نازی د پیگه یشتنی شه خسیه ت هه بووه پتویستی به عه ل

جادوگر بیانه ش به و ناوه وه بلاویوونه وه، له گه ل پیشکه وتنی زانست و بلاویوونه وه ی نوسینگه کانی لیکۆلینه وه و ورده کاری هه موو بیروباوه رو کرداریکی نه گرت وه که له گه ل یاسا زانستی یه کاندایه نه گونجا.

به م شیوه یه وشه ی خورافات له فه ره نگ و قامووسه کانی لای خۆمان و وشه ی (Superstition) له زمانه نه وروپی یه کاندایه گه ل خه یال و ره فتاره ئایینی و جادوگری و نه فسانه یی و دوور له عه قلی هه موو میله ته کاندایه یوه ندییان هه یه و چیرۆکه کانی گوئی ناگردان و چیرۆک و داستانه کانی شه وانه ش نه گرتیه وه وا دیاره له گه ل وشه ی (Story) ی زمانه خۆراوایی یه کان جۆرێک نزیک یان له یه که وه هه یه .

خورافات وابسته ی شوین و کاته :

لیکۆله ره وه کانی بواری کۆمه لایه تی و میژوو له ناسینی خورافات ی ناو کۆمه لگا که بیگومان ره گی داکوتاره و لای کۆمه لیک به شتیکی په سه ندو راست دانراوه، چه ند خالیکیان دانراوه بۆ ناسینی خورافات که پتویسته له به رچاوین.

نه بی بزانی چ که سیک و له سه ر بنه مای چ بیروباوه ری په فتاریک به په سه ند یا ناپه سه ند نه زانی؟

- ا- کرداری ئایینی و بیروباوه ری که سیک لای په یه ره وانی ریبازتیکی تر به خورافات دانانرین؟
- ب- بابه تیک که له سه رده میکدا به شتیکی په سه ندو ره و زانراوه له کاتیکی تر دا هه مان کردار به خورافات دانانریت؟

له م روانگه یه وه که لیک له زانیانی بواری سایکۆلۆژی خورافاتیان به شتیکی وابسته و په یوه ندی دار زانیوه به شوین و کاته وه، به بۆچونی هه ندیک له وانو و تاقمیک له زانیانی بواری کۆمه ل ناسی نه وه ی که پیاوه ئایینی یه مه سیحی یه کان له م چه ند سه ده ی دوا ییدا نه نجامیان داوه و به ناوی به ریه ره کانیی خورافات وه به شیکی زۆر له خه یالات و بۆچون و بیروباوه ری میله تانی نه فریقاو ناسیا و نه مریکای

د هوشیاری نه بووه، هر له بهر نه هم هویه هموو
 ههولې باوکیک بؤ پینگه یشتنی کوره که ی نه وه بووه
 که له سو بواره دا بهر ریکوپینکی پیی بگه یینی).
 هه نډیکې تر له زاناکان له وانه (نهرنست هیگل)
 د هریاره ی په یدا بوونی خورافات و نه فسانه ی
 میلله تانی سره تایی، مه سه له ی (پیویستی
 سروشتی) دینیتته پیشه وه که ورده ورده بووه به
 هز بؤ په یدا بوونی خورافات و هندی کاره سات و
 رووداوی سروشتی وه کو مانگ و خورگیران و
 هوره تریشقه و بومه له رزه و زریان و هیتری
 به هزیکی گزنگ داناه که به هوی ترس
 لیشته وه و په ی نه بردن به حه قیقت و هوی نه و
 پرودلوانه زیاتر خورافات ریشه ی خوی قایم کردوه
 له ناویاندا.

د هروه)

زانایانی بواری سایکولوژی ره گو ریشه ی
 خورافات لای مرؤف نه گپرنه وه بؤ خه وو خه و بینین،
 فرودو نه وانه ی سر به ریبازی نه ون، گه یشتونه
 نه و نه نجامه ی که نه فسانه خورافییه کان
 په یوه نندیان هه یه به خواست و ناره زوی ناخ و
 ناوه وه ی مرؤفه وه که نه ویش په یوه ندی هه یه
 به سه رنه که وتووی مرؤف له بواری سیکسیدا.

بازنه و جوغزی دهسه لاتی خورافات

وا دهرنه که ویی که خورافات له جیهانی مرؤفا
 له گه ل نه و له یه کچونه دا که هه یه له نیوانیاندا،
 یه کسان و یه کچور نین، هر کومه لگایه ک خاوه نی
 خورافاتی خویه تی. میلله تانی جیهان خاوه نی
 خورافاتی جوراوجورن، ته نانه ت له چوارچپوه ی
 یه ک میلله تدا شارنشین و گوند نشین و کچوره کان
 هه ریه که و خورافاتی تاییه ت به خویه وه ی هه یه،
 له گه ل نه وه دا که له نیوان خویاندا هه ندی
 خورافاتی له یه کچویان هه یه، له و شویاندا که له
 بار ی جوگرافی یه وه جیاوازیان هه یه، خورافاتیان
 جیاوازه، بیابان نشین و دارستان و جه ننگ ل
 نشینه کان خورافاتی تاییه تی خویان هه یه که
 له گه ل خورافاتی که ناری ده ریا نشینه کان جیاوازی
 هه یه، نه ته وه جوراوجوره کان و که مایه تی یه
 ئایینی یه کان له کومه لگای میلی خویاندا خورافاتی
 ئایینی و نه ته وه یی خویان هه یه، خورافاتی ناو
 ژنان و پیوان و مندالان جیاوازن. له ساله کانی
 ته مه نی مرؤفا خورافات گوران ی به سه ردا دی، ری
 نه که ویی مرؤفیک له هه رته ی گه نجیدا باوه پی به
 جوره خورافاتیک هه بی و له پیریدا به جوریکې تر،
 خوینه واران ی ناو کومه لگاش خورافاتی خویان
 هه یه، هه روه ها خاوه ن پیشه کان هه ریه که و جوره
 خورافاتی خویان هه یه، ته نانه ت ده وله مندو
 هه ژاریش خورافاتیان جیاوازه و هی تاییه تی خویان
 هه یه، هه ندی جار ری نه که ویی که که سیک باوه پی
 به جوره خورافاتیک هه بی جیاوازی بی له وانه ی
 باسکران نه وه شتیکی ده روونی یه و به که لکه به
 تاییه تی نه گه ر نه و که سه له بارو دخیکی تاییه تی

د هریاره ی نه و خورافاتانه ی که له سه رده می
 نیستا که جیهانی زانست و هوشیاریه له نیو
 مرؤفا بلاوه، مالینوفسکی به ره گز (هه نگاری)
 (۱۸۸۴-۱۹۴۲) که زانای بواری مرؤف ناسی یه لای
 وایه که: مرؤف کاتی په نا نه باته بهر خورافات و
 جابوگری که توانای نه وه ی نه بی به سه ر
 بارو دخی ژیان و نه و شتانه ی روویه رووی ده بنه وه
 له رنگای زانسته وه زال بیی به سه ریانداو چاریان
 بکا). شتیکی ناشکرایه که وه کو (کلین دانیل) ی
 کون ناس و که لتور ناسی ئینگلیسی ده لیت: -
 وه نه بی هه مو نه ندامیکې کومه لگاییکې شارستانی
 و پیشه وتوو، شارستانی و زاناو هه مو شتیکی
 بزنان)

هه نډیکې تر له زانایان لایان وایه که خورافات
 بهر مه ی به هه له دا چوونه له تیگه یشتن و بپیاردانا
 نه گه ر بؤچونی نه مانه راست بی له گه ل ده رکه وتنی
 نه و هه له یه دا نه و که سانه ی پابه ندی خورافاتن
 نه بوا ده ست هه لگرن له و خورافاتانه و نه مه ش به
 ده گمن پوونه دا و شتیکی زور زه حه ته که مرؤف
 ده ست له خورافات هه لگری له گه ل بوونی به لگه ی
 زانستیش له سه ر نه و هه له یه و نه و جوره مرؤفانه
 خورافات ره گی داکوتاه له میشکیانداوله (گه ل)
 شیری مندالیدا خواردویانه و چوه ته میشکیان و
 له گه ل مردن و گیان ده رچوونیاندا نه چپته

کژمه لایه تیدا بژی و له ژیر حاله تیکی فشاردا بیت.

رهوتی کژمه لایه تی خورافاتا

خورافاتا که به شیکه له که لتوری کژمه لگا سه ره تایی به کان و هندی جاریش هه موویه تی، له گهل واقعیهت و راستی دا مه و دایه کی وایان له نیواندا نه بوو، دیاریکردنی سنوورک له نیوان نه و دواندا له و سه رده مه دا کاریکی قورس و زهحمهت بووه خورافاتا هه نه ته وه و میلله تیک به شیکه له تیروانیی به رده وام و به یکداچووی نه و نه ته وه به بۆ جیهانی ده و روویه ری له ژبانی سروشستی و کژمه لایه تیدا که له گهل تا قیکردنه وهی رۆژانه یدا پته و تر ده بوو، تیکه لبوونی خورافاتا له گهل به ره مه فیکری و دهستی و داهیتان دا بۆ به هوی به رده وامبوون و به میز کردنی که لتوری کژمه لگا.

(گوردن چایلد) له م باره یه وه ده لی: مرۆف له سه ره تایی په یدا بوونیه وه ناماده بووی و لیها تووی خۆی به کارنه هیتاو به یارمه تی نه وه وه نه ک ته نیا ده ستیکرد به دروست کردنی نامیری پیویست و سوود لیوه رگرتنی له ژبانی رۆژانه یدا، به لکو له خه یال و میشکی خۆیدا جیگایشی بۆ هیزو توانایه کی میتافیزیکی کرده وه و به کاری نه هیتا به رامبه ر به سروشت و جیهانی ده ره وهی خۆی- واته نه و مرۆفه له کاتیکدا که هه ولی نه دا بۆ تیگه یشتن له سروشت و به کارهیتانی و سوود لیوه رگرتنی هه ولی نه دا که جیهان پر بکا له چه ند بونه وه ریکی خه یالی خۆی و نه وانه به یینتیته سه ره وهی که پیویستی به کانی بۆ جی به جی بکن و به پارانه وه دلیان نه رم بکا و روویان بکاته خۆی. نه و مرۆفه زانست و خورافاتا له یه ک کاتدا په روه رده نه کردو له خه یالبی خۆیدا هندی بونه وه ری دروست نه کرد که له گهل جیهانی ده و روویه ریدا بگونجین و ببنه هوی باشتر بوونی ژبانی و هیمنی و نارامی به کی ده روونی بۆ به ره م بینن و له پیناوی به ده ست هیتانی هندی له خواسته کانی په نای نه برده بهر ئابین و سیحرو جادوگری و نه مه ش بووه هوی نه وهی که له هه ول و تیکوشانی سه ختیدا بۆ ده ست به سه راگرتن و زال

بوون به سه ر سروشتدا رابوه ستی و چونکه سیحرو جادوگری ریگایه کی ئاسانتره له هه ولدان و گه ران به دوا ی چاره سه رکردنی کیشه کانی دا.

(سیحرو جادوگری رووکردنه ئابین وه کو که پری دارو دره خت نه بنه هوی گه شه کردن و پهل هاویشتنی بینای ساختمانی کژمه لایه تی و زانسته ورده کان، به لام بۆ نه گبه تی هه ره م که پره باره ها بووه ته ریگرو کۆسپ له رسی پیکهاتن و گه شه کردنی نه و ساختمانه دا، شۆریشی شارستانییهت که به هوی نه و زانسته تیکه ل به خورافاتا وه که وه ژیر چنگالی خورافاتا وه و نه و به ره مه ی چاوه پوان نه کرا له ناوی برد، نه وانه ش که سوودیان له به ره می جوتیارو سمنانکارو وه ره گرت پیاوانی ئابینی و پاشاکان بوون و ئیتر جادوگری بووه فه رمانه وا نه ک زانست.

(خه فهت خواردنی بیه وه بۆ نه وهی سه رده مانیکی ژور مرۆف دیلی خورافاتا بووه، وه کو نه وه وایه که گله یی بکه ین و بیزاری ده ربین له و که پره ی که دروست نه کری بۆ نه وهی میتویکی پیا هه لزی کاتی که پره که به ناته وای دروست کرابی. ئاشکرا شه که بیرکردنه وه یه کی مندالانه به نه گه ر ئیمه خۆمان ئازاریده یین و خه فهت بخۆین و بلین ئیمه بۆچی به کسه ر نه که وتینه جیهانیکی خۆش و نارامه وه که تا ئیستا له هیچ قورئینیکی جیهاندا په یدا نه بووه، چونکه پیشکه وتنی کژمه لگا به هوی نه و مملانی و ناکوکی و ناهه مواری یه وه ها توونه ته په یدا بوون. به هه رحال نه م رووداوان شتیکن له ره وتی میژوودا روویان داوه و نه گه ر ئیمه پیمان خۆش نه بیت نه وه ناگه یه نی که وا پیشکه وتنی کژمه لگا شتیکی خه یالییه و ناییتدی، به لکو به و مانایه یه که ئیمه نه په یمان به حقیقهت و واقیع بر دووه و نه له مانای پیشکه وتن گه یشتووین و نه له مرۆف. مرۆف هه ره کو بیینی خورافاتا و زولم و زوری دروست کردوه ناوه ماش په ی بر دووه به زانست و نامیری به ره م هیتانیشی دروست کردوه و له هه ردو حاله ته که دا مرۆف خۆی ده رخشتووه و خۆی دروست کردوه و به دوا ی خۆیدا گه راوه.

له سەردەمى پەيدا بوونى نوسىن و نوسىنە ۋە
 بىر ۋاقتى ئاينى و كەلتورى كۆمەلگاۋە ھىچ
 كاتى خورافاتى پىش سەردەمى پەيدا بوونى نوسىن
 پەو پايە شوپنى خۆى له دەست نەداۋە ۋە ھەكو
 ئايدلۇشا ھەندى جار لەگەل زانستدا بەيەكە ۋە
 پۇشستون و بوونەتە ھۆى پەيدا بوونى جۆرە ھا
 زانستى سروشتى و مرقىسى ۋە ھەندى جارپىش لە
 كاتى ۋەرچەرخان و گۆرانى ژيانى كۆمەلايەتى لە
 كۆمەلگاۋە خورافات و زانست لە مەلەنلەندا بوون.

مرۆف بەرامبەر بە سروشت و جىھانى دەۋرۋەر
 پىويستى بە پالپىشتى ھەيە بۆ نەندىشە ۋە
 بىر ۋاقتى خۆى و خورافاتىش نەيتوانى ۋە
 نيازەندى و پىويستى بەيە ۋە جىبە جىبكاۋ
 بەرامبەر بە ۋە بابەتەنى بىۋەلام مابوونە ۋە لاي،
 ھىمنى و ئارامى بەكى بۆ فراھەم بکات و ئەمەش
 شىتتىكى ئاسايى بە چونكە ھەموو كاتى دەسلەت بە
 دەستى خورافاتە ۋە بوو ۋە زانست بە زەحمەت
 توانوبەتى رىگاي خۆى بدۆزىتە ۋە. خورافات
 لەگەل زولم و نۆردا پەيوەندىيان پەيدا كۆرد. بە
 واتايەكى تر خورافات و دەسلەلتادارى و
 سىياسەتباى دەسلەلتادارە نۆردارەكان پەيوەندى و
 خزمەت بەكى توندو تولىان لە نىۋدايە.

(گۆردن چاپلە) بۆ ۋە سەردەمى كە حكومەت
 و دەسلەت ھاتە ئاراۋە بەم شىۋە بەس باسى نەكا:-
 چىنى ناۋەندى تازە كە پىكھاتبوون لە كاتب و
 مېزولۇ ۋە كەسانەى كە خۆپنە ۋار بوون بە تەۋاى ۋا
 بەستى چىنى كار بە دەست و دەسلەلتادار بوون،
 ئەوانە نۆردا كات لە جىگاي نوسەرى فەرمانە
 پىرۆزەكان دائەنران و بەم شىۋە بە رازى بوون
 لە سەرمانە ۋە بەردە ۋامى خورافات) لە شوپنىكى
 تردا گۆردن چاپلە بە ئاشكراتر دەلى:-
 چىنەكار بە دەستەكان كە ئىستا بە ھۆى مەلەنلەنى
 چىنەپەتى بە ھاتونەتە سەر كار لە كۆمەلگاۋەكاندا
 تارادە بەكى نۆردا قەرزارى ۋە خورافاتەن.

لە نجامى باسەكە

مرۆف ۋە ھەكو كاتىننىكى كۆمەلايەتى گيان
 لە بەرىكى كەلتور ۋە رىگۋە كەلتور دروست كەرە،

كەلتور شىلەى بوونى كۆمەلايەتى مرۆف ۋە
 پىشاندەرى ئەۋە لە تەۋاى بوۋارەكانى ژياندا
 بىگومان سروشت و دەۋرۋەر ۋە رىكەوت و
 رووداۋە جۆراۋجۆرەى كە ھاوشان لەگەل
 پىگەپىشتن و گەشەكۆردنى ئاسايى مرۆف كە جىبى
 دەكاتە ۋە لەگيان لە بەرانى تر، تايبەتەندىيەك
 دىننىتە ناراۋە كە لە رەۋتى سەردەمى مېژوودا
 چەند جۆرەكى كەلتورى لىۋە پەيدا دەبى و
 دەپىتە ھۆى بەردە ۋامى ژيانى جۆراۋجۆرى
 مرۆفايەتى لە كەلتورە جۆراۋجۆرەكاندا.

ھەر كۆمەلگاۋە كۆمەلنىك كەلتورى تايبەتى خۆى
 ھەيە، لە كۆمەلگاي سەرەتادا بۆ ھەموان و بەكجۆر
 بوو، بەلام لە پىرەۋى گەشەكۆردن و پىگەپىشتن داۋ
 دۋاى بنىادنانى ھەندى بەش لە كۆردارە
 كۆمەلايەتى بەكان كەلتور چەند جۆرنكى
 لىۋە پەيدا بوو، بە شىۋە بەك كە چەند تاقىمىكى ناۋ
 كۆمەلگا بە تايبەتى شارستانىيەكان بە ھەندى
 لايەنى ۋە كەلتورە ۋە كە لايان ۋا بوو
 پىشكە ۋە توتورە پەيوەندى بەكى زياترەيان پەيدا كۆرد
 لەگەلدا. بە واتايىكى تر لە بەك كۆمەلەى
 كەلتورىدا چەند تويۇننىك لەگەل بەشكىكى كەلتورى
 پىشكە ۋە توتودا پەيوەندى ئەبەستەن ۋە ھەر لە ھەمان
 كۆمەلەدا تاقىمىكى ژيانى خۆيان لەگەل بەشە
 كەلتورى بەكى ناۋ خەلك رىك نەخەن.

لىكۆلىنە ۋە دەرىارەى فۆلكلور ژيانى
 كۆمەلايەتى بەشكىكى نۆردى كۆمەلگا لە رىرەۋى
 مېژوودا روون ئەكاتە ۋە، مېژوولە رابووردۋىيەكى
 دوورە ۋە بە چەند بەلگە ۋە نىشانە بەكى نوسراۋ
 بە ھۆى ۋە بابەتە دروستكاروۋ بەچاۋ بىنراۋانە ۋە
 گىرنگى پىدراۋە ۋە لىكۆلىنە ۋە ۋور دەكارى لە
 بارەيانە ۋە ۋە ۋە كە لىيانە ۋە پەيدا بوو لە
 شىۋە ۋە چەند دەقىكى رەسەن و باۋە پىپىكاراۋدا
 خستوۋەتە بەردەست، بەلام بە ۋە جۆلان و
 بزوتنە ۋە بەكى كە لە جىھانى كەلتور خۆيدا رووى
 داۋە ۋە ژيانى تاكى ناۋ كۆمەلنى رىكخستوۋە كە مەر
 لاي لىكراۋەتە ۋە لەم روۋە ۋە فۆلكلور بە ماناى
 بزوتنە ۋە بەكى كەلتورى بىنچ داكوتاۋور رىشە دار
 بە بەكى لە بەلگە بە نىخ و بە ھادارەكانى

چا، نه مهش نه وه ناگه يېښی که نه و ميله ت و نه ته وانه ی نوسين به کاردينن بېرته شن له فولکلور د دوون لتيه وه، يا وابگه يېښی که له گال په يدا بونو نوسين دا فولکلور باروبنه ی خوی نه پېچپېته وه و نامېښی، به پېچه وانه وه لای هندی نه ته و دی پيشکه وتو به هوی ليکولینه وه له سر فولکلور نوسينه وه و تو مارکردنيان ريگا گېراوه له ناوچونيان، ته نانه ت ليکول ره وه کانی بواړی که لتوری به ليکولینه وه ی مه يدانی له سر هندی بابه تی فولکلوری و به راوردکردنيان له گال که لتوری ميله ت و نه ته وه کانيترا که پشتونه ته ناسيني ره وتی جولانه وه ی که لتوری و تايبه تمه ندي ميلی و نه ته وايه تی و ناييني و کومه لگاکانی مرقايه تی و بی هيچ زياده ره وی به که له هندی لايه نه وه نه وه ی نه و ليکول ره وانه به ده ستیان هيتاوه له همونو نه ده بيات و نوسينه وه ی پيشو ده وله م نندترو ناو ره وکار ترن.

به واتايه کی تر نه و نه فسانه و سرگورشته نه نوسراوانه ی ميژوی ميله تان و که سایه تی به کان نيتر چ سياسی و سهریازی يا زانستی و ناييني که ليک لايه نی تاریکی ميژو بابه تی نه نوسراویان ناشکرا کردوه.

نوسينه وه ی ميژوی کومه لگاکان و په ی بردن به جوړی سيستمی کومه لايه تی و که لتوری و نابوړی و ده زگا ناييني و په روه ده یی به کان، ته نيا به ووردبوونه وه و ليکولینه وه ی ميرات و بوماوه ی که لتوری نه توانی جی به جی بکريت، هندی له و ميله تانه ی له بهر هر هوی به ک بيت نه يانتوانيوه رووداوه کانی ميژوی خویان تو ماریکن و بينوسنه وه، پیناسه ی کومه لايه تی خویان و به ره مه که لتوری به کان له ريگای ده ماو دم پیکردنه وه گواستويانه ته وه بؤ نه وه کانی دای خویان. بيگومان به/ناشنایي په يداکردن له گال ياندو ريخستن و نوسيني زانستی يانه ی هندی لايه نی ده رکه وتوی نه و که لتوره نه توانی چه ند گۆشه به کی ميژوی ميلی و نه ته وه یی بخريته رود. ناشکرايه که ناسين و په يبردن به سېسنی فولکلور به شتيکی ناسان نا که ویتنه پيش چا،

ليکولینه وه ی ميژوی دانه نريت و کاریگه ری نه و له سر ه موو کومه لگا و ته نانه ت له سر فيکرو به ره مه ی ميژو نوسان زياتر ناسراوتر نه کات.

نه م به شه ی که لتوری مرقايه تی که هندی کی له شتوه به کی خورافات و خه يالات دايه، نه ک هر ته نيا خراوه ته پشت گوی، به لکو هه و ليش دراوه بق له ناو بردنی، له وه دا که له نيوان دوو جوړ فيکری پيشکه وتو و دواکه وتو و نه وانه ی که په يره وی به کيک له و دووانه ن، له ه موو کومه لگاکانی مرقايه تيدا نا کوی و بگروه به رده هه بووه و هه به نه مه جیگه ی باس ني و نه م نا کوی به خوی به کيک له به شه به نرخه کانی ميژو، به لام له کاتی ليکولینه وه دا ده رياره ی شايسته یی يا ناشايسته یی لايه نه جوړاوجوره کانی فولکلور گه پان به دای هؤکانيان دا ليکولینه وه که پتويسته خوی دوورگري له به راست و باش زانين و به درؤ و ناشرين زانيني هر کام له و دوولايه نه و ته نيا خريکی باس کردنيکی واقع بيت و به س.

بابه تيکی تر نه وه ی که ده سه لاتداری هه موو کومه لگاکان، هندی جار به په نا بردنه بهر خورافات و چه ند به شتيکی فولکلور به کرداره کانی خویان دريژه نه دن که دوور ني له زولم و زورداري، ميژوش پره له به لگه له سر نه مه، به لام نه مه نابيته هوی نه وه ی که نه م به شه ی فولکلور به بی نرخ و به ها دابنين، چونکه کاتی که کاریک وه کو ديارده به کی کومه لايه تی و ميژوی ليی نه کولرته وه، نه بی خوی چونه وا بخريته بهرچا، نيتر تا چ راده به ک سوود يا زيانی هه به نه وه بابه تيکی تره، نه مه جگه له وه ی که زانست له گه ليک کات دا خراوه ته خزمه تی سياسه ته وه و له سه رده مه نيستاش دا به ناشکرا بناغه ی ده سه لات و توانای حکومت و ده سه لات زورداره کانی جيهان له سر زانست بنيات تراوه و نه مه ش نابيته هوی نه وه ی هيلیکی راست و چه پ بکيشين به سر نه م ميرات و که له پوره ی مرقايه تيدا.

فولکلور لای ميله ت و ره گه زه کان پيش په يدا بونی نوسين، هه روه ها نه و ميله تانه ش که تا نيستا دوون له نوسينه وه، به هيزتر ديته پيش

به كورتسی پاراستنی سه ره خویسی ولات و ره خساندنی بوازی پیشکه وتن په یوه نندیکی ته وای هه په به وده دست هیئانی بارو بخنکی واکه که لتور که شه بکا. تییدا نه وانه ی که که لتوری خویان نه پارینن له وهی توشی زیان بیی ره سه نترین هیژنکی خولقینه رن له کومه لگادا.

سه رچاوه کان

- ۱- ابن منظور. لسان العرب. بهرگی نویم به بیروت
- ۲- بکر، H-A بارنز. میژوی فیکری کومه لایه تی - تهران.
- ۳- بلوکباشی علی - هیولای فرهنگ زندگی
- ۴- بلوکباشی علی (فرهنگ عامه).
- ۵- جاهود، گوستاف. (روانشناسی خرافات)
- ۶- چایلد گوردون - (انسان خودرانی سازد)
- ۷- چایلد گوردون - (انسان خودرانی سازد)
- ۸- دانیل گلین - (تمدنهای اولیه و باستان شناسی خاستگاه آنها)
- ۹- دورانت ویل - (مشرق زمین گاهور تمدن)
- ۱۰- روح الامینی محمود (بیانی انسان شناسی)
- ۱۱- شکورزاده ابراهیم (عقائد و رسوم عامه مردم خراسان)
- ۱۲- صفی پور عبدالرحیم بن عبدالکریم. (منتهی الأدب فی لفة العرب).
- ۱۳- کاژدان. ا (تاریخ جهان باستان).
- ۱۴- (موزهای مردم شناسی)
- ۱۵- ماسه هانری - (معتقدات و آداب ایرانی)
- ۱۶- وهمن، فریدون (جمع اوری افسانه های ایرانی).

گۆفاری (باستان شناسی و تاریخ)

ژماره (۱) سالی سیهه م ۱۹۸۸

ل-۶۰-۶۹

بابهت و ره گزی زۆری له به کجیا بووه وهی کومه لی که لتوری میلله تان زۆره، کۆن ناسی کاراو لیها تورو لیگۆله ره وه له هه لکه نندن و پشکنینی گردیکی دور، سه ره تا چهند پارچه یه کی بچوک و که و ره کۆنه سواله ته په پیدایه که ن و دوا ی کۆکردنه وهی نه و پارچانه له یه که شوین دا زۆد به وردی و لیژانی یه وه نه و پارچه جیا جیا یانه نه نوسیننه وه به یه کاو نه و ورده پارچانه ی که نه یاندۆزیوه ته وه، پشکنه ر به گۆزیه ی بۆچونیکسی زانستیانه خۆی دروستی نه کات و له جیسی خۆی دای نه نی و له نه نجامدا گۆزه یه که به ره م دینیت، کۆن ناس به م جۆره پارچه ی گۆزه یه که دیاری نه کاو وینه و شیوه ی دروست کردنه که ی ناشکرا نه کاو دهری نه خا که نه و هونه ره له کوپوه هاتوه و چۆن دروستکراوه و چهند شوینی گۆزیوه، له فۆلکلوریشدا هه ر به م جۆزه یه، لیگۆله ره ی توانا له بوازی کومه لایه تییدا به په پیداکردنی چهند پارچه یه کی که لتوری و په بیردن به چۆنیه تی پشکها ته ی بابته ی که سیستمیکی فۆلکلوری ناو کومه لگایه که ده خاته به رده ست و به لیگۆلینه وه و به راوردکردنی بنه ماو ریشه و په گه کانی له باری میژویسی و جوگرافیای کومه لایه تی بابته که نه دۆزیتته وه و ده ست نه کا به لیگۆلینه وه له ساری.

ناسین و زانیاری به ده ست هیئانی میژوی هه ر کومه لگایه که و به هه ر شیوه یه که بیته به تاییه تی له لایه نی که لتوری یه وه نه و کومه لگایه ده وله مه ندو به هیژ نه کات و توانای به ره نگاری بونه و به رده وامی زیان زیاتر ده کات، چونکه به رده وامی و مانه وهی کومه لگا په یوه نده به که لتوره وه و هه ر که لتوره نه بی به هۆی که شه سه ندنی کومه لگا و به زیندوو هینشته وهی، به قسه ی زانیه که (که لتور وه کو دلی کومه لگا وایه تا نه و کات و رۆژه ی نه و دله لییدا گیانی هه ست به زیندووی و مانه وه و که شه کردنی فه ره نگ و که لتوری نه و میلله ته به ره گوریشه ی نه و کومه لگایه دا نه سوپینیتته وه نه یخاته جوله و هینتی بهرگی و روویه روو بونه وهی فه ره نگ و که لتوری کومه لگا به رامبه ر به هیژشی که لتورو فه ره نگ و ولاتانی تر به هیژ نه کا.

خورشید رهشید وانلی

پیشمه رگه یه کی ون

سدیق صالح

لاپه ره کانی میژوی کورد ناوی چهنده ها پیشمه رگه ی ونیان تیدایه که به هوی ناله باری وه زعی سیاسی کوردستان و که مته رخمی دۆستان و نیزیکه کانیان و پۆشنبیرانی کورده وه بیرچونه ته وه. تاوانه که سانیککی له خۆبوردوو و دلسۆزی میلله ته که مان بیرچنه وه که له بهر کوردایه تی و خه باتی شوپشگێرانه یان له سه ر جی و ژتی خۆیان هه لکه ندراون و چه رمه سه ری و مهینه تی به کی زۆریان دیوه وه په ریوه ی ئەم ولات و ئەو ولات بوون. ئەرکی پۆشنبیرانی کورده ئەو ناوانه زیندوو بکه نه وه، یادیان به رزو پیرۆز پابگرن.

و سهید مه هدی برای شیخ سه عیدی پیران و که لیککی دیکه دا پهیدا کردوو، هه ولی داوه به شداری خه باتی سیاسی یان بیی. هه مان کات په یوه ندی به کۆمه له ی (ئیتیحاد و ته ره قی) یه وه هه بوه، پی و ابووه ده کریت له و رینگه یه وه مان نه ته وه بیه کانی کورد به ده ست بهیترین. به هوی ئەم پیوه ندی یه ی دواپی یه وه توانیویه گه رده ئەفسه رانی وه ک ئەنوه ر پاشاو جه مال پاشار مسته فا که مال (ئه تاتورک) بناسی. هه ر ئەم ماوه یه یه ی پیوه ندی یه کی به تینی به نیشتمان په ره رانی کوردی دیاریه کرو (وان) وه هه بوه، له وانه عه لی په زاو دکتۆر فوئاد و مسته فا شاهین به گ. به م چالاککی یه مایه وه تا (ئیتیحاد ته ره قی) له ۱۹۰۸ دا هاته سه رکار.

مسته فا که مال زۆر بایه خی به خورشید به گ داوه له خۆی نیزیک کردوو ته وه، له به ره نه مینی کردوو یه به یاوه ری خۆی، فه رمانده ری هه ر یه که یه کی عه سه کری بوو بی ته ویشی له گه لدا بووه. خورشید به گ چه ندين جار نیشانی نازایه تیی وه رگرتوو، تا یه که مین جهنگی جبهانی کۆتایی پی هاتوو و ماوه ته وه. کاتیک ده ولتی عوسمانی له به ریه ک هه لوه شاو کۆماری تازهی تورکیا دامه زراو مسته فا که مال بووه سه ر کۆمارا

خورشید رهشید وانلی پیشمه رگه یه کی ون و تیکۆشیککی خه لکی شاری (وان) ه، له به ره لویستی کوردانه ی دواچار که وته ئەم شاری شلیمانی یه. خورشید له باوکه وه سه ر به بنه ماله ی سه رانی خێلی گه رهی (ئه رتووشی) نیشه جیی ده وره به ری (وان) ه، له دایکه وه سه ر به خێلی (شکاک) و پورزای سمایل ناغای شکاک (سمکۆ) ه. سالی ۱۸۸۵ له شاری (وان) له دایک بووه. خویندی سه ره تایی و ناماده بیی له وی ته واو کردوو. هه ر له مندالی یه وه - به قسه ی خۆی - چه زی کردوو بیته نه فسه رو له بواری عه سه که ریدا خزمه تی گه له که ی بکات. بۆیه چوو ته قوتابخانه ی عه سه کری نه سه ته موول، و سالی ۱۹۰۵ به پله ی ئیمتیاز بریویه و، بووه ته مولازم و له به روریایی و زیره کیی له ناوچه ی نه سه ته موول دامه زراوه و خراوه ته نیو هیزه کانی پاسه وانی ئیمپراتۆری عوسمانی. له و شاره دا پیوه ندی کی گه رم و گورپی له گه ل ناوداران و نه فسهران و پۆشنبیرانی کوردی وه ک ئیحسان نووری پاشاو نه مین زه کی به گ و که ریم شالووم و توفیق وه هبی و فوئاد مه عرووف مه ستی و مسته فا پاشا یامولکی و عیزه تی تۆپچی و شیخ عه لی شیخ نه حمه د فائیز و مه مدووح سه لیم و دکتۆر مه مه د شوکری سه گبان و به درخانیه کان

دیاریه کرو ماردینه وه هاتنه سووریاو، نه مچا شه نگار (سنجار) و په نایان برده بهر عیراق^(۴).
 ئینگلیز نه و ده مه (سدیق قادری) ی کۆنه نه فسه ری کوردی نارده لای ئیحسان نووری پاشاو سه رپشکی کرد بیته فه رمانده ری به تالیونی چواری سوپای عیراق و، نه یکرد.

وه ختیک ئیحسان و پاسم و خورشید بهگ و توفیق جه میل هه والی هه لایسانی شوپشی (شیخ سه عیدی پیران) یان له ۱۹۲۵ دا بیست، هه موو کۆبوونه وه و بریاریان دا به شداری تیدا بکه ن. چونه ئیران و له ویرا بۆ تورکیا و پی پانه گه یشتن، چونکه شوپشه که خه فه کرابوو. بۆیه هاتنه وه دیوی عیراق و چونه لای سه یید ته های شه مزنی له ره واندوز. توفیق له ویره چوو سووریاو، هه ره لوی مایه وه تا مردو له (توربه سبی) نیژا. خورشید بهگ له دیوی عیراق مایه وه^(۵). به لام ئیحسان و پاسم چونه ئیران بۆ لای سمکۆ. حکومه تی ئیران پی زانی و گه مارۆی دان. پاسم له و گه مارۆیه دا شه هید بوو^(۶). و. ئیحسانیش چوو چپای ناگری^(۷).

پیشتر نه سه که ندهر بهگ نه ندامتیکی سه رکرده ی پارتی نه ته وه ی کورد (کورد میله هت فیرقه سی) هه ره دوابه دوای شوپشه که ی شیخ سه عیدی پیران، چاوی به دکتۆر شوکری محمه د سه گبان و ئیحسان نووری پاشاو مولازی به که م پاسم وانسی و مولازی به که م خورشید نه رتووشی که وت و، به پیوستیان زانی له وه زعی گشتی و کیشی نه ته وه بیی کورد بکۆلنه وه. به لام نه و سه ره وخته نه ده توانرا نه و بیرورایانه جییه جی بکۆن^(۸).

خورشید بهگ هه ره کۆلی نه داو، سالی ۱۹۲۷ له سه روبه ندی سازکردنی کۆنگره ی دامه زانندی کۆمه له ی نیشتمانی کوردیی (خۆبیوون) دا چوو شاری به یرووت و به شداری تیدا کرد. له بهر نیوان خۆشیی له گه ل چه ند سه رکرده به کی نه رمه ندا، نه خشی له چاککردنه وه ی پیوه ندی کورد- نه رمه ندا هه بوو. پاشتر له گه ل چه ند نه ندامتیکی دیاری نه و کۆمه له یه دا بووه نه لقه ی پیکه وه به ستنی (خۆبیوون) و شوپشی (ناگری داغ). دوای سه رنه که وتنی نه و شوپشه له سالی ۱۹۳۰ دا

خورشید بهگ کرایه سه رۆکی یا وه رانی سه رکۆمار. له پال نه وه دا په یوه ندی ژۆیه ژۆری به کورد په روه رانی وه که سه که ندهر بهگ و دکتۆر محمه د شوکری و ئیحسان نووری پاشاو هه ره هه بوه. پاشتر پۆژیک له گه ل سه رکۆماردا چوو نه ته شاری (ماردین). قایمقامی به نه ژاد کوردی شاره که دوای پیشوازیکردن خوتبه یه کی داوه و زۆر شانازی تیدا کردوه که گه لیک کوردی شوپشه گیزی نه شه که نه داوه و به داریدا کردون، خورشید بهگی نه فسه ره و قسانه نیگه ران بووه و خرۆشاوه و دانی به خۆدا گرتووه و، دوای بلاوه لیکردنی خه لک قایمقامی خیانه تکاری کوشتووه. که فه رمانی گرتنی ده رچوو، په نای برده وه ته بهر (داغستان) ی ولاتی سوڤیت و، ماوه یه که له وی ماوه ته وه. پاشان سه رکۆمار لئی خۆش بووه و گه پاره ته وه سه ره کاره که ی خۆی.

کاتیک (نازادی) له سالی ۱۹۲۱ دا دامه زرا^(۹)
 ئیحسان نووری پاشاو هه قاله کانی: مولازی به که م ئیسماعیل حقه شی شاوه یس و خورشید نه رتووشی له نه ندامه ناوداره کانی بوون. ناوه ندی ریکخواه که له (نه رزپۆم) بوو. به هۆی برووسکه یه کی یوسف زیای نه ندامی سه رکردایه تی کۆمیته وه بۆ مولازی به که م ره زای براری له و فیرقه عه سه که ریه دا که به شداری سه رکوتی جموجوولی ناشووریه کان بوو به هه له لئی حالی بووبوو، نه ندامانی کۆمیته له و فیرقه یه دا، له وانه ئیحسان نووری پاشاو پاسم و خورشید و توفیق جه میل، هه لاتن و پوویمانکرده شاخ بۆ راگه یاندنی پاپه رین. ئیحسان نووری نه و سالی (۱۹۲۴) ویستی له (بیت الشیاب) ی ناوچه ی هه کاری پاپه رینیک به ریا بکات، خورشید و پاسم و عه ل په زا فه رمانده ری بوون. به لام زوو به زوو تیکشاکو، خالد بهگی جبران و یوسف زیاو حاجی موسا بهگ و ۲۰ لایه نگری کۆمیته گیران و درانه دانگای عه سه که ری، نه وه بوو دواتر خالد بهگ و یوسف زیا به که له ۱۹ یا ۲۰ ی مارتی ۱۹۲۵ دا له بهرلین به داردا کران^(۱۰). خورشید بهگ هه لاته عیراق و له زاخو گیرسایه وه. ئیحسان و پاسم و توفیق جه میل پوویمانکرده شه پناخ و، پاشان له سیرت و

خویشی له کۆتاییی هاوین یا سه‌ره‌تای پسایزی ۱۹۲۴دا سازکرد و دوو بیاری ئیدا دا: هه‌م شۆڤش به‌ریپاکات و سه‌ریه‌خویشی کوردستان ڕاپه‌گه‌یه‌نی و هه‌م کۆمه‌کی ده‌ره‌کی مسۆگه‌ر بکات. پێوه‌ندیی سه‌ به‌هه‌سیا و به‌ریتانیاوه‌ کردو هه‌یچیان به‌ ده‌نگه‌وه‌ نه‌چوون (به‌وانه: رابرت اولسن، قیام شه‌یخ سعید پیران، ترجمه: ابراهیم یونس، تهران، ۱۳۳۷، ص ۷۳-۸۵).

۲- شه‌وی ۴/۳ی ئه‌یلوولی ۱۹۲۴ ئیحسان نویدی پاشا به‌ فه‌رمانی یوسف زیابه‌گی بدلیسی پێیه‌ریکی (نازادی) و کۆنه‌نه‌ندامیکی نه‌جومه‌نی نه‌ته‌وه‌یی گه‌وره‌ی توڤک ڕاپه‌پینی (بیت الشباب)ی ده‌ست پێکرد. به‌لام هه‌ر به‌ زوویی خه‌فه‌کراو، نه‌فسه‌ری توڤکی فه‌رمانده‌ری پادگانی (بیت الشباب) به‌ حوکمی ناگاداری پێشتری که‌وته‌ گزرتنی گومانلێکراوان. تیکرا ۵۰۰ نه‌فسه‌ر و سه‌ریانی کورد هه‌لاتنه‌ عێراق. یوسف زیا به‌گ له‌ ۱۰ی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۲۴دا له‌ نه‌رزپۆم گه‌یروا براهه‌ بدلیس بۆ دادگاری (محاکمه‌ی) عه‌سکه‌ری. خالید به‌گی جبران له‌ ۲۰ی کانوونی یه‌که‌می هه‌مان سالدا گه‌یروا خرایه‌ هه‌مان زیندانی بدلیس. (شه‌یخ سعیدی پیران) یش گه‌یروا به‌ربوو، به‌ داوی خالید به‌گی جبران ده‌ستبه‌جێ خه‌لکی ناوچه‌کانی کۆکرده‌وه‌ بۆ به‌ریاکردنی شۆڤش (رابرت اولسن، هه‌مان اثر، ص ۸۴، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳).

۳- پاش سه‌رکوێکرانی جوولانه‌وه‌که‌ی (بیت الشباب)، وه‌زاره‌تی هێزی ئاسمانیی به‌ریتانیا به‌ پێی به‌لگه‌نامه‌ی ۲۳/۲۷۹ی خۆی لیستی بۆ ناوی ۳۲ نه‌فسه‌ری کوردی به‌شداری ئه‌ و جولانه‌وه‌یه‌ کردوه‌ که‌ هه‌لاتوونه‌ دیوی عێراق، له‌ وانه‌ خورشید به‌گ و ئیحسان نویدی پاشا و توفیق نه‌فه‌ندی و پاسم نه‌فه‌ندی (رابرت اولسن، هه‌مان اثر، ص ۲۵۷-۲۵۸).

۴- زناز سلۆپی، هه‌مان سه‌رچاوه‌، له‌ ۱۰، ۱۰، ۱۰، ئیحسان نووری بیلیسی، شۆڤشی نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌ توڤکیا، وه‌رگێڕانی م. جه‌میل ڕۆژه‌یانی، به‌غدا، ۱۹۹۲، له‌ ۶-۵، ئیحسان نووری پاشا، ڕاپه‌پینی ئاگری داغ، وه‌رگێڕانی نه‌رسه‌لان بایز، ۲، هه‌ولێر، ۱۹۹۵ له‌ ۱، م. جه‌میل ڕۆژه‌یانی، احسان نوری پاشا و شۆڤشی کورد له‌ ئاگری داغ، (پۆشنه‌بیری نوێ)، ۱۲، ئاداری ۱۹۸۸.

۵- طارق جامباز، خمس و شائق غیر منشوره، (گولان العربی)، العدد ۱۰، ۲۵ ئازار ۱۹۹۷. به‌لام م. جه‌میل ڕۆژه‌یانی له‌ گوته‌اره‌ی گوڤاری (پۆشنه‌بیری نوێ) یسا گوته‌ووه‌ به‌ ده‌ستی هێزی شکاک کۆژاوه‌.

۶- زناز سلۆپی، هه‌مان سه‌رچاوه‌، له‌ ۱۲۴.

۷- زناز سلۆپی، هه‌مان سه‌رچاوه‌، له‌ ۱۳۲.

۸- شه‌فیه‌ سالی ۱۹۱۹ له‌ (ماردین) له‌ دایک بووه‌، پۆشده‌ی باوکی له‌ بنه‌ماله‌ی حاجۆ ئاغای سه‌رۆکی هێزی (هه‌فێرکی) یه‌، له‌ شاره‌وانی (ماردین) فه‌رمانه‌ر بووه‌. ئیراهیمی باوکیشی سه‌رۆکی شاره‌وانی ماردین بووه‌. کاتی خۆی پۆشده‌ی و ئیراهیمی باوکی له‌ به‌رچاکی

پرووێکرده‌ عێراق و، ئیدی به‌یه‌کجاری - وه‌ک خۆی ئاره‌زووی کردوه‌ - له‌ شارێکی کوردنشینیی وه‌ک (سلێمانی) دا نیشته‌جێ و جێگیر بووه‌. هه‌ر ئه‌و ساله‌ (۱۹۲۰) (شه‌فیه‌)ی کچی (پۆشده‌ی ئیبراهیمی هه‌فێرکی)ی هه‌تاوه‌. (۸) له‌ (سلێمانی) ش بووه‌ به‌ فه‌رمانه‌ر له‌ دائیره‌ی نه‌شغال و ماوه‌ته‌وه‌ تا خانه‌نشین بووه‌. ڕۆژی ۱۰ی ئه‌یلوولی ۱۹۶۹ له‌ ته‌مه‌نی ۸۲ سالیدا دلی له‌ لێدان که‌وت.

خورشید به‌گ که‌ له‌ نه‌سته‌موول بووه‌، نه‌ندامی کۆمه‌له‌کانی (هێفی) (۹) و (ته‌عالیی کوردستان) (۱۰) بووه‌ (۱۱). داوی جێگیربوونیشی له‌ سلێمانی، پێوه‌ندی به‌ کۆمه‌له‌ی (خۆبیوون) هه‌وه‌ هه‌رماوه‌ (۱۲). ڕۆژگاری دامه‌زاندنی (کۆماری کوردستان) له‌ مه‌هاباد، به‌ ته‌مابووه‌ بچێته‌ ئه‌وی به‌شداری و خزه‌تی تیدا بکات. به‌لام له‌ به‌ر چه‌ند هۆیه‌ک بۆی نه‌کراوه‌.

هه‌زاران دروود بۆ گیانه‌ پاکه‌که‌ی ...

په‌راوێزو سه‌رچاوه‌کان:

۱- زناز سلۆپی (قه‌دری جه‌میل پاشا) پێی وایه‌ سالی ۱۹۲۳ و ئیسماعیل حه‌قی شاهه‌یس پێی وایه‌ ۱۹۲۱ دامه‌زراوه‌ (زناز سلۆپی، فی سبیل کوردستان (مذکرات)، ترجمه‌ ر. علی، ط ۱، بیروت، ۱۹۸۷، ص ۱۰۴، اسماعیل حه‌قی شاهه‌یس، کومیته‌ی ئیستقلالی کوردستان، (ڕۆژی نوێ)، ۱، ۱، ۲، مارتی ۱۹۶۱). ناوی ئه‌م پێکخسته‌ سه‌ره‌تا (جفااتا نازادی یا کورد) بوو، داوی بوو به‌ (جفااتا خوه‌سه‌ری یا کورد) و هه‌ر به‌ (نازادی) ش ناسرا. نازادی - به‌ قسه‌ی مارتن شان برونس - ۱۹۲ دامه‌زراوه‌، به‌لام عه‌لی زه‌کی والی و ئیحسان نووری پاشا و توفیق ملردینی و نه‌حمه‌د راسم ده‌لێن سالی ۱۹۲۱ له‌ نه‌رزپۆم له‌ لایه‌ن (خالید به‌گی جبران)ی فه‌رمانده‌ری پادگانی ئه‌رزه‌پۆمه‌وه‌ دامه‌زراوه‌. نازادی لقی له‌ ناوچه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک دیاریه‌کر و سیڤرت و نه‌سته‌موول و ده‌رسیم و به‌رلین و قارس و هینس (خنس) و سووش و نه‌رنجان و مه‌لاگرد و خه‌ریووت و وان هه‌بوو، به‌ گشتی پتر له‌ ۲۳ لق بوون. ئه‌که‌رم جه‌میل پاشای دیاریه‌کری و کورر حسین پاشای حه‌یده‌ران و خالید به‌گی حه‌سنان و یوسف زیا به‌گی بدلیسی و حاجی موسا به‌گ و نه‌بیووب به‌گ و فارس عیسا ئیبراهیم ئاغای مه‌حموود به‌گی ئیبراهیم پاشای مللی و سمکۆو شه‌یخ عه‌بدولقادی شه‌مدینانی و عه‌بدولپه‌حیم په‌حمی هه‌کاری له‌ نه‌ندامه‌ دیاره‌کانی بوون. خێلانی کورد بدلیس و وان و ماردین و شه‌رناخ پشتیوانی نازادی یان ده‌کرد. نازادی یه‌که‌مین کۆنگره‌ی

مهاجرتی بۆ سوورمای ژنر دهستی فەرهنسیویه کان
 دوورخوێنهوه. له وێش له بهر جموجوولیان سالی ۱۹۲۱ بۆ
 بهغدا دوورخوێنه. ئوبراهیم سالی ۱۹۲۶ و روشدی سالی
 ۱۹۲۷ له (عهمان) کۆچی دوایی کردوه. روشدی

کۆرنگی (مۆنیر) ناوی ماوه.
 شهفیقه سۆگورو دوو کچی هه بوون: بارام (به زگمک
 ناویان به) و فاروق (مردوه) و په روین ژنی هه مه
 هه. فەرجه تانی) و قانیزه ی نه زاده هه نه. ئیستا
 هه موویان له دهره وه ی ولاتن. شهفیقه ۲۷ ی نیسانی ۱۹۹۲

له سلیمانێ کۆچی دوایی کردوه.
 چۆی باسه: زۆری زانیاریه کانی تابهت به ژانی خورشید
 بهگم له کاک (بارام) ی کورپی وه رگرتوه، پیشتر کاک
 سه لاهی برای نووسیونی. په که مجاریش کاک شیرزادی
 گهریم شالووم ناوی (خورشید بهگ) ی هاری ئو هاوخه باتی
 باوکی له لا درکاندم. سوپاسی هه روکیان ده که م.

۹- (کۆمه له ی هیثی قوتاییانی کورد- کورد طلبه هیوی
 جمعیتی) ۲۷ ته مموزی ۱۹۱۲ له لایه ن قه درێ جه میل
 پاشای دیاریه کری و عومهری برای و فوئاد ته مۆ و
 جه پیراج زاده زه کی دیاریه کری به وه له نامۆژگای
 گشتوکالی (حلقه ل) ی نه سه ته موول دامه زرا. خه لیل

خه یایی مۆتکی و دکتۆر شوکری محمه د سه گبان
 پالپشت و سه په رشتی یان کرد. که مال فه وزی و
 نه جه دین حسێن که رکوکوی و عه بدولکه ریمی حاجی
 عه بدوللای هه مه که رکوکوی و مه مدووح سه لیم و گه لێک
 ناوداری دیکه نه ندامی بوون. سه ره تا عومهر جه میل

پاشا به شیوه به کی کاتی کرایه سکرته تیری گشتی کۆمه له
 تا کۆنگره به ستن له ۱۹۱۳ دا که مه مدووح سه لیمی تیدا
 به سکرته تیری گشتی هه لێژێردرا. هیثی له ۱۹۱۳ دا لقیکی
 له شاری (لوزان) ی سویره پش کرده وه. ئۆرگانی کوردی

- تۆرکی کۆمه له (پۆژی کورد) بوو، عه بدولکه ریمی
 حاجی عه بدوللایش به رێوه به ری به رپرسی بوو. کۆمه له به
 هه لایسانی په که مین جه نگی جیهانی په کی که وت، چونکه
 هه مو نه ندامه کانی پاپێچکرانه به ره کانی شه پ. دوی

پانه وه ی جه نگیش له ۱۹۱۹ دا سه ره له نوێ له سایه ی
 (کۆمه له ی ته عالی کوردستان) دا که وته وه کار (زنار
 سلپی، ئی سبیل کردستان، ترجمه، ر. علی، ط، بیروت،
 ۱۹۸۷، ص ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، گۆفاری ژین، ژ ۲۱، ۱۸ ی
 حوزه بیرانی ۱۳۳۵ ی پۆمی - ۱۹۱۹ له : م. نه مین بۆز
 نه سه لان، ژین کۆنارا کوردی - ترکی ۱۹۱۸-۱۹۱۹، جلد
 ۵، ئۆسالا، ۱۹۸۸).

۱۰- خه لیل خه یالی و هه مزه ی موکسی و به دیعوله زه مان
 مه لا سه عیدی کوردی (نورسی) هه رسی سازکه ری
 (کۆمه له ی ته عالی کوردستان) ن که ۱۷ ی کانوونی
 به کی مه ۱۹۱۸ دامه زرا. په که م هه لێژاردنی ده سه ته ی
 به رێوه به رینی کۆمه له سه ی عه بدولقادی شه مدینایی تیدا

به سه رۆک و نه مین عالی به درخان به په که م جیگری
 سه رۆک و فوئاد پاشای سه عید پاشای خه ندان به دووم
 جیگری سه رۆک و حه مدی پاشا به سکرته تیری گشتی و

میرالای خه لیل بهگ و میرالای محمه د عه لی به درخان و
 محمه د نه مین به گو خۆجه عه لی نه فه ندی و شه فیق
 نه رواسی و پروفیسۆر شوکری بابان و فه تحوالا نه فه ندی و
 دکتۆر شوکری محمه د سه گبان به نه ندام و سه یه د
 عه بدوللای سه یه د عه بدولقادر به ژمێریار هه لێژێردرا.

کۆمه له له بواری چالاکیی کۆمه لایه تیدا کۆمه له کانی
 (ته عیمی مه عاریف و نه شریاتی کورد) و (ته عالی ژنانی
 کورد) ی پیکه ینا. گۆفاری کوردی - تۆرکی (ژین) پش
 تۆرگانی نا په سمیی بوو. پاشا نه وه ی شه ریف پاشای
 خه ندانی نوێنه ری کورد و پۆغۆس نۆباری نوێنه ری نه ره ن

۲۰ ی کانوونی دوومه ی ۱۹۱۹ ریککه و تننامه په کیان له سه ر
 پاشه پۆژی نه ره نستمان و کوردستان مۆرکردو شو باتی
 نه و ساله له نه سه ته موول بلاوکرابه وه، پۆژنامه کانی تۆرکیا
 له سه ر نه وه کردیانه هه للاو نا پازی بوون سه یه د عه بدولقادر
 سه رۆکی کۆمه له و سه رۆکی شوورای ده وله تی عوسمانیش

بی. سه یه د عه بدولقادریش به پۆژنامه ی (ئیکدام) ی پاگه یاند
 کورد هه ر ئۆتۆنومی له سایه ی تۆرکدا گه ره که و له م
 ته نگانه یه دا پشتی تۆرک به رنادات. بسالی
 سه ره خۆببخواری نیو کۆمه له که بریتی بوو له بابانه کان

و به درخانه کان و پۆشنییرانی دیکه دژی سه یه د عه بدولقادر
 پاوه ستان. نه و باله، که سه یه د عه بدولقادر به سه رۆکی
 کۆمه له هه لێژێردرایه وه، جیا بووه وه (کۆمه له ی
 ته شکیلاتی ئیجتماعیه ی کورد) ی دامه زراند و (ژین) ی
 کرده پۆژنامه په کی تۆرگانی خۆی، باله کۆنه که ی سه یه د
 عه بدولقادر له وه به دوا ناوی کۆمه له که ی گۆزی و کردیه

(کورد کوردستان) (بروانه: زنار سلوی، المصدر
 السابق، ص ۶۱-۶۲، ۶۸، د. ولید حمدی، الکورد و
 کردستان فی الوشائق البریطانیة، لندن، ص ۳۴۲،
 ۳۴۵، ۳۴۷).

۱۱- له بهر نه وه ی نه ندامانی کۆنگره ی دامه زراندنی
 (خۆبیوون) پیشتر نه ندامی کۆمه له کوردیه کانی
 نه سه ته موول بوون، هه یچ به دووری نازانم نه ویش به
 حوکمی هه م به شداری له و کۆنگره یه دا- وه ک وینه په کی
 نه و پۆژانه ی له گه ل چه ند سه رکرده په کی دیکه ی به شداردا
 ده ریده خات- و، هه م پێوه ندیی به و که سانه وه که ناومان
 هه تاون و نه ندامی چالاکی کۆمه له کانی نه سه ته موول بوون،
 نه ندامیکی (هه یثی) و (ته عالی کوردستان) بووی.

۱۲- کاک بارام ده لیت: (باوکم لیره (له سلیمان)
 ژمێریاری پیکه راویک بوو، شیخ سه لامی شاعیری شی
 تیدابوو). ده بی نه و پیکه راوه هه ر (خۆبیوون) بی که لقی
 له سلیمانیه بووه، مسته فا سانیب سه رۆک و شیخ
 سه لام سکرته تیری بووه (که مال مه زه ره، خه یرو بیتری
 راپۆرت رنوو سیک - ۱-، (ره نگین)، ژ ۸۸، به غدا، ۱۹۹۶).

له بهر نه وه ی خورشید بهگ سالی ۱۹۳۰ به ته راوی له
 سلیمانیه جیگری بووه، زۆر پش تیناچی نه ندامی کۆمه له ی
 زه رده شت (۱۹۲۶-۱۹۲۹) بووی که پیش نه و ساله
 دامه زراوه و مسته فا سانیب متمانه پیکراو (معه مدی)
 بووه (نارام، کۆمه له ی زه رده شت له میژووی کورددا،
 به یان، ژ ۱۹، تشرینی دوومه ی ۱۹۷۴، جه مال بابان، که
 ده ست کرا به کوردی نووسین - ۲-، پۆشنییری نوئی، ژ

۳۴، ۲۱/۱۰/۱۹۷۴).

وڤنهى (۱)

پاوه ستاو له چه په وه:

۱- خورشيد پره شيد وائلى ۲- مه مدوح سه ليم ۳- كه ريم شالوم ۴- توفيق جه ميل مارديني

دانيشتوو له چه په وه:

۱- نه مين نه حمه د پهرخان ۲- جه لاده ت عالي به درخان ۳- شينخ مه هدى (براي شينخ سه عبيدى

پيران)

تېبينى:- نه و ميژووى (۱۹۲۸/۱/۴) ه كه به كالى و قه له ميكي پرهش له پشت نه م وڤنه په وه توماركراره، هه له په و، له گوتارى (كه ريم شالوم دامه زرينيكي كومه له ي خويبوون - له سالى ۱۹۲۷، (مه زارميرد) ز، نازارى ۱۹۹۸) يشدا هه مان ميژووم داناوه ته وه. راستيه كه ي به پيى كه سه كان و نه و لاديوارى ژوره كه له به رده ميديا پاوه ستاون و نه و بونه په كه كويكرد وونه ته وه و وڤنه يان تيدا گرتووه، پشت به ستوو به وڤنه بكى ديكه ي زوربه ي نه و كه سانه و چند كه سيكي ديكه كه ه ي پوژانى سازداني كونگره ي دامه زراندى كرمال ي (خويبوون) ه، ده بى نه ميش هر نه و سه رو به نده (كوتاييى ۱۹۲۷) گيرابى.

وینە ی (۲):

- پارەستار لە چەپەزە:
 ۱- خورشید بەگ
 ۲- فەھمی لجی
 ۳- توفیق جەمیل ماردینی
 ۴- ئیحسان پاشا.
- دانیشتوو: شیخ عەلی رەزا شیخ سەعیدی پیران.
 سەرچاوە: مالمیسانژ و مەحمود لەوێندی، ل کوردستانا باکوورول ترکیی پۆژنامەگری یا کوردی (۱۹۰۸-
 ۱۹۸۱)، ۱، ئۆپسال، ئادار ۱۹۸۹- بە پیتی لاتینی.
- تێبینی: پۆژنامە ی (ژێانەو، ۹، ۲۱ تشرینی دووەمی ۱۹۲۴) ئەم مەرالە ی بلۆ کردووەتەو: (ئیحسان بەگ - مەبەست ئیحسان نووری پاشایە-س) و پەرفیقه کانی که لەم دواییه لە دیاریه کرهوه هاتوون، له ئوتیلی ئەلهیلال فوزە لاو مرنه ووهرانی کوردیان دی). واتە دەبی دوا دواییه کانی ۱۹۲۴ هاتبە دیوی عیراق و تا دوی (کورد قیام ملیسی) ی بە تورکی له بەغدا چاپ کردووه و هوالی چاپکرانیشی له گۆفاری (دیاری کوردستان، ۱، ۲۱ تشرینی یه که می ۱۹۲۵) دا بلابوووه تەو (بپوانه: ئیحسان نوری بیتلیسی، شۆرشی نەتەو هی کورد له تورکیا، وەرگێرانی م. جەمیل رۆژبە یانی، بەغدا، ۱۹۹۳).

کۆنفرانسیک له مه له ندى گشتى (کۆمه لهى ته عالیى کوردستان)

نووسینی : مه مدووح سه لیم

له تورکیى عوسمانی یه وه وه رگی پرائی : شیرزاد که ریم

به پریژیک ئه م پۆژانه کۆنفرانسیکی له مه له ندى گشتی (کۆمه لهى ته عالیى کوردستان) ساز کردبوو. ئه ندامتیکی دهسته ی نووسینمان گوتاریکی له پۆژنامه یه کی پۆژانه دا له باره وه بلاو کردبووه وه. ئیمه ش لی ره دا ئه و گوتاره بۆ خویننه رانی گۆفاری (ژین) بلاوده که ی نه وه :

* * *

زاتیکی ده سه لاتدار پۆژی مه یینی پابردوو کۆنفرانسیکی له (کۆمه لهى ته عالیى کوردستان ساز کرد. چالاکیه کانی ئه م کۆمه له یه له پۆژی دامه زران دنییه وه تا ئه م پۆ باسکران، سه رجه م پۆشن بیرانی کورد له ئه سه ته موول و بیریاران و لاوان و گه لیک پیاوی گه وره و گرنگ به شداریی کۆبوونه وه که یان کرد. من پوخته یه کی گوته ی دریزی سازکه ری کۆبوونه وه که تان به چه ند دیریژیک به رچاو ده خه م و، دوا ی ئه وه باسه که تاوو تو ی ده که م،

گشتیه کان و به ده سه ته ی تانی مافه میلییه کان ده زانی، کاره کانی له ئاسستی جیهانی شه دا په سه ندران. حکومه تی عوسمانیش که په یمانی ئاگر به سستی مۆر کردبوو، پرنسیپه که ی (ویلسن) ی کرده بنچینه یه ک بۆ به رپۆه بردنی ولاتانی عوسمانی و خسته ی نیو به رنامه کانی خوی، چونکه ئه گه ر وانه بوایه له وانه بوو کورد دان به مافه کانیدا نه نریت و دیسانه وه بخریته وه ژیرباری سته م و چه وسانه وه به دریزی سده کان بچووبایه ته وه نیو ده ورانیکی دیکه ی دیلی. ئه وه بوو یاداشتیکیان دایه نوینه رانی چوار ده ولته گه وره که له ئه سه ته موول بۆ لیکۆلینه وه له به لگی جوگرافی و میژووی و ئه تنۆگرافی و ئابووی کوردستان و هیواکانی میلیه تی کورد و چۆنایه تی و شیوه ی ئه و ئیداره یه که کورد داوا ی ده کات و، مه موو ئه مانه یان زۆر به دریزی تیدا باس کرد، نوینه رانی به پریژی هه رچوار ده ولته که ئه د به پریزه وه پیشوازی یان له و یاداشته کرد. هه مان کات کیشه ی ناردنی ده سه ته یه کی

(کۆمه له یه ک بۆ یه که مین جار پاش کوده تای ۱۰ ته مووز (۱) به ناوی (کۆمه له ی ته عاون و ته ره قیی کورد) وه دامه زراو، مه ول و ته قه لای بۆ پیشکه وتنی ماددی و فیکریی کورد بوو. (کۆمه له ی ته عمیمی مه عاریف) و (کۆمه له ی هیقی قوتابیان کورد) پاشتر دامه زران. ئه م کۆمه لانه تیکرا کۆششیان بۆ ئه وه بوو کورد له به رگیکی شارستانی و پیشکه وتوودا پیشان بده ن. سیاسه تی پیرپه و کراوی حکومه تی پیشووی تورک که جه نگی جیهانی لی که وته وه، به رانه به م کۆمه لانه خراپ بوو له ئه سه ته موول تووشی نشوستی کردن. به لام سه رو به ندى جه نگ له هه ر شوینیک سه ره به خۆ کاریان ده کردو، دوا پۆژه کانی جه نگیش چالاکی یان چپو پو بوو.

دوا ی ئه وه ی حکومه تی عوسمانی پرنسیپه کانی (ویلسن) ی قبوول و په یمانی ئاگر به ستیسی مۆر کرد، چالاکیی ئه و کۆمه لانه له چوارچۆیه یه کی فراوانتردا به رده وام بوو. کۆمه له چونکه خۆیی به قه رزاربیری پاراستنی ده سه که وته

دهسه لات پیدراویش بۆ پاریس بۆ به شداری
 کۆنفرانسی ناشتی چاره سه رکرا. له بهر ئه وه ی
 شه ریف پاشا ئه و کاته له پاریس بوو، داوای لیکرا
 نوینه رایه تی کورد بکات بۆ داکۆکیکردن
 له ده سه سته که و ته کانی کورد له به رده م کۆنفرانسی
 ناشتیداو، به ریزی ئه و ئه رکه ی نایه ئه ستۆی خۆی.
 ئه و ده سه ته یه که کاتی جه نگ له میسر
 پیکه ینرابوو و چالاکیه کی به رچاوی مه بوو، (عارف
 پاشا) ی بۆ ئاماده بوون له کۆنفرانسی ناشتی
 پاریسا ده ست نیشانکردبوو، تابییته ئه ندامیکی
 ئه و ده سه ته یه که شه ریف پاشا سه رۆکایه تی
 ده کات.

کۆمه له ئاگادار بوو ئه و حکومه ته یه
 که له سلیمانی پیکه اتبوو، ده سه ته یه کی ده سه لات
 پیدراوی بۆ پاریس نارده بوو و له گه ل ده سه ته که ی
 شه ریف پاشادا به هاویه شی که وتبووه
 جموجوول (۲) ئه و یاداشته درابو به نوینه ری چوار
 ده ولته گه وره که و، پاش ئاگادار کردنه وه ی
 شه ریف پاشا ده ست به گفتوگۆ کرا. کۆمه له مه ولی
 سیاسی خۆی داو چه ند جارێک له گه ل ئه و
 نوینه رانه دا کۆبوونه وه و زانیاری پێویستی له باره ی
 کوردستانه وه خستنه به رده ست.

کۆمه له لقی له مه مو لایه کی کوردستاندا
 کرده وه و، ئه و لقانه نه خشیکی دیاریان له پاراستنی
 هینیدا مه بوو. گرنگترین مه ولی سیاسی کۆمه له
 گه راندنه وه ی ئه و کۆچ پیکراوانه ی کورد بوو که
 له ده وره یه ی ئه نادول بلۆبوو بوونه وه، بۆ شوینی
 خۆیان. کۆمه له پێش ئاگر به ست چه ند جارێک بۆ
 ئه و مه به سه ته داوای له گشت حکومه تانی
 هاویه یمان کردبوو و به لینی جی به جی کردنیان پێ
 دا، بوو، به لام هیچیان نه کردبوو، کۆمه له ئاگای
 له مه مو نه هامه تی و ئیش و ئازاریکی کۆچ
 پیکراوان بوو، ئه وه ی له گه ل حکومه تیشدا باس
 کردبوو، هۆی نه گه راندنه وه ی تانیستای ئه و کۆچ
 پیکراوانه له وه به ده ر نییه که حکومه ت چه ز
 به گه رانه وه یان ناکات. ئاره زویه کی دیکه ی کۆمه له
 چۆنایه تی ده ستنیشان کردنی فرمانبه ره

کورده کانه بۆ کوردستان، به جیهانی ئه و کاره
 مافیکی ته واوی خۆمانه، به لام کۆمه له نه یه توانی
 له و باره یه وه کارێک بکات حکومه ت گۆبی لی بگرن.
 ئه وه تا کۆشش و چالاکیه کانی کۆمه له ی
 ته عالیی کوردستان به م شیوه یه به رده وام بووه.
 ئه و وه زا ره ته که له گه ل ده ست پیکردنی ئاگر به ستا
 هاته سه رکار پێشوازیی له مافی کورد کردو
 نیازپاکیی ده ره ق نواند و هیچ کیشه یه کی قوت
 نه کرده وه، چونکه ئه م مه به سه ته له گه ل قازانجی
 راسته قینه ی ولادا ناکۆک نییه. ئه و مافه که لای
 جیهان و حکومه تی عوسمانیش ناسرابوو، زۆر
 کۆسپی گه وره ی هینرایه پێ. مه رچی یه ک ده بی
 بابیی. کۆمه له به هه مان خۆراگری و وره وه درێژه
 به ئاره زووی بنبری خۆی ده دات بۆ پاراستنی مافه
 میلیه کانی).

ده توانین ئه و پوونکردنه وه یه ی سه ره وه بکه ین
 به سی به شه وه:

- ۱- کاره کانی کورد به ر له کوده تا.
- ۲- مه وله سیاسیه کانی کورد بۆ پاراستنی مافه کانی
 به پێی پرنسیپه کانی (ویلسن).
- ۳- پێوه ندی یه کانی کورد به حکومه تی
 عوسمانی یه وه پێش و پاش ئاگر به ست.

ده مانه وی هیندی ک تیبینی له پاره ی ئه م سی
 خاله وه بخرینه به رچاو:

له و پۆژه وه ی میلیه تی کورد هه ستی کردبوو ئه و
 ئیداره یه که به ره زامه ندیی خۆی قبوولی کردبوو،
 له گه ل پێویستی و سروشتیدا ناگونجیت و به ته واوی
 به دلنیای ناکاته وه. ئه مه واده گه یه نی که سه ره تای
 کاره میلیه کانی کورد زۆر کۆنه و به هیی کوده تایی
 ۱۰ی ته موونو ده ورانی عه بدولحه مید ناژمێردریت،
 پێویسته بلتین ئه م کاره میلیانه هیچ کاتی ک
 به ئاقاری کدا نه پۆیشتون زیان و دزایه تی جموجوول
 و چالاکیه کانی کورد وا ده درانه ناسین که بریتین
 له یاخیبوون و سه رپێچیی فه رمانه کانی حکومه ت.
 په چاونه کردنی پێویستی ده روونی و بارو دۆخی
 تاییه تی کورد، به ره رچدانه وه یه کی سروشتیی لی
 که و ته وه کورد تا ئیداره یه ک په ییدا نه کات

به ده سته پتانی نه و ماف و ده سته کوتانه دودات کی
میلله تان و ده سته و تا قمه کانی دیکه هه پانه.
کوردیش ده یویست به عیرفان و کوششی خزی
شارستانی یه ک بق نه م سده یه و سده کانی
داهاتوو ناماده بکات و ، مافی نه وهی هه پان
هاوزمانه کانی خزی نه خزشیه کانی بییستن و
که سانیک برینه کانی بیچنه وه لئی تی بگن و خزی
یاسا کانی به پیوه بردنی خزی دابریستی و
به بیرکردنه وهی خزی خواست و مەرچی
به خته وهی دابین بکات و له ولاتی خویدا به ئیرادهی
خزی بژی.

نه وه تا کورد له بهر نه م هویانه (پرنسیپه کانی
ویلسن) ده لیته وه، ده ریده خات کرده و کوش و
پووداوه کان پوو له ناقاریکی ئومید به خشن.
سازدهری کۆنفرانسه که له گوتاره که پدا زیاد له هر
کوششیکی سیاسی کۆمه له بایه خی به خالی
پیوه ندی له ته ک حکومتا داوه، واته مه سه له ی
کۆچ پیکراوان و پاراستنی ئارامی کوردستان.

حکومه تی تورکیا له که سانی دیکه پتر
ئاگاداری حال و باری ناخوش و پرنیش و ئازاری
نه و کوردانه یه که کاتی جهنگ له بهر پییه ندیبون
به ئیسلام پڑانه نیو نه نادۆل و له ماوهی چوارسالدا
چه ندانیان گیانیان له ده ست داو، نه وانه یشیان
که ماون له نه هاتی و نه داریدا ده ژین. کۆمه له ی
کوردستان به رامبه ر به م حاله دل سووتینه
دوانه که وتوووه، چی پیویستی به گوتن کردی
حکومه تی لی به ئاگا هیناوه ته وه.

له کاتی کدا کۆچ پیکراوانی میلله تانی دیک
به تیرو ته سه لی بق شوینه کانی خویان
ده گێردریته وه، که چی کۆچ پیکراوانی کورد
له جیگای خویان ماونه وه و بیر له تیرکردنیشیان
نه کراوه ته وه. نه م جۆره کرده وانه کاریک ده کن
که کورد به چاویکی خراب پروانیتته حکومت.
حکومه ت به هوی کۆمه له ی کوردستان و سه رانی
ده سته ی ئامۆزگاری یه وه بق نه نادۆل له حالی شه
جه رگبری کۆچ پیکراوان ئاگادار کراوه ته وه. به لام
واپیده چیت له به لینی چه ند جاره ی بق گێرانه بان

له پیداو یسته کانی خزی دنیا بکاته وه، هر
له هاواردا ده بی. هر ئیداره یه کی ژیرو پوونا کبیر
ماف و پیداو یستی یه کانی بناسی و بیه وی
بیانناسی، نه م جۆره هاوارانه ی میلله به هه قخواز
داده نیت. میلله تانیک پیداو یستی یه کانی جیه جی
نه کرابی و ده نگیان به رز نه کرد بیتته وه، دوو چاری
کۆلی بوون و به که مته رخه م له قه له م دراون. کورد
له هر هاواریکیدا هه م پیداو یستی یه کانی دابین
نه کراوه وه هه م هاواری کپ کراوه. ده مانه وی بلین:
کورد ده یه وی وه کوو میلله تیک به ئارامی و
به خته وه ری بژی و خزی پپاریزی. ده یه وی
له سایه ی ئیداره یه کی هه لقولاوی واقیعی خویدا
ژیان به سه رببات. بق نه م مه به سته یش
له دیزه مانه وه به دل و به گیان تیکۆشاوه. نه وانه ی
که نه م مافانه به کورد یا هر میلله تیکی دیکه
په وانابینین، بیگومان نیاز خرابن و بیرو بق
چوونیان گلاوه.

نه و کاره میللیانه که له سه رچاوه دوور و
خاوتنه کانه وه هه لقولا بوون، پاش کوده تایی
عوسمانی به چه شنیک ناسایی له شیوه ی (کۆمه له)
دا پوویان له زیاد بوون کرد. نه و کۆمه له یه که
تاده ست پیکردنی جهنگی جیهانی و له سه روبه ندی
نه و جهنگه دا بایه خیان به زانست و کارویاری
خیرخوازانه دابوو و سه رقالیان بوون، نه و
خالانه شیان خسته نیو به نامه ی ژبانی کورد
که جیهان به ناوی (پرنسیپه کانی ویلسن) وه
قبولی کرد بوون، چونکه هر میلله تیک داوای
ئازادی و به رزی کرد بی، ده وله تانی گه و ره
هی دیکه ی جیهان به ده وله تی عوسمانی شه وه نه و
داوایانه یان به پیی پرنسیپه کانی ویلسن کردووه
به به نامه یه ک و بلاویان کردووه ته وه.

مادامیکی کورد تا نه م سده یه پایه داربووه و
زمان و سروشت و نه ریت و پیداو یسته کانی له م
سده یه دا زرد ئاشکرا به به رچاوه وهن و نه ژادیکی
ته واو جیاوازی له نه ژاده کانی دیکه ی دراوسی
هه یه، له و پوانگه یه وه بیه وی و نه یه وی ده بی بلین
میلله تیکی کورد هه یه. بۆیه نه ویش هه ولی

بقی سەر جی و پئی خۆیان په ژۆوان بووبیتته وه. داواکاری توند و نه ندیشهی کۆچ پیکراوان تا ئیستاش به بهره وامی دهگه نه کۆمه له و، به پررسی مادی و مه عنوی ده خه نه نهستی دهسه لاتدرانی حکومت.

تیوه گلانی ئیداره ی عوسمانی له جهنگ تووشی به زینی کردو، نائارامی و ئاژاوه یش ئاکامیکی سروشتی بوون. بارودێخ تا نیزیکی پیتته ختیش نائارام بوو و ئاژاوه هه موو ناوچه یه کی گرتته وه. لقه ناره ندیه کانی کۆمه له که له ویلایه ته کاندای دامه زرابوون، دهستیکی بالایان له پاراستنی هیمنی و ئارامکردنه وه ی بارودێخه که دا هه بوو. ئیداره ی ویلایه ته کان هیچ بایه ختیکیان به کاریگه ری له نیاز پاکیه وه هه لقولایی مه لبه ندی گشتی و لقه کانی کۆمه له نه دا. به پیتته وانه وه له کیشه نانه وه به ده ر هیچی دیکه یان نه کردوه. له به ر نیاز پاکیمان زۆر ئاشکرا بۆمان ده رکه وتبوو حکومتی ئیتحاد و ته ره قی چ خراپه کاری به کی له مه سه له ی نه رناوودو عه ره به کاندای کردبوو، به ته مابوو به هه مان بۆ چوونی چه وته وه له مه سه له ی کۆچ پیکراوانیشدا دووپاتیان بکاته وه. باتا کار له کار نه ترازاوه و وه خته که ی به سه رنه چه نه م خالانه بخه ینه به رچاوی پیوه ندیداران.

چه ند به ریزیک به یاننامه ی سازکه ری کۆنفراسه که یان له سه ر کوردایه تی و کوردستان کۆشش و جۆری فراوانکردنی ئیداره خسته به ریاس و لیکۆلینه وه. ئیمه نه وه مان به لاوه زۆر گه رنگ و شایسته ی پیر لیکردنه و بوو که کۆمه لیک خاوه ن بیروپا و پۆشنبیری نه سه ته موولی ناماده ی کۆبوونه وه که پیتته ند بوونیکه ی به تینیان به کۆمه لگای ئیسلامی به وه، پشت نه ستووری و نۆخیکه گیانی قوولیشیان به رامبه ر به ئینگلته ره خسته پوو، ده سه ته ی گشتی مه به سه ت و شیوه ی به دووادچوونی ئامانجه که ی په سه ند کرد. نه م ده سه تیه هه موو ئاره زوو و پیداو یسته یه کانی کورد به دی ده هینی و له و پیناوه دا به رده وام ده بی. سه رجه م که سانی ناماده ئاواته خواز بوون

کوردستان دابه زریت و پشتیوانی ده وه له تی ئینگلته ره مسۆگه ر بی و بقی به ده سه ت هینیانی مه به سه ت کانی پیتشه وتن و گه یشتن به و ئامانجه.

هه موو نه وانیه که له کۆبوونه وه که هاتنه ده ری، قه ناعه تیان وابوو هه ر ئیداره یه کی کوردستان هه له پینجراوی گیانی کورد نه بی پایه دار نابو. ته نیا ئاره زوو و ئیراده ی کورد چاره نووسی کورد دیاری ده که ن. کورد ده ری و به به رزی ده گات.

ای حوزه یرانی ۱۹۱۹

* * *

۱- مه به سه ت پراگه یانندی مه سرووتیه ته له ۲۴ ی ته مووزی ۱۹۰۸ دا.

۲- ده سه ته ی نوینه رایه تی کوردستانی باشوور بریتی بوو له په شهید کابان و سه ید نه حمه دی به رزنجی و نه گه یشه پاریس، چونکه ئینگلیز به حوکمی ئاگاداری له که یین و به ینی ئاردنیان، پاش شه ری ده ربه ندی بازبان به هزی قه ره نسیه کانه وه هه ردوکیانی به گیرووی له (به بیروت) وه هه هینایه مووسل و حوکمی دان.

* * *

سه رچاوه:

گۆفاری (ژین)، ژ ۲۱، ۱۸ ی حوزه یرانی ۱۳۳۵ ی پۆمی (۱۹۱۹).

م. نه مین بۆز نه رسلان، ژین گۆفاری کوردی-ترکی ۱۹۱۸-۱۹۱۹، جلد (۵)، ئۆپسالا، ۱۹۸۸.

العدد (٥)

السنة الثانية

أيلول ١٩٩٨

هزارمرد

مجلة علمية فصلية

تبحث عن آثار وتاريخ كردستان

تصدرها المديرية العامة للآثار

الأستخبارات الأيوبية

مصادر أخرى لجمع المعلومات

القسم الخامس

بقلم باحث

العدو، فيسرقون منهم حتى الرجال و يخرجون.^٢

كما يذكر لنا ابن شداد المهام التي أنيطت بعناصر هذه الفرقة فيقول: "كان صلاح الدين قد ديون ثلاثمائة لص من شلوح^٣ العرب، يدخلون ويسرقون منهم - أي الصليبيين - أموالهم وخيولهم، ويسرقون الرجال أحياء، وذلك انه يكون الواحد منهم نائماً، فيوضع على حلقه الخنجر ثم يوقظ فيرى الشلح و الخنجر في يده، وقد وضعه في نحره فيسكت ولا يتجاسر أن يتكلم فيحمل و هو على هذا الوضع الى أن يخرج من الخيمة، و يؤخذ أسيراً، و تكلم منهم جماعة فنحروا، فصار من أصابه ذلك سكت، و اختار الأسر على القتل^٤.

و مما لا ريب فيه ان الأثر المعنوي الذي يتركه نجاح هذه العمليات، قد يفوق في خطورته كل أثر مادي، أو خسارة تلحق بالعدو، و لاسيما عندما يكون تنفيذ هذه العمليات في قلب صفوف العدو، فمن اليسير أن ندرك مدى الأثر النفسي السيء الذي تتركه مثل هذه العمليات في معنويات الصليبيين بما تسببه من فوضى و ارتباك بسبب غياب القيادة المعروفين أو حتى الجنود المخطوفين، و من نقص في الأقوات و الأسلحة المسروقة أو المدمرة، و من زعر في نفوس بقية الجنود في المعسكر الصليبي، و هكذا فبالإضافة الى

^٢ الروضتين، ج ٢/ ١٨٤.

^٣ الشلح: السيوف القاطعة، أو قاطع الطريق الذي يعرى الناس ثيابهم (ابن منظور: لسان العرب، ج ٣/ ص ٣٣٠).

^٤ النوادر السلطانية، صص ١٩٢-١٩٣ / و ينقل عنه أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ ص ١٨٦.

١- فرقة اللصوص

بلغ عدد عناصر هذه الفرقة في إحدى الفترات - حوالي ثلاثمائة فارس مسلحين في سجلات الجيش الأيوبي، أذ كون صلاح الدين من هؤلاء الفرسان - الذين كان يتم اختيارهم من بين القبائل البدوية - فرقة خاصة للقيام بعمليات محدودة خاطفة ضد معسكرات الصليبيين، يتم خلالها التسلل خفية الى صفوفهم.

و كانت لأفراد هذه الفرقة و لخيولهم صفات خاصة بهم تمكنهم من التسلل في صمت تام دون أن يحس بهم العدو، و تتلخص مهمات هؤلاء البدو في خطف الصليبيين، و لاسيما القادة المعروفين منهم، و أحضارهم أحياء الى المعسكر الأيوبي لأستجوابهم و أستنزاع المعلومات منهم، أو لأستخدامه كوسيلة ضغط على العدو، و كذلك نهب أو سرقة كميات من مؤنهم و خيلهم، و القيام بتدمير و أفساد ما لا يستطيعون حمله معهم، و هذا هو السبب في تسمية الأيوبيين لهذه الفرقة بأسم اللصوص^١، فيقول أبو شامة: كان للمسلمين لصوص يدخلون الى خيام

^١ ابن شداد: النوادر، ص ١٩٢ / ابن كثير: البداية و النهاية، ج ١٢/ ص ٢٤٢ / ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ج ٦/ ص ١١ / العنبري: شفاء القلوب، ص ٦٤ / محمد كرد علي: خطط الشام، ج ٢/ ص ٦٨.

الصليبين، و لاسيما الخيول و البغال و الأسلحة^٧.

و يبدو أن نشاط عناصر هذه الفرقة لم يكن مقتصرًا على عمليات خطف قادة الأعداء، كما لم يكن محددًا في إطار جمع المعلومات عن الصليبيين فحسب، بل كانوا يقومون بأعمال أخرى منها العمل كأدلاء للجيش الأيوبي، و ذلك لعدم معرفة الجيش في بعض الأحيان بالطرق و النياسم المأمونة من خطر الأعداء، ففي معركة الرملة برزت الحاجة إلى الأدلاء للتقدم بالجيش في الطرق المأمونة قدر الامكان، فقد ساهم الأدلاء من البدو بنقل سلاح الدين و إنقاذه بعد الهزيمة التي لحقت بجيشه سنة ٥٧٣/١١٧٧م^٨، و يقول ابن واصل بهذا الشأن: "من أسباب السلامة أن القاض الفاضل كان يستظهر بأستصحاب جماعة من الكنانية الأدلاء، فلما وقعت الواقعة خرج بدوابه و غلمانه و أصحابه و ثقاته، و بث أصحابه في تلك الرمال حتى أخذوا خبر السلطان و قصده، و أنتفع السلطان بتلك الأدلاء الذين معه"^٩.

و بعد أن تمكن الجيش الأيوبي من شوال سنة ٥٧٨/١١٨٢م من أنزال الهزيمة بالجيش الصليبي الذي أراد غزو المدينة المنورة، و تفرق أفراد العدو في المناطق القريبة من قلعة أيلة، قام البدو بأقتفاء آثارهم، و أضرارهم^{١٠}.

كما زود البدو الجيش الأيوبي بقوات إضافية للأغارة على ممتلكات الصليبيين و قد أستخدمهم صلاح الدين في مناسبات عدة، أبرزها عمليًا سنة ٥٧٤/١١٧٩م، إذ كان يسيرهم إلى صيدا و بيروت لحصد غلات الصليبيين، فيعودون بجمالهم و أحمالهم مؤنفة

الحركات العسكرية النظامية للجيش الأيوبي، فإن هجمات هذه الفرقة الخاصة، و التي كان تنفيذها يجري بزخم متواصل قد أضطلعت بدود مناسب في أستنزاف إمكانيات العدو المادية و المعنوية، و خلقت لديه حالة من الأرهاق و التوتر النفسي المستمرين.

و من المرجح أن المستأمنين الصليبيين قد شاركوا بشكل أو بآخر في تنفيذ هذه العمليات-التي تعتمد على المباغتة و الوصول إلى الهدف بالسرعة الممكنة قبل أن يتمكن الخصم من القيام بردود فعل إلى جانب عناصر هذه الفرقة، حتى يساعدهم على معرفة خيام القادة، أو إلى المواضع التي بها الأهداف المقصودة، أو لحل مشكلة التفاهم اللغوي معهم، بيد أننا لا نقصد بذلك أن عناصر هذه الفرقة كانت تستصحب المستأمنين الصليبيين في كل عملياتها، و ذلك لأن الروايات التاريخية قد أشارت بوضوح إلى أن هؤلاء كان يتفاهمون مع الصليبيين بالأشارة^{١١}، و يقول ابن شداد في هذا الشأن: "هذا و اللصوص يدخلون إليهم إلى خيامهم و يسرقون أقمشتهم، و نفوسهم، و يأخذون الرجال في عافية، بأن يجثوا إلى واحد و هو نائم فيضعوا السكين على حلقه و يوقظه، و يقولون له بالأشارة أن تكلمت ذبحناك، و يحملونه و يخرجون به إلى عسكر المسلمين، و جرى ذلك مرارا كثيرة"^{١٢}.

و لعل سبب اختيار عناصر هذه الفرقة من بين القبائل البدوية يعود إلى ما عرف عنهم من خفة الحركة، و حدة البصر، و غريزتهم الطبيعية التابعة من بينتهم الصحراوية، و تعودهم على نهب القوافل في الصحراء، كما كانوا يشكلون قطاعا كبيرا في الدولة الأيوبية، و كانوا يعتبرون أنفسهم طبقة عسكرية محاربة، لذلك كان صلاح الدين ينعم إليهم و يكرمهم، و يعطيهم ما كانوا يأخذونه من معسكرات

٧. م. ن. ص ٥٨، ١٩٠.

٨. العماد الأصفهاني: البرق الشامي، ج ٣/ص ٤١.

٩. مفرج الكروب، ج ٢/ص ٦١.

١٠. أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ٣٧/ابن واصل: مفرج

الكروب، ج ٢/ص ١٣٩.

١١. ابن شداد: النوادر، ص ١٦٥/أبو شامة: الروضتين،

ج ٢/ص ١٨٦.

النوادر، ص ١٦٥.

الثالث عشر من شوال ٥٨٧/١١٩١م، إذ عين صلاح الدين جهة الكمين، ووضع فيها جماعة من الحلقة السلطانية، وبعد أن استقرت جنود الحلقة في الكمين، أمر صلاح الدين هؤلاء البدو بمناوشتهم، والأنهزام بين أيديهم، فوقع القتال، وأنهزموا بين أيدي الصليبيين باتجاه الكمين، والصليبيون يتبعونهم، ولما قاربوا الكمين خرجت اليهم جنود الحلقة، وألحقت بهم خسائر من القتل والجرح والأسر^{١٦} وكذلك ما حدث في الثالث من جمادى الآخرة ٥٨٨/١١٩٢م عندما علمت القيادة الأيوبية بمرور قافلة صليبية كبيرة، فأمرت باعتراضها، وخصصت لهذا الغرض مجموعة من المقاتلين الذين أستصحبوا معهم بعض عناصر فرقة اللصوص لأستدراج الجنود والخيالة الصليبية التي كانت مكلفة بحماية القافلة، فظهر هؤلاء البدو لهم، وتمكنوا من أستدراجهم الى الجهة التي كان المقاتلون الأيوبيون قد نصبوا فيها الكمين، فخرجوا لهم، وألحقوا بهم خسائر^{١٧}.

وكثيرا ما كانت عناصر هذه الفرقة تقوم بغارات خاطفة أيضا على مؤخرة الجيش الصليبي، هذا فضلا عن قطع طرق المواصلات في بعض الأحيان، ولاسيما أثناء التوجه الصليبي نحو القدس^{١٨} وغالبا ما كانت تتم هذه الغارات ليلا وقلما كانوا يعودون بلا غنائم، إذ كانوا يتسللون وسط الحرس متسحين بالسواد يسترقون الخطى حتى يدخلوا خيم الصليبيين^{١٩}.

وهكذا لم يهمل الأيوبيون أهمية الدور الذي يمكن أن يضطلع به هؤلاء البدو في الصحراء، إذ نظمهم في فرقة خاصة، فقدموا خدمات لا بأس بها للدولة الأيوبية في مجال العمل الاستخباري، وكذلك كأدلاء يدلون الجيش الأيوبي في دروب الصحراء والمسالك التي

^{١٦} ابن شداد: النوادر، ص ١٩٩-٢٠٠.

^{١٧} م. ن. ص ٢١٣.

^{١٨} سعيد عبد الفتاح عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ص ٨٤٥.

^{١٩} لامب: شعلة الإسلام، ص ١٩٢-١٩٣.

بأنفائها^{٢٠}، وأثناء حصار عكا وقعت معركة بين البدو والصليبيين في السادس عشر من شعبان ٥٨٥/١١٨٩م، وكان السبب في ذلك أنه بلغ الجيش الأيوبي أن الصليبيين يخرجون للأحتشاش من طرف النهر، فنصب صلاح الدين لهم كميناً، وأختار جماعة الكمين من البدو، وذلك لفتحهم على خيلهم وأمنه عليهم، فخرجوا ولم يشعروا بهم، فهجموا عليهم وألحقوا بهم هزائم كبيرة من القتل والجرح والأسرى الذين أحضروهم الى صلاح الدين الذي كافأهم وأحسن اليهم وخلع عليهم^{٢١}، وحدث أن هاجم البدو الصليبيين في شعبان ٥٨٦/١١٩٠م، فقتلوا وسرقوا وأسروا منهم عدداً آخر^{٢٢}.

وأثناء السير نحو عسقلان، قامت عناصر هذه الفرقة بخطف أربع من المقاتلين الصليبيين، وجاءوا بهم الى صلاح الدين الذي أمر بوضعهم في الزبدخانة^{٢٣}، وفي الثاني والعشرين من رمضان ٥٨٧/١١٩١م، تمكنت أفراد هذه الفرقة أيضا من التسلل الى داخل معسكرات العدو جلبوا منها فرسا وبغلة^{٢٤}.

كما شاركت عناصر هذه الفرقة في بعض الأحيان في أستدراج الجيش الصليبي الى الجهة التي كانت تتواجد فيها القوات الأيوبية للأقتضاض عليهم، ومثال ذلك ما حدث في

^{٢٠} البنداري: سنا البرق الشامي، ج ١/ص ٢٢٤ / أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ٨، هاملتون جب: صلاح الدين، الأيوبي، ص ١٧٣-١٧٤.

^{٢١} ابن الأثير: الكامل، ج ٩/ص ٢٠٢ / ابن شداد: النوادر، ص ١٠٨.

^{٢٢} ابن شداد: النوادر، ص ١٤٣.

للزبدخانة: كلمة فارسية مركبة من (زرد) أي سلسلة و (خانة) أي (مكان أو موضع) وتعني الكلمة المركزية (السجن) أصلها خزنة الزرد أو خزنة السرج بوجه العام، وهنا تعني نوعاً من السجن يسجن فيه كبار الأمراء وعلية القوم (ابن راصل: مفرج الكروب).

^{٢٣} م. ن. ص ١٨٥.

^{٢٤} ابن شداد النوادر، ص ١٩٢ / أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ١٩٢.

لجمع المعلومات بالطرق السرية، وقد يأتى بها بنفسه، أو تكون له صلة بمن يعملون في داخل صفوف العدو، حيث يعدونه بمعلومات، وبذلك فإنه يؤدي مهمة كانت جزءاً من أجمالي جهد الاستخبارات من حيث مهمته، وهي جمع المعلومات عن العدو بالطرق السرية و إيمانها الى الجهة التي وجهته، لكنه يختلف عنه كونه ليس مواطناً لنفس البلد الذي يعمل لأجله، و قد ينتمي الى أي جنسية^{٢٢}، بينما يعد رجل الاستخبارات، الذي ينتمي للدولة ذاتها، موظفاً رسمياً يقوم بعمله في مكان ما كأى موظف آخر خدمة لدولته.

لقد عثرنا في مصادرنا التاريخية الأولية على حوادث تاريخية عديدة تشير الى كثرة المستأمنين في الجيش الأيوبي، و استخدامهم في الغالب كعملاء لصالحه، هذا فضلاً عن تحول قسم منهم الى الإسلام، و عودة بعضهم الآخر الى ذريهم من الصليبيين، و يقول العماد الأصفهاني في هذا الشأن:

"وهرب الينا منهم -أي الصليبيين- عصابة بعد عصابة، فأستأمنوا الينا لفرط جوعهم، و لما شبعوا عندنا لم يرغبوا في رجوعهم، فمنهم من أسلم و حسن أسلامه، و منهم من خدم فوافق أستخدامه، و منهم من حن الى الف، فرجع القهقري الى خلفه"^{٢٣}، و يشير القاضي ابن شداد الى ذلك أيضاً بقوله: "وكان قد أستأمن من الفرنج خلق عظيم، أخرجهم الجوع الينا"^{٢٤}.

"تراجم ينقل واحد عن آخر، و يقول ثان ما يقول أول، و ثالث ما يقول ثان"^{٢٥}.

و من الحوادث التاريخية التي يستدل منها على أن المستأمنين الصليبيين كانوا يعملون مع القوات الأيوبية في مجال العمل الاستخباري،

تؤدي الى أبار المياه، هذا فضلاً عن العمليات الخاطفة -المذكورة- و التي كان من شأنها تعريض الصليبيين لضربات نفسية فجائية بغية خلق متاعب لهم، و كذلك بذور الأضطراب بين صفوفهم.

٢- المستأمنون

و هم عناصر صليبية طلبت الأمان من الجيش الأيوبي^{٢٦}، لأعتبارات مختلفة منها طلب الحماية أو المال أو من شدة الجوع و الفقر^{٢٧}، و أبدى بعضهم أستعداده للتعاون مع الأيوبيين، و العمل تحت قيادتهم، و غالباً ما كان هذا التعاون يتم بصورة سرية للقيام بواجبات محددة، و لفترات معينة حسب الظروف و طبيعة العمل كقيامهم بالتسلل الى بيئة العدو لغرض أنجاز مهام متنوعة، و لاسيما جمع المعلومات المطلوبة منهم فيما يخص نوايا الصليبي و خططهم.

و يبدو أن اختيار هؤلاء المستأمنين للعمل في المجال الاستخباري كان يتم لعدة أعتبارات منها:

١. قرب المستأمن من المعلومات التي تحتاجها القيادة الأيوبية و تستفاد منها.
 ٢. معرفة المستأمن بالأماكن و المواضع التي يعسكر بها العدو، و التي تهم القيادة جمع المعلومات عنها.
 ٣. قدرة المستأمن على تكوين علاقات مع العدو و توطيدها.
 ٤. معرفة المستأمن لغة العدو.
- يمكن تشبيه المستأمن بالعميل الذي يخرج

^{٢٠} المستأمن: الطالب للأمان، و الأستئمان طلب الأمان (أحمد بن على الفيومي: المصباح المنير في غريب الشرح الكبير للرافعي، بيروت، د.ت، ص ٥٢٢).

لقد أستخدمت الدولة الإسلامية منذ بداية نشوؤها أهل الذمة لغرض جمع المعلومات اللازمة عند العدو، فكان بعض اليهود يتجسسون لحساب المسلمين و كذلك النصارى في الجزيرة العربية (محمد المعراوي: شريعة الحرب في الإسلام، ص ٣٢٩).

^{٢١} ابن شداد: النوادر ص ١٤٦ / أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ١٦٥ ابن واصل: مفرج المروين ج ٢م ٣٤٧.

^{٢٢} أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ١٨٥.

^{٢٣} م. ن. ج ٢/ ١٦٥.

^{٢٤} و كانوا من جنسيات مختلفة حتى اذا أستأمن مستأمن أحتيج الى فهم لغته الى عدة.

^{٢٥} أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ١٨٥.

الأصفهاني الى ذلك بقوله: "و في عشية الأثنين التاسع عشر من رمضان رحلنا الى منزل يعرف بشفرعم، و خص بهذا الرحيل النفع، وكان سبب ذلك أنه كثر المستامنون الينا من الفرنج، وأخبروا أنهم في عزم الخروج الى المرح هانجين للثأر ثائرين الى الهيجاء مانجين"^{٢٠}.

و عندما نشب القتال مرة أخرى بين الطرفين في الثامن من شعبان ٥٨٧ هـ / ١١٩١ م، زود المستامنون الجيش الأيوبي بمعلومات عن تنظيم الجيش الصليبي أثناء القتال، إذ أخبروا بأنهم -أي الصليبيين- قد انقسموا ثلاثة أقسام: الأول وفيه الملك العتيق جفري و جماعة من الساحلية في المقدمة، و الملك الإنجليزي ومعه الفرنسيون في الوسط، و أولاد الست أصحاب طبرية و طائفة أخرى في المؤخرة"^{٢١}.

و هكذا نرى أن المستامين كانوا يواصلون الأخبار، بل أنهم كانوا يخبرون القيادة بتفاصيل تعبئة القوات الصليبية، و توزيع القادة على أقسامها و أسمائها، و أكثر من ذلك فإن هؤلاء المستامين كانوا ينقلون باستمرار المعلومات المتعلقة بقدرات العدو التسليحية، و ما أستجد فيها، و تأثيرها و فاعليتها، نذكر منها تلك المعلومات التي أوصلها المستامنون الى القيادة بشأن ذلك المنجنيق الكبير الذي أنفق عليه الأمير الصليبي الكندهري - مبالغ ألف و خمسمائة دينار ليقدمه الى عكا، فأرسل صلاح الدين من يضره فيه النار " فأحترق في ساعته، فذهل العدو، فإنه كان بعيدا عن البلد"^{٢٢}.

و الجدير بالذكر أن المعلومات المتعلقة بهذا المنجنيق الكبير، و مكان نصبه قد وصلت الى القيادة الأيوبية من خلال الجواسيس أيضا، و هذا يبين لنا مدى اعتماد هذه القيادة على العنصر الاستخباري بغية تحقيق النصر، و كذلك اعتمادهم على مصادر عدة لجمع

و نقل الأخبار المتعلقة بتحركات و خطط و نوايا القوات الصليبية، ما حدث سنة ٥٧٣ هـ / ١١٧٧ م إذ أخبر هؤلاء المستامنون القيادة الأيوبية بنوايا الصليبيين، و هو شن الهجوم على فاقوس"^{٢٣}.

و كذلك ما حدث في رمضان سنة ٥٨٦ هـ / ١١٩٠ م، إذ أخبروا الجيش الأيوبي أثناء حصار عكا - "أن العدو المخذول قد عزم على الخروج الى العسكر الإسلامي خروج مصاف و مفاضة"^{٢٤}.

و قد وجدنا في الحديث عن التجسس أن هذه الأخبار عن نوايا الصليبيين قد وصلت الى القيادة الأيوبية من خلال الجواسيس أيضا، و هذا يبين أن القيادة الأيوبية تنهل معلوماتها من مصادر عدة.

كما زود هؤلاء المستامنون الجيش الأيوبي بتفاصيل تحركات الجيش الألماني الواصل الى الشام إذ أخبروا صلاح الدين بوصولهم الى صور و من ثم قيام الملك الألماني بأرسال جيشه الى عكا، و بقائه هو مع نفر يسير عند حاكم صور - كونراد دي مونتفرات - و من ثم وصول الملك الألماني نفسه أيضا الى عكا بصحبة عدد قليل من جنده"^{٢٥}.

و يبدو أن القيادة الأيوبية كانت تعتمد على ما ينقلها المستامنون من معلومات عن نوايا و استعدادات الصليبيين العسكرية، إذ ما أن وصل خبر من خلالهم مفاده أن الصليبيين يعتمرون شن هجوم كبير على المعسكر الأيوبي، حتى أمر صلاح الدين بنقل مقر قيادته الى شفرعم"^{٢٦}، و قد أشار عماد

^{٢٠} العماد الأصفهاني: البرق الشامي، ج ٣/ص ٦٧/ أبو شامة: الروضتين، ج ١/ص ٢٦٧/ ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ص ٦٥.

^{٢١} ابن شداد: النوادر، ص ١٤٤.

^{٢٢} ابن شداد: النوادر، ص ١٤٠.

^{٢٣} أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ١٦٤/ ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ص ٢٣٨/ تاريخ ابن الفرات، مج ٤/ج ٢/ص ٢٣٤. شفرعم: قرية كبيرة بينها و بين عكا ساحل الشام، و تبعد عنها حوالي خمسة كيلومترات (معجم البلدان، ج ٣/ص ٣٠٤).

^{٢٠} الفتح القسي، ص ٤٣٦.

^{٢١} ابن شداد: النوادر، ص ١٧٩.

^{٢٢} ابن شداد: النوادر، ص ١٣٤-١٣٥.

المستمر لأي تحرك معادي، ومن ثم اختيار عدة وحدات استخبارية في جمع المعلومات، وكذلك دقة المعلومات وشموليتها، بحيث تضمنت أموراً عسكرية واقتصادية، والحالة المعنوية وغيرها، وهكذا كانت القيادة الأيوبية تستقبل المستأمنين، وتوجههم ليكونوا لها عملاء على ذويهم الصليبيين^{٢٢}.

ومن الحوادث الأخرى الدالة على استخدام ملوك بني أيوب هؤلاء المستأمنين كعملاء لهم ضد الصليبيين، ما حدث في الثالث عشر من جمادى الأولى ٥٨٧/١١٩١م، إذ أخبر المستأمنون بأن الجيش الصليبي قد قرد وقف هجماته على مدينة عكا لحين وصول الملك الأنكليزي رتشارد إليهم^{٢٣}.

وكذلك أثناء تقدم القوات الصليبية نحو عسقلان، إذ أخبروا الجيش الأيوبي في السادس عشر من شوال ٥٨٧/١١٩١م بأن الصليبيين يستعدون للهجوم عليهم يوم الثامن عشر شوال-أي بعد يومين-بقوة عشرة آلاف فارس، ولكنهم-أي المستأمنون-لم يتمكنوا من معرفة المكان، أو المعسكر الذي يقصده الصليبيون، الأمر الذي جعل صلاح الدين يجمع أعضاء مجلسه الحربي الاستشاري لمناقشة هذا الأمر وفيما ينبغي عليهم عمله في تلك الفترة الحرجة التي كانت تمر بها القوات الأيوبية، فاتفق الرأي على أنهم يقيمون في معسكرهم وياخذون استعداداتهم لمواجهة وصد أي هجوم معاد^{٢٤}.

كما استعانت القيادة الأيوبية في قتالها ضد الصليبيين بأولئك المستأمنين الوافدين عليها من صفوف العدو، وذلك بأرسال بعضهم إلى الأماكن الواقعة تحت سيطرة الصليبيين لمهاجمتهم فيها، وذلك لزعة معنوياتهم، وإشاعة الخوف، وبذر بذور الشقاق والاضطراب في صفوفهم، ويقول العماد الأصفهاني^{٢٥} ولي

المعلومات عن كل ما يتجدد لدى الصليبيين بغية اتخاذ الإجراءات المناسبة بشأنها، لأن التخطيط السليم للمعركة يتوقف إلى حد كبير على معرفة نوايا وأسرار الخصم، لذا فإن الجاسوس أو المستأمن الجديد قد يفني عن عمل عشرات المقاتلين في الميدان، إذ أنهم يساهمون بقسط كبير من عملية رسم الخطط العسكرية، والمعروف أن الخطة العسكرية، هي التصميم الفكري والعملية يسبق البدء بأعداد وتنفيذ أي عمل عسكري، وتمثل هذه الخطة التصور الأساسي الذي ينبغي على القائد امتلاكه والتصرف على أساسه قبل البدء بالعمل، وهي تشمل العمل العسكري كله، و يصبح هذا العمل بفضلها عملية واحدة ذات هدف نهائي واحد تذوب فيه كافة الأغراض الخاصة والجزئية، ولا يمكن أن يبدأ عمل عسكري مهما كان مستواه بنجاح قبل أن تكون المعالم الأولى لتصميمه-أي معالم خطته العامة- قد توضحت في ذهن القائد و مرؤوسيه، وهذا لا يتم إلا عن طريق الحصول على المعلومات المتنوعة والصحيحة-أي الاستخبارات-عن الخصم لوضع هذه الخطة.

وكيانات الأخبار الخاصة بالأممادات العسكرية الصليبية التي تصل من الغرب الأوربي إلى صليبي الشام تصل إلى القيادة الأيوبية أيضاً من خلال هؤلاء المستأمنين والجواسيس، فعلى سبيل المثال عندما وصل الكندھري-وهو من ملوكهم وأغنيائهم-عن طريق البحر، أخبر المستأمنون الجيش الأيوبي بوصولهم، وما جلبه معه من الأموال والذخائر والمير والأسلحة والمقاتلين، وكذلك نواياه بالهجوم على المعسكر الأيوبي ليلاً، وكيف أن وصوله قد رفع من معنويات الصليبيين^{٢٦}.

وباستطاعة الباحث ملاحظة أمور عدة من هذه الرواية منها: استخدام الأيوبيين مبدأ جمع المعلومات والحصول عليها، وتتبع الأثر

^{٢٢} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص ٤٦.

^{٢٣} ابن شداد: النوادر، ص ١٦١.

^{٢٤} م. ن. ص ١٩٧.

^{٢٥} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص ٤١٣/ ابن شداد:

النوادر، ص ١٢١/ ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ ص ٣٣٨.

أو البيع أو بأية صورة أخرى، وكان قنصل الأسرى يستهدف أروهاب العدو. هكذا كانت الحال عند الشعوب القديمة، ثم تطورت الأمور و صار المنتصرون يعيلسون إلى الانتفاع من الأسرى بدلا من قتلهم^{٢٧}.

أذن فالأسرى هم أفراد القوات المعادية الذين يقعون في قبضة قوات الطرف الآخر، و من الطبيعي أن يتعرض هؤلاء الأسرى إلى عملية الاستجواب التي كانت تهدف إلى الحصول على المعلومات عن طرف الخصم، و هذه العملية-أي الاستجواب-تعد حقا طبيعيا مشروعا لأطراف النزاع، لا يمكن أستهجانه، بل تتمسك به كل الجيوش في العصر الحديث.

أن ما عثرنا عليه من نصوص تاريخية بها أمثلة على الدور الهام الذي اضطلع به هؤلاء الأسرى في مجال تزويد القيادة الأيوبية بمعلومات لا يستهان بها على الصليبيين، و نظرا لكثرة الأجناس الأوروبية التي أشتركت في الحروب، و لاسيما أثناء الحملة الصليبية الثالثة، و إلى تعدد لغات الجنود، و إلى الصعوبات التي كان يجدها الأيوبيون عند أستجوابهم الأسرى الأوروبيين، يقول أبو شامة في نص سبق أن ذكرناه: "و اجتمع في هذه الجموع من الجيوش الغربية و الألسنة الأعجمية من لا يحصر معدوده، و لا يصور في الدنيا وجوده، حتى إذا أسر أسير، و أستأمن المستأمن احتيج في فهم لغته إلى عدة تراجم ينقل واحد عن آخر و يقول ثان ما يقول أول و ثالث ما يقول ثان"^{٢٨}

و من الحوادث الدالة على دور هؤلاء الأسرى في تزويد الجيش الأيوبي بالمعلومات نذكر بأن حجم الأسطول الصقلي الذي هاجم

يوم الاثنين الثاني عشر ذي الحجة- ١١٩٠/٥٨٦م- عماد المستأمنون من الفرنج الذين أنهضهم السلطان في براكيس^{٢٧} ليغزوا في البحر و يكونوا أيضا لنا جواسيس، فرجعوا و قد غنموا و غلبوا و كسروا و كسبوا و أسروا.^{٢٨} كما هاجموا قبرص أيضا في الثاني عشر من ربيع الأول سنة ٥٨٧/١١٩١م^{٢٩}.

و كان لتوالي حوادث الأستئمان إلى الجيش الأيوبي، و لاسيما أثناء الحملة الصليبية الثالثة، الأثر السيء على القوات الصليبية إذ تقوى الجيش الأيوبي على حسابهم، و لكن ليس ذلك لقوة المستأمنين العسكرية فحسب، بل لمعرفةهم الدقيقة بالصليبيين، و بمنطقة الحرب، و معرفة لغتهم، و أماكنية التعاون معهم، لأنهم من نفس الجنس.

٢- أسرى الحرب Prisoner of war

يطلق لفظ الأسير على المقاتلين الذين يقعون في قبضة الأعداء في الحرب و هم على قيد الحياة، فهو أسير بمعنى "مأسور" و سمي بذلك لأنهم كانوا يشدون به (الاسار) و هو القيد-أي السير من جلد و نحوه-ليستوثقوا منه لكي لا يفلت منهم، ثم أطلق ذلك الأسم عليه فيما بعد و أن لم يشد به^{٣٠}.

و جد الأسر منذ أن وجدت الحروب، فهو نتيجة طبيعية لها، و كان الأسرى في الحروب القديمة يتحولون إلى أرقاء تحت رحمة الأسر المنتصر يتصرف بهم كما يشاء سواء بالقتل

^{٢٧} البركوس: و هي من السفن الصغيرة مهمتها الأساسية نقل الماء (أبن ماتي: قوانين الدواوين، ص ٢٤٠) و كانت تستعمل لركوب الجند و الناس عامة، و معدل حمولتها حوالي خمسة و عشرين رجلا (العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص ٤٦٠) و لعزير من التفاصيل ينظر محسن محمد حسين: الجيش الأيوبي، ص ٣٤٦-٣٤٧.

^{٢٨} الفتح القسي، ص ٤٦٠.

^{٢٩} العماد الأصفهاني: الفتح القسين ص ٤٧٦/ ابن شداد:

النوادر، ص ١٥٧/ أبو شامة: الروضتين، ص ١٨٣.

^{٣٠} الزمخشري: أساس البلاغة، ص ٦/ الرازي: مختار الصحاح، ص ١٦/ محي للال سرحان و آخرون: أسرى الحرب في الإسلام و القانون الدولي، بغداد، ١٩٨٦م، ص ٧.

^١ عبدالواحد محمد يوسف الغار: أسرى الحرب، القاهرة، ١٩٥٧م، ص ١٨١ محي للال سرحان: الأسير في منظور الشريعة الإسلامية و القوانين الدولية، مجلة الأمن القومي، العدد الثامن السنة السابعة، بغداد، ١٩٥٨م، صص ١١٧-١١٨.

^٢ الروضتين، ج ٢/ ص ١٨٥ و ينظر أيضا ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ ص ٣٥٣.

للقيام بشن هجوم مباغت من الخلف على القوات الأيوبية التي كانت تحاصر صفد إلا أن هذه المهمة لم يكتب لها النجاح وبانت بالفشل، نتيجة لوقوع أحد فرسان النجدة الصليبية في أسر مقاتل أيوبي قرب الحصن، الذي بادر باستجوابه على الفور وعندما امتنع الفارس الصليبي عن إعطاء المعلومات التي طلب منه والتي تتعلق بسبب وجوده في تلك المنطقة، تعرض إلى التعذيب الشديد والتهديد بالقتل، مما اضطره إلى أن يدلي بمعلومات هامة عن المواضع التي فيها أصحابه من الفرسان الذين جاءوا لنجدة الصليبيين في صفد، وعددهم وعدتهم والهدف من مجيئهم، فعاد المقاتل الأيوبي مسرعا إلى قائده المباشر- صارم الدين قايماز النجمي- وأخبره بالمعلومات التي أنتزعها من الأسير، عندئذ جهز القائد قوة بقيادة الأمير مسعود الذي توجه إلى مواضع الفرسان الصليبيين وقاتلهم حتى أبادهم قتلًا وأسرا^{١٧}.

كان صلاح الدين يحضر بنفسه في كثير من الأحيان جلسات استجواب الأسرى فهذا العماد الأصفهاني الذي كان حاضرا في إحدى هذه الجلسات يقول: "و جلس السلطان وأنا عنده، فمن أحضر من الأسارى استنطقه"^{١٨}.

و في التاسع من الربيع الأول سنة ٥٨٧هـ/١١٩١م- أثناء توجه الصليبيين نحو عسقلان- استجوب صلاح الدين أسيرا صليبييا كان من كبار أمرائهم، فسأله من خلال المترجم عن أحوال نويه قائلا:

كيف يسوى الطعام عندكم؟

فأجاب: أول يوم رحلنا من عكا كان الواحد منا يشبع بستة قراطيس، ثم لم يزل السعر يقلو حتى صار يشبع بثمانية قراطيس.

ثم سأله عن سبب تأخر القوات الصليبية لـ

^{١٧} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص ٢٧١/ ابن الأثير:

الكامل، ج ٩/ ص ١٩٦/ أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ ص ١٣٥/ ابن

واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ ص ٢٧٢.

^{١٨} البرق الشامي، ج ٣/ ص ١٨٠.

الأسكندرية في السادس والعشرين من ذي الحجة ٥٦٩هـ/حزيران ١١٧٤م، قد تبين من خلال أقوال الأسرى الذين وقعوا في قبضة القوات الأيوبية، ويقول العماد الأصفهاني في هذا الشأن: "أما الخيل فعدتها على ما حققته أخبار الأسارى على الأفراد ألف وخمسمائة رأس، منها رامحة ألف، وتركبولية خمسمائة، وكانت عدة راجلهم في كل شيني مائة وخمسين رجلا، فيكون ثلاثين ألف مقاتل على مائتي شيني، وعدة الطرائد^{١٩} ستا وثلاثين طريدة تحمل الخيل، وعدة السفن التي تحمل آلات الحرب والحصار من الأخشاب الكبار وغيرها ست سفن، وكانت عدة المراكب الحماله^{٢٠} برسم الأزد للرجال أربعين مركبا، وفيها من الرجال المتفرق وغلما الخيالة وصناع المراكب وأبراج الزحف ودباباته المنجنيقية ما يتم خمسين ألف راجل^{٢١}.

كان الأيوبيون يقومون في الواقع بأخضاع هؤلاء الأسرى لاستجوابات مضمينة ومتعمقة، ولأسيما أولئك الذين كانوا يتبأون مراكز قيادية في جيوشهم وكانوا يلجأون أحيانا إلى التعذيب الشديد والتهديد بالقتل أن لم يخبر (الأسير) بما لديه من معلومات، ونذكر على سبيل المثال ما حدث أثناء حصار الجيش الأيوبي لحصن صفد^{٢٢}، عقب الانتصار الكبير الذي حققه في معركة حطين، فعندما فرض الأيوبيون حصارهم على الحصن المذكور أظهر الصليبيون في مدينة صور قدرا كبيرا من القلق، فأجتمعوا وقرروا فيما بينهم إرسال نجدة عسكرية مكونة من مائتي فارس من شجعانهم،

^{١٩} الطريدة: وهي سفن كبيرة الحجم خاصة بحمل الخيل بحيث تسع لحمل أربعين فرسا (ابن مهاتي: قواوين الدواوين، ص ٣٣٩).

^{٢٠} الحماله: من السفن الخاصة بحمل المؤن للجيش، وأحيانا تحمل مواد أخرى كالخيل والأثقال والجنود (ابن مهاتي: قواوين الدواوين، ص ٣٣٩-٣٤٠).

^{٢١} البنداري: سنا البرق الشامي، ج ١/ ص ١٧٠-١٧١.

^{٢٢} صفد: مدينة في جبال عاملة المطلة على حمص بالشام وهي من جبال لبنان (معجم البلدان: ج ٣/ ص ٤١٢).

الصليبيين يعيدون ترتيب و تنظيم فرقهم العسكرية استعدادا لشن هجمات أخرى على القوات الأيوبية^{١٠}.

كما أستجوب صلاح الدين أسيرين آخرين في السابع عشر من شعبان ٥٨٧هـ/١١٩١م، فسألها عن تحركات القوات الصليبية و نواياها، فأجابا: ربما أقاموا بيافا أياما و في أنفسهم عمارتها و تزويدها بالرجال و العدد^{١١}، الأمر الذي جعل صلاح الدين يجمع أرباب مشورته ليشاورهم في أمر عسقلان و هل يتم تخريبها أم تبقى كما هي، خشية من أن يستولى عليها الصليبيون بعد تنظيم قواتهم في يافا^{١٢}، و يتخذوها قاعدة للهجوم على مناطق أخرى و لاسيما مصر.

و علمت القيادة الأيوبية-من خلال الأسرى-بتفاصيل ما كان عليه الجيش الصليبي من تعبئة و تنظيم أثناء القتال التي دار بين الطرفين في الثامن من شعبان ٥٨٧هـ/١١٩١م^{١٣} و في الثامن من رمضان ٥٨٧هـ/١١٩١م، علمت القيادة الأيوبية أيضا من خلال هؤلاء الأسرى بأن ريتشارد قلب الأسد كاد أن يقتل بأيدي أحد مقاتلي اليك-عندما و قع في كمين كان قد نصب لهم-لولا تدخل مقاتل صليبي بينه و بين المقاتل الأيوبي فقتل الصليبي و جرح ريتشارد^{١٤}.

و من خلال الأسرى أيضا علمت القيادة الأيوبية في الثامن و العشرين من رمضان ٥٨٧هـ/١١٩١م، صحة خبر عودة الملك ريتشارد قلب الأسد الى عكا، و أنه مريض بها، كما و أن أهل عكا في حالة معنوية سيئة جدا بسبب فقرهم، و قلة المؤن عندهم^{١٥}.

و كانت القيادة الأيوبية تحصل على المعلومات الخاصة بالجيش المعادي من خلال

^{١٠} ابن شداد: النوادر السلطانية ص ١٨١.

^{١١} م. ن، ص ١٨٦.

^{١٢} م. ن، ص.

^{١٣} م. ن، ص ١٧٩.

^{١٤} م. ن، ص ١٩٠.

^{١٥} م. ن، ص ١٩٢.

المسير؟
فأجاب: أنهم كانوا في أنتظار وصول السفن و هي تحمل المؤن و المقاتلين. كما سأله عن القتلى و الجرحى في صفوف قواتهم؟
فأجاب أنها كثيرة.

فسأله عن الخيل التي هلكت؟

فأجاب: مقدار أربعمائة فرس^{١٦}.

و يلحظ عن عملية الاستجواب هذه أن المعلومات التي تمكن صلاح الدين من أنتزاعها من الأسير الصليبي كانت متنوعة و شاملة-عسكريا و اقتصاديا و معنويا- فلا بد أنه قد استفاد منها بشكل أو بآخر، ثم أن صلاح الدين كان دقيقا في أستجوابه، إذ بدأ سؤاله عن أحوال الصليبيين المعيشية، فكانت المجاعة على وشك أن تحل بهم بسبب ارتفاع الأسعار، و قلة الأقوات عنهم، و هم بأنتظار الامدادات التي من المحتمل أن تأتيهم عن طريق البحر، و كان هذا سببا في تأخر تقدمهم نحو عسقلان، و كذلك يظهر من خلال عملية الاستجواب الحالة المعنوية السيئة التي كانت تعاني منها القوات الصليبية، بسبب الخسائر الكبيرة التي ألحقت بها أثناء المناوشات التي كانت دائرة بين الطرفين.

و في العاشر من شعبان ٥٨٧هـ/١١٩١م علم صلاح الدين من خلال أستجوابه مجموعة من الأسرى الصليبيين، بأن هناك من يتعاون مع الملك الإنجليزي ريتشارد قلب الأسد من البدو في مجال نقل المعلومات الخاصة بالجيش الأيوبي، فذات مرة أخبروه بقله عدد الجند الأيوبي، و اعتمادا على صحة هذه المعلومات أمر ريتشارد قواته بشن هجوم على القوات الأيوبية، الا أن قواته قد أنهزمت و تكبدت خسائر كبيرة، فغضب ريتشارد و أمر بقتل البدويين الذين زوداه بمعلومات غير دقيقة، كما علم صلاح الدين من خلال هؤلاء الأسرى بأن

^{١٦} ابن شداد: النوادر، صص ١٧٧-١٧٨ /و يذكر العماد الأصفهانى أيضا هذه العملية الاستجوابية، و لكن ليس بهذا التفصيل (الفتح القسي، ص ٥٣٤).

فتح الحصون الصليبية، فأستجابا له وأرسلا الى من في عسقلان يطلبان منهما تسليم البلد الى صلاح الدين، الا أنهم لم يستجيبوا لطلبهما وردوا عليهما ردا قبيحا^{٥٦}، فأعاد صلاح الدين الملك جاي دي لوسينيان الى نابلس- حيث كان مكان معتقله^{٥٧}، في حين أطلق سراح جيرارد لأنه ساعده في فتح حصن غزة^{٥٨}، وعندما أتجه الجيش الأيوبي نحو جبيل طلب صاحبها- الذي كان من جملة الأسرى أيضا- من صلاح الدين إطلاق سراحه مقابل تسليم جبيل له، فرأى صلاح الدين أن ذلك سيرجعه من عناء القتال فأستحضره من دمشق مقيدا، فأمر حامية جبيل بالتسليم، فوافقت على ذلك، فأستولى عليه الجيش الأيوبي بدون قتال^{٥٩}.

٤- الرسل و السفراء

لم يعتمد الأيوبيون في عمليات جمع المعلومات على قنواتهم الاستخبارية التي ذكرناها فحسب، بل وجدوا في مصادر أخرى لا تقل أهمية عنها، منها الرسل و السفراء الذين كان ملوك بني أيوب يقومون بأرسالهم الى الملوك و البلدان المجاورة بل و أكثر من ذلك أنهم كانوا يستقلون وجود مبعوثي الملوك في بلادهم من أجل أنتزاع المعلومات منهم، و يؤكد الهروي في نصائحه لملوك هذه الأسرة بقوله: " و ليعلم أن الرسول الذي ياتيه من عدوه ار صديقه، اذا أراد امتحانه و كشفه، و الأطلاع على سره، و أظهار ما يخبؤه ليحسن اليه و يقبل عليه و ليطل الجلوس معه، و ليكثر سؤاله عن حال صاحبه و دخل بلاده و ليحرك

الأسرى الأيوبيين الذين وقعوا في قبضة القوات الصليبية، و الذين أستطاعوا الهرب من معتقلاتهم: مثل الأمير شيركوه الزرزاري^{٥٦} و كان من جملة الأمراء المأسورين في عكا- و هرب ليلة الأحد الحادي و العشرين من رمضان ٥٨٧هـ/١١٩١م، من معسكر الصليبيين، و لما وصل الى المعسكر الأيوبي أستدعاه صلاح الدين و تحدث معه، فأخبره عما جرى لهم و لقائهم الأمير المشطوب الهكاري أثناء حصار عكا، و كيفية الاستيلاء عليها من قبل الصليبيين، و كيف أن الأمير الهكاري قد قطع على نفسه قطيعة كبيرة من خيل و بغال و أموال، و أن الملك رتشارد قلب الأسد قد أخذ كل ما كان له من خدمه و ممالিকে و أقمشته، و لم يبق له فيها شيئا، و أن فلاحي الجبل يمدونه بالميرة مدا عظيما^{٥٧}.

و كذلك الحال عندما هرب أسير أيوبي آخر في السادس من شوال سنة ٥٨٧هـ/١١٩١م، أذ أكد لصلاح الدين بعد وصوله صحة الأخبار التي وصلت من خلال المستأمنين بشأن الهجوم الذي يزمعون القيام به، و أنهم يجمعون فرقهم في الرملة، و من هناك يتفقدون على المكان الذي يقصدونه^{٥٨}.

كما أستخدم صلاح الدين هؤلاء الأسرى- و لاسيما الأمراء الكبار منهم- في فتح المدن التي كانت قد أستولت عليها القوات الصليبية في بلاد الشام، ففي سنة ٥٨٣هـ/١١٨٧م أستعصت عسقلان على الجيش الأيوبي في بداية الأمر بسبب قوة حصانتها، و أصرار حاميتها على المقاومة، فأحضر صلاح الدين الملك المأسور جاي دي لوسينيان و مقدم الدواية جيرارد دي مونتفرات من سجنهما، و وعدهما بأطلاق سراحهما أن هما ساعدها في

^{٥٦} من كبار أمراء الكرد في الدولة الأيوبية، ولكن لم أعثر على ترجمة له.

^{٥٧} ابن شداد: م. ن، ص ١٩٤-١٩٥ / أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ١٩٣/نقبةز مجيد أمين: المشطوب الهكاري، ص ٢١٧-٢١٨.

^{٥٨} ابن شداد: م. ن، ص ١٩٧.

^{٥٩} ابن الأثير: الكامل، ج ٩/ص ١٨١/ ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ص ٢٠٩.

^{٦٠} أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ٩٠ م رنسيان: تاريخ الحروب الصليبية، ج ٢/ص ٧٤٦.

^{٦١} سعيد عبدالفتاح عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ص ٧٨٧ مالغامدي: صلاح الدين و الصليبيون، ص ١٢٧/

دريد عبدالقادر نوري: سياسة صلاح الدين الأيوبي، ص ٢٠٢.

^{٦٢} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص ١٠٨/ أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ٩٠/ ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ص ٢٠٧.

٢. معرفة أماكن المروج والأعشاب للعلف.

٣. معرفة قوة الجيش والمؤن التي لديه، وعدده، وحالته في الاستعداد للدفاع والهجوم.

٤. معرفة كيف يعيش (الأمير أو الملك) وماذا يأكل، وبمن يجتمع، وما هي تنظيمات بلاطه في القصر، والعادات المتبعة.

٥. معرفة ملامحه التي يلهو بها، وهل يلعب الشطرنج أو الصولجة أو يذهب للصيد.

٦. معرفة عاداته من ظلمه وعدله ولهوه وتبذله وكرمه وأخلاقه.

٧. معرفة هل هو متعلم أم جاهل.

٨. معرفة أجنده راضون عنه أم غاضبون عليه؟ أمو بخيل أم كريم جواد؟

٩. أزدمرت بلاده بالعمران، أم امتلات بالخرائب والأطلال؟

١٠. أروعته من الفقراء أم الأغنياء؟

١١. وزيره الأول - رئيس مجلس الوزراء - أم هو قدير أم عاجز؟

١٢. أحاشيته من العلماء الأنكباء أم العكس؟

١٣. ماذا يحب ويفضل؟ ماذا يبغض ويكره؟

و يختم نظام الملك حديثه في هذا الشأن قائلا: حتى إذا ما رغبوا في محاربتك يوما، أو أرادوا نقض خططه أو عيوبه كانوا مطلعين ومدركين، بحيث يضعون المحاسن والمساويء نصب أعينهم، وينهجون بحسبها^{٦٥} والجدير بالذكر أن هذا النظام الذي شرحه نظام الملك يكاد يكون كاملا.

من حيث جوهر الموضوع، إذ يمكن إضافة أمور أخرى تستوجبها محدثات هذا العصر، لكن العناصر الأساسية الواجب معرفتها مذكورة، وهي تلك التي تتعلق بالحكم والقوات المسلحة والشعب والبلاد.

وهكذا يتضح لنا ما كان لعملية جمع المعلومات من شأن هام لدى الرسل ولهذا كان

^{٦٥} سياستنامه ك ص ١١٤.

بالسير من تغليظ القول، فإن ذلك يبدي ما في نفسه، ويظهر ما يخفيه، وليسأله عن معيشته وأقطاعه، وما يحصل له من الفائدة، ويظهر له البأس والحدة والمنعة والشدة، فإنه لا بد وأن يشترح أحوال صاحبه وأموره، وما في نفسه، وترتيب بلاده وأمور رعيتيه وأحوال جنده، ليقف على ما يرومه، ويترك ما لا حاجة إليه وأن ذلك يؤدي إلى فساد حال صاحبه، وادخال الظل في ملكه^{٦٦}.

ومن الصفات الواجب توافرها في الرسل، ما كان يتصل بالثقافة وسعة الأطلاع، وما كان يتصل بالعقل، وحسن التصرف والفتنة ورجاحة العقل، فقد كان لا بد للرسول الذي يروم النجاح في عمله كممثل بلاده، أن يكون عالما بتاريخه وشرعيته، وفلسفته وتاريخه.

وتعد دقة الملاحظة من واجبات المبعوث الدقيقة جدا، وتشمل كل الأمور التي تجلب الانتباه وذات العلاقة أو التأثير على مصالح دولته، وتأتي المسائل السياسية والعسكرية في مقدمة هذه الأمور، وكذلك ملاحظة الأشخاص البارزين الذين هم في الحكم وخارجهم، والمراقبة عن كثب التطورات والحوادث ذات العلاقة في البلد، والقدرة على استخلاص الحقائق من بين هذا الحشد الواسع من المعلومات، وقد بين نظام الملك في كتابه (سياستنامه) مدى أهمية الرسل في مجال العمل الاستخباري فيقول: "يجب أن يعلم الملوك أن مهمة الرسل لا تقف عند تقديم الرسالة إلى من أرسلوا إليه، بل أن هناك مئات من الأغراض الأخرى يجب أن يبحثوا عنها، فهم في الحقيقة يريدون:

١. معرفة حالة الطرق والآبار، وهل الطرق معبدة تستطيع الجيوش أن تمر بها؟

^{٦٦} التنكرة الهروية في الحيل الحربية، ص ٧٧.

^{٦٧} الهروشي: مختصر سياسة الحروب، ص ٥٨ / ابن الفراء: كتاب رسل الملوك ومن يصلح للرسالة والسفارة، تحقيق: صلاح الدين النجدن بيوت، ١٩٧٢، ص ٣٣-٣٥ / الهروي: التنكرة، ص ٧٥ / البنداري: سنا البرق الشامي، ج ١/ ص ٢٧٣.

المسلمون يخشونهم و يمنعون الناس من الاتصال بهم، أو مخالطتهم لئلا تتصل بهم الأخبار^{٦٦}، ويبدو أن هذه العملية يقوم بها الرسول بلباقة ودقة دون أن يطلع أحد على ما يفعلون^{٦٧}.

استخدم الأيوبيون جميع الوسائل الممكنة للحصول على المعلومات عن أعدائهم-منها استخدام الرسل والسفراء-، وتدل الحوادث التاريخية على أن ملوك هذه الأسرة كانوا يستغلون وجود مبعوثي الملوك في بلادهم بغية أنتزاع المعلومات منهم، سواء كان ذلك في وقت السلم أو الحرب، فهذا القاضي الفاضل يذكر أن السلطان صلاح الدين كان قد استخدم جواسيس نصرانيين في مصر لاكتشاف النوايا الحقيقية للصليبيين الذين كانوا قد أشتركوا في المؤامرة ضد الحكم الأيوبي سنة ٥٦٩/١١٧٤م تهدف إلى إعادة الحكم الفاطمي إلى مصر، إذ أن الصليبيين كانوا قد أرسلوا إلى صلاح الدين رسولا لم يكن هدفهم من إرساله مقابلة صلاح الدين بقدر ما كان الهدف الأساسي الاتصال بالمتآمرين المصريين للاتفاق معهم على خطوات تنفيذ المؤامرة، إلا أن القيادة الأيوبية قامت بأحاطة هذا الرسول بعملاء لها تشق فيهم من بين النصرانيين المصريين الذين حصلوا بصفتهم هذه على ثقة الرسول الصليبي الذي كشف لهم عن تفاصيل المؤامرة، فقاموا بأبلاغ صلاح الدين بها^{٦٨}.

وكانت إحدى مهمات رسول نور الدين محمود-خالد القيسراني^{٦٩}- عندما توجه إلى مصر سنة ٥٦٩/١١٧٥م لمقابلة صلاح الدين، معرفة أخبار مصر وحوادثها وإيصالها إلى

^{٦٦} الهرثمي: مختصر سياسة الحروب، ص ٥٨.

^{٦٧} سعد إبراهيم الأعظمي: من أساليب التغلغل الأجنبي، العراق، ١٩٨٥م، ص ٢٣.

^{٦٨} أبو شامة: الروضتين، ج ١/ص ٢٢١/ابن واصل: مفرج الكروب، ج ١/ص ٢٤٥.

^{٦٩} وهو موفق الدين خالد بن محمد بن نصر القيسراني، استوزره الملك العادل نور الدين محمود بدمشق، وتوفي بها سنة ٥٨٨/١١٩٢م (ابن كثير: البداية والنهاية ج ١٤/ص ٣١).

مرسله الملك العادل نور الدين محمود^{٧٠}.

ولما انتظم الصلح بين صلاح الدين و الحلبيين سنة ٥٧٠/١١٧٥م، ووصل خبره إلى صاحب الموصل سيف الدين غازي عاتب الأخير الحلبيين^{٧١} ووبخهم ونسبهم إلى العجلة في ذلك وإلى الضعف، وسلوك غير طريق الحزم، وحملهم على النقص والنكث، وأنفذ عليهم من أخذ عليهم الموثيق^{٧٢}، كما بعث رسولا إلى القيادة الأيوبية في دمشق ليأخذ للمواصلة منها العهد وليكون جاسوسا للموصليين لاكتشاف ما يخطط لهم من الأمور، إلا أن الرسول لما وصل إلى دمشق وقابل صلاح الدين أنكشف أمره وما جاء من أجله، بل وأكثر من ذلك علمت القيادة الأيوبية من خلال هذا المبعوث الموصلية بوجود حلف بين الموصليين والحلبيين يستهدف حكمه، وأنهم يخططون لقتال الأيوبيين، الأمر الذي جعل صلاح الدين يستعد لقتالهم، فكتب إلى أخيه الملك العادل في مصر يخبره بما خطط له الموصليون والحلبيون، ويأمره في الوقت نفسه بجمع العساكر والتوجه بها إلى الشام^{٧٣}.

وكان لما أكتشفه رسول قلع أرسلان عن قوة الجيش الأيوبي دور كبير في إزالة حالة التوتر بين صلاح الدين وبين قلع أرسلان بن مسعود سلطان سلاجقة الروم الذي ساءت علاقته مع نورالدين محمد بن أرتق صاحب حصن كيفا^{٧٤} سنة ٥٧٦/١١٨٠م وسبب ذلك أن نورالدين بن أرتق كان قد تزوج ابنة قلع

^{٧٠} أبو شامة: م. ن، ج ١/ص ٢٠٦.

^{٧١} سبط بن الجوزي: مرآة الزمان، ج ٨/ف ١/ص ٢٢٢/أبو شامة: الروضتين، ج ١/ص ٢٥٣/ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢/ص ٣٦.

^{٧٢} البنداري: سنا البرق الشامي، ج ١/ص ١٩٥-١٩٦/سبط ابن الجوزي: مرآة الزمان، ج ٨/ق ١/ص ٢٢٢/أبو شامة: الروضتين، ج ١/ص ٢٥٣-٢٥٤/الحنبلي: شفاء القلوب، ص ٨٨ / Lane poole: Saladin, p.143

^{٧٣} حصن كيفا: بلدة وقلعة كبيرة على دجلة بين آمد وجزيرة ابن عمر (معجم البلدان، ج ٢/ص ٢٦٥) ووصفها الأنصاري بأنها من أعجب الحصون الدنيا (نخبة الدرر في عجائب البر والبحر، بغداد، ١٩٢٣م، ص ١٩٢).

الشان، ما ذكر عن وصول مبعوثين أرسلتهم القيادة الصليبية الى القيادة الأيوبية، أثناء حصار عكا في السادس من جمادى الآخرة سنة ٥٨٧هـ/١١٩١م، لأجراء المفاوضات بهدف عقد اتفاقية للسلام بين الطرفين، فكان كلا القيادتين تحاولان من خلال هؤلاء الرسل معرفة نوايا الطرف الآخر^{٧٥}.

وفي السابع والعشرين من جمادى الآخرة ٥٨٨هـ/١١٩٢م تمكنت القيادة الأيوبية من خلال أسئلة معينة، وجهتها الى رسل قائد القوات الصليبية -الملك ريتشارد قلب الأسد- الوصول الى كشف نواياه، إذ أخبر الرسول الصليبي أن قائده ريتشارد إنما يهدف بأدعاءاته الخاصة بالقدس الى تحقيق مكسب سياسي تكتيكي، وهو الحصول على أقصى ما يمكن من مفاوضات، وأنه أي -ريتشارد- كان يخفي رغبته في العودة على عجل الى إنجلترا التي كانت ظروفها الداخلية تستلزم عودته سريعا اليها^{٧٦}.

ومما لا ريب فيه أن النتائج التي ترتبت على كشف هذه المعلومات، كانت لصالح القيادة الأيوبية، إذ لا بد وأنها قد بلورت لنفسها بعد معرفتها بتلك الأمور الموقف المناسب، ولاسيما من حيث تأكيدها على خراب عسقلان، وعدم أبداء أي تنازل للجانب الصليبي أثناء المفاوضات التي كانت جارية بين الطرفين.

وكذلك كان الصليبيون يهتمون كثيرا بمثل هذه المعلومات التي تجلبها الرسل عن الجيش الأيوبي، فتشير المصادر الى أن هدفهم الأساسي في إرسال المبعوثين الى القيادة الأيوبية، هو التعرف على معنويات الجند، ودرجة ضعفه وقوته، وأنواع وفاعلية الأسلحة

أرسلان، وبعد مضي فترة من الوقت أحب إحدى المغنيات فتزوجها ومال إليها وحكمها في بلاده وخرائمه، وأعرض عن أبنة قلعج أرسلان وأهلها، فبلغ أباها الخبر، فعزم على إعلان الحرب ضد أمير حصن كيفا الذي استنجد بصلاح الدين فوافق الأخير على معاضدته.

ومن ثم ترددت الرسل بين صلاح الدين و قلعج أرسلان، فرأى رسول الأخير بعد ألتقائه بصلاح الدين كثرة عساكره، وما هو فيه من قوة وكثرة السلاح والدواب وغير ذلك، وفي الوقت نفسه لم يكن لديهم -أي سلاحه الروم- ما يقاربه علم أنه أن قصدهم صلاح الدين أخذ بلاهم، فبذل كل جهده لفرض الوصول الى عقد اتفاق يضم الأطراف الثلاثة، وفعلا أنتهت المفاوضات بعقد اتفاق، كان على أمير حصن كيفا بموجبه أن يخرج المغنية من بلده خلال مدة لا تزيد على سنة، فأن لم يفعل يتخلى صلاح الدين عن مساعدته ويتفق مع قلعج أرسلان ضده، فقام نورالدين بن، أرتق بأخراج المغنية من بلده إذ أتجهت الى بغداد^{٧٧}.

ويبدو أن مهمة رسول قلعج أرسلان، إضافة الى مقابلته لصلاح الدين كانت معرفة قوة جيشه وعدته وعدته، وأنواع أسلحته، و معنويات جنده، وعدد الخيل والدواب فيه فما أن علم ما عليه من قوة، وأنه ليس بإمكان قوات قلعج أرسلان مواجهته بعد أن قارن بين القوتين، أدرك أنه من الأفضل الوصول الى حل الخلاف بالطرق السلمية، وعدم استخدام القوة، ويظهر أنه كان مفوضا بعقد الصلح، و فعلا وبفضل ما بذله من الجهد مع صلاح الدين تم له ما أراد.

ومن الحوادث التاريخية الأخرى في هذا

^{٧٥} ابن شداد: النوادر السلطانية، ص ١١٤ / Rosebault .
Saladin of Chivalry, p.262 .

^{٧٦} ابن شداد: م. ن، ص ٢٢٠ / أبو شامة: م. ن، ج ٢ ص ٢٠٠ / ابن واصل: م. ن، ج ٢ ص ٣٩٢.

^{٧٧} ابن الأثير: الكامل، ج ٩ ص ١٥٠-١٥١ / سبط ابن الجوزي: سرات الزمان، ج ٨ ص ٣٦١-٣٦٠ / أبو شامة: الروافضيين، ج ٢ ص ١٦ / ابن واصل: مفرج الكروب، ج ٢ ص ٩٨-٩٩ / تاريخ ابن خلدون، ج ٥ ص ٢٩٤ / عماد الدين خليل: الأمارات الأرتقية، ص ١٤٠-١٤١.

٥- التحالفات السياسية مع الدول أثناء الحملة الألمانية

لقد أمدت الدبلوماسية للقيادة الأيوبية خدمات كبيرة في تثبيت أركان الدولة، و حماية أمنها و أستقرارها، فبالإضافة الى كون الدبلوماسية وسيلة لتنفيذ سياسة الدولة الخارجية، كانت أيضا السبيل الى رفد الدولة بمعلومات سرية أستخبارية لا غنى عنها لأية دولة قديما و حديثا.

و قد تكون هذه المعلومات شحيحة أحيانا، الا أنها غالبا ما تكون بعيدة عن الخطأ و المبالغة بحكم كونها صادرة من جهات حكومية مسؤولة، و ذلك ما يمنح المعلومات التي تحصل عليها الدولة طابع الرسمية، لذا كان لابد للقيادات العليا القيام بفعاليات سياسية تهدف الى توطيد أواصر الصداقة و أبرام المعاهدات و الاتفاقيات و وصولا الى إقامة التحالفات مع الدول الأخرى.

كانت الدبلوماسية الأيوبية ذات سمة مميزة أضطلعت بدور هام في الأحداث و الأفاذة منها لصالح القضية الإسلامية، فقد أقام صلاح الدين علاقات ودية مع الأمبراطور البيزنطي أسحق أنجليوس الذي طلب أن توضع الأماكن المقدسة المسيحية تحت أشرف الكنيسة الأرثوذكسية الشرقية^{٨٢}، و في المقابل وعد أن يخبر القيادة الأيوبية بتحركات أعدائها أثناء الحملة الصليبية الثالثة على بلاد الشام، و لاسيما حملة الملك الألماني فردريك بربروسا

المستخدمة و غيرها^{٧٧}. و كانت القيادة الأيوبية تدرك ذلك و تعلم نوايا الصليبيين بتواتر الرسل، أما سبب قبولها رغم أدراك مقاصد العدو، هو كشف أخبارهم-الصليبيين- و معرفة بعض الأمور منهم أيضا أثناء اللقاءات التي كانت تتم بينها و بينهم^{٧٨}.

ففي إحدى هذه اللقاءات في شعبان ١١٩٢/٥٥٨٨م علمت القيادة الأيوبية من رسلهم أن عدد الجند الصليبيين الباقين في يافا حوالي ثلاثمائة فارس على قول المكثري، و مائتي فارس على قول المقل، و أن الكندهري يتردد بين رتشارد قلب الأسد و بين الفرنسيين لغرض التنسيق بينهم بشأن مسألة العودة عن طريق البحر الى بلادهم، و أن رتشارد قد أهمل العناية بسور البلد ووجه أهتمامه الى تحصين سور القلعة التي في المدينة^{٧٩}.

كما تمكن صلاح الدين من خلال رسوله - الملك العادل- الذي كان يفاوض الصليبيين بشأن أتمام الصلح بين الطرفين من أن يشغلهم عن الجيش الأيوبي الذي كان منشغلا بتخريب عسقلان، إذ ما أن كتب الملك العادل الى صلاح الدين مخبرا آياه بأن الصليبيين لم يعلموا بعد بتخريب البلد حتى كتب اليه صلاح الدين "سوف القوم و طول الحديث معهم لعلنا نتمكن من خراب البلد"^{٨٠}. و كذلك الحال في جلسة تفاوضية أخرى مع الصليبيين إذ طلب منه : "أن رأي ما يمكن فصل الحال عليه فصله، و الاطاوله و ماطله الى أن تصل العساكر من الأطراف"^{٨١}.

^{٨٢} بعد أن تم فتح القدس من قبل الجيش الأيوبي فقدت المسيحية اللاتينية ما كانت لها من وضع يميزه عن المسيحية الشرقية الذين رحبوا بعودة الحكم الاسلامي و ذلك للعداء التقليدي بين قسطنطينية و روما، فضلا على عداء الأمبراطورية البيزنطية للصليبيين، و لاسيما بعد وفاة الأمبراطور مانويل كومنين و إقامة خلفه أندريه كومنين نزع من التحالف مع المسلمين، فأرسل أسحق كومنين الى صلاح الدين يهنؤه بفتح بيت المقدس، و طلب تجديد التحالف ضد الصليبيين على أن يعود القس الأرثوذكسي القدس (السيد الباز العريني: الأيوبيون، ص ٩٧-٩٨).

^{٧٧} ابن شداد: م. ن، ص ١٦٦/

-Champdor : Saladin ,p.280.

-Rosebault : Saladin ,p.262.

^{٧٨} ابن شداد: النوادر، ص ٢١٣/ أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ص ٢٠٣/ تاريخ ابن الفرات، مج ٤/ج ٢/ص ٨٣.

^{٧٩} ابن شداد: م. ن، ص ٢٣١/ أبو شامة: م. ن، ج ٢/ص ٢٠٣/ ابن واصل: م. ن، ج ٢/ص ٤٠٢.

^{٨٠} ابن شداد: م. ن، ص ١٨٨ /

Lane poole : Saladin ,p.255.

^{٨١} ابن شداد: م. ن، ص ٢٠٥.

-Feredric Barbarossa^{٨٢}، وكذلك الوقوف ضد السلاجقة في آسيا الصغرى مما يشغل الآخرين بعض الوقت عن الأغارة على الممتلكات الأيوبية في شمال الشام^{٨٤}.
لقد أشارت الحملة الألمانية^{٨٥} بما وصفت به من ضخامة وحن سياسة وتنظيم مخاوف المسلمين، ويشير العماد الأصفهاني الى ذلك بقوله: "لما بلغت هذه الأخبار، اضطربت البلاد وارتاعت الأنجاد والأغوار، وقالوا هذا جانب لا يطاق، وأي جانب قصده عنه لا يعاق، ولاشك أنه يتوسط بلاد الشام ويثلم ثغور الأسلام، ويشغلنا عما نحن فيه من هذا الأهتمام"^{٨٦}، أذ بدأ الخوف واليأس يدب في نفوس المسلمين ارجة أنهم أيسوا من الشام بالكلية^{٨٧}.

بيد أن القيادة الأيوبية لم تكن من النوع الذي تفت من عضدها مثل تلك الحملات حتى ولو بلغت من الضخامة والتنظيم ما بلغت الحملة الألمانية، أذ ما أن تأكدت من صحة المعلومات الواصلة إليها من مصادر أخبارية متنوعة حتى شرعت في الكتابة الى جميع حكام المسلمين من

^{٨٢} فرجدريك بريوسا: ولي حكم ألمانيا بعد وفاة عمه كونراد الثالث سنة ١١٥٢/١١٥٢م، ويعد من أقوى الشخصيات التي تولت حكم ألمانيا منذ عهد أوتو الأول-٣٥٢-٣٦٣/١١٢٢-١١٧٢م- (حامد زيان: الأمبراطور فرجدريك بريوسا والحملة الصليبية الثالثة، القاهرة، ١٩٧٨م، ص ١٢).

^{٨٤} سعيد عبدالفتاح عاشور الحركة الصليبية، ج ٢/ص ٨١٣-٨١٥/ سعداوي: التأريخ الحربي المصري، ص ٢٢٣-٢٢٤/ فتحية النبراوي: العلاقات السياسية الإسلامية وصراع القوى الدولية في العصور الوسطى، القاهرة، ١٩٨٢م، صص ٢٣٠-٢٣١/ قدرى قلجى: صلاح الدين اليوبي، ص ٢٨٢، ١٩٨٢م، صص ٢٢٠-٢٣١/ قدرى قلجى: صلاح الدين الأيوبي، ص ٢٨٢/ Grousset : Histoire des Croisades, vol11, p.101,-Champdor , Saladin , p.212.

^{٨٥} لعزید من التفاصيل عن هذه الحملة ينظر، ابن شداد: النوادر، ص ١١٥، ١٢٣-١٢٣/ أبو شامة: الروضتين، ج ٢/صص ٣١٧-٣٢٠/ ابن خلدون: العبر، ج ٥/ ص ٣٢١-٣٢٢/ حامد زيان: الأمبراطور فرجدريك بريوسا.

^{٨٦} الفتح القسي، ص ٣٩٣.
^{٨٧} أبو الفدا: المختصر في اخبار البشر، ج ٣/ص ٧٨/ ابن الوردي: تاريخ ابن الوردي، ج ٢/ص ١٠٢.

أجل استنفارهم للجهاد^{٨٨}، كما أمرت أمرائها بعدم بيع محاصيلهم من الحبوب، وأستجماع القبن ليكون علفا لخيولهم لعل الحرب يطول أمدها مع الألمان^{٨٩}.

و مهما يكن من أمر، فإن ما يهمنا في هذا الشأن تلك المعلومات المتنوعة التي وصلت - بشأن الحملة الألمانية- الى القيادة الأيوبية من قبل الأمبراطور البيزنطي الذي أرسل رسالة الى صلاح الدين يخبره فيها بقدم الملك الألماني فرديريك بريوسا على رأس حملة صليبية جديدة لاسترداد بيت المقدس من الأيوبيين، و ذلك حتى يتخذ الجيش الأيوبي من التدابير والاستعدادات ما يكفل له الصمود في وجه الجيش الألماني الزاحف صوب الممتلكات الأيوبية و في الوقت نفسه أخبر صلاح الدين بالمتاعب التي واجهت أفراد الحملة داخل أراضي الأمبراطورية البيزنطية، والخسائر المادية والمعنوية التي حققت بها أثناء الاشتباكات التي وقعت في المناطق التي يمررن بها، و يخبره أيضا بمعنويات الجند المشاركين في هذه الحملة ونوعية و فاعلية الأسلحة المستخدمة و كمية المؤن المتوفرة لدى الجند، هذا فضلا على أنه يؤكد لصلاح الدين بالحفاظ على تحالفه معه، و أنه لن يسمح لهؤلاء الألمان بالمرور في بلاده صوب الأراضي الإسلامية^{٩٠}.

الا أن الأمبراطور البيزنطي أجبر على عقد اتفاقية مع الملك الألماني و بمقتضاها قدم للأخير كل التسهيلات التي تمكنه من عبور بلاده الى الشام، لذلك سارع بالكتابة الى صلاح الدين ليعتذر له عن عبور بريوسا، و يشرح له أنه أجبر على ذلك^{٩١}.

و الجدير بالذكر ان الأمبراطور البيزنطي لم يكن المصدر الوحيد للأيوبيين لتزويدهم

^{٨٨} ابن شداد: م. ن، ص ١١٥.

^{٨٩} ابن الأثير: الكامل، ج ٩/ص ٢٠٨.

^{٩٠} ابن شداد: م. ن، ص ١٢٣.

^{٩١} سبط ابن الجوزي: مرآة الزمان، ج ٨/ق ١/ ص ٤٠/ أبو شامة: م. ن، ج ٢/١٥٩/ ابن واصل م. ن، ج ٢/ص ٣١٨/ الحنبلي: شفاء القلوب، ص ١٦٣.

السماح له بعبود ممتلكاته^{١٧} إلا أنه لم يكن صادقا مع القيادة الأيوبية، ويؤكد ذلك ما ذكره القاضي ابن شداد في هذا الشأن بقوله: " كان قلعج أرسلان يظهر شقاقة -أي الملك الألماني- وهو في الباطن قد أضمر وفاقه^{١٨} ثم انه فعلا تعهد للملك الألماني بإعداد جيش بما يحتاج إليه من مؤن وعتاد طيلة بقائه داخل حدود مملكته حتى يتسنى له العبور متجها الى أرمينية الصغرى^{١٩}، وظهر ذلك بكل وضوح في رسالته الثانية الى القيادة الأيوبية إذ اعتذر فيها لصالح الدين من مساعدته للجيش الألماني، وذكر أنه أجبر على ذلك لعجزه عن صدده^{٢٠}.

ولما علمت القيادة الأيوبية بتلك المستجدات وأقتراب القوات الألمانية من حدود الممتلكات الأيوبية، جمع صلاح الدين أمراء دولته، و شاورهم فيما ينبغي عمله تجاه زحف الألمان نحو بلاده، فاتفق الرأي على إرسال قطعة من الجيش الى البلاد المتاخمة لطريق العسكر الألماني، وكلف بهذه المهمة مجموعة من الأمراء منهم، ناصر الدين محمد بن تقي الدين عمر^{٢١} صاحب منيج^{٢٢} وعزالدين ابن

بالمعلومات اللازمة عن الحملة الألمانية، بل كانت هناك مصادر أخرى اعتمدت عليها القيادة الأيوبية لهذا الغرض منها الجواسيس الذين أرسلوا من قبل القيادة العليا الى بلاد الروم، لمراقبة كافة تحركات الجيش الألماني، ويشير العماد الأصفهاني الى ذلك بقوله: " و بثنتا بالأرسال الى بلاد الروم عيوننا و جواسيس^{٢٣} هذا فضلا على إرسال القادة الذين كانوا في الحدود القريبة من بلاد الروم جواسيسهم أيضا لكشف أخبار الجيش الألماني^{٢٤} ويذكر القاضي بهاء الدين ابن شداد أنه " لما دخل رمضان في شهر عام ٥٨٥هـ/١١٨٩م وصل من جانب حلب المحروسة كتب من ولده الملك الظاهر يخبر فيها أنه قد صبح أن ملك الألمان خرج الى قسطنطينية في عدة عظيمة قبيل مائتا ألف وقيل مائتان و ستون ألف، يريد البلاد الإسلامية^{٢٥}.

وكيفما كان الأمر، فقد تابع الملك الألماني سيره حتى وصل الى آسيا الصغرى، فأضطرب العالم الإسلامي أكثر فأكثر لتخوفه من بطش الجيش الألماني، ولاسيما أن قلعج أرسلان^{٢٦} قد حالف بربوسا أيضا، و سمح لجيش الأخير بالمرور في بلاده^{٢٧}، ولكن مع ذلك راسل صلاح الدين ليعلمه بوصول الملك الألماني الى آسيا الصغرى، ووعدته في رسالته بصدده وعدم

^{١٧} ابن الأثير: الكامل، ج ٩/ص ٢٠٧/ أبو شامة: م. ن، ج ١/ص ١٥٤.

^{١٨} ابن شداد: م. ن، ص ١٢٢/ وينقل عنه أبو شامة: م. ن، ج ٢/ص ١٥٤.

^{١٩} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص ٣٩٠/ أبو شامة: م. ن، ج ٢/ص ١٥٦.

^{٢٠} سبط ابن جوزي: مرآة الزمان، ج ٨/ق ١/ص ٤٠٣.

ويذكر ابن الأثير أنه اعتذر بالعجز عنهم لأن أولاده حكما وجروا عليه و تفرقوا عنه و خرجوا عن طاعته (الكامل، ج ٩/ص ٢٠٧).

^{٢١} هو ابن الملك المظفر تقي الدين عمر بن شاهنشاه بن أيوب، كان شجاعا عالما يحب العلماء، وله مصنفات مثل

المضمار في التاريخ، و حلقات الشعراء و كان معنيا بعمارة بلده و النظر في مصالحه، توفي سنة ٦١٧هـ/١٢٢٠م بقلعة

حماء و خلفه ابنه الملك الناصر صلاح الدين قلعج أرسلان (أبو القدا: المختصر، ج ٣/ص ١٢٦/ ابن تغري بردي:

النجوم الزاهرة، ج ٦/ص ٢٥٠).

^{٢٢} الفتح القسي، ص ٣٣١/ وينقل عنه ابو شامة: م. ن، ج ٢/ص ١٥٠.

^{٢٣} أبو شامة: م. ن، ج ٢/ص ١٥٦.

^{٢٤} ابن شداد: م. ن، ص ١١٥/ وينقل عنه أبو شامة: م. ن، ج ٢/ص ١٥٠/ ابن واصل: م. ن، ج ٢/ص ٣١٠.

^{٢٥} هو السلطان عزالدين قلعج أرسلان بن مسعود صاحب بلاد الروم -آسيا الصغرى- طالت أيامه و اتسعت مملكته، ثم

أصابه الفالج و تنافس أولاده، و قد حكم عليه ابنه قطب الدين ملكشاه بعد أن كسر جنوده، و نقله الى قيسارية، و عهد عند موته لابنه غياث الدين و لم يعهد لقطب الدين

المذكور، توفي سنة ٥٨٨هـ/١١٩٢م (ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة ج ٦/ص ١١٨).

^{٢٦} أبو شامة: م. ن، ج ٢/ص ١٥٤.

يافا و أرسوف و قيسارية^{١١١}.

و ما أن وصل بريوسا حدود أرمينية الصغرى حتى بادر صاحبها (ليمو الثاني) بالخروج لمقابلته بكل ترحاب، مقدا إليه الأزواد و المؤمن^{١١٢}، و من ثم اتجه الى مدينة طرطوس^{١١٣} للاستراحة بها بعض الوقت^{١١٤}، و أثناء ذلك جاء الخبر الى القيادة الأيوبية بوفات الملك الألماني غريقا، الأمر الذي أدى الى اضطراب صفوف الجيش الألماني و تدمور أحواله، و لاسيما أن فردريك السوابي-الأبن الثاني لبربروسا، و هو الذي تولى قيادة الجيش الألماني بعد وفات والده- لم يكن لديه نفس كفاية أبيه العسكرية^{١١٥}.

و عندما علم الأيوبيون بما وصل إليه الألمان من الضعف بعثوا من يكشف اخبارهم، و في الوقت نفسه أرسلوا عدة دوريات قتالية للقيام بهجمات خاطفة على الجيش الألماني، ففي إحدى الاشتباكات تمكنت هذه الدوريات من قتل حوالي خمسمائة مقاتل منهم^{١١٦}.

تعد الرسالتان اللتان بعث بهما مقدم الأرمن-كاغيكوس^{١١٧} الى القيادة الأيوبية و ثيقتين هامتين عما نحن في صدد الحديث عنه

^{١١١} سعيد عبدالفتاح عاشور الحركة الصليبية، ج٢/ ص٨١٧/ سعداوي: التاريخ الحربي المصري، ص٢٤٠.

^{١١٢} العماد الأصفهاني: م. ن، ص٣٩٠.

^{١١٣} طرسوس: مدينة في ثغور الشام بين أنطاكية و حلب و بلاد الروم (معجم البلدان، ج٤/ ص٢٨).

^{١١٤} أبو شامة: م. ن، ج٢/ ص١٥٦/ ابن واصل: م. ن، ج٢/ ص٣١٩/ المقرئزي: السلوك، ج١/ ص١٥٤.

^{١١٥} ابن الأسي: الكامل، ج٩/ ص٥٠/ ابن شداد: م. ن، ص١٢٤/ أبو شامة: م. ن، ج٢/ ص١٥٦/ ابن واصل: م. ن، ج٢/ ص٣١٩.

^{١١٦} Stevenson : The Crusaders , p.264

^{١١٧} Mayer : The Crusades , Oxford University Press , 1972 , p.141.

^{١١٨} ابن شداد: م. ن، ص١٢٧/ أبو شامة: م. ن، ج٢/ ص١٥٦/ ابن واصل: م. ن، ج٢/ ص٣٢٣.

^{١١٩} كاغيكوس: -Catholicos- : هو بركري كور ابن باسيل مقدم الأرمن و صاحب قلعة الروم التي على الفرات، و يعني لفظة كاغيكوس-الخليفة-(ابن شداد: م. ن، ص١٢٤-١٢٤)

^{١٢٠} ابن واصل: مفرج الكرب، ج٢/ ص٣٢٠.

المقدم صاحب كفر طاب^{١١٢} و بارين و مجدالدين بهرام^{١١٤} صاحب بعلبك^{١١٥}، و سابق الدين عثمان^{١١٦} صاحب شيزد^{١١٧} و الملك الأفضل الذي اتجه الى دمشق، و كذلك الملك المظفر تقي الدين عمر الذي سار نحو اللازقية^{١١٨}، في حين اتجه الملك الظاهر الى حلب لكشف الأخبار، و تأمين الطرق، و ضبط الأمن، و تهدئة خواطر الحلبيين.

و من الاستعدادات الأخرى التي اتخذها القيادة الأيوبية لمواجهة القوات الألمانية قيامها بهدم و تخریب الحصون و المدن الواقعة على طريق الملك الألماني، لئلا يتخذها-أذا قدر له الاستيلاء عليها- حصونا له يصعب بعد ذلك أخراجه و استعادته منه، فهدمت أسوار صيدا و جبيل^{١١٩} و نقلت سكانها الى بيروت^{١٢٠}، في حين أجل تخریب أسوار المدن الأخرى مثل طبرية و

^{١١٢} منبج: مدينة كبيرة بينها و بين الفرات حوالي ثمانية عشر كيلومترا، و بينهما و بين حلب ستين كيلومترا (معجم البلدان، ج٥/ ص٢٠٥-٢٠٦).

^{١١٣} كفرطاب: بلدة بين المعرة و حلب (معجم البلدان، ج٤/ ص٤٧٠).

^{١١٤} هو ابن فرخشاه بن شاهنشاه بن أيوب، كان صلاح الدين أعطاه بعلبك عند وفاة أبيه سنة ١١٨٢/٥٥٧٨م، فأقام فيها

خمسین سنة حتى حصره الملك الأشرف موسى بن الملك العادل و أخرجه منها، و ساعده عليه ابن عمه أسدالدين شبركوه صاحب حمص، فأنتقل الى الشام و سكنها حتى

قتله بعض معاليك غيلة، كان فاضلا كاتباً شاعراً فصيحاً و له ديوان شعر كبير (ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ج٢٧٦/٦).

^{١١٥} بعلبك: مدينة قديمة فيها أبنية عجيبة و آثار عظيمة، بينها و بين دمشق ثلاثة أيام (معجم البلدان، ج١/ ص٤٥٣).

^{١١٦} هو الأمير عثمان بن الداية من كبار الأمراء في الدولة الأيوبية (ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ج٦/ ص٢٤).

^{١١٧} شيزد كورة و قلعة قرب المعرة يخترقها نهر الأردن (معجم البلدان، ج٣/ ص٣٨٣).

^{١١٨} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص٣٩٣-٣٩٤/ ابن شداد: م. ن، ص١٢٦/ أبو شامة: م. ن، ج٢/ ص١٥٧/ ابن واصل: م. ن، ج٢/ ص٣٢٤.

^{١١٩} جبيل: بلد في سواحل دمشق (معجم البلدان، ج٢/ ص١٠٩).

^{١٢٠} العماد الأصفهاني: الفتح القسي، ص٣٩٤/ المقرئزي: السلوك، ج١/ ق١/ ص١٠٤.

جيشه و استطلعوا أخباره و خططه، ثم عاينوا
بعد أسر كل منهم ثلاثة أو أربعة أشفاخ من
الألمان الذين باعهم في الأسواق لتطبيب القروب
الرعايا^{١١٩}.

و جدير بالذكر أن العدد القليل من بقايا
الألمان الذين وصلوا سالمين الى عكا قسده
المؤرخون بحوالي بضعة آلاف من الجنود فقط^{١٢٠}،
الذين لم يكن لهم تأثير يذكر مقارنة بما
أشيع عن الحملة الألمانية من حيث قوتها و
بطشها.

كما استفادت الدولة الأيوبية من التجار
الإيطاليين في مجال جمع المعلومات، إذ أدرجت
الدبلوماسية الأيوبية ان مصالح الجمهوريات
الإيطالية المادية تأتي في المرتبة الأولى، فأستطاعت
أن تستخدمها بما تحقق مصالح المسلمين، فعلى
الرغم من تحالف التجار الإيطاليين مع الصليبيين،
فانهم تجاهلوا هذا التحالف، و تقدموا للأيوبيين بما
أرادوا مقابل منحهم بعض الامتيازات التجارية خدمة
لمصالحهم المادية، فنقلوا الى القيادة الأيوبية أبناء
عن تحركات القوات الصليبية، فذات مرة أخبروا
صلاح الدين بأن أسطول صقلية النورمندية قد ألقت
مراسيه خارج ميناء طرابلس، و أن سفن بيزا بدأت
تتحرك، و كذلك تحركات الصليبيين من غرناطة و
توجههم منها نحو البلاد الإسلامية، و أخبروا أيضا
بتجمعات السفن الصليبية في موانئ إيطاليا
الجنوبية، و على طول ساحل فرنسا الغربي^{١٢١}، كما
أن أخبار حملة فردريك بربروسا و وصلت الى مسامع
صلاح الدين من خلال التجار الإيطاليين في
الأسكندرية أيضا^{١٢٢}.

على الرغم مما أبداه العماد الأصفهاني من
شكوك تجاه نويا كافيكوس، قائلا: " و كتب
صاحب قلعة الروم -مقدم الأرمن- وهو في قلعته
على الفرات، يبدي تنصحا و أشفاقا و تحوفا
على البلاد و أحترافا، و يقطع بأن الواصلين
في كثرة، و أن النامضين الى طريقهم في عشرة،
و أبرق في كتابه و أردد، و أبدع بخطابه و
أبعد، و لاشك أنه الى جنسه النجس مائل، و
بعلاءة أهل ملته قائل^{١١٨}.

ومهما يكن من أمر، فإن المعلومات التي
تضمنتها الرسائل كانت تشمل أمورا عسكرية
تفضيلية عن البناء الحربي للجيش الألماني
على كل المستويات و النظم الأساسية لقوات
بربروسا، و خططه الحربية و توزيع قواته و
تعينتها، و المعلومات العامة عن أماكن
الوحدات العسكرية، و الأسلحة المستخدمة و
نوعيتها و فاعليتها، و كمية ذخائرها، و عدد
أفرادها، و معنويات جنودها، و أماكن تمركزها
و كيفية تنقلها، و تبديل أماكنها، و طرق
أمداداتها و تموينها، و الجهات التي أبدت
مساعدها و غيرها من الأمور التي لها أهميتها
في مجال العمل الاستخباري.

و هكذا فإن المعلومات التي كانت تصل الى
القيادة الأيوبية لها أثرها في أحكام خططها
العسكرية و قراراتها السياسية، و لاسيما ان
مصادر معلوماتها كانت عديدة و متنوعة، منها
الرؤساء و حكام المدن و الإمارات التي تربطها
بها علاقات ودية، أو مصالح مشتركة، هكذا
فضلاً عما كان تصلها من الأخبار عن الألمان
من خلال طلائع العسكر و الجواسيس الذين
كان صلاح الدين و أمراؤه حريصين على بثهم
في معسكرات الجيش الألماني لكشف خططهم و
معرفة مواطن الضعف في صفوفهم، يدلنا على
ذلك ما ذكره العماد الأصفهاني من أن الأمير
علم الدين سليمان بن جندر قد أنهض جماعة
من أصحابه ليقتفوا آثار ملك الألمان، و
يكشفوا أخباره، فساروا الى معسكره و خالطوا

^{١١٨} الفتح القسي، ص ٣٣١.

^{١١٩} الفتح القسي، ص ٣٩٦.

^{١٢٠} أبو شامة: م. ن، ج ٢/ ص ١٥٦، ١٦٠ / ابن الوردي: تاريخ

ابن الوردي، ج ٢/ ص ١٠٢.

^{١٢١} فتحة النبروي: العلاقات السياسية الإسلامية، ص ٣٣١

سعدلويك التاريخ الحربي المصري، ص ٢١٩ / لمب: شفة

الاسلام، ص ١٤٧.

^{١٢٢} سعيد عبد الفتاح عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ ص ٤١١

الأمير المشطوب الهكاري

و فعاليته العسكرية بغية تسنم الكرد ((الايوبيون)) حكم مصر
القسم الثاني

بقلم باحث

خارجية لحسم مشكلاتها الداخلية، ولاسيما بعد أن دخلت البلاد في دوامة من المؤامرات و المنازعات الداخلية حتى باتت من الضعف بحيث يسهل على أي مغير فتحها، أو الاستيلاء عليها من غير عناء، وقد انعكس هذا الحال من جانب آخر على مجمل الأوضاع، ولاسيما الوضع الاقتصادي نتيجة لانتشار الأوبئة و المجاعات في بلاد مصر.

أسندت الوزارة الفاطمية الى شاور السعدي^١، بعد مصرع الوزير ابن رزيك سنة ٥٥٨ هـ/١١٦٣م، و عجل مصرعه من نهاية الحكم الفاطمي في مصر^٢. إذ أخذت البلاد تنحدر سريعا نحو الهاوية، فعلى حد قول ابن تغري بردي " أمر مصر في وزارته في أديار^٣، و لسؤ تصرفه وكثرة مظالمه سهل على الصليبيين المسير الى مصر، أما المقرئ فيقول " ثم جاء شاور وأتلف الأموال و أطمع الغز في البلاد

^٤ ابن الصيرفي: الإشارة الى من نال الوزارة، ص ٤٢، المقرئ: أنعاظ الحنفا، ١٦٤/٢-٢٩٨، محمد حمدي المناوي: الوزارة و الوزراء في مصر الفاطمي، ص ١٤٥، حسن ابراهيم حسن: الدولة الفاطمية في مصر، ص ١٧١.

^٥ هو أبو شجاع شاور بن مجير الدين بن شاش، قيل أنه عرف بشاور السعدي نسبة الى الحليلة السعدية (وفيات الاعيان، ٤٣٩/٢، المناوي: الوزارة و الوزراء، ص ٢٨٨).

^٦ بمقتل ابن رزيك ينتهي حكم آخر وزير مصري مقتدر، فعلى حد قول عمارة اليميني " بزوال دولة بني رزيك زالت دولة مصر " (النكت العصرية في أخبار الوزارة المصرية، ص ٦٨).

^٧ النجوم الزاهرة، ٣٤٦/٥.

^٨ الغز: تركمان ما وراء النهر المسلمين (أبو شامة: الروضتين في أخبار الدولتين النورية و الصلاحية، ج ١ ق ١ ص ٢٨٥ هامش رقم (٣)، ومنهم السلاجقة الأتراك (القلقشندي: قلاند الجمان في التعريف بقبائل عرب الزمان، ص ٢٨، الكتبي: عيون التواريخ، ٤٦٥/١٢) وقد أطلق أسم الغز على كافة

١- مشاركته في الحملة النورية الاولى على مصر سنة ٥٥٩/١١٦٤م:

منذ بداية القرن السادس الهجري / الثاني عشر الميلادي، كانت الاحداث في مصر الفاطمية تسير بسرعة نحو التدهور، وذلك بعد أن أخذ نفوذ الوزراء في ازدياد، و أنتزعوا كل ما للخليفة الفاطمي من سلطات، فعلى حد قول ابن واصل، الحكم للوزراء من قهر بالسيف قهرها، و الخفاء بمصر تحت سيطرتهم، حيث غدا الخليفة وهو على عرشه الباذخ كزيميله العباسي في بغداد طيفا من الوهم لا يملك من الوجود سوى لقب الخلافة:

خليفة في قفص بين وصيف ويفا
يقول ما قال له كما تقول البيفا^٢

فمنذ اغتيال الوزير الافضل بن بدر الجمالي^٣ سنة ٥٢٤ هـ / ١١٣٠م لم يكن هناك حاكم قوي في مصر يستطيع ادارة دفة أمورهما. ولسنا بصدد التحدث عن التاريخ السياسي لمصر الفاطمية يومئذ، ولكن علينا أن نشير بأقتضاب الى ما حدث من تطورات سياسة بحيث أدت الى استنجاد حكام مصر بقوة

^١ مفرج الكروب، ١٣٧/١-١٣٨.

^٢ قدرى القلعي: صلاح الدين الايوبي، قصة الصراع بين الشرق والغرب خلال القرنين الثاني عشر و الثالث عشر للميلاد، ص ١٦١.

^٣ محمد بن شاكر الكتبي: عيون التواريخ، ٢٢٠/١٢ (قتل الافضل بن بدر الجمالي على يد المأمون البطاحي وقتل البطاحي على يد أحمد بن الافضل، وهكذا الى نهاية حكم الفاطميين، وصارت من الامور المألوفة أن يرتقي منصب الوزارة كل من يلطم فيه ويرى أن لديه قوة كافية تؤمله أن يقتل الوزير الحاكم ليحل محله ويصبح وزيراً، ولاسيما من ولادة الاقاليم " فالوزارة في مصر لمن غلب و الخفاء من وراء العجاب"، ابن الأثير: الكامل، ١٥٨/١١.

رحب نورالدين محمود بالعرض الذي قدمه شاوور على الوغم من خشيته من فشل العملية، وحاجته الى الجند في بلاده، إضافة الى خطر الطريق المؤدي الى مصر لسيطرة الصليبيين عليه^{١٠}، الا أن هذا العرض كان يتفق وطموحاته في مصر ويخدم أهدافه في توحيد الجبهة الاسلامية ضد الخطر الصليبي^{١١}، إضافة الى العرض الذي قدمه الوزير الفاطمي المخلوع اليه بالحصول على ثلث خراج مصر كما أسلفت ذكره قبل قليل.

ومهما يكن من أمر، فإن نورالدين محمود أمر كبير قواده وهو أسدالدين شيركو، أن يقود الحملة الموجهة الى مصر فسار الأخير من دمشق وبصحبه ابن أخيه صلاح الدين بن أيوب وجماعة من كبار الأمراء في الدولة النورية، ومن ضمنهم الأمير المشطوب الهكاري^{١٢}، وبرفقتهم الوزير المخلوع شاوور، متوجهين نحو بلاده في جمادي الأولى سنة ٥٥٩ هـ / ١١٦٤م، سالكين الطريق الصحراوي عابرين الاردن من الشمال الى الجنوب، وذلك لتجنّب القوات الصليبية المتواجدة في تلك المناطق^{١٣}. ولما وصلت الحملة الى مصر تصدى لها ضرغام، لكنه أنهزم وقتل أثناء محاولته

وجراً الفرينج عليها حتى كان ما كان^{١٤}.

حينئذ أخذت التطورات تتحرك بسرعة، فقد حدث في شهر رمضان من نفس السنة - ٥٥٨ هـ / ١١٦٣م - أن ثار ضرغام^{١٥} على الوزير شاوور، ودار بينهما قتال أسفر عن هزيمة الأخير وخروجه من مصر متوجها الى بلاد الشام، بينما دخل ضرغام القاهرة وتولى الوزارة الفاطمية^{١٦} الا أن شاوور لم يقبل الهزيمة ببساطة، بل أقدم على خطوة أنتقلت بالصراع من مستواه الداخلي مستوى جديد امتزجت فيه الأغراض الوقتية الصغيرة للعناصر الداخلية في مصر بمخططات بعيدة المدى لبعض القوى الخارجية، وهذه الخطوة هي طلب المساعدة من نورالدين محمود^{١٧} للأطاحة بالوزير ضرغام، بعد أن تعهد له بثلث خراج مصر، وأن يكون نائبه فيها، ويتصرف بأمره ونهيه واختياره، أن هو - أي نورالدين محمود - أنجده وأمدّه بجيش لاستعادة منصبه الوزاري^{١٨}.

منتسبي الجيش النوري المرسل الى مصر سواء كانوا من الكرد أو من الترك أو غيرهم. و لمزيد من التفاصيل ينظر: محسن محمد حسين: الجيش الأيوبي في عهد صلاح الدين، ص ٥٨.

^{١٤} أتعاضل الحنقا، ٢٨٦/٣.

^{١٥} ضرغام: هو أبو الاشبال بن عامر بن سوار المنذري اللخمي، كان مقدما على جماعة من الأمراء يقال لهم البرقية، وهم الأمراء الذين كانوا بأمره الوزير الصالح رزيق اثناء وزارته (المقرئزي): الخطط، ١/٦٣٤، الياقعي

^{١٦} ابن ظافر: أخبار الدول المنقطعة، ص ١١٤، ابن سعيد: النجوم الزاهرة في حلي حضرة القاهرة، ص ٩٣.

^{١٧} أخبار الدولة المنقطعة، ص ١١٤، الكامل، ١١/٢٩٨، ابن سعيد: النجوم الزاهرة، ص ٩٣، عبدالله بن فتح الله البغدادي الملقب بالغيث: تاريخ الغياثي، (مخطوط)، ورقة (٢٨٨)، تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٥٣، على بن عيسى: كتاب عجائب البلدان (مخطوط)، ورقة (٥٠٢)، جمال الدين الشيال: تاريخ مصر الاسلامية، ١٣/٢، حسن ابراهيم حسن: الدولة الفاطمية، ص ١٨٩.

^{١٨} أبو شامة: الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٢٢٢، ابن قاضي شهبه: الكواكب الدرية في السيرة النورية، ص ١٦٣-١٦٤، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٥/٣٤٦، حسن حبشي: نورالدين والصليبيون، ص ١٠٤، مرجي زيدان: صلاح الدين الأيوبي، ص ٩، رنسيان: تاريخ الحروب الصليبية، ٢/٥٩٤.

^{١٩} الباهر، ص ١٢١، الكواكب الدرية، ص ١٦٤، الحنبلي: شفاء القلوب في مناقب بني أيوب، ص ٢٦.

^{٢٠} دريد عبدالقادر نوري: سياسة صلاح الدين الأيوبي، ص ٧٤، والمزيد من التفاصيل عن العوامل التي دفعت بنورالدين محمود الى الاستجابة لطلب شاوور ينظر: محسن محمد حسين: الجيش الأيوبي، الاستجابة لطلب شاوور ينظر: محسن محمد حسين: الجيش الأيوبي، ص ٤٧-٤٨، الغامدي: صلاح الدين والصليبيون، ص ٣٩-٤٠.

Stevenson: The Crusaders in the east, p. 187, Champdor: Saladin, p. 30.

^{٢١} سبط ابن الجوزي: مرآت الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٤٢٠، أبو شامة: الروضتين، ٢/٢٠٩، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٦/١١٧، ابن أبي عذبية: انسان العيون في مشاهير سانس القرون، (مخطوط)، ورقة (٧٤)، ابن عماد الحنبلي: شذرات الذهب، ٤/٢٩٤، الزركلي: الأعلام، ٤/٢٥٦، محمد أمين زكي: مشاهير الكرد، ٢/٨٣-٨٤.

^{٢٢} مفرج الكروب، ١/١٣٨، غوانمة: أمارة الكرب الأيوبية، ص ٨٥.

الفرار^{١٤} وهكذا تمكن شاور من استرداد منصبه الوزاري، وسرعان ما أخذت الأحداث مساراً مغايراً لما كان متوقعا، وكان المحرك الأول لهذه الأحداث في مصر هو شاور، فبعد أن قبض على زمام الأمور أخذ ينكر الوعود التي سبق أن قطعها على نفسه لنورالدين محمود، و أرسل إلى أسدالدين شيركو يطلب منه العودة إلى بلاد الشام، فشق ذلك عليه وأمتنع عن تلبية طلبه، وعزم على أن ينال ما وعدهم به بصد السيف، فتحصن في بلبيس^{١٥} ليستجمع قواه قبيل الوثوب على القاهرة^{١٦}.

لم يقف الأمر عند هذا الحد بل أخذ يتطور تطورا سريعا، إذ أن شاور الذي الذي تعود على طلب العون من جهة خارجية اتجه في هذه المرة إلى الملك أمالرك الأول^{١٧} (Amalric 1) ملك مملكة بيت المقدس الصليبية الذي كان يراقب تطور الأحداث في مصر عن كثب، وقد وجد في طلب شاور الفرصة المناسبة التي طال أنتظاره لها، كي يحقق أماله في عرقلة مساعي نورالدين الهانفة إلى توحيد الجبهة الإسلامية، وحصر الصليبيين بين دمشق شمالا والقاهرة جنوبا. وفي الواقع لم يكن أمالرك بحاجة إلى اغراء لتلبية نداء شاور، فالتدخل في شؤون مصر

لم يقف الأمر عند هذا الحد بل أخذ يتطور تطورا سريعا، إذ أن شاور الذي الذي تعود على طلب العون من جهة خارجية اتجه في هذه المرة إلى الملك أمالرك الأول^{١٧} (Amalric 1) ملك مملكة بيت المقدس الصليبية الذي كان يراقب تطور الأحداث في مصر عن كثب، وقد وجد في طلب شاور الفرصة المناسبة التي طال أنتظاره لها، كي يحقق أماله في عرقلة مساعي نورالدين الهانفة إلى توحيد الجبهة الإسلامية، وحصر الصليبيين بين دمشق شمالا والقاهرة جنوبا. وفي الواقع لم يكن أمالرك بحاجة إلى اغراء لتلبية نداء شاور، فالتدخل في شؤون مصر

^{٢٢} ابن سعيد: النجوم الزاهرة، ص ٩٤، الدواداري: الدر المملوب، ص ٢٧ المقرئزي: أتعاط الحنفا، ٢/٢٦٢/٢٨٧، رانسيمان: تاريخ الحروب الصليبية، ٢/٥٩٢-٥٩٥، Lane poole: saladin, p.83 Archer: The Crusades, p.233K Stevenson: The Crusaders, 9.111

^{٢٣} فتحية النبراوي: العلاقات السياسية الإسلامية، ص ١٨٨. ^{٢٤} الروضتين، ج ٢ ص ٢٣، مفرج الكروب، ١/١٩٢، الدويهي: تاريخ المسلمين، (مخطوط)، ورقة (١٠٦)، ابن العبري: تاريخ الدول السرياني (مجلة المشرق)، السنة السابعة والأربعون، لبنان، ١٩٥٢م، ص ١٧، Lane poole: A history of Egypt, 178 Cahen Claud: La Syrie du Nord, p.410.

^{٢٥} الكامل، ١١/٣٠٠، زبدة الحلب، ٢/٣١٧، الروضتين، ج ١ ص ٢ ص ٢٣١، مفرج الكروب، ٢/١٤٠، Archer: The Crusades, p.233, Stevenson: The Crusaders, p.188, Lane poole: Saladin, p.83.

^{٢٦} علي بيومي: قيام الدولة الأيوبية في مصر، ص ١١١.

١٤ الكامل، ١١/٢٩٩، شفاء القلوب، ص ٢٦، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٥/٣٤٧، حسين مونس: نور الدين محمود، ص ٢٩٠-٢٩١، عاشور: الصليبية، الحركة ٢/٦٨٢ Lane poole : saladin , 81

^{١٥} بلبيس: مدينة بينها وبين فسطاس حوالي (مئة كيلومتر) على طريق الشام، معجم البلدان، ١/٤٧٩ (٤٧٩) ^{١٦} أخبار الدولة المنتظمة ص ١١٥، الكامل، ١١/٢٩٩، العمري: التاريخ المنصوري، ص ١٧٥، ابن سعيد: النجوم الزاهرة، ص ٩٤، الكواكب الدرية، ص ١٦١، الذهبي: دول الإسلام، ٢/٧٢، ابن خلدون: العبر، ٥/٦١٥، Grousset Histoire des Croisades, 1977 p.454-455

^{١٧} أمالرك: تسمية المصادر العربية أموري أو مري أو عمري، حكم بيت المقدس فيما بين ٥٥٧-٥٦٩ هـ/١١٦٢-١١٧٤م، وذلك بعد وفات بلدوين الثالث، وهو آخر ملك قوي شهدته بيت المقدس الصليبية وبعد موته انهارت المملكة و ضفت (المقرئزي: انهار الحنفا، ٣/٢٧٦ هامش رقم (٢)

١٨ الكامل، ١١/٢٩٩، شفاء القلوب، ص ٢٦، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٥/٣٤٧، حسين مونس: نور الدين محمود، ص ٢٩٠-٢٩١، عاشور: الصليبية، الحركة ٢/٦٨٢ Lane poole : saladin , 81

^{١٩} بلبيس: مدينة بينها وبين فسطاس حوالي (مئة كيلومتر) على طريق الشام، معجم البلدان، ١/٤٧٩ (٤٧٩) ^{٢٠} أخبار الدولة المنتظمة ص ١١٥، الكامل، ١١/٢٩٩، العمري: التاريخ المنصوري، ص ١٧٥، ابن سعيد: النجوم الزاهرة، ص ٩٤، الكواكب الدرية، ص ١٦١، الذهبي: دول الإسلام، ٢/٧٢، ابن خلدون: العبر، ٥/٦١٥، Grousset Histoire des Croisades, 1977 p.454-455

^{٢١} أمالرك: تسمية المصادر العربية أموري أو مري أو عمري، حكم بيت المقدس فيما بين ٥٥٧-٥٦٩ هـ/١١٦٢-١١٧٤م، وذلك بعد وفات بلدوين الثالث، وهو آخر ملك قوي شهدته بيت المقدس الصليبية وبعد موته انهارت المملكة و ضفت (المقرئزي: انهار الحنفا، ٣/٢٧٦ هامش رقم (٢)

والأزرق، حيث كانت تترصده القوات الصليبية بقيادة الأمير فيليب دي ميلي، وشق طريقه عبر غور الأردن، فخرج من بلقاء إلى الزرقاء فدمشق بعيداً عن جموع الصليبيين^{٢٢}.

وهكذا غادرت القوات النورية ومن ضمنها الأمير المشطوب الهكاري في زهو وأعتدوا و تحدد وكأنها تغادر المعركة وهي في أوج انتصارها ويحدثنا ابن الأثير عن هذا الاعتدال بالنفس عندما يتحدث قائد هذه الحملة فيقول: حدثني هن رأى أسد الدين شيركو حين خرج من بلبيس، قال: أخرج أصحابه بين يديه وبقي آخرهم، وبيده لكمة من حديد يحميها و المسلمون و الفرنج ينظرون إليه فاتاه الفرنجي من الغيباء الذين خرجوا من البحر فقال له: أما تخاف أن يغدر بك هؤلاء المصريون و الأفرنج، وقد أحاطوا بك و بأصحابك، فلا تبقى لكم بقية)). فقال شيركو: ليتهم فعلوا حتى كنت ترى ما فعله، كنت والله أضع السيف فلا يقتل منا رجل حتى يقتل رجال، حينئذ يقصدهم الملك العادل نورالدين و قد ضعفوا و فنى شجعانهم، فتهلك بلادهم و يهلك من بقي منهم))^{٢٣}

بعد أن أستعرضنا الخطوط العريضة لأحداث هذه الحملة، يلاحظ أن الأخبار التي وردت في المصادر عن دور الأمراء الذين صاحبوا أسدالدين شيركو أخبار مقتضبة بحيث لا نستطيع أن نبين الدور الفعلي الذي قام به الأمير المشطوب الهكاري في هذه الحملة، فأذا كانت المصادر لا تشير إلى دوره الفعلي، إلا أنه من المؤكد أن حضوره على رأس عشيرته الهكارية أثرا و فاعلية و من الممكن القول أنه أبدى في حركاته العسكرية، إضافة إلى حنكة و شجاعة أسدالدين شيركو و جهود الأمراء الذين شاركوا في تلك الحملة، ما عقد لجيش السوري راية النصر و لاسيما أنا

^{٢٢} الكامل، ٣٠١/١١، الروضتين، ج ١ ق ١ ص ٤٢٢، مفرج

الكروبيون ١٤١/١، غوانمة: أمارة الكرك الأيوبية، ص ٨٦.

^{٢٣} الباهر، ص ١٢٢

الأحداث في بلاد الشام على نجاح مسعاه حيث أتاها الخبر بهزيمة الصليبيين في حارم^{٢٧}، على أيدي نورالدين محمود و مسيره نحو بانياس^{٢٨}. فلما علم أمالك ما حل بأملكه في الشام أخذ يفكر بالعودة لنجدتها، فأضطر إلى مراسلة أسد الدين شيركو في أمر الصلح و أخيراً تم الاتفاق بينهما على أن يغادر الطرفان مصر^{٢٩} و كان من ضمن الاتفاق أن لا يتعرض الصليبيون للقوات النورية أثناء عودتها إلى الشام بيد أن أمير الكرك^{٣٠} الذي صاحب أمالك في حملته على مصر نكث بالاتفاق المبرم المذكور، فسارع الوصول إلى أمارته في الكرك و الشوبك^{٣١} سالكا الطريق البحري - ليجمع قواته هناك مترقباً مرور الجيش النوري بهذا الطريق، كي يوقع بهم، بيد أن قائد الحملة أسد الدين شيركو غير الطريق الشرقي المؤدي إلى الجسر

^{٢٧} الباهر، ص ١٢٢، السيد الباز العريني: الشرق الأدنى في العصور الوسطى (الأيوبيون)، ص ٣٢، Stevenson: The Crusaders, p.189-190

حارم كحصن حصين وكورة جليلة تجاه أنطاكية، من أعمال حلب، (معجم البلدان، ٢٠٥/٢) وهي الآن بلدة و مركز قضاء حارم التابع إلى محافظة أديب السورية.

^{٢٨} الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٣٦، مفرج الكروب، ١٤٠/١، أنتهز نورالدين محمود فرصة رحيل أمالك بجيشه من الشام إلى مصر، فأخذ يهاجم أمالك مملكة بيت المقدس الصليبية، ففتح حارم و بانياس، الأمر الذي أجبر أمالك على طلب الصلح، و العودة إلى الشام لنجدة أمالك الباقية. Crusset: historic des Croisades, p.460-461

بانياس: حصن قديم يقع قرب منبع نهر الأردن على سفح جبل الشيخ جنوب غربي دمشق (السلوك، ٦٧/١) وهو ليس بانياس العيناء الحالي المعروف، و الذي يقع قرب اللاذقية في سورية على ساحل بحر المتوسط.

^{٢٩} الباهر، ص ١٢٢، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٣٦، مفرج الكروب، ١٤٠/١، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٣٤٧/٥-٣٤٨.

Archer: The Crusades, p.233, Stevenson: the Crusaders, p.

^{٣٠} أمير الكرك آنذاك هو الأمير فيليب دي ميلي (Philippe De Milly) ٥٦٦-٥٦٣ هـ ١١٦٦-١١٦٨ م (غوانمة: أمارة

الكرك الأيوبية، ص ٨٦ هامش رقم (٩٠).

^{٣١} الشوبك: قلعة حصينة في أطراف الشاميين عمان و آيلة (معجم البلدان ٣٧٠/٣).

عرفنا بأن ذلك الجيش كان أصغر حجماً من جيش مصر عدداً وعدة، ولكنه أقوى روحاً و أشد أقداماً كما كان يمتاز بشجاعة أمرائه^{٢٦}، و قد أبدى مهارة كبرى و بسالة عظيمة في حصر الجيش الفاطمي في بلبيس و محاصرة ضرغام في القاهرة^{٢٧}. و تجدر الإشارة إلى أن المؤرخين جميعاً اشادوا ببسالته و شجاعة الأمير المشطوب الهكاري^{٢٨}.

ومهما يكن من شيء، فإن خروج المشطوب إلى مصر بصحبة أسدالدين شيركو، كان في حد ذاته تجربة كبرى، هي التجربة الأولى من نوعها بالنسبة له، مما ترك أثراً كبيراً في مستقبل حياته^{٢٩}. من الراجح أنه تعلم الكثير من قائده شيركو من فن التحصين و مقوماته و أعداد المؤن و الذخائر الكافية للجيش و المدنيين داخل المدينة المحصورة كما تعلم أيضاً كيف يكون تحصين المدينة بما تتيسر من الوسائل الطبيعية و غير الطبيعية إذ ليس من المعقول أن يقوم قائده أسدالدين شيركو بكل تلك الفعاليات العسكرية تحت سمع المشطوب و بصره دون أن تنعكس صورتها في مخيلته، ودون أن تحفر أثرها البالغ في ذهنه.

٢- مشاركته في الحملة النورية الثانية على مصر سنة ١١٦٦/٥٥٦٢ :

جذبت القضية المصرية المشطوب الهكاري إلى مصر بعد أن تهيأ المسرح للجولة الثانية من جولات الصراع بين نورالدين محمود و أمالك

^{٢٦} فدي قلعي صلاح الدين الأيوبي ص ١٦٦.

^{٢٧} الروضتين ١ ق ٢ ص ١٣٤-١٤٤، و فيات الأعيان، ١٨٢/١، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١١٧/٦، أنسان العيون، (مخطوط)، ورقة (٧٤)، شذرات الذهب، ٢٩٤/٤.

^{٢٨} مرآة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٤٢٠، الروضتين، ج ٢ ق ٢ ص ٢٠٩، و فيات الأعيان، ١٨٢/١، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١١٧/٦، أنسان العيون، (مخطوط)، ورقة (٧٤)، شذرات الذهب، ٢٩٤/٤.

^{٢٩} في الواقع أن القوات الإسلامية و الصليبية خرجت جميعها لى تجربتها العملية هذه في أرض مصر بفكرة واضحة عن ثروة هذه البلاد و ضعفها، فضلاً عن كميتها لكلا الطرفين في مناوأة خصه (أسمت غنيمك الدولة الأيوبية و الصليبيون، ص ١٦)

من أجل السيطرة على هذه البلاد. كان نورالدين محمود يسعى إلى ضم مصر إلى ممتلكاته قبل أن يتمكن عدوه الصليبي منها، و لاسيما بعد أن تواطأ الوزير شاور مع العدو، فجاءت الفرصة التي كان ينظرها على شكل استغاثة بعث بها الخليفة الفاطمي العاضد لدين الله إليه، يستنجد فيها به من ظلم شاور، و تسلطه و استبداده^{٣٠}، و استجابة لهذه الاستغاثة^{٣١}، قرر نورالدين محمود توجيه حملة ثانية إلى مصر في ربيع الأول سنة ٥٦٢/١١٦٦م، و بقيادة أسدالدين شيركو أيضاً، و طائفة من الأمراء من بينهم الأمير المشطوب الهكاري^{٣٢}، على رأس قوة مؤلفة من ألفي فارس^{٣٣}.

و لما بلغ شاور نبأ تحرك هذه الحملة، بعث إلى الصليبيين للمرة الثانية طالباً منهم المساعدة، لأنه لم يكن يهمه شيء سوى مصالحه الذاتية، و الصليبيين من جانبهم لم يكونوا في حاجة إلى استمرار شاور. لأنهم كانوا يدركون مدى الخطورة التي تنتظر كيانهم لو حدث أن نجحت هذه الحملة و سيطر الجيش النوري على مصر^{٣٤}.

وصلت قوات الحملة النورية الثانية إلى مصر، و عسكرت بالجيزة على الجانب الأيسر من النيل^{٣٥} و في الوقت نفسه دخلت القوات

^{٣٠} مرآة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٢٦٨، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٣٤٨/١، الفامدي: صلاح الدين و الصليبيون، ص ٤٣، أسمت منهم: الدولة الأيوبية و الصليبيون، ص ١٦. ^{٣١} إضافة إلى العوامل الأخرى التي دفعت بنورالدين محمود إلى تجهيز حملاته على مصر و الذي سنتحدث عنها في الصفحات الآتية.

^{٣٢} مرآة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٤٢٠، الروضتين، ٢٠٩/٢، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١١٧/٦، أنسان العيون، (مخطوط)، ورقة (٧٤)، شذرات الذهب، ٢٩٤/٤ ن الزركلي: الأعلام، ٢٥٦/١، محمد أمين زكي: مشاهير الكرد و كردستان، ٨٤-٨٣/٢.

^{٣٣} الكامل، ٣٢٤/١١، زبدة الحلب، ٣٢٢/٢، مفرج الكروين، ١٤٨/١، ابن الوردي: تنمة المختصرين ٢/١٩١١ Sterenson: The Crusaders, P.191

^{٣٤} الباهر، ص ١٣٢، الروضتين، ج ١ ق ١ ص ٣٦٤.

^{٣٥} الكامل، ٣٢٤/١١، النوادر السلطانية و المعاسن اليوسفية، ص ٣٧، مفرج كروين، ١٤٩م ن سعداوي: التأريخ الحربي المصري، ص ٩.

معروف اليوم في التاريخ العسكري، إلا أنهم كانوا على معرفة تامة بأساليب وفن القتال، ولاسيما في المواقف الحرجة التي يستلزم فيها حوض القتال.

ومهما يكن من الأمر، فإن الحال قد تغير بعد أن رفض أحد الأمراء وهو شرف الدين برغش فكرة العودة، ووبخ الأمراء قائلاً: من يخاف الفشل والجراح والأسرف فلا يخدم الملوك، بل يكون فلاحاً أو في بيته مع النساء... والله لئن عدنا إلى الملك العادل نور الدين من غير غلبة ولا بلاء تعذر فيه لياخذ ما لنا من أقطاع وجامكية^٧، وليعودون علينا جميع ما أخذناه منذ أن خدمناه إلى يومنا هذا، ويقول لنا: أتأخذون أموال المسلمين وتفسدون عن عدوهم، وتسلمون مثل الديار المصرية للكنار يتصرف فيها ما يشاء^٨. فأثر بكلماته هذه على بقية الأمراء، ولاسيما قائدهم أسد الدين شيركو، حيث أعقبه في الحديث وقال: هذا رأيي أيضاً وبه أعمل، وافقهما صلاح الدين والمشطوب ثم بقية الأمراء، فأجتمعت الكلمة على ضرورة الصمود والاستماتة في مواجهة العدو، فأما نصراً مؤزداً أو شهادة كريمة^٩، فعلى حد قول ابن الأثير^{١٠} أن تحكم السيوف بينهم^{١١}. ثم شرع أسد الدين شيركو برسم الخطوط الأساسية للمعركة المتوقعة، فبعد أن أطلع أمراءه على نيته اختار بينهم جمعاً يشق بهم ويعرف صبرهم في القتال ووقف بهم في الميمنة، وكان المشطوب على الأغلب من ضمنهم بدليل اتفاق المؤرخين على صبره وشجاعته في الحروب^{١٢}، وجعل صلاح الدين في

^٧ جامكية: لفظ فارسي الأصل يعني الراتب المقدر منه لمن يخدم في دواوين السلطان (القلقشندي: صبح الأعشى، ٤٦٠/٣، ٥١٩، عبد الرحمن زكي: السلاح في الإسلام، ص ١٨).

^٨ الكامل، ٣٢٥/١١ ن الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٦٥، الكواكب درية، ص ١٧٠، شفاء القلوب، ص ٣٠.

^٩ المصادر نفسها.

^{١٠} الباهر، ص ١٢٢، وينقل عنه أبو شامة: الروضتين، ج ٢ ق ٢ ص ٣٦٤.

^{١١} العماد الكاتب: الفتح القسي في الفتح القدسي، ص ٤٤، النوادر السلطانية، ص ١٦٧، مرآة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٤٢.

الصليبية يقدمها أمالك إلى مصر، وعسكرت قبالة الجيش النوري - أي على الجانب الأيمن من النيل^{١٣}.

ويبدو أن أسد الدين شيركو قد هالته كثرة جند العدو ووفرة استعداداته، إضافة إلى عدم أطمئنانه من معنويات أمرائه، ومن ضمنهم الأمير المشطوب الهكاري، وخاف أن تضعف نفوسهم عن الثبات لقلّة عددهم وبعدهم عن البلاد، لذلك قرر الاجتماع بهم ليتداول الأمر معهم، فأشاروا عليه بالعودة إلى الشام وعدم ملاقات القوات الصليبية قائلين^{١٤} أن نحن أنهزمتنا، وهو الذي لاشك فيه، فألى أين نتلجىء وبمن نحتمي، وكل من في هذه الديار من جندي ورامي وفلاح عدو لنا، ويودون لو شربوا دماءنا^{١٥}.

ويبدو من النظرة السريعة للموقف أن الأمراء ومن ضمنهم الأمير المشطوب، كانوا محقين في موقفهم هذا، إذ أن عددهم لم يكن يتجاوز ألفي فارس^{١٦} وقد أبعدهم عن ديارهم، بينما كان عدد الجيش الصليبي المصري المشترك يقدر بعشرات الألوف، إضافة إلى موقف أهل البلاد المعادي، ولكن يظهر أن المشطوب عندما اتخذ هذا الموقف قد خاب عن ذهنه بأن هناك حقيقة أثرت على الدوام في سير الحروب، وهي أن نتيجة المعركة لا يمكن أن تكون مؤكدة أبداً، ومن الممكن لقدرة القائد في فن الحرب أن تغير مقدار المخاطرة، ومما يؤخذ عليه باعتباره قائداً عسكرياً ما كان يجب أن تغيب عن ذهنه هذه المعلومة العسكرية، فعلى الرغم من أن القادة والأمراء العسكريين في تلك الحقبة لم يطبقوا النهج الاستراتيجي كما هو

^{١٣} الدويهي: تاريخ المسلمين، (مخطوط)، ورقة (١٥٧)، سميل: الحروب الصليبية، ترجمة: سامي هاشم، ص ١٢١، Lane poole: A history of Egypt, P.177-188, Grusset: Histoire des CroisADES, p.479.

^{١٤} الباهر، ص ١٣٢، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٦٤، الحريري: الأخبار السنوية في الحروب الصليبية، ص ٨٨.

^{١٥} الكامل، ٣٢٤/١١، تتممة المختصر، ١١١/١ Stevenson: The Crusaders, p.191

و تعظيما لهذا الانتصار صرح المؤرخون بقولهم: هذا أعجب ما يؤرخ أن ألفي فارس يهزم عساكر مصر وفرنجة الساحل^{٦٦} و عد هذا الانتصار أيضا فخرا كبيرا للأمراء الذين شاركوا في هذه المعركة و درسا المواقف فيه بأسس التعبئة العامة لنظام المعركة من كروفر ومخاتلة، وأن الخطة البارعة يكون تأثيرها فعلا أكثر من تأثير كثرة الجند.

سار بعدها أسدالدين شيركو بقواته الى الأسكندرية فتسلمها بسهولة، فأستتاب بها ابن أخيه صلاح الدين، و عاد هو الى الصعيد^{٦٧}. و لا تشير المصادر الى دور الأمير المشطوب الهكاري فيما إذا كان قد بقي مع صلاح الدين في الأسكندرية أم توجه مع قائده أسدالدين شيركو الى الصعيد، هذا من جهة و من جهة أخرى، فإن الصليبيين و المصريين لم يتركوا الأسكندرية تقع بهذه السهولة بيد الجيش النوري، لذلك زحفوا باتجاه المدينة و حاصروا صلاح الدين فيها برا، في الوقت الذي شرع الأسطول الصليبي في محاصرتها بحرا، الأمر الذي أجبر أسدالدين شيركو على ترك الصعيد و العودة الى الأسكندرية لمساعدة القوات التي تركها فيها، ثم ما لبث أن تردد الرسل بينهم من أجل عقد الصلح فرجع الصليبيون حصارهم لقاء مغادرة الطرفين أرض مصر^{٦٨}.

عاد أسدالدين شيركو و بصحبته الأمير المشطوب الهكاري و غيره من الأمراء الى الشام، بيد أن الصليبيين لم ينسحبوا من مصر الا بعد أن أتفقوا مع الوزير شاور على ان يبقى لهم بالقاهرة شحنة^{٦٩} و كان بمثابة مفوض

القلب و معه الأتال خوفا من تركها بمكان آخر فينتهبها أهل البلد و قال له: "أن الفرنج و المصريين يجعلون حملتهم على القلب فلنا منهم أني فيه، فإذا حملوا عليكم فلا تصدقوهم القتال، و لا تهلكوا نفوسكم و اندفعوا قدامهم بين أيديهم، فإذا عادوا عنكم فأرجعوا في أعقابهم"^{٧٠} بينما نظم أمالك قواته بحيث جعل ابن تيرزان على رأس مجموعة من قواته في اليمين، و أقام هو في القلب، و جعل بقية قواته مع القوات المصرية في الميسرة.^{٧١}

أصطدم الجيشان عند منطقة البابين^{٧٢}، فبدأ الصليبيون حملتهم على القلب- كما توقع أسدالدين شيركو- فقاتلهم صلاح الدين قتالا يسيرا ثم تظاهر بالهزيمة و أخذ ينسحب انسحابا منظما مدروسا، حتى أطمع الصليبيين في تعقبه، عند ذلك حمل القائد أسدالدين شيركو و معه الأمير المشطوب الهكاري و غيره من الأمراء الشجعان على من تخلف من الجيش الصليبي- المصري المشترك الذين حملوا على القلب، فهزموهم و وضعوا السيف فيهم فأخذوا فيهم الجراح و أكثروا القتل و الأسر، و أنهزم الباقون، و لما وقف الصليبيون عن تعقب صلاح الدين و أعادوا اللحاق بأخوانهم رأوا مكان المعركة من أصحابهم بلقعا ليس بها منهم ديار فأنهزموا هم أيضا^{٧٣}.

الروضتين، ٢/٢٠٩، وفيات الأعيان، ١/١٨٣، مفرج الكروب، ٢/٢٩٦، زيل مرآة الزمان، ٢/٢٢٥، أنسان العيون، (مخطوط)، ورقة (٧٤)، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١/١١٧، شذرات الذهب، ٤/٢٩٤.

^{٦٦} الكامل، ١١/٣٢٥، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٦٥، الكواكب الدرية، ص ١٦٩-١٧٠، ابن العربي: تاريخ الدول السريانية، ص ١٨، حسين مؤنس: نورالدين محمود، ص ٣٠٠، Lane poole: Saladin, P.89

^{٦٧} ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ٥/٣٤٨-٣٤٩.

^{٦٨} البابين: بلدة بصعيد مصر على بعد عشرة أميال جنوبي العنبا الحالية (حسن إبراهيم حسن: الدولة الفاطمية، ص ١٩٢).

^{٦٩} البامر، ص ١٢٢، مفرج الكروب، ١/١٥١، الكواكب الدرية، ص ١٧١، شفاء القلوب، ص ٤٠، Lane poole: A history of Egypt, p.177-179

^{٦٦} الكامل، ١١/٣٢٦، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٦٥.

^{٦٧} أخبار الدول المنقطعة، ص ١١٥، الكامل، ١١/٣٢٦، الروضتين ج ١ ق ٢ ص ٣٦٥، شفاء القلوب، ص ٣٠.

^{٦٨} الكامل، ١١/٣٢٦-٣٢٧، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٦٦، مفرج الكروب، ١/١٥١-١٥٢، جمال الدين سرور: الدولة

الفاطمية في مصر، ص ١٢٨، قدرى القلعي: صلاح الدين الأيوبي، ص ١٧٧، Archer: The rasades, p.235

; stevenson; The Crasudles, p.191

^{٦٩} الشحنة: من فيهم الكفاية لطلب شؤون البلاد من أولياء السلطان (ابن منظور: لسان العرب، ٢/٢٧٩).

بعد مقاومة أهلها ثلاثة أيام وأحدثوا فيها مذبحة مروعة^{٦٥}، ثم سار منها نحو القاهرة. اضطرب شاور لهذا الأمر اضطرابا شديدا، فأمر بإحراق مدينة مصر القديمة (الفسطاط)، قبل وصول أمالرك إليها بيوم واحد، خوفا من أن يستولى عليها، وذلك لعجزه عن الدفاع عنها، وبقيت النار مشتعلة فيها أكثر من خمسين يوما^{٦٦}، وخرج أهلها إلى القاهرة كأنهم خارجون من قبورهم يوم الحشر لا يلتفت أحد إلى أحد^{٦٧}.

ولما اقترب أمالرك من القاهرة وأصبح على بعد حوالي اثني عشر كيلومترا منها^{٦٨}، حارب الوزير الفاطمي شاور استخدام الحيلة في أرجاعهم عن المدينة، فشرع في مراسلتهم وذكروهم بما كان بينهم من مودة، وطلب منهم عقد صلح يضمن مصالح الطرفين، فوافق أمالرك على العرض الذي قدمه شاور، وهو أن يدفع لهم مبلغا من المال قدره مليون دينار على أن يعجل منها مئة ألف دينار، فدفص المبلغ المذكور وطلب منهم الرجيل حتى يتمكن من جمع باقي الأموال فأنسحبوا إلى مسافة قليلة عن القاهرة^{٦٩}.

في هذه المحنة لم يكن أمام الخليفة العاضد الفاطمي من منقذ سوى نورالدين محمود،

^{٦٥} الكامل، ٣٣٦/١١، مرآة الزمان، ج ٨ ق ٨ ص ٢٧٥، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٩٠، تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ٢ ص ٢٠-٢١ الدويهي: تاريخ المسلمين، (مخطوط)، ورقة (١٠٨)، رنسيان: تاريخ الحروب الصليبية، ٦١٥/٢، حسن إبراهيم حسن: الدولة الفاطمية، ص ١٩٣-١٩٤

Lane poole: Saladin: p.92

Stevenson: The Crusaders K p.193

^{٦٦} مفرج الكروب، ١٥٧/١، الكواكب الدرية، ص ١٧٦، العلمي: الأنس الجليل بتاريخ القدس والخليل، ٣١١/١، ابن آياس: بدائع الزهور في وقائع الدهور، ٦٨/١، العصامي العكي: سمط النجوم العوالي، ٥/٤، Lane poole: Saladin, p.93

^{٦٧} المقرئزي: الخطط، ٦٣٦/١، السيوطي: حسن المحاضرة في أخبار مصر والقاهرة، ١٨-١٩.

^{٦٨} تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٢٤

^{٦٩} الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٩١، دريد عبدالقادر نوري: سياحة

صلاح الدين الأيوبي، ص ٨٣.

سام^{٦٥}، وأن تكون أبوابها بيد فرسانهم لمنع نور الدين محمود من أنقاذ عسكريهم، و يكون لهم من دخل مصر مئة ألف دينار سنويا^{٦٦} وكان هذا بمثابة فرض حماية صليبية على مصر.

٢- مشاركته في الحملة النورية الثالثة والأخيرة على مصر سنة ٥٥٦٤/١١٦٨م:

شارك الأمير المشطوب الهكاري في هذه الحملة أيضا^{٦٧}، فعلى الرغم من انسحاب أمالرك من مصر سنة ٥٥٦٢/١١٦٧م، إلا أنه خلف حامية عسكرية فيها، والتي أخذت تتحكم وتظلم، فعلى حد قول ابن الأثير: وحكموا حكما جائرا، فنال المسلمون منهم أذى شديدا و جورا عظيما، وأرسلوا إلى ملك الفرنج بالشام... يستدعونه ليملكها، وأعلموه خلوها من الممانع^{٦٨} وفي الوقت نفسه تحالف أمالرك مع الإمبراطور البيزنطي على قتال المسلمين^{٦٩}، الأمر الذي دفعه على التحرك على رأس جيشه نحو مصر، فوصل إلى بلبيس في صفر ٥٥٦٤/تشرين الثاني ١١٦٨م، وأستولى عليها

^{٦٥} كارل بروكلمان: تاريخ الشعوب الإسلامية، ترجمة: نبيه فارس، ومنير بعلبكي، ص ٣٥١.

^{٦٦} الكامل، ٣٢٧/١١، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٣٦٦، مفرج الكروب، ١٥٢/١، المختصر في أخبار البشر، ٧٢/٢، البداية والنهاية، ٢٥٣/١٢، تنمة المختصر، ٧٢/٢، أنعاظ الحنفا، Lane poole: Saladin, p.91 ; Archer : The Crusades, p.235

^{٦٧} مرآة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٤٢٠، الروضتين، ٢٠٩/٢، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١١٧/٦، ابن أبي عذبية: أنسان العيون، (مخطوط)، ورقة (٧٤)، شذرات الذهب، ٢٩٤/٤.

^{٦٨} الكامل، ٣٣٦/١١، الباهر، ص ١٣٧.

وقد أشار ابن كثير أيضا إلى ضعف المستلمين في مصر وتواطؤ شاور معهم فقال: "طلعت الفرنج بالديار المصرية، وذلك أنهم جعلوا شاور محنة لهم فيها، وتحكموا في أموالها و مساكنها أفواجا أفواجا، ولم يبق شيء من أن يستحوذوا عليها ويخرجوا منها أهلها المسلمين". (البداية والنهاية، ٢١/٢٥٥) ولمزيد من التفاصيل ينظر: ابن خلدون العبر، ٥/٦١٨، الحريري: الأخبار السنوية، ص ٩١، حسين مؤنس: نورالدين محمود، ص ٣٠٨.

^{٦٩} رنسيان: تاريخ الحروب الصليبية، ٦٠٩/٢-٦١٢، قدرتي قلعي: صلاح الدين الأيوبي، ص ١٨٣.

بوصول هذه الحملة، وما كانت عليه من القوة، خشى من مغبة العواجة معها، فرحل بقواته عائداً الى مملكته في القدس^{٧٧}. ونظراً لما تمخض عنه ذلك الدخول من النتائج الايجابية على مستقبل مصر خاصة، والعالم الاسلامي عامة، فقد عدّه المؤرخون "فتحا جديداً لمصر"^{٧٨}.

لقد نجحت هذه الحملة وأستقر الامير المشطوب الهكاري في مصر، ورحب الخليفة العاضد الفاطمي بالجيش النوري، وأستقبلهم أهل مصر أستقبال الأبطال المخلصين عند وصولهم القاهرة^{٧٩} وكان من الطبيعي أن يحقد شاوور على أسد الدين شيركو وكبار أمرائه، ولاسيما بعد أن ظهر تأييد الخليفة الفاطمي لهم، فأخذ يعمل على تدبير مؤامرة يقضي بها على كبار أمراء الجيش النوري في مصر^{٨٠}، لذلك أجمع الأمراء، ومن ضمنهم الأمير المشطوب الهكاري، مع أسدالدين شيركو وقالوا له: "أن شاوور سبب الفساد البلاد والعباد"، وطالبوه بقتله وأنقاذ المسلمين من شره^{٨١} ولكن بيدوا

بقدم قواته لمساعدة أهل مصر وتخليصهم من الصليبيين (الحريري: الأخبار السنوية، ص ٩٤) ولا يمكن تصديق ما جاء على لسان أمالك عن سبب مجيء الفقيه عيسى الهكاري، وذلك عندما وضت أمالك مع رسول شاوور-شمس الخلافة محمد بن مختار- حين قال أتصل بنا أن الفقيه عيسى الهكاري وصل إليك ليزوج أخت الكامل بن شاوور بصلاح الدين ويزوج الكامل بأخت صلاح الدين.

(تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٢٠، أتعاط الحنفا، ٢٩٢/٣).
^{٧٧} عمارة اليمنى: النكت العصرية، ص ٨٠، الباهر، ص ١٣٩،
 الدويهي: تاريخ المسلمين، (مخطوط)، ورقة (١٠٨)،
 القرمانى: أخبار الدول وآثار الاول، ص ١٩٤، العربي: الشرق
 الادنى (الأيوبيون)، ص ٣٨،

Stevenson: The Crusaders, p.194

^{٧٨} الكامل، ٣٣٩/١١، الباهر، ص ١٣٩.
^{٧٩} الكامل، ٣٣٩/١١، مفرج الكروب، ١٦١/١، العربي:
 الشرق الأدنى (الأيوبيون)، ص ٣٨.
^{٨٠} مرآت الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٢٧٦، الروضتين،
 ج ٢ ق ٢ ص ٢٩٦-٢٩٧ الغامدي: صلاح الدين والصليبيون،
 ص ٤٧.
^{٨١} مرآت الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٢٧٦، عاشور: الحركة الصليبية،
 ٧٠٠/٢

فبعث يستنجد به ويحثه على نجدته بكتاب مؤثر، أنفرد المؤرخ الدواداري بذكر نصه وجاء فيه "واغو شاه! الحق دين الاسلام! أدرك أمة محمد عليه السلام يا نورالدين يا نورالدين"^{٧٢} و بطي الكتاب نواب من شعور نساء القصر^{٧٣} لأنكاه مشاعره وحميته^{٧٤}.

كان لأستغاثة الخليفة العاضد أثر فعال في نفس نورالدين محمود، قادر على الفور على تلبية النداء، لأنه كان يترقب الفرص منذ أيام الحملة الأولى سنة ١١٦٤/٥٥٩م، لضم مصر الى الشام^{٧٥}، فأمر بتجهيز حملة كبيرة أسند قيادتها الى أسدالدين شيركو، أيضاً.

سلكت الحملة نفس الطريق التي سلكته من قبل^{٧٦} وهو شرقي منطقة الكرك والشوبك^{٧٧}، ووصلت الى القاهرة في ربيع الاخر سنة ٥٦٤هـ/ كانون الثاني ١١٦٨م^{٧٨}، ولما علم أمالك

^{٧٠} الدر المطلوب في أخبار بني أيوب، ص ٣٠، وعلق الدواداري عن هذه الرسالة بقوله "هكذا رأيت نسخة هذا الكتاب الى نورالدين لم أزد فيه حرفاً" (م.ن).

^{٧١} الكامل، ٣٣٧/١١، زبدة الطيب، ٣٢٦/٢، الذهبي: العبر في خبر من عبر، ١٨٤/٤، المختصر في أخبار البشر، ٤٥/٣، الكواكب الدرية، ص ١٧٦، حسن المحاضرة، ٤/٢، جرجي زيدان، صلاح الدين الأيوبي، ص ٥١.

^{٧٢} محسن محمد: الجيش الأيوبي، ص ٥٣.

^{٧٣} دريد عبدالقادر: سياسة صلاح الدين، ص ٨٥، لم يكن أستلاء الصليبيين على بلبيس ومحاصرتهم القاهرة، وطلب العاضد الأستغاثة من نورالدين محمود الدافع الوحيد للحملة، بل الى جانب ذلك، أسباب أخرى تتعلق بشؤون مصر الداخلية، ونظم الحكم الفاطمي والتي كانت غير مستحبة عند المسلمين السنة عامة ونورالدين محمود خاصة (م.ن).

^{٧٤} أي الطريق الذي سلكتها في الحملة الأولى سنة ١١٦٤/٥٥٩م، والحملة الثانية سنة ١١٦٧/٥٦٢م.
^{٧٥} غوانمة: أمارة الكرك الأيوبية، ص ٩٠.

^{٧٦} أرسل نورالدين محمود قبل تحرك حملة الفقيه ضياءالدين عيسى الهكاري الى مصر، وحملة رسالتين، الاولى كانت سرية الى الخليفة عاضد، أغلب الظن أنها بخصوص شاوور، لأنه كان يمثل خطراً امام بقاء القوات النورية في مصر، وقد مر بنا في الحملتين الأولى والثانية كيف كان يتحالف مع الصليبيين ويستنجد بهم ضد الجيش النوري وأستحلف-الفقيه عيسى الهكاري-الخليفة العاضد على أشياء حددها نورالدين له، فعلى حد قول ابن الفرات^{٧٧} وأستحلفه على أشياء أخبارها خفية عن شاوور (تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٢٢). أما الرسالة الثانية فأنها كانت موجهة لشاوور يعلمه

الأمير الفقيه ضياء الدين عيسى الهكاري لي
تولي صلاح الدين الوزارة المصرية^{٨٨}.

عندما توفي أسد الدين شيركو، نشب النزاع
والتنافس بين كبار الأمراء الذين رافقه في
الحملة، وكاد النزاع أن ينتهي الى نتيجة
خطيرة لولا تدخل الفقيه عيسى الهكاري
لصالح صلاح الدين، إذ تكفل بأرضاء أولئك
الأمراء واحدا تلو الآخر، مراعيًا العوامل
النفسية التي تحرك كل واحد منهم. ويحدثنا
ابن الأثير عن كيفية ولاية صلاح الدين فيقول:
أما كيفية ولاية صلاح الدين فأن جماعة من
الأمراء النورية الذين كانوا بمصر طلبوا التقدم
على العساكر وولاية الوزارة، منهم الأمير عين
الدولة اليازوقي، وقطب الدين خسرو بن
تليل^{٨٩}، ومنهم سيف الدين علي بن أحمد
الهكاري وشهاب الدين محمود الحامي-خال
صلاح الدين-وكل من هؤلاء يخطبها، وقد
جمع ليغالب عليها، فأرسل الخليفة العاضد
صلاح الدين وأمره بالحضور في قصره... فلما
حضر القصر خلع عليه خلع الوزارة ولقب
بالمك الناصر، وعاد الى دار أسدالدين فأقام
بها، ولم يلتفت عليه أحد من أولئك الأمراء
الذين يريدون الامر لأنفسهم ولاخدموه^{٩٠}.

وهكذا طمع معظم مقدمي الجيش النوري
في مصر بأن يخلفوا قائدهم في منصب الوزارة

أن قائدهم أسدالدين لم يكن يرغب بقتل شاور
خوفا من ظهور فتنة في البلاد، قد تؤدي الى
أضاعة جهوده، فبعث الفقيه ضياء الدين
عيسى الهكاري اليه يشير عليه بالأحتراس،
يقول: أن الجيش النوري طلبوا نفقتهم، وقد
ماطلتكم بها، وأخشى عليك منهم فكن حذرا^{٩١} إلا
أن شاور لم يابسه بتحذيره، وزار أسدالدين
شيركو في مقره "منبسطا على عادته و
استرساله"^{٩٢} فقبض عليه صلاح الدين بن
أيوب وقتله^{٩٣}، وبعد مقتله مباشرة خلع
الخليفة العاضد الفاطمي على أسدالدين شيركو
وقلده الوزارة الفاطمية وعينه قائدا عاما
للجيش^{٩٤}، ولقبه بالملك المنصور، الا أنه لم
يتمتع بمنصبه هذا سوى شهرين وبضعة أيام،
حيث توفي في الجمادي الآخرة سنة ٥٦٤هـ/أذار
١١٦٩^{٩٥}.

أما الأمراء الذين صاحبه فما كادوا
ينفضون أيديهم من تراب قائدهم الكبير حتى
وقع الخلاف بينهم فيمن يكون الوزير الجديد
بعده.

أختلف المؤرخون فيما بينهم عن كيفية
اختيار صلاح الدين لمنصب الوزارة الفاطمية
خلفا لعمه^{٩٦}، الا أنهم يتفقون أغلبهم أن لم يكن
جميعهم على الدور المهم الذي أضطلع به

^{٨٣} سنا البرق الشامي، ص ٤١، تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١
ص ٣١.

^{٨٤} الباهر، ص ١٤٠، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٢٩٧، مفرج
الكروب، ١٦٣/١، يقول ابن الأثير: لما أنهى أسد الدين
شيركو أمراءه عن قتل شاور، أجابوه الى ذلك ظاهرا، أما في
السر فقد عزموا على قتله (الكامل، ١١/٢٤٠).

^{٨٥} كان الخليفة العاضد مرغما في تعيينه، فهو قائد الجيش
المنتصر، وصاحب السلطان الفعلي في البلاد، بعد أن قضى
على الوزير شاور.

^{٨٦} مرأة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٢٧٨، شفاء القلوب، ص ٤٤،
الغياثي: تاريخ الغياثي، (مخطوط)، ورقة (٢٨٩)، القرمانلي:
أخبار الدول، ص ٩٤، سهيل قشا: صلاح الدين في المصادر
السريانية (مجلة كاروان)، العدد ٦٩، السنة ١٩٨٨م،
ص ١٥٦.

^{٨٧} لمزيد من التفاصيل عن ما أورده المؤرخون بهذا الشأن
ينظر: دريد عبدالقادر نوري: سياسة صلاح الدين، ص ٩٠-٩٥.

^{٨٨} الكامل، ١١/٣٤٤، زبدة الطب، ٢/٣٢٩، الروضتين، ج ١
ق ٢ ص ٤٠٦، ابن سعيد: النجوم الزاهرة، ص ١٨٣، مفرج
الكروب، ١٦٩/١، أبو الفدا: المختصر، ٤٧/٣، ابن الوردي:
تتمة المختصر، النجوم الزاهرة، ١٧/٦، الحنبلي: شفاء
القلوب، ص ٦٦، تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ١٢،
عبدالطيف حمزة: صلاح الدين بطل حطين، ص ٣٥.
^{٨٩} وهو ابن أخ لأبي الهيجاء الهذباني صاحب أربل، وهو
صاحب المدرسة القطبية في القاهرة (الباهر، ص ١١٢،
الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٤٠٦، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة،
١٦/٦، تاريخ ابن فرات، مج ٤ ج ١ ص ٥٦).
^{٩٠} الباهر، ص ١٤١-١٤٢. ولمزيد من التفاصيل ينظر:
الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٤٠٦، مفرج الكروب، ١٦٨/١،
المختصر في أخبار البشر ٢/٤٧، الكواكب الدرية، ص ١٨٠،
الحريري: الأخبار السننية، ص ٩٧-٩٨، عاشور: الحركة
الصليبية، ٢/٧٠٦-٧٠٧.

وهم أترابه و أقرانه الذين لا يفلتون عنه معرفة بشؤون صلاح الدين، و خبرة في أمور الحرب، و جميعهم أشد اعتدادا بنفسه من صلاح الدين و أكثر أمانا و انتصارا منه^{١١}.

أما الأسلوب الذي أتبعه الفقيه عيسى الهكاري في أقناع هؤلاء الأمراء فهو أنه سعى أولا مع الأمير المشطوب الهكاري، فقال له: أن هذا الأمر - أي الوزارة - لا يحصل إليك مع وجود عين الدولة الياروقي و شهاب الدين الحارمي و ابن تليل، و لم يزل به حتى أماله إلى صلاح الدين فننازل عن مطالبته بالوزارة^{١٢}، و ينفرد ابن سعيد بذكر رواية مفادها أن المشطوب الهكاري سعى مع الفقيه عيسى الهكاري في تطييب قلوب الأمراء الساخطين على تولي صلاح الدين الوزارة المصرية^{١٣}. و لا يمكن الركون إلى روايته دون تفسيرها تفسيراً مناسباً لأنفراده من جهة، و أجماع المؤرخين من جهة ثانية، على أن المشطوب كان أحد المنافسين لصلاح الدين في طلب الوزارة، و تخلى عن مطالبته بفضل الجهود التي بذلها الفقيه عيسى الهكاري معه، بيد أن التفسير الصحيح لهذه الرواية، هو أن المشطوب كان فعلاً أحد المنافسين لصلاح الدين في طلب الوزارة، و تخلى عن مطالبته بفضل الجهود التي بذلها الفقيه عيسى الهكاري معه، بيد أن التفسير الصحيح لهذه الرواية، هو أن المشطوب كان فعلاً أحد المنافسين لصلاح الدين في بداية الأمر، إلا أنه تنازل عن مطالبته بالوزارة بعد أن اجتمع به أحد أبناء عشيرته ألا وهو الفقيه

عيسى، و لعله قد ساهم بدوره بعد ذلك إلى جانب هذا الفقيه في تطييب قلوب بقية الأمراء، و أخذ موافقتهم على تولي صلاح الدين الوزارة الفاطمية.

ثم قصد الفقيه الهكاري شهاب الدين الحارمي، فضرب على وتر حساس وهو صلة القرابة التي تربط بينه وبين صلاح الدين، فهو ابن أخته و ما يملك ملك لخاله، و ليس من الجائز أن يكون الخال هو أول من يسعى إلى هدم ابن أخته، و أنه أن استمر على معارضته، قد يخرج الأمر من يديهما، و لم يزل به حتى استخلفه لصلاح الدين^{١٤}.

ثم عدل إلى الأمير قطب الدين خسرو بن تليل، و لم يعدم معه هو الآخر وسيلة نفسية يخفف بها من حدة معارضته، و هي أنها كرديان و أنه ليس من الحكمة أن يتنازعا و يخرج الأمر من أيدي الأكراد إلى الأتراك حيث قال له: "أن صلاح الدين قد أضاعه الناس و لم يبق غيرك و غير الياروقي، و على كل حال فالجمع بينك و بينه أن أصله من الأكراد فلا يخرج الأمر عنه إلى الأتراك. و وعده زيادة في اقطاعه"^{١٥}.

و أخيراً قصد الأمير عين الدولة الياروقي، و كان أكبر الجماعات، و أكثرهم جمعاً، قوي البأس، عنيد الرأي، فلن تنفعه رقا، و لا نفذ فيه سحره، و قال للفقيه الهكاري: أنا لا أخدم يوسف - صلاح الدين - أبداً، و عاد إلى الشام^{١٦}، و معه غيره من الأمراء^{١٧}، إلا أن نورالدين

^{١١} الباهر، ص ١٤٢، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٤٠٧، و فيات الأعيان، ١٥٤/٧، مفرج الكروب، ١٦٩/١، تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٥٦، الحريري: الأخبار السننية، ص ٩٧، علي بيومي: قيام الدولة الأيوبية في مصر، ص ١٥١.

^{١٢} الكامل، ٣٤٤/١١، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٤٠٧، المختصر في أخبار البشر، ٤٧/٣، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١٨/٦، أبو بكر جلال طه: صلاح الدين أسد القارتين، ص ٣٠. ^{١٣} وهم: الأمير عزالدين جريدك النوري و الأمير غرس الدين قليج و الأمير شرف الدين برغش (زبدة الحلب، ٣/٢٢٦) و يلاحظ أنهم جميعاً من الأمراء الأتراك، أما الأمراء الأكراد فقد ظلوا مع صلاح الدين و لم يفارقوه.

^{١١} تغري القلعي: صلاح الدين الأيوبي، ص ١٩٧-١٩٨. ^{١٢} الكامل، ٣٤٤/١١، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٤٠٧، و فيات الأعيان، ١٥٤/٧، مفرج الكروب، ١٦٩/١، المختصر في أخبار البشر، ٤٧/٣، تنمة المختصر، ١١٧/٢، أنعاط الحنفا، ٣/١٠٨، الكواكب الدرية، ص ١٨٠، ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة، ١٧/٦، تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٦٢ محسن محمد حسين: المشطوب الهكاري (سيرة مجاهد)، مقال منشور في مجلة (المجمع العلمي العراقي)، مج ٨، السنة ١٩٨١م، بغداد، ص ٣٠٤. ^{١٣} النجوم الزاهرة في حلي حضرة القاهرة، ص ١٨٣.

ينفرد بقوله "أن الفقيه عيسى وعد المشطوب
بأمور"^{١٠١} دون أن يذكر لنا تفاصيل هذه
الأمور.

وهناك احتمال آخر وهو وجود نوع من
التنافس والتعصب العنصري بين أمراء
الأتراك والأكراد، وأدرك أنه إذا استمر في
معارضته لصالح الدين، فإن هذا سيؤدي إلى
إخراج الأمر من بين يدي الأكراد إلى الأتراك، و
ذلك لأن منافس المرشح لتولي الوزارة المصرية
في حالة أخفاق صلاح الدين في الحصول على
منصبه هو الأمير عين الدولة اليازوقي الذي
كان أكبر الجماعات وأكثرهم أعوانا. وقد
أدرك الفريق عيسى ذلك عند حديثه مع ابن
تليل، مما يدل على وجود هذا التنافس بين
الأمراء من الأكراد والأتراك. ومن الراجح أن
هذه العوامل مجتمعة قد ساهمت بشكل أو
بآخر في تخليه عن المطالبة بالوزارة المصرية.

على أية حال فإن تنازله هذا قد غير ميزان
القوى لصالح صلاح الدين، ويظهر ذلك من
قول الفقيه عيسى عند حديثه مع ابن تليل لم
يبقى غيرك وغير اليازوقي^{١٠٢}. وهكذا أضطلع
المشطوب الهكاري ومع أحد أبناء عشيرته
بدور كبير في تثبيت قدم صلاح الدين على
دست الوزارة الفاطمية في مصر.

وأخيرا فعلى الرغم من أن الأمير المشطوب
الهكاري قد أضطلع خلال الحملات الثلاث على
مصر بدور ثانوي تحت أمرة أسد الدين شيركو،
إلا أن دوره لم يكن مغمورا، ويمكن القول
استنادا على ما سبق ذكره أنه ساهم بدوره في
تحقيق النصر للجيش النوري، والأيقاع
بالصليبيين وكسر شوكتهم وأجهادهم أجهادا
بالغا، وبالتالي توحيد مصر والشام تحت
قيادة واحدة مما سيكون له أثره البعيد فيما
يلي من الأحداث.

مصمود أمستنكر مضافا عين الدولة اليازوقي و
من معه من الأمراء لصالح الدين ولا مهم على
فعلهم هذا^{١٠٣}.

أن ما يعيننا من هذا العرض السريع
للمنافسة على منصب الوزارة المصرية هو دور
المشطوب فيها، أو بالأحرى لماذا تنازل عن
مطالبته بالوزارة، وهو لم يكن أقل من صاحبه
صلاح الدين معرفة في شؤون الإدارة وخبرة في
أمور الحرب، بل كان أشد اعتدادا بنفسه و
أكثر أعوانا وأنصارا^{١٠٤}. وهل يعود السبب إلى
براعة الفقيه عيسى الهكاري في أقناعه لأنه كان
يمتاز بمميزات سياسية و خلقية عالية، وأنه
كان قديرا على الوقوف في نقطة التوازن بين
الصرامة والعمونة، والشدة واللين، فعلى حد
قول الحنبلي: "فسعى إلى جمعهم بأنواع من
الترغيب والترهيب"^{١٠٥}. أو السبب في أنه -أي
المشطوب- أدرك أن بالجو أمورا تنذر بالخطر،
وبما أنه جاء إلى مصر مجاهدا وليس طامعا
في المركز والجاه، وأنه يحس بمسؤوليته
تجاه الكرامة الإسلامية من أن تهان على أيدي
الصليبيين وحلفائهم من وزراء مصر، وافق
على تولية صلاح الدين وتخلي عن مطالبته
بالوزارة، لأن من شأن هذه التفرقة بين الأمراء
في الجيش النوري وما يترتب على ذلك من
ضعف قوتهم أن تسهم مساهمة فعالة في حدوث
ما لا يحمد عقباه، ومن المحتمل أيضا أنه أدرك
بعد اجتماعه بالفقيه عيسى، أنه لا يملك القوة
الكافية لأزاحة منافسيه من الأمراء عن طريقه،
كما تبين لنا من خلال محادثتهما أن هذا الأمر
لا يصل إليك مع وجود الأمير عين الدولة
اليازوقي والحارمي وابن تليل^{١٠٦}، ويستبعد
أن يكون تنازله مقابل ثمن قبضه أو وعد به،
كما وعد ابن تليل بزيادة أقطاعه، وذلك لعدم
أشارة المؤرخين المعاصرين منهم والمتأخرين
إلى هذه الوعود، فيما عدا ابن الفرات الذي

^{١٠١} الروضتين ج ١ ق ٢ ص ٤٠٧، البداية والنهاية ٢٥٧/١٢.

^{١٠٢} قدرى قلنجي: صلاح الدين الأيوبي، ص ١١٧-١١٨.

^{١٠٣} شفاء القلوب، ص ٦١.

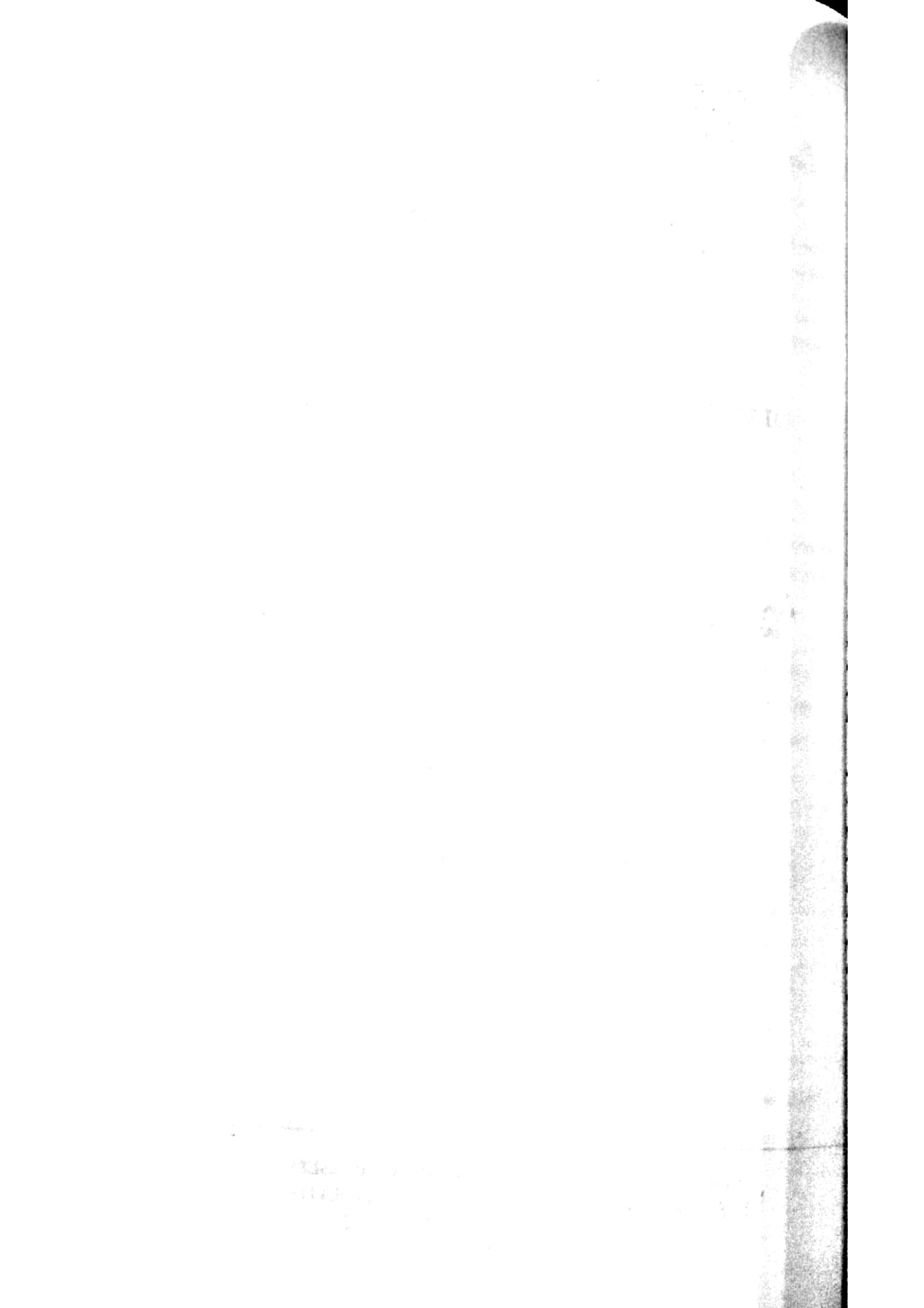
^{١٠٤} الكامل، ٢٤٤/١١، الروضتين، ج ١ ق ٢ ص ٤٠٧، مفرج

الكروين ١٦٦/١، أتعاط الحنفاء، ٣٠٨/٣.

^{١٠٢} تاريخ ابن الفرات، مج ٤ ج ١ ص ٦٣.

^{١٠٣} الباهر، ص ١٤٢، وفيات الأعيان، ١٥٤/٧، الحريزي:

الأخبار السنوية، ص ٩٧.

HAZARMERD

No. 5
September
Second Year
1998

A QUARTERLY JOURNAL OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF KURDISTAN

PUBLISHED BY THE
DIRECTORATE GENERAL OF ANTIQUITIES

CONCESSIONAIRE
JAMAL ABDUL

EDITOR-IN-CHIEF
Dr. NABAZ MAJID AMIN

EDITING SECRETARY
KAMAL NUREEMA'RUF

EDITING BOARD:

RAFIDA ABDULLA ABDULSAMMAD

HASHIM HAMA ABDULLA

NASREEN KHUWAKARAM

CORRESPONDENCE SHOULD BE ADRESSED:
THE DIRECTORATE GENERAL OF ANTIQUITIES
SULAIMANY - KURDISTAN - IRAQ
TEL.: 222372

العدد (٥)

السنة الثانية

أيلول ١٩٩٨

هزار مرد

مجلة علمية فصلية
تبحث عن آثار وتاريخ كردستان

تصدرها المديرية العامة للآثار

سكرتير التحرير

كمال نوري معروف

رئيس التحرير

د. نيز مجيد امين

صاحب الامتياز

جمال عبدول

هيئة التحرير :

رافقة عبدالله الصمد

هاشم حمه عبدالله

نسرين خواكرم

